

**Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
“Ужгородський національний університет”
Факультет іноземної філології**

ISSN 2617-3921

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

ВИПУСК 1 (25)

Видавничий дім
“Гельветика”
2024

DOI 10.24144/2617-3921.2023.23

УДК 81 (081)+372. 8

С 91

Видання включено до Переліку наукових фахових видань України категорії Б у галузі філологічних та педагогічних наук (спеціальності 014 «Середня освіта (за предметними спеціальностями)», 035 «Філологія»)

відповідно до Наказу МОН України від 26.11.2020 № 1471 (додаток 3).

Журнал індексується в міжнародній наукометричній базі даних

Index Copernicus (Польща).

Редакційна колегія:

Головний редактор:

Фабіан Мирослава Петрівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3351-1275>

Члени редакційної колегії:

Голік Сніжана Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1278-3383>; **Бенцеш Рійко** – доктор філологічних наук, професор Інституту науки про поведінку та теорії комунікації Університету Корвінус у Будапешті, Угорщина, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3481-8279>; **Гвоздяк Ольга Михайлівна** – кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри німецької філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5760-576X>; **Корольов Ігор Русланович** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри полоністики, директор Центру балтистики, Навчально-науковий інститут філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0436-5923>; **Корольова Алла Валер'янівна** – доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародного співробітництва, Київський національний лінгвістичний університет, Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5541-5914>; **Лизанець Петро Миколайович** – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри угорської філології, заслужений діяч науки і техніки України, почесний член редколегії, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5663-7057>; **Рогач Леся Валер'янівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7709-017X>; **Томашікова Славка** – кандидат філологічних наук, професор, завідувачка кафедри англійстики та американістики, проректор з міжнародних відносин, Університет П.И. Шафарика в Кошице, Словаччина, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5877-9158>; **Фаркаш Іоан-Мірча** – кандидат філологічних наук, доцент, декан факультету літератури Північного центрального університету Бая Маре та Технічного університету Клуж Напока, Румунія, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8113-1237>; **Чендей Наталія Василівна** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Україна, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4065-5119>

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (протокол № 6 від 23 квітня 2024 р.)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Електронна версія: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz>

© Ужгородський національний університет, 2024

**Ministry of Education and Science of Ukraine
State University “Uzhhorod National University”
Faculty of Foreign Philology**

ISSN 2617-3921

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

ISSUE 1 (25)

DOI 10.24144/2617-3921.2023.23
UDC 81 (081)+372. 8
C 91

*The journal is included in the List of scientific professional publications of Ukraine of category B in the field of philological and pedagogical sciences (specialty 014 "Secondary education (by subject specialties)", 035 "Philology") according to the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine 26.11.2020 № 1471 (Annex 3).
The journal is indexed in the international scientometric database Index Copernicus (Poland).*

Editorial Board:

Editor-in-Chief:

Fabian Myroslava Petrivna – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3351-1275>

Members of the Editorial Board:

Holyk Snizhana Vasylivna – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Head of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-1278-3383>; **Réka Benczes** – Doctor of Philological Sciences, Professor of the Institute of Communication and Sociology, Corvinus University of Budapest, Hungary, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3481-8279>; **Hvozdiak Olha Mykhailivna** – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of German Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5760-576X>; **Korolev Ihor Ruslanovych** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Department of Polonistics, Director of the Center for Baltic Studies, Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko Kyiv National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-0436-5923>; **Koroleva Alla Valerianivna** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Vice-Rector for Scientific Work and International Cooperation, Kyiv National Linguistic University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5541-5914>; **Lyzanets Petro Mykolaiovych** – Doctor of Philological Sciences, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Honorary Member of the Editorial Board, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-5663-7057>; **Rohach Lesya Valerianivna** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7709-017X>; **Slávka Tomaščíková** – Candidate of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of British and American Studies, Vice-Rector for International Relations, Pavol Jozsef Šafárik University in Košice, Slovak Republic, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5877-9158>; **Ioan-Mircea Farcas** – PhD, Associate Professor, Dean of the Faculty of Letters, North University Centre of Baia Mare, Technical University of Cluj – Napoca, Romania, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-8113-1237>; **Chendei Nataliia Vasylivna** – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of English Philology Department, Uzhhorod National University, Ukraine, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-4065-5119>

*Recommended for publication by the Academic Council
of Uzhhorod National University (protocol № 6 dated April 23, 2024)*

*The articles were checked for plagiarism using the software StrikePlagiarism.com
developed by the Polish company Plagiati.pl.*

E-version: <http://philol-zbirnyk.uzhnu.uz.ua>

© Uzhhorod National University, 2024

MOB03HABCTBO
LANGUAGE STUDIES
SPRACHWISSENSCHAFT
LINGUISTIQUE

Ольга Алієва,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів,

Львівський національний університет імені Івана Франка

<https://orcid.org/0000-0003-4449-9205>

м. Львів, Україна

Єдність і багатокomпонентність семантичної структури: взаємозв'язки, рівні, функціонування

Unity and complexity of semantic structure: interrelations, levels, functioning

***Анотація.** У пропонованому дослідженні розглянуто семантичну структуру ядра слова-терміна, проаналізовано роль і характерні особливості функціонування складного явища інваріантності семантичного ядра. Виявлено, що одними з основних властивостей структури семантичного ядра є його багатокomпонентність і ієрархічність. Вивчення як експліцитних, так і імпліцитних, інтегральних, категоріальних і диференційних компонентів здійснювалось з урахуванням концептуальних, в тому числі і екстралінгвальних, аспектів виникнення і функціонування полісемічного слова-терміна і позначуваних ним денотатів. До процесу дослідження було залучено синтез діяхронного і синхронного аспектів функціонування слова. Семантичним компонентам у структурній ієрархії ознак семантичного ядра притаманна розгалужена структура, яка часто поєднує декілька семантичних комплексів та має концептуальний вимір, із особливою роллю екстралінгвального компоненту. Функціонування семантичного ядра обумовлено як впливом окремих семантичних компонентів, так і усієї інваріантної моделі, яка розглядається як єдиний семантичний комплекс. Концептуальний вимір дослідження дозволяє спостерігати і аналізувати одну з ключових властивостей семантичного ядра – динамізм, який притаманний як усім рівням інваріантної моделі, так і лексемній структурі слова-терміна. Все це є глибинним підґрунтям потенціалу варіативності взаємозв'язків не тільки між окремими семантичними компонентами, але і між різними рівнями структури семантичного ядра. У процесі дослідження спостерігаємо, що усі виокремлені компоненти і рівні ієрархічної структури семантичного ядра слова-терміна визначають його функціонування у різних видах дискурсу, різних стилях, а також у різних термінологічних фахових семантичних полях, доменах і кластерах. Вивчення феномена інваріантності семантичного ядра, взаємозв'язків семантичних компонентів і рівнів в межах його структури і концептуальної єдності створює можливість для подальшого поглиблення розуміння природи і механізмів багатьох лінгвістичних закономірностей і явищ.*

Ключові слова: семантична структура, смисл, семантична ознака, конотація, термін, концепт.

Summary. *The semantic structure of a word-term core is investigated in the proposed study, the complex phenomenon of the semantic core invariance is analyzed as well as the role and characteristic features of its functioning. Multicomponent structure and hierarchy have been revealed as some main properties of the semantic core. Both explicit and implicit, integral, categorical and differential components have been studied in the semantic structure. For the current research the conceptual, in particular; extralingual, aspects of the polysemic word-term emergence and functioning and its denotations have been taken into account. The synthesis of diachronic and synchronic aspects of word functioning has been involved in the research process. Semantic components in the semantic core structural hierarchy feature a branched structure. This structure often combines several semantic complexes and has a conceptual dimension, with the extralingual component being a special one. The functioning of the semantic core is influenced by both the individual semantic components and the entire invariant model. Under this condition, this model is considered as an integrated semantic complex. The conceptual dimension of the research allows to observe and analyze one of the key properties of the semantic core-dynamism, which is inherent both to all levels of the invariant model and to the word-term lexeme structure. All above mentioned features create a deep basis for the potential of variability of relationships not only between separate semantic components, but also between different levels of the semantic core structure. In the process of research, we have observed that all extracted components and levels of the semantic core hierarchical structure of a word-term determine its functioning in different types of discourse, various styles, as well as in different terminological specialist semantic fields, domains and clusters. The study of the semantic core invariance phenomenon, the semantic components' relationships and levels as well as conceptual unity creates opportunities for further deepening the understanding of the nature and mechanisms of many linguistic regularities and phenomena.*

Key words: *semantic structure, sense, semantic feature, connotation, term, concept.*

Вступ. Розвиток і функціонування мовних систем, їх закони, семантичні і когнітивні аспекти, залишаються одними з основних об'єктів для вивчення у сучасному мовознавстві. Значна увага приділяється комплексним семасіологічним дослідженням як у сучасній теоретичній лінгвістиці, так і в межах окремих галузевих терміно-систем, стрімкий розвиток яких є невід'ємною рисою сучасності. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю вивчення глибоких чинників розвитку мови, її структурних підсистем і взаємозв'язків між ними.

Сучасні семантико-лінгвістичні дослідження синтезують надзвичайно широкий спектр наукових напрямів, теоретичних і прикладних

підходів. Теорії множинного подання інформації, вивчення принципів і моделей мовної категоризації, побудова і аналіз когнітивних концептуальних моделей вивчаються Дж. Байбі, Дж. Хейманом, М. Джонсоном, Р.Джекендоффом, Р. Ленекером, Дж. Лакоффом, А. Вежбицькою, Е. Рош та інш. [6; 14; 15; 25]. Дослідження моделей представлення знань, мовної і ментальної інформації розвинуті у працях М. Мінського, Ч. Філлмора, Л. Талмі [19; 12]. Вивчення процесів термінотворення, аналіз особливостей і структури окремих терміносистем – сфери наукових інтересів М. О. Вакуленко, Е. Ф. Скороходько, І. С. Квітко, В. Л. Іващенко, Л. В. Туровської, А. Кондамін, С. Стааб [1; 2; 3; 9]. Багатоаспектність глибинного зв'язку ментальних процесів і термінологічних номінацій досліджується у працях Е. Панофського, Г. Вельфліна, Р. Фрай [21; 26].

Мета пропонованого дослідження – вивчення різних аспектів концептуально-лінгвістичної єдності полісемічної структури термінів, ролі і потенціалу семантичного ядра, властивих йому лінгво-когнітивних рівнів і взаємозв'язків.

Методологія та методи дослідження. Методологічна основа дослідження ґрунтується на синтезі загальнонаукових і конкретнонаукових методів і підходів: методів диференційного і компонентного аналізу, підходів когнітивної лінгвістики, лексичної семантики, аналізу лексикографічних дефініцій, контекстуального аналізу. Матеріалом дослідження слугували полісемічні терміни, відібрані із лексикографічних джерел, англomовної фахової літератури, мистецтвознавчих студій, електронних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення природи і механізмів лінгвістичних закономірностей і явищ нерозривно пов'язане із дослідженням семантичних процесів, які є підґрунтям формування і розвитку смислової структури слова, його семантичного ядра, і водночас є джерелом розвитку як загальноновживаної лексики, так і численних терміносистем. У процесі дослідження, яке проведемо на прикладі слова-терміна *bookplate* (екслібрис), необхідно, на нашу думку, здійснити синтез вивчення діахронного і синхронного аспектів виникнення і розвитку слів-термінів. Інтегральною семантичною ознакою, яка окреслює семантичне, термінологічне поле виникнення і основного функціонування терміна *bookplate*, є експліцитно виражена ознака «книга, зібрання книг» («*The bookplate collection at Houghton library comprises over 20,000 individual plates from book collectors and libraries all over the world.*» [13]; «*For most of its history, books in the Clark Library were adorned with one of these bookplates as part of book processing... Present day library patrons will still find books with vintage bookplates in the library stacks.*» [17]).

Наступним семантичним компонентом у структурній ієрархії ознак семантичного ядра терміна *bookplate* виявляємо складну структуру, яка є синтезом двох семантичних комплексів. Один із них – «*площина*» – є вираженим експліцитно у кореневій морфемі. Іншим комплексом ознак, вираженим імпліцитно, є «*тверда основа*» (камінь, дерево, метал). Вивчення синтезу двох зазначених комплексів у складі інваріантного семантичного ядра терміна *bookplate* дозволяє дійти висновку про особливу роль образного, екстралінгвального компоненту. Так, поверхня твердого матеріалу пласкої форми слугує основою для, спочатку, ручного відбитку, а згодом для друку есклібриса (коли найбільш традиційною основою стає мідна матриця) («*A fine example of copper plate engraving, this bookplate is simply signed, «Maverick, Sculpt. New York».*» [11]; «*In adulthood this mindset of acquisition and organisation has been focused, outside my professional life as a museum curator and director, into an enthusiasm for the more specialised domain of bookplates, informed by my love of wood engraving and illustrated books.*» [18]).

Дослідження семантичного ядра терміна *bookplate* дозволяє дійти висновку, що імпліцитна форма функціонування ознаки (або комплексу семантичних ознак) не свідчить про її другорядну, периферійну позицію у складі ієрархії ознак. Певні імпліцитні ознаки є своєрідними «семантичними стрижнями», які пронизують усю структуру семантичного ядра та безпосередньо впливають на формування інших диференційних ознак-концептів. До таких семантичних ознак-концептів відносимо «*приналежність*» і «*маркер приналежності*» («*Edwin Davis French (1851–1906), bookplate of William Keeney Bixby. Engraved print and black printing ink on paper.*» [22]; «*In the words of the artist and theatre designer Edward Gordon Craig, «a bookplate is to the book what a collar is to the dog».*» [18]).

У процесі дослідження виявляємо, що символічність, як складне семантичне, ментальне явище, функціонує у семантичному ядрі терміна *bookplate* на різних рівнях: 1) як генералізована властивість семантичного інваріантного ядра, і, відповідно, слова, і зокрема, терміна, що надає йому можливості функціонувати у різних семантичних, термінологічних полях і кластерах, зберігаючи фонетичну, морфемну і т. д. структуру під час постійної зміни основ семантичних опозицій; 2) як семантична диференційна ознака у структурі семантичного ядра терміна, яка є синтезом комплексу компонентів, як лінгвальних, так і образно-концептуальних, екстралінгвальних. Серед компонентів цього комплексу виокремлюємо і наступні:

а) «*характеристика особистості власника есклібриса*». Семантичні ознаки-концепти у цьому комплексі функціонують у ієрархії рівнів. Проаналізуємо виокремлені ознаки:

– «релігійне бачення, релігійні цінності власника екслібриса» (проілюструємо реалізацію визначеної ознаки-концепту: «*Dowling's bookplate...incorporates visual images meant to evoke University and Northwest tradition. The left panel of the triptych represents the early missionaries to the Northwest; the panel on the right pictures the coming of the Holy Cross Fathers. The central panel depicts the Cross, as a benignant sun, a guiding light for the University as it makes its home in the unspoiled horizon of trees, river...*» [17]);

– ознака-концепт «моральні цінності, чесноти власника екслібриса» («...there exist several sketches by Dürer ... for ... **bookplates**; and also, ... the large **bookplate** for Dr. Hector Pömer, the last Prior of the Abbey of St. Laurence in Nuremberg... By the shield, stands St. Laurence holding in one hand a gridiron, and in the other the martyr's palm. The motto: «To the pure all things are pure,»...» [4]);

– ознака-концепт «становище власника екслібриса у суспільстві (і в аристократичній ієрархії)». У цьому концепті теж виокремлюємо наступний підкомпонент – комплекс ознак (які обов'язково мають і концептуально-образний вимір): «геральдичні характеристики» (з усіма їх елементами – гербом, гаслом, емблемами, які також обов'язково мають особливий символічний шар (яскравий приклад – *armorial bookplates*)) («The motto described Erasmus Darwin's view of transmutation: All life including humans descended and transformed from simpler forms originating from «a single living filament»... After briefly using the emblem and motto in 1770 ..., Erasmus ... continued to use the crest and motto on **bookplates** in his library... Family coats of arms used by Erasmus Darwin as a **bookplate**, similar to the coat of arms painted on his carriage in 1770.» [5, с. 614, 615]);

– комплекс семантичних ознак «додаткові, більш особистісні характеристики власника екслібриса»: семантичний компонент «наявність ініціалів» (*monogram bookplates*) («Original Victorian monogram **bookplate**»; «One can only dream of finding a copy of John Piper's **bookplate** for Sacheverell Sitwell, with the writer's initials graven on a lead cistern in the gardens of Renishaw...» [18]); семантичний компонент «відображення смаків, вподобань, професії власника екслібриса» («Of all the «Piping Pan» **book-plates** – and the motive is not at all uncommon – there is none more charming than the «A. A. B.» design. The child Pan sits on the bank of a reed-grown stream, and pipes the notes from a sheet of music propped against a tree. From the branches above hangs a name-panel with the initials. The design was made by Frank T. Merrill, and is used in the Allen A. Brown collection of music...» [7, с. 448]). На цьому рівні ієрархічної структури семантичного ядра символічність також відіграє особливу роль. З одного боку,

зображення різноманітних сюжетів – пейзажів, паркових ансамблів, архітектурних споруд, різного роду емблем і фігур – обов'язково мають символічне підґрунтя з метою опису особистості власника книги («*Notable bookplates include ... an Irish landscape designed by Jack Butler Yeats ... Some bookplates offer whimsical portraits of the book collectors: William Keeney Bixby's bookplate depicts the owner as an octopus grasping books with all eight tentacles, and a lithographic print belonging to E. Norman Sabel depicts an attentive reader who has not noticed that his coattails are on fire.*» [22]). З іншого боку, виникло навіть поняття-термін *allegorical bookplates*, оскільки і в образі денотата, і в його лінгвістичному віддзеркаленні присутня особлива форма символічності – алегоричні зображення абстрактних ідей та понять (мудрості, надії, правосуддя, вірності, правди і т. д.) («... *the museum's collection also has many examples of bookplates ... that are more allegorical in design... For instance, British archaeologist J.F.S. Stone (1899–1957) specialised in Stonehenge, so it's not surprising to see the London skyline through the silhouetted arches of this prehistoric world heritage site. With the ancient world framing the modern, it's a metaphor for history itself... Actor and comedian in prominent Pantomimes, Barry Lupino (1884–1962) had a mysterious design as the main motif in his bookplate. It was not until a chance visit to the Museum of Norwich by the author shed light on the fact that a lead boundary plate from St. Lawrence's parish had a similar motif, a gridiron that symbolises St. Lawrence's martyrdom. St. Lawrence is the patron saint of comedians, which would explain Lupino's choice for his bookplate, where drama and comedy subtly meet. Incidentally, St. Lawrence is also the patron of students, archivists and librarians!* » [23]);

б) комплекс семантичних ознак «художній рівень виконання екслібриса». У цьому комплексі також спостерігаємо і виокремлюємо наступні ознаки у певній градації: семантична ознака «прикладний рівень виконання екслібриса» («*For much of the nineteenth century... Anyone who was or fancied himself as a «somebody» tended to enhance his books with a bookplate... Lord Badeley was an amateur etcher of bookplates, but his compositions can be of unequal quality, unlike the small number of magnificent armorials by Stephen Gooden...*» [16]); наступна ознака – «рівень дизайнерської майстерності виконання екслібриса» («*Harrison was also a distinguished stamp and banknote engraver... and... the design and execution of his armorial bookplates is the best of its period, as was the skill on a minute scale which his pictorials – and banknote and stamp portraits – evidence.*» [16]); ознака «художній рівень виконання екслібриса» («... *renaissance of copper-engraved bookplates in Britain was principally established by Charles*

*William Sherborn who... came to be called the Victorian «little master». George W. Eve became his counterpart in the medium of etching, and produced, for instance, the excellent series of three **bookplates** for the Royal Library at Windsor Castle... Other excellent copper engravers of **bookplates** of that period in the same mould were members of the Wyon and Downey families and Acheson Batchelor...» [16]; і семантична ознака «рівень виняткових художніх творів» – екслібриси, виконані світовими геніями мистецтва (зокрема, живопису) («*Albrecht Dürer's famous, 1524 portrait of his closest friend, the humanist scholar and art collector Willibald Pirckheimer... Pirckheimer used it as a **bookplate** instead of his actual one that was also designed by Dürer.*» [10]).*

У процесі дослідження виявляємо цікаве явище, яке підтверджує концептуально-образну структуру семантичного інваріантного ядра слова-терміна. Певні семантичні ознаки, які входять до складу семантичного ядра слова-терміна *plate* (складової частини кореневої морфемі терміна *bookplate*), визначають одну з характерних диференційних ознак-концептів терміна *bookplate*, незважаючи на те, що в обох семантичних ядрах (*plate* і *bookplate*) ці ознаки є імпліцитними. Так, у складі лексеми слова-терміна *plate* окрім основних, перших (у сучасному вживанні слова) смислів (*тарілка, блюдо, пластина, дощечка*), спостерігаємо смисли – *лицарські обладунки, столове срібло і золото, призовий кубок* (за особливі перемоги, чесноти і т.п.), а також дієслова *срібляти, золотити*. Зі свого боку, у складі семантичного ядра терміна *bookplate* імпліцитно функціонують, і є одними з визначальних семантичних компонентів-концептів такі: «*лицарські герби*» (неодмінний атрибут лицарських обладунків), а також підкомпонент цього семантичного комплексу – «*позолочене чи сріблене оздоблення екслібрисів*» (що було на перших екслібрисах, які покривали фарбами вручну, а згодом це трансформувалося у особливу пишність гравірованих чорно-білих екслібрисів). Також, у складі семантичного комплексу-концепту терміна *bookplate* – «*характеристика власника екслібриса*» – функціонує підкомпонент «*моральні цінності, чесноти власника екслібриса*» (чесноти, доблесті, перемоги), що відображається як у гаслі на гербі у екслібрисі, так і у супутніх символічних і алегоричних зображеннях у екслібрисі. Доходимо висновку, що саме концептуально-образна складова семантичного ядра створює для цих імпліцитних ознак можливість бути ключовими у виникненні окремих смислів слова-терміна *plate*, а також для переходу слова-терміна у нові семантичні, термінологічні поля, на перший погляд, абсолютно не пов'язані з початковими смислами у структурі лексеми *plate*. Зазначене явище також імпліцитно реалізується лінгвально, та одночасно експліцитно є

присутнім екстралінгвально як одна з характерних рис денотата, позначуваного терміном *bookplate*.

Доходимо висновку, що усі виокремлені компоненти і рівні ієрархічної структури семантичного ядра терміна *bookplate* визначають його функціонування у різних видах дискурсу, різних стилях, а також у різних термінологічних фахових семантичних полях і доменах (мистецтво, художня література, геральдика, історія, бібліотечна справа, та ін.).

Висновки з дослідження. Структурі семантичного ядра полісемічних слів-термінів притаманна багаторівневність і складність взаємозв'язків між її компонентами, які також є семантично розгалуженими концептами. Семантична інваріантність, як складний лінгвальний і екстралінгвальний феномен, є підґрунтям для збереження єдності лексеми і джерелом її постійного розвитку, що є однією з глибинних основ функціонування як мови в цілому, так і окремих термінологічних систем, а також динамічних взаємозв'язків між ними. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у вивченні аспектів і механізмів розвитку семантичного ядра і його впливу на процеси термінотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко М.О. Методологічні засади вивчення наукової термінології. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2 (2). С. 16–21.
2. Іващенко В. Л. Фреймове і комунікативне термінознавство в зарубіжній лінгвістиці. *Мовознавство*. 2013. Вип 1. С. 51–58.
3. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). Київ, 2006. 99 с.
4. Almack E. Bookplates. URL: <https://www.gutenberg.org/files/60858/60858-h/60858-h.htm> (дата звернення: 22.01.2024).
5. Antolin M.F. Evolution, Medicine, and the Darwin Family. *Evolution: Education and Outreach*. 2011. Vol. 4. Iss. 4. P. 613–623.
6. Bybee J. *Language, Usage and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 252 p.
7. Cheney Sh. The Book-Plates of Musicians and Music-Lovers. *The Musical Quarterly*. 1917. Vol. 3. No. 3. P. 446–452.
8. Collins English Dictionary. New York, 2006. URL: https://www.abyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 20.01.2024).
9. Condamines A., Rebeyrolle J. Searching for and identifying conceptual relationships via a corpus-based approach to a Terminological Knowledge Base (СТКВ). *Natural Language Processing. Recent Advances in Computational Terminology*. 2001. P. 127–148.
10. Dürer's Pirckheimer Portrait. URL: <https://www.foldvaribooks.com/pages/books/1060/albrecht-durer/portrait-of-willibald-pirckheimer> (дата звернення: 20.01.2024).

11. Erasmus Hall Bookplate Engraved by Maverick. URL: <https://www.gosenrarebooks.com/book/erasmus-hall-bookplate-engraved-maverick-ca-1780/> (дата звернення: 14.01.2024).
12. Fillmore C.J. Frame semantics. *Linguistics in the morning calm: Selected papers from the SICOL-1981*. 1982. P. 111–137.
13. Houghton Library's bookplate collection. URL: <https://library.harvard.edu/collections/houghton-library-bookplate-collection> (дата звернення: 11.01.2024).
14. Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by. London, 2003. 256 p.
15. Langacker R. Cognitive Grammar: A Basic Introduction. New York, 2008. 584 p.
16. Lee B.N. Copper-Engraved Bookplates in Britain. URL: <https://www.theheraldrysociety.com/articles/the-renaissance-of-copper-engraved-bookplates-in-britain/> (дата звернення: 22.01.2024).
17. Library Bookplates. University of Portland. Clark Library. URL: <https://sites.up.edu/museum/library-bookplates/> (дата звернення: 11.01.2024).
18. Martin S. Book keeping: the bookplates that are artworks in their own right. URL: <https://www.apollo-magazine.com/simon-martin-collecting-bookplates-ex-libris/> (дата звернення: 14.01.2024).
19. Minsky M. A Framework for Representing Knowledge. *Psychology of Computer Vision*. 1975. P. 211–277.
20. Oxford Dictionary of English. Oxford, 2010. URL: https://www.abyy.com/en-ee/translation_dictionary (дата звернення 22.01.2024).
21. Panofsky E. Studies in Iconology: Humanistic Themes in the Art of the Renaissance. New York, 1972. 263 p.
22. Rennicks R. The Art of Ownership: Bookplates. URL: <https://www.abaa.org/blog/post/art-ownership-bookplates> (дата звернення: 14.01.2024).
24. Teres L.T. How to «judge» a book owner by their bookplate. URL: <https://www.museumoflondon.org.uk/discover/how-judge-book-owner-their-bookplate> (дата звернення: 22.01.2024).
25. Wierzbicka A. Two levels of verbal communication, universal and culture-specific. *Verbal Communication*. 2016. P. 447–481.
26. Wölfflin H. Principles of Art History. New York, 2012. 253 p.

Софія Боженець,
аспірантка кафедри східноєвропейських мов,
Національна академія Служби безпеки України
<https://orcid.org/0009-0005-5640-9395>
м. Київ, Україна

Розвиток військової термінології в Угорщині

Development of military terminology in Hungary

Анотація. У статті розглянуто основні етапи становлення військової термінології в Угорщині. Військова лексика розвивалася у трьох основних напрямках – назви зброї; лексичні одиниці на позначення ведення бойових дій; назви підрозділів, їх командирів і вояків. У статті зроблено спробу виокремлення історичних періодів розвитку угорської військової термінології. Першим є дохристиянський період, коли почали з'являтися терміни на позначення зброї, вояків та їх побуту, військових дій та стратегій. Наступним – правління угорського короля Іштвана та християнізація Угорського королівства, період пов'язаний з латинізацією мови. Третій – пов'язаний з австро-турецькою війною, коли у боротьбі зі спільним ворогом угорці об'єдналися з німецьким народом, через що в угорську мову прийшло багато німецьких термінів. Наприкінці австро-турецької війни Угорщина мала торгівельні зв'язки з Венеціанською Республікою, у цей період угорська військова термінологія поповнилась лексикою італійського походження. Пізніше Османська Імперія захопила угорські землі і Угорщина потрапила під іноземну окупацію. У цей час угорська мова збагатилась лексикою османсько-турецького походження пов'язаною з військовою тактикою, стрільбою, обладунками тощо. Наступним був тривалий період правління Австро-Угорської імперії. У цей час в угорській мові з'явилося багато німецьких та французьких запозичень на позначення військової стратегії та видів зброї. У XIX столітті поповнення військ здійснювалася за територіальним принципом, через це кожен підрозділ мав власний військовий сленг. У період двох світових війн виникли нові військові технології та стратегії, що також мало значний вплив на угорську військову лексику. У післявоєнний період відбулися докорінні зміни у сфері ведення війни, що неминуче призвело до розширення військової термінології та введення нових термінів. Останнім періодом розвитку військової термінології, який триває і по сьогодні, є період вступу країни до НАТО та використання у професійній мові натівських стандартів.

Ключові слова: термін, військова термінологія, угорська мова, періодизація військової термінології.

Summary. The article deals with the main stages of the formation of military terminology in Hungary. The military vocabulary developed in three main directions: names of weapons; lexical units for the conduct of hostilities; names

of units, their commanders and soldiers. The article attempts to identify historical periods of development of Hungarian military terminology. The first is the pre-Christian period, when the first terms for weapons, soldiers and their everyday life, military operations and strategies began to appear. The next period is the reign of the first Hungarian king, Saint Istvan, and the Christianisation of the Kingdom of Hungary, a period associated with the Latinisation of the language. The third period is associated with the Austro-Turkish war. At that time, the Hungarians joined forces with the Germans, which led to the introduction of many German terms into the Hungarian language. At the end of the Austro-Turkish War, Hungary had trade ties with the Republic of Venice, and during this period, Hungarian military terminology was enriched with vocabulary of Italian origin. Later, the Ottoman Empire seized Hungarian lands and Hungary came under occupation. At that time, the Hungarian language was enriched with vocabulary of Ottoman-Turkish origin related to military tactics, shooting, armour, etc. The next period was a rather long period of the Austro-Hungarian Empire. At this time, many German and French loanwords for military strategy and weapons appeared in the Hungarian language. In the nineteenth century, troops were recruited on a territorial basis, so each unit had its own military slang. During the two World Wars, new military technologies and strategies emerged, which also had a significant impact on Hungarian military vocabulary. In the post-war period, fundamental changes took place in the field of warfare, which inevitably led to the expansion of military terminology and the introduction of new terms. The last period of development of military terminology, which continues to this day, is the period of the country's accession to NATO and the introduction of NATO terminology standards into the language.

Key words: *term, military terminology, Hungarian language, periodization of military terminology.*

Вступ. Історія військової термінології сягає далекої минувшини, вона бере початок з часів античності, коли почали формуватися базові поняття військової майстерності. З плином часу, з розвитком військової справи та виникненням нових технологій, військова термінологія постійно еволюціонувала. Так з виникненням нових видів озброєння, тактик, методів ведення війни з'являються і нові терміни, які дефінують ці види озброєння та тактику їх застосування. Метою наукового доробку є огляд розвитку угорської військової термінології, оскільки ще до середини минулого століття лінгвістична робота з вивчення теоретичних питань термінології цієї галузі практично не проводилась. Перші праці, які досліджували угорську військову термінологію, були пов'язані з підготовкою термінологічних словників. В угорському мовознавстві дослідженню різногалузевої термінології присвячені наукові праці таких вчених як Чекман О., Гоал П., Полча К., Лешняк А., Кіефер Ф. та інших. Перекладознавчі аспекти галузевої термінології досліджували Мурат Ю., Фішер А. та ін. Безпосередньо термінології військової галузі присвячені наукові доробки таких

угорських мовознавців як Мезьо О., Фориш А., Толнай В., Пастор Я., які розглядали питання творення військових термінів, історичні передумови їх виникнення, специфіку вживання тощо.

Методологія та методи дослідження. Вибір методів дослідження зумовлений метою статті. Метод історичного аналізу використано з метою вивчення певних історичних етапів, які безпосередньо впливали на творення та активність функціонування військової термінології, що дало можливість створити хронологічну модель становлення угорської військової термінології. Використання описового методу дозволило систематизувати, охарактеризувати та описати лінгвальні та екстралінгвальні явища які, своєю чергою, мали вплив на творення угорської військової термінології.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес термінологізації та детермінологізації лексики є безперервним, оскільки межа між термінами і загальноновживаною лексикою є динамічною й дуже розмитою. До особливостей термінологічної лексики висуваються такі вимоги як: зв'язок змісту лексичної одиниці з об'єктами певної галузі та висока частотність в межах фахового спілкування. Хоча переважна більшість науковців погоджується з тим, що протиставляти термінологічну і загальноновживану лексику практично неможливо, бо так звана «перехідна смуга», в якій терміни детермінологізуються, втрачаючи свої основні характеристики, – однозначність, відсутність синонімії та омонімії, нейтральність – або навпаки загальноновживана лексика термінологізується, має необмежені кордони і саме в ній відбувається взаємодія між нетермінами і термінами, і комуніканти вживають їх нарівні не розрізняючи категорій [3, с. 17].

У своєму дослідженні будемо спиратись на визначення *терміну* як лексеми, числа, символу або їх поєднання, що фізично позначає поняття в межах певної предметної галузі, тобто морфологічно неоднорідні елементи, що виконують прагматично подібну функцію у професійному спілкуванні [5, с. 3]. Під *військовим терміном* розуміється лексема, число, знак або їх комбінація, що позначає поняття у військовій галузі і має прагматично подібну функцію у професійному спілкуванні; має співвідношення з іншими найменуваннями у цій галузі і є складовою впорядкованої системи військових термінів.

Терміном також може виступати лексична одиниця загального вжитку, але зі специфічними властивостями і характеристиками. Професорка Коваль А. зауважує, що характерною рисою термінів є те, що в основі творення термінологічної лексики лежить загальне поняття, але на відміну від звичайного слова, крім називання, ще й визначає поняття, закріплене у дефініції, дає об'ємну, лаконічну і

багатогранну характеристику предмета чи явища, при цьому містить більше інформації і має своє визначене місце у певній термінологічній системі [1, с. 86]. Свого часу лінгвіст Ріхтер К. звертав увагу на специфічні умови використання військових термінів, а саме крім суто військових термінів, які означають поняття, які інші сфери ніж військова не використовують (*пересічний вогонь, прямий вогонь*), до категорії військової термінології входять і сотні назв з різних сфер людської діяльності: хімії, фізики, медицини, будівництва, транспорту, адміністрування та ін. Не можемо ігнорувати і виключати такі одиниці з категорії військової термінології, оскільки і на них поширюються специфічні вимоги військової терміносистеми. Варто зазначити, що часто одна і та сама терміноодиниця в різних галузях та в різних лексичних комбінаціях буде мати відмінності у поняттях, так би мовити, відмінності вживання у цивільних і військовій сферах [10, с. 129].

Як наголошує професорка Форіш А. в Угорщині термінознавство остаточно сформувалось у лінгвістичний напрям у 1990-х роках ХХ століття і пов'язано це було з активізацією вживання термінології в широкому вжитку, розвитку ІТ та телекомунікаційних пристроїв, впровадження нових інструментів і методів у дослідженнях, освіті та практичній роботі. Визначну роль у розширенні термінології відіграла єдина для об'єднаної Європи понятійно-термінологічна система [6, с. 27].

Стосовно військової лексики варто зазначити, що лінгвісти виокремлюють три основні групи:

- військова термінологія на позначення тих понять, які безпосередньо пов'язані з військовою справою, збройними силами, методами та способами ведення збройної боротьби тощо;
- військово-технічна термінологія, яка включає науково-технічні терміни;
- емоційно забарвлена лексика, яка репрезентує слова та словосполучення, які часто вживаються переважно у розмовному мовленні військових і є синонімами до вже існуючих лексичних одиниць [2, с. 208].

На думку угорського лінгвіста Панайоту К. військову лексику можна розглядати на трьох рівнях: бойовому, оперативному та військово-політичному [8, с. 91].

Інші угорські мовознавці, досліджуючи військову мову як спеціальну професійну мову, поділяють її на три вертикальні рівні: службова мова армії – використовується в офіційних контактах; безпосередньо військова мова та військовий сленг, який, зазвичай, використовують військові в розмові поміж собою. Як показує практика

інколи дуже важко відокремити військовий сленг від військового жаргону, оскільки один і той самий термін може зустрічатися і там, і там, але з різним значенням [4].

Пастор Я. у своїй роботі проаналізував проблеми становлення і функціонування військової термінології XVIII–XIX століття на прикладі робіт засновника і популяризатора багатьох військових термінів в Угорщині Міклоша Зріні. Він детально проаналізував чинники, які спричиняють утворення нових військових термінів, досліджував словники, в яких була зафіксована військова лексика. Лінгвіст зазначив, що перші кроки в розвитку угорської військової термінології були здійснені саме в галузі словникарства у 1834 році Угорським науковим товариством, яке видало словник «*Mathematikai Műszótárában toldalékként szerepelnek*» [9].

Щодо сучасного розвитку військової термінології в Угорщині, варто звернути увагу, що з 1996 року основним елементом оновлення угорської військової термінології є її гармонізація відповідно до термінології НАТО. Основним завданням угорських лінгвістів є пошук угорських еквівалентів термінів вихідної мови, або, за відсутності відповідного угорського еквівалента, утворення власне угорського, процес цей відбувається поступово.

Кінцевим результатом термінологічної уніфікації за стандартами НАТО стала «конвенція» НАТО у якій узгоджено і затверджено всі терміни і поняття. Використання терміну затвердженого «конвенцією» стало обов'язковим в усіх документах НАТО. Це означає не лише те, що певний термін має використовуватись в тому значенні, яке закріплене за ним в базі даних, але й те, що для вираження даного поняття необхідно використовувати саме цю лексичну одиницю. Загалом заборонено використовувати синоніми чи переклади національних військових термінів англійською мовою. Зокрема, слід уникати слів, які не належать до категорії «загальноприйнятих» або «рекомендованих» і не відповідають вимогам ясності і безпомилковості [7, с. 43].

Історія угорської мови майже від самого початку свого існування неминує пов'язана з військовим життям, тож крім функціонування питомих військових термінів спостерігається і процес запозичення. Можна позначити три основні напрями за якими почала з'являтися військова лексика – назви зброї; лексичні одиниці на позначення ведення бойових дій; назви підрозділів, їх командирів і вояків.

Першим періодом творення військової лексики можна вважати дохристиянський або дописемний період (до X ст.). Під час великого переселення угорських племен у Європейську частину материка угорці почали активно взаємодіяти з сусідніми народами, такими

як слов'яни, болгари тощо. Відсутність писемності в цей період обмежує знання щодо функціонування військової лексики того часу. Як зазначає Пастор Я. військова література дохристиянської доби не була в Угорщині досліджена з точки зору лінгвістики і навіть не використовувалась як джерело для наукових праць [9]. І хоча ця теза виголошена досить давно, у 1970 році, але і сьогодні, на нашу думку, ситуація докорінно не змінилась.

X ст. (1000–1038) – період князювання святого Іштвана, першого короля Угорщини. У цей час країна зазнала християнізації, що також призвело до переосмислення та запозичення термінології з латинської мови, оскільки церква та королівське оточення активно використовували латинську мову.

XII–XIII ст. – в країні відбувались постійні військові дії: австро-турецька війна, протестні акції тощо. Під час правління Стефана I до Угорщини прибула велика кількість німецьких лицарів та священників. У цей період відбулося інтенсивне заселення німців, які фактично створили міське життя Угорщини. Відповідно, німецькі слова масово потрапляли в угорську мову.

Зрозумової мови придворних та військових до угорської мови потрапили такі словосполучення як: *herceg*, *porcalab* (спотворена форма німецького Burggraf – граф замку, угорський еквівалент – *várnagy*), *hoppmester* (Hofmeister – придворний майстер), *fullajtár* (Vorreiter), *páncél*, *frigy* (предок німецького Friede – мир), *ostrom* – облога (Sturm), *torony* – вежа, *zsákmány* – мародерство та інші.

На початок XIII століття багато італійців оселилося в Естергомі, Буді, Вараді та Секешфехерварі переважно завдяки торговельним зв'язкам з Венеціанською республікою. Таким чином у найманих арміях Угорщини з'явилась значна кількість італійців, а разом з ними і нова військова лексика: *pajzs* – щит, *lándzsa* – спис, *trombita* – труба, *bástya* – бастіон та інші.

XVI–XVII ст. – Угорщина пережила турецьку окупацію, що безумовно мало свій вплив на військову термінологію. У цей час угорська мова отримала лексику османсько-турецького походження пов'язану з військовою тактикою, стрільбою, обладунками тощо.

XVII–XIX ст. – період Австро-угорської імперії. У цей час на угорську термінологію великий вплив мала німецька мова. Запозичення нових термінів у військовій науці були досить розповсюдженими.

Військова термінологія продовжувала розвиватись в контексті великих армій і багатьох національностей імперії. Цей період також призвів до адаптації не лише німецьких, але й багатьох французьких військових термінів. Сендрей Я. у своїй роботі *Magyar hadi*

szabályzatok és utasítások a XVII. századból описав п'ять статутів 1660–70 років, де було зафіксовано значний пласт цієї лексики.

У XIX столітті поповнення військ здійснювалася за територіальним принципом і військові одного підрозділу були переважно вихідцями з одного адміністративно-географічного ареалу та говорили однією мовою чи схожими діалектами. Офіцери ж обов'язково повинні були говорити як рідною мовою рядових, так і німецькою мовою – мовою імперії. Командною мовою у той час була німецька мова, а мовою національної оборони – угорська. З метою кращого розуміння іноземної, а саме німецької мови угорські солдати намагалися більшості німецьких виразів надати угорської форми. У кінці XIX початку XX століття, особливо для сільського населення, служба в армії значно підвищувала соціальний статус чоловіків, тому, повертаючись до цивільного життя, вони поширювали терміни військового жаргону у повсякденній мові цивільного населення, хоча не завжди слова та вирази вживалися у своєму початковому значенні [4].

Перша половина XX століття характеризується зміцненням угорсько-італійських відносин. Потреба у взаєморозумінні призвела до видання Угорсько-італійського військового словника (*Dizionario militare ungherese-italiano*, Рим). У цей період було видано низку наукових досліджень військової лексики, такі як Стріпські Г. (1909); Сендрей Я. (1912), Гобані Я. «*A katonai magyar nyelv*» (1923), Соад Ф. «*A katonai magyar nyelv*» (1923). Однак з лінгвістичної точки зору лише дослідження Терестієні Ф. «*Nyelvünk a reformkorban*» можна вважати завершеним [9, с. 639].

Між світовими війнами Угорщина мала складний і суперечливий період свого розвитку. У цей час країна пройшла через революцію і проголошення незалежності, утвердження і поразку радянської влади, зміцнила свої стосунки з Німеччиною. Також вона була активною учасницею Першої та Другої світових війн, що призвело до нової хвилі формування військової термінології.

Наступним періодом розширення військової лексики можна вважати другу половину XX століття. У цей час відбулися докорінні зміни у сфері ведення війни, змінились бойові завдання, зросла кількість та роль військових технологій, що неминуче призвело до розширення військової термінології та введення нових термінів. Повоєнний період характеризується зміцненням контактів з російською мовою.

У цей же час спостерігається бум літератури з військової тематики, опубліковано низку статей у журналах «*Magyar Nyelvőr*» і «*Magyar Nyelv*», у яких досліджувались актуальні питання військової термінології (Гомбуч З.; Сімоні Ж. «*A háború szavai*» та інші).

Початок ХХІ століття і до цього часу – період вступу до НАТО та перехід на натівські стандарти. З розпадом комуністичного режиму та входженням Угорщини до НАТО та ЄС військова термінологія відобразила нові стандарти та підходи, визначені міжнародними організаціями.

На даному етапі угорська військова термінологія увібрала в себе спадок історії з сучасними тенденціями у військовому мистецтві та технологіях. Зміни у військовій доктрині, стратегії та технології можуть також призвести до зміни термінології в майбутньому.

Висновки. Беручи до уваги, що людство переважно більшість свого існування воює, можемо припускати, що саме військова термінологія є однією з найстаріших терміносистем. Розвиток цієї галузі безпосередньо залежить від історії війн і військової підготовки в країні, тому і періодизація, і шляхи запозичень, і ступінь впливу домінуючих мов є неоднорідними. На сучасному етапі угорська військова терміносистема проходить процедуру стандартизації та уніфікації, оскільки Угорщина є членом єдиного військово-політичного блоку багатьох країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль А. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Видавниче об'єднання “Вища школа”, 1987. 350 с.
2. Круглій О. Особливості перекладу військових термінів (на прикладі військово-промислової термінології). *Світ наукових досліджень*. 2022. № 12. С. 207–209.
3. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 160 с.
4. Bakanyelv – magyar katonai zsargon a Monarchia haderejében, 2009. URL: <https://www.nemfelejtjuk.blog.hu/2009/01/24/bakanyelv>
5. Fóris Á. Hat terminológia lecke. Pécs: Lexikográfia Kiadó, 2005. 118 o.
6. Fóris Á. A szaknyelvek terminológiai szempontú megközelítése / In: Veszelszky Á., Lengyel K. (szerk.). Tudomány, technolektus, terminológia – a tudományok, szakmák nyelve. Budapest: Éghajlat Könyvkiadó, 2014. O. 27–36.
7. Mező A. A Magyar Honvédség terminológiai fejlesztésének és harmonizációjának elvei. *Osszhaderőnemi Parancsnokság folyóirata*, 2013. 207s.
8. Panajotu K. Az angol katonai terminológia adaptálásának kérdései. Doktori (PhD) értekezés. Budapest, 2012. 146 o.
9. Pásztor J. A Magyar katonai terminológia kialakulása (A hadi élet szavai Zrínyi Miklós koráig*). *Hadtörténelmi Közlemények*, 17. évf. 4. sz. 1970. O. 634–676 .
10. Richter K: České a slovenské vojenské názvosloví. československý terminologický časopis. 1962. R. 1. č. 3. S. 129–140.

Катерина Бровко,
доктор філософії,
старший викладач кафедри іноземних мов і методик їх навчання,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
<https://orcid.org/0000-0001-8572-9316>
м. Київ, Україна

Семантична координата англійського мережевого сленгу

Semantic coordinate of English social network slang

Анотація. У статті розглянуто питання семантичної координати англійського мережевого сленгу. Подано кількісні дані щодо розподілу англійського мережевого сленгу за джерелом походження. Доведено, що серед джерел походження англійського мережевого сленгу, обраних нами та проаналізованих лексичних одиниць популярних англійських мікроблогів соціальної мережі Instagram та YouTube присвячених тренду «мукбанг» в загальному обсязі 135 слів, головним джерелом походження досліджуваних сленгових одиниць є розмовна мова – 87,4%. Визначено, що більшість сленгових одиниць з'являються у повсякденному спілкуванні завдяки трансформації розмовних одиниць та перенесення їх у писемну мову, з метою вживати їх під час онлайн-спілкування. Проаналізовано лексичні одиниці обраних мікроблогів соціальних мереж Instagram, YouTube та виокремлено лексеми, що за своїм значенням об'єднуються у певні лексико-семантичні групи: зображення людей; зображення місць, предметів або інших явищ; оцінка та реакція на ситуацію; виявлення емоцій; кохання, флірт; зображення дій; дозвілля; назви страв та напоїв. Виявлено, що розширення або звуження значення слова є одним з найбільш продуктивних способів утворення сленгу з семантичної точки зору, які використовуються користувачами соціальних мереж (15,5%). Наведено приклади подібного засобу поповнення словникового складу мови, в результаті якого воно набуває розширеного значення в зв'язку з появою у ньому сленгових варіантів. Як от: *cringe* – зоригнутися від огиди. Натомість в контексті мікроблогів мережі Instagram це слово набуває іншого значення «поганий, неякісний контент, який викликає почуття незручності» (Наприклад: «*The absolute most cringe moment of the day* – Абсолютно найжахливіший момент цього дня»).

Ключові слова: англійський мережевий сленг, сленг, соціальні мережі, семантика.

Summary. The article deals with the issue of the semantic coordinate of English network slang. Quantitative data on the distribution of English social network slang by source of origin are provided. It has been proven that among the sources of the origin of English social network slang, selected and analyzed by us from the lexical

units of the popular English-language microblogs of the Instagram and YouTube social networks dedicated to the «mukbang» trend in a total of 135 words, the main source of the origin of the studied slang units is colloquial speech – 87.4%. It was determined that most slang units appear in everyday communication due to the transformation of spoken units and their transfer into written language, with the aim of using them during online communication. The lexical units of selected microblogs of social networks Instagram and YouTube were analyzed and lexemes were singled out, which according to their meaning are grouped into certain lexical-semantic groups: images of people; images of places, objects or other phenomena; assessment and reaction to the situation; detection of emotions; love, flirting; action images; leisure; names of dishes and drinks. It was found that expanding or narrowing the meaning of a word is one of the most productive ways of forming slang from a semantic point of view, used by users of social networks (15.5%). Examples of such a means of replenishing the vocabulary of the language, as a result of which it acquires an expanded meaning due to the appearance of slang variants in it, are given. As in: *cringe* – to shudder in disgust. Instead, in the context of microblogs on the Instagram network, this word acquires a different meaning: «bad, low-quality content that causes a feeling of discomfort» (For example: «The absolute most cringe moment of the day»).

Key words: English social network slang, slang, social network, semantic.

Вступ. Зосереджуючись на проблемі характеристики семантичної координати англійського сленгу в соціальних мережах, слід зауважити, що друга половина ХХ – початок ХХІ століть знаменується епохою хайпового розвитку ІКТ, а також укорінення тренду блогерства, як молодіжної субкультури, частина яких складає понад 3,1 млрд людей із загальної кількості населення планети. Із появою прихильників інфлюенсерів (*від англ. influencer – впливовець*, тобто особистість погляди якої на ті чи інші речі є важливими та впливовими для більшої частини людей), фоловерів (*від англ. follower – слідувач*, сленгова назва користувача, котрий підписався на овнолення чийогось акаунту), хейтерів (*від англ. hater – ненависник*, людина, яка заздрить успіхам інших і коментуючи її пости, або пишучи в приватні повідомлення висловляє неприємні речі, критикуючи при цьому її досягнення, відчуває ненависть або ворожість), тітокерів, ютуберів та активних користувачів соціальних мереж дедалі більше зростає сегмент споживачів, які вбачають цілодобову потребу в користуванні смартфоном. Означене як наслідок стає рушійною силою й до заміни способу комунікації, що виявляється у бажанні вести її шляхом обміну миттєвими повідомленнями, публікації постів та написанні коментарів під ними. Так, з огляду на вплив мережевого середовища та його сучасних модних трендів на мову спілкування користувачів соціальних мереж, дедалі більше виникають нові англійські сленгові неологізми та способи їх використання під час Інтернет-спілкування [1, с. 229–230].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітним аспектам феномену англійського сленгу в соціальних мережах, присвячені праці багатьох науковців, зокрема: особливостям використання англійського молодіжного мережевого сленгу (К. Бровко [1; 2], О. Дзюбіна [3], А. Павельєва [4], Дж. Алькантре-Пілар (ісп. J. Alcántara-Pilar) [7], С. Лю (кит. S. Liu) [8], Л. Шісюн (кит. L. Shixiong) [10] та ін.); лінгвістичні особливості англійського молодіжного мережевого сленгу (І. Палагута [5], Е. Партрідж (англ. E. Partridge) [9] та ін.); семантикофункціональним аспектам англійського молодіжного мережевого сленгу (О. Столярчук [6], Дж. Слотта (англ. J. Slotta) [11], Р. Земел (англ. R. Zemel) [13], Янг Ху (кит. Yang Xu) [13], Г. Томич (хорват. G. Tomić) [12] та ін.

Мета дослідження полягає в аналізі та висвітленні семантичної координати англійського мережевого сленгу присвяченого тренду «мукбанг».

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугували 135 лексичних одиниць дібраних з фрагментів дописів англійських мікроблогів популярних соціальних мереж Instagram та YouTube присвячених тренду «мукбанг» (з кор. 먹방, *трансляція прийому їжі*), як одного з найбільш вірусних форм відеоблогінгу в 2022–2023 рр.

У процесі дослідження застосовано такі *методи дослідження*: загальнонаукові (аналіз, синтез, індукція, дедукція як провідних і основних прийомів опису та систематизації вибраних матеріалів; *метод суцільної вибірки* під час пошуку лексичних одиниць англійського мережевого сленгу. Специфіка роботи передбачає комплексне застосування таких *методів лінгвістичного аналізу*, як: *метод операціоналізації понять*, за допомогою якого було здійснено таксономію та інтерпретацію англійського мережевого сленгу, уточнено співвідношення лексичних одиниць, аналіз яких може пояснити причини та наслідки його виникнення; *класифікаційний аналіз* з метою розподілу англійського мережевого сленгу в умовах сучасної інтернет-комунікації в окремі класифікації; *контекстуальний аналіз* для вивчення смислових особливостей англійських сленгізмів та їх креативного відтворення користувачами соціальних мереж під час інтернет-комунікації. З метою з'ясувати значення молодіжного онлайн-сленгу були застосовані *структурний та системний методи*, щоб дослідити форму та зміст англійського мережевого сленгу. З метою дослідження прийомів творення лексичних одиниць англійського мережевого сленгу був використаний *дистрибутивний метод*, за допомогою якого ми здійснили їх розподіл, з урахуванням джерел формування, сфер вживання, моделі перекладу, функцій сленгу, типів вибраних лексичних одиниць, шляхом аналізу контексту спілкування, тематики мікроблогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отримані кількісні дані щодо опису джерел походження англійського мережевого сленгу, свідчать, про те, що серед обраних нами та проаналізованих лексичних одиниць популярних англомовних мікроблогів соціальної мережі Instagram та YouTube присвячених тренду «мукбанг» в загальному обсязі 135 слів, головним джерелом походження досліджуваних сленгових одиниць є розмовна мова –87,4%, кількість одиниць з інших жаргонів становить 9,6%, з літератури та ЗМІ – 3% (див. рис. 1).

Рис. 1. Кількісні дані щодо розподілу англійського мережевого сленгу за джерелом походження (у %)

Отже, більшість сленгових одиниць з’являються у повсякденному спілкуванні завдяки трансформації розмовних одиниць та перенесення їх у писемну мову, з метою вживати їх під час онлайн-спілкування.

З проаналізованих 135 сленгових лексичних одиниць, нами було виявлено, що *розширення або звуження значення слова* є одним з найбільш продуктивних способів утворення сленгу з семантичної точки зору, які використовуються користувачами соціальних мереж (15,5%).

Утворення нових значень слів шляхом перебудови їх семантичної структури є основним засобом поповнення словникового складу мови, в результаті слово набуває розширеного значення в зв’язку з появою у ньому сленгових варіантів.

Так, до прикладу у перекладі з англійської слово *cringe* означає здригнутися від огиди. Натомість в контексті мікроблогів мережі Instagram це слово набуває іншого значення «поганий, неякісний контент, який викликає почуття незручності». Подекуди означене слово використовується на позначення «іспанського сорому», що розширює варіативність його вживання у певному контексті. В обраних нами мікроблогах можна побачити коментарі в яких зустрічається

використання цього слова: «*The absolute most cringe moment of the day* – Абсолютно найжахливіший момент цього дня». При цьому вже зрозуміле та звичне значення окресленого слова набуває повністю інших семантичних властивостей та втрачає своє старе тлумачення, адже у семантичному середовищі слова з'являється нова сема, тобто у слова з'являється декілька позначень.

Аналіз визначення слова *challenge* (в слензі: виклик собі зробити щось, що ти б ніколи не зробив) дозволяє дійти висновку про те, що специфіка його семантики визначає підхід до проблеми як якомусь стимулу для здійснення активних дій. Означена дефініція демонструє домінуючу роль у компонентному складі слова семи «стимул або виклик дії з досягненням перемоги» при одночасному звуженні самої «проблеми». Такий перерозподіл семантичної навантаження свідчить про те, що рефлексивні зусилля по осмисленню суті проблеми і засоби її вирішення в семантиці слова *challenge* «виклик» зводяться до мінімуму «*I wanna challenge you* – Я хочу кинути тобі виклик».

Протилежним способом творення слова є звуження значення. Прикладом такого сленгізму є слово *to crash* – закохатися, що в літературній англійській мові має абсолютно інше значення – розбитися, врізатися в щось. Така зміна значення слова відбувається в результаті зменшення найменування предметів певного роду лише одного явища чи поняття з видів даного роду. Означене призводить до звуження числа його контекстів вживання (наприклад: *U r my crash. Let's chill tonight!* – Ти мій краш. Давай відпочинемо ввечері).

Також до прикладу дієслово *subscribe* означає «платити за підписку на щось та взамін отримувати щомісячно продукт». У контексті мікроблогів мережі Instagram це слово означає «підписатись на оновлення користувачів». Дієслово *share* початково означає «ділитись чимось», в мікроблозі воно набуває нового значення, а саме: «поширити допис іншого користувача або опублікувати власний». Початкове значення дієслова *tag* – вішати ярлик на щось, в мережі Instagram воно означає «помітити когось хештегом». Таким чином, генералізація значення слова – це видозміна його значення, яке слугує для назви предметів одного виду, що супроводжується поширенням його вживання для найменування всіх явищ та понять даного роду, тобто стає найменуванням відповідного роду.

У такий спосіб з поміж проаналізованих лексичних сленгових одиниць спостерігається тенденція до набування значною частиною семантичних неологізмів не одного, а кількох лексико-семантичних варіантів, наприклад, перетворення великої кількості лексичних неологізмів у семантичні неологізми, адже у семантичному середовищі слова з'являється нова сема, тобто у слова буде декілька позначень.

Наступним найбільш поширеним семантичним нововведенням з проаналізованої вибірки англійського мережевого сленгу є *метонімія* – 11,8%. Прикладами метонімії слугують такі слова: *room, trash, bloody ma in*.

Наприклад, іменник *room*, яке в загальному значенні перекладається як «кімната», в контексті англійського сленгу використовується в переносному значенні і має на увазі усіх присутніх в чаті «*Hello to the room – Привіт усім хто є в чаті*».

Аналізуючи лексему *trash* (*сміття, смітник*) слід звернути увагу на те, що тут чітко прослідковується асоціативне поле, адже воно набуває переносного значення і позначає висловлювання підписників як нісенітицю. Тобто найчастіше воно передає сильні емоції, викликані спогляданням чогось неприйняттого, вульгарного, а найчастіше аморального. В якості прикладу слід навести коментар одного з користувачів: «*I should've known you were nothing but **trash**. – Мені слід було знати, що ти не що інше, як сміття*».

Приміром лексема *bloody* також розширює межі свого значення з кривавий, закривавлений та в англійському мережевому слензі використовується для позначення якихось визначних подій.

Стандартне значення слова *bloody* – кривавий або покритий кров'ю, однак в англійському мережевому слензі воно вважається практично лайкою, але до цензурованих не входить. Особливо популярною серед користувачів соціальних мереж Instagram та Youtube проаналізованих мікроблогів є фраза «***bloody hell** – чорт би його побрав*».

Евфемізми як стилістичний прийом сягають відсоткового значення 5,9%. До прикладу: *to kick – пнути*, використовується в якості маскувального слова замість більш агресивного та очевидного еквівалентів слова «*вигнати*» *Ohhh! Kick him out smb! – Виженіть його тхось!*

Лексема *breakdown* у своєму прямому значенні перекладається як «*зламатися*», однак в англійських соціальних мережах вона затосовується на позначення емоційного стану особистості й набуває значення «*стати дуже пригніченим*» замість застарілих та всім зрозумілих слів, як от *sad, melancholy*, тощо, з метою заміни неприйняттого або недоречного слова іншим виразом, адже таке слова має більш нейтральне емоційне забарвлення. Серед коментарів користувачів соціальних мереж Instagram та Youtube нами було виявлено такі коментарі з проаналізованим словом, як от: «*Give me a **breakdown** of sth. I'm short to a mental **breakdown** – Я близький до емоційного зриву*».

Наступну позицію частоти розповсюдженості серед користувачів соціальних мереж становить *метафора* – 4,4%. Наприклад словосполучення *hot potato* (*гаряча тема*) використовується користувачами соціальних мереж в якості позначення якоїсь

неприємної до обговорення теми «*Relationship with them is a hot potato to me. – Питання моїх стосунків із ними мені зовсім не подобається*». Подібне метафоричне перенесення має прямий зв'язок з гарячою картоплею, що обпікає руки і відповідно її неприємно тримати. Так само і з деякими темами для розмови – хочеться швидше проговорити все і забути, як страшний сон.

Висловом *big cheese* – велика цяця, велика шишка, позначають впливову людину, відому в своєму оточенні. Означене можна прослідкувати в реченні «*He is big cheese in this area – Він велика шишка в цій сфері*», що було взято з коментарів підписників проаналізованих нами мікроблогів.

До прикладу у виокремлених нами для дослідження коментарях підписників мікроблогів соціальних мережах Instagram та Youtube присвячених тренду «мукбанг», нам часто зустрічався вираз «to get of my lawn», який дослідно можна перекласти як – «йди геть мого газону». Однак в когнітивному плані може вказувати на намір відокремлення себе від зовнішнього світу з використанням грубих або відмовних висловів, як от: «забирайся звідси», «пішов геть».

Цей вислів можна знайти лише в новому метафоричному сенсі. Перехід від метафори до семантичного неологізму заснований на походженні самої фрази, тобто першопричину її появи в мові. Тому, коли догляд за газоном є розкішшю і відноситься тільки до знаті або багатим сім'ям, його власники турбуються, що діти сусідів не будуть спотворювати красу галявини, граючи на траві або коли вони бачать, що хтось наступає на неї. На «галявину» вони вийшли прямо на подвір'я і кричали «get of my lawn». Тепер, наприклад, при використанні цього виразу проти людини «get of my lawn person», завдяки когнітивному аналізу і передачі символів ми отримали нове значення «старомодна або аристократична людина».

Найменшу кількість відповідників серед проаналізованих сленгових одиниць має *епонім*, а саме 1,4%. Додатковою функцією яких є найменування поняття або явища, що було назване на честь людини, яка вперше відкрила або описала його. Наприклад: #Mukbang, #FoodShareFilter, #Foodporn.

У складі проаналізованих лексичних одиниць обраних мікроблогів соціальних мереж Instagram та YouTube нами було виокремлено лексеми, що за своїм значенням об'єднуються у певні лексико-семантичні групи (див. табл. 1).

З метою унаочнення отриманих результатів проведеного аналізу лексичних одиниць англійського мережевого сленгу підготовлено графік, що ілюструє відсоткове співвідношення лексем за лексико-семантичною групою (див. рис. 2).

Характеристика лексичних одиниць англійського мережевого сленгу за лексико-семантичними групами

Лексико-семантична група	Приклади
Зображення людей – 16,2%	Cake, birth vegan, bros, dude, subscriber
Зображення місць, предметів або інших явищ – 14%	FAQ, gds, gloatgram, IG, Msg, OOTD
Оцінка та реакція на ситуацію – 37%	Dunno, ASAP, AKA, BRB, cringe, BTW
Виявлення емоцій – 13,3%	OMG, wow, LOL, dude, Wut
Кохання, флірт – 5,1%	To crash, ILY, Luv
Зображення дій – 10,3%	to google, to unfollow, to save the day, to stream
Дозвілля – 1,4%	To kick, have fun
Назви страв та напоїв – 2,2%	Froyo, Foodporn

Рис. 2. Відсоткове співвідношення лексем за лексико-семантичною групою

Висновки з дослідження. Таким чином, аналіз коментарів користувачів соціальних мереж Instagram та YouTube присвячених тренду «мукбанг» показує, що структурні та семантичні особливості утворення сленгових лексичних одиниць у мікроблогах соціальних мереж супроводжуються наданням емоційних оцінок певним явищам та мотивацією використовувати експресивну лексику, граматику та синтаксис. Найбільш частотним є використання розширення або звуження значення слова та метонімії, в той час як лексичні одиниці, значення яких має метафоричний характер, не є результатом найбільш продуктивного способу творення слів. До того ж з поміж виокремлених коментарів користувачів соціальних мереж Instagram та YouTube присвячених тренду «мукбанг» найбільш поширеними є семантичні групи на позначення різних життєвих реалій.

Так, нами висвітлено найбільш актуальні лексико-семантичні групи, складові яких описують повсякденне життя. На основі зробленої вибірки, ми дійшли до висновку, що молоді люди найчастіше вживають слова пов'язані з оцінкою та реакцією на ситуацію, зображенням людей, місць, предметів або інших явищ, виявленням емоцій, а також зображення дій. Назви страв, напоїв, слова, що позначають кохання, флірт та дозвілля є найменш частотними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровко К. А. Вплив інтернет-сленгу на розвиток пізнавальної активності студентської молоді до вивчення іноземної мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. 48. Т. 1. С. 229–233. doi.org/10.24919/2308-4863/48-1-35.
2. Бровко К. А. Теоретико-практичні засади утворення англійського мережевого сленгу». *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 65, 2023. С. 128–133.
3. Дзюбіна О. І. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook : автореф. дис. ... канд. філ. наук: 10.02.04. Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів. 2016. 21 с.
4. Павельєва А. К., Сотніченко І.В. Сленг світу моди та модної субкультури в англійській мові: проблема словотвору та перекладу. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2021. № 3 (341), квітень, С. 152–160.
5. Палагута І. Особливості молодіжного сленгу в англійській мові. Наукові пошуки молоді у XXI столітті. Ad linguas et culturas per cognitionem (до мов і культур через пізнання): матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Біла Церква, 14 квітня 2021 р.). Біла Церква: БНАУ, 2021. С. 2–8.
6. Столярчук О.В. Молодіжний сленг: функціональний, лексикосемантичний та структурний аспекти (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов). автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Одеса, 2015. 21 с.
7. Alcántara-Pilar, J. M., Del Barrio-García, S., & Porcu, L. A cross-cultural analysis of the effect of language on perceived risk online. *Comput. Hum. Behav.* 2013, Vol. 29, 596–603. doi: 10.1016/j.chb.2012.10.021.
8. Liu, S., Bi, X., and He, G. The impact of internet language copy on consumers' attention and perceptions of the advertisement. *Acta Psychol. Sin.*, 2017, Vol. 49, 1590–1603. doi: 10.3724/SP.J.1041.2017.01590.
9. Partridge E. *Slang To-day and Yesterday*. London : William Press, 2007. 484 p
10. Shixiong Liu, Dan-Yang Gui, Yafei Zuo & Yu Dai Good Slang or Bad Slang? Embedding Internet Slang in Persuasive Advertising Front. *Psychol.*, 07 June 2019. doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01251
11. Slotta J. Slang and the Semantic Sense of Identity. *Texas Linguistics Forum* 59: 119–128. Proceedings of the 24th Annual Symposium about Language and Society-Austin (Austin, April 15-16, 2016). Texas. University of Texas, 2016. P. 119–128.
12. Tomić G. Headedness in contemporary English slang blends. *Lexis*. 2019. URL: <http://journals.openedition.org/lexis/3862>
13. Zhewei S., Zemell R., Yang Xu Semantically Informed Slang Interpretation. Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies (July 10-15, 2022). 2022. P. 5213–5231.

Мар'яна Гавран,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-1345-9235>
м. Львів, Україна

Орислава Білик,
викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-9306-8818>
м. Львів, Україна

Оксана Пуга,
викладач кафедри іноземних мов,
Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-0406-2615>
м. Львів, Україна

**Неологічна лексика англійської мови
як невід'ємна складова міжкультурної комунікації**

**Neologism English vocabulary as an integral component
of intercultural communication**

Анотація. Дане дослідження передбачає аналіз неологічної лексики англійської мови в контексті розвитку міжкультурної комунікації, з метою виявлення нових тенденцій їх творення та сфер поширення. Розглянуто особливості функціонування англійських неологізмів в умов існування сучасного суспільства, якому вкрай важливо створювати нові категорії на позначення раніше невідомих явищ та реалій. Встановлено, що, здебільшого, саме екстралінгвістичні чинники впливають на утворення неологічної лексики. Виокремлено найсучасніші сфери виникнення неологізмів сучасних політичних подій, процесів глобалізації, мобільності, комунікації, комп'ютеризації та інформатизації. Акцентовано увагу на поширенні і розвитку інформаційно-комунікаційних засобів та технологій, Інтернету, соціальних мереж, які є невід'ємною частиною міжкультурного спілкування, а отже і важливим засобом впливу на утворення неологічної лексики. Розглянуто словотворення сучасних лексичних одиниць, які виникли під впливом коронавірусного захворювання та пришвидшеного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Виявлено та проаналізовано форми творення англійських неологізмів, серед яких найбільш помітними є афіксальний спосіб,

словоскладання, конверсія, скорочення, зустрічаються також графічні скорочення, акроніми та фонологічні способи творення неологізмів. Автори роблять висновок, що саме завдяки невпинному розвитку міжкультурної комунікації розширюються кордони спілкування, а отже і утворення, використання, поширення неологізмів англійської мови, і водночас їхнє запозичення іншими мовами, що спричиняє певні труднощі серед перекладачів, поки нові лексичні одиниці не стають звичними і зрозумілими.

Ключові слова: неологізми, англійська мова, способи творення неологізмів, міжкультурна комунікація, тенденції, інформаційно-комунікаційні технології.

Summary. *This scientific work analyzes the neologism vocabulary of the English language in the context of the development of intercultural communication, with the identification of new trends in their creation and dissemination. The authors consider the peculiarities of English neologisms functioning in the conditions of modern society development, for which it is extremely important to create new categories to denote and define previously unknown phenomena and realities. It has been established that mainly extralinguistic factors influence the formation of newly coined words. The most modern areas of neologisms of modern political events, processes of globalization, mobility, communication, computerization and informatization have been singled out. The authors focus their attention on the expansion and development of information and communication devices and technologies, the Internet, social networks, which are an integral part of intercultural communication, as well as a massive influence on the emergence of English buzz words. The word-formation of modern lexical units which arose under the influence of the coronavirus disease and the accelerated development of information and communication technologies is considered. Types of neologism formation are identified and analyzed, among which the most noticeable are affixes, word formation, conversion, reduction, there are also graphic abbreviations, acronyms, and phonological ways of creating neologisms. The authors conclude that precisely thanks to the continuous development of intercultural communication, expanding of communication boundaries, English neologisms are emerged, used and disseminated, and at the same time they are borrowed by other languages, that causes certain difficulties among translators, until these newly coined words become familiar and understandable.*

Key words: *neologism, English language, types of neologism formation, intercultural communication, trends, information and communication technologies.*

Вступ. Мова – це живий організм, який, відповідаючи на сучасні виклики, безперервно переживає різні етапи формування та процеси змін під впливом як лінгвістичних, так і екстралінгвістичних факторів. На кожному історичному етапі з'являються нові предмети, невідомі раніше поняття, реалії і суспільні явища зумовлені новими історичними процесами державотворення, науково-технічним прогресом, сучасним мисленням, створюючи словесні маркери, які набувають активного використання в побутовому спілкуванні, засобах

масової інформації, суспільно-політичному середовищі. Очевидним є те, що лексичні інновації в мовах відбуваються із неоднорідною інтенсивністю, однак початок ХХІ століття визначається в багатьох мовах світу, зокрема в англійській, значною активізацією нових лексичних одиниць, словосполучень, фразеологізмів та аббревіатур.

В сучасних умовах розвитку міжнародних відносин вираження та подання інформації носіями різних національних культур відбувається завдяки міжкультурній комунікації, яка є ключовим інструментом забезпечення ефективного взаєморозуміння та продуктивного спілкування. В умовах стрімкого політико-економічного розвитку сучасного суспільства, лексичні новотвори англійської мови відіграють важливу роль у формуванні ефективної міжкультурної комунікації. Сьогодні важко уявити собі глобальний інформаційно-комунікаційний простір без неологічної лексики. Саме тому, сприйняття, розуміння та адаптивність до неологізмів, семантичних і фразеологічних інновацій, які стрімко поширюються через пресу та інші засоби масової комунікації є важливими для досягнення результативної міжкультурної комунікації [10, с. 256].

Мовознавці досліджують як процеси входження в мову іноземної лексики так і особливості її утворення та вживання. Вагомий внесок у дослідження різних аспектів неології роблять такі вчені, як І. В. Андрусак, О. Л. Боярська, Ю. О. Жлуктенко, О. А. Бабелюк, Л. І. Дідух, К. В. Ковтун, Є. С. Кубрякова, Л. Ф. Омельченко, А. В. Янков та інші. Проблемою визначення та систематизації неологізмів займаються В. Г. Гак, В. І. Заботкіна, Ю. А. Зацний та інші вітчизняні науковці. Причинність та наслідковість виникнення неологізмів стали об'єктом вивчення І. Ю. Афоніної, А. Ю. Бовт, А. А. Брагіної, Ю. С. Сорокіна та інших.

Мета даного дослідження передбачає аналіз неологічної лексики англійської мови та виявлення нових тенденцій їх творення в контексті розвитку міжкультурної комунікації.

Для досягнення мети нами ставилися такі завдання: 1) дослідити особливості функціонування неологізмів в контексті розвитку міжкультурної комунікації; 2) виокремити найсучасніші сфери виникнення неологічної лексики англійської мови; 3) виявити основні тенденції творення англійських неологізмів.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою дослідження є комплексний підхід до аналізу неологізмів англійської мови, що визначило використання загальнонаукових, емпіричних та теоретичних методів, а саме: аналіз та синтез – для визначення основних напрямків розвитку неологізмів та їхнього функціонування в різних комунікативних сферах; узагальнення – для виявлення

загальних ознак і властивостей неологізмів англійської мови; метод супутніх змін – з метою встановлення причинного зв'язку між неологізмами і процесами розвитку міжкультурного спілкування у різних сферах людської діяльності; порівняння – для встановлення відмінностей між різними способами творення неологізмів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява нових умов існування людини, нові стосунки між мовцями, нові галузі знань та концепції вимагають відповідних змін у мові, адже саме лексичний склад є тим компонентом мови, якому притаманні постійні зміни, що пояснюються новими когнітивними та комунікативними потребами мовців. Суспільство соціально та технологічно змінюється надто швидко, щоб залишатися на сталому мовному етапі, тому членам міжкультурної комунікації вкрай важливо створювати нові категорії на позначення раніше невідомих явищ та реалій.

Сьогодні, англійська мова вважається найпопулярнішою мовою міжкультурного спілкування, невпинно поповнюючись новими лексичними одиницями, які формують уявлення про нові явища й об'єкти в сучасному світі, сприяючи взаєморозумінню, розширенню кордонів, подоланню бар'єрів, що виникають через нові виклики і потреби. Адже міжкультурна комунікація здатна не лише полегшити розуміння неологічної лексики одної мови, але й адаптувати її до реалій іншої мови чи навіть спричинити запозичення нових слів. Таким чином, зміна чи поява нових умов, нових стосунків між мовцями, галузі знань чи концепції вимагає відповідних змін у мові, які відображали б цю навколишню реальність та внутрішній світ мовця, що в свою чергу зумовлює потребу вивчення та осягнення нових понять, щоб не втратити ефективності в міжкультурній комунікації.

Згідно з даними Каліфорнійської організації Global Language Monitor, метою якої є фіксація нових слів в англійській мові, в словниковому складі сучасної світової мови нове слово з'являється кожні 98 хвилин [1]. Встановлено також, що словниковий склад англійської мови може збільшуватися на тисячі і навіть десятки тисяч слів за рік, що поміж іншим пояснюється й великою варіативністю англійської мови (американської англійської, канадської, австралійської, ірландської і навіть китайської англійської). Водночас, саме ознакою здорової мови є створення нових слів, запозичення слів з інших мов і надання нових значень існуючим словам; останні дослідження доводять, що англійська є «дуже (дуже!) здоровою» мовою [2].

Оскільки лексичний склад є тим компонентом мови, якому притаманні постійні зміни, що пояснюються новими когнітивними та комунікативними потребами мовців, тому з'являються неологізми, які можна інтерпретувати як нові за формою, так і за змістом,

водночас існують також і зміни словотвірної системи через становлення нових словотвірних моделей слів (зміна існуючих слів, збільшення чи зменшення їх продуктивності, тощо). Гордієнко Н. М. вважає, що «нова лексема у мові є процесуально-динамічним мовним явищем, оскільки вона проходить різні етапи розвитку, а саме поява, узуалізація (входження у загальномовний вжиток), акцептуалізація (сприймання неологізму як мовної норми), лексикалізація чи інтеграція (фіксація нового слова в загальноновживаному лексичному складі шляхом включення до словника)» [7, с. 46].

Віддзеркалюючи зміни суспільного життя, сьогодні неологізми, здебільшого, утворюються під впливом екстралінгвальних чинників, а саме сучасних політичних подій, процесів глобалізації, мобільності, комунікації, комп'ютеризації та інформатизації, які інтенсивно поширюються в світі, зумовлюючи пришвидшений розвиток нелогічної лексики англійської мови і відповідно збільшення інтересу науковців до вивчення питань творення неологізмів на позначення нових явищ. Адже при стрімкому розвитку сучасної науки і техніки жодний словник не може встигнути за появою новотворів в різних галузях знань [5]. Очевидним залишається те, що неологізми завжди відповідають «комунікативним потребам мовців, розширюючи їхню картини світу, зміну реальності, потреб, зв'язків чи бажань» [9, с. 159].

Впродовж останніх п'яти років виникло чимало неологічної лексики англійської мови, що було спричинено коронавірусним захворюванням (COVID-19). Наприклад, *covidiot* – людина, яка вперто ігнорує санітарно-епідемічними правилами, *quarenteam* – онлайн команди, які створювалися під час карантину, *infodemic* – забагато інформації, включаючи неправдиву або оманливу в цифровому та фізичному середовищах під час спалаху захворювання, *quarantime* – час, проведений вдома під час пандемії, *lockdowners* – люди, які залишаються вдома під час пандемії; *isodesk* – домашнє робоче місце під час ізоляції, *covidivorce* – розлучення під час карантину, *homeference* – Zoom конференції під час карантину, та багато інших. Встановлено, що здебільшого ці терміни утворювалися через різні продуктивні телескопічні моделі [3; 6], а саме:

1) поєднання повної форми першого слова з афезею («уламком» другого слова) *covideoparty* (*covid* + *videoparty*) – віртуальне телебачення або вечірка з переглядом фільмів під час пандемії, *covidivorce* (*covid* + *divorce*) – пари, чії шлюби руйнуються під тиском самоізоляції, *homeference* (*home* + *conference*) – конференція, яка відбувається віртуально, тому ви можете відвідувати її з дому;

2) злиття апокопи (початкового «уламка») одного слова з афезею (кінцевим «уламком» другого слова) *infodemic* (*information* +

epidemic) – , quarantini (quarantine + martini) – міцний алкогольний напій, схожий на мартіні, який п'ють під час карантину;

3) злиття апокопи одного слова з повною основою іншого covexit (covid + exit), isodesk (isolated + desk), quarantime (quarantine + time).

Водночас, чітко простежується тенденція виникнення неологізмів в англomовному середовищі під впливом поширення і розвитку інформаційно-комунікаційних засобів та технологій, Інтернету, соціальних мереж, які є невід'ємною частиною міжкультурного спілкування, а отже і важливим засобом вираження думок і ставлення до реалій, джерелом поповнення формального і неформального спілкування. Серед багатьох неологізмів можемо виокремити такі слова: googlist (особа, яка часто користується пошуковою мережею Google), Zumping (Zoom + dumping) – коли ви розлучаєтеся з кимось через Zoom відеоконференцію, isp – інтернет провайдер, wirate (wire + pirate) – бути сердитим, коли повільно працює Інтернет), netiquette (network + etiquette) – правила етикет у мережі, smombie (smartphone + zombie) – людина, яка сидить в телефоні, грає ігри чи пише повідомлення і не помічає людей довкола), doomscroll (витрачати надто багато часу в Інтернеті, гортаючи новини чи інший вміст, який викликає почуття смутку, гніву).

Аналізуючи наукові праці та інтернет джерела з питання неологічної лексики в англійській мові [2; 4; 8], виявлено, що активну роль у їхньому утворенні відіграють морфологічні способи:

1) афіксальних способів – суфікси -dom (officialdom – бюрократизм), -ize (dollarize), -ian (USian), -ist (non-unionist), -ic (coffeeholic), -y/-ie (drelfie – фотографія у нетверезому стані) (зазначимо, що суфікс -ie зазвичай перетворює слово в неофіційну та милу форму), а також різноманітні префікси, які допомагають вченим створити поняття для пояснення природних і людські явища (over-, de-, in-, ir-, hyper-, super-, pre-, cyber- (overparenting – завелике батьківське піклування), cyberventing – кіберторгівля, irrightional – той, хто вірить, що він завжди правий);

2) словоскладання – характеризується злиттям двох основ: spamalanche (spam + avalanche) – великий наплив комерційної інформації, cashew (Catholic + Jewish) – людина, яка сповідує дві релігії, Eurocrat (European + bureaucrat) – бюрократ в Європі, hivemind (hive + mind) – колективні мізки;

3) конверсія – це перехід слова з однієї частини мови в іншу. Найбільш вживаними є конверсії іменників в дієслова та дієслів в іменники: a (bach)elor – to bach – холостякувати, to recomember – recomember (recollect + remember) – нагадати, щоб не забути/нагадування, to tweet – a tweet – спілкуватися/ спілкування у мікроблозі Twitter;

4) телескопія є одним із продуктивних способів англійського словотворення, тому є домінантною серед інших способів неологічної лексики, адже завдяки лаконічності та компактності телескопізмів мовлення стає стислішим у викладі інформації та емоційно забарвленішим, а спілкування – ефективнішим та логічнішим. Телескопія відбувається через процес злиття цілої основи одного слова з усіченою основою іншого слова або завдяки злиттю двох усічених основ. Наприклад: nonversation (non+conversation) – беззмстовна розмова, askhole (ask + asshole) – людина, яка просить поради, але відмовляється її виконувати, hangry (hungry + angry) – голодний і злий, journicle (journal+article) – стаття в академічному журналі; brunch (breakfast + lunch) – пізній сніданок або ранній обід textpectation (text + expection) – стан, коли очікуєш відповіді на текстове повідомлення; comfury (comfort + luxury) – особливий стиль одягу, який поєднує відчуття комфорту та готовність виходу на вулицю;

5) скорочення – спосіб утворення морфологічних неологізмів, який складається з абрєвіатур і акронімів, які відображають тенденцію до раціоналізації мови: HAND – Have a nice day!, TOY – Thinking of you!, KIT – keep in touch! Njoy – Enjoy! ASMR – autonomous sensory meridian response (відчуття задоволення і спокою при поміченні певних звуків або рухів), TTYL – talk to you later (поговорю з тобою пізніше).

Завдяки міжкультурному спілкуванню через соціальні мережі та текстове спілкуванні, зустрічається багато акронімів на позначення сміху lolacronyms (laughing-out-loud acronyms): KML – killing myself laughing (вмираю від сміху), LAT – laugh at that (сміюся з цього), CSL – can't stop laughing (не можу зупинитися від сміху), LFR – laughing for real (справда смішно). В умовах поширення пандемії у світі через COVID-19 з'явилися такі абрєвіатури як: WFH – working from home (робота з дому), PPE – personal protective equipment (засоби індивідуального захисту).

Поряд з традиційними скороченнями в англійській мові, помітною стає тенденція до використання новітнього способу словотворення – є графічного скорочення, використання букв і цифр: F8 – fate (доля), H2SYS (hope to see you soon) – незабаром побачимося.

Окрім розглянутих способів утворення неологічної лексики, в англійській мові щоденно появляються й словосполучення, які попадаючи у простір засобів масової комунікації та мережевого спілкування можуть ставати фразеологізмами. Наприклад, fair-weather Christian – людина, яка дотримуються християнської релігії, але відвідує церкву лише на Різдво та Великдень. Зустрічаються також фонологічні способи утворення неологізмів – це коли нові слова

утворюються за допомогою поєднання звуків, найчастіше з звуко-наслідувальних вигуків: woorty woo (вигук радості), go-go (динамічний, сучасний).

Розглянуті та проаналізовані наукові праці [4; 8] дозволяють висувати, що неологізми, здебільшого, виконують такі функції в мові: а) номінативну, оскільки співвідносить значення слова з реальним явищем чи предметом: slimnastics (slim + gymnastics – комплекс вправ для схуднення), dial-a-taxi/meal – замовлення таксі / обіду по телефону, blodgebrity (blogger+celebrity) – відомий блогер, smoothie – людина-підлабузник, яка лестощами добивається вигоди для себе; б) описову: hangry (angry+hungry) – озлоблену голодом людину, ginormous (gigantic+enormous) – гігантських розмірів; в) комунікативну: suchilize (suchi+socialize) – спілкуватися та їсти суші одночасно, chillax (chill out+relax) – заспокоювати та розраджувати співрозмовника.

Водночас, варто зазначити, що саме завдяки невпинному розвитку міжкультурної комунікації, одною із передових тенденцій поширення англійських неологізмів є їхнє запозичення іншими мовами, що в свою чергу викликає певні труднощі серед перекладачів, поки нові лексичні одиниці не стануть звичними і зрозумілими. Вважаємо, що їхнє запозичення є обґрунтованим, оскільки саме неологізми англійського походження часто характеризуються максимальною точністю і лаконічністю, що дозволяє уникнути використання описових виразів. Наприклад, в українській мові вже звичним явищем стало використання таких англійських слів як: бренд (розрекламована торгова марка певного товару), прайм-тайм (ефірний час на радіо і телебаченні, що охоплює максимальну кількість радіослухачів і телеглядачів), фундація (пожертвування коштів на заснування чого-небудь), офшор (території, які забезпечують пільговий фінансовий режим із закордонними партнерами) тощо.

Висновки. Отже, збагачення лексичного складу мови неологізмами засвідчує динамічну природу мови, яка здатна відображати розвиток суспільства, його нові ідеї, винаходи, явища й поняття. Неологізми характеризують актуальну тематику, проблеми і тенденції, а не саму мову. На сучасному етапі, неологічна лексика англійської мови появляється завдяки стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та Інтернету. Останніми роками не менш важливого впливу на формування неологізмів відіграло і поширення пандемії у світі. Водночас, через розвиток міжкультурного спілкування, який дає змогу взаємодіяти, спілкуватися та розвиватися відповідно до сучасних глобалізаційних викликів та потреб, розширюються кордони спілкування, а отже і використання та поширення неологізмів.

Важливо зрозуміти, що процес появи неологічної лексики є безупинним, нові слова виникають і будуть з'являтися під впливом певних соціальних змін і комунікативних потреб. Вони й надалі будуть проходити етапи соціалізації і лексикалізації, прийматися носіями мови та поширюватися через використання у міжкультурному середовищі. Подальші дослідження неологізмів повинні спрямовуватись на вивчення впливу глобалізації на утворення неологічної лексики в англійській мові, а також проблеми їхнього перекладу та розуміння у міжкультурному спілкуванні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Global Language Monitor. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Функціонально-стилістичний потенціал романо-германських мов у європейському просторі». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.languagemonitor.com/>
2. Merriam-Webster dictionary. We added 690 new words to the dictionary for September 2023. Merriam-Webster.com dictionary. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.merriam-webster.com/wordplay/new-words-in-the-dictionary>
3. Yulia Talalay. English Covid-19 neologisms: ways of word-formation and thematic groups. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62, том 2. ст. 180–183.
4. Андрусак І.В. Англійські неологізми кінця ХХ століття як складова мовної картини світу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 20 с.
5. Афоніна І. Ю., Бовт А. Ю. Глобальна Інтернет мережа як джерело змін лексичного складу англійської мови. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Функціонально-стилістичний потенціал романо-германських мов у європейському просторі». 2017. Вип. 1. Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». С. 7–18.
6. Бабелюк О. А., Дідух Л.І. Способи творення неологізмів на позначення явищ COVID-19 в англomовному епідеміологічному дискурсі. *Львівський філологічний часопис*, 2020. (7), ст. 5–12. <https://doi.org/https://doi.org/10.32447/2663-340X-2020-7.1>
7. Гордієнко Н. М. Особливості виникнення лексичних інновацій. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2017. № 3(2). С. 45–46.: ст. 46.
8. Зацний Ю. А. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.
9. Остафійчук О. Д. Неологізми англійської мови в сучасному суспільстві. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70) № 3 Ч. 1. ст. 156–160.
10. Ушакова І. О. Розвиток міжкультурної комунікації на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2018. 3(84). С. 254–265.

Світлана Дружб'як,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Національний університет «Львівська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0001-8971-9852>
м. Львів, Україна

Абревіація в сучасній німецькій економічній термінології: структурний та перекладацький аспект

Abbreviations in modern German economic terminology: structural and translation aspects

Анотація. З появою сучасних технологій новий поштовх розвитку отримали й словотворчі процеси, серед яких і абревіація, адже мова повинна забезпечувати значний обмін інформацією. У пропонованій статті виокремлено та досліджено структурні типи абревіатур в сучасній німецькій економічній термінології. Встановлено, що найбільшу частку серед них становлять літерні (акроніми) – 77%, далі йдуть усічені (контрактури) – 13% та складові – 10%. Акроніми часто поширені як «другі», скорочені варіанти назв компаній, підприємств, технічних засобів чи понять і широко функціонують в медійних текстах. Контрактури, залежно від усіченої частини слова, представлені в досліджуваній термінології ініціальними, складовими, та фінальними. Ініціальні контрактири мають ряд переваг – їх зручно поєднувати з іншими словами в єдиний композит, вони менш офіційні та зрозумілі. В процесі аналізу визначено такі способи перекладу: еквівалентний переклад, транскодування, переклад німецького економічного скорочення відповідним повним вихідним словом в українській мові, дескриптивний переклад. Найкращим варіантом для еквівалентного перекладу є наявність відповідної лексикографічно кодифікованої одиниці в українській мові. Транскодування найчастіше використовується для відтворення скорочень власних назв, назв медіа-агентств, міжнародних компаній, концернів, фірм, видавництва тощо. Дескриптивний переклад доречний тоді, коли в українській мові немає відповідних еквівалентів. Виявлено, що вибір того чи іншого способу відтворення німецьких економічних абревіатур українською мовою зумовлюють багато чинників, зокрема структура самої абревіатури. Використання скорочених еквівалентів багатокомпонентних термінів в сучасній німецькій економічній термінології зумовлене прагненням до зручності й лаконічності, що, однак, не може забезпечити вмотивованість позначення, відображення в терміні найсуттєвіших ознак поняття. Використання абревіатур доречно лише за умови їх безперешкодного розуміння як в тексті оригіналу, так і в перекладі.

Ключові слова: термін, термінологія, економічний термін, абревіатура, переклад, еквівалент.

Summary. *The emergence of modern technologies has stimulated word-formation processes, including abbreviations, as language should facilitate substantial information exchange. The proposed article highlights and explores structural types of abbreviations in contemporary German economic terminology. It is revealed that the majority of them comprise initialisms (acronyms) – 77%, followed by clippings (contractions) – 13%, and components – 10%. Acronyms are commonly found as "second," abbreviated variants of company names, enterprises, technical devices, or concepts, and are widely utilized in media texts. Depending on the truncated part of the word, contractions in the examined terminology include initial, componential, and final forms. Initial contractions possess several advantages – they can conveniently combine with other words into a single compound, are less formal, and more understandable. During the analysis, various translation methods were identified: equivalent translation, transcoding, translation of German economic abbreviation into the corresponding full original word in Ukrainian, and descriptive translation. The best option for equivalent translation is the availability of a corresponding lexicographically codified unit in Ukrainian. Transcoding is most often used to reproduce abbreviations of proper names, media agencies, international companies, conglomerates, firms, publishing houses, etc. Descriptive translation is appropriate when there are no corresponding equivalents in Ukrainian. It was found that the choice of a specific method for reproducing German economic abbreviations in Ukrainian is influenced by many factors, including the structure of the abbreviation itself. The use of abbreviated equivalents for multicomponent terms in modern German economic terminology is driven by the desire for convenience and brevity, which, however, cannot ensure the motivation of the designation or reflect the most essential characteristics of the concept. The use of abbreviations is appropriate only if they are easily understood in both the original text and translation.*

Key words: *term, terminology, economic term, abbreviation translation, equivalent.*

Вступ. Словотворення сучасної німецької мови неможливе без одного із своїх продуктивних способів – скорочення. Основними екстралінгвальними факторами, які сприяють поширенню процесів абрєвіації в економічній сфері є велике збільшення потоку різноманітної інформації, зростання транснаціональної співпраці, глобалізаційні процеси, швидкий розвиток засобів масової інформації та інформаційних технологій [3, с. 58; 7, с. 54; 10].

Необхідно також зважити й на такі чинники, як описовий характер багатьох, ще не усталених в терміносистемі, нових економічних понять; великі потреби номінації в сучасній економічній термінології, які слід задовольнити з одного боку, і певне обмеження традиційних засобів словотворення німецької мови, з іншого.

Таким чином спостерігаємо серйозне протиріччя між одночасними ключовими вимогами до терміна – точність й лаконічність й об'єктивною реальністю в сучасній економічній термінології

стосовно нових одиниць, які ці вимоги не можуть повністю задовольнити. Така суперечність – одна з важливих причин для появи саме абревіатур [5, с. 18]. Абревіація зумовлює зміну формальних ознак вже наявних номінативних термінологічних одиниць [8, с. 520]. Унаслідок абревіації виникають скорочені чи усічені лексичні одиниці, що структурно відрізняються від вихідних слів. Вони компактні та мають власні граматичні ознаки. Абревіація спрощує репрезентацію матеріалу, представленого багатокомпонентними, іноді п'яти– й семикомпонентними словосполученнями [6, с. 79].

Абревіатура є спрощеною формою слова або словосполучення. Їх розглядають як «особливі короткі форми мовних знаків, які виникають як результат дії принципу мовної економії шляхом скорочення відповідних повних форм (слів чи словосполучень)» [9, с. 103–104]. Ця дефініція загалом стосується процесу скорочення, результати якого можна аналізувати по-різному. Вважаємо, що основою скорочень слугує вихідний термін, що підлягає скороченню, відповідно скорочення – це словотвірний процес при якому порушується компонентна цілісність вихідного слова.

Об'єктом пропонованого дослідження є абревіатури в німецькій економічній термінології. Мета – структурний аналіз абревіатур та скорочень у німецькій економічній термінології, дослідження способів їх перекладу.

Методологія та методи дослідження. Робота проводилася поетапно. На першому етапі було здійснено вибірку термінологічних одиниць. Оскільки вибірка будь-якого лінгвістичного дослідження має бути хронологічно, жанрово та тематично однорідною, для аналізу обрано вузькогалузеві лексикографічні джерела, а саме «Німецько-український словник економічних термінів», наукову й навчальну літературу з економіки, статті, матеріали на економічну тематику на Інтернет-сайтах та німецьку фахову періодику (журнал *Wirtschaftswoche*, видання *Spiegel* за 2022–2023 роки). Вказані періодичні видання висвітлюють події, з усіх сферах суспільного життя, насамперед політичні та економічні.

Під час інвентаризації термінів бралися до уваги як сфера фіксації, так і сфера функціонування спеціальних одиниць. Економічні терміни відібрано методом суцільної вибірки зі словників та із статей на економічні теми. Із проаналізованих джерел виокремлено 253 економічних абревіатури, що відповідно вимог до обсягу вибірки є достатнім.

На цьому етапі роботи для отримання кількісних даних щодо продуктивності засобів номінації економічних понять та співвідношення між отриманими показниками використано кількісний аналіз.

Наступний етап роботи передбачав інвентаризацію, систематизацію й класифікацію економічних скорочень, пояснення особливостей їхньої структури та функціонування у фаховій періодиці. Для цього було залучено описовий метод з елементами спостереження, що забезпечило систематизацію досліджуваного матеріалу.

Для успішного виконання поставленої мети було залучено також структурний метод. Він зреалізований у дослідженні в таких формах:

а) дистрибутивний аналіз. За допомогою дистрибутивного аналізу проведено дослідження полісемічних скорочень. Саме в дистрибутивних властивостях термінологічної одиниці зреалізовано її внутрішні риси, характерні для її функціонування. Розрізнення між значеннями здійснюється завдяки аналізу контексту цих термінів;

б) компонентний аналіз. Цей метод ґрунтується на парадигматичних внутрішньосистемних зв'язках. У процесі компонентного аналізу семантична структура терміна розкладається на семи. Наприклад, *Dispokredit – Dispositionskredit* «кредитна лінія, яку надає банк приватному клієнту». Компонентний аналіз виявив, що сема *Disposition* та її скорочений відповідник *Dispo* «розпорядження» зреалізована у терміні зі значенням своєрідної форми кредиту, яка надається на короткий термін та дозволяє клієнту використовувати кошти на власний розсуд, тобто за власним розпорядженням для покриття тимчасових фінансових потреб. Ця сема простежується і у цілому ряді інших економічних термінів: *Dispofähigkeit – Dispositionsfähigkeit* «здатність до вкладати ресурси чи активи для досягнення певних цілей»; *Dispoffekt – Dispositionseffekt* «явище, коли інвестори мають тенденцію утримувати виграшні інвестиції та швидко продавати збиткові, щоб уникнути подальших втрат»; *Dispokosten – Dispositionskosten* «витрати, пов'язані з вкладанням ресурсів чи активів»;

в) аналіз за безпосередніми складниками. Він дає змогу наочно показати послідовність механізму творення терміна і виокремити твірні основи й конкретні словотворчі морфеми. Наприклад, аналізуючи такий приклад з *Wirtschaftswoche*: *Die GDL hatte am Dienstag überraschend zu einem 20-stündigen Warnstreik aufgerufen. „Offenbar haben die Unternehmen das Entgegenkommen der GDL falsch verstanden, vielleicht sogar als Schwäche ausgelegt“, kritisierte die Gewerkschaft*, для правильного розуміння та перекладу було важливо зрозуміти, що вихідним терміном для скорочення *die GDL* виступає словосполучення *die Gewerkschaft Deutscher Lokomotivführer* «профспілка німецьких машиністів локомотивів». Аналіз за безпосередніми складниками виявив, що ця абревіатура є акронімом, утворена з початкових літер кожного слова термінологічного словосполучення.

Правильне розуміння цієї абрєвіатури забезпечує і адекватний переклад: *«Профспілка німецьких машиністів локомотивів (ПНМЛ) несподівано оголосила про 20-годинний попереджувальний страйк у вівторок. Здається, що компанії неправильно сприйняли поступки ПНМЛ, можливо, навіть вважаючи їх слабкістю», – критикує профспілка».*

Аналізуючи можливості перекладу німецьких скорочень українською мовою було застосовано перекладацькі прийоми та трансформації.

Упродовж усього дослідження було використано також методи індукції та дедукції. Для переходу від окремих фактів до загальних положень використано загальнонауковий метод індукції. Застосування загальних наукових положень у процесі дослідження конкретних явищ, характерних для економічної термінології, здійснено за допомогою методу дедукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз фактичного матеріалу дає підстави стверджувати, що абрєвіатури функціонують в німецькій економічній термінології як якісно нові типи слів, для яких характерні семантична місткість та коротка форма, що дуже важливо для терміна.

Аналіз фактичного матеріалу виявив, що в німецькій економічній термінології абрєвіатури представлені такими структурними типами:

1) літерні абрєвіатури (акроніми), наприклад: *ABM (Arbeitsbeschaffungsmaßnahmen)* – «система заходів із створення нових робочих місць», *EWS (Europäisches Währungssystem)* – «Європейська валютна система», *AKV (Allgemeine Kreditvereinbarungen)* – «загальні умови кредитування». Вони часто поширені як «другі», скорочені варіанти назв установ, заводів, технічних засобів чи понять і широко представлені в медійних текстах, наприклад: *EGKS (Europäische Gemeinschaft für Kohle und Stahl)* – «Європейське об'єднання вугілля і сталі», *ETT (Einheitlicher Transittarif)* – «єдиний тарифний транзит», *BIZ (Bank für Internationalen Zahlungsausgleich)* – «Банк міжнародних розрахунків». Такий тип скорочень дуже активно функціонує в медіа, наприклад: *Ökonomen fordern, die EZB solle einen digitalen Euro schaffen. «Економісти вимагають, щоб Європейський центральний банк створив цифровий євро». Das Modell gleicht dem EWS der Vor-Euro-Zeit. «Модель схожа на європейську валютну систему до початку євро-зони»;*

2) графічні скорочення, які завжди вимовляються повним словом, не використовуються у словотворі, їх характерною особливістю є виключне функціонування у письмовому мовленні: *Proz. (der Prozentsatz)* – «відсоткова ставка», *stfr. (steuerfrei)* – «той, що

не обкладається податком», *stellv.* (*stellvertretend*) – «виконувач обов'язків». Їх ми не розглядаємо як самостійні мовні одиниці, вони не є предметом нашого дослідження;

3) усічені скорочення (контрактури) вирізняються значною структурною варіативністю. Вони, залежно від усіченої частини слова, поділяються на ініціальні, складові, та фінальні контрактири. Ініціальні контрактири мають низку переваг перед повними словами – вони коротші, зручніші для поєднання з іншими словами в єдиний комплекс складного слова, стилістично менш офіційні. Крім того існує велика вірогідність їх безперешкодного розуміння: *Invest* (*die Investition*) – «інвестування», *Euro* (*Europäisch*) – «європейський»;

4) поскладове скорочення термінологічних найменувань: *GeschO* (*die Geschäftsordnung*) – «регламент, статут компанії», *GewO* (*Gewerbeordnung*) – «промисловий статут».

Рис. 1. Співвідношення типів абрєвіатур у німецькій економічній термінології

Переклад абрєвіатур. Загалом, якщо абрєвіатура, що перекладається має загальноживаний статус, то її відтворення не вимагатиме значних зусиль [11, с. 234]. Однак, переклад термінологічних, у нашому випадку – економічних скорочень, може бути непростим завданням і потребує наступної логіки дій:

1. Визначення вихідного слова, основи чи кореня, тобто «розшифрування» скорочення.
2. Відтворення абрєвіатури за допомогою найбільш точних еквівалентів, наявних в українській мові.

Як уже згадувалося, в межах певної термінології можуть існувати багатозначність чи омонімія, що, безперечно, спричинюватиме труднощі при перекладі. Наприклад, абрєвіатура *NK* репрезентує такі поняття: *Normalkosten* «середні витрати», *Nebenkosten* «витрати на комунальні послуги», *Nachfragekurve* «крива попиту»,

а ЗА вживається для позначення *Zahlungsabkommen* «платіжна угода», *Zinsabkommen* «угода про відсотки по кредиту» та *Zollamt* «митниця».

Тут важливим для фахівця є розуміння контексту та певне розуміння галузевої сфери, що допоможе встановити правильне значення абрєвіатури.

Вживання таких абрєвіатур спостерігаємо і в медійних текстах:

Für eine Anpassung oder Änderung eines bestehenden ZAs ist schriftlich oder telefonisch mit der Steuerverwaltung Kontakt aufzunehmen. «Для адаптації або зміни існуючої платіжної угоди слід звертатися до податкової адміністрації письмово або телефоном.»

Für die Erhebung der Zinsen gelten die Bestimmungen des EU-ZAs vollumfänglich. «Для збору відсотків застосовуються положення ЄС про відсотки по кредиту в повному обсязі.»

Unser Ziel ist es, unseren Kunden beim Verfassen von Dokumenten für Abwicklungen im Handelsregister zu helfen, aber auch bei Abwicklungen mit dem ZA und mit anderen Staatsämtern, darüber hinaus unseren Kunden korrekte Buchhaltungsdienstleistungen anzubieten. «Нашою метою є надання клієнтам допомоги у складанні документів для реєстрації в торговому реєстрі, а також у взаємодії з митницею та іншими державними установами. Крім того, ми пропонуємо нашим клієнтам правильні бухгалтерські послуги.»

Як ілюструють наведені приклади, саме контекст відіграє вирішальну роль для визначення сфери вживання, значення самого вихідного слова та, відповідно, абрєвіатури.

На другому етапі перекладу економічних абрєвіатур з німецької мови варто послуговуватися лексикографічними термінологічними джерелами, відповідними інтернет-ресурсами. Це допоможе дібрати необхідний еквівалентний відповідник українською мовою. Якщо ж здійснити адекватний переклад таким чином неможливо, то заради уникнення неправильного тлумачення терміна варто проконсультуватися з експертами.

Завдання, яке стоїть перед перекладачем в процесі перекладу абрєвіатур, передбачає максимально близьке до оригіналу, зрозуміле та адекватне відтворення такої термінологічної одиниці. Адже лінгвісти переконані, що абрєвіатура «не має бути загадкою чи ребусом, які спотворюють сприйняття тексту та створюють інформаційний шум» [4, с. 63].

Таким чином, вдалий переклад абрєвіатур чи скорочень сприятиме мовній економії та буде зрозумілим для реципієнта.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що в німецькій економічній термінології присутні абрєвіатури іншомовного (найчастіше

англійського) походження, використання яких є міжнародною практикою, наприклад: *Cam* (*Camionnage* – витрати на перевезення вантажним транспортом), *CO* (*Controlling* – управлінський облік), *PC* (*Profit Centre* – центр прибутку), *VAT* (*value added tax* – податок на додану вартість).

В процесі перекладу таких абревіатур доречно звертатися до перекладацьких словників скорочень з інших мов [2, с. 39].

За основу для класифікації способів перекладу скорочень в економічній термінології ми послуговувалися класифікацією А. Прокопенко. Науковиця використала підходи до дослідження цієї проблеми В. Карабана, дещо їх розширивши [5 с. 104]. Тут ми виокремили такі способи перекладу абревіатур в німецьких економічних текстах:

1. Еквівалентний переклад – відтворення німецького скорочення українським відповідником, або створення такої термінологічної одиниці в українській мові, за умови відсутності комунікативних перешкод у читача. Звісно, що наявність відповідної лексикографічно кодифікованої одиниці є найкращим варіантом для перекладу, наприклад: *GK* (*Gegenpartekredit*) – *KK* (*конткорентний кредит*), *WTO* (*Welthandelsorganisation*) – *COT* (*Світове об'єднання торгівлі*), *IWF* (*Internationaler Währungsfonds*) – *МВФ* (*Міжнародний валютний фонд*), *FKW* (*freikonvertierte Währung*) – *ВКВ* (*вільно конвертована валюта*).

Як правило, такі загальновідомі терміни функціонують у медійних текстах лише в скороченому варіанті, наприклад: *Der IWF spielt eine wichtige Rolle bei der Unterstützung von Ländern in finanziellen Schwierigkeiten*. «МВФ відіграє важливу роль у наданні підтримки країнам у фінансових труднощах». *WTO spielt eine entscheidende Rolle bei der Förderung des internationalen Handels*. «COT відіграє важливу роль у сприянні міжнародній торгівлі».

Однак, іноді поруч із скороченим варіантом економічного терміна в текстах присутнє і вихідне слово, наприклад: *Der US-Dollar ist eine freikonvertierte Währung (FKW), die auf der ganzen Welt leicht gehandelt und akzeptiert wird*. «Долар США – це вільно конвертована валюта (ВКВ), яку легко використовувати в торгівлі та приймати по всьому світу». Можливо, такий текст апелює до широкої аудиторії і таким чином допомагає уникнути невірного тлумачення терміна; або ж таке паралельне вживання виправдане, якщо використання термінологічної одиниці в тексті неодноразове.

2. Транскодування (транслітерація чи транскрипція). Цей спосіб перекладу, як засвідчив аналіз фактичного матеріалу, активно застосовується для відтворення скорочень власних назв, назв медіа-агентств, міжнародних компаній, концернів, фірм, видавництв тощо,

наприклад: *Laut dem VDMA und dem Ifo-Institut gibt es rund 6.600 Maschinenbauer im Land.* «За даними ВДМА та Іфо-Інституту, в країні налічується близько 6 600 машинобудівних підприємств».

3. Переклад німецького економічного скорочення відповідним повним вихідним словом в українській мові. Така форма перекладу забезпечує максимально точне відтворення термінологічної одиниці, наприклад: *SK (Selbstkosten)* – «собівартість», *MV (Mitgliedversammlung)* – «загальні збори членів (організації)».

4. Описовий чи дескриптивний переклад. Такий підхід доречний у тому випадку, коли в українській мові немає відповідних еквівалентів, наприклад: *SIV (Soll-Istvergleich)* – «порівняння планових і фактичних даних», *Kst-Planung (Kostenstelleplanung)* – «планування місця виникнення витрат», *AOK (Allgemeine Ortskrankenkasse)* – «Загальна місцева лікарняна каса».

Вибір того чи іншого способу відтворення німецьких економічних абreviатур українською мовою зумовлюють багато чинників, зокрема структура самої абreviатури.

Варто зауважити, що саме прагматичні засади перекладу, тобто досягнення необхідної реакції реципієнта на повідомлення визначають вибір перекладацьких стратегій та способів. Адже адресати повинні чітко розуміти значення тієї чи іншої абreviатури, доцільність її вживання.

Тож для здійснення перекладу німецького економічного тексту окрім досконалих знань самої німецької мови необхідно мати ще й певні економічні знання, або ж можливість консультуватися із фахівцями.

Висновки з дослідження. Використання скорочених еквівалентів багатокомпонентних термінів в німецькій економічній термінології зумовлене прагненням до зручності й лаконічності, що, однак, не може забезпечити вмотивованість позначення, відображення в терміні найсуттєвіших ознак поняття. Те, що абreviатура може перетворитися в самостійну одиницю, що слугує основним позначенням поняття, вираженого вихідним словом, свідчить її рівноправне функціонування разом з іншими термінологічними одиницями в економічному дискурсі. Використання абreviатур доречно лише за умови їх безперешкодного розуміння як в тексті оригіналу, так і в перекладі.

Взаємовідношення абreviатури й вихідного терміна бувають дуже складними й можуть бути предметом спеціального аналізу в перспективі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гутиряк О. І. Англійська термінологія маркетингу: структура та семантичні характеристики: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 1999. 209 с.

2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця: Нова Книга, 2004. 576 с.
3. Колесникова І. Деякі аспекти сучасної термінологічної деривації. *Українська термінологія і сучасність*: Зб. наук. праць. К.: КНЕУ, 2001. С. 58–60.
4. Кравець К. Ю. Англомовні абрєвіатури в контексті євроінтеграції України та способи їх перекладу українською мовою. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* (2 (84)), 2016. С. 61–64.
5. Куделько З. Б. Англійська терміносистема ринкових взаємин: синтагматичні та парадигматичні особливості. Автор. дис. канд. філол. наук, Львів, 2001. 21 с.
6. Панько Т. І. Від терміна до системи. Львів: Вища школа, 1979. 147 с.
7. Турчин В. В. Англійські запозичення та сьгоднішні проблеми пуризму в німецькій мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*: зб. наук. Праць. М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Вип. 16. відп. ред. Н. М. Корбозєрова. К.: Логос, 2009. С. 472–478.
8. Цимбалістий І. Ю. Морфологічні ознаки іспанських усічених слів. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*: зб. наук. праць / М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Вип. 16. Відп. ред. Н. М. Корбозєрова. К.: Логос, 2009. С. 520–531.
9. Hentschel, E. Basiswissen deutsche Wortbildung. Narr Francke Attempto Verlag, 2020. 242 S.
10. Kobler-Trill, D. Das Kurzwort im Deutschen: Eine Untersuchung zu Definition, Typologie und Entwicklung, 2013. 238 S.
11. Koller, W., Henjum, K. B. Einführung in die Übersetzungswissenschaft (9., überarbeitete und aktualisierte Auflage). Narr Francke Attempto Verlag, 2020. 409 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Дружбяк С.В. Німецько-український словник економічних термінів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. 160 с.
2. Wirtschaftswoche. Режим доступу: <https://www.wiwo.de/>
3. Spiegel Режим доступу: <https://www.spiegel.de/>

*Тетяна Задко,
старший викладач кафедри східних мов,
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Національної академії Служби безпеки України
<https://orcid.org/0000-0003-2114-2991>
м. Київ, Україна*

Форми репрезентації концепту «смерть» в арабських медійних текстах

Forms of representation of the concept of 'death' in Arabic media texts

***Анотація.** Сучасні наукові лінгвістичні дослідження дедалі більше набувають антропоцентричного спрямування. Прослідковується зацікавлення до питання поєднання мови та ментальності конкретного народу. З огляду на це, дедалі більше набувають поширення лінгвістичні дослідження концептів, адже їх розглядають як багатовимірну одиницю мисленнєвої діяльності, що поєднує в собі мову, свідомість та культуру. У статті досліджуються форми вираження концепту «смерть» в арабських медійних текстах. Тема обумовлена тим, що інформаційні повідомлення та статті, що стосуються смерті, стали невід'ємною частиною нашого інформаційного простору. Таким чином дана наукова розвідка є актуальною та перспективною з точки зору лінгвістики та перекладознавства. Мета дослідження полягає у вивченні засобів мовної реалізації концепту «смерть» в арабських медійних текстах, а методологія включає методи суцільної вибірки, дефініційний та компонентний аналіз, етимологічний та контекстуальний аналіз. Матеріальною базою дослідження слугували статті арабською мовою з таких джерел, як Deutsche Welle, Alhurra, Alarabiya, France24, Skynewsarabia, BBC Arabic, Aljazeera та інші за 2022–2024 роки. В роботі описано алгоритм дослідження концептів, а саме: аналіз лексичних одиниць, їх класифікація за семантичними та стилістичними ознаками, формування лексико-семантичного поля, визначення домінантних лексичних одиниць та формування ядра концепту, виділення складових периферійних компонентів. В статті визначено базові лексеми-репрезентанти, які відображають ядро концепту «смерть» в арабській лінгвокультурі, сформовано лексико-семантичне поле концепту, запропоновано класифікацію 24 вербалізаторів, що складається з 5 мікрополів, кожне з яких сформоване за семантичним принципом, та в тому чи іншому вигляді (пряме значення, стилістичне забарвлення, емоційне навантаження, переносне значення, контекстуальна вербалізація) репрезентує концепт.*

***Ключові слова:** концепт, репрезентація, смерть, медійний текст, вербалізатор, номінація концепту, класифікація.*

Summary. Contemporary linguistic studies are increasingly taking on an anthropocentric direction, showing a growing interest in the connection between language and the mentality of a particular nation. As a result, research on linguistic concepts is becoming more widespread, as they are seen as multidimensional units of cognitive activity that combine language, consciousness, and culture. This article focuses on exploring the expressions of the concept of "death" in Arabic media texts. The topic is justified by the fact that informational messages and articles related to death have become an integral part of our information space. Thus, this research is relevant and promising from the perspective of linguistics and translation studies. The study aims to investigate the linguistic means of expressing the concept of "death" in Arabic media texts, and the methodology includes methods such as purposive sampling, definitional and componential analysis, etymological and contextual analysis. The research material consisted of Arabic-language articles from sources such as Deutsche Welle, Alhurra, Alarabiya, France24, Skynewsarabia, BBC Arabic, Aljazeera, and others from 2022 to 2024. The study describes the algorithm for researching concepts: analysis of lexical units, classification based on semantic and stylistic features, formation of the lexical-semantic field, identification of dominant lexical units, and formation of the concept core, highlighting peripheral components. The article identifies basic lexemes-representatives that reflect the core of the "death" concept in Arabic linguaculture, forms the lexical-semantic field of the concept, proposes a classification of 24 verbalizers consisting of 5 micro-fields, each formed on a semantic principle, and in one way or another (literal meaning, stylistic coloring, emotional load, metaphorical meaning, contextual verbalization) represents the concept.

Key words: concept, representation, death, media text, verbalizer, concept nomination, classification.

Вступ. Мова та ментальність будь-якого народу є нерозривними концепціями. В мові репрезентується світогляд певної нації, її спосіб мислення, вона є засобом концептуалізації світу. Аналіз дискурсу певної мови загалом та окремих мовних одиниць або понять зокрема дозволяє встановити особливості цього світогляду.

Смерть є універсальним феноменом, але способи вираження, сприйняття і номінації, пов'язані зі смертю, суттєво різняться в різних культурах, відповідно і в різних мовах. Дослідження цього концепту та способів його номінації дозволяє розширити розуміння ментальності носіїв певної мови та їх загальнокультурні погляди на невіддільну частину життя – смерть.

Концепт «смерть» був об'єктом уваги в дослідженнях таких вчених філологів, як Давидова Т. В., у своїх працях вона вивчала специфічну мовну термінологію, яка використовується для вираження понять, пов'язаних зі смертю в українській мові; Федорюк Л. В. досліджувала різні аспекти сприйняття та вираження концепту «смерть» українцями через призму когнітивної лінгвістики й культурології; Джеріх О. С. вивчала різноманітність та особливості

сприйняття концептів «життя – смерть» у культурному та мовленнєвому контексті у німецькій, українській, британській лінгвокультурах. Також питання концептів у їх загальному розумінні досліджували Полюжин М. М. та Мельничук О. І. З точки зору теорії наша розвідка спирається на ці праці. Проте наукові дослідження репрезентації концептів в арабській мові відсутні, тому їх вивчення в арабомовному дискурсі, зокрема в медійних текстах, представляє перспективну сферу для лінгвістичних та перекладацьких розвідок.

Мета дослідження – проаналізувати засоби мовної реалізації концепту «смерть» в арабських медійних текстах, передбачає вирішення таких завдань: опрацювати арабські медійні тексти про загибель людей, виявити репрезентанти поняття «смерть», з'ясувати їх семантику, змоделювати структуру мовних репрезентантів концепту «смерть», запропонувати їх класифікацію.

Методологія та методи дослідження. Матеріалами дослідження слугували статті арабською мовою таких новинних ресурсів як Deutsche Welle, Alhurra, Alarabiya, France24, Skynewsarabia, BBC Arabic, Aljazeera та інші за 2022–2024 роки.

Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: метод суцільної вибірки спрямований на добір елементів, що репрезентують концепт для формування фактичного матеріалу дослідження; дефініційний та компонентний аналіз для встановлення базових значень імені концепту, етимологічний аналіз для встановлення значення кореня, від якого походить ім'я концепту, контекстуальний аналіз для виявлення мовних засобів репрезентації концепту.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних наукових лінгвістичних дослідженнях, що набувають антропоцентричного спрямування концепт розглядають як багатовимірну одиницю мисленнєвої діяльності, що поєднує в собі мову, свідомість та культуру.

Об'єктом дослідження є концепт «смерть», це зумовлено тим, що сьогодні широко розповсюдженими є теми, що стосуються смерті. Повідомлення про загибель людей в результаті війни в Україні, конфліктів на Близькому Сході, нелегальної міграції, збройних сутичок, стихійних лих тощо щоденно з'являються на шпальтах газет. На жаль це стало частиною нашої буденності, а отже й частиною інформаційного простору, як українського, так і арабського.

Тексти медійного дискурсу представляють для нас певний лінгвістичний інтерес, оскільки вирізняються різноманітністю стилістичних прийомів, в них можна зустріти як суху статистику з приводу загибелі чи поранення людей, так і фразеологічні та евфемістичні словосполучення на позначення смерті, що демонструють додаткове

емоційне навантаження. Окрім того, медійні тексти відображають динамічність мови в її сучасному вигляді.

Концепт – породження мовної одиниці в певному обсязі її змісту, включно з конотацією й конкретно-чуттєвими асоціаціями. Він містить не тільки поняття про класи предметів і явищ довкілля, а й асоціативне соціокультурне уявлення про них в узагальненому вигляді. Хоча концепт виражається мовою й закріплений за окремими її одиницями, проте він не прирівнюється до них [5, с. 218].

Для дослідження концептів доцільно проводити аналіз лексичних одиниць, які відображають даний концепт, їхніх семантичних характеристик взаємозв'язків між ними. Лексичні одиниці, що репрезентують концепт, класифікують за семантичними та стилістичними ознаками. Це дозволяє виділити підгрупи та категорії слів, які відображають різні аспекти концепту. На основі аналізу лексем формують лексико-семантичне поле, яке відображає семантичне відношення між словами, що належать до одного концептуального блоку та охоплює лексичні, фразеологічні, пареміологічні та інші мовні засоби.

Далі встановлюють домінуючі лексичні одиниці, які найбільш точно виражають концепт та мають найбільший вплив на його розуміння та сприйняття – формують ядро концепту. Ядро репрезентують стилістично нейтральні, узагальнені та поширені в мові лексеми, необхідно визначити ключову лексему, що називає концепт. В арабській мові базові лексеми-репрезентанти, які визначають ядро концепту «смерть» представлені наступними синонімічними лексичними одиницями: *موت* та *وفاة*, ці лексеми позначають процес припинення життєдіяльності живого організму, та в контексті можуть вживатись з додатковими семантичними компонентами.

Окрім лексем які формують ядро лексико-семантичного поля, виділяють також складові периферійні компоненти, що знаходяться на межі основного ядра концепту. Ці компоненти не є основними або центральними для розуміння концепту, але вони можуть мати важливе значення для його повноцінного розуміння та сприйняття. Їх виокремлюють за допомогою аналізу контекстів або сполучуваності лексем, які вербалізують концепт у мові.

У нашій роботі в якості робочої лексеми для номінації концепту було обрано лексему *موت*, оскільки вона є поширеною, стилістично нейтральною та має найбільш узагальнене значення, про що яскраво свідчить стійке словосполучення *مسألة حياة أو موت* (питання життя та смерті). *موت* в арабській мові трактується як:

[8] (припинення життя кожної живої істоти)
زوال الحياة عن كل كائن حي

Лексема **موت** разом з синонімічними лексичними одиницями, **هلاک و فاة، مصرع، حاتف، مات، توفى، قضى، هلك** формують найближче до ядра мікрополе.

Наступним етапом дослідження є систематизація мовних репрезентантів концепту «смерть», які були відібрані зі статей арабською мовою про загибель людей та їх класифікація.

1. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, вербалізатори концепту «смерть», які мають більшу або меншу стилістичну нейтральність та не мають додаткового смислового навантаження, репрезентують лексему «померти, загинути», «смерть, загибель». Сюди відносяться:

موت (смерть)

قال مدير عام منظمة الصحة العالمية إن "غزة أصبحت منطقة **موت** وأن الوضع الصحي والإنساني مستمر في التدهور."

Генеральний директор Всесвітньої організації охорони здоров'я заявив, що «Газа стала зоною **смерті**, а ситуація зі здоров'ям і гуманітарна ситуація продовжує погіршуватися».

مات (померти)

ماذا يحدث للجسد إذا **مات** شخص ما في القضاء؟

Що відбувається з тілом, якщо хтось **помре** в космосі?

Варто зауважити, що дієслово **مات** здебільшого зустрічається в заголовках статей, а в контексті репрезентується іншими вербалізаторами даного мікрополя.

وفاة (смерть, загибель)

سبب **وفاة الشقيقين** هو سوء التغذية ونقص الرعاية الطبية نتيجة الحرب المدمرة.

Причиною **смерті** двох братів стало недоїдання та відсутність медичної допомоги внаслідок руйнівної війни.

توفى (померти, загинути)

بحسب المنظمة الدولية للهجرة، فقد **توفى** أكثر من 2270 شخصًا عام 2023 في البحر الأبيض المتوسط أثناء محاولتهم الوصول إلى السواحل الأوروبية بطريقة غير نظامية.

За даними Міжнародної організації з міграції, понад 2270 людей **загинули** у 2023 році в Середземному морі, намагаючись нелегально дістатися до європейських узбережь.

Зазначимо, що **توفى** є одним з найпоширеніших вербалізаторів концепту в медійних текстах.

لقي (загинути, досл. зустріти смерть)

لقي ما لا يقل عن 71 مهاجرًا **حقتهم** وأصيب 20 آخرون بعد غرق مركب كان يقطنهم قبالة سواحل سوريا.

Щонайменше 71 мігрант **загинув**, ще 20 отримали поранення після того, як човен з ними затонув біля берегів Сирії.

مصرع (погибель, загибель) в конструкції *القي مصرع* (погинути, загнути, досл. зустріти погибель)

لقي أربعة أشخاص مصرعهم وأصيب شخص واحد على الأقل في انهيار عقار سكني من 5 طوابق صباح

У неділю вранці в результаті обвалу 5-поверхового житлового будинку **загинуло** четверо людей і щонайменше одна людина отримала поранення.

قضى (померти, загинути)

قضى ما لا يقل عن 35 مصليا هندوسيا وأصيب نحو 16 آخرين الخميس، بعد انهيار أرضية معبد في الهند، حسبما أفاد مسؤول بالحكومة المحلية.

Щонайменше 35 індуїстських віруючих **загинули** та ще близько 16 отримали поранення в четвер після обвалу підлоги храму в Індії, повідомив представник місцевої влади.

هلك (погинути, загинути, пропасти)

هلك عدة أشخاص في مركز المهاجرين في مدينة سيوداد خواريس المكسيكية في حريق شب في المنشأة الثلاثاء وفق ما ذكرت وسائل إعلام محلية.

Згідно з повідомленнями місцевих ЗМІ, кілька людей **загинули** в центрі для мігрантів у мексиканському місті Сьюдад-Хуарес під час пожежі, яка спалахнула у закладі у вівторок.

موتية (смерть) в конструкції *وافت المنية* (померти, загинути досл. спіткала смерть)

توفي طفلان الأربعاء في قطاع غزة بسبب "الجفاف وسوء التغذية" لترتفع حصيلة الأطفال الذين وافتهم المنية إثر السبب نفسه إلى "ستة".

Двоє дітей померли в середу в Секторі Гази через "зневоднення та недоїдання", в результаті чого кількість дітей, які **загинули** від тієї ж причини, досягла "шести".

موت (смерть) в конструкції *غيب الموت* (смерть забрала)

غيب الموت الممثل المصري طارق عبد العزيز، إثر إصابته بأزمة قلبية، الأحد، عن عمر ناهز 55 عاما.

Смерть забрала єгипетського актора Таріка Абдель Азіза, він помер від серцевого нападу в неділю у віці 55 років.

2. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, які мають яскраве стилістичне забарвлення та несуть додаткове смислове та емоційне навантаження. Сюди відносяться:

سقط ضحية (пасти жертвою, погинути)

فيضانات "غير مسبوقه" في نيوزيلندا تؤدي إلى سقوط ضحايا وإجلاء آلاف السكان.

"Безпрецедентна" повінь у Новій Зеландії призвела до **жертв** і евакуації тисяч жителів.

استشهد (полягти, віддати життя)

أكد المكتب الإعلامي الحكومي في غزة اليوم الثلاثاء أن 18 فلسطينياً **استشهدوا** خلال يوم واحد بسبب انزلال المساعدات من الطائرات بشكل خاطئ.

Представництво урядових ЗМІ в Газі підтвердило у вівторок, що 18 палестинців **віддали життя** протягом одного дня внаслідок неправильної посадки допомоги з літаків.

شبح الموت يطارد (привид смерті переслідує)

بات شبح الموت يطارد أطفال الصغار الذين يعانون سوء تغذية حاد إثر تفاقم أزمة الجوع ومنع إسرائيل دخول المساعدات إلى القطاع.

Привид смерті переслідує маленьких дітей, які страждають від серйозного недоїдання внаслідок загострення кризи голоду та недопущення Ізраїлем допомоги в Сектор Газі.

3. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, які мають стилістичне забарвлення, несуть додаткове смислове та емоційне навантаження, об'єднані семою «неприродня смерть». Сюди входять:

أودي (погубити, забрати життя)

غرق قارب للمهاجرين **يوذي بحياة** أكثر من 70 شخصاً والبحث مستمر عن مئات المفقودين قبالة سواحل اليونان.

Затоплення човна з мігрантами, **забрало життя** понад 70 людей, біля берегів Греції тривають пошуки сотень зниклих безвісти.

غتيال (підступне вбивство)

أدين 23 شخصاً في **اعتقال** الناشط اليساري الذي كان من أشد منتقدي حزب النهضة الإسلامي المحافظ الحاكم سابقاً، في سيارته أمام منزله في السادس من فبراير.

23 людини були засуджені за **вбивство** лівого активіста, який був активним критиком колишньої правлячої консервативної ісламістської партії Аннагда, у його автомобілі перед його будинком 6 лютого.

مقتل (вбивство)

وفي فبراير الماضي، أسفر زلزال هائل جنوبي البلاد عن **مقتل** 50 ألف شخص، ودمار هائل في عدة مدن.

У лютому минулого року потужний землетрус на півдні країни **забрав життя** 50 000 людей і спричинив масштабні руйнування в кількох містах.

انتحار (самогубство)

لا يزال **الانتحار** أحد الأسباب الرئيسية للوفاة حول العالم.

Самогубство залишається однією з головних причин смерті в усьому світі.

غرق (утоплення)

سجلت منظمة الهجرة الدولية أكثر من 63 ألف حالة وفاة أو فقدان لمهاجرين في أنحاء العالم منذ 2014،

أكثر من نصفهم **مضوا غرقاً**.

Міжнародна організація з міграції зафіксувала понад 63 000 смертей або зниклих безвісти мігрантів по всьому світу з 2014 року, більше половини з яких **потонули**.

4. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, що вживаються в переносному значенні, евфемізми, які репрезентують лексему «померти, загинути». Сюди входять:

فَقَدَ حَيَاةً (втратити життя)

لقد فقد أكثر من 2250 شخصا حياتهم في وسط البحر الأبيض المتوسط هذا العام.

Цього року в центральній частині Середземномор'я **втратили життя** понад 2250 людей.

وَدَعَ (прощатися)

ودع العالم عدداً من الشخصيات المهمة والبارزة في ميادين متعددة.

Світ **прощався** з низкою важливих і видатних діячів у різних сферах.

فارق الحياة (залишити життя, образн. померти)

والدة الفنان اللبناني فادي إبراهيم، الذي فارق الحياة صباح الاثنين الماضي، توفيت مساء أمس الأربعاء في

مستشفى ببيروت، من دون أن تعلم أنه سيقبها بيومين إلى العالم الآخر.

Мати ліванського художника Фаді Ібрагіма, який **помер** минулого понеділка вранці, померла вчора ввечері, в середу, в лікарні в Бейруті, не підозрюючи, що він випередив її на два дні в подорожі на той світ.

رحل (вирушити, йти)

في الثاني من يناير رحلت نجوى قاسم (52 عاماً)، وهي واحدة من أبرز المذيعات في العالم العربي.

2 січня **пішла з життя** Наджва Касем (52 роки), одна з найвидатніших телеведучих в Арабському світі.

رحل عن العالم (піти з цього світу, піти з життя)

عن 96 عاما رحلت ملكة بريطانيا إليزابيث الثانية عن عالمنا في قلعة بالمورال باسكتلندا في 8

سبتمبر/أيلول.

8 вересня у замку Балморал у Шотландії у віці 96 років **пішла з життя** королева Великобританії Єлизавета II.

5. Мікрополе, що включає лексичні одиниці, які не позначають концепт ні в прямому, ні в переносному значенні, проте в контексті вербалізують концепт. Наприклад:

انضم (приєднатися)

بعد مضي ساعة واحدة فقط على دفن الطفل سهيل البالغ من العمر 10 سنوات في قطاع غزة انضم إليه

شقيقه الأصغر محمد (8 سنوات).

Лише через годину після того, як 10-річного Сугейла поховали в Секторі Гази, до нього **приєднався** його молодший брат Мухаммад (8 років).

Висновки з дослідження. Номінація смерті в арабських медіатекстах знайшла своє відтворення у притаманній арабській мові синонімічності та великій кількості різноманітних лексичних засобів на позначення одного явища. В арабській мові базові лексеми-репрезентанти, які визначають ядро концепту «смерть» представлені лексичними одиницями *موت* موت , *موت* وفاة , ці лексеми позначають процес припинення життєдіяльності живого організму, та в контексті можуть вживатись з додатковими семантичними компонентами. В результаті аналізу медійних текстів ми сформували лексико-семантичне поле концепту, що складається з 5 мікрополів, кожне з яких сформоване за семантичним принципом, та в тому чи іншому вигляді (пряме значення, стилістичне забарвлення, емоційне навантаження, переносне значення, контекстуальна вербалізація) репрезентує концепт. Найближче до ядра мікрополе формують синонімічні лексичні одиниці *موت* وفاة , *موت* هلاك , *موت* قضاء ، *موت* مصرع ، *موت* حتف ، а також спільнокореневі до них дієслова *موت* توفى ، مات ، قضى ، هلك .

ЛІТЕРАТУРА

1. Давидова Т. В. Поняттєві складники концепту DEATH в англійській мові. *Слобожанський науковий вісник*. Серія Філологія. 2023. № 2. С. 17–20.
2. Джеріх О. С. Вербалізація концепту «Смерть» у німецькій лінгвокультурі. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання вивчення германських, романських і слов'янських мов і літератур та методи викладання іноземних мов». 2019. С. 17–20.
3. Джеріх О. С. «Концепт» у сучасній когнітивній кінгвістиці та лінгвокультурології: Поняття та структура. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. 2018. Випуск 35–36. С. 61–69.
4. Заньковська Г. Д. Методи дослідження концептів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2015. Т. 2, № 19. С. 102–104.
5. Положин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Філологічні науки. Мовознавство. 2015. № 4. С. 214–224.
6. Федорюк Л. В. Вербалізація образного складника концепту 'смерть' в українській когнітивно-мовній картині світу. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, vol. VI: 2018, pp. 13–20.
7. Федорюк Л. В. Концепт смерть в українській когнітивно-мовній картині світу : структура, статика і динаміка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Вінниця, 2018. 22 с.
8. موت. *Almaany.com*. URL: <https://www.almaany.com/ar/dict/ar-ar/موت/> (дата звернення: 28.03.2024).

Nataliia Ishchuk,
*PhD in Education, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
for Specific Purposes,
Vasyl' Stus Donetsk National University
<http://orcid.org/0000-0002-4726-9432>*

Neologisms in English marketing discourse: semantic and word-formation features

Неологізми в англійському дискурсі маркетингу: семантичні та словотвірні особливості

Summary. *The paper deals with neologisms in English marketing discourse, exploring their semantic and word formation aspects. The analysis of the chosen data employs a range of methods, including synthesizing and analyzing data, sampling language material, employing a comparative approach, utilizing descriptive methods, conducting component analysis, and examining word formation patterns. Analyzed is the essence of marketing discourse from a linguistic perspective, aiming to define and analyze linguistic innovations used in marketing communication, along with examining word formation techniques employed in the changing English marketing discourse. A definition of marketing discourse through the lens of linguistics is given. By semantic criteria, the selected 67 neologisms were distributed into 7 thematic groups: Brand Management, Commerce, Online Shopping, Advertising, and Marketing Strategies and Tactics. Analyzing the frequency of neologisms within each thematic group, the paper reveals that Commerce dominates with 33%, followed by Marketing Strategy (24%), Advertising (16%), Brand Management (16%), and Online Shopping (11%). The paper analyses the word formation means utilized in coining neolexemes under consideration and proves that new lexemes in marketing discourse are rendered by compounding (52%), blending (25%), affixation (10%), multiple word formation processes (3%), regressive affixation and abbreviations constituting the smallest share (about 1.5% each). The study of neologisms in English marketing discourse provides valuable insights into the dynamic intersection of linguistic innovation and strategic communication. The conducted analyses offer a comprehensive understanding of neologisms' formation, evolution, and functioning in modern marketing discourse.*

Key words: *marketing discourse, neologism, semantic, thematic groups, word formation.*

Анотація. *У статті розглядаються неологізми в англomовному маркетинговому дискурсі, досліджуються їхні семантичні та словотвірні аспекти. Для аналізу відібраних даних використано низку методів, серед*

яких синтез та аналіз даних, вибірка мовного матеріалу, порівняльний підхід, описовий метод, компонентний аналіз та дослідження словотвірних моделей. Проаналізовано сутність маркетингового дискурсу з лінгвістичної точки зору, визначено та проаналізовано мовні інновації, що використовуються в маркетинговій комунікації, а також розглянуто словотвірні прийоми, що застосовуються в постійно мінливому англійському маркетинговому дискурсі. Подано визначення маркетингового дискурсу крізь призму лінгвістики. За семантичним критерієм відібрані 67 неологізмів було розподілено на 7 тематичних груп: бренд-менеджмент, комерція, маркетингові стратегії та тактики, інтернет-шопінг та реклама. Проаналізувавши частотність неологізмів у межах кожної тематичної групи, ми виявили, що домінує сфера комерції (33%), далі йдуть маркетингові стратегії та тактики (24%), реклама (16%), бренд-менеджмент (16%) та інтернет-шопінг (11%). У статті проаналізовано словотвірні засоби, які використовуються для творення досліджуваних неолексем, і доведено, що нові лексеми в маркетинговому дискурсі утворюються шляхом словоскладання (52%), телескопії (25%), афіксації (10%), множинних словотвірних процесів (3%), регресивної афіксації та абрєвіації, які становлять найменшу частку (близько 1,5% кожен). Вивчення неологізмів в англійському маркетинговому дискурсі дає цінну інформацію про динамічний перетин лінгвістичних інновацій та стратегічних комунікацій. Проведений аналіз пропонує комплексне розуміння формування, еволюції неологізмів та їх функціонування у сучасному маркетинговому дискурсі.

Ключові слова: маркетинговий дискурс, неологізм, семантичний, тематичні групи, словотвір.

Introduction. Each language is a perpetually changing and dynamic structure that experiences alterations and advancements as time progresses. To effectively capture diverse transformations and highlight innovations, it is crucial to introduce new words. The primary method for enriching vocabulary is the creation of neolexemes within the native language.

Neologisms often originate with particular practical aims, fulfilling communication requirements within a specific context and timeframe. Advancements in science and technology bring new lexis that denote experience, practices and phenomena into existence. Arising from deliberate communicative intentions, these neolexemes develop within diverse discourses, marketing discourse being one of particular interest to linguists. They reflect changes in marketing strategies and processes, thus shaping the philosophy behind marketing communication which is paramount in developing and raising brand awareness. Communication in marketing is always a two-way process that takes place via multiple communication channels, such as press, TV, the radio and the internet, and inevitably results in the influx of new coinages.

Marketing discourse being the object of study of P. Kotler, K. Keller, P. Skalen, M. Fougere, M. Fellessen and other scientists in the field of marketing has received little to no coverage in linguistics. Such domestic and foreign linguists as V. Bialyk, L. Guilbert, B. Kortmann,

A. McMahon, P. Newmark, Yu. Zatsnyi, A. Yankov and others conducted research into the problems of neology in the English language. Linguists are increasingly paying attention to a new and quite promising area of studying various aspects of neology and neologisms, marketing discourse appears to have been paid little attention to, which is why the study of new lexis in this domain is relevant.

The paper aims to look into the essence of marketing discourse and suggest its definition from a linguistic viewpoint; to study linguistic innovations used in marketing communication by scrutinizing their semantic features as well as analyze the word formation techniques used in coining new words in the ever-changing English marketing discourse.

Methodology. The study was conducted on the material collected by continuous sampling of the most popular English online magazines on economics and business such as The New York Times, The Washington Post, The Wall Street Journal, The Associated Press, The Economist, The Guardian, and Chicago Tribune. The material under study is represented by 67 neologisms. The linguistic study of the selected data is based on the utilization of the following methods: synthesis and analysis, sampling of language material, comparative method, descriptive method, the method of component analysis, and word-formation analysis.

Results and Discussion. Our prior investigations of the term “discourse” resulted in understanding that it encompasses a number of distinct thematic types of discourse, such as media discourse, political discourse, legal discourse, military discourse, medical discourse, economic discourse, business discourse and others. In turn, each of these discourses may consist of narrower discourses, for example, business discourse, which is the “oral or written expression of the mindset and values that characterize the world of business, conveyed through a variety of practices and thematically related texts that cover a broad range of business topics, and analyzed within their broader socio-economic contexts” [10, p. 39]. Business discourse includes “finance discourse”, “advertising discourse”, “marketing discourse”, etc. In our paper, we will look into the concept of the latter.

According to the definition coined by American Marketing Association, marketing is “the activity, set of institutions, and processes for creating, communicating, delivering, and exchanging offerings that have value for customers, clients, partners, and society at large” [6]. Organizations focus on the needs of their target markets and develop marketing programs to reach consumers by a combination of techniques called the marketing mix including Product, Price, Place, Promotion, People, Process, and Physical environment.

Consequently, the examination of marketing can be approached from several perspectives. Firstly, marketing can be viewed through the lens of

consumption, where the emphasis lies in identifying and understanding prospective customers, comprehending consumer choices and exploring how organizations can impact these choices. Secondly, marketing can be interpreted as a form of management discourse, concentrating on the strategic management of organizations with a marketing orientation. Thirdly, marketing can be understood as an unreplaceable part of brand discourse due to the reliance of the latter on market research to test advertising concepts or campaigns. It is of paramount importance in establishing brand recognition and the creation of a favorable perception of a product or service. For instance, a company could employ advertising to link its brand with specific values or lifestyles, aiming to enhance its appeal to potential customers. Finally, marketing can be considered through the lens of place or position in the marketplace, where the focus is on creating an efficient sales process via different distribution channels.

The major elements of marketing communications are as follows: 1) participants (a brand or a company sending messages, on the one hand, and customers, on the other hand); the scope of participants can be expanded by including customer's employees, media representatives, government agencies, etc.; 2) places of contact: a company should make sure that a potential customer can hear about the brand as often as possible (in a store, on the street, in public transport, at home while watching a TV program, etc.); with an increase in online communication, business owners should focus on e-marketing; 3) types of activities, including encoding and decoding information; these include transmitting a message in the form of a text, an image, video, and audio, and its perception by the recipient.

The main elements of marketing communications may vary; they are chosen depending on the stage of the product life cycle, the nature of a product, and financial capabilities.

Marketing discourse, like other dynamic discourses, is intensively exposed to the influx of new lexis. Neologisms can be defined as either newly created lexical units or existing lexical units that acquire a new meaning. Their popularity in the average environment leads to their active use in mass media and commercial contexts. Professors P. Kotler and K. L. Keller define marketing communication as the process of producing, distributing, and exchanging goods and services that have value for customers, clients, partners, and society at large [12]. For marketing communication to be effective, the target audience's needs, preferences, and cultural background must be understood. This understanding is essential for adapting marketing messages to different cultural contexts and ensuring their effectiveness.

In our study, **marketing discourse** is viewed as the oral or written expression of the mindset that characterizes the world of marketing, conveyed through a variety of practices and thematically related texts that

cover marketing strategies and tactics, branding and brand management, advertising, consumption, distribution and other marketing-related issues, and analyzed within their broader socio-economic contexts.

A prominent linguist P. Newmark defines neologism as existing lexical units that acquire a new sense and newly created lexical items [14]. In this paper, neologisms are defined as words or word combinations that are presently innovative in both structure and meaning, carrying a newly acquired sociocultural importance. Essentially, neologisms encompass not just recently coined words in terms of both structure and meaning but also the existing linguistic units whose meanings have transformed due to changes in discursive attribution.

In the marketing dimension, where language is of key importance for the formation of consumer perception, neologisms are particularly active. A term remains a neologism as long as it is perceived as new by a native speaker. Neologisms within marketing discourse serve the purpose of describing novel phenomena, objects, and events, similar to their role in everyday language.

According to L. Guilbert, a new term is analyzed from three perspectives [7]:

1. From the perspective of its form, a neologism is considered a linguistic sign encompassing both its meaning and the way it is expressed. Changes occur simultaneously in the process of forming new lexemes, whether these alterations pertain to the term's morphology or its semantics.

2. From the viewpoint of semantics, emphasizing that neological formations primarily result from a combination of more fundamental elements present in the language, rather than being a minimal unit of meaning on their own. The creation of a new unit is thus a consequence of the relationship among these essential elements.

3. From the perspective of its functioning, the development of a neologism is inseparable from the discourse entity that creates it, integrated into the societal context.

In studying the semantic features of neolexemes used in marketing discourse, the selected neologisms can be divided into several thematic groups:

TG Brand Management. Examples of neolexemes are *paradesence* = an intrinsic quality of a product that promises to satisfy multiple contradictory consumer desires; *masstige* = 1. the impression of exclusivity in goods that are affordable for many people, 2. (of goods) produced by a luxury brand but intended for the mass market [5]; *orange-collar* = a worker who wears an orange safety vest while working [5]; *ghost brand* = a once-famous brand name that remains on sale but is no longer successful in the mainstream; *brandscape* = the brand landscape;

the expanse of brands and brand-related items (logos, ads, and so on) within a culture or market [1], etc.

TG Commerce consists of such neologisms as *clone town* = a town or neighborhood characterized by a central shopping district primarily comprised of chain stores, resulting in a homogenized appearance akin to shopping areas found in numerous other towns [1]; *Gray Thursday* = the official day when Christmas shopping begins (formerly known as Thanksgiving) [International Business Times]; *Ikea effect* = increased feelings of pride and appreciation for an object because it has been self-made or self-assembled [1]; *kiddydrome* = a large department store that specializes in children's goods; *trolleyology* = the study of how the contents of a person's shopping trolley show something about that person's behaviour or personality [5], etc.

TG Online Shopping. Examples of neolexemes are *O2O* = a business strategy that draws potential customers from online channels to make purchases in physical stores [9]; *Sofa Sunday* = the Sunday after Thanksgiving, when people relax at home and purchase goods online or on TV; *Cyber Monday* = the Monday after Thanksgiving, when people take advantage of fast Internet connections at work to purchase goods online; *m-commerce* = business transactions conducted on the internet using a mobile phone [5]; *v-commerce* = automated transactions conducted via computer or telephone using voice commands, etc.

TG Advertising includes the following new words: *advertecture* = advertisements posted on the walls of buildings [1]; *billboard liberation* = an alteration of a billboard or another form of advertisement that changes the message of ads [1]; *ghost sign* = a remaining image of a previous commercial sign painted on the side of a building; *roach bait* = a marketing message delivered by an actor posing as a regular person with the intention of having that message passed along to many other people; *sponsored wedding* = a wedding in which some or all of the costs, products, or services are provided by local businesses in exchange for exposure or publicity, etc.

TG Marketing Strategies and tactics neolexemes include *betamax* = to push a superior product out of the market by providing better marketing for an inferior product; *omni-channel marketing* = a customer-centric approach that integrates all channels, delivering a unified and consistent brand experience across physical stores, apps, and websites [3]; *neuromarketing* = the process of researching the brain patterns of consumers to reveal their responses to particular advertisements and products before developing new advertising campaigns and branding techniques [5]; *pinkwashing* = using support for breast cancer research to market products, particularly products that cause cancer; *sharewashing* = a deceptive marketing strategy aimed at positioning the company as one based on the principles of sharing services, etc.

The pie chart below (Fig. 1) represents the frequency of the thematic groups:

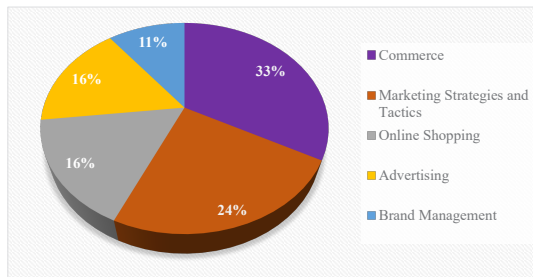

Fig. 1. Frequency of neologisms in marketing discourse by thematic groups

According to the pie chart, the majority of neolexemes in marketing discourse (22 new lexical units accounting for 33%) emerged in TG Commerce which is followed by TG Marketing Strategy (16 neologisms, or 24%), TG Advertising and TG Brand Management (each consisting of 11 neologisms and each accounting for 16%) with TG Online Shopping being the smallest group (7 new words, which make up 11%).

The act of generating new vocabulary is undoubtedly linked to word formation. Alongside borrowing, word formation impacts the English lexicon by enhancing and expanding it. Various methods of word formation include onomatopoeia, reduplication, regressive affixation, abbreviation, affixation, compounding, blending, conversion, etc.

In his book “A Textbook of Translation”, P. Newmark scrutinizes twelve types of neologisms dividing them into existing lexical items with new senses (words and collocations) and new forms, which include new coinages, derived words (including blends), abbreviations, collocations, eponyms, phrasal words, transferred words (new and old referents), acronyms (new and old referents), pseudo-neologisms, internationalisms [14, p. 150]. K. Ahmad discusses three types of neologisms depending on the method of formation: 1) neologisms formed by adding and combining elements (word compounding, affixation, blending (lexical contamination, word-hybrid, abbreviation, splicing); 2) neologisms formed by reducing word elements (word shortening, reverse word formation or regressive affixation, truncation); 3) neologisms formed independently of additions and reductions of word elements (semantic changes, borrowings, change of part of speech or conversion, new formations) [2].

According to B. Kortmann, word formation processes can be divided into two groups: high productivity and low(er) productivity.

High productivity methods are affixation (prefixation and suffixation), compounding, and conversion; low(er) productivity methods include shortening (clipping, regressive affixation, blending, alphabetism, and acronymy) and other processes [11]. Highlighting the productivity of word formation processes, A. McMahon argues that affixation and compounding are the most productive techniques in English, with conversion, blending, clipping, back formation and acronyming being less productive [13].

In the paper, we applied a hybrid of Ahmad's and Kortmann's typologies adding a multiple word formation processes category that combines two other processes, for example, abbreviation + compounding or blending + conversion, etc.

Table 1 offers a systematic view of word formation processes in neologisms in marketing discourse.

Now we will take a closer look at some examples of the aforementioned word formation processes.

Compounding. The concept of compounding involves forming a new word by combining two or more existing words, resulting in a new meaning. This compounding process is regarded as the most effective method of word formation in English. Moreover, it is characterized as a recursive process, meaning that a compound noun functions as a single lexical unit (noun), and compounding can be iterated. Patterns of compounding processes are provided as follows: 1) N + N = N (spring + spotter = *springspotter*); 2) N + N: *Sofa Sunday, Ikea effect*,

Table 1

**Word formation processes observed in neologisms
in marketing discourse**

Word formation process	Neologism examples	Number of occurrences
Compounding	springspotter, Sofa Sunday, Green Monday, CNN effect, legislated nostalgia, etc.	35
Blending	murketing, killboard, advertecture, advermation, prankvertising, etc.	17
Affixation	unboxing, recessionista, showrooming, recommerce, demall, etc.	7
Multiple word formation processes	m-commerce, v-commerce, omnichannel marketing, gator	4
Conversion	betamax, showroom	2
Regressive affixation	webroom	1
Abbreviations	O2O	1

nag factor, retail leakage, critter label, etc.; 3) **Adj. + N**: *Green Monday, Green Monday, Super Saturday, tribal marketing, dynamic commerce, etc.*; 4) **Past Part. + N**: *sponsored wedding, legislated nostalgia*; 5) **Acronym + N**: *CNN effect, NASCAR effect*.

Blending. Blends are lexical units created by the 'fusion of fragments' of two or more lexical units or 'merging' the reduced part of one with the full form of another word. Blending can be viewed as an independent method of word creation, combining elements of both word composition and form composition. According to V. Bialyk, the primary mechanisms in this process include stem contraction (common in word composition) and abbreviation (distinctive in form composition). Blending, as a form of word formation, represents a universalization process, where the semantics of a word combination are condensed into a single lexical unit [4, p. 48]. Patterns of blending processes found in our study include: 1) **ab + cd > ad** (a 'fusion' of the initial fragment of the first word (a) with the final fragment of the second word (d)): *advermation* (advertisement + information), *advertecture* (advertisement + architecture), *factomercial* (fiction+commercial), *murketing* (murky+marketing), etc.; 2) **ab+cd>abd** (a 'fusion' of a full form of the first word (ab) with the final fragment of the second word (d)): *prankvertising* (prank + advertising), *killboard* (kill + billboard), *kidfluence* (kid + influence), etc.; 3) **ab + cd > acd** (a 'fusion' of the initial fragment of the first word (a) with a full form of the second word (cd)): *advergame* (advertisement + game), *neuromarketing* (neuroscience + marketing), *paradessence* (paradoxical + essence), etc.

Affixation. This word formation process is also called derivation. It is a productive way of word-formation with a help of prefixes and suffixes. In the selected neologisms the following affixes were observed: 1) prefixes **de-** (*demall*), **re-** (*recommerce*), **un-** (*unboxing*); 2) suffixes **-ology** (*trolleyology*), **-ista** (*recessionista*); **-ing** (*showrooming*); 3) a combination of prefix **de-** and suffix **-ation** (*defictionalization*).

Multiple word formation processes. The analysis of the selected neologisms showed three different mixes of word formation processes: 1) **abbreviation + compounding** (*m-commerce, v-commerce*); and 2) **affixation + compounding** (*omnichannel marketing*); 3) semantic change + conversion (*gator*). The latter first appeared in 1884 as a colloquial shortening of *alligator* [15]. As a neolexeme in marketing discourse, it means 'to display a company's ad when a person visits a rival company's website'.

Conversion. This word formation process is also known as transposition, when a word changes its grammatical category. The only pattern of this type of word formation process found in the neolexemes under consideration is **N →V**: *betamax, showroom*.

Regressive affixation. Regressive affixation is also known as back formation. It is regarded as a word formation process wherein a new term

conveying novel information is created by clipping the affix from the derivative word. The analysis of the sampled neologisms showed only one pattern of this type of word formation process: *webroom* (verb) ← *webrooming* (noun).

Abbreviations. Although abbreviations are common in the English economic lexicon, they appeared to be scarce among the new marketing lexemes. The only example found is a letter-numerical abbreviation *O2O* = a business model that uses online resources to drive consumers into a company's offline locations.

The pie chart below illustrates the frequency of neologisms in marketing discourse by word formation processes (Fig. 2):

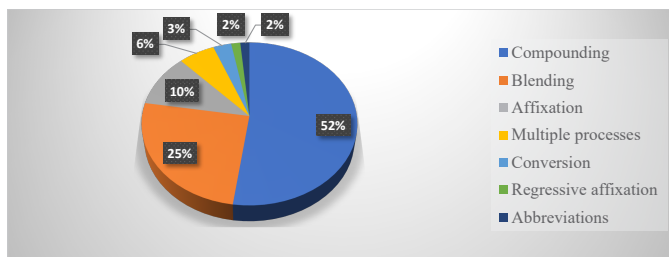

Fig. 2. Frequency of neologisms in marketing discourse by word formation processes

As the pie chart shows, the prevalent process of formation of neolexemes in marketing discourse is compounding (35 lexical units accounting for 52%), followed by blending (17 lexical units that make up 25%). These are followed by affixation (7 lexical units that make up 10%), multiple word formation processes (4 lexical units that make up 6%), conversion (2 neologisms accounting for 3%), regressive affixation and abbreviations constituting the smallest share (about 1.5% each).

Conclusion. The present findings confirm that the issue of marketing discourse had little reflection in linguistic literature and is subject to comprehensive studies. We define it as the oral or written expression of the mindset that characterizes the world of marketing, conveyed through a variety of practices and thematically related texts that cover marketing strategies and tactics, branding and brand management, advertising, consumption, distribution and other marketing-related issues, and analyzed within their broader socio-economic contexts.

By semantic criteria, the selected neologisms were distributed in 5 thematic groups: Commerce (33%), Marketing Strategy (24%), Advertising (16%), Brand Management (16%) and Online Shopping (11%).

The analysis of the word formation techniques used in creating the neolexemes in English marketing discourse shows that compounding dominates (52%), followed by blending (25%), affixation (10%), multiple word formation processes (6%), conversion (3%) with regressive affixation and abbreviations having the smallest share (about 1.5% each).

Therefore, the data obtained in our research disharmonizes with A. McMahon's statement about compounding and affixation being dominant word-forming mechanisms in terms of neologisms used in marketing discourse. The study also partly disagrees with B. Kortmann's findings asserting affixation, compounding, and conversion to be the most productive word formation processes. In our case, it is compounding and blending that prevail. Our further research will be devoted to other discourses in which neolexemes are formed, in particular advertising, finance, management, etc.

BIBLIOGRAPHY

1. Academic dictionaries and encyclopedias. URL: https://new_words.en-academic.com. (12.02.2024).
2. Ahmad K. Neologisms, Nonces and Word Formation. Proceedings of the 9th EURALEX Int. Congress. Munich, Germany: Universitat Stuttgart. 2000. Vol. II. Pp. 711–730. URL: <https://euralex.org/publications/neologisms-nonces-and-word-formation/>. (15.02.2024).
3. Amazon Ads. URL: <https://advertising.amazon.com/library/guides/omnichannel-marketing>. (12.02.2024).
4. Bialyk V. Word-Formation Background of Lexical Neo-Quantor Epistemology Vectors of the Development of Philological Sciences at the Modern Stage: Collective Monograph. Lviv-Toruń: Liha-Press, 2019. P. 39–56.
5. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com>. (12.02.2024).
6. Definitions of Marketing What is Marketing? – The Definition of Marketing – AMA. URL: <https://www.ama.org/the-definition-of-marketing-what-is-marketing/>.
7. Guilbert L. Theorie du neologisme. *Cahiers de l'Association internationale des etudes francaises* 25, 1973: 9-29.
8. International Business Times. URL: <https://www.ibtimes.com/what-gray-thursday-black-friday-store-hours-bleed-thanksgiving-day-1488646>. (12.02.2024).
9. Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/o/onlinetooffline-commerce.asp>. (12.02.2024).
10. Ishchuk N., Svirhun A. New Words in English Business Discourse: Structural-Semantic Features and Translation into Ukrainian. *Linguistic Studies* 46, 2023: 35–46.
11. Kortmann B. English Linguistics: Essentials. Springer Nature. 2020.
12. Kotler P., Keller K. L. Marketing management. Pearson. 2016.
13. McMahon A. S. Understanding Language Change. Cambridge and New York: Cambridge University Press. 1994.
14. Newmark P. A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall. 1988. 292 p.
15. Online etymology dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/gator> (15.02.2024).

Алевтина Калюжна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
<https://orcid.org/0000-0003-4305-5311>
м. Харків, Україна

Ірина Лавріненко,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
<https://orcid.org/0000-0003-3227-528X>
м. Харків, Україна

Успіх чи перемога: порівняльний аналіз поняттєвих складників концептів VICTORY та SUCCESS

Success or victory: a comparative analysis of the notional components of the concepts VICTORY and SUCCESS

Анотація. У статті розглядаються поняттєві складові концептів ПЕРЕМОГА та УСПІХ в англомовній картині світу. Мета цієї роботи полягає в тому, щоб розглянути концепти ПЕРЕМОГА та УСПІХ з лінгвістичної точки зору та визначити їхні поняттєві складники. Об'єктом дослідження є концепти ПЕРЕМОГА та УСПІХ. Предметом дослідження є лексичні значення лексем *victory* та *success*, які розглядаються як імена відповідних концептів. Критерії визначення успіху та перемоги відрізняються у різних суспільствах і у різні історичні епохи, що знаходить відбиття в мові. Дослідження лексичних значень лексем *victory* та *success*, які є іменами відповідних концептів VICTORY та SUCCESS в англомовній картині світу, дає можливість виявити та пояснити спільні та відмінні складові поняттєвих компонентів цих концептів. Концепт ПЕРЕМОГА, вербалізований лексемою *victory*, передбачає позитивний результат діяльності, притаманний військовій сфері та змаганням, що пояснюється етимологією ключової лексеми, а саме первинним зафіксованим значенням “військова перевага, перемога в битві або фізичному змаганні”. Сучасні словники фіксують кілька значень цієї лексеми, які ми об'єднуємо в 6 лексико-семантичних варіантів, профільованих на тлі доменів ЗМАГАННЯ, ВІЙСЬКОВА СПРАВА, ДОСЯГНЕННЯ, ЕМОЦІЇ. Концепт УСПІХ, вербалізований лексемою *success*, передбачає позитивний результат діяльності, що не обмежується військовою сферою чи змаганням, і ґрунтується на етимологічному розвитку ключової лексеми з

першим зафіксованим значенням “результат, підсумок, завершення справи”. Виявлені 5 лексико-семантичних варіантів цієї лексики профілюються на тлі доменів ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТ, БЛАГОПОЛУЧЧЯ / ПРОЦВІТАННЯ та ВИЗНАННЯ. Отже, можна сказати, що перемогою можна вважати досягнення мети шляхом подолання опору різного характеру, досягнення бажаного, позитивного і кінцевого результату, що супроводжується позитивними емоціями. Тоді як успіх – це певний результат діяльності, спрямованої на досягнення визнання і благополуччя, досягнення, яке може не повністю відповідати поставленій меті і не обов’язково мати позитивну конотацію.

Ключові слова: домен, етимологія, концепт, лексико-семантичний варіант, перемога, поняттєвий компонент, успіх.

Summary. *The notional components of the concepts VICTORY and SUCCESS in the English-speaking construal of the world are in the focus of the paper. The purpose of this work is to examine the concepts of VICTORY and SUCCESS from a linguistic perspective and determine their notional components. The object of this research is the concepts VICTORY and SUCCESS. The subject of the study is the lexical meanings of lexemes victory and success, considered to be the names of the corresponding concepts. The study of the lexical meanings of the lexemes victory and success, which are the names of the corresponding concepts VICTORY and SUCCESS in the English worldview, makes it possible to identify and explain the common and distinctive features of the notional components of these concepts. The concept of VICTORY, verbalized by the lexeme victory, implies a positive result of activity inherent in the military sector and competition, which is explained by the etymology of the key lexeme, namely the primary recorded meaning “military supremacy, victory in battle or a physical contest”. Modern dictionaries record several meanings of this lexeme, which we combine into 6 lexico-semantic variants, profiled against the background of the domains COMPETITION, MILITARY, ACHIEVEMENT, and EMOTION. The concept of SUCCESS, verbalized by the lexeme success, implies a positive result of activity not limited to the military sphere or competition, and is based on the etymological development of the key lexeme with the first recorded meaning “result, outcome, termination of an affair”. The identified 5 lexico-semantic variants of this lexeme are profiled against the background of the domains ACHIEVEMENT, RESULT, WELL-BEING/PROSPERITY and RECOGNITION. Therefore, we can say that victory can be considered the achievement of a goal by overcoming resistance of various nature, achieving a desired, positive and final result, accompanied by positive emotions. Whereas success is a certain result of activities aimed at achieving recognition and well-being, an achievement that may not fully meet the goal and does not necessarily have a positive connotation.*

Key words: *concept, domain, etymology, lexico-semantic variant, notional component, success, victory.*

Вступ. Успіх та перемога – це складні поняття, що мають багатовимірну природу. Увага до них була прикута протягом століть. Аристотель, І. Кант, Ф. Ніцше у визначенні успіху наголошують на задоволенні, виконанні морального обов’язку та самоподоланні заради

повноцінного життя [15]. Успіх – це стан або умова задоволення певного кола очікувань. Критерії визначення успіху залежать від контексту, конкретного спостерігача або системи переконань. Успіх можна розглядати як протилежність невдачі. Більше того, одна людина може вважати успіхом те, що інша вважає невдачею. Критерії визначення успіху також відрізняються і у різних суспільствах, у різні історичні епохи, що знаходить відбиття в мові. Так, для аграрних спільнот головною ознакою успіху можна визначити роботу, худобу та землю, а пізніше фінансове становище, в той час як для кочових такими ознаками є зброя та активність, сила, міць як засіб здобуття багатства, а пізніше внутрішній стан [2].

У давніх греків соціальна орієнтація на успіх найяскравіше виявилась у такій історичній формі, як *агон* (боротьба, змагання). Так уособлювалися риси вільних греків, які реалізували свою свободу у Олімпійських, Піфійських, Немейських іграх. Тож підвалиною здобуття поваги та пошани стала ідея здобуття перемоги в змаганні як найвищої цінності [7, с. 116]. В свою чергу, термін ‘перемога’ (від лат. *victoria*) спочатку застосовувався до війни і означав успіх, досягнутий в особистому бою, після військових операцій в цілому або, в більш широкому сенсі, в будь-якому змаганні. З точки зору людських емоцій, перемога також супроводжується сильним почуттям піднесення [15].

Метою цієї статті є визначення поняттєвих складників концептів VICTORY/ПЕРЕМОГА та SUCCESS/УСПІХ. Лексеми *victory* та *success* вважаємо іменами концептів відповідно. Концепти VICTORY/ПЕРЕМОГА та SUCCESS/УСПІХ становлять об’єкт цього дослідження. Лексичні значення ключових лексем вказаних концептів є предметом дослідження. Актуальність теми пояснюється тим, що розуміння відмінності між цими двома поняттями в англійській мовній картині світу залишається не остаточно визначеним та спричиняє дискусії навіть у носіїв мови. Так, наприклад, існує поширена думка, що перемога є синонімом успіху і навпаки [10].

Методологія та методи дослідження. Явища, репрезентовані мовними одиницями, стають об’єктом уваги лінгвістів. В лінгвістичному вимірі їх можна вивчати з точки зору концептів – базових одиниць структурованого знання, які навантажені культурною інформацією [6, с. 40]. Концепт, як складне ментальне утворення, результат пізнавальної діяльності, який несе комплексну інформацію про відображуваний предмет або явище, культурні уявлення про світ, зазвичай вербалізується у мові лексичними одиницями. Ми спираємось на визначення концепту як розумової одиниці, закріпленої мовним знаком із метою комунікації, при цьому значення – елемент мовної свідомості, а концепт – когнітивної, а слово є «умикачем»

концепту у нашій свідомості [1, с. 11]. В структурі концепту виділяють поняттєвий, образний та ціннісний компоненти, при цьому саме поняттєвий компонент зберігається у свідомості в вербальній формі [6, с. 56]. Лексеми *victory* та *success*, виступають частково синонімами, але слугують на позначення різних концептів. Визначення певних аспектів сутності понять успіху та перемоги стало предметом дослідження представників різних наук [5; 9]. Як вербалізовані концепти УСПІХ та ПЕРЕМОГА розглядалися українськими лінгвістами, з різних методологічних позицій, зокрема, з позицій когнітивної лінгвістики [3; 4; 8].

Дана стаття спрямована на визначення та роз'яснення спільних та відмінних компонентів поняттєвих складників вказаних концептів. Тож результати дослідження можуть стати у нагоді як лінгвістам, так і студентам та викладачам англійської мови. Матеріалом дослідження слугують статті з словників англійської мови, етимологічних словників, Британського Національного Корпусу (BNC), а також корпусна вибірка прикладів з мережі Інтернет.

Методи дослідження, застосовані в роботі, спрямовані на виявлення лексико-семантичних варіантів (ЛСВ) досліджуваних лексичних одиниць, етимологічний аналіз імен концептів та визначення областей концептуалізації, на тлі яких профілюються значення мовного знака – 'доменів' [16, с. 488], та включають:

- метод етимологічного аналізу для з'ясування морфологічної будови слова, що існувала раніше, та визначення джерела і час появи лексеми;

- метод узагальнення словникових дефініцій різних словників;

- ідентифікація доменів, в яких профільовано значення лексем – імен концептів.

Виклад основного матеріалу. Використовуючи дані етимологічних словників можна з'ясувати найбільш ранні форми лексем *victory* та *success*.

У письмових джерелах лексема *victory* зареєстрована приблизно у 1300 році у значенні «військова перевага, перемога в битві або фізичному змаганні» (*military supremacy, victory in battle or a physical contest*) [20; 23]. Ця лексема походить від слова *victoria* 'victory' з латини, від дієприкметника минулого часу *vincere* 'to overcome, conquer' (долати, підкорювати), який в свою чергу має протоіндоєвропейський корінь *weik- 'to fight, conquer' (боротися, завойовувати, підкорювати).

Лексема *success* зареєстрована в 1530-х роках століття зі значеннями «результат, підсумок, завершення справи» (*result, outcome, termination of an affair*).

Ця лексема походить від латинського слова *successus* ‘an advance, a coming up; a good result, happy outcome’ (просування, наближення, гарний результат, щасливий результат), що є поєднанням словотвірного елемента ‘sub-’ від латинських прийменника *sub* ‘under, below, beneath, at the foot of, close to, up to, towards’ (під, нижче, біля підніжжя, близько, до, у напрямку) та дієслова *cedere* ‘go, move’ (йти, рухатись) від протоіндоєвропейського кореня *ked- ‘to go, yield’ (йти, приносити, отримувати).

У 1580-х роках зафіксоване значення «досягнення бажаної мети, сприятливе завершення чогось, що було розпочато» (accomplishment of desired end, favorable or propitious termination of anything attempted), що свідчить про розширення значення лексеми *success*.

Вказані значення обох лексем є частиною їхніх лексичних значень, що зафіксовані сучасними словниками, в той же час, відбулось і розширення значень.

Аналіз дефініцій лексеми *victory*, зафіксованих у словниках сучасної англійської мови [12; 13; 18; 19; 21; 24; 27], дозволив виділити 6 лексико-семантичних варіантів (ЛСВ), які можна об’єднати в групи, що формують домени. Під доменом розуміємо «семантичну структуру, що функціонує як основа (фонове знання, «що підтримує» концепт і без якого він не може бути зрозумілий)» [14, с. 15]. Домен виступає «фоном» або контекстом профілювання концепту, тобто «формування значення знака на тлі всього обсягу інформації, активованої цим знаком» [17, с. 10–16].

ЛСВ 1 – «успішний результат боротьби» (*a successful outcome of a struggle*)

The victory capped a tough week for second seed Edberg, who reached the final by winning three successive five-set matches [11, CH3].

Union leaders are heading for victory in their battle over workplace rights [13].

та ЛСВ 2 – «панівне становище, здобуте по відношенню до суперника, супротиву, проблеми» (*superior position achieved against any opponent, opposition, difficulty*) утворюють домен змагання.

Hero McCullough even went on to take the third round in his victory over the tough Cuban Joel Casamayor [11, CH6].

The Gunners bounced back from two successive defeats to restore their pride with victory over old rivals Liverpool in the live BSKyB clash [11, CH7].

A victory over his greatest fear [22].

In those countries where the Reformation triumphed, this triumph represented the victory of the civil over the clerical powers in the long contest [26].

ЛСВ 3 – «досягнення чогось, що намагались зробити» (*the achievement of something attempted*) відносно до домену ДОСЯГНЕННЯ.

The passage of the law was a tremendous victory for their cause [19].

На фоні домену ВІЙСЬКОВА СПРАВА профілюються наступні ЛСВ: ЛСВ 4 – «успішне військове зіткнення» (*a successful military engagement*)

But in 779 he renewed the attack, and after an important Frankish victory at Bocholt the Westphalians again did homage [26].

та ЛСВ 5 – «остаточна і повна перевага у війні» (*final and complete superiority in a war*).

On the 2nd of August of the same year, at Marciano in Val di Chiana, he won a complete victory over the Sienese and French troops under Piero Strozzi, the Florentine exile and marshal of France [26].

Домен ЕМОЦІЇ є фоном для ЛСВ 6 – «радість або святкування з приводу перемоги над супротивником або досягнення чогось» (*exultation or celebration at defeating an opponent or accomplishing something*).

Core was jubilant with his victory [11, СН3].

Виходячи з аналізу значень лексеми *success*, зафіксованих у словниках сучасної англійської мови [12; 13; 18; 19; 21; 24; 27], їх можна згрупувати у 5 лексико-семантичних варіанти, які розподілені у чотири домени.

Домен ДОСЯГНЕННЯ є фоном для наступних ЛСВ:

ЛСВ 1 – «досягнення чогось, до чого ви прагнули» (*the achievement of something that you have been trying to do*)

Attributed their success in business to hard work [22].

ЛСВ 2 – «сприятливе або успішне завершення спроб або починань» (*the favorable or prosperous termination of attempts or endeavors*)

While we refrained from tracking our results, when we learned through public media of a success, we celebrated [26].

Grow your hair and wear tight trousers and success is easy [11, СН5].

На фоні домену РЕЗУЛЬТАТ актуалізовано ЛСВ 3 – «результат, результат зусиль або починання, хороший чи поганий; підсумок зусиль» (*result, of an endeavor or undertaking, whether good or bad; the outcome of effort*)

There is no final verdict on the success of new towns [13].

The good or ill success of their maritime enterprises [22].

He acknowledged that his efforts had had only limited success [13].

Домен БЛАГОПОЛУЧЧЯ / ПРОЦВІТАННЯ

ЛСВ 4 – «досягнення багатства, слави чи посади» (*the attainment of wealth, fame, or position*)

The 43-year-old actress, more used to Shakespeare than TV comedy, admits she was scared witless by her success in the hit series Love Hurts [11, CH5].

Домен визнання

ЛСВ 5 – «людина або річ, яка досягла успіху» (*a person or thing that is successful*)

Most of the cast was amazed by the play's success [13].

Read the mystical book I am sending you; it has an enormous success here [26].

Реалізація того чи іншого значення слова здійснюється залежно від лексичного оточення, контексту або ситуації, загальної тематики мовлення. Із погляду когнітивної семантики, домени – це «контексти для характеристики семантичної (когнітивної) одиниці» [16, с. 147]. Використовуючи протиставлення фігура :: фон, можна стверджувати, що концепт грає роль фігури (або профілю), тоді як домен функціонує як фон або база [25, с. 192].

Отже, концепт ПЕРЕМОГА, вербалізований ключовою лексемою *victory* профілюється на фоні доменів – ЗМАГАННЯ, ВІЙСКОВА СПРАВА, ДОСЯГНЕННЯ, ЕМОЦІЇ, у той час як концепт УСПІХ, який вербалізований ключовою лексемою, *success* актуалізується на тлі доменів ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТ, БЛАГОПОЛУЧЧЯ / ПРОЦВІТАННЯ та ВИЗНАННЯ.

Домени, у яких профілюються значення лексем *victory* та *success* схематично наведені на Рис. 1.

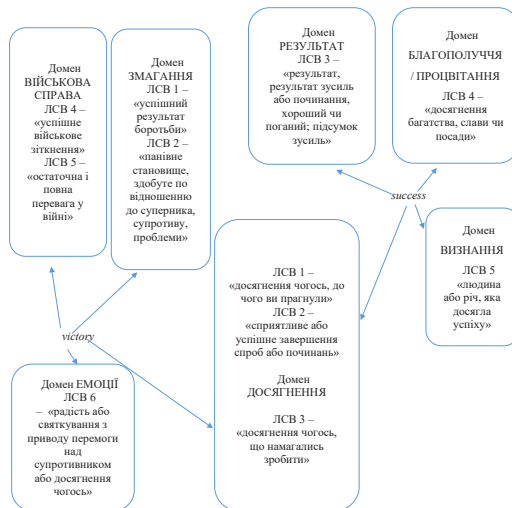

Рис. 1. Домени профілювання значень лексем *victory* та *success*

Тож, обидві лексеми мають лексико-семантичні варіанти, які профілюються на фоні домену досягнення. Можна зробити висновок, що за результатами семантичного аналізу ключових лексем на позначення концептів, виявляємо як спільні риси, так і розбіжності у віднесенні концептів до різних областей концептуалізації. Концепт ПЕРЕМОГА, вербалізований лексемою *victory*, передбачає позитивний результат діяльності притаманний військовій галузі та змаганням, що пояснюється етимологією ключової лексеми, а саме первинним зафіксованим значенням «військова перевага, перемога в битві або фізичному змаганні». В той час як концепт УСПІХ, вербалізований лексемою *success*, передбачає позитивний результат діяльності не обмежений військовою галуззю, або змаганням, профілюється у доменах на позначення досягнення благополуччя та визнання. Підґрунтям слугує етимологічний розвиток лексеми *success*, а саме перше зафіксоване значення «результат, підсумок, завершення справи». На думку авторів, це пояснює, чому обидві лексеми мають лексико-семантичні варіанти, які профілюються на фоні домену досягнення, але не результат, оскільки семний аналіз показує, що лексеми є синонімами лише за інтегральною семою ‘позитивний результат’. Реалізація того чи іншого значення слова здійснюється залежно від лексичного оточення, контексту або ситуації, загальної тематики мовлення. Зважаємо на те, що зміст концепту не вичерпується змістом наївного поняття, «оскільки охоплює всю множину конотативних елементів імені, які виявляються в його сполучуваності» [1].

На підтвердження висновків у розумінні відмінності між двома поняттями звернімося до сучасного англомовного дискурсу. Наступні приклади демонструють відтінки значення ключових лексем обох концептів, які реалізуються в контексті, через сполучуваність з іншими лексичними одиницями. Приклад (1) підкреслює, що перемога є чимось більш значущим, ніж успіх:

(1) *It is an act of defeating an enemy or opponent in a battle, game or other competition. It is much deeper and wider than success* [28].

Приклади (2) та (3) визначають перемогу як остаточне, не половинчасте досягнення поставленої мети:

(2) *The victory was complete* [26].

(3) *There is no such thing as half a victory* [26].

Приклад (4) демонструє ознаку невизначеності, можливу у розумінні успіху:

(4) *The crisis passed, and the victory remained an indecisive success* [26].

Тож, на відміну від успіху, перемога – це позитивний і остаточний результат.

Висновки з дослідження. У різноманітні форм відтворення діяльності людини можна виділити і різні поняття на позначення досягнень цієї діяльності. Дослідження лексичних значень лексем *victory* та *success*, які виступають іменами відповідних концептів ПЕРЕМОГА та УСПІХ в англійській мовній картині світу уможливають визначення та роз'яснення спільних та відмінних компонентів поняттєвих складників вказаних концептів. Концепт ПЕРЕМОГА, вербалізований лексемою *victory*, передбачає позитивний результат діяльності притаманний військовій галузі та змагання, що пояснюється етимологією ключової лексеми, а саме первинним зафіксованим значенням «військова перевага, перемога в битві або фізичному змаганні». Сучасні словники фіксують кілька значень цієї лексеми, які об'єднують у 6 лексико-семантичних варіантів, які профілюються на фоні доменів змагання, військова справа, досягнення, емоції. Концепт УСПІХ, вербалізований лексемою *success*, передбачає позитивний результат діяльності не обмежений військовою галуззю, або змаганням, а піддрунтям слугує етимологічний розвиток лексеми *success*, а саме перше зафіксоване значення «результат, підсумок, завершення справи». Визначені 5 ЛСВ вказаної лексеми профілюються на фоні доменів ДОСЯГНЕННЯ, РЕЗУЛЬТАТ, БЛАГОПОЛУЧЧЯ / ПРОЦВІТАННЯ та ВИЗНАННЯ. Тож можна сказати, що перемогу можна вважати досягненням мети через подолання супротиву різної природи, досягненням бажаного, позитивного та остаточного результату, яке супроводжується позитивними емоціями. В той час як успіх є певним результатом діяльності, спрямованої на досягнення визнання та благополуччя, досягненням, що може і не в повній мірі відповідати поставленій меті, та не обов'язково має позитивну конотацію. Перспективою дослідження може бути вивчення ціннісних та образних компонентів обраних концептів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишнеvsька Г. Б. Співвідношення концепту і суміжних понять. *Науковий Часопис Національного Педагогічного Університету Імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови.* 2012. Вип. 9. С. 9–14. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/21957/Vyshnevskya.pdf?sequence=1> (дата звернення: 25.03.2024).
2. Ільїна Ю. М. Науковий огляд проблематики успіху та успішності. URL: <https://newlearning.org.ua/sites/default/files/praci/zbirnyk-2009/11.htm> (дата звернення: 20.03.2024).
3. Калініченко В. І. Макроструктурні характеристики концептів SUCCESS-FAILURE, УСПІХ-НЕВДАЧА в американській та українській мовній свідомості (за даними психолінгвістичного експерименту). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія Філологія.* 2015. № 17. Т. 1. С. 129–132. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v17/part_1/36.pdf (дата звернення: 18.03.2024).

4. Канова Л. П. Концепт “УСПІХ” в англійській та українській мовних картинах світу. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*. 2012. Вип. 17. С. 60–65.
5. Козьменко О. І., Сотнікова К. К. Успіх як соціально-психологічний концепт. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»*. 2022. № 9(14). С. 585–599. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9\(14\)-585-599](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-9(14)-585-599) (дата звернення: 20.03.2024).
6. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
7. Шевель А. О. Розуміння успіху стародавніми греками. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 35. С. 114–118. URL: http://dspace.opu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11978/35_2021.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення: 21.03.2024).
8. Щербина С. М. Фразеологічна вербалізація концептів SUCCESS⇔FAILURE в англійській мові. *Когнітивна лінгвістика. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2011. Ч. 1. С. 213–217.
9. Ярема А. І. Феномен успіху в соціологічному вимірі. *Вісник Львівського університету. Серія: Соціологія*. 2010. Вип. 4. С. 92–99. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/viewFile/1701/1761> (дата звернення: 25.03.2024).
10. Alcorn S. Mindful Monday – The difference between Victory and Success. *Laer realty partners*. веб-сайт. URL: [https://www.laerrealty.com/posts/mindful-monday-the-difference-between-victory-and-success#:~:text=Success%20is%20the%20well%2Dachieved,more%20defined%2C%20finite%20and%20absolute](https://www.laerrealty.com/posts/mindful-monday-the-difference-between-victory-and-success#:~:text=Success%20is%20the%20well%2Dachieved,more%20defined%2C%20finite%20and%20absolute.). (дата звернення: 15.03.2024).
11. British National Corpus (BNC). URL: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (дата звернення: 15.03.2024).
12. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (дата звернення: 20.03.2024).
13. Collins Online Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення: 17.03.2024).
14. Croft W., Cruse A. D. *Cognitive Linguistics*. New York: Cambridge University Press, 2004. 374 p.
15. Exploring the essence of success: a philosophical approach. 2023. *Wr1ter*. веб-сайт. URL: <https://wr1ter.com/exploring-the-essence-of-success-a-philosophical-approach> (дата звернення: 21.03.2024).
16. Langacker R. *Foundations of cognitive grammar. Volume I: Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press, 1987. 540 p.
17. Langacker R. W. *Cognitive Grammar: A Basic Introduction*. Oxford – New York : Oxford University Press, 2008. 562 p.
18. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/conscious> (дата звернення: 10.03.2024).
19. Merriam–Webster Dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/> (дата звернення: 26.03.2024).
20. Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/> (дата звернення: 25.03.2024).

21. Oxford English Dictionary. URL: https://www.oed.com/dictionary/consciousness_n?tab=meaning_and_use#8574985 (дата звернення: 20.03.2024).
22. Success vs. Victory – What’s the Difference? *Ask a difference*. Mar.13, 2022. веб-сайт: URL: <https://www.askdifference.com/success-vs-victory/> (дата звернення: 15.03.2024).
23. The Concise Oxford Dictionary of English Etymology / ed. by T. F. Hoad. Oxford : Oxford University Press, 1986. 845 p.
24. The Free Dictionary. URL: <http://www.thefreedictionary.com/> (дата звернення: 10.03.2024).
25. Ungerer F., Schmid H.-J. An introduction to cognitive linguistics. Edinburgh : Pearson, Longman, 2006. 384 p.
26. YourDictionary. Sentence Examples. URL: <https://sentence.yourdictionary.com/victory> (дата звернення: 15.03.2024).
27. YourDictionary. URL: <https://www.yourdictionary.com/> (дата звернення: 10.03.2024).
28. Zeno Ben Sunny Success or victory...??? *Zenowrites*: веб-сайт. URL: <https://zenowrites.wordpress.com/2015/06/25/success-or-victory/> (дата звернення: 24.03.2024).

Iryna Kornieieva,

*PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor at the Philology and Translation Department,
Kyiv National University of Technologies and Design
<https://orcid.org/0000-0003-4821-772x>
Kyiv, Ukraine*

Bilingualism and translation in the linguistic and translation aspect

Білінгвізм і переклад у лінгвістично-перекладацькому аспекті

Summary. *The article makes the trial to solve the problem of bilingualism and translation in the linguistic and translation aspects. The essence of bilingualism and its classification are considered. Attention is paid to the classification of methods and strategies of translation in the conditions of bilingualism. In this work, semantic-centric, lexical-semantic, morpheme, syntactic and lexical approaches to the problems of bilingualism and translation are implemented. In the conditions of bilingualism, the comparison of two language systems is becoming more and more relevant, in particular, in the world of comparative typology. That is why the comparative method also becomes the foundation of the study of both languages in the conditions of bilingualism. Some scientists distinguish between essential (domestic) and artificial (educational) bilingualism. The first arises in childhood as a result of being in linguistic environment. The second, artificial, bilingualism – as a result of learning a foreign language for the purpose of its further use in self-realization. It is for this statement we carried out a structural, component, automatic analysis. And also we used a linguistic analysis of the translated text as a graphic representation of a part of reality in the conditions of bilingualism. We carried out general methods of linguistic analysis: analysis, synthesis; deduction, induction; scientific methods: observation, survey and cognitive methods. An analysis of the peculiarities of bilinguals and translators in the linguistic field is given. Difficulties in translating bilinguals are singled out. The potential of bilingualism as the functioning of two linguistic and cultural codes in the consciousness of an individual is determined, and the need to rethink its meaning in teaching foreign languages is indicated. Teachers of foreign languages should attach importance to proven methods of rational use of bilingualism in order to achieve educational goals in a specific audience and its cultural context. The crucial importance of translation in the process of understanding another language is emphasized.*

Key words: *bilingualism, foreign language training, translation, linguistic aspect of translation, translation aspect, students of university.*

Анотація. *У статті зроблено спробу розв'язання проблеми білінгвізму і перекладу у лінгвістично-перекладацькому аспекті. Розглянуто сутність білінгвізму та його класифікації. Приділено увагу класифікації методів і*

стратегії перекладу в умовах білінгвізму. У роботі здійснені семантико-центричний, лексико-семантичний, морфемний, синтаксичний та лексичний підходи до проблеми білінгвізму і перекладу. В умовах білінгвізму все більшої актуальності набуває порівняння двох мовних систем, зокрема, у світлі порівняльної типології. Саме тому порівняльний метод стає основою дослідження обох мов в умовах білінгвізму. Деякі науковці розрізняють поняття істотного (побутового) і штучного (навчального) білінгвізму. Перший виникає в дитинстві внаслідок знаходження в мовному середовищі. Другий, штучний, білінгвізм – унаслідок вивчення іноземної мови з метою її подальшого використання в самореалізації. Саме для цього твердження нами здійснено структурний, компонентний, автоматичний аналізи. А також – лінгвістичний аналіз перекладацького тексту, як графічного зображення частини дійсності в умовах білінгвізму. Нами використані загальні методи лінгвістичного аналізу: аналіз, синтез; дедукція, індукція; наукові методи: спостереження, опитування та когнітивні методи. Дано аналіз особливостей білінгвів та перекладачів у мовній сфері. Виокремлено труднощі при перекладі білінгвістів. Визначено потенціал білінгвізму як функціонування двох мовних та культурних кодів у свідомості індивіда, зазначено на необхідності переосмислення його значення в навчанні іноземних мов. Викладачі іноземних мов повинні приділяти вагому роль перевіреним методам раціонального використання білінгвізму задля досягнення освітньої мети в конкретній аудиторії та її культурному контексті. Підкреслено вирішальне значення перекладу в процесі розуміння іношої мови.

Ключові слова: білінгвізм, іношомовна підготовка, переклад, лінгвістичний аспект перекладу, перекладацький аспект перекладу, студенти університету.

Introduction. People are in a linguistic environment all their lives. Moreover, their linguistic environment includes not one, but two or more languages. Indeed, the majority of the planet's population is bilingual and even multilingual.

According to research of the European Commission (2006), 56% of respondents said that they speak more than one language. In many countries, this percentage is even higher: in Luxemburg – 99%, in Latvia – 95%. Undoubtedly, Ukraine also belongs to such countries [3].

Bilingualism is studied in the field of communicative linguistics, linguistic didactics, intercultural communication, comparative linguistics and translation studies. Recently, many questions have appeared that require more detailed study and analysis. Among them, it is the problem of relationship between bilingualism and the peculiarities of translation.

The demands of modernity provide for the formation of the multicultural consciousness of the new generation. Therefore, it is necessary to optimize the study of foreign languages in the conditions of modern education, which can contribute to the formation of bilingual consciousness of students and the training of specialists of various profiles with proper knowledge of a foreign language [7].

The training of future translators is aimed at the formation of translation bilingualism of students, which involves bilingualism, multilingualism or diglossia [10].

Translation is a special subtype of bilingual communication, but its connection with bilingual communication itself has not been widely studied. The main reason for the differences can be explained in terms of relevance theory: bilingual communication actually represents a descriptive application, and translation – an interpretive one. Questions related to non-professional translation of bilinguals are also touched upon from the point of view of relevance theory.

Nowadays, bilingual education is a means of obtaining bilingual education and the process of forming a personality open to interaction with the surrounding world. Since the process of bilingual education, a foreign language is considered not only as a means of everyday communication, but also as a tool for learning about the world, special knowledge, as a result, a high integrative level of language and subject competence is achieved.

At the current stage of the society development, the need to ensure the effectiveness of inter-lingual communication is becoming more and more urgent, which is connected with the increase in the scientific interest of linguists in the in-depth study of the issue of interaction and mutual influence of connecting languages, the formation and functioning of bilingualism.

The problem of bilingualism became the subject of study by many modern domestic and abroad researchers. In their studies, it was determined that bilingualism has a complex, multifaceted nature, since both the structure and functioning of the language are related to phenomena of a different nature. As a result, bilingualism is studied by sociolinguistics, linguistics, psycholinguistics, ethno-psycholinguistics, ethnography, cultural history, etc. Each of the sciences investigates certain aspects of bilingualism, in connection with which we should talk about different approaches to its study.

The relevance of research is determined by the ability of a person to use two languages in communication, which is defined in science as bilingualism, and the issue of the perception of source texts and translated texts by bilinguals is relevant primarily for these same people, as well as for linguists who study the issue of bilingualism and its features.

The realization of the set goal involves solving *the following tasks*:

- 1) to determine the essence of the phenomenon of bilingualism and to study its classification;
- 2) to analyze the peculiarities of bilinguals and translators in the linguistic field;
- 3) to analyze the perception of source texts and translated texts by bilinguals.

The object of the study is the perception of the source texts and translated texts (in Ukrainian and English).

The subject of the study is bilinguals (representatives of the category of bilingualism).

Methodology and methods. Our research is based on the anthropocentric paradigm, because the human factor comes to the fore front in it: we analyze a person in a language and a language in a person. Also, the basis of the research is the communicative-cognitive paradigm, which is focused on determining the role of bilingualism as a linguistic phenomenon in the process of learning about the world, recording knowledge and experience through understanding environment surrounding a person, in particular, in translation activities. In this work semantic-centric, lexical-semantic, morpheme, syntactic and lexical approaches to the problems of bilingualism and translation are implemented. The comparative method also becomes the foundation of the study of both languages in the conditions of bilingualism. We carried out a linguistic analysis of the translated text as a graphic representation of a part of reality. We used general methods of linguistic analysis: analysis, synthesis; deduction, induction; scientific methods: observation, survey and cognitive methods.

Presentation of the main research material. In today's world, mastering two languages is the need of the reality. In recent years, it has been proven that bilingualism not only makes it possible to communicate with a large number of people, but also contributes to the development of cognitive skills that are not related to language learning. Views on the essence of bilingualism changed during the 20th century. Researchers believed that a second language is an interference that delays a person's mental development. But in fact, it has been proven that the bilingual brain works more actively, because it tries to resolve the internal conflict, while strengthening the "cognitive muscles". Bilinguals, compared to monolinguals, solve cognitive tasks faster and more effectively, because bilingual experience allows them to improve the executive function of the brain, that is, the command system that directs processes related to attention. They are used for planning, solving tasks, ignoring distracting factors.

Both speech systems of bilinguals are always active and competing, so the person uses these control mechanisms when he speaks or listens. Such constant practice strengthens the control mechanisms and changes the work of the responsible areas of the brain [5].

Bilingualism affects the structure of the brain. A high level of mastery of a second language, as well as the process of mastering it, is associated with an increase in gray matter in the left hemisphere [5]. From this, we can assume that the situation of bilingualism is quite effective in learning a foreign language and, in particular, in translation activities.

The term “bilingual communication” is a term that covers the following aspects: 1) the communicative activity of bilingual people who use two languages in everyday interaction; 2) the communicative activity of translators who are mediators between monolingual and people who speak or write in different languages [8, p. 8].

Bilingual and translation communication are similar in that, both involve the use of two languages; both are performed by bilinguals whose mental representations and control of their two language systems are similar; the product shows signs of influence from another language (contact effects, interference), which leads to the development of new language varieties (bilingual language varieties, translation language), and the communication process can demonstrate similar universal tendencies [8, p. 9]. In addition to these similarities, there are also important differences, mostly due to the difference between descriptive and interpretive usage.

The most significant signs of bilingual communication include code switching, interference: direct and indirect, borrowing, repetition in the other language, the development of a bilingual language variety [1, p. 455].

The comparative method during translation encourages active and creative thinking of students, forms the skills of using isomorphs and allomorphs in grammatical constructions, helps to overcome interlanguage interference during translation.

Modern linguistic studies are focused on comparing the features of both languages in conditions of bilingualism. When reproducing the structure of one language into another, translation elements are always present. For an adequate translation, the translator must not only know and understand languages in general, but also have a thorough understanding of their systems. An important task of the translator is to establish functional and semantic equivalents, which is achieved through understanding the common and distinctive features of both languages. The translator looks for according structures, parallel forms and makes grammatical transformations.

Thus, when translating a sentence into English, the order of words causes certain difficulties (here the interference of another language is felt significantly). Other grammatical difficulties include the ambiguity of morphemes, the syntactic functions of nouns, the use of gerund, verb categories, the use of the passive voice in wider usage, various syntactic inflections.

Differences and commonalities also exist in morphology. So, it can be noted that, in Ukrainian the noun has 3 categories (categories of case, number and gender) and in English – 2 categories (number and definiteness / indefiniteness). There are 7 categories of verbs in the Ukrainian language (kind, tense, state, manner, person, number and gender). There are also 7 categories in the English verb system, but they are slightly different

(tense, manner, state, temporal relation, person and number). Analyzing the transference of relations between words, we can admit that, the preposition in the English language has a lexical and grammatical meaning due to the absence of case endings.

The phonological system also has its distinctive and common features. Thus, the phonetic composition of the Ukrainian language is characterized by the method of creation, labialization, openness / closeness. The acoustic aspect is characterized by the categories of compactness / diffusivity, flatness / non-flatness, expressiveness / indistinctness. The phonological system of the English language is characterized by stability of pronunciation (monophthongs, diphthongs, diphthongoids), length, brevity, roundness, openness / closure. Both languages have certain vowels and consonants that have no analogues [6, p. 126–127].

Taking into account the common features and differences in the vocabulary of two languages is an important condition for the formation of communicative competence. Full equivalents include proper names, internationalisms and language clichés. Partial lexical units that partially coincide, but differ in conjugation, spelling and morphological structure [9].

Comparing bilingual and translation communication, we understand that, in formulating their message, bilinguals start with non-verbal mental representations, and the process of verbalization is subject to cross-linguistic influences, which mainly arise from the discourse situation and previous influences of another language in general. This is done, when translators begin by literally reproducing the source language text and enhancing it through intensive and often conscious, use of the monitor [2, p. 59].

Ordinary bilinguals often do translation work without any formal training: they can translate what they have said themselves and can act as translators for other people. They also rarely translate in writing. This natural bilingual activity is called “natural translation” by Harris [4, p. 109] and his colleagues.

Harris hypothesized that translation is an innate competence, and that translation competence derives from bilingual competence. This view has been contested, but the fact remains that bilingual people can satisfactorily mediate between languages in a variety of situations without any training [4, p. 110].

Discussing the issue of *natural translation* and the closely related issue of translation competence or various forms of non-professional translation is beyond the scope of this work, so, we will limit our attention to three main issue related to natural translation, namely *inter-lingual repetition*, *approximate translation* and *literal translation*.

Translation involves reproduction or repetition of the existing text. However, not all repetitions are translations. Simple repetition, not

intended to interpret a previous statement, is used in monolingual communication for many purposes: emphasis, poetic or stylistic effect, self-correction, emotional reasons, time gain, etc. [2, p. 60].

In situations of bilingual communication, it is often difficult or even impossible to decide whether an utterance that at first glance has the same meaning as an utterance previously made in another language, is descriptive or interpretive [4, p. 110].

According to age periods, bilingualism is divided into early, caused by staying and living in a bilingual cultural environment; and late, in which mastering a second language occurs at an older age, after mastering the native language. From the point of view of the degree of language proficiency and the number of speech acts, *receptive*, *reproductive* and *productive* types of bilingualism are distinguished [4, p. 111].

Receptive bilingualism exists when a person is satisfied with an approximate understanding of a foreign language. At the same time, the person himself almost does not speak or write.

Reproductive bilingualism allows a bilingual not only to perceive (retell) texts of a foreign language, but also to reproduce what has been read and heard.

Productive (generative) bilingualism allows a bilingual not only to understand and produce foreign texts, but also to generate them. In other words, with productive bilingualism, a person can speak and write more or less freely and generate independent creative messages in a foreign language.

If we consider the degree of language equivalence, then the Ukrainian “scholarship” corresponds to a greater extent to the English “monthly allowance”, which, on the one hand, indicates the regularity of the paid sum of money, and, on the other hand, the fact that it is a sum of money in England, which is listed in “tuition fees” [2, p. 81].

Bilingual people are so fluent in both their first and second languages that they can also be considered native speakers of their second language. Translators, on the other hand, must read, understand and retain the ideas of another person, and then convey them accurately and completely in a way that properly conveys the original connotation of the content and without any distortion in the other language.

Conclusion. From the above-mentioned information, we make the conclusion that bilingualism provides an individual personality with indisputable advantages, expanding his opportunities, giving him a choice, because being bilingual means – being able to carry out language activities, using, depending on the nearest social environment, the purpose of communication, information about the interlocutor, having a more or less free choice of language for communication.

At the same time, the phenomenon of bilingualism and multilingualism in the modern socio-cultural situation is a certain challenge to society, the

system of education and science. Without creating social conditions and encouraging the formation of individual motivation, multilingualism in itself does not guarantee either the expected benefit for society or advantages for individual cognitive functioning and personality development.

Speaking about the linguistic and translation aspect, we can conclude that bilingual people who read and write well, still do not have the necessary skills to accurately translate different types of texts or documents. Professional translators must have specialized linguistic training to provide proper translations. If translations are entrusted to inexperienced bilinguals, they will not be able to convey the exact meaning and nuances of the original texts and documents, and their translations will contain misunderstood parts.

It has been established that the use of two languages improves attention, which is used for planning, solving tasks, ignoring distractions, and switching from one type of information to another, which is an important factor in learning a foreign language. The content and characteristics of different types of bilingualism are revealed. The comparative method is highlighted as a linguistic basis for learning a foreign language.

Further research will be aimed at creating and finding ways to use the possibilities of bilingualism in the process of mastering a foreign language.

BIBLIOGRAPHY

1. Ansaldo A. I., Ghazi-Saidi L. & Adrover-Roig D. Interference Control In Elderly Bilinguals: Appearances Can Be Misleading. *Journal of Cultural and Experimental Neuropsychology*. 2015. No. 37 (5), P. 455–470.
2. Costa A., Hernandez M. & Sebastian-Galles N. Bilingualism aids conflict resolution: Evidence from ANT task. *Cognition*. 2008. No. 106 (1), P. 59–86.
3. European Commission. Special Eurobarometer. Europeans and their languages. URL: http://ec.europa.eu/public_opinion. (Received: 3.01.2024).
4. Harris B. The Importance of Natural Translation. *Working papers on bilingualism*, 1977. 114 p.
5. Marian V., Spivey M. Bilingual and monolingual processing of competing lexical items. *Applied Psycholinguistics*. 2003. No. 24 (2), P. 173–193.
6. Osadcha O. V. The influence of bilingualism on the formation of translation skills. URL: ddpu-filovisnyk.com.ua. (Received: 3.01.2024).
7. Peretyatko L.G. Bilingualism in conditions of general education. *Psychology and personality*. 2014. No. 1 (5), P. 86.
8. Selivanova O. A. Strategies and tactics of the translator in the dialogic model of secondary communication. *Bulletin of V. N. Karazin Kharkiv National University*, Kharkiv, 2003. P. 8.
9. Veremienko S. Ya. The concept of bilingualism, its varieties and application in the learning process. URL: www.nbuiv.ua (Received: 3.01.2024).
10. Vlasyuk T. M. Psychological features of the formation of productive bilingualism in translation activities in the conditions of the dialogue of cultures and languages. URL: . (Received: 3.01.2024).

Світлана Мазур,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов математичних факультетів,
ДВНЗ «Київський національний університет імені Тараса Шевченка»

<https://orcid.org/0000-0002-3304-5788>

м. Київ, Україна

Особливості адаптації англомовних лексичних запозичень у процесі формування японського лексикону

Features of adaptation of English lexical borrowings in the process of Japanese lexicon formation

***Анотація.** Лексичний склад японської мови протягом століть доволі активно поповнювався лексичними запозиченнями з різних іноземних джерел. Передусім це була китайська мова, запозичення з якої (так звані «канто») в окремі історичні періоди (VI–XII ст.), складала понад 50% від усього лексикону японської мови. Після відкриття Японії європейцями (XVI ст.) японська мова в період з XVI по XVIII ст. почала поповнюватися запозиченою лексикою спочатку з португальської мови, а згодом голландської. У другій половині XIX ст. до складу японської лексики увійшла значна кількість англіцизмів, а також окремі лексичні запозичення з німецької, французької та російської мов. Головна увага у статті приділяється насамперед англомовним лексичним запозиченням і особливостям їх адаптації на графічному, фонетичному та морфологічному рівнях у різні періоди їх входження до складу японської мови, а також з'ясовуються причини деяких змін у процесі їх адаптації.*

Принциповою особливістю графічної адаптації англомовної лексики є те, що її фіксація на письмі графемами «катакани» передає саме японську, а не англійську вимову таких слів, що значно ускладнює їх розпізнавання й адекватну семантичну ідентифікацію іноземцями. У другій половині XIX ст. японці для її передачі на письмі спочатку використовували літери латинського алфавіту «ромаджі», а починаючи з XX ст. почали записувати запозичену англомовну лексику лише графемами «катакани» – одним із двох варіантів японського силабічного алфавіту «кани».

Найчастіше запозичені японською мовою англіцизми зустрічається в таких сферах діяльності, як: кулінарія, спорт, медицина, сфера розваг, торгівля, космос, комп'ютерні технології.

Серед головних особливостей адаптації англіцизмів на фонетичному та морфологічному рівнях передусім слід виділити такі:

1. Усічення закінчень запозичених англійських слів.

2. Використання при передачі вимови практично всіх англомовних слів лише відкритих складів, оскільки в японській мові всі склади є відкритими за винятком тих, що закінчуються на приголосний > [n].

3. Подовження в запозичених англiцизмах голосних, якi в оригiнальних англiйських словах були пiд наголосом; графiчно таке подовження передається вiдповiдним знаком «катакани» (ー).

4. Подвоєння приголосного звуку [t] переважно в кiнцi запозичених лексем.

5. Спрощення морфемного складу запозичених англiцизмiв як на рiвнi окремих слiв у складi словосполучень, так i на рiвнi словосполучень.

Ще одним яскравим прикладом адаптацiї японською мовою англiцизмiв є поява в нiй явища пiд назвою «васей-ейго» – псевдоанглiцизмiв.

Ключовi слова: англiкомовнi запозичення, адаптацiя англiкомовної лексики, англiцизми, лексикон японської мови, ваго, канто, тайрайго, васей-ейго.

Summary. For centuries, the lexical composition of the Japanese language has been quite actively replenished with lexical borrowings from various foreign language sources. First of all, it was the Chinese language, borrowings from which (the so-called "kangos") in certain historical periods (VI–XII centuries) accounted for more than 50% of the entire lexicon of the Japanese language. After the discovery of Japan by Europeans (XVI century), the Japanese language in the period from XVI to XVIII centuries began to be replenished with borrowed vocabulary, first from Portuguese and later from Dutch. In the second half of the nineteenth century, the Japanese vocabulary included a significant number of Anglicisms, as well as some lexical borrowings from German, French and Russian. The article focuses primarily on English lexical borrowings and the peculiarities of their adaptation at the graphic, phonetic and morphological levels in different periods of their entry into the Japanese language, and also reveals the reasons for some changes in the process of their adaptation.

A fundamental feature of the graphic adaptation of English vocabulary is that its fixation in writing with "katakana" graphemes conveys precisely the Japanese, not the English, pronunciation of such words, which greatly complicates their recognition and adequate semantic identification by foreigners. In the second half of the XIX century the Japanese initially used the letters of the Latin alphabet "romaji" for its transmission in writing, and starting from the 20th century they began to record borrowed English vocabulary only with the "katakana" graphemes, one of the two variants of the Japanese syllabic alphabet "kanji".

Most often, anglicisms borrowed from the Japanese language are found in such fields of activity as: cooking, sports, medicine, entertainment, trade, space, computer technology.

Among the main features of the adaptation of anglicisms at the phonetic and morphological levels, the following should be highlighted:

1. Truncation of the endings of borrowed English words.

2. The use of only open syllables in the pronunciation of almost all English words, since in Japanese all syllables are open except for those ending in a consonant > [n].

3. Lengthening in borrowed anglicisms of vowels that were stressed in the original English words; graphically, such lengthening is conveyed by the corresponding katakana character (ー).

4. Doubling of the consonant sound [t] mainly at the end of borrowed tokens.

5. Simplification of the morpheme composition of borrowed anglicisms both at the level of individual words in word combinations and at the level of word combinations.

Another vivid example of the adaptation of anglicisms in the Japanese language is the appearance of a phenomenon called "wasei-eigo" – pseudo-anglicisms.

Key words: *English loanwords, adaptation of English vocabulary, anglicisms, Japanese lexicon, wago, kango, gairaigo, wasei-eigo.*

Вступ. Починаючи з V ст. лексикон японської мови активно поповнювався і продовжує поповнюватися численними запозиченнями з різних іншомовних джерел. На сьогоднішній день він складається з трьох головних частин:

а) питома японська лексика (так звані «*ваго*»);

б) лексика, запозичена з китайської мови («*канго*»);

в) лексика, що увійшла до складу японської мови з інших мов світу – корейської, португальської, голландської, англійської, німецької, французької, російської тощо й отримала назву «*гайрайго*».

Як видно з назви статті, головна увага в ній приділяється передусім англломовним лексичним запозиченням, зокрема особливостям їх адаптації в японській мові. Йдеться про адаптацію англіцизмів на графічному, фонетичному й морфологічному рівнях у різні періоди їх входження до складу японської мови, Окрім цього, за можливістю одночасно з'ясовуються також причини деяких змін у процесі їх адаптації.

Попередній діахронічний аналіз процесу формування лексичного складу японської мови дозволяє простежити тісний зв'язок між важливими історико-культурними подіями в історії Японії і джерелами поповнення відповідними запозиченнями японської лексики.

Методологія та методи дослідження. Методологічним підґрунтям даної статті стали теоретичні праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, в яких з'ясовуються різні аспекти формування лексичного складу сучасної японської мови. Зокрема, йдеться про наукові статті та монографічні дослідження таких фахівців, як І. П. Бондаренко [1], Т. К. Комарницька [2; 3], О. В. Шестакова [4], І. Тейлор [5], М. Тейлор [5], Сайто Цуйоші [6], Судзукі Шюджі [7] та ін.

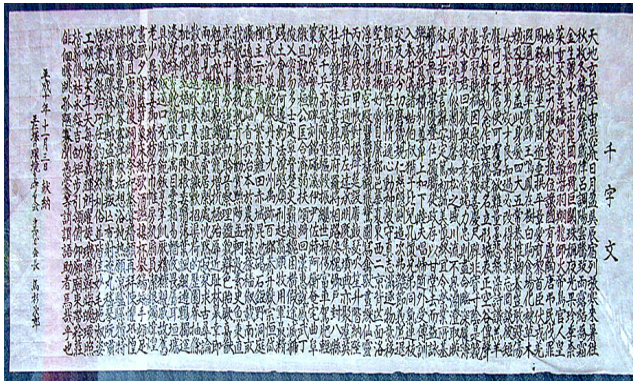
Основними методами дослідження, застосованими при написанні статті, були *deskриптивний метод*, за допомогою якого здійснювався діахронічний аналіз процесу формування лексичного складу японської мови в цілому; *метод трансформаційного та компонентного аналізу*, для з'ясування особливостей адаптації англіцизмів в японській мові на графічному, фонетичному та морфологічному рівнях, а також причин деяких змін у процесі їх адаптації. Певною мірою при написанні статті були застосовані також елементи *кількісного аналізу*.

Виклад основного матеріалу дослідження. Японію традиційно і цілком справедливо вважають унікальною країною. Значною

мірою це стосується також японської мови, зокрема її лексичного складу. Попри значний обсяг питомої японської лексики, до складу японського лексикону входить величезна, без будь-якого перебільшення, кількість лексичних запозичень із багатьох мов світу: насамперед китайської, а також корейської, португальської, голландської, англійської, німецької, французької російської та ін. Загалом обсяг іншомовних лексичних запозичень у складі японської мови складає більшу половину її сучасного лексикону. Стислий діахронічний аналіз процесу формування лексичного складу японської мови дозволяє більш детально простежити й описати історію поповнення іншомовними запозиченнями японського лексикону.

I

Офіційною датою початку перших контактів між японською і китайською мовами, як і перших можливих запозичень японською мовою китайської лексики, слід вважати 405 рік, коли до Японії на запрошення тогочасного імператора прибув відомий корейський вчений на ім'я Вані з метою навчання наслідного принца Вакайрацукі китайській мові та ієрогліфіці. Вані привіз із собою до Японії також перший підручник з китайської ієрогліфіки, який називався «Сенджімон» («Письмо з 1000 ієрогліфів»).

Ілюстрація № 1
Один із давніх рукописних списків підручника з ієрогліфіки
«Сенджімон»

Значний вплив на процес розповсюдження китайської мови на теренах Японії мало також проникнення сюди буддизму. У 538 р. (за іншими даними, в 552 р.) до Японії з тогочасного корейського

королівства Кудара (Пекче) прибуло посольство з листом від короля, в якому він пропонував японцям прийняти буддизм, а також численними цінними подарунками – дерев'яними і бронзовими скульптурами Будди, китайськомовними текстами буддійських сутр, культовим та церемоніальним начинням. У 594 р. принц-регент Шьотоку-тайші від імені імператриці Суйко оголошує декларацію про необхідність поклоніння «трьом буддійським скарбам»: Будді, його вченню (*дхарма*) і буддійським священникам (*сангха*). Він же від імені Суйко наказує переписувати й розповсюджувати серед населення країни буддійський канон «*Іссайкьо*».

Таким чином, все більше японців, переважно священнослужителів та чиновників, долучається до вивчення китайської мови, а починаючи з VII ст. при перших буддійських монастирях з'являються також початкові школи для дітей простолюття, так звані «*теракоя*», учителями в яких були буддійські ченці. Головною метою в цих школах було моральне виховання молодого покоління шляхом тлумачення основ буддизму, навчання читанню та письму на зразках китайської класики тощо. Тобто розповсюдження китайської мови в Японії з плином часу охоплювало все ширші верстви населення країни. Як результат водночас відбувається активне поповнення японського лексикону китайською лексикою. Справа в тому, що не маючи на той час власного національного письма, японці поступово почали записувати японські слова відповідними китайськими ієрогліфами, а оскільки обидві мови – китайська і японська є ізольованими і практично не мають нічого спільного, це породило унікальне мовне явище – паралельне існування двох різних читань записаних однаковими ієрогліфами лексем: «*онійомі*» («китайськомовне читання») та «*кунійомі*» («японськомовне читання»). Згодом вони перетворилися на своєрідні синоніми і обиралися мовцями для використання залежно від стилю мовлення, різновиду тексту тощо. Наприклад, ієрогліф «水» (вода) міг читатися і як «*суй*» (*онійомі*), і як «*мідзу*» (*кунійомі*); ієрогліф «人» (людина) читався і як «*джін*» (*онійомі*), і як «*хіто*» (*кунійомі*); ієрогліф «山» (гора) – як «*сан*» (*онійомі*) і як «*яма*» (*кунійомі*). Такі різні варіанти ієрогліфічних прочитань має на сьогодні практично вся японська лексика, включаючи імена і назви, окрім службових слів та слів, запозичених з європейських мов («*гайрайго*»).

II

Серед лексики, запозиченої з інших мов світу окрім китайської, тобто серед так званих «гайрайго», особливе місце займають лексичні запозичення з корейської мови, які увійшли до складу

японського лексикону значно раніше ніж слова, запозичені з португальської, голландської, англійської, німецької, французької, російської та інших іноземних мов, які почали проникати до японської мови лише з середини XVI ст.

На відміну від китайсько-японських мовних взаємин корейська та японська мови багатьма фахівцями вважаються спорідненими. Доказом цього є наявність в обох мовах спільних лексичних одиниць. Проте, як зазначає у своєму дисертаційному дослідженні Ю. О. Бойко «Корейсько-японські мовні зв'язки V–X ст.»: «Навіть найпалкіші прихильники теорії спорідненого походження двох мов указують, що кількість спільних для обох мов лексичних одиниць не перевищує 300» [9, с. 5]. При цьому, як зазначає дослідник, значна частина цих запозичень є топонімами та антропонімами. А певну частину цієї спільної для обох мов лексики можна розглядати як давні японські лексичні запозичення з корейської мови. Ю. О. Бойко у своїй дисертації об'єднує ці запозичення в групи за їх тематикою:

а) релігійна сфера (буддизм, а також традиційні давньокорейські релігійні обряди, які без істотних змін були запозичені давніми японцями);

б) сфера сільського господарства;

в) військова сфера;

г) сфера кораблебудування;

д) мистецька сфера тощо.

Так, наприклад, серед лексичних запозичень з корейської мови у сфері сільського господарства він наводить слова:

«*рисове поле*»: (кор.) [пат] – (яп.) [хата];

«*плуг*»: (кор.) [пйот] – (яп.) [пера] та ін.¹

Нагадаємо, що саме завдяки активному переселенню в період з I по VI ст. вихідців з Кореї до північної частини японського острова Кюсю та південного заходу острова Хонсю традиційні полювання і рибальство поступаються місцем хліборобству (передусім поливному рисівництву) та тваринництву. Переселенці завозять з собою також технології виготовлення мідних, бронзових і залізних виробів, шовкоткацтво й інші численні ремесла. Цілком закономірно, що саме в цей час до японської мови увійшли такі корейські слова, як:

«*ткацький станок*»: (кор.) [петхиль] – (яп.) [хата] ([пата]);

«*галка*»: (кор.) [паниль] – (яп.) [харі] ([парі]);

«*гончарна піч*»: (кор.) [кама] – (яп.) [кама] та ін.

Як уже зазначалося, найбільший обсяг серед лексичних запозичень, що відносяться до групи «*тайрайто*», складають англіцизми.

¹ Деякі відмінності у вимові запозичених японською мовою корейських слів зумовлені особливостями фонетичних систем цих мов, зокрема правилами регулярного чергування у них приголосних звуків.

Саме тому ми зробили їх головним об'єктом нашого дослідження. Що ж стосується лексики, запозиченої з португальської, голландської, німецької, французької, російської та деяких інших мов, то процес її проникнення до японського лексикону тісно пов'язаний з історичними подіями, які мали місце на теренах Японії.

Так, після появи в країні у 1543 р. перших португальських місіонерів-езуїтів, що прибули сюди з тодішньої Формози (нині о. Тайвань), і розпочали активно розповсюджувати серед місцевого населення християнство, до складу японської мови увійшли такі португальські слова, як:

«Христос»: (порт.) [Cristo] – (яп.) [кірісуто];²

«карта»: (порт.) [carta] – (яп.) [карута];

«хліб»: (порт.) [rão] – (яп.) [пан];

«тютюн»: (порт.) [tabaco] – (яп.) [табако] та ін.

Після заборони на початку XVII ст. в Японії християнства, починаючи з 1639 р. лише голландським торговельним кораблям було надано дозвіл двічі на рік заходити до порту Нагасакі. Саме тому в XVII–XVIII ст. з усіх європейських мов до японської мови проникають лише голландські лексичні запозичення. Ось деякі приклади:

«компас»: (гол.) [kompas] – (яп.) [конпасу];

«алкоголь»: (гол.) [alcohol] – (яп.) [аруко:ру];³

«пиво»: (гол.) [bier] – (яп.) [бі:пу];

«печиво»: (гол.) [biscoito] – (яп.) [бісукетто] та ін.

Нова хвиля лексичних запозичень з європейських мов виникає після відмови Японії від політики самоізоляції, тобто на добу Мейджі (1868–1912). Японці в цей період активно копіюють європейські системи державного та суспільного устрою в багатьох галузях життя: освіти (французька), судочинства й медицини (німецька), харчування (російська) тощо. Звідси відповідні лексичні запозичення:

а) з французької мови:

«анкета»: (фр.) [enquête] – (яп.) [анке:то];

«конкурс»: (фр.) [concours] – (яп.) [конку:ру];

«канікули»: (фр.) [vacances] – (яп.) [бакансу];

б) з німецької мови:

«категорія»: (нім.) [kategorie] – (яп.) [категорі];

«гіпс»: (нім.) [gips] – (яп.) [гіпусу];

«невроз»: (нім.) [neurose] – (яп.) [ноіро:зе];

² Для більшого контрасту тут і далі у наведених прикладах оригінальна лексика європейських мов транскрибується латинськими літерами, а японські відповідники – літерами українського алфавіту.

³ За традицією, в транскрипції японських слів двокрапкою позначається подовжена вимова голосних, після яких двокрапка розташована.

«тиф»: (нім.) [typhus] – (яп.) [чіфусу];

в) з російської мови:

«ікра»: (рос.) [ікра] – (яп.) [ікура];

«горілка»: (рос.) [vodka] – (яп.) [вокка];

«пиріжки»: (рос.) [пірожікі] – (яп.) [пірошікі].

Однак на сьогодні в японській мові найбільший обсяг серед лексичних запозичень з європейських мов складають англіцизми. В Японії виходить друком ціла серія спеціальних словників запозиченої з європейських мов лексики під назвою «Консайсу катакана-го джітен» [10]. Ці словники постійно оновлюються й перевидаються. В одному з останніх видань цього дуже об'ємного словника «гай-райго» (1559 стор.) від 2020 р. налічується 58 500 запозичених лексем, з яких майже 85% є англіцизмами.

Найчастіше запозичені англomовні слова представлені в таких галузях економічної й наукової діяльності, а також у повсякденному побуті, як:

а) сфера розваг:

«анімація»: (анг.) [animation] – (яп.) [аніме];

«сервіс»: (анг.) [service] – (яп.) [са:бісу];

«клуб»: (анг.) [club] – (яп.) [курабу];

б) спорт:

«футбол»: (анг.) [football] – (яп.) [футтобо:ру];

«бокс»: (анг.) [boxing] – (яп.) [бокушінгу];

«хокей»: (анг.) [hockey] – (яп.) [хокке:];

в) кулінарія:

«морозиво»: (анг.) [ice cream] – (яп.) [айсу курі:му];

«сік»: (анг.) [juice] – (яп.) [джю:су];

«кава»: (анг.) [koffie] – (яп.) [ко:хі:];

«котлета»: (анг.) [cutlet] – (яп.) [кацурецу];

г) медицина:

«вірус»: (анг.) [virus] – (яп.) [вайрусу];

«холера»: (анг.) [cholera] – (яп.) [корера];

«анальгін»: (анг.) [analgin] – (яп.) [анарутін];

д) торгівля:

«універмаг»: (анг.) [department store] – (яп.) [депа:то];

«менеджмент»: (анг.) [management] – (яп.) [манеджіменто];

«маркетинг»: (анг.) [marketing] – (яп.) [ма:кечінгу];

е) автомобіле- й літакобудування:

«водій»: (анг.) [driver] – (яп.) [дорайба:];

«двигун»: (анг.) [enjin] – (яп.) [енджін];

«гальма»: (анг.) [brakes] – (яп.) [буре:кі];

«реактивний двигун»: (анг.) [jet engine] – (яп.) [джетто енджін];

ж) космос:

«ракета»: (анг.) [rocket] – (яп.) [рокетто];

«парашут»: (анг.) [parachute] – (яп.) [парашю:то];

«озон»: (анг.) [ozone] – (яп.) [одзон];

з) комп'ютерні технології:

«програма»: (анг.) [program] – (яп.) [пурогураму];

«комп'ютер»: (анг.) [computer] – (яп.) [конпю:та];

«інтернет»: (анг.) [internet] – (яп.) [інтане:тто];

«веб-сайт»: (анг.) [web site] – (яп.) [вебусайто].

Навіть на такому обмеженому матеріалі наведених нами прикладів можна зробити певні висновки щодо фонетичних і, відповідно, графічних особливостей адаптації англomовної лексики в японській мові, оскільки їх фіксація на письмі графемами катакани чітко передає саме їх японську, а не англійську вимову.

Серед головних особливостей адаптації англiцизмів на фонетичному рівні насамперед можна назвати:

1. Усічення закінчень запозичених англійських слів:

(анг.) [animation] – (яп.) [аніме];

(анг.) [department (store)] – (яп.) [депа:то];

(анг.) [concentric] – (яп.) [консенто];

(анг.) [sandwich] – (яп.) [сандо].

2. Використання при передачі вимови практично всіх англomовних слів лише відкритих складів, оскільки в японській мові всі склади є відкритими за винятком тих, що закінчуються на приголосний > [н]:

(анг.) [club] – (яп.) [курабу];

(анг.) [cutlet] – (яп.) [кацурецу];

(анг.) [boxing] – (яп.) [бокушінгу];

(анг.) [program] – (яп.) [пурогураму];

(анг.) [prism] – (яп.) [пурізуму];

(анг.) [gram] – (яп.) [гураму];

(анг.) [driver] – (яп.) [дорайба:];

(анг.) [brakes] – (яп.) [буре:кі].

3. Подовження в запозичених англiцизмах голосних, які в оригінальних англійських словах були під наголосом; графічно таке подовження передається відповідним знаком «катакани» (一):

(анг.) [service] – (яп.) [са:бісу – サービス];

(анг.) [ice cream] – (яп.) [айсу курі:му – アイスクリーム];

(анг.) [koffie] – (яп.) [ко:хі: – コーヒー].

4. Подвоєння приголосного звуку [t] переважно в кінці (рідше в середині) запозичених лексем:

(анг.) [rocket] – (яп.) [рокетто];

(анг.) [internet] – (яп.) [інтане:тто];
(анг.) [football] – (яп.) [футтобо:ру].

5. Спрощення морфемного складу запозичених англіцизмів як на рівні окремих слів у складі словосполучень, так і на рівні словосполучень:

(анг.) [all right] – (яп.) [о:рай];
(анг.) [remote control] – (яп.) [рімокон];
(анг.) [modern boy] – (яп.) [мобо];
(анг.) [modern girl] – (яп.) [мога].

Таким чином, японська мова практично повністю адаптувала запозичення з англійської мови до власної фонетичної системи, фіксує їх на письмі відповідно до «японізованої вимови» цих запозичень, а іноді навіть змінюючи їх морфемний склад. Таке ставлення до запозиченої лексики призвело до появи в японській мові явища під назвою «васей-ейго» – японських псевдоангліцизмів та конструкцій, не характерних для англійської мови. Наведемо декілька типових прикладів:

アメフト [амефутто] – (анг.) [ame(rican) foot(ball)] американський футбол;

アットホーム [аттохо:му] – (анг.) [at home] – домашній затишок;

パソコン [пасокон] – (анг.) [perso(nal) com(puter)] – «персональний комп'ютер»;

ファミコン [фамікон] – (анг.) [fami(ly) com(puter)] – «ігрова приставка».

Що стосується змін у процесі адаптації англіцизмів на графічному рівні, то у другій половині XIX ст. японці для їх передачі на письмі спочатку досить часто використовували літери латинського алфавіту – так звані ромаджі. Однією з можливих причин цього були спроби повністю відмовитися від китайських ієрогліфів і перейти до використання на письмі тільки графем кани та літер ромаджі, чому завадила надзвичайно розповсюджена в японській мові омонімія, зокрема значна кількість омофонів. Через це починаючи з XX ст. японці послідовно почали записувати запозичену англійську лексику лише графемами катакани – одним із двох варіантів японського силабічного алфавіту кани.

Висновки з дослідження. 1. Починаючи з VI ст. японська мова почала активно поповнюватися лексичними запозиченнями з різних іншомовних джерел. Після прийняття буддизму це була китайська мова, запозичення з якої – так звані «*канго*» в окремі періоди, складала понад 50% від усього японського лексикону. Після відкриття Японії європейцями (XVI ст.) японська мова в період з XVI по XVIII ст. поповнювалась запозиченою лексикою спочатку з португальської, а

згодом голландської мови. У другій половині XIX ст. до складу японської лексики увійшла значна кількість англіцизмів, а також окремі запозичення з німецької, французької та російської мов, які отримали назву «*гайрайго*».

2. Найбільший обсяг серед лексичних запозичень, що відносяться до «*гайрайго*», складає англійська лексика (80–85%).

3. Найчастіше запозичені японською мовою англіцизми зустрічаються в таких сферах діяльності, як: кулінарія, спорт, медицина, сфера розваг, торгівля, автомобіле- й літакобудування, космос, комп'ютерні технології.

4. До головних особливостей адаптації англіцизмів в японській мові насамперед відносяться:

- а) усичення закінчень запозичених англійських слів;
- б) використання при передачі вимови англійських слів лише відкритих складів;
- в) подовження в запозичених англіцизмах голосних, які в оригінальних англійських словах мали наголос;
- г) подвоєння приголосного [t] переважно в кінці чи в середині запозичених лексем;
- д) спрощення морфемного складу запозичених англіцизмів як на рівні окремих слів у складі словосполучень, так і на рівні словосполучень.

5. Фіксація на письмі «японізованої вимови» англійських слів, що значно ускладнює їх розпізнавання й семантичну ідентифікацію іноземцями.

6. Поява в японській мові явища під «*васей-ейго*» – псевдоангліцизмів і конструкцій, не характерних для англійської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко І.П. Розкоші і злидні японської поезії: японська поезія в контексті світової та української літератури. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2010. 566 с.
2. Комарницька Т.К. Явище синонімії юридичних термінів *канто* у японській мові (на матеріалі нормативно-правових актів Японії) // *Мовні і концептуальні картини світу*. Зб. наук. праць. Вип. 26. Частина 2. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2009. С. 102–105.
3. Комарницька Т.К. Етапи «американізації» японської мови в соціокультурному контексті // *Науковий вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія «Східні мови та літератури»*. Вип. 18. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2020. С. 6–14.
4. Шестакова О.В. Англійські запозичення в корейській лінгвістичній термінології. *Сучасний вимір філологічних наук* : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 17-18 липня 2020 р.). Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2020. С. 159–162.

5. Insup Taylor, Maurice Martin Taylor. Writing and Literacy in Chinese, Korean and Japanese. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1995. 412 p.
6. Сайто Цуйоші. Мейджі-но котоба. Токіо: Коданша, 1977. 405 с.
7. Судзукі Шюджі. Чюгокуго-но сейкаку то канджі // Сато Кійоджі хен. Канджі кодза-1. Канджі то ва. Мейджі шьоін, 1988. С. 70–93.
8. Семенко С.М. Англiцизми в сучасній японській мові: мода чи необхідність? // *Мова і культура* (Науковий журнал). Вип. 21. Т. IV (193). Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2018. С. 200–209.
9. Бойко Ю.О. Корейсько-японські мовні зв'язки V-X ст.: (історико-лінгвістичне дослідження) : Дис. ... канд. філол. н. : 10.02.13 / Бойко Юрій Олександрович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2008. 203 с.
10. コンサイスカタカナ語辞典. 第5 東京: 三省堂. 2020. 1559 p. («Консайсу катакана-го джітен»). Вид. № 5. Токіо: Сансейдо. 2020. 1559 с.).

Марія Матковська,

старший викладач кафедри англійської мови,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

<https://orcid.org/0000-0002-1047-7027>

м. Кам'янець-Подільський, Україна

Семантична опозиція «свій – чужий» у категоризації етнічних спільнот у сучасному англомовному комунікативному просторі (на матеріалі трилогії Тома Стоппарда «Берег утопії»)

The semantic “own – alien” opposition while categorizing the ethnic communities in modern English-speaking communicative space (based on Stoppard’s T. trilogy: “The Coast of Utopia”)

Анотація. *Стаття висвітлює актуальну проблему міжетнічного спілкування в англомовному комунікативному просторі, а саме способи реалізації опозиції «свій – чужий» та використання мовних засобів для її вираження.*

У статті проаналізовано стереотипи про росію, при виокремленні маркерів опозиції «свій – чужий» із семантикою протиставлення, відчуження і дистанціювання у спілкуванні. Етнічність у рамках концепту іноземець визначається як уявлення «своїх про своїх» та «своїх про чужих». Автор досліджує функціонування мовних стереотипів міжетнічного спілкування, які займають помітне місце у комунікативно-пізнавальній діяльності особистості. Стереотипи, як правило, ототожнюються з упередженнями; їм приписується функція виключно негативної оцінки. Зокрема, увагу зосереджено на дослідженні комунікативної особистості «свого/чужого» етносу, що має свої особливості актуалізації на різних рівнях і в різних типах комунікації, визначальними серед яких є мотиваційні, когнітивні і функціональні параметри; характеристики особливостей національної комунікації в процесі міжкультурного обміну, систематизації способів повсякденних комунікацій, направлених на досягнення взаєморозуміння, а також визначенні й систематизації принципів збереження національно-культурного колориту в даному процесі, таких як принцип єдності формальної й динамічної еквівалентності, принципів цілісного сприйняття, умовності, виборчого відношення тощо.

Автор досліджує міжкультурну і соціальну взаємодію комунікантів різних етнічних груп, що є проявом комунікативної поведінки в процесі встановлення взаємин, а також уміння адекватно інтерпретувати і приймати національно-культурне різноманіття партнерів по комунікації. Постулюється ідея, що за результатами системного аналізу ціннісних орієнтацій британців можна ідентифікувати ієрархію соціально бажаних якостей як «своїх» британської нації, так і «чужої» етнічної групи.

У результаті аналізу виявлено, що у ментальному плані досліджувані стереотипи формуються на основі реально існуючих ознак та таких, які приписуються певному етносу, а успішна міжкультурна і соціальна взаємодія між «своїми» і «чужими» є проявом адекватної комунікативної поведінки в процесі взаєморозуміння й встановлення взаємин між партнерами по спілкуванні.

Ключові слова: англомовний комунікативний простір, семантика, прагматика, інтенціональність, ментальність, стереотип, суб'єкт дії.

Summary. *The conceptual analysis of semantics and functioning of ethnonymic lexicon helps us figure out components of the concept russia, construct its conceptual model and identify the ethnocultural peculiarities of the English-speaking linguistic picture of the world. The lexical system of the language highlights the subjective image of objective reality being interpreted by ethnic consciousness. In particular, attention has been paid to the studying of the communicative personality of "own" and "alien" ethnos that have their own specific peculiarities while actualizing at different levels and different types of communication, the dominant of which are motivational, cognitive, semantic and functional parameters; characteristics of national communicative peculiarities in the process intercultural exchange.*

The author examines the intercultural and social communicants' interaction of "own" and "alien" ethnos that can be a manifestation of an adequate communicative behavior in the process of mutual understanding and the establishment of mutual relation; also an ability adequately to interpret and to take national diversity of communication partners. As a result the actual problem of different ethical group communication has been identified on the interdisciplinary level with an attraction of sociology, intercultural pragmatics, linguistics and other adjacent disciplines on the basis of the complex approach that permits to take a view of the cultural type, the structure of social relations, the main cultural values, accepted standards and norms of "own" and "alien" ethnos.

It is postulated the idea that of the results of system analysis of valuable orientations of the British may identify the hierarchy of desirable qualities of the British nation as "own", so the "alien" ethnic group. As a result it has been testified that the successful intercultural and social interaction is a manifestation of an adequate communicative behavior of "own" and "alien" in the process of mutual understanding and the establishment mutual relations between partners on communication.

Key words: *political discourse, semantics, pragmatics, communicative behavior, mentality, stereotype, subject of action.*

Вступ. Процеси глобалізації, впливаючи на всі сфери життя суспільства, найістотніше проявляються в сфері комунікації, яка миттєво реагує на зміни і тенденції і закріплює за допомогою мовних засобів основні риси, що характеризують мовлення загалом та різні види дискурсів зокрема. Уявлення людини про навколишню реальність виражаються у її мові. Сучасна політична лінгвістика,

відображаючи суспільно-політичні тенденції певної держави, формує суспільну думку, розставляючи акценти саме на тих сторонах життя іншої держави, які безпосередньо пов'язані з інтересами власної нації.

У сучасному мовознавстві все більше зростає інтерес до дослідження етнічної ідентичності людини, особливості якої в останні роки активно обговорюють різні дослідники, зокрема А. Д. Белова, А. Вежбицька, D. Crystal, E. Goffman, G. Fauconnier, M. Turner, G. Hosking, C. Kramsch, A. Miall, A. Wierzbicka та багато інших дослідників. Власне, політичний дискурс, є досить насиченим ціннісними знаками та аксіологічними категоріями. Політична лексика виявляє значну оцінну лабільність у залежності від переваг та позицій того, хто користується відповідним лексиконом. Дискурс як лінгвістична даність, визначається складною природою, що передбачає, щонайменше, породження/кодування, продукування з боку мовця, що втілює інформацію у мовленнєву форму, та сприйняття і декодування з боку утримувача інформації слухача [8, p. 119].

Не дивлячись на різноманітність підходів і методів, що поєднуються під поняттям Political Discourse Analysis (PDA), деякі дослідники роблять спроби їх класифікації [16, p. 89–91].

Методологія та методи дослідження. Для відтворення концептуальної моделі номінації *російського* суб'єкта використовувалась методика фреймового моделювання. Досягнення поставленої мети та вирішення конкретних завдань зумовило використання **методів** семантичного аналізу для вивчення семантико-змістових характеристик етнономінацій; ономаціологічного аналізу при встановленні відношення номінативної одиниці до об'єктивної дійсності; методики компонентного аналізу, який дозволив розділити семантичну структуру досліджуваних номінативних одиниць на мінімальні значущі компоненти, методики фреймового аналізу представлення знань та схематизації досвіду. Для виявлення специфіки мовних засобів вербалізації концепту *росія* було застосовано метод аналізу словникових дефініцій. Метод концептуального аналізу застосовувався для виділення складових елементів концепту *росія* та реконструкції фрагменту мовної картини світу англійців, представленого етнономінаціями.

Метою роботи є виявлення семантичних і функціональних особливостей етнономінацій та об'єктивації концепту *росія* у британському варіанті сучасної англійської мови на матеріалі трилогії Тома Стоппарда «Берег утопії».

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожний етнос розглядає світ крізь призму свого менталітету. У лексичній системі

відображається суб'єктивний образ об'єктивної дійсності, осмислений етнічною свідомістю кожної етнічної спільноти [1, с. 64–65; 2, с. 46–48].

Суб'єктивна природа міжетнічного спілкування виявляється в існуванні етнічних упереджень та стереотипних установок стосовно представників «чужих» етнічних спільнот [5, р. 72–74]. Стереотипи виступають у ролі узагальненого уявлення про явище, яке є предметом обговорення, сприяють встановленню взаєморозуміння між співрозмовниками. Відповідно, реконструкція стереотипів свідомості комунікантів є необхідною ланкою в аналізі процесів розуміння та породження мовлення.

Серед найважливіших параметрів стереотипів виділяється міра їх необхідності в повсякденному житті; міра їх необхідності в буденному житті; міра неусталеності та незмінності гнучкості в зміні перспектив; зміст стереотипу: заперечуючий (а тому агресивний), протиставлений стверджуючому (необразливому) [2, с. 47–49]. Тому, стереотипи як елементи картини світу в свідомості індивіда проходять всі стадії, властиві динамічним утворенням: вони зароджуються, переживають період свого становлення, існують у певному достатньо стабільному стані, піддаються розпаду та знищенню. Стереотипи несуть культурно зумовлені вірування, які містять у собі «ядро правди» і поширюються на широкі суспільні верстви, та наділені стійкістю до змін у суспільстві й у людях [4, р. 17–19; 7, р. 472–474].

Етнічні стереотипи не є нейтральними, оскільки в них обов'язково присутні емоційний та оцінний компоненти. Існування ментальної бінарної опозиції «своє – чуже», поряд з опозиціями «внутрішнє та зовнішнє», «близьке та далеке», входять у систему свого роду опорних пунктів свідомості. Подібні ментальні опозиції мають онтологічні коріння [14, р. 244]. В *росії* є також і внутрішній ворог: *russian phenomenon – intellectual opposition* [13, р. 141]; введення іноземного тексту, наприклад *Yes – one! The intelligentsia! – russian debut in lexicon* [13, р. 141], *Kukolnik is synonymous with the russian theatre* [13, р. 74], російські слова, що означають реалії, які відсутні в культурах англомовних країн.

Стереотипні уявлення про *росію* реалізуються у дискурсі, представленому Томасом Стопшардом. Так, набір стереотипів про *росію* наступний: *росія* – дика і чужа країна, *wild and alien russia*, багато негативу й брехні в країні *negative experience and lies*; *росія* – велика корупційна країна: *large russia, corruption and inflation predominate ...* [13, р. 139], російський характер – непередбачуваний: *... revolutionary instinct of the people* [13, р. 268]. Росіяни – націоналісти. *We russians, belonging neither to the East nor West* [13, р. 80].

Одиницями концептуального рівня є фрейми – структури представлення знань, схематизації досвіду [10, р. 131]. Серед великої кількості слів, що відносяться до одного фрейму, можна виділити класи, які утворюють парадигми та інші типи структур. Однак, їх семантичний опис можливий за умови попередньої деталізації концептуальної схеми, покладеної в основу фрейму, внаслідок чого саме фрейм стає основним поняттям під час опису способів структуризації людського досвіду в лексичній системі мови. У когнітивному аспекті він є особливою уніфікованою конструкцією знання, що забезпечує концептуальну базу для досить значного корпусу лексичного матеріалу [10, р. 117–119]. Теорія фреймів була поглиблена і розвинена вітчизняними та зарубіжними вченими. Фрейм – це особлива організація знання, що становить, на думку Ч. Філмора, «необхідні попередні умови нашої здатності до розуміння тісно пов'язаних між собою слів» [10, р. 123–124].

Фрейм має бінарну природу, так як, з одного боку, фрейми – це деякі певним чином структуровані лексичні підсистеми, з іншого – це засіб організації та інструмент пізнання, певна внутрішня когнітивна інформація, що виникає різними шляхами – як вроджена структура, або ж шляхом її засвоєння з досвіду й навчання. У нашому дослідженні фрейм як когнітивна структура, що існує у феноменологічному полі людини та ґрунтується на вірогідному знанні про типові ситуації, очікування з приводу властивостей та відносин реальних або гіпотетичних об'єктів, застосовується для моделювання ситуації етнічної номінації та об'єктивації засобами сучасної англійської мови.

Концептуальний аналіз передбачає можливість внутрішнього поділу досліджуваного концепту *росія* задля встановлення організації, виявлення елементів і моделювання існуючих між ними взаємозв'язків. Виражені словом різноманітні знання про світ структуруються за допомогою певних структур представлення знань (пропозицій, фреймів, сценаріїв, скриптів), серед яких першочерговим вважається фрейм. Кожне слово, що стає елементом лінгвістичної структури, виступає також і фреймом, оскільки за ним знаходиться певна сума знань. Формально фрейм можна представити у вигляді дворівневої сітки вузлів чи терміналів та відношень між ними: верхні вузли містять дані, завжди справедливі для даної ситуації, термінальні вузли чи слоти заповнюються даними із конкретної практичної ситуації, образного уявлення про неї. Центральні слоти фрейму поєднані пропозитивно. Пропозиція вважається конститутивним елементом фрейму та являє собою модель певної області нашого досвіду, свого роду думку про світ. Пропозиція є утворенням двоелементним і включає логічний суб'єкт (предмет думки) і

логічний предикат (ознака, що приписується суб'єктові). Декілька пропозицій можуть утворювати фрейм, що є, на відміну від пропозиції, структурою багатоелементною. Фрейм, у якому наділені значущістю не тільки слоти, але й відношення між ними, являє собою концептуальну сітку [10, р. 132].

Тип фреймової структури залежить від того, які слоти в ній присутні та як саме вони пов'язані між собою [3, с. 15]. Слідом за С.А. Жаботинською [3, с. 16], ми дотримуємося думки, що складниками типових фреймів є певні понятійні сутності, такі як: *дехто*: предмет, *такий*: якість, *стільки*: кількість, *є*: буття, *так*: спосіб, *так*: оцінка, *тут–зараз*: місце/час [3, с. 15–17].

Варто зазначити, що предметно-центричний фрейм *росія* з різним ступенем повноти репрезентується мовними та мовленнєвими одиницями. У складі фрейму *«росія-держава»* також широко представлені субфрейми *«відносини росії з іншими країнами»*. Це можемо пояснити перш за все об'єктивними соціально-політичними процесами в країні і світі, та актуальністю власне цих подій для дискурсу, який досліджується.

Субфрейм *«оборона»* наділений складною структурою; складається є системи слотів, в кожний з яких включені групи найменування реалій певної сфери життя країни. Цей субфрейм реалізує метафоричну модель *«російська дійсність – це війна, війна, що ніколи не зупиняється, або ж по іншому – сучасна Росія – це мілітаризоване суспільство, де постійно йде війна»*.

Наступним за рівнем представленості фрейм *«росія – країна/територія»* та субфрейм *«географічні об'єкти»*. В середині метафоричної моделі *«росія-людина»* *It's about time to acquaint russia with Europe...* [13, р. 206], *росія* як *«військовий»*, *що втрачає позиції й мотивацію*.

Аналіз кількісного співвідношення ознак концепту і мовленнєвих засобів їхньої актуалізації (оцінювальних, емоційно-експресивних мовних одиниць, метафор та метонімії) дозволяють створити об'ємний портрет *росії*, яким вона представлена в дискурсі трилогії Томаса Стопарда *«Берег утопії»*. При моделюванні концепту *russia* виявилось, що з більшою частотою представляються «прямі» ознаки концепту, тобто ті ознаки, які формують фрейми та слоти як структури знань про об'єктивні сторони російської реальності. Основні уявлення про *росію* формулюються в термінах стереотипних знань. В дискурсі, що досліджується, реалізуються об'єктивні уявлення, що ґрунтуються на знаннях про об'єктивні, актуальні та сучасні суспільно-політичні процеси в країні: *росія* перебуває у стані хаосу, розрухи: *It's no good to be talking russian together!* [13, р. 206]. Основні суспільно-політичні тенденції – слабкість

держави, державної влади, дезінтеграція, децентралізація: *Socialism in russia is utopian!* [13, p. 281], *russia is irrelevant!* [13, p. 241].

У сучасній англійській мові етноніми, включаючи етноніми-прізвиська й етнофобізми, виступають ядром концепту *іноземець* (*росіяни* в межах концепту *росія*) [15, p. 102]. Етнічність у рамках концепту *іноземець* визначається як уявлення «своїх про своїх» та «своїх про чужих» [9, p. 105]. З одного боку, даний концепт є частиною універсального концепту «свої – чужі». Так, в якості ідеалу постулюється свобода вибору, демократія (ціль прогресу), панування законності та стабільності. Всі соціальні явища та процеси, що сприяють «недосягненню» ідеалу (авторитарний (феодальний) стиль управління державою, військові дії та ін.) оцінюються за допомогою нормативних та етичних оцінок як нормативні та моральні [4, p. 12]. Так, образ загарбницької держави в цьому випадку створюється пафосним поданням *росії* як такої, що прагне поневолити увесь світ. Засоби метафоризації при цьому служать інтенсифікації змісту, що виражається, сприяють спрощеному висвітленню складних економічних проблем шляхом накладення різних референтних областей і введення антропометричного компонента. Так, розгорнута «кулінарна» метафора, що супроводжується експліцитним перерахуванням, заснованого на анафоричних повторах (“one part”), підкреслює пагубність політики *росії*, яка призводить до повного занепаду усєї системи економіки держави [7, p. 471–472; 12, p. 28; 14, p. 61–63]. Таким чином, особливості конструювання змісту – опозиції «свій – чужий» заключаються в побудові її окремих змістових варіантів, співвіднесених з дискурсивною деформацією конкретного опонента, а також в прокламації особистої політики шляхом переважного створення образу загарбницької «місіонерської» держави.

Висновки з дослідження. Отже, з викладених в даній статті понять та характеристик, а також із проведеного аналізу ми можемо побачити важливість кожної із категорій політичного дискурсу. Також ми можемо констатувати їх нерозривність одна від одної та загальний вплив, який відповідні категорії здійснюють на розуміння та сприймання політичного дискурсу загалом та певних його проявів в інших сферах комунікації зокрема. Чисельні етнічні сутички, протистояння, непорозуміння, а також військова агресія є виявом ксенофобії по відношенню до «не своїх» етносів. Визнання виключного, вищого статусу свого народу, вирішення проблем одного народу за рахунок інших етнічних груп приводить до ксенофобії та ізоляціонізму як одного з видів етнічної ідентичності.

Соціальна нерівність, історично залежне положення, економічно нестабільне становище, відмінність (а іноді й неприйняття,

нерозуміння) культури та традицій етнічних меншин приводить до етнічної дискримінації одних з боку інших. Мова як певний спосіб сприймання й організації, концептуалізації світу відображає та фіксує зазначені явища суспільного життя. Керуючись принципом «політичної коректності» та толерантності по відношенню до інших народів, суспільство відмовляється від вживання образливих, інвективних позначень інших етносів, що також фіксується мовною традицією та словниками шляхом відмежування подібних одиниць від загальнозживаної, розмовної лексики.

Для висловлення іронічного, зневажливого ставлення до іноземців англійцями використовується стратегія висміювання представників чужих етнічних груп, для чого залучаються неофіційні позначення іноземців етнофобіями та етноніми-прізвиська, а також офіційні етноніми, що набувають негативних оцінних конотацій. Стратегія висміювання реалізується за допомогою таких специфічних тактик: тактики опису парадоксальної / неприйнятної поведінки представників чужої етнічної спільноти, тактики опису способу життя, тактики зміни ролей, тактики обачливості та тактики перебільшення. У ситуаціях міжетнічного спілкування має місце поєднання та зміна стратегій залежно від етнокультурних особливостей мовців, соціального статусу комунікантів та самої ситуації взаємодії.

Розглянуті вище випадки конструювання змісту – опозиції «свій – чужий» в англійському політичному дискурсі більшою мірою співвідносяться з дискурсивним відображенням специфіки міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія). Львів : Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. 495 с.
2. Белова А.Д. Лексична семантика і міжкультурні стереотипи. *Мовні і концептуальні картини світу*: Зб. наук. пр. №7. К.: Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2003. С. 43–54.
3. Жабогинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов. *Вісник Черкаського університету. Філологічні науки*. Вип. 11. 1999. С. 3–20.
4. Brown P., Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 345 p.
5. Chilton, P., Schaffner, C. Discourse and Politics. In: Discourse as Social Interaction. *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction*. Vol. 2, ed. by Teun A. van Dijk. London: Thousand Oaks, New Delhi, 1997. 321 p.
6. Cho, B., Kwon, U., Gentry, J.W., Jun, S. & Kropp, F. Cultural values reflected in theme and execution: a comparative study of US and Korean television commercials. *Journal of Advertising*, 1999. P. 59–73.
7. Crocroft, B., Ting-Toomey, S. Facework in the United States. *International Journal of Intercultural Relations*. 1994. P. 469–506.

8. Dijk, T.A. van. Ideology and discourse analysis. *Journal of Political Ideologies*, 2006. P. 115–140.
9. Fauconnier G. and Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2002. 382 p.
10. Fillmore Ch. Frame Semantics. In *Linguistics in the Morning Calm* (ed. by the Linguistic Society of Korea). Seoul: Hanshin, 1982. P. 111–137.
11. Kramsch C. Cultural Stereotypes. *Language and Culture*. Oxford : Oxford University Press, 1998. P. 67–69.
12. Miall, A. *The Xenophobe's Guide to The English*. London : Ravette Publishing, 1993. 64 p.
13. Stoppard T. *The Coast of Utopia. A Trilogy: Voyage, Shipwreck, Salvage*. New York: Grove Press, 2007. 347 p.
14. Wierzbicka A. *Understanding cultures through their key words: English, Russian, Polish, German, and Japanese*. New York, Oxford : Oxford University Press, 1997. 328 p.
15. Wierzbicka A. *Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human interaction*. Berlin/NY: Walter de Gruyter, 2003. 502 p.
16. Wodak Ruth, Meyer Michael. *Methods for Critical Discourse Analysis*. London : Sage Publications, 2009. 216 p.

Iryna Mishchynska,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of State Border Guard Service of Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-5232-4811>
Khmelnytskyi, Ukraine

Lexical composition of business English: characteristic features

Лексичний склад ділової англійської мови: характерні риси

Summary. The article highlights the peculiarities of the lexical composition of business English, which is the main tool of business discourse in a modern multicultural society. The peculiarities of modern business discourse in comparison with the established norms of business communication are noted. The set expressions, clichés, and terminological expressions are accompanied by the use of professional jargon in oral business speech. It has been found that the lexical composition of business English is represented by simple words, compound words, abbreviations, and phrasal words. The semantic composition of business English is represented by both common words and professional terms. Words that have more than one meaning, as well as noun phrases, are widely used. The peculiarities of using business English in various fields, including management, marketing, advertising, etc. are considered. The ability of individual words and phrases to acquire a different professional meaning in the context of a particular field of business activity of entrepreneurs and companies is highlighted. The features of using business English as a professional jargon in the context of business discourse are analyzed. Examples of business English terminology are presented, in particular, terminology that is widely used by representatives of business circles in Ukraine. Examples of phrasal verbs and abbreviations used in business discourse are given. The peculiarities of using noun phrases in written business discourse are clarified, and examples of such phrases are given. It is noted that business discourse is characterized by a combination of business communication and extralinguistic context. Expressive words, idiomatic expressions, and metaphors, have become widely used in modern business discourse. Professional jargon as a layer of specialized vocabulary is used by representatives of one professional field with professionally limited vocabulary for the purpose of professional communication.

Key words: business discourse, business English, lexical composition, professional jargon, semantic composition, business communication.

Анотація. У статті висвітлені особливості лексичного складу ділової англійської мови яка є основним інструментом ділового дискурсу в сучасному

мультикультурному суспільстві. Відзначено особливості сучасного ділового дискурсу порівняно зі сталими нормами ділової комунікації. Сталі вирази, кліше, термінологічні вирази супроводжуються застосуванням професійного жаргону в усному діловому мовленні. З'ясовано, що лексичний склад ділової англійської мови представлений простими словами, складеними словами, абрєвіатурами, фразовими словами. Семантичний склад ділової англійської мови представлений як словами загального вжитку, так і професійними термінами. Широко застосовуються слова, які мають більш ніж одне значення, а також іменникові словосполучення. Розглянуто особливості застосування англійської ділової мови в різних галузях, зокрема в галузі менеджменту, маркетингу, реклами тощо. Висвітлено здатність окремих слів та словосполучень набувати іншого професійного значення в контексті певної галузі ділової діяльності підприємців та компаній. Проаналізовано особливості застосування ділової англійської мови як професійного жаргону в контексті ділового дискурсу. Представлено приклади термінології ділової англійської мови, зокрема, термінології, яка широко застосовується представниками ділових кіл в Україні. Наведено приклади фразових дієслів та абрєвіатур, які застосовуються в діловому дискурсі. Уточнено особливості застосування іменникових словосполучень в письмовому діловому дискурсі, наведені приклади таких словосполучень. Зазначається, що діловий дискурс характеризується поєднанням ділової комунікації з екстралінгвістичним контекстом. Ідіоматичні вирази, метафори стали широко застосовуватися в сучасному діловому дискурсі. Професійний жаргон як шар спеціалізованої лексики застосовується представниками однієї професійної галузі з професійно обмеженим вокабуляром з метою здійснення професійної комунікації.

Ключові слова: діловий дискурс, ділова англійська мова, лексичний склад, професійний жаргон, семантичний склад, ділова комунікація.

Introduction. The linguistic picture of the world includes numerous aspects of human activity, one of which is the business sphere, which is impossible without the use of language. Business discourse appears as a way in which companies conduct business in oral and written form. Communication often acts as a business driver. Business discourse is used in organizational, corporate and management communication.

Business English as a tool of business discourse is a linguistic variety used for professional communication in the business environment, presented by many economic situations and mental manifestation of these situations in the form of specific knowledge.

The main aim of the article is to highlight the characteristic features of lexical composition of business English as one of the most essential aspects of human activity.

Oral business discourse coincides with the style used as in journalism as in informal communication. As I. Rolak notes, "clichés, terms, terminological expressions are widely used in oral business communication, sometimes official expressions, even slang words are used" [15, p. 109].

Initially, expressive words, idiomatic expressions and metaphors were not inherent in business discourse, since there are clear rules defined by the business code that is reflected in speech of individuals whose professional activities are related to business. Today, the process of business communication has become more dynamic due to intercultural relations in all spheres of human life. Professional jargon has become part of business discourse as a means of intercultural communication in a multicultural society.

Professionals who work in the same field use professional jargon when discussing professional topics. Professional jargon is a layer of specialized vocabulary that is presented in microsystems typical of a particular professional activity with professionally limited vocabulary, which is used by various socio-professional groups in the field of professional communication. As long as business discourse is presented in organizational, corporate and managerial communication, in business it includes professional jargon that is used in these areas of communication.

Methodology/Methods. At the initial stage, the branch vocabulary of business discourse was identified as a certain lexical group, which is part of the general vocabulary and serves a specific professional field. The branch vocabulary is a kind of general-purpose vocabulary that provides lexical material for a certain field of knowledge. It consists of general vocabulary, the terms inherent in this particular field, and stylistically marked units – professional terms and jargon words.

At the first stage of the research, a lexicographic analysis was conducted: relevant lexical units were selected by means of analyzing lexicographic and encyclopedic sources. The selected lexemes are nominative units relating to the professional field of business.

The following stage included the analysis of the English-language lexicon for business discourse in terms of its system organization. As a result of the analysis of different approaches to the study of the vocabulary, the field approach was found to be the most relevant in the study of the structural organization of the vocabulary.

The semantic analysis of the components of the lexicon allowed for determining the nuclear group of the vocabulary represented by the terminology units. Stylistically labeled vocabulary (professional terms, jargon, and slang words) form the periphery of the business vocabulary.

The structural-semantic analysis allowed for determining the main ways of forming units of business lexicon, namely word-formation, phraseological, and language borrowings.

The socio-cultural approach in the study of the business lexicon made it possible to determine the peculiarities of the socio-cultural environment in which the formation of the branch vocabulary of business discourse

took place and determine its influence on the further development of the lexical subsystem. The study also examines the issues of social variability of the language, such as the existence of such lexical levels as commonly used vocabulary, professional terms, jargon, and slang.

Results and Discussion. Business English as the language of business discourse is based on the lexicon with a positive connotation that is used in a business environment. In particular, business terms are widely used, as well as the commonly used vocabulary, which often changes its general meaning and acquires a special meaning according to the sphere of application in business discourse.

According to researcher A. Taifor, “Business language is an interdisciplinary field that explores the role of discourse in business settings, examining the linguistic features, communication strategies, and discourse patterns that shape organizational communication, marketing efforts, workplace interactions, and intercultural communication in the business world” [17, p. 394].

The vocabulary of business English is presented by simple words, compound words, abbreviations, and phrasal words. In the semantic aspect, the characteristic features of business English are applying commonly used words, which are of particular importance in the terminology of business discourse; frequent use of words that have more than one meaning; and the use of noun phrases.

Many scholars regard the vocabulary of business English as a characteristic feature of specialized discourse. It can be defined as a broad, comprehensive, energetic, and sometimes technical group of English words used to achieve the efficiency and success of business operations.

The authors of business textbooks M. Gaffi and C. Siefer believe that accurate communication is a key condition for business discourse, and insist that there is a clear link between vocabulary and performance of official duties, namely “skilled workers, in the majority of cases, have larger vocabularies than unskilled workers. Supervisors know the meanings of more words than the workers they direct, and executives have larger vocabularies than employees working for them” [6, c. 441]. Consequently, scholars also regard the lexicon of business English as its most characteristic feature.

Researcher M. Nelson, to identify the boundaries of the business English vocabulary, created a special business English stock of words based on factual material from the press, television, mail materials, negotiation records, business meetings, and telephone conversations. With the help of the British National Corpus (BNC), which is more general, he analyzed the differences between business English and the commonly used English language. His review is based on the criterion of “keywords”, which are

divided into positive keywords that occur much more often than in the reference corpus [12], and negative keywords that are fewer in number in its business English than in BNC.

Applying the typical procedures of vocabulary computer processing, M. Nelson defines a small number of typical semantic categories of business English such as “business people”, “companies”, “money”, “business events”, “modes of communication”, etc. [12]. The semantic division of the vocabulary into business English and general use English can be made based on binary opposition, due to which the author defines the key lexical units of business English as explicitly positive, dynamic, action-oriented, and irrelevant to people: most adjectives relate more to material objects – products and companies than to people.

Admitting positive connotation of the business English vocabulary – the presentation of good or useful qualities for someone or something, M. Nelson at the same time points to the fact that business English is different from the lexicon used for solving personal, family, and social affairs, as well as those words that are usually associated with negative states and express emotions and feelings.

M. Nelson noted that “there is a well-defined list of vocabulary statistically related to business English” [12], but the keywords of business English are often used in general English.

Thus, he argues that the lexical composition of business English, despite its specificity, does not exist separately from the commonly used language, but is merely fueled by it, which, in turn, is enriched by business English. This statement is close to the idea of D. Picket that business communication is “...a lot nearer to everybody language spoken by the general public than many other segments of ESP” [14, c. 9].

Thus, business English is composed not only of technical and special vocabulary, but also of commonly used words that gain new meaning in a particular context, especially in combination with other words. It should be noted that features of the specialized English language (in the field of medicine, technical or business English, etc.) are reflected in the lexical composition.

“As professional fields, which support the business communication process, the areas of management, public relations, marketing, advertising, and sales exist in the corporate companies” [8, p. 59]. Thus, business English is used in many spheres by representatives of different professions. This means that the same word can be related to one or more areas such as accounting, finance, banking, marketing, etc. Many words and terms refer to more than one subject and relate to more than one occupation, such as *stakeholders*, *terms*, *revenue*, *turnover*, *networking*, *branding*, etc.

In addition, the meaning of a specialized term is often superimposed on the meaning of a simple word such as, for example, *accelerator* – an organization that offers advice, mentorship, and resources to help small businesses grow; the expression *bridge loan* is a loan taken out for a short-term period until long-term financing can be arranged; *incubator* – an organization that nurtures young firms during their first few months or years, usually in exchange for equity; *unicorn* – a company often in the tech or software sector worth over US\$1 billion [13].

Phrasal verbs are often used in business discourse such as *branch out* – begin to do a different type of activity or work, *hold back* – to restrict the progress or development of smth, *put down/off* – return the money on loan, *spin off* – turn a subsidiary into a new and separate company, etc.

Business English is considered by some scholars as a professional jargon that is divided into several subgroups, such as corporate jargon (used in large corporations, administrative management systems, and similar places of work, it involves the use of long, complex, or incomprehensible words, abbreviations, euphemisms, and acronyms) and in the language of marketing (used in marketing press releases, promotional texts and prepared statements made by executives and policy-makers, characterized by the use of professional jargon terms, neologisms, as well as the terms that entered the language of marketing from specialized technical fields [7, p. 7]).

Professional jargon is a layer of specialized vocabulary, presented in microsystems typical of a particular field with professionally limited vocabulary, which is used by various socio-professional groups in the field of professional communication. As L. Andersson and P. Trajill point out, for a third person jargon is a “technical language that is used within a particular group” [1, p. 17].

“In terms of cognitive processing and social interactions, jargons serve as examples of in-group speech or language that signifies group belonging” [5, p. 163].

Words and expressions such as *acquisition*, *assets*, *bond*, *capital market*, *commodities*, *common stock*, *equity*, *flotation*, *hedge fund*, *merger*, *securities*, *stock*, *tombstone*, and *yield* relate to commonly used financial terms [10]. They are vivid examples of business terminology.

Such words and expressions as *capital*, *central bank*, *controllers*, *option*, *privatization*, *recapitalization*, *syndicate*, and *risk*, which are included in the same list, are widely used by Ukrainians – users of English, who are involved in various areas of business.

Regarding the language of marketing, examples of jargon professional terms are *authenticity*, *content marketing*, *customer-centric*, *engagement*, *golden ratio*, *guerilla marketing*, *lookalike audiences*, *machine learning*,

psychographics, programmatic advertising, retargeting, storytelling, viral, word vectors [11]. Jargon professional terms such as *globalization, paradigm, innovation, logistics, and strategy* are also widely used by Ukrainian users of English.

A great share of business English word stock is presented by abbreviations, for instance, IPO (Initial Public Offering), MVP (Minimum viable product), VC (Venture capital), etc.

As it was mentioned above noun phrases are often used in business discourse. C. Cipriani following the opinion of D. Kies states that “Noun phrases serve to condense information, which is a useful skill when looking to fit all of this information onto one or just a few pages” [3, p. 38].

Such noun phrases as *market forces, sales figures, customer service, brand name, business model, market leader, product launch, advertising campaign, balance sheet, bank loan, sales report* are just a few examples of a great number of this linguistic phenomenon used in business discourse.

“*Customer service refers to support and assistance given before, during, and after customers purchase a product or service*” [9].

“*The right brand name can be one of the most valuable assets for a business, driving differentiation and acceptance*” [4].

“*...when enterprises compete using business models that differ from one another, the outcomes are difficult to predict*” [2].

“*The success of an advertising campaign is measured by its ability to achieve the desired outcomes, such as increased brand recognition and customer engagement*” [16].

The phraseology of business English is rich in set phrases and idiomatic expressions. The examples are *at the helm* (in charge of), *in the pipeline* (in the process of being planned or developed), *tall order* (unreasonable or difficult demand), *work against the clock* (try hard to finish before specific time), *touchpoint* (an interaction between a business and its customers), etc.

Conclusions. Thus, business discourse is a social and communicative system that ensures the efficient functioning of numerous business sectors. Business discourse is characterized by such features as a combination of business communication with extra-linguistic context, high-penetration capability and efficiency. The language of business discourse is characterized by the use of professional terms, professional jargon, metaphors, and neologisms according to the branches of business, which is the subject of further research. Professional jargon is used in the form of socially marked vocabulary in business discourse.

Business discourse is a hallmark of a multicultural society. It is represented by such types as academic business discourse, public business

discourse, business discourse of documents, media business discourse, and discourse of professional business communication. A characteristic feature of these types of business discourse is the use of professional jargon by social groups represented by people involved in various spheres of business.

The lexical composition of business English is represented by simple words, compound words, abbreviations, and phrasal words. The semantic composition of modern business English is represented by words of common word stock, terms, and professional jargon words. In written business communication official phrases, terminological expressions, and noun phrases are often used. In oral business discourse clichés, terms, and terminological expressions are widely used in oral business communication, sometimes official expressions; even jargon words are used depending on the sphere of business activity. Some terms may belong to more than one sphere of business activity.

BIBLIOGRAPHY

1. Andersson L. And Trudgill P. *Bad Language* / L. Andersson, P. Trudgill. – London: Penguin. 1990. – 208 p.
2. Casadesus-Masanell R. and Ricart J. E. *How to Design a Winning Business Model*. Harvard Business Publishing. 2024. URL: <https://hbr.org/2011/01/how-to-design-a-winning-business-model>
3. Cipriani C. *Training English Language Teachers to Help Adult General English*. Hamline University. 2022. 125 p. URL: https://digitalcommons.hamline.edu/hse_cp
4. Fay O. *How to Choose a Brand Name*. Poll the People. 2022. URL: <https://pollthepeople.app/how-to-choose-a-brand-name/>
5. Gallo K. *Understanding Professional Jargons*. *Psychologia Wychowawcza*, NR 10/2016, 157–163.
6. Guffey M. E. and C. Seefer. *Business English* / M. E. Guffey and C. Seefer. – South-Western, Cengage Learning, 2011. – 544 p.
7. Grygiel M. *Business English from a linguistic perspective* / M. Grygiel // *English for specific purposes*. – *World*, 2015. – *Special Issue* № 1, Vol. 16. – P. 1–12.
8. Haase F.-A. *Business Communication and Globalized English: Recent Definitions and Applications of a Concept Across the Corporate World*. *Fonseca, Journal of Communication*, n. 6 (Junio de 2013), pp. 53–85.
9. Iwuzor J. *What Is Customer Service? Definition & Best Practices*. Forbes Media LLC. 2024. URL: <https://www.forbes.com/advisor/business/what-is-customer-service-definition-best-practices/>
10. *Jargon Buster: Financial Terms*. Morgan Stanley Careers. Morgan Stanley. 2024. URL: <https://www.morganstanley.com/people-opportunities/students-graduates/resources/jargon-buster>
11. Lurie I. *20 Types of Marketing Jargon, Lingo and Terms to Know in 2022*. URL: <https://www.portent.com/blog/marketing-strategy/20-bits-marketing-jargon.htm>
12. Nelson M. *Corpus-based study of the Lexis of Business English and Business English teaching materials* / M. A. Nelson. – Unpublished PhD thesis. University

- of Manchester, 2000. – URL: <https://businessenglishes.com/a-corpus-based-study-of-the-lexis-of-business-english-and-business-english-materials/>
13. Pascual S. The Top 20 Startup Terms You Need to Know. Startupguide. 2018. URL: <https://www.startupguide.com/startup-jargon-terms-you-need-to-know>
 14. Pickett D. The sleeping giant: investigations in Business English / D. Pickett. – Language International 1/1, 1989. – P. 5–11.
 15. Rolak, I. Oral Business Discourse and the Problems of its Teaching to Foreign Students / I. Rolak // *Journal of Language and Culture*, 2014. – 2.26. P. 107–116.
 16. Singh A. Advertising Campaigns. Sprinklr. Inc. 2023. URL: <https://www.sprinklr.com/cxm/advertising-campaigns/>
 17. Taifor A. Business Linguistics in 21st Century. *Kufa Journal of Arts* December 2023. No. 58, P. 391–405.

Oleksandr Pozdniakov,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
and Country Studies, Faculty of Tourism,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
<https://orcid.org/0000-0001-7525-7108>
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Transfer of meaning in formation of adolescents' language subcode

Перенесення найменування в утворенні мовного субкоду адолесцентів

Summary. *The transfer of meaning at forming vocabulary of German-speaking adolescents has been studied in the article. This language subcode has become a popular and efficient means of verbal self-identification, which is used to satisfy certain communicative needs of young people in a certain range of communicative situations. The analysis of lexicographic sources has shown an active use of semantic derivation, first of all metaphORIZING, for creating new language units. We have also singled out the most productive types of meaning transfer in the language subcode under study. The latter include metaphORIZING on the basis of similarity of an internal or external feature. Semantic derivation on the basis of semantic transfer from physical concepts to abstract concepts is productive as well. Language behavior of adolescents is strongly affected by factors which are mainly of social and psychological origin. That is why representatives of this socio-age group verbalize their own ideas about the similarity of the compared people and things when making new words by means of semantic derivation. In many cases, their associations are based on personal experience. The lexemes under study are often formed as a result of changes in the semantics of standard vocabulary. It can be regarded as an evidence of a close correlation of the language subcode of adolescents and standard German. In their vocabulary, semantic derivation is also characteristic for loanwords, mainly of Anglo-American origin. Some lexical units popular among adolescents are used in at making compound nouns, in the processes of prefixation and suffixation. Young people's verbal self-identification is often expressed in the use of stylistic lowered words and phrases, lexemes with pejorative components.*

At the next stage of the study, we have singled out the largest lexico-semantic groups of metaphORIZED lexemes in German adolescents' vocabulary. They encompass words that are used to name peers and adults, point to subcultural affiliation, express subjective assessments, describe mental abilities, physical state, and appearance. The young people's vocabulary has a relatively high value in terms of its potential impact on communicative partners or target audience, which significantly increases its pragmatic efficiency.

Key words: *language subcode, language behavior, semantic changes, metaphORIZING, derivation, word-building, lexico-semantic groups.*

Анотація. У статті досліджено перенесення значення при формуванні словникового запасу німецькомовних адолесцентів. Цей мовний субкод став популярним і ефективним засобом вербальної самоідентифікації, який використовується для задоволення відповідних комунікативних потреб молоді у відповідних комунікативних ситуаціях. Аналіз лексикографічних джерел засвідчив активне використання семантичної деривації, насамперед метафоризації, для створення нових мовних одиниць. Також ми виокремили найпродуктивніші типи перенесення значення в досліджуваному мовному субкоді. До останніх відноситься метафоризація за подібністю внутрішньої чи зовнішньої ознаки. Продуктивною є семантична деривація на основі семантичної трансформації через співвідношення конкретного та абстрактного. Мовна поведінка адолесцентів значною мірою детермінована чинниками соціального та психологічного характеру. Тому представники цієї соціально-вікової групи вербалізують власні уявлення про подібність порівнюваних людей і речей при утворенні нових слів за допомогою семантичної деривації. У багатьох випадках їхні асоціації ґрунтуються на особистому досвіді. Досліджувані лексеми часто вворюються внаслідок зміни семантики загальноновживаної лексики. Це можна вважати свідченням тісного взаємозв'язку мовного субкоду адолесцентів і літературної німецької мови. У їхній лексичі семантична деривація притаманна також запозиченням, переважно англо-американського походження. Деякі лексичні одиниці, популярні серед адолесцентів, використовуються при утворенні складних іменників, у процесах префіксації та суфіксації. Мовленнява самоідентифікація молоді часто виражається у вживанні стилістично знижених слів і словосполучень, лексем із пейоративними компонентами.

На наступному етапі дослідження нами виокремлено найбільші лексико-семантичні групи метафоризованих лексем у вокабулярі німецькомовних адолесцентів. Вони охоплюють слова, які є найменуваннями однолітків і дорослих, вказують на субкультурну приналежність, виражають суб'єктивні оцінки, описують розумові здібності, фізичний стан, зовнішність. Лексика молоді має відносно високу цінність з точки зору потенційного впливу на комунікативних партнерів чи цільову аудиторію, що значно підвищує її прагматичну ефективність.

Ключові слова: мовний субкод, мовна поведінка, семантичні зміни, метафоризація, деривація, словотворення, лексико-семантичні групи.

Introduction. Adolescents' language subcode is a unique vocabulary subsystem of a national language. Nowadays, it has become a popular and efficient means of verbal self-identification, which is used to satisfy certain communicative needs of young people in a certain range of communicative situations. At the same time, there is a close correlation between the adolescents' language subcode and other components of standard and non-standard vocabulary. In our article, this set of lexical units is analysed on the example of modern German. Language behavior of adolescents is strongly affected by factors which are mainly of social and psychological origin. First of all, it should be taken into consideration that adolescents tend to use non-standard vocabulary in order to identify themselves

against the versatile language background of the German-speaking community. The latter consists of different social, age, professional groups with their own verbal means inventory. The second important reason for using specific vocabulary is the adolescents' effort to hide the real content of utterance from other representatives of their everyday communicative environment.

The above-mentioned factors determine a significant degree of young people's creativity as an integral part of making new lexical units. They, in turn, contribute to expression of a subjective, emotionally charged estimating attitude when verbalizing the surrounding world. As a rule, this process is accompanied by expressing personal assessments and judgments.

The relevance of our research is determined by the growing spread of the adolescents' language subcode, which is often preferred by speakers of different ages and occupations in various communicative situations. For example, a lot of young people's words and phrases have been successfully incorporated into formal and casual styles of communication, mass-media and advertising language, as well as chatting through messengers and social networks.

In contemporary German studies, researching formation, structure, and functions of the adolescents' language subcode has been developed to a comprehensive, multi-faceted issue. This can be clearly seen in a number of scientific papers by both foreign and Ukrainian Germanists dedicated to the above-mentioned linguistic phenomenon. Their analysis shows diversity of viewpoints regarding the place of the adolescents' language subcode in the system of modern German, its distinctive lexical-semantic features, determinants of word-building processes, trends and prospectives of further development.

When studying the works of foreign researchers, it is worth paying attention to emphasizing the heterogeneity of the given vocabulary subsystem caused by the heterogeneity of adolescents, as well as finding out reasons for young speakers' verbal self-identification. In particular, H. Henne considers the tendency of forming peer microgroups with distinctive vocabulary to be a typical feature of adolescents' language behaviour. The researcher sees the reason for this in the need to stand out from members of other social and age groups [8, p. 5]. This point of view is shared by E. Neuland, who is emphasizing the significance of subcultural affiliation influence on choosing ways to create new lexical and phraseological units within a certain young people's communicative environment [10]. M. Reinke, in turn, defines the general group of adolescents as a theoretical entity. However, the possibility of distinguishing common features of young people's language behavior has also been pointed

out [13, p. 2]. The publications of P. Schlobinski and other researchers are dedicated to the study of correlation of intra-group social status with giving preference to certain vocabulary patterns [14], where focusing on specific communicative situations is a considerable issue [15].

Having analysed the papers of Ukrainian Germanists, we can assert that their most popular issues encompass lexical-semantic and linguistic-cultural aspects of the language subcode under study. For example, M. R. Tkachivska is of the opinion that an uninhibited style of adolescents' communication with its grotesque exaggeration and risky jokes reflects verbal courage, frankness, and predisposition to generalization. The researcher suggests that consistency of productiveness at creating adolescents' vocabulary is determined by changing of their generations [5, p. 114–115]. L. A. Levytska and I. S. Mykytka define specific vocabulary as one of the most important features of young people's language culture, substantiating its origin by combination of needs to show protest, on the one hand, and express originality, on the other hand [1, p. 95]. According to H. R. Sokol, awareness of adolescents' language culture and learning their vocabulary belong to key components of developing German language communicative competence [3]. In the research by S. M. Soldatova and A. V. Kozonak, the most frequent thematic groups of German young people's vocabulary have been singled out, and intensity of its use in online communication has been emphasized [4, p. 345–346], while O. S. Khrystencko, studies the specifics of using adolescents' vocabulary in various types of discourse, and notes its low stylistic status [6, p. 112].

The scientific novelty of our study consists in distinguishing main ways of meaning transfer in German adolescents's language subcode, finding out reasons of their productiveness, providing a structural and semantic description of this vocabulary.

The purpose of the article is to reveal the characteristic features of the processes of meaning transfer in the vocabulary of German-speaking adolescents. The paper aims to define productive ways of metaphorizing in young people's vocabulary, establish determinants of this semantic derivation type, as well as specifics of structural division and lexico-semantic groups of words and phrases under study. The research object is represented by adolescents' vocabulary formed by means of metaphorization processes, while the subject comprises semantic and structural features of the above-mentioned language units.

The material of the research consists of nearly 1500 lexical units taken from dictionaries of German adolescents' vocabulary [7; 9; 11; 12]. The given sampling includes lexical units of four main parts of speech, namely nouns, verbs, adjectives, and adverbs.

Methodology. In the article, the methods of analysis and synthesis have been used for studying the works of foreign and Ukrainian Germanists on the linguistic phenomenon under research. We have applied the descriptive method to give characteristics of the most common semantic changes and word-building processes in young people's language subcode. The inductive method has been applied for drawing conclusions about the features of meaning transfer in the vocabulary of German-speaking adolescents and establishing determinants of this process. By using quantitative methods, we have singled out the most productive types of meaning transfer and word-building morphemes, as well as lexicosemantic groups.

Results and Discussion. The analysis of lexicographic sources has shown an active use of semantic derivation, first of all metaphorizing, for creating new language units of all parts of the speech under study, in particular: nouns (*Murmelschuppen – Kirche*); verbs (*vorlöten – vor einer Party Alkohol trinken*); adjectives (*gamsig – sexuell erregt*); adverbs (*unheimlich – sehr*).

The obtained results have proved a close correlation of the language subcode of adolescents and standard German, where transfer of meaning by means of metaphorizing is considered a productive way of enriching vocabulary [2, p. 181]. On the other hand, the semantics of these lexemes is determined by age and social factors of language behavior during the adolescent stage of personality development. For instance, in the first example, we can see the use of a stylistically lowered lexeme in order to achieve an ironic effect along with the realization of the need for language creativity, which is peculiar to the vocabulary under study. The semantics of the root morpheme in the verb “*vorlöten*” points to the young people's attitude to drinking alcohol as one of the common harmful habits. In the case of the adjective “*gamsig*”, the attitude to sexual relations as one of the most popular adolescents' communication topics is verbalized. The last example given above shows the combination of traditional morphological structure and unusual semantics.

Since the essence of the metaphor is the thinking process of associating on the basis of similarity [2, p. 182], semantic inter-connections in the vocabulary of German adolescents' language subcode reflect the worldview, perception of reality, feelings of speakers belonging to this socio-age group. We have singled out the most productive types of meaning transfer in the research material:

- on the basis of similarity of an internal feature (*lecker – gut aussehend*);
- on the basis of similarity of an external feature (*Korallenriff – Pickelgesicht*);

- on the basis of semantic transfer from physical concepts to abstract concepts (*Hirnblähungen – dumme Idee*);
- on the basis of semantic transfer from external concepts to internal concepts (*blond – dumm*);
- on the basis of similarity of shape (*Tomate – Kopf*);
- on the basis of similarity of function (*Laufwerk – Gehirn*);
- transition of proper names into common names (*Bettie – süßes Mädchen*).

We can also clearly see evaluative components in the meaning structure of the above-mentioned lexemes, since one of the reasons for metaphorizing in adolescents' language subcode is to satisfy the need for expressiveness [1, p. 97]. Making new words by means of semantic derivation, representatives of this socio-age group verbalize their own ideas about the similarity of the compared people and things. In many cases, their associations are based on personal experience.

This often results in ambiguity, when various components of meaning are actualized in the process of semantic derivation. For example, the noun "*Rüssel*", according to the lexicographic sources under study, is used by adolescents in three different meanings – 1. *Mund*; 2. *Nase*; 3. *Penis* (in all cases, metaphorizing occurred on the basis of similarity of shape). On the example of the noun "*Kappe*" – 1. *Kopf*; 2. *Leitfaden*, *Norm*, we can see semantic transfer from physical concepts to abstract concepts.

As a rule, such lexemes are formed as a result of changes in the semantics of standard vocabulary, which is determined by the secondary status of adolescents' language subcode. The latter doesn't have its own grammar system [8, p. 5]. A lot of young people's words and phrases are simply synonyms for commonly used and known vocabulary of written and spoken German. A good example of this is the noun "*Lungenbrötchen*" – *Zigarette*. Therefore, it can be argued that the linguistic phenomenon under study affects the development of standard and colloquial German at lexico-semantic level, changing to some degree the language behavior of a large group of representatives of the German-speaking community.

The pragmatic aspect plays a crucial role in this process. The young people's vocabulary has a relatively high value in terms of its potential impact on communicative partners or target audience, which significantly increases the efficiency of the utterance. This contributes to the popularization of certain elements of the adolescents' language subcode and their promotion as pragmatically reliable verbal tools.

The pragmatic value of this German language subsystem is closely related to the semantics, which represents a combination of common and unusual components, emphasizing subjectively identified features of

referred people and things. This is also the reason for productiveness of semantic derivation in the given vocabulary.

Some lexical units popular among adolescents are used in further word-building processes, such as making compound nouns (*Kohle-Geld* → *Kohlenbeschaffer – Eltern*).

In our opinion, adolescents tend to create the above-mentioned compounds in order to satisfy the need for language uniqueness, assertive attitude to commonly established social norms and values. The use of these lexemes is usually complemented with certain dressing style and set of activities to create an effective means of subcultural or social self-identification.

The transfer of meaning is often accompanied by affixation, in particular, prefixation (which is typical for the formation of verbs) and suffixation (which is productive at making adjectives and adverbs). In the research material, the most frequent prefix is *be-* (*bedönnern – beschwatzen; belöffeln – viel auf jemanden einreden*). As for suffixation, it is characterized by productiveness of the morpheme *-ig* (*keimig – eklig, widerlich, dreckig*). This structural heterogeneity is a perfect evidence of the effectiveness of using metaphorical meaning transfer for demonstration of adolescents' language creativity, where changing semantics is combined with word-building to make something new and extraordinary at the same time. This contributes to the growth of the pragmatic potential of the given vocabulary, along with additional prerequisites for its potential application in a much wider range of communicative situations.

Semantic derivation is also characteristic for loanwords that have become components of German adolescents' vocabulary. The popularity of borrowing from other national languages, mainly from American English, is considered to be one of the main features of modern young people's communication [14]. For this vocabulary, we have singled out the following types of meaning transfer:

- on the basis of semantic transfer from physical concepts to abstract concepts (*abhotten – Spaß haben, in Hochstimmung sein*);
- on the basis of similarity of an external feature (*Diver – Taschendieb*);
- on the basis of similarity of an internal feature (*Jump – Scherz, Spaß, Witz, Vergnügen*);
- transition of proper names into common names (*Barbie – attraktives Mädchen*).

Considering that adolescents tend to focus on personal interests, which is accompanied by active participation in various types of subcultural activities [8, p. 187], the largest lexico-semantic groups of the vocabulary under study indicate its original functioning at the level of intra-group communication. Young people's verbal self-identification is

expressed in the use of stylistic lowered words and phrases, lexemes with pejorative components. At the same time, popularity of such vocabulary shows predisposition to emotionality, exaggeration, on the one hand, and subjective assessments and irony, on the other hand.

We have singled out the following lexico-semantic groups of German adolescents' vocabulary made by means of semantic derivation, which include lexemes to name:

- peers (*Nabelküsser – kleiner Junge*);
- lifestyle and subcultural affiliation (*Gaucht – Abenteuertourist*);
- adults (*Onkel – Polizist*);
- subjective assessments (*hammerhart – sehr gut, super*);
- mental abilities (*Teletubbyzuwinker – naiver Mensch*);
- physical state (*ausgepumpt – erschöpft*);
- appearance (*Puddingdampfer – dicke, übergewichtige Person*);
- communication (*anblöken – jemanden in einer frecher Weise ansprechen*);
- prohibited items (*Sportzigarette – Joint*);
- sexual relations (*brettern – Liebe machen*);
- elements of technical progress (*Kommunikationskeule – Handy*);
- food and drinks (*Dreieck – Döner*).

Conclusions. The transfer of meaning in German adolescent's vocabulary is an effective tool for verbalizing their value system, characteristics of social roles, emotions, and feelings. The psychologically determined need to achieve a certain degree of self-identification by means of expressiveness, subjective assessment, irony, exaggeration through word-building and semantic transformations is of significant importance. Taking into account a clearly seen correlation between the vocabulary under study with standard German, which is represented by a rich set of emotionally charged synonyms, the above-mentioned features determine the productiveness of metaphorizing processes, as well as establishing relevant lexico-semantic groups. Transfers of meaning on the basis of similarity of internal and external features belong to the most productive ways of semantic derivation in the research material. Meanwhile, extralingual factors, such as rapid changing of young people's generations, determine permanent creating new words and phrases. The latter can be regarded as search for new communication tools suitable for reflecting perception of social environment. As a rule, metaphorizing in the given vocabulary is accompanied by other word-building processes, such as making compounds and affixation (both suffixation and prefixation). Inherent features of adolescents' language behavior, namely communicative self-identification and demonstration of protest, are realized with the popularity of loanwords (which are mainly of Anglo-American origin) and lexemes with pejorative components.

In our opinion, the obtained results can be applied to further study of metaphorizing, as well as other types of semantic derivation in the vocabulary of particular subcultural, regional, ethnic groups of German-speaking adolescents.

BIBLIOGRAPHY

1. Левицька Л.Я., Микитка І.С. Німецький молодіжний сленг та його лексико-семантичні особливості. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Філологія*. Харків, 2013. № 1052. Вип. 74. С. 94–99.
2. Огуй О.Д. Лексикологія німецької мови. Вінниця : Нова книга, 2003. 416 с.
3. Сокол Г.Р. Сленг сучасної німецької молоді як засіб розвитку комунікативної компетенції студентів. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*. Луцьк, 2013. № 20. С. 172–176.
4. Солдатова С.М., Козонак А.В. Лінгвістичний статус німецького молодіжного сленгу. *Молодий вчений*. Херсон : Молодий вчений, 2018. № 4(56). С. 344–348.
5. Ткачівська М.Р. Молодіжний сленг і його класифікації. *Одеський лінгвістичний вісник*. Одеса : Гельветика, 2015. № 6. Т. 2. С. 114–118.
6. Христенко О.С. Дискурсні сфери функціонування німецького молодіжного сленгу. *Вісник Сумського державного університету*. Суми : СумДУ, 2006. № 3(87). С. 110–114.
7. Hehl H. Das Megakrasse Lexikon. URL: http://hehl-rhoen.de/pdf/lexikon_der_jugendsprache.pdf (дата звернення: 24.01.2024).
8. Henne H. Jugend und ihre Sprache : Darstellung, Materialien, Kritik. Berlin; New York : de Gruyter, 1986. 385 S.
9. Langenscheidt 100 Prozent Jugendsprache. München: Langenscheidt, 2020. 160 S.
10. Neuland E. Jugendsprache – Jugendliteratur – Jugendkultur [3., korr. Aufl.]. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2008. 277 S.
11. PONS 15 Jahre Wörterbuch der Jugendsprache – Sammelband [1. Aufl.]. Stuttgart: PONS, 2016. 288 S.
12. PONS Wörterbuch der Jugendsprache 2017. Stuttgart : PONS, 2016. 144 S.
13. Reinke M. Jugend, Sprache und Medien. Am Beispiel von Rundfunksendungen für Jugendliche. Hannover, 2000. 19 S.
14. Schlobinski P., Heinz H.-Ch. Jugendliche und “ihre“ Sprache : Sprachregister, Jugendkulturen und Wertesysteme. Empirische Studien. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1998. 236 S.
15. Schlobinski P., Kohl G., Ludewigt J. Jugendsprache. Fiktion und Wirklichkeit. Opladen : Westdeutscher Verlag, 1993. 223 S.

Олександра Приходченко,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування,
Запорізький національний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8468-2453>
м. Запоріжжя, Україна

Емотивна функція мови

Emotive function of the language

Анотація. Емоції є одним із мотивуючих факторів розумової діяльності людини, тому вони знаходяться у сфері інтересів різних наук, напрямів та дисциплін: педагогіки, лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, теорії комунікації, теорії мовленнєвих актів, психології, соціології, антропології та медицини.

У мові емоції представлені надзвичайно різноманітно своїми найменуваннями, характеристиками та відтінками. Навряд чи можна переоцінити роль почуттів у взаємовідносинах людей. Метою запропонованої розвідки є дослідження ролі емотивної функції в мові. Емоції є специфічною формою відображення та пізнання дійсності, оскільки людина при вираженні емоцій є і об'єктом, і суб'єктом пізнання. Вони реалізують певні мотиви людини, впливають на адресата і, з іншого боку, інтерпретуються адресатом. Феномен «емоційності» має значну кількість визначень. Кожне з них по-своєму відображає цю категорію, залежно від науки, у межах якої відбувається її дослідження. Необхідно розрізняти два основних, на наш погляд, підходи до визначення емоційності: лінгвістичний і психологічний, тобто розуміння емоційності як якості мови як і властивості живого суб'єкта. У лінгвістичних працях останніх десятиліть емоційність визначають, як фізіолого-психологічний стан людини, тобто розмежовуючи її з поняттям емотивності. Вважається, що вербальний опис емоцій трансформує емоційність (на їхню думку, що є виключно психологічним феноменом) в емотивність (мовний феномен), що передає емоційні характеристики мовної особистості і, відповідно, дозволяє здійснювати емоційну комунікацію. Поряд із традиційним терміном «емоційність» вживається термін «емотивність», який, у свою чергу, може мати різне тлумачення. Під емоційністю розуміється психологічна характеристика особистості, стан рівня розвитку її емоційної сфери, а емотивність потрактовується як лінгвістична характеристика слова, речення, що здатна спричинити емоціогенний ефект, викликати у мовної особистості відповідні емоції. Емотиологія, що традиційно розуміється як когнітивна теорія емоцій, вивчає когнітивну психологію та лінгвістику. Під час вивчення тих чи інших питань застосовуються міждисциплінарні знання щодо вираження емо-

цій. вербальне вираження емоцій відноситься до однієї з основних функцій людської мови. Емоційні явища лежать в основі емоційних станів та емоційних взаємовідносин різної інтенсивності та становлять сферу емоційності людини. Як психологічна категорія, емоційність характеризує зміст, якість та динаміку його емоцій. Трансформуючись в тексті в лінгвістичну категорію емотивності, емоційність може виступати як предмет і спосіб відображення дійсності.

Ключові слова: емоція, емоційність, емотивність, емотиологія, когнітивний, категорія.

Summary. Emotions are one of the motivating factors of the human mental activity. They are in the focus of different sciences, directions and disciplines, such as pedagogy, linguistics, psycholinguistics, sociolinguistics, theory of communication, theory of speech acts, psychology, sociology, anthropology and medicine. In the language emotions are represented with a wide range of their names, characteristics and shades. It is difficult to overestimate the role of feelings in the people's relationships. The aim of the proposed article is the investigation of the emotive function in the language. Emotions are the specific form of the representation and understanding of reality, as, while showing emotions, the person becomes both the object and the subject of the cognition. They implement some specific person's motives, influence the addressee and, at the same time, are interpreted by him. The phenomenon "emotivity" has a great amount of definitions. Each of them represents this category from its side, depending on the science, in the field of which the investigation was held. It is important to distinguish two main, from our point of view, approaches to the distinguishing of emotivity: linguistic and psychological ones. That means the understanding of emotivity as of quality which is peculiar to the language and to the living subject. Linguistic works of the recent decade define the emotivity as the physiological and psychological state of a person, i.e. separating it with the notion of emotivity. It is considered that the verbal description of emotions transforms the emotionality (that is entirely psychological process) into the emotivity (which is the language phenomenon), that shows emotional characteristics of the language personality and gives possibility to perform emotional communication. The term "emotivity" is used together with the term "emotionality" and, in its turn, has different descriptions. Emotionality is described as the psychological characteristic of the personality, the state of development of its emotional sphere. And emotionality is defined as the linguistic characteristic of the word, sentence, which can cause the emotogenic effect, trigger suitable emotions. Emotiology, which is traditionally understood as the cognitive theory of emotions, studies the cognitive psychology and linguistics. The interdisciplinary knowledge about an expression of emotions is used while studying of one or the other questions. The verbal expression of emotions is one of the main functions of the human speech. Emotional phenomena make the basis of emotional states and emotional relations of different intensity and form the sphere of person's emotionality. As a psychological category emotionality characterizes the content, the quality and the dynamic of person's emotions. While transforming into the linguistic category of emotiveness in the text, emotionality can become the subject and the ways of the representation of reality.

Key words: emotion, emotionality, emotivity, emotiology, cognitive category.

Вступ. Емоції – це природна стихія в житті людини. Емоції є не лише підґрунтям для первинних та вторинних номінацій від самого початку, а й сприяли появі всіх слів. Емоції є вирішальним психологічним чинником біологічного і соціологізованого індивіда. Семіологи Греймас А. Ж. і Фонтаній Ж., дослідивши світ пристрастей, вважають, що «відчуття спочатку дано нам як само собою зрозумілий спосіб життя, що передує будь-якому досвіду або існує завдяки усуненню будь-якої раціональності» [37, с. 33].

У мові емоції представлені надзвичайно різноманітно своїми найменуваннями, характеристиками та відтінками. Навряд чи можна переоцінити роль почуттів у взаємовідносинах людей. У будь-якій усній розмові мовець, шукає способи емоційної самопрезентації, вираження свого ставлення до предмета мовлення або до співрозмовника, впливаючи на слухача одночасно словами, інтонацією, мімікою та жестами [16, с. 809–809]. Вчені стверджують, що неможливо пізнати людину, не вивчивши її мову і не можна пізнати саму мову, не звернувшись до її творця і носія – особистості [25].

Наукове визначення емоції віднайти непросто, оскільки емоціологія є міждисциплінарною областю гуманітарних досліджень. Вивченням емоцій займаються різні науки (психологія, біологія, філософія, лінгвістика), і кожна з них приділяє увагу найактуальнішій стороні даного явища. Вчені у своїх дослідженнях часто ототожують такі поняття, як емоція, емоційний стан, почуття.

Метою запропонованої розвідки є дослідження ролі емотивної функції в мові.

Методологія та методи дослідження. Методологія визначається метою, матеріалом, теоретичною спрямованістю статті. Вона інтегрує основні принципи емотивної та когнітивної теорії. Методологією, яка використовується у розвідці, є теорія емотивності, яка представляє основні поняття для лінгвістичного аналізу. Зосереджуючись насамперед на семантичних особливостях емоції, ця теорія розширює та поглиблює межі аналізу дискурсивної семантики. Це означає, що всі аспекти комунікації (настрій, учасники з їхніми інтенціями та когнітивні системи) набувають важливого значення для розуміння емоційних феноменів. У цьому дослідженні ми спираємося на концептуальний, когнітивний, аналіз та елементи прагматичного аналізу як методи дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина, пізнаючи навколишній світ, певним чином ставиться до явищ, предметів реальної дійсності. Це ставлення носить суб'єктивний, особистий характер і представлено у вигляді емоцій.

Емоційно-оцінні значення, безумовно, входять до ряду інформативних мовних значень та можуть бути виявлені на всіх мовних рівнях.

Емоції є специфічною формою відображення та пізнання дійсності, оскільки людина при вираженні емоцій є і об'єктом, і суб'єктом пізнання. Таким чином, емоції реалізують певні мотиви людини, впливають на адресата і, з іншого боку, інтерпретуються адресатом.

Розмежування феноменів «емоційність» та «емотивність». Лінгвісти вже давно звернули увагу на питання співвідношення мовних одиниць і людських емоцій. Емоції є одним із мотивуючих факторів розумової діяльності людини, тому вони знаходяться у сфері інтересів різних наук, напрямів та дисциплін: педагогіки, лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики, теорії комунікації, теорії мовних актів, психології, соціології, антропології та медицини.

На початку XIX століття В. фон Гумбольдт зазначив, що мова, як діяльність людини, уся пронизана почуттями. Сучасні дослідження стверджують, що роль емоцій та почуттів в управлінні поведінкою людини надзвичайно велика [39]. Емоції чи почуття виникають у результаті переживання людиною свого ставлення до навколишньої дійсності, причому можуть бути виражені як словами, так і іншими способами.

Саме емоції, які вербалізуються в диференціальних емотивних знаках, відображаючи певне ставлення людини до навколишньої дійсності, є важливою складовою людського життя. Деніел Гоулман вважає, що вивчення природи людини, яке ігнорує емоції, є недалекоглядним та короткозорим [36, с. 4].

Феномен «емоційність» має значну кількість визначень. Кожне з них по-своєму відображає цю категорію, залежно від науки, у межах якої відбувається її дослідження. Необхідно розрізнити два основних, на наш погляд, підходи до визначення емоційності: лінгвістичний і психологічний, тобто розуміння емоційності як якості мови як і властивості живого суб'єкта.

Розглянемо, як визначається емоційність у психології:

1) емоційність – риса, властивість людини, що характеризує зміст, якість та динаміку її емоцій та почуттів. Одна з основних складових темпераменту [7];

2) емоційність – характеристика особистості, що проявляється у частоті виникнення різноманітних емоцій та почуттів [14].

Отже, бачимо, що у психології поняття «емоційність» тісно пов'язані з темпераментом і характером людини [5].

У лінгвістиці вивченням категорії емоційності займалися такі вчені, С. Гладь, Я. Гнезділова, В. Сліпецька, С. Izard, J. Lange тощо.

У своїх роботах вони під «емоційністю» розуміли таке:

1) емоційність – це одна з найважливіших рушійних сил у розвитку мови, тому що вона сприяє створенню нових засобів, які служать для більш чіткої передачі думок та почуттів людини;

2) емоційність – це універсальна категорія художнього тексту, що характеризується регулярним планом змісту та регулярним мовним, мовленнєвим, комунікативним та стилістичним вираженням.

Отже, емоції, переживання, почуття, їхнє словесне відображення, розташовуються серед лідируючих позицій у фокусі наукових інтересів сучасних лінгвістів [14; 45].

У лінгвістичних працях останніх десятиліть емоційність визначають, як фізіолого-психологічний стан людини, тобто розмежовуючи її з поняттям емотивності. Прихильники даного визначення вважають, що вербальний опис емоцій трансформує емоційність (на їхню думку, що є виключно психологічним феноменом) в емотивність (мовний феномен), що передає емоційні характеристики мовної особистості і, відповідно, дозволяє здійснювати емоційну комунікацію. Проте, мають місце й інші погляди на це питання.

Емоційність розглядається як виключно лінгвістична категорія, через призму якої суб'єкт висловлює емоції або використовується з метою вираження ставлення до висловлювання, об'єкта [27]. Є і інша думка, яка співвідносить емоційність із психічним явищем, пов'язаним з мовою за допомогою експресивності [28]. Емоційність розглядається не в межах психології або лінгвістики, а як риса особистості: чутливість людини до емоційних ситуацій, яка проявляється до сильніших і часто виникаючих емоційних реакцій [22].

Категорія емоційності розглядається у вузькій та широкій інтерпретації. У першому випадку мовознавці трактують її або як сукупність сфер вираження почуттів та емоцій суб'єкта [9, с. 14], або як посилення, чи інтенсивність [8, с. 35–48]. У широкому смислі її розуміють як відображене і закріплене в семантиці слова почуття мовця, його ставлення до об'єкта мови [44, с. 83–92].

Останнім часом поряд із традиційним терміном «емоційність» вживається термін «емотивність», який, у свою чергу, може мати різне тлумачення. У більшості наукових праць терміни «емотивність» і «емоційність» використовуються як синоніми [33; 34; 13; 38], але ряд учених диференціюють дані поняття, причому у різних авторів це розмежування здійснюється за різними підставами.

Під емоційністю розуміється психологічна характеристика особистості, стан рівня розвитку її емоційної сфери, а емотивність потрактовується як лінгвістична характеристика слова, речення, що здатна спричинити емоціогенний ефект, викликати у мовної особистості відповідні емоції [15, с. 106–110].

Існує думка, що емоційність відображає поведінку суб'єкта комунікації в конкретний момент мовлення, тому характеризує передусім живе, динамічне, усно-розмовне мовлення. Емотивність

пов'язується з реалізацією інтенції мовця, зокрема з прагненням мовця передати свій емоційний стан або ж по-особливому відгукнутися на побачене, що вербалізується за допомогою одиниць різних мовних рівнів [29, с. 116].

За твердженням Я. Гнезділової, потрібно чітко розмежовувати поняття емоційності та емотивності. Емоційність дослідника трактує, як «чуттєвий стан, викликаний певною ситуацією через непродумані, спонтанні вибрані експресивні мовні одиниці, що створюють такий ефект, який призводить до втрати мовцем самоконтролю чи порушення його психічного балансу.

Емотивність є мотивованою, заздалегідь спланованою, експресивною мовленнєвою діяльністю, ретельно продуманою у плані вибору мовних засобів та мовленнєвих стратегій і тактик, які розраховані на емоційний вплив адресата» [3, с. 17].

Незважаючи на велику кількість досліджень у галузі емотиології та визнання значення емоційного фактора для вивчення мови [30; 17] все ще відзначається недостатня розробленість основних проблем даного напрямку лінгвістики. Одним із найбільш дискусійних питань є трактування та вживання таких суміжних понять як «емоційність» та «емотивність».

Емотиологія, що традиційно розуміється як когнітивна теорія емоцій, вивчає когнітивну психологію та лінгвістику. Під час вивчення тих чи інших питань застосовуються міждисциплінарні знання щодо вираження емоцій [3, с. 7–8; 24, с. 175–183]. Після обробки даних розробляється лінгвістична концепція емоцій. У результаті під емотиологією ми розуміємо науку про вербалізацію емоцій. Емоції, обмежені поняттями цієї концепції, вивчаються у зв'язку з когнітивними процесами [12; 2]. Когніція як така емоціогенна, при цьому емоції, втручаючись у процес когніції, мотивують її.

Проте вербалізація емоцій має особистісний характер, емоції завжди ситуативні та когнітивні [9; 28; 11]. Вони не виражаються ізольовано, а можуть розглядатися лише у взаємодії із ситуацією та суб'єктом, звідси і вибір мовних засобів для їх вираження. Лінгвісти доводять що в розмові людина оперує одними й тими ж словами для опису різноманітних переживань.

Отже, саме контекст визначає дійсний характер емоцій [21; 35]. При цьому на позначення однієї і тієї ж емоції можуть бути використані різні слова. Отже, можна зробити висновок, що емоції та мова є взаємозалежними і розглядати їх необхідно тільки з урахуванням цього взаємозв'язку, адже об'єктом і засобом пізнання емоцій визнається мова. Утім така близькість понять мови та емоцій ще не є доказом їхньої тотожності.

У мовознавчих студіях аналіз емоцій відбувається шляхом залучення понять емоційності та емотивності. Зважаючи на той факт, що в багатьох лінгвістичних роботах при розгляді питання емотивності мовних одиниць за основу береться психологічна теорія емоцій [26, с. 264–277; 18, с. 280–290; 23], а дослідження в галузі психології, нерідко проводяться на мовному матеріалі, лінгвісти намагаються розірвати це замкнене коло: вони протиставляють дані терміни, визначаючи емоційність як психологічну категорію, а емотивність як мовну [23].

Виділяють три підходи до визначення емоційності: 1) перший підхід синонімізує поняття «емоційність» і «гіперемоційність», вважаючи обидва поняття перевищенням певного середнього рівня емоційного реагування людини, що виявляється у прояві сильніших емоційних реакцій у порівнянні зазвичай властиво людям; 2) другий підхід розглядає емоційність у межах темпераменту, який, своєю чергою, є широким комплексом якостей і якостей, що з специфікою виникнення, перебігу і припинення різноманітних почуттів, афектів, настроїв; 3) третій підхід визначає емоційність як індивідуально-стійкі властивості людини, що ілюструють зміст, якість та динаміку його почуттів та емоцій [24]. Для досліджень у галузі лінгвістики найпридатнішим вважаємо третій підхід, пояснюючи це тим, що пояснює як переважання у суб'єкта основних емоцій і частоту появи внутрішніх станів переважно однієї модальності, а й особливості мовної поведінки.

Ми підтримуємо цю позицію і під емоціями розуміємо прояв чуттєвої реакції людини на подразник, що має невербальне вираження: жестикулювання, міміка, пози, особливості рухів, погляд. Емотивність ми розглядаємо як вербальне вираження емоцій. Отже, емоції, маючи словесне втілення, проявляються на мовному рівні у вигляді емотивності.

Варто підкреслити той факт, що вчені, які відносять емотивність саме до лінгвістичної категорії, все ж таки, визначають її по-різному.

Такі вчені, як Голубовська І. [4], Лелет І. [15] визначають емотивність у широкому значенні як категорію, що досліджує всі способи репрезентації емоцій. У своїх працях Потенко Л. [20], Галаган В. [1] схилиються до вузького трактування, зараховуючи до емотивної лексики тільки такі мовні одиниці, які називають певну емоцію, яку переживає або відчуває людина.

Проаналізувавши різні точки зору, ми вважаємо за можливе обґрунтувати свою позицію з цього питання. Ми приходимо до висновку про необхідність розмежування даних понять «емотивність» та «емоційність» по лінії «психологічне-лінгвістичне», при цьому

визначаючи емоційність як психічну характеристику особистості, що бере участь у процесі комунікації, а емотивність як сукупність будь-яких мовних засобів відображення емоцій мовної особистості, що дозволяє здійснювати емоційну комунікацію.

Емотивність як одна із функцій мови. Учені-лінгвісти небезпідставно виділяють емотивну функцію мови. Це означає, що знаки, звуки мови служать людям для передачі емоцій, почуттів і станів. Швидше за все саме з цієї функції і почалася людська мова.

Для дослідження категорії емотивності у мові важливо визначити місце емотивної функції мови серед інших функцій. Емотивна функція мови належить до основних, сутнісних. Мова служить як засобом спілкування та знаряддям думки, але пов'язані й з вираженням почуттів, емоцій, забезпечуючи цим сферу емоційної і мовленнєво-мисленнєвої діяльності людини. Людина, пізнаючи дійсність, певним чином ставиться до явищ навколишнього світу. Це ставлення має суб'єктивний, особистісний характер і представлено почуттями й емоціями.

На мовному рівні емоції набувають лінгвістичного виразу і реалізуються через емотивну лексику. Активний розвиток таких галузей мовознавства, як комунікативна лінгвістика, гендерна лінгвістика, аналіз дискурсу та їх потреба у уявленнях про емотивні характеристики мовних одиниць сприяли зростанню інтересу до вивчення емоцій як однієї з форм відображення дійсності.

У зв'язку з цим у 80-х роках ХХ століття в рамках різних лінгвістичних напрямів почалося послідовне створення теорії емотивності мовних одиниць [6, с. 208–215; 43, с. 17–23; 42].

Лінгвісти та філологи займаються вивченням широкого спектру емоцій та почуттів з позиції мовних засобів, які використовуються для безпосереднього вираження почуттів, емоцій та емоційної оцінки, а також для впливу на емоційний стан слухача чи читача. У зв'язку з цим на стику психології та традиційної лінгвістики як наукова дисципліна сформувалася лінгвістика емоцій (емоціологія). Лінгвістика емоцій займається дослідженням зв'язків між емоціями та мовою. Вона була сферою наукових зацікавлень багатьох лінгвістів, таких, як Кухаренко В., Колегаєва І., Краснобаєва-Чорна Ж. тощо.

Мова є засобом спілкування, пізнання та впливу, а також засобом самовираження. Проблема функцій мови викликає особливий інтерес у зв'язку з розширенням сфери вивчення мови у дії, особливостей розмовної мови, функціональних стилів, і навіть лінгвістики тексту та дискурсу.

Бюлер К., Мукаржовський Я., Якобсон Р. та інші вчені розглядають поняття функцій та сфер вживання мови у взаємодії. Карл Бюлер [32] зробив спробу встановити відмінність функцій мови у

мовленнєвому спілкуванні, виділивши у процесі спілкування три сторони мовленнєвого акту: мовця, слухача і те, що повідомляється.

Відповідно до цього він виділив три основні функції, які наявні у будь-якому мовленнєвому акті: 1) подання, 2) вираження та 3) звернення. Функція подання особливо яскраво проявляється у випадках використання мови для повідомлення певної інформації. Функція звернення переважає у проханнях, командах та інших вербальних ситуаціях впливу на слухача. Функція вираження найвиразніше проявляється у спонтанних вигуках, що виражають почуття мовця.

Мукаржовський Ян цим трьома функціям протиставляє четверту – поетичну, або естетичну, зазначаючи, що головною рисою поетичної мови, яка відрізняє її від практичного уживання мови, є спрямованість не на те, що означає, а на сам знак [41, с. 65–81]. Естетична функція мови найпомітніша в художніх текстах, проте царина її прояву ширше. Естетичне ставлення до мови можливе у розмовній мові, дружніх листах, у публіцистичній, ораторській, науково-популярній мові тією мірою, якою для користувачів мова перестає бути тільки формою, тільки оболонкою змісту, але набуває самостійної естетичної цінності.

До найважливіших функцій мови зазвичай відносять комунікативну та когнітивну функції. Базовими, чи найважливішими, визнаються також і метамовна функція, тобто функція мови бути засобом дослідження та опису мови в термінах самої мови, а також емоційна функція, яка є одним із засобів вираження людських почуттів та емоцій. У Якобсона Р. ця функція отримала назву емотивної, він пов'язував її з прагненням «створити враження наявності певних емоцій, справжніх чи удаваних» [46, с. 195].

Загальновідомо, що емоції, як один із найважливіших аспектів природи та діяльності людини, викликають інтерес щодо способів їх репрезентації у мові. Увага звертається на те, що проблема емотивності є актуальною у зв'язку з проблемами мови, культури та емоційного мислення. Також емотивність мови виражає психічний стан мовця, що зумовлює його емоційне ставлення до предмета та ситуації спілкування, емоційність має і психолінгвістичний аспект [24].

Варто зазначити, що на даний час емотивність мало вивчена. Недостатня кількість фундаментальних праць з цього питання призводить до різнобою в емотивній термінології, а також до значної розбіжності в трактуваннях основних понять лінгвістики емоцій і безпосередньо самого терміну «емотивність». Лінгвісти надають такі визначення емотивності.

Емотивність – це прояв емоційності на мовному рівні, тобто чуттєва оцінка об'єкта, вираження мовними чи мовленнєвими засобами переживань, настроїв, почуттів людини [31, с. 28–32].

Емотивність – це іманентна властивість мови виражати системою своїх засобів емоційність як факт психіки, а також відображені в семантиці мовних одиниць соціальні та індивідуальні емоції [19, с. 110].

Ми підтримуємося точки зору Ж. Краснобаєвої-Чорної, яка наголошує на тому, що для розуміння емотивності необхідно дослідити психофізіологічний патерн емоції як складника емоційної картини світу [10].

Висновки з дослідження. Необхідно зауважити, що категорія емотивності що може слугувати ключем до аналізу внутрішньої форми слова (мови), а отже – ключем до аналізу самої людини. Лінгвістика емоцій виходить із положення, що людина є активним суб'єктом у процесі функціонування емотивності, а емоції є формою відображення оцінного ставлення до [40].

Отже, вербальне вираження емоцій відноситься до однієї з основних функцій людської мови. Емоційні явища лежать в основі емоційних станів та емоційних взаємовідносин різної інтенсивності та становлять сферу емоційності людини. Як психологічна категорія, емоційність характеризує зміст, якість та динаміку його емоцій. Трансформуючись в тексті в лінгвістичну категорію емотивності, емоційність може виступати як предмет і спосіб відображення дійсності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галаган В. Я. Амбівалентність емотивів у сучасній німецькій мові. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2007. № 4. С. 10–13.
2. Гамзюк М.В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць: На матеріалі німецької мови. Київ : Видавничий центр КДЛУ, 2000. 256 с.
3. Гнезділова Я. В. Емоційність та емотивність сучасного англomовного дискурсу: структурний, семантичний і прагматичний аспекти: Автореф. дис. ... канд. філоло. наук: 10.02.04. Київ, 2007. 23 с.
4. Голубовська І. О. Етнічні особливості мовних картин світу: монографія. / 2-е вид., випр. і доп. Київ : Логос, 2004. 284 с.
5. Гончарук Н., Онуфрієва Л. Психологічний аналіз рівнів побудови комунікативних дій. *Psycholinguistics*. Психолінгвістика. 2018. Вип. 24 (1). С. 97–117.
6. Дмитренко Ю. М., Козуб Л. С. Особливості використання експресивних засобів у англomовних текстах малої форми [Текст]. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Філологічні науки. Київ : Вид-во Міленіум. 2017. Вип. 263. С. 208–215.
7. Засекина Л.В., Засекин С.В. Психолінгвістична діагностика. Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008. 188 с.
8. Ігнатенко Д. Є. Інтенсивність вияву позитивних емоцій у фразеологізмах англійської, німецької, російської та української мов. *Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах*. Вип. 33 – 34. 2017. С. 35–48.

9. Кемінь У. В. Емоція, емоційність та емотивність: до проблеми розмежування термінопонять. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Current issues of Social studies and History of Medicine. Спільний українсько-румунський науковий журнал. Серія «Філологічні науки»*. Чернівці – Сучава: БДМУ, 2020. № 25(1). С. 12–16.
10. Краснобасва-Чорна, Ж., Лобасова, В. “Фразеосемантичне поле "емоції людини" в сучасній українській мові: база даних”, *Мовознавчий вісник*. 2010. № 10. С. 39–43.
11. Крисанова Т. А. Актуалізація негативних емоцій в англomовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний і семіотичний аспекти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису: Дис. доктора філол. наук : 10.02.04. Харків. 2020. 542 с.
12. Крисанова Т., Вербицька А. Принципи лінгвістичного конструювання емоцій у дискурсі. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies*. Вип. 36. 2018. С. 55–60.
13. Кузенко Г. М. Мовні засоби вираження емотивності. *Наукові записки НаУ-КМА. Філологічні науки*. 2000. Т. 18. С. 76–83.
14. Куранова С. І. Основи психолінгвістики: навч. посіб. Київ : ВЦ Академія. 2010. 208 с.
15. Лелет І. О. Емоційність vs емотивність: взаємозв'язок та розмежування понять. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2021 № 49 том 1. С. 106–110.
16. Літвякова І. А., Ханецька Н. В. Дослідження впливу емоцій на стан особистості. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 806–809.
17. Мандер С. М. Емоції та їх вербальна репрезентація в українській та американській лінгвокультурах. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. № 50 (2). С. 42–48.
18. Одінцова А. М. Психолінгвістичні маркери мовлення осіб у різних емоційно-психічних станах. *Психологічні перспективи*. 2017. Вип. 29. С. 280–290.
19. Попова О. В. Емотивність як складова конотативної структури слова. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна: збірник наукових праць*. 2010. № 14. С. 110–115.
20. Потенко Л. О. Репрезентація категорії емотивності в художньо-публіцистичних текстах (на матеріалі німецьких фразеологічних дериват). *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2011. Вип. 190 С. 144–151.
21. Приходько Г. І. Категорія оцінки в контексті зміни лінгвістичних парадигм. Запоріжжя: Кругозір, 2016. 200 с.
22. Романова Н. В. Семантичний розвиток емотивної лексики німецької мови VIII – початку XXI століть : автореф. дис. ... д. філол. наук. Київ : КНЛУ. 2015. 32 с.
23. Романова Н. В. Емоції кризь призму художнього порівняння (на матеріалі роману Д. Шваніца «DER CAMPUS»). *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Германістика та міжкультурна комунікація»*. Вип. 2. Херсон: «Видавничий дім «Гельветика». 2021. С. 53–59.
24. Станко Д. В. Розмежування понять "Емоційність", "Емотивність", "Експресивність" та "Оцінність" у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2017. Вип. 15. С. 175–183
25. Струганець Л. В. Поняття «мовна особистість» в україністиці. *Культура слова*. 2012. Вип. 77. С. 127–133.
26. Трофімова А. Ю., Загурська Е. В. Психологічні особливості емоціно-вольової сфери особистості залежно від професійної спрямованості (на прикладі професії актора). *Психологія і особистість*. 2016. № 1. С. 264–277.

27. Цинтар Н. В. Категорія емотивності в англійській художній літературі ХІХ та ХХІ століття (гендерний аспект): Дис. доктора філософії: 035 Філологія. Чернівці. 2021. 249 с.
28. Чайковська Є. Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. Київ. 2010. С. 279–287.
29. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.
30. Шамаєва Ю. Ю. Мультиmodalність концептів базових емоцій в англomовному фентезійному дискурсі А. Сапковського «Відьмак». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов*. 2020. Вип. 92. С. 59–65.
31. Швачко С. О. Інтерлінгвальні аспекти фразеологічних одиниць в англomовному та українomовному дискурсах. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2011. № 56. С. 28–32.
32. Bühler K. *Sprachtheorie: Die Darstellungsfunktion der Sprache*. Stuttgart : Fischer. 1982. 434 s.
33. Diller H. J. *Emotions and Linguistics of English*. Proceedings. Tübingen : Niemeier, 1992. 523 p.
34. Fabian M. Verbalization of positive emotions in English and Ukrainian (comparative aspect). *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2021. № 2 (20). С. 144–154.
35. Fabian M. *Anger emotion verbalization in English and Ukrainian ethnocultures. Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. № 2 (24). С. 165–177.
36. Goleman D. *Emotional Intelligence. Why it can matter more than IQ*. New York, London: Bantam Books 1997. 352 p.
37. Greimas A., Fontanille J. *The Semiotics of Passions: From States of Affairs to States of Feeling*. University of Minnesota Press. 1993. 239 p.
38. Heller A. *Theory of Feelings*. Assen: Van Gorcum, 1979. 244 p.
39. Humboldt W. von. *On Language: On the Diversity of Human Language Construction and Its Influence on the Mental Development of the Human Species*. Cambridge: Cambridge University Press. 2005. 296 p.
40. Izard C. E. *Human Emotions*. New York : Plenum Press, 1977. 495 p.
41. Mukarovsky J. Two Studies of Poetic Designation. *The Word and Verbal Art. Selected Essays by Jan Mukarovsky*. New Haven and London, 1977. P. 65–81.
42. Schwarz-Friesel M. Language and emotion: The cognitive linguistic perspective. In U. M. Lüdtke (Ed.), *Emotion in language: Theory – research – application*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 2015. P. 157–173.
43. Shvachko S., Kobayakova I. *Linguocognitive Aspects of Humour Category. II World Congress in Real and Virtual Mode East-West: The Intersection of Cultures*. Japan, Kioto: Tanaka Print, 2019. Vol. I. P. 17–23.
44. Slipetska, V. Linguistics of emotions: the formation stages (research theories, scientific schools, personalities). *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія*. 2010. № 44. С. 83–92.
45. Zhabotynska S., Slyvka N. (2020). Emotive speech acts and their discourse modifications in the literary text. *Discourse and Interaction*. Vol. 13(1). P. 113–136.
46. Jakobson R. *Linguistics and Poetics*. Style and Language Massachusetts Cambridge. 1975. P. 350–377.

Олена Світліковська,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
гуманітарних спеціальностей,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0003-0648-8310>
м. Луцьк, Україна

Оксана Шкамарда,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0003-2531-6442>
м. Луцьк, Україна

Реалізація вербалізаторів концепту VALUES у текстах промов британських політиків

The implementation of the verbalizers of concept VALUES in the transcripts of British politicians' speeches

Анотація. У статті досліджено вербалізатори британської системи цінностей через концепт VALUES та їх реалізацію у політичних промовах. Проаналізовано теоретичні підходи до теми та запропоновано методи дослідження. Виокремлено ключові вербалізатори концепту як: *Work, Patriotism, Public institutions, Democracy, Rights and duties, Family values, Collaboration, Freedom, Market economy, Consumerism, Success, Respect / pride, Science, Private property, Value(s), Rule of law, Community, Health, Tolerance, Justice, Honesty, Wealth, Money, Happiness.* Досліджено різні аспекти цінностей, включаючи їх роль у формуванні образу політика, відтворенні ідеологічних установок та співвіднесенні зі суспільними очікуваннями. Проаналізовано конкретні приклади з промов британських політиків, що ілюструють важливість різних цінностей у політичному мовленні. Представлено широкий корпус даних у вигляді текстів промов, які включають промови ключових політичних діячів, від прем'єр-міністра до лідерів опозиції. Здійснено глибокий аналіз виокремлених вербалізаторів цінностей у британських політичних промовах з акцентом на звучність цих вербалізаторів залежно від різних політичних лідерів, політичних, соціокультурних та історичних змін у британському суспільстві. Встановлено, що структура концепту VALUES у британській лінгвокультурі децю відрізняється від структури цього концепту у текстах британських політичних промов. Однак, спостерігається баланс між внутрішніми цінностями, які

стосуються самої країни та її громадян, і зовнішніми, які відображають її ставлення до міжнародних партнерів та світових подій. Когнітивні ознаки складових концепту VALUES у текстах британських політичних промов репрезентують перехід від індивідуальних цінностей до площини колективно важливих, що пов'язано із особливостями матеріалу дослідження.

Ключові слова: концепт VALUES, вербалізатори концепту, цінності, політичні промови, британське суспільство, ключова лексема, когнітивна ознака.

Summary. *The article examines the verbalizers of the British value system through the concept VALUES and their implementation in political speeches. Theoretical approaches to the topic are analyzed and research methods are proposed. The key verbalizers of the concept are singled out as: Work, Patriotism, Public institutions, Democracy, Rights and responsibilities, Family values, Cooperation, Freedom, Market economy, Consumerism, Success, Respect / pride, Science, Private property, Values, Rule of law, Community, Health, Tolerance, Justice, Honesty, Wealth, Money, Happiness. Various aspects of values are studied, including their role in shaping the image of a politician, reproduction of ideological attitudes, and correlation with public expectations. Specific examples of British politicians' speeches illustrating the importance of different values in political speech are analyzed. An extensive corpus of speech text data is presented, which includes speeches of key political figures, from the Prime Minister to the leaders of the opposition. An in-depth analysis of selected verbalizers of values in British political speeches is carried out with an emphasis on the flexibility of these verbalizers depending on different political leaders, political, socio-cultural and historical changes in British society. It was established that the structure of the concept VALUES in the British linguistic culture is somewhat different from the structure of this concept in the texts of British political speeches. However, there is a balance between internal values, which concern the country itself and its citizens, and external values, which reflect its attitude to international partners and world events. The cognitive features of the components of the VALUES concept in the texts of British political speeches represent the transition from individual values to the plane of collectively important ones, which is connected with the peculiarities of the research material.*

Key words: *concept VALUES, verbalizers of the concept, values, political speeches, British society, key lexeme, cognitive feature.*

Вступ. Кожна нація розвивається та рухається вперед завдяки цінностям, які є міцним фундаментом суспільства. Вербальна актуалізація цінностей, яку спостерігаємо у мові та риториці політичних лідерів, відіграє важливе значення в розумінні динаміки та спрямованості усього суспільства. Вітчизняні та зарубіжні мовознавці розглядають промови британських політиків як важливий ресурс для вивчення ціннісних орієнтирів британського суспільства. Питання цінностей досліджували такі українські науковці як О. Дуденко, Л. Залізник, О. Пономарів, О. Молчанов; а також зарубіжні вчені: М. Холлідей, Л. Дюль, М. Лоуренс, Дж. Лакофф, Дж. С. Міль, Ч. Філмор, Р. Лангакер.

Вербалізатори концепту VALUES та їх реалізація у текстах промов британських політиків стають об'єктом дослідження мовознавців, які прагнуть розкрити сутність та роль цінностей у формуванні громадянського суспільства. Аналізуючи мовні конструкції та лексичні одиниці, вони відтворюють палітру ціннісних установок, що визначають колективну свідомість та культурний ландшафт сучасної Британії.

Такий лінгвістичний підхід до вивчення цінностей у текстах промов політиків не лише сприяє розумінню глибинного смислу мовних конструкцій, але й відкриває нові перспективи для аналізу та розвитку культурної спадщини країни.

Метою дослідження є виявлення ролі вербалізаторів концепту VALUES у формуванні та вираженні цінностей британського суспільства через тексти промов його політиків.

Методологія та методи дослідження. Для глибшого розуміння того, як вербалізатори концепту "VALUES" реалізуються у політичних промовах британських політиків доцільно поєднати такі методи дослідження як: контент-аналіз – з метою виявлення окремих слів, фраз або конструкцій, що пов'язані з досліджуваним концептом "VALUES"; дискурсивний аналіз – з метою виявлення домінуючих тем та аргументів у промовах; семантичний аналіз – задля розуміння акценту політиків на конкретних цінностях, що складають концепт "VALUES"; контекстуальний аналіз – для розуміння того, як контекст політичного дискурсу впливає на вживання концепту "VALUES" у промовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У британському суспільстві впродовж XX століття цінності відігравали провідну роль, оскільки вони стали основою для прийняття важливих рішень, формування громадської думки та визначення майбутнього країни. Промови британських політиків відображають їх важливість, віддзеркалюючи основні орієнтири, які визнаються та підтримуються в британському суспільстві. Збереження цих цінностей в сучасному світі вимагає ретельного вивчення та аналізу, адже вони визначають не лише сьогодення, а й майбутнє нації.

Проведений аналіз емпіричного матеріалу дає змогу побудувати структуру концепту VALUES у британських масмедійних текстах наступним чином: до ядра за частотністю вживання включено такі складові як *Work* (11,2%), *Patriotism* (8,9%), *Public institutions* (7,2%), *Democracy* (7,1%), *Rights and duties* (6,4%), *Family values* (6,4%), *Collaboration* (6%). До навіколоядерної зони концепту VALUES входять *Freedom* (4,6%), *Market economy* (4,5%), *Consumerism* (4,2%), *Success* (4%), *Respect / pride* (3,5%), *Science* (3,4%), *Private property*

(3,1%), *Value(s)* (3%), *Rule of law* (2,9%), *Community* (2,9%), *Health* (2,4%), *Tolerance* (2,3%), *Justice* (2,3%). Периферію концепту складають такі цінності як *Honesty* (1,2%), *Wealth* (1%), *Money* (0,7%), *Happiness* (0,5%) [1, 102]. Виокремлені складові надалі вважаємо вербалізаторами концепту,

Розглянемо фрагменти текстів, у яких ці вербалізатори актуалізуються,

*“I am sure the nation will join me in assuring you that what you do is appreciated and every hour of your **hard work** brings us closer to a return to more normal times”* [2]. У цьому фрагменті вираз *hard work* у поєднанні із присвійним займенником *your* підкреслює, що праця кожного важлива і має велике значення для досягнення спільних цілей. Використання терміну *“nation”* вказує на єдність у суспільстві і апелює до складової концепту *Collaboration*. Вираз *“return to more normal times”* вказує на такі цінності як *Wealth, Success, Respect / pride, Happiness*. Зазначені елементи допомагають створити враження єдності та підтримки в контексті промови.

Ознака *Love and pride for the country* актуалізується через поєднання слів-вербалізаторів з такими лексичними одиницями як *love, pride, our, we as a country, entire nation, great* тощо, наприклад: *“We want this to be the beginning of a new era of friendly cooperation, between the EU and an energetic Britain, a Britain that is simultaneously a great European power, and truly global in our range and ambitions”* [3]. У наведеному уривку мовець висловлює гордість за Велику Британію, називаючи її країною, яка має велику владу в Європі – *great European power* – з амбіціями завоювання світового впливу. Висловлена підтримка дружній співпраці (*“friendly cooperation”*) вказує на цінність міжнародної співпраці та дружніх відносин між країнами, що, в свою чергу, підкреслює важливість мирної та конструктивної взаємодії. Використання слів *“energetic Britain”* та *“great European power”* вказує на бажання стати сильним, енергійним гравцем на світовій арені та важливість цінностей *Success, Market economy, Collaboration, Wealth, Respect / pride, Rights and duties, Democracy, Public institutions*.

Когнітивна ознака *Service for the country* репрезентована одиницями *service, serve, transform, to one’s best for* тощо, наприклад: *I love this country, and I feel honored to have served it, and I will do everything I can in [the] future to help this great country succeed* [4]. У наведеному уривку мовець не лише висловлює почуття любові до своєї країни – *love this country* – та гордості за неї – *this great country*, але й говорить про можливість служити їй, як про особливу честь – *feel honored to have served it*.

До ядра концепту входить також складова *Public institutions*. Йдеться, передусім, про довіру до органів влади, парламенту, уряду. Найчастотнішими одиницями є *parliament* та *government*. Складова *Democracy* у текстах британських політичних промов також має високу частотність. Головними ознаками демократії вважається можливість брати участь у виборах та у прийнятті важливих рішень – *Right to vote* та уряд, відповідальний перед своїми громадянами – *Responsible government*. Розглянемо приклади фрагментів текстів, в яких актуалізуються ці ознаки: *First, the agreement we reach with the EU must respect the referendum. It was a vote to take control of our borders, laws and money. And a vote for wider change, so that no community in Britain would ever be left behind again. But it was not a vote for a distant relationship with our neighbours* [5]. У наведеному уривку мовець підкреслює важливість голосування щодо Брекзиту, в якому взяли участь громадяни Великої Британії, акцентуючи увагу на тому, що вони проголосували за можливість самим контролювати власні кордони, закони, гроші, за великі зміни, і це є правом кожного – брати участь у прийнятті таких важливих рішень для майбутнього країни. Однією із перших цінностей, які актуалізуються в уривку є повага *Respect / pride* до результатів референдуму. Це виражає цінність демократії *Democracy* та поваги до волі громадян, які віддали свій голос. Мовець наголошує на бажанні контролювати власну долю, він запевняє, що голосування було за контроль над кордонами, законами та грішми.

Особливості політичного мовлення спричинили появу складової *Rights and duties* в ядрі концепту. Йдеться, передусім, про дотримання основних прав – *human rights, worker's rights* тощо, та виконання обов'язків як з боку держави, так і з боку громадян, баланс між правами та обов'язками, оскільки наявність одних завжди повинна передбачати наявність інших, наприклад: *And in our diplomacy, our fight against climate change, our campaigns for human rights, female education – we will rediscover muscles that we have not used for decades: the power of independent thought and action – not because we want to detract from anything done by our EU friends – of course not* [6]. Лексема “*muscles*” вказує на відновлення незалежного мислення та дій, що репрезентує цінність самостійності та незалежності в прийнятті рішень. Підтримка універсальних цінностей виражена у готовності до боротьби за кліматичну справедливість, права людини та освіту для жінок. Політик підтримує універсальні цінності, які сприяють глобальному благополуччю та розвитку.

Ознаками складової *Family values* є турбота про власну родину та любов до неї – *Love and care for one's family*, яка репрезентована

одинацями із семантичного кола ключової лексики, та любов до країни як домівки – *Love to Motherland*, яка представлена одиницями *home, we as children* тощо. Розглянемо уривки промов, у яких ці ознаки актуалізуються: *Everyone who loves our great country, who works hard for their family and wants their children and grand-children to enjoy greater opportunity than they did* [7]. У цьому уривку промови виокремлюється кілька ключових цінностей та ідей, серед яких *Patriotism*: використання виразу “*everyone who loves our great country*” вказує на важливість патріотизму та любові до рідної країни. Ця цінність виражається у бажанні сприяти процвітання та добробуту країни.

На важливість складових *Work and Family values* вказує фраза “*works hard for their family*”, що підкреслює цінність працьовитості та сімейних зв’язків. Це свідчить про бажання забезпечити краще життя для своїх близьких через працю та відданість. Вираз “*wants their children and grandchildren to enjoy greater opportunity than they did*” вказує на турботу про наступні покоління.

Частотність складової *Collaboration* та лексемами, що входять до її синонімічного розширення (*partnership*) прослідковуємо в наступному уривку: *Because now is the moment, precisely as we leave the EU, to let those natural feelings find renewed expression in building a new partnership, which is one of the great projects for next year. And as we work together with the EU, as friends and sovereign equals, in tackling climate change and terrorism; in building academic and scientific cooperation; redoubling our trading relationship – I frankly urge everyone on either side of what are after three year – three and a half years after all an increasingly arid argument, I urge everyone to find closure and to let the healing begin* [8]. У наведеному уривку тема співпраці є провідною, вона представлена цілим переліком одиниць, які є лексемами-супровідниками слів-вербалізаторів складової *Collaboration*, а саме *a new partnership, we work together, friends and sovereign equals, scientific cooperation, relationship*, які поєднуються з лексемами із позитивною конотацією, що підкреслює важливість співпраці для досягнення спільних цілей.

Складова *Freedom* є однією з фундаментальних цінностей британського суспільства. Когнітивними ознаками цієї складової вважаємо *Basic freedoms* та *Free competition*. Ознака *Basic freedoms* представлена одиницями *speech, thought, press, religion* тощо у поєднанні з ключовою лексемою та її синонімічним розширенням. Йдеться про основні свободи демократичного суспільства, наприклад: *Where everyone has the security of a safe home and enough to eat; the opportunity to get a good education and a satisfying job to support*

their family; and the freedom of thought, speech and action to do and be everything their talents and hard work fit them for [9]. У наведеному фрагменті підкреслюється надзвичайна важливість мати фундаментальні свободи – *the freedom of thought, speech and action to do and be everything* – для щасливого та успішного життя.

Ознака *Free competition* репрезентована лексемами *competition, trade, commerce* тощо, наприклад: *Furthermore, as I said in Florence, we share the same set of fundamental beliefs; a belief in free trade, rigorous and fair competition, strong consumer rights, and that trying to beat other countries' industries by unfairly subsidising one's own is a serious mistake* [8]. У цьому уривку мовець відносить вільну торгівлю та конкуренцію до системи фундаментальних цінностей суспільства – *same set of fundamental beliefs; a belief in free trade, rigorous and fair competition*.

Складова *Market economy*, представлена такими лексемами як *free, market, competition, new, regulated* тощо. Важливість ринкової економіки та вільного ринку вважається необхідною умовою існування демократичного суспільства, наприклад: *It has been democratic politics, an open market economy and the enduring values of free speech, the rule of law and a system of government founded on the concept of inviolable human rights that has provided the nexus of that progress in the past. And a healthy body politic will be essential to consolidating and extending that progress in the future* [9]. У наведеному уривку мовець відносить вільну ринкову економіку до фундаментальних цінностей – *values of free speech, the rule of law і включає її до непорушних прав людини – inviolable human rights*.

Високо частотними є цінності *Consumerism* та *Success*. Складова *Consumerism* має таку когнітивну ознаку як *Consumer rights*, що зумовлена характерними особливостями політичного мовлення. Найчастотнішими лексичними одиницями, якими представлена ця ознака, є *consumer, shopping, goods, services*, тощо. Розглянемо приклад фрагменту тексту, в якому актуалізована ця ознака: *Furthermore, as I said in Florence, we share the same set of fundamental beliefs; a belief in free trade, rigorous and fair competition, strong consumer rights, and that trying to beat other countries' industries by unfairly subsidising one's own is a serious mistake* [8]. Цінність *strong consumer rights* у наведеному прикладі включена до переліку інших базових цінностей британського суспільства.

Складова *Success* пов'язана з успіхом в сфері економіки та торгівлі, наприклад: *No one comparing the quality of life or economic success of liberal democracies like the UK, France and Germany to that of the Russian Federation would conclude that our system is obsolete* [9].

Успіх в економіці – *economic success* – вважається умовою належної якості життя, ознакою демократичності та високого розвитку суспільства.

Складова *Value(s)* є одним із найпоширеніших засобів маніпулювання в політичному мовленні, до прикладу: *So if we are to stand up for these values that are fundamental to our way of life, we need to rebuild support for them by addressing people's legitimate concerns through actual solutions that can command public consent, rather than populist promises that in the end are not solutions at all* [9]. Звернення до фундаментальних цінностей британського суспільства – *these values that are fundamental* – використовується мовцем для критики політики попередників та схвалення власної політики і заклику до спільних дій.

Складова *Rule of law*, яка також отримала вищу частотність, тісно пов'язана зі складовими *Public institutions ma Rights and duties*. Вона передбачає верховенство права, повагу до інститутів влади, виконання обов'язків та забезпечення дотримання прав, наприклад: *... there will be a legal duty to secure changes to the political declaration to reflect this new deal. All of these commitments will be guaranteed in law – so they will endure at least for this Parliament* [2].

Складова *Private property* актуалізується у контексті недоторканності кордонів, невтручання у внутрішні справи країни, наприклад: *That means taking control of our own affairs, as those who voted in their millions to leave the European Union demanded we must. So we will take back control of our laws and bring an end to the jurisdiction of the European Court of Justice in Britain* [8]. Можливість контролювати власні справи, кордони і закони – *taking control of our own affairs* – вважається найбільшою перевагою угоди про Брекзит і використовується для того, щоб переконати слухачів у правильності прийнятого рішення.

Вербалізаторами складової *Community* є лексеми *local, citizens, partners, people* тощо, наприклад: *Our world's greatest assets are threatened every day and it is so important that we support local communities to safeguard every element of this incredible world* [10]. У наведеному уривку йдеться про необхідність підтримки місцевих громад – *we support local communities* – як необхідну умову збереження світових цінностей.

Головною когнітивною ознакою цінності *Health* у текстах промов британських політиків є *Mental health*, наприклад: *After all, mental illness is about recovery, mental health is about consciousness, mental fitness is about well-being. To be happy is to be mindful, mindful of your feelings, mindful of your surroundings, and mindful of the 7.7 billion*

other humans that inhabit this planet. And while we're on the topic of health, let's talk about the health of our planet too [10]. Як бачимо, у наведеному уривку лексема “*mental*” у контексті здоров'я трапляється тричі, а сама тема здоров'я є настільки широкою, що мовець включив сюди проблеми з навколишнім середовищем, використовуючи метафору *the health of our planet*.

Складова *Tolerance* має важливе значення, оскільки Британці характеризують себе як толерантну націю, а Велику Британію як толерантну країну, яка забезпечує рівні права всім громадянам, незалежно від раси, статі, релігії та інших чинників. Це підтверджується частотністю таких лексем-супровідників як *tolerant, fair, justice* тощо. Розглянемо приклади, в яких ця складова актуалізується: *I want this United Kingdom to emerge from this period of change stronger, fairer, more united and more outward-looking than ever before. I want us to be a secure, prosperous, tolerant country – a magnet for international talent and a home to the pioneers and innovators who will shape the world ahead. I want us to be a truly Global Britain – the best friend and neighbour to our European partners, but a country that reaches beyond the borders of Europe too. A country that goes out into the world to build relationships with old friends and new allies alike* [11]. У наведеному уривку мовець говорить про майбутнє, яке бачить для Великої Британії – *stronger, fairer, more united and more outward-looking* – сильніша, справедливіша країна, ніж будь коли, яка прагне відігравати важливу роль на міжнародній арені – *country that reaches beyond the borders; A country that goes out into the world*, і серед інших невід'ємних ознак такої країни майбутнього називає толерантність – *secure, prosperous, tolerant country*.

Складові *Justice* та *Tolerance* займають однаковий щабель у системі британських цінностей і, відповідно, є однаково важливі для британського суспільства. Ці цінності мають схожі ознаки, оскільки ключові лексеми на їх позначення входять до синонімічного розширення одна одної. Лексема *justice* переважно трапляється в складі виразів *Court of Justice* та *justice system*, та в інших поєднаннях зі значенням рівних справедливих можливостей для всіх громадян, незалежно від етнічних, расових чи гендерних відмінностей, наприклад: *David's true legacy is not about the economy, but about social justice. From the introduction of same-sex marriage, to taking people on low wages out of income tax altogether, David Cameron has led a One Nation government, and it is in that spirit that I also plan to lead* [12]. У цьому уривку соціальна справедливість – *social justice* – яка передбачає однакове ставлення та рівні можливості для всіх, від одностатевих шлюбів до людей із низьким рівнем доходів, поставлена вище економічних досягнень.

Лексемами, що вербалізують цінність *Honesty*, є слова-вербалізатори та їх синонімічне розширення у поєднанні з одиницями *hope, belief, reliable, transparent* тощо. Розглянемо фрагмент тексту, в якому ця складова актуалізується: *Be braver. Be stronger. Be kind to each other. Be kind to yourselves. Have less screen time, and more face to face time. Exceed expectations. Eliminate plastics. Conserve water. Protect wildlife and their unique habitat. Keep empathy alive. Ask your friends how they are doing and listen to the answer. Be honest. Take risks. Change your thoughts and change the world. Dare to be the greatest generation of all time. I am with you, we are with you! Get to work* [8]. У наведеному уривку мовець, принц Гаррі, звертається до нації із закликом передусім про об'єднання, підкреслюючи, що він також зі своїми співгромадянами. Він закликає їх бути такими, якими повинні бути сучасні британці – представники найвеличнішої нації. Серед інших важливих рис, що входять до системи цінностей сучасного британського суспільства – любов до ближнього, сміливість, відповідальність, готовність працювати – мовець називає і цінність *Honesty*, яка займає важливе місце в ієрархії.

Складова *Wealth* репрезентована поєднанням ключової лексики та інших вербалізаторів, найчастотнішим серед яких є *prosperity*, з такими одиницями як *levels, growth, ability, security* тощо. Переважно йдеться про процвітання країни. Коли мовці говорять про особистий добробут кожного, передусім вони висловлюються у контексті загального добробуту нації як однієї із важливих умов щасливого життя. Розглянемо уривки текстів, в яких ця соціокультурна цінність актуалізується: *The integrity and prosperity of the union that binds the four nations of the United Kingdom [England, Scotland, Wales, Northern Ireland] is of the utmost importance to my Government. My Ministers will bring forward measures to support citizens across all the nations of the United Kingdom* [2]. У наведеному уривку йдеться про добробут нації – *prosperity of the union* – як передумову об'єднання Королівства. Цілісність та добробут країни названі головними завданнями, які стоять перед урядом.

Цінність *Money* репрезентована одиницями, що входять до семантичного поля ключової лексики та словами супровідниками, серед яких найчастотнішими є присвійні займенники, зокрема, *we*. Когнітивною ознакою цінності *Money* є *Control of money*, оскільки таке поєднання трапляється найчастіше, наприклад: *This Agreement provides for a real Brexit, taking back control of our borders, laws, money, farming, fisheries, and trade, amounting to the greatest single restoration of national sovereignty in Parliamentary history* [9].

Складова *Happiness* репрезентована, передусім, поєднанням слів-супровідників із ключовою лексемою та похідними від неї.

Поняття щастя імплементує ознаки, які зумовлені типом дискурсу, що досліджується. Йдеться не лише про особисті відчуття чи турботу про особисті речі, не про сприйняття себе як окремого індивіда, а про сприйняття себе як громадянина, представника та повноправного члена суспільства з високими ідеалами та спільними фундаментальними цінностями, наприклад: *To be happy is to be mindful, mindful of your feelings, mindful of your surroundings, and mindful of the 7.7 billion other humans that inhabit this planet. And while we're on the topic of health, let's talk about the health of our planet too* [7]. Як бачимо, у наведеному уривку щастя трактується як здатність бути уважним не тільки до власних почуттів та потреб, а й до інших людей, які населяють планету – *mindful of the 7.7 billion other humans that inhabit this planet*, і до планети також – *the health of our planet too*. Виконання таких моральних обов'язків робить людей щасливими.

Висновки з дослідження. Цінності є ключовим елементом політичного мовлення і відображають пріоритети та переконання політиків. У політичних промовах спостерігається диверсифікація цінностей з метою привернути увагу аудиторії. У британських політичних промовах спостерігається баланс між внутрішніми цінностями, які стосуються самої країни та її громадян, і зовнішніми, які відображають її ставлення до міжнародних партнерів та світових подій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Світліковська О. А. Вербальні та невербальні засоби актуалізації соціокультурних цінностей британців та американців (на матеріалі масмедійних текстів) :дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2021. 294 с.
2. American Rhetoric. 2020. April, 27. URL : <https://www.americanrhetoric.com/speeches/borisjohnsonpostcovid19downingstreetspeech.htm> (дата звернення: 10.01.2021).
3. American Rhetoric. 2020. March, 23. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/borisjohnsoncoronaviruslockdownbritain.htm> (дата звернення: 10.01.2021).
4. American Rhetoric. 2016. June, 24. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/davidcameronresignationspeech.htm> (дата звернення: 16.12.2020).
5. American Rhetoric. 2015. June, 26. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-politics-43256183> (дата звернення: 16.12.2020).
6. American Rhetoric. 2019. October, 19. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/borisjohnsonsaturdayparliamentbrexitdeal.htm> (дата звернення: 08.11.2020).
7. American Rhetoric. 2019. September, 19. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pms-speech-on-new-brexit-deal-21-may-2019> (дата звернення: 16.12.2020).
8. American Rhetoric. 2020. January, 31. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/borisjohnsonleavingtheEUfinally.htm> (дата звернення: 10.01.2021).

9. American Rhetoric. 2019. February, 5. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/stateoftheunion2019.htm> (дата звернення: 16.12.2020).
10. REV. 2020. July, 2. URL : <https://www.rev.com/blog/transcripts/prince-harry-speech-transcript-on-fighting-racism-at-diana-awards> (дата звернення: 19.12.2020).
11. Prospect Magazine. 2017. October, 9. URL : <https://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/beware-of-kipling-spouting-politicians-britains-imperial-mindset-is-undermining-its-chances-of-brex-it-trade-success> (дата звернення: 02.02.2020).
12. American Rhetoric. 2017. May, 11. URL : <https://www.americanrhetoric.com/speeches/mikepencepersecutedchristianssummit.htm> (дата звернення: 10.09.2020).

Tetiana Soroka,
PhD of Philological Science,
Associate Professor at the Department of English Philology
and World Literature,
Izmail State University of Humanities
<https://orcid.org/0000-0002-7680-6604>
Izmail, Ukraine

Semantic features of language units as a translation problem

Семантичні особливості мовних одиниць як перекладацька проблема

Summary. *The article is devoted to the problem of a source text translation analysis, namely the importance of understanding semantic meanings of source text units while corresponding to a target text. The article considers the most common views in domestic and foreign linguistics on the nature of language meaning, what meaning is and what relation it has to the language form, because without this it is impossible to solve the problem of lexical correspondences in translation. Meaning is a mental entity formed by the reflection of individual elements of reality. It can be defined as an objective reflection of reality. As a socially determined category, the meaning is characterized by a stable status in synchrony, however, it changes in diachrony. The meaning of a word or word combination is determined by the content of necessary and arbitrary features of the notion, that is, the semantic structure that the word or word combination corresponds to, regardless of whether these features are reflected. In our research, we consider a meaning as the relation of a sign to a set of graphemes or phonemes, denotatum and signifier – elements that are not in themselves as meanings of a sign, but due to their presence, the sign gets meanings, that is, it becomes what it is – a sign, and not just an object of reality. So, the system of relations that a sign includes is multi-sided – any sign is part of a whole grid of complex and diverse relations. In modern semiotics, it is customary to talk about three types of relations, which include a sign – and, accordingly, about three types of meanings, in connection with each of which translation problems arise on the level of semantics. Based on the fact that in the text (speech macro-expression), an autonomous language unit becomes an integral speech component of the whole, losing its vocabulary autonomy and entering into indissoluble connections both with neighboring units and with the entire utterance, the translator should use a macro-translation approach to the original.*

Key words: *source text, target text, language sign, semantic meaning, translation analysis, translation unit.*

Анотація. Стаття присвячена проблемі аналізу перекладу вихідного тексту, а саме важливості розуміння семантичних значень одиниць вихідного тексту при їх відповідності цільовому тексту. У статті розглянуто найпоширеніші у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці погляди на природу мовного значення, на те, чим є значення та яке відношення воно має до мовної форми, адже без цього не можна вирішувати проблему лексичних відповідників при перекладі.

Значення є психічним утворенням, яке формують відображення окремих елементів дійсності. Значення можна визначити як об'єктивне відображення дійсності. Як соціально обумовленій категорії значенню властивий стабільний статус у синхронії, втім, воно змінюється у діахронії. Значення слова чи словосполуча зумовлюється змістом необхідних та довільних ознак поняття, тобто тієї семантичної структури, якій відповідає слово чи словосполуча, не залежно від того, чи відображені зазначені ознаки. У нашій роботі ми розглядаємо значення як відношення знака до сукупності графем чи фонем, денотата та сигніфіката – елементів, які самі по собі не є значенням знака, але завдяки їх наявності знак отримує значення, тобто стає тим, чим він є – знаком, а не просто предметом. Отже, система відношень, до якої входить знак, є багатобічною – будь-який знак є частиною цілої сітки складних і різноманітних відношень. У сучасній семіотиці прийнято говорити про три типи відношень, до яких входить знак – і, відповідно, про три типи значень, у зв'язку з кожним із яких виникають перекладацькі проблеми на рівні семантики. Спираючись на факт, що в тексті (мовленнєвому макроявищі) автономна мовна одиниця стає невід'ємним мовленнєвим компонентом цілого, втрачаючи свою словникову автономію і вступаючи в нерозривні зв'язки як із сусідніми одиницями, так і з усім висловлюванням, перекладач має використати макроперекладацький підхід до оригіналу.

Ключові слова: вихідний текст, цільовий текст, мовний знак, семантичне значення, перекладацький аналіз, одиниця перекладу.

Introduction. Language is an intermediary between a person and extra-linguistic reality. It itself bears the imprint of human ways of mastering reality, and is also at the same time a means of conceptualizing it, embodying a naive (linguistic) picture of the world. Thus, language leaves its mark on the perception of reality by a person – perception through the prism of language.

The main difficulties that a translator faces are related to the variety of languages, opportunities and ways to use them to name objects and describe situations. Language factors not only create difficulties in translation, but also create conditions for overcoming them. Although each language is unique, the construction and use of all languages are based on the same principles: all languages are made up of two-way units that have sound and meaning. Languages have a vocabulary and grammatical structure, serve as a means of forming thoughts and transmitting them in the process of communicating with other people; all languages are used

to create extra-linguistic reality. Each of them is able to express notional categories of time, place, number, modalities, and many others in different ways, to denote classes of objects and individual objects and their features, processes, and states.

Languages have a large number of other universal properties – both the most general and more specific ones. This universality reflects the unity of human thinking and the world around us. It ultimately determines the possibility of translation.

Methodology. There are different definitions of "translation". One of the followers of the theory of translation Kyiak T.R. gives the following definition: Translation is the process of converting a speech work in one language into a speech work in another language while maintaining the same meaning, or rather the system of meanings expressed in the source text [4, p. 11]. According to Kudriavtseva N.S., translation is the transfer of information contained in a certain work of speech by means of another language [5, p. 34]. Popko I. emphasizes that translation can be regarded as one of the most important types of communicative activity. It focuses primarily on the complete and adequate transmission of the original language, which contains the whole set of implications of the linguistic, social and cultural plan [7, p. 341]. Worthy of attention is the definition of Chernovatyi L. M.: To translate means to express correctly and fully by means of one language what is already expressed earlier by means of another language [10, p. 89]. In all of the above definitions, translation is defined as the process by which text appears in another language. In the theory of translation, the distinction between translation-process and translation-result has acquired the traditional status. Thus, Shuttleworth M. writes that translation as a result of translation activity is “analogous to the original”, and translation as a process is “a specific oral or written activity aimed at transforming an oral or written text that exists in one language by an another language, while preserving the invariance of the content and qualities of the original, as well as author's authenticity” [12, p. 60]. Munday J. considers translation as a foreign-language form of the message contained in the original [11, p. 195]. In other words, the texts of the translation and the original are recognized as communicatively equivalent, that is, that is, they are able to perform the same function in different communication conditions. It is worth noting that, despite sometimes opposing positions, many of the scientists of translation theory focus on the content plan, that is, on the meaning. For example, Saiko M.A defines the act of translation as transferring the value of a unit of language of an entire text or part of it from one language to another [8].

The purpose of the article is to analyze the problem of a source text translation analysis, namely the importance of understanding semantic meanings of source text units while creating a target text.

Results and Discussion. Language is a part of a person, and new meanings are constantly appearing in it, and some of them disappear before they even get into dictionaries. So, the metaphor of a mechanism that, so to speak, “generates” (a mechanism of semantic derivation) can be applied to language. The mechanism is “triggered” by necessity and provides the needs of speakers in new meanings. However, it should be clarified: this is a natural mechanism. The principles of its construction and functioning are consistent with human nature and are subject to the same laws and restrictions as other internal mechanisms and information systems of a person [6, p. 58].

Human language has all the means to overcome any situation of untranslatability. The possibilities of translation are also expanded by the fact when comparing culture and a particular language, a certain word becomes a symbol, that is, fundamentally polysemantic one [1, p. 309]. This fact is confirmed by the fact that the unit of translation is determined not by a single word or sentence, but by a text [2, p. 15]. However, on the other hand, for a translator and linguist, operational distinction is important not only on the level of texts, but also on the level of elements of culture and language, because the language is integrated into the culture, where it functions.

So, the building material for the formation of texts is language signs. The content of the text is similar to a mosaic consisting of various meanings of language signs. Therefore, it is possible to understand the meaning of the text only when there is a clear idea of the essence and purpose of the language sign. In modern linguistics, a language sign is usually understood as a sound or graphic complex that corresponds to a word (stable phrase) [9, p. 102].

Language units are not just labels used to refer to their respective objects. Each language sign has a constant, unique meaning, and these meanings for units of different languages, as a rule, do not coincide. That is why translation can never be reduced to a simple replacement of one form with another, because the translator has to decide constantly which units of the translated language are most suitable for the content of the original [10, p. 219].

By its very nature, the translation process is possible only due to a phenomenon known as the “bilateral nature of language units” [11, p. 199]. The presence of two inextricably linked sides – the plan of expression (form) and the plan of content (meaning) – is the essence of any language sign. The meaning contains the ability to identify the derived situation and make sense of new situations. On the other hand, a meaning is a limitation: it is not designed for anything. The range of derived objects and situations that “serve” a certain meaning, as well as the possibility of its modification and extension to new objects and situations, is also limited [3, p. 83].

First of all, there is a relationship between the sign and the object it denotes. These relations are constant for a given unit on a specific synchronous section of the language. The relation of the designation, that is, between the sign and the denotatum, comes to the fore when analyzing the semantics of the word in implementation.

It is worth saying that objects, processes, qualities, phenomena of reality denoted by signs are called referents of signs, and the relationship between a sign and its referent is preferential meaning of the sign. It should be noted that the referent of a sign is usually not a single object, process, etc., but a whole class of homogeneous objects and phenomena. In speech, in a specific text, signs of language can denote and most often denote not the whole class (“referent”) as a whole, but only some specific single object (or process, phenomenon, etc.) – denotatum. Any language sign has a denotative meaning, because there is no sign without denotatum.

We emphasize that translation does not deal with language, but with speech, or to be exact with specific speech texts. So, in the translation process, the correspondence between the signs of two languages – the source and target – is often established not on the level of referents, but on the level of denotates.

Having considered above the structure of a language sign meaning let's move on to the question of defining a language sign, which should be considered as a unit of translation.

The most typical language sign is a word. It is generally accepted that a word is the main structural and semantic unit of a language that serves to name objects and their properties, phenomena, etc., which is characterized by a set of semantic, phonetic and grammatical features specific to each language [4, p. 79].

The word as a structural element of a language is multifaceted. Words (this is common to the vocabulary of English and Ukrainian) have a certain content volume, certain structural features. Words of the languages we compare form verbal associative series, can be elements of semantic fields. They are characterized by a certain motivation, can be part of phraseological units, used in various functional styles, and also distributed among lexical groups depending on their etymology, area of functioning, etc.

The word has a certain semantic potential, that is, the opportunities that are provided to speakers by the derived meaning and the situation associated with it for understanding and conceptualizing other situations. On the other hand, a word has its own range of situations of different types and different nature, to which it can be extended, which it can “cover”.

The semantic potential of a word is almost never fully realized. Only a part of it is implemented as separate meanings [7, p. 348]. This process

is uneven – one possibility (type of meaning) can be implemented repeatedly, the other one – never. This also applies to words of the same semantic class, which should have approximately the same potential. However, different words of the same class have a different number of meanings [9, c. 100].

However, a word itself has no meaning and cannot be understood if it is completely isolated. We will not find its meaning directly in a sign. The word acquires its meaning and develops it only in a set of sentences and texts in specific situations that are experienced.

The highest level of speech flow organization is text. Language signs manifest themselves only when they are closely related in sentences, texts, and situations. They take on meaning only as connected units. Being textual-related ones, they may make sense only as those that convey text content [1, p. 219]. We speak normally not in disparate words, but in sentences and texts, and our speech is based on the situation. If we want to understand what a given word is and how it relates to its meaning, we should definitely take this into account. Otherwise, we will go from some difficulties in the course of reasoning to others. The semantics of words in the text are radically different from the semantics of isolated words, and the semantics of words should be supplemented with the semantics of the text.

Text is more than a set of lexemes. It is a verbally formed thought about the human environment. Summing up various approaches to determining the composition of a text, Dorofeieva M.S. notes that on each level of text organization, we can select its simplest elements-units. Thus, the simplest unit of fiction speech is the expression [1, p. 294]. When we talk about a text content, it does not mean that it is contained directly in the text – in a combination of letters and sounds. The text content is thoughts, feelings, and associative images that are triggered by text in our brain. The text content is located outside the text itself – in the minds of the sender (the one who creates and transmits the text) and the addressee (the one to whom the text is addressed and the one who perceives it).

The text is predetermined by two points: the idea (intention) and the implementation of this idea. Speech intent or a speaker's speech will is a universal component which presents in every utterance – from a one-word everyday remark to large, complex works of science and literature. Speech intent is defined as the subjective moment of expression, which determines the whole expression, its volume and boundaries and is realized when choosing a certain speech genre [5, p. 174].

Due to the accumulation of knowledge in the past, the understanding a text acquires a specific double layer. That is, there is a process when other hidden information contained in memory is added to information that

is perceived directly and contained in the surface structure of an object. People who perceive real or speech events are able to construct a mental meaningful representation only if they have a more general knowledge of such events [11].

It is necessary to distinguish between two concepts "content/sence" and "meaning". Meaning is a language category, a system category, the possibility of certain designations is limited by the scope of a specific language. The meanings of a single unit in different languages may not match. The notion of meaning applies only to individual language signs (words and stable phrases). The content appears only in the text, and the meaning is inherent in language units even before they are used in speech (pronounced/written) [9, p. 98]. We use the notion of sence in relation to the text as a whole and its complete parts (utterances, groups of utterances), this is a communicative category, the meaning of a language unit updated in speech. The sence does not depend on the difference between languages and can be expressed by different language means in different languages.

Speaking about the complete and accurate transmission of the content plan of the original text, the term content is used in the widest possible sense of the word – not only "intellectual" or "subject-logical" content. This is all the information of the source text – both intellectual and emotional, which is carried by the units of the translation text, as well as the pragmatic potential of the text [3, p. 83]. The sence of a fiction work – (its semantics) is a work in the narrow sense of the word. The text itself is simply a technical means, a "channel" of communication. For example, the novel "Vanity Fair" by W.M. Thackeray in English and Ukrainian – these are two different versions of the novel, and what they have in common, what should be preserved in translation, is a fiction work in the narrow sense of the word. The translator must convey the ideological and aesthetic content. The text is only a carrier of this content. The text itself is determined by the language in which the work was created, and therefore when translating a lot of things have to be expressed by other means inherent in another language.

Translation deals exclusively with textual sence, since only texts are translated and can be translated. It follows that meanings are in principle untranslatable, except when it comes to meanings and when they are part of text content. It is not the meanings specific to definite languages that are translated, but the sences set by the situation [10, p. 168]. Any translation that begins with the transmission of separate words and phrases is doomed to failure. The first technical step in translation is to reproduce the thought of each completed part of the text, that the thought is determined by the whole context, the entire text work [4, p. 176].

The contextual meaning of a word may not coincide with the dictionary meaning and may fundamentally differ from the meanings of this

language unit previously fixed in dictionaries. Taking into account this basis, we express the opinion that functioning in a coherent text, language units, including vocabulary units, not only realize their systemic meaning fixed in the language, but also acquire new meanings and their shades under the pressure of context and the extra-linguistic situation. This allows participants in the communication process to describe not pre-defined and rigidly fixed situations, but the entire infinite set of possible and imagined situations.

In this regard, we consider it necessary to take into account the fact that Linguistics finds a dictionary counterpart in the translation language for each unit of the original language (i.e., its relatively autonomous micro-phenomenon). However, this micro-translation approach to the original cannot be taken as the basis of translation activity (bilingual dictionaries are built on this micro-translation principle). After all, within the framework of this approach, completely different factors already operate, which turn adequacy into a phenomenon that is almost elusive for traditional translation.

Conclusions. Thus, the task of translation is to provide a type of cross-language communication in which the text created in the language of the recipients of translation could act as a full-fledged communicative replacement for the original and be identified by the recipients of translation with the original in functional, structural and semantic terms. Consequently, the linguistic principles of translation transformations come not from the formal, but from the semantic side of the compared language phenomena. In other words, the linguistic aspect of translation allows to go not from form to content, but from content to form. For translation analysis of the original text, it is important to know about the constituent meanings of language units, the mechanism of their action, and the interweaving of different shades of meaning in a word. Then, on the basis of the interrelationships of denotative and connotative shades of word meanings, which are manifested not in an isolated word, but in the composition of phrases, in the context of a sentence, a whole statement, text and situation, the author of the target text will discover the true meaning of the source text. Such knowledge is important for moving away from literalism and creating an adequate target text filled with mood and ideas as close as possible to the source text.

BIBLIOGRAPHY

1. Дорофеева М.С. Синергетика перекладу спеціальних текстів (німецько-український напрям): монографія. К.: Вид. дім Дмитра Бурого, 2017. 520 с.
2. Засекін С.В. Психолінгвальні закономірності відтворення художнього тексту в перекладі (на матеріалі англійської та української мов): автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.16 / Харків. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2020. 36 с.

3. Кияк Т.Р. Міжкультурна комунікація, дискурс та переклад. Актуальні питання іноземної філології. 2015. № 2. С. 83–91.
4. Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Перекладознавство (німецько-український напрям). К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
5. Кудрявцева Н.С. Лінгвістична відносність і проблеми перекладу філософської термінології: монографія. К.: Вид. дім Дм. Бураго, 2017. 460 с.
6. Ольховська Ю.Д. Синхронія / діяхронія Ф. де Соссюра: наступність і новаторство. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер.: Філологічні науки (мовознавство)*. 2016. № 5(2). С. 58–60.
7. Попко І. Переклад як особливий вид комунікації. Гуманітарні аспекти формування особистості працівника МНС: матеріали V Всеукраїнської наукової конференції. Львів: ЛДУ БЖД, 2011. С. 341–348.
8. Сайко М.А. Переклад як симулякр та симулякри у перекладі. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Вип. 9. Т. 2. С. 64–69.
9. Скрильник С.В. Трансференція у перекладі. *Нова філологія*. 2014. № 63. С. 98–102.
10. Черноватий Л.М., Кальниченко О.А., Ребрій О.В. Переклад у наукових дослідженнях харківської школи: колективна монографія. Вінниця: Нова Книга, 2013. 568 с.
11. Munday J. Translation and ideology. A textual approach. *The Translator*. 2007. Vol. 13. № 2. P. 195–217.
12. Shuttleworth M. Translation studies and metaphor studies: possible paths of interaction between two well-established disciplines. *Tradurre Figure. Translating figurative language / ed. by D.R. Miller, E. Monti. Bologna, 2014. V3. Issue 5. P. 53–65.*

Наталія Талавіра,
кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри англійської філології і філософії мови,
Київський національний лінгвістичний університет
<http://orcid.org/0000-0002-5600-5893>
м. Київ, Україна

Персуазивний статус англомовних новинних текстів: конструкційний аспект

Persuasive status of English news texts: constructional approach

Анотація. Новинні тексти не лише інформують читачів про останні події у світі, але й формують ставлення до конкретної ситуації та переконують у правдивості поданих відомостей. Персуазивний статус повідомлень уможлиблює їхній аналіз у руслі когнітивної риторики, яка вивчає різноманітні медійні тексти за допомогою риторичних канонів інвенції, диспозиції, елокуції, перформації та когнітивних структур. Морфосинтаксичні конструкції, що є поєднанням форми, значення і функції, є засобом оформлення новинних повідомлень на елокутивному рівні і відображають маніпулятивний потенціал новин про збройний конфлікт між Ізраїлем та Хамасом, який почався у жовтні 2023 року. Англомовний сайт Бі-Бі-Сі, який декларує свою неупередженість у викладі фактів, явищ і подій, репрезентує протиставлення між ізраїльсько-палестинськими військами за допомогою політично коректних конструкцій з акцентом на жорстокості бойовиків і вимушеній військовій кампанії з боку Ізраїлю. Пропонована розвідка висвітлює персуазивну природу омовлення конфлікту на прикладі двох груп конструкцій: на позначення конфлікту та його учасників. *Attack-, operation-, escalation-, conflict-*конструкції, що іменують протистояння, відображають його як заплановану тимчасову військову діяльність, що є продовженням та ускладненням попереднього конфлікту, а *massacre- і slaughter-*структури указують на насильство з боку палестинських бойовиків. Дії ізраїльтян представлені як атаки у відповідь на несправедливі вчинки іншої сторони за рахунок *attack-* та *strike-*структур. Палестинські нападники названі *militant-, fighter-, gunman-, armed group-*конструкціями, що репрезентують їх жорстокими бойовиками, що знаходяться поза законом, а *terrorist-*конструкція вживається у цитатах очевидців подій та світових лідерів. Ізраїльтяни описані *Israeli army-, Israeli forces-, military-*конструкціями, які подають їх як регулярну армію, незважаючи на гуманітарну кризу і вбивства цивільних у Секторі Газа.

Ключові слова: новинний текст, морфосинтаксична конструкція, риторика, персуазивний статус, ізраїльсько-палестинська війна.

Summary. News texts not only inform readers about the latest events in the world, but also form their attitudes to a specific situation and convince them of the truthfulness of the presented facts. The persuasive status of news stories enables their analysis in the vein of cognitive rhetoric, which studies various media texts using rhetorical canons of invention, disposition, elocution, performance and cognitive structures. Morphosyntactic constructions, which are a combination of form, meaning and function, are a means of verbalizing news texts at the elocutionary level. Constructions reflect manipulative potential of news stories about Israel-Hamas war, which began in October 2023. The BBC site that declares its impartiality in the presentation of facts, phenomena and events reflects the confrontation between Israeli-Palestinian forces with the help of politically correct constructions with an emphasis on the brutality of the militants and the retaliatory military campaign on the part of Israel. The article represents persuasive potential of news texts on the example of two groups of constructions, designating the conflict and its participants. Attack-, operation-, escalation-, conflict-units, naming the war, reflect it as a planned temporary military activity, which is a continuation and complication of the previous conflict, and massacre- and slaughter-constructions underscore violence of Palestinian militants. The actions of the Israelis are represented by attack- and strike-constructions. Palestinian fighters are described by militant-, gunman-, armed group-constructions, representing them as brutal outlaws, and terrorist-construction is used in quotes of eyewitnesses and world leaders. Israelis are designated by Israeli army-, Israeli forces-, military-constructions, representing them as a regular army, despite the humanitarian crisis and the killing of civilians in the Gaza Strip.

Key words: news text, morphosyntactic construction, rhetoric, persuasive status, Israel-Gaza war.

Вступ. Ще з появою новинних текстів було проголошено, що вони повідомляють аудиторію про останні події в певній місцевості, країні чи світі [19, с. 399]. При цьому заявлені об'єктивність [6, с. 141, 144], незаангажованість та нейтральність новин [11, с. 8] виглядають досить сумнівними сьогодні. По-перше, незважаючи на намагання об'єктивно представляти новини за рахунок найповнішого повідомлення про події [11, с. 8], новинний текст створюється журналістом, який використовує не лише факти, але й власні уявлення про довкілля, свою систему цінностей, набір конструктивних стратегій і шаблони представлення матеріалу [4, с. 34]. Крім того, створення новинного тексту не є справою однієї людини, виокремлюють інституційні та колективні різновиди [1, с. 6], коли над матеріалом може працювати аж до восьми [9, с. 48], котрі приносять у текст своє бачення, ідеї, аргументи. По-друге, незаангажованість подачі інформації повинна ґрунтуватися на незалежності ЗМІ, які натомість зазнають впливу рекламодавців, представників владних структур, власників, читачів [2, с. 24]. По-третє, забезпечення нейтральності викладу матеріалу [8, с. 171] досягається у медійних

текстах за рахунок збалансованого відбору фактів, їхньої перевірки та відокремлення від оцінок [6, с. 144], цитування свідків та експертів. Проте журналісти самостійно обирають джерела, а публікація не завжди містить баланс точок зору, який ними постулюється [8, с. 137].

Як наслідок, новинні тексти не просто повідомляють про певну подію, вони надають авторське бачення ситуації у певній перспективі, формують сприйняття [16, с. 2], змінюють переконання [5, с. 884; 20, с. 365], аргументують правдивість поданих даних, фактів та деталей [3, с. 65], при цьому «прямо чи опосередковано, у відкритій чи прихованій формі, впливають на всі соціально-політичні процеси» [2, с. 18]. Тому метою нашої розвідки є встановлення персуазивного впливу новинних текстів на цільову аудиторію. Матеріалом дослідження слугують новини про збройний конфлікт між Ізраїлем та палестинськими бойовиками з угруповання Хамас, які були опубліковані у перші дні протистояння на англomовному сайті Бі-Бі-Сі, що орієнтується на міжнародну аудиторію і проголошує себе «неупередженим та незалежним» джерелом інформації [13]. Незаангажованість та точність викладу подій є надзвичайно важливими у часи конфліктів, невпевненості, емоційних потрясінь, що робить наше дослідження актуальним.

Методологія та методи дослідження. Переконувальний статус новинних текстів дозволяє аналізувати їх з опертям на риторичні канони інвенції, пов'язаної з відбором аргументів; диспозиції, спрямованої на лінеаризацію змісту; елокуції, тобто вербалізації змісту; запам'ятовування і відтворення [14]. Риторичне вивчення текстів полягає у відборі повідомлень відповідної тематики на інвентивному рівні, виокремленні моделей їхньої побудови на диспозиційному та аналізі морфосинтаксичних конструкцій як засобів оформлення текстів на елокутивному етапі. Морфосинтаксичні конструкції є поєднанням форми, значення та функцій [12, с. 64] і характеризуються невивідністю семантики зі значень окремих компонентів та збереженням у пам'яті в готовому вигляді [12, с. 5]. При цьому їхню форму не можна передбачити, спираючись на загальноприйняті правила [18, с. 9]. Конструкції можуть містити різні елементи: окремі морфеми, слова, ідіоми, узагальнені синтаксичні патерни [12, с. 87].

Під час дослідження матеріалу ми зосередилися на аналізі новинного висвітлення збройного протистояння між Ізраїлем та Хамасом за допомогою конструкцій. На першому етапі було відібрано 20 новинних текстів, виставлених на сайті www.bbc.com з 07 жовтня по 12 жовтня 2023 року, а також п'ять статей, опублікованих у листопаді 2023 року. На другому етапі виокремлено морфосинтаксичні

конструкції на позначення конфлікту та його учасників. На третьому етапі встановлено значення виділених структур та їхніх персуазивний вплив на цільову аудиторію за рахунок відбору різних конструкцій на позначення протидіючих сторін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Персуазивність новинних текстів виявляється у задіяних конструкціях для позначення подій у перші дні конфлікту. Розглянемо його на основі тематичної рубрики та головних учасників. Конфлікт розгорівся 7 жовтня 2023 року. Перші повідомлення були розміщені під рубрикою, що містить конструкцію *Middle East* (www.bbc.com, 08.10.2023), яка відображає територіальну характеристику конфлікту. На наступний день рубрика містила конструкцію *Hamas-Israel attack 2023* (www.bbc.com, 09.10.2023), яка метонімічно відображає дві сили, задіяні у протистоянні, його різновид *attack*, котрий позначає вияв жорстокості з наміром нанести шкоду іншій людині або місцю [15] та рік 2023. Крім того, послідовність представлення ворогуючих сторін указує на Хамас як ініціатора. На четвертий день рубрика двічі змінювалася: спершу вона іменувалася конструкцією *Israel-Arab war* (www.bbc.com, 10.10.2023), а ввечері – *Israel-Gaza war* (www.bbc.com, 10.10.2023). Як бачимо, перша модифікація стосується назви конфлікту, який представлений як війна (*war*), тобто боротьба між двома країнами, котра включає велику кількість солдат і зброї [15]. Зранку редакція онлайн видання акцентувала протистояння між Ізраїлем (*Israel*) та арабським світом (*Arab*), без ідентифікації точної кількості залучених мусульман, тоді як вечірній варіант рубрики підкреслює стан війни з конкретною державою – Сектором Газа (*Gaza*). Крім того, в обох варіантах ініціатором конфлікту репрезентований Ізраїль, оскільки на цей час прем'єр-міністр Нетаньяху офіційно оголосив війну. Надалі збройне протистояння висвітлюватимуть під рубрикою *Israel-Gaza War*, яка буде винесена в окрему секцію новин на сайті через високу актуальність повідомлень на цю тему.

Вибір конструкцій для іменування власне конфлікту теж має маніпулятивний потенціал. Спершу ситуація описується за допомогою *attack*-конструкції, яка указує на одноразовий вияв насилля, напр., *Hamas attack* (www.bbc.com, 07.10.2023), *in attack from Gaza* (www.bbc.com, 08.10.2023), який може характеризуватися серйозними або навіть фатальними наслідками, втіленими прикметниковим компонентом, напр., *most serious attack* (www.bbc.com, 07.10.2023), *a deadly attack* (www.bbc.com, 10.10.2023). Крім того, подія описується за рахунок *operation*-конструкції, яка позначає заплановану військову діяльність із залученням багатьох людей [15], напр., *a sophisticated, coordinated operation* (www.bbc.com, 07.10.2023), *the*

Hamas operation (www.bbc.com, 08.10.2023). Обидві структури – і *attack-*, *operation-*конструкція – подають ситуацію як щось тимчасове, яке хоч і імплікує жорстокість і втрати, не може мати тривалого впливу.

Наприкінці першого дня і наступні два доби протистояння подається за допомогою *conflict-*, *escalation-* та *infiltration-*конструкцій, котрі відображають військову подію більш продовження попереднього конфлікту, котре триватиме недовго. *Conflict-*конструкція позначає протистояння між двома сторонами [7], яке носить військовий або насильницький характер [15], напр., *the Palestinian-Israeli conflict* (www.bbc.com, 07.10.2023), *the Israel-Palestinian conflict* (www.bbc.com, 07.10.2023). При цьому новинне видання не може визначитися, хто є ініціатором конфлікту, що відображено у різній послідовності топонімів у наведених конструкціях, де *Palestinian* може включати інші військові угруповання, крім Хамасу. *Escalation-*конструкція, яка вжита у новинних текстах у перші дні протидії, позначає погіршення боротьби і збільшення насильства [15], напр., *The escalation has made Gaza's dreadful humanitarian situation even worse* (www.bbc.com, 09.10.2023). У наведеному реченні *escalation-*конструкція акцентує ускладнення вже існуючої ситуації, а не нового конфлікту, а тому зменшує вплив на читачів. *Infiltration-*конструкція ідентифікує атаку малими групами солдат, які непомітно проникають на територію противника [7], тобто дана структура підкреслює тимчасову ситуацію, яке не несе великої загрози, напр., *At the same time as the infiltration, militants in Gaza began launching thousands of rockets towards Israel* (www.bbc.com, 08.10.2023).

Починаючи з четвертого дня, коли стало зрозуміло про рішучі наміри ізраїльтян, у новинних текстах використовуються *attack-*, *assault-* й *incursion-*конструкції, які не відображають всієї жорстокості, притаманної протистоянню, а також *massacre-* і *slaughter-*конструкції, котрі акцентують насилля з боку бойовиків Хамасу. *Assault-*структура виокремлює сильний характер нападу [7], з метою захоплення території противника [15], напр., *On Saturday, Hamas broke through the barrier between Gaza and Israel and its militants launched a murderous assault* (www.bbc.com, 10.10.2023). *Incursion-*конструкція, яка синонімічна *attack*, репрезентує неочікуваний напад на чужу територію [15], нівелюючи жорстокість і спланованість події, напр., *the Israeli Defence Forces had began their efforts to repel the incursion* (www.bbc.com, 10.10.2023). У наведеному реченні *incursion-*конструкція відображає сприйняття ситуації ізраїльтянами, позначеними структурою *the Israeli Defence Forces*. Дві *massacre-* і *slaughter-*конструкції, які подають дії нападників як

жорстокі, вживаються у новинних текстах у цитатах очевидців, що, з одного боку, робить новини більш персуазивними, а з іншого, дистанціює редакцію від політично некоректних висловлювань, напр., *Supernova festival: How massacre unfolded from verified video and social media* (www.bbc.com, 10.10.2023). У наведеному заголовку *massacre*-конструкція описує звірства, а структури *verified video and social media* акцентують точку зору пересічних людей на описувані події.

А як в цей час подавалися дії ізраїльтян, які оголосили війну і мстили за загиблих громадян? Протистояння з їхньої перспективи втілюється *attack*- та *strike*-конструкціями, які позначають військову атаку, напр., *Palestinian health officials say more than 400 people have been killed in retaliatory Israeli air strikes on Gaza* (www.bbc.com, 09.10.2023). У наведеному реченні конструкція *retaliatory Israeli air strikes on Gaza* відображає повітряні атаки, а компонент *retaliatory*, що позначає дію у відповідь на певний несправедливий вчинок [15], підвищує позитивний персуазивний вплив висловлення. Крім того, незважаючи на цитування палестинців (*Palestinian health officials say*), характеристика дій ізраїльтян є нейтральною, без акцентування їхньої жорстокості.

Представлення головних учасників протистояння теж має маніпулятивну природу. Військові з Гази відображені за рахунок *militant*-, *fighter*-, *gunman*-, *armed group*-конструкцій, які репрезентують їх жорстокими та агресивно налаштованими людьми, що прагнуть досягти політичних змін, знаходяться поза законом, оскільки володіють зброєю [15], але при цьому всі ці структури не подають їх як терористів, хоча угруповання Хамас і вважається таким згідно з списком, укладеним урядом США [див.: 10]. Тобто онлайн видання дистанціюється від політично умотивованих конструкцій, напр., *the militants were methodically prowling through the festival killing on sight* (www.bbc.com, 10.10.2023). Один новинний текст послуговується двома конструкціями *Hamas militants* і *Palestinian militants* як взаємозамінними, хоча не всі палестинці належать до Хамасу, напр., *Hamas militants from Gaza are still fighting inside Israel [...]* *More than 300 people have been killed by Israeli strikes in Gaza since Palestinian militants infiltrated Israel from Gaza on Saturday morning* (www.bbc.com, 08.10.2023). Водночас суб'єктно-предикатні структури акцентують необгрунтовану жорстокість бойовиків завдяки дієсловам, які вказують на вбивства беззахисних людей, напр., *Palestinian fighters killed many people* (www.bbc.com, 07.10.2023); *attackers on motorcycles began firing at attendees; gunmen opened fire on residents* (www.bbc.com, 08.10.2023); *its residents were shot dead by Hamas militants; executed*

Israeli civilians (www.bbc.com, 08.10.2023). Іменування бойовиків Хамасу *terrorist*-конструкцією здійснюється лише за умови цитування свідків нападу, напр., “*The terrorists are trying to break into my house,*” *Ayelet Hachim told Channel 12, from her home in the town of Kibbutz Be’eri, close to the Gaza strip* (www.bbc.com, 07.10.2023). *Terrorist*-конструкція вживається для представлення висловлень світових лідерів про ситуацію у регіоні, тобто акцентується ставлення до бойовиків окремих осіб, а не редакції видання, напр., “*There’s never a justification for terrorist attacks and my administration’s support for Israeli’s security is rock solid and unwavering,*” he [Biden] added (www.bbc.com, 08.10.2023).

Натомість зображення ізраїльських військових здійснюється завдяки *Israeli army-, forces-, military*-конструкціям, котрі указують на професійно підготовлені війська, які підпорядковуються уряду країни, напр., *The Israeli military also carried out artillery strikes* (www.bbc.com, 08.10.2023). І хоча таке представлення іншої сторони конфлікту логічне на початку, коли ізраїльтяни відповідали на підступний напад бойовиків, навіть після масованих обстрілів Сектору Газа, лікарні і гуманітарної катастрофи ізраїльтяни репрезентовані у новинних статтях нейтральними конструкціями *Israeli forces, Israeli military* або метонімічною структурою *Israel*, напр., *But what happens when the Israeli military turns its attention to the southern Gaza Strip* (www.bbc.com, 27.11.2023).

Варто зазначити, що англomовний сайт Бі-Бі-Сі, наражався на звинувачення в упередженості під час висвітлення протистояння між Ізраїлем та Хамасом [див.: 17], оскільки новинні тексти по-різному висвітлюють вчинки двох сторін за рахунок «гуманізації ізраїльських жертв порівняно з палестинськими та упушення ключового історичного контексту під час представлення подій» [ibid].

Висновки з дослідження. Аналіз новинних текстів про збройний ізраїльсько-палестинський конфлікт показав, що навіть всесвітньо відомий своїм прагненням до неупередженості сайт Бі-Бі-Сі маніпулює поглядами та переконаннями адресатів. Персуазивний характер повідомлень виявляється у відборі конструкцій для опису протистояння та задіяних сторін. Палестинці представлені як ініціатори нападу, схильні до надмірного насильства і необгрунтованої жорстокості, тоді як ізраїльтяни подані як борці за справедливість і їхні неправомірні дії висвітлені упереджено. Перспективи подальших розвідок вбачаємо в аналізі моделей структурування новинних текстів про збройні конфлікти в інших частинах світу, встановленні конструкцій, які мають маніпулятивний потенціал, у вивченні повідомлень на інші тематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрієшина К. І. Лінгвальні засоби авторизації в сучасному англомовному журнальному дискурсі: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2019. 20 с.
2. Каверіна А. С. Довіра до конвергентних медіа в Україні: дис. ... канд. соціол.наук: 22.00.04. Харків, 2017. 21 с.
3. Потапенко С. І. Тексти англомовних новин: руйнування жанрового канону? *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2019. Вип. 70. С. 64–77.
4. Сірінюк-Долгарьова К. Г. Глобальний новинний дискурс: тенденції функціонування англомовних інтернет-медіа: монографія. К.: ЦВП, Запоріжжя: ЗНУ, 2012. 183 с.
5. Abbas A. H. Politicizing the Pandemic: A Schemata Analysis of COVID-19 News in Two Selected Newspapers. *International Journal for the Semiotics of Law*. 2022. Vol. 35. P. 883–902.
6. Cohen-Almagor R. The limits of objective reality. *Journal of Language and Politics*. 2008. Vol. 7, № 1. P. 138–157.
7. Collins Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/> (дата звернення 28.03.2024).
8. Cotter C. News Talk. Investigating the Language of Journalism. London: Cambridge University Press, 2010. 272 p.
9. Fairclough N. Media Discourse. London: Arnold Publishers, 1995. 224 p.
10. Foreign Terrorist Organizations. URL: <https://www.state.gov/foreign-terrorist-organizations/> (дата звернення 28.03.2024).
11. Kaplan R. Politics and the American press: The rise of objectivity, 1865–1920. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 221 p.
12. Goldberg, A. E. Explain Me This. Creativity, Competition, and the Partial Productivity of Constructions. Princeton: Princeton University Press, 2019. 216 p.
13. Learn more about what we do. URL: <https://www.bbc.co.uk/aboutthebbc> (дата звернення 28.03.2024).
14. Leith S. You Talkin' to me? London: Profiles Books, 2012. 304 p.
15. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/> (дата звернення 28.03.2024).
16. Ryan M. L., Thon J.-N. Storyworlds across media: Introduction. In: M.-L. Ryan and J.-N. Thon, eds. *Storyworlds across media: toward a media-conscious narratology*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2014. P. 1–24.
17. Safdar A. As Israel pounds Gaza, BBC journalists accuse broadcaster of bias <https://www.aljazeera.com/news/2023/11/23/as-israel-pounds-gaza-bbc-journalists-accuse-broadcaster-of-bias> (дата звернення 28.03.2024).
18. Sarda L., Lena L. Existential Constructions across Languages: Forms, meanings and functions. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2023. 352 p.
19. Xie Q. Critical discourse analysis of news discourse. *Theory and Practice in Language Studies*. 2018. Vol. 8, No. 4. P. 399–403.
20. Zhabotynska S., Velivchenko V. New media and strategic narratives: the Dutch referendum on Ukraine – EU Association Agreement in Ukrainian and Russian Internet blogs. *European Security*. 2019. Vol. 28, Issue 3. P. 360–381.

Володимир Тимофєєв,
старший викладач кафедри іноземної філології і перекладу,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
<https://orcid.org/0000-0001-6977-6454>
м. Київ, Україна

Екотранслатологічні можливості нейромашинного перекладача DeepL на лексико-граматичному рівні (французько-українська мовна пара)

Ecotranslatological capabilities of DeepL Translator at the lexical and grammatical level (French – Ukrainian language pair)

Анотація. У статті розглянуті питання екоперекладу галузевого контексту за допомогою нейромашинного сервісу DeepL на рівні лексико-граматичної еквівалентності у мовній парі «французька – українська». Невпинне зростання потоків науково-технічної інформації, що потрапляє до нас західноєвропейськими мовами, актуалізує потребу у швидкому донесенні результатів інтелектуального прогресу до уваги вітчизняного читача. Метою статті є екоперекладознавчий аналіз можливостей нейромашинного перекладача адекватно відтворювати вихідне франкомовне повідомлення українською мовою із збереженням її лексико-граматичного «колериту». Для дослідження автором статті обрано лінгвістичний вимір адаптації мови оригіналу, тобто аналіз можливостей нейромашинного перекладу здійснювати та відображати відбір лексичних та граматичних одиниць на основі наявної у базі даних сервісу перекладацької пам'яті. Критерієм оцінки якості перекладеного продукту обрано основний принцип екотранслатології – збереження балансу екосистем між мовою оригіналу та мовою перекладу, що досягається завдяки операціям розширення, додавання та опущення. Зіставний аналіз оригінального тексту з перекладним показав здатність нейромашинного перекладача реалізувати такі адаптивні заміни, як опущення, додавання, перестановка, антонімічний переклад, контекстуальний переклад, конверсія та морфологічна заміна. В жодному разі за необхідності здійснення названих трансформацій не помічено випадків граматичної інтерференції або лексичного буквалізму. Як результат, під час аналізу не виявлено пробілів у «знанні» перекладача DeepL на рівні лексико-граматичної відповідності, що підтверджує тезу інших зарубіжних науковців у цій галузі про те, що на сьогоднішній день DeepL є найкращим інструментом для забезпечення швидкого та адекватного перекладу науково-технічної літератури з мінімальною долею залучення постредакторської роботи.

Ключові слова: французька мова, перекладознавство, нейромашинний переклад, перекладач DeepL, екотранслатологія, галузевий контекст.

Summary. *The article deals with the ecotranslatology of the specialized context using the DeepL neural machine service at the lexical and grammatical level from French into Ukrainian. The continuous increase in the scientific and technical information coming in European languages makes it necessary to urgently acquaint the domestic reader with the latest achievements in the intellectual progress. The goal of the article is an ecotranslatological analysis of the neural machine translator's capability to adequately reflect a French message in Ukrainian in accordance with its lexical and grammatical norms. The article focuses on the linguistic ecology of the original context to be maintained and transferred by the translator, i.e. the capabilities of the neural machine translator of selecting and adapting lexical and grammatical elements using the translation memory available in the data basis. The quality criterion to be used to assess the adequacy of the translated text is the ecotranslatological principle of maintaining the ecobalance between the two languages involved in the translation process – it is achieved by applying replication, reduction and addition. A comparative analysis has shown the “ability” of DeepL Translator to perform adaptive omissions, additions, word order changes, antonymic translations, contextual specifications, conversions and morphological replacements. Nowhere have we noticed any grammatical interference or lexical literalism. As a result, our research has not revealed any knowledge gaps of DeepL Translator in the lexical and grammatical equivalence, which supports other scientists' statements that DeepL Translator is nowadays the world's best tool able to provide a fast and adequate translation of any scientific and technical text without calling for much post-editing work.*

Key words: *the French language, translation science, neural machine translation, DeepL Translator, ecotranslatology, specific context.*

Вступ. Штучний інтелект продовжує витісняти людину як з робітничих професій, так і з інтелектуальних. Перекладознавча сфера діяльності не виняток. Розробка автоматизованих систем письмового перекладу бере початок з середини минулого століття, а нинішня епоха «подарувала» людству можливість спілкуватися без посередництва усного перекладача. Класичні форми буття замінюються на технологічні, що дає поштовх до нових напрямів досліджень різних галузей науки і техніки. Тоді як проблеми залишаються майже сталими, проте змінюються актуальність та підходи до їх розв'язання. Такі тенденції ми зараз спостерігаємо на ниві філологічного знання: на перший план виходить проблематика, що має більш прагматичне значення для існування людства, та методи, що спрямовані на досягнення швидкого результату за умови мінімального докладання розумових зусиль та більш економічної витрати матеріальних ресурсів. Саме з цих причин переклад дедалі частіше потрапляє у сферу діяльності машини-робота. Нам, перекладачам та перекладознавцям, лишається досліджувати такі новостворені прогресом системи, удосконалювати їх та вчитися у них.

Найгрунтовніший аналіз проблем машинного перекладу був виконаний одним із корифеїв вітчизняного перекладознавства Л. Черноватим, результатом якого стало твердження про «немуничість застосування МП в процесі перекладацької діяльності» [5, ст. 91]. Здатність автоматизованого перекладу (використання інформаційних ресурсів, інформаційно-комунікативних технологій та технічних засобів під час здійснення письмового перекладу) забезпечити отримання «адекватного вторинного інформаційного продукту на мові замовника з урахуванням його міжкультурних відмінностей та прагматичного аспекту» вивчається українськими науковцями С. Амеліною та Р. Тарасенко [1, ст. 30]. Питання типологізації машинного перекладу детально розглянуте у розвідках Г. Веселовської та С. Радецької [2]. Зарубіжні дослідники останнім часом провели багато порівняльних аналізів щодо функціональності системи DeepL та інших сервісів машинного перекладу (наприклад, Google Translate), дійшовши висновку: “DeepL scored higher than GT and consequently can be said to be more accurate” («під час зіставного аналізу сервісу Google з системою DeepL остання отримує кращу оцінку і визнається більш надійною») [11, ст. 122]. Наступним етапом започаткованих досліджень у галузі можливостей нейромашинного перекладу вважаємо ґрунтовний аналіз на прикладі конкретної мовної пари (у нашому випадку – французька-українська) із залученням певної перекладацької моделі (ми обрали транслатологію) та визначення придатності досліджуваного інструменту для перекладу текстів вузькоспецифічного напрямку (галузевий контекст).

Таким чином, мета нашої статті полягає у вивченні сильних сторін нейромашинного перекладача DeepL на лінгвістичному рівні, користуючись засадами екотранслатології як критерієм оцінки адекватності перекладу. Наочно представити рівень еквівалентності оригіналу, який може досягти «синтетичний» перекладач у порівнянні з «білковим».

Методологія та методи дослідження. Для досягнення поставленої мети були застосовані такі методи: зіставний (порівняльний аналіз лексико-граматичної відповідності у французько-українській мовній парі), описовий (дефініція трансформацій, за допомогою яких була досягнута еквівалентність), метод аналізу і синтезу (під час вивчення фактичного матеріалу) та узагальнення (для формулювання висновків).

Виклад основного матеріалу дослідження. За типологією перекладацької діяльності машинний переклад відноситься до видів перекладу, що розрізняються за характеристикою суб'єкта процесу. Сюди відносять традиційний, машинний та змішаний (автоматизований) переклади [3, ст. 51]. Нейромашинний переклад, на нашу думку,

зараз перебуває, вочевидь, на периферії між машинним та змішаним (гіперантропогенним), оскільки іще вимагає втручання постредактора, роль якого з часом мінімізується.

Історія розвитку систем сучасного машинного перекладу пройшла кілька етапів: від статистичного до гібридного.

1. Статистична система машинного перекладу (SMT – Statistical Machine Translation) спирається на наявні обсяги паралельних текстів різними мовами та вибір найвірогіднішого варіанту на основі частотності використання еквівалентів.

2. Машинний переклад на основі різних видів нейронних мереж (NMT – Neural Machine Translation) використовує алгоритми розв'язання перекладацьких проблем, які відзначаються більшою свободою і враховують не тільки статистику, але й результати «інтерпретації» змісту повідомлення.

3. Гібридний метод машинного перекладу (HMT – Hybrid Machine Translation) увібрав найкращі досягнення статистичного та нейронного перекладачів, додавши класичну технологію трансформації вихідного тексту на основі лінгвістичної інформації RBMT – Rule-Based Machine Translation (машинний переклад на основі правил).

У 2017 році світ побачив сервіс DeepL – вихід якого ознаменував появу нового покоління машинних перекладачів, який, засвоївши архітектуру та алгоритми своїх попередників, спирається на згорткові (фр. *convolutif*) нейронні мережі, що надає перекладам більш природного «звучання». Такий прорив у галузі машинного перекладу завдячує роботі згаданого сервісу на основі нейронних мереж, що «навчаються» на масштабних кластерах та величезній базі даних готових «zareкомендованих» антропогенних перекладів (ПП – пам'ять перекладів), пошук яких здійснюється потужними веб-краулерами (англ. *web-crawler*). Головна відмінність системи DeepL полягає в обробці не цілковитого тексту, а його сегментів. Тобто певна лексична одиниця перекладається по-різному в залежності від свого оточення. З огляду на таку функціональну структуру створюється ілюзія, що ПП відтворює конотативні значення, вибудовує асоціативні зв'язки, враховує позамовний контекст і, нарешті, спроможний виконувати навіть «контекстуальний переклад».

Таким чином, з притаманною німецькій духовній культурі прагматичністю мислення описана розробка задовольняє меркантильні вимоги до перекладу – отримання змісту інформації за найменших витрат часу та коштів.

Запорукою успіху машинного перекладу стає «комп'ютеризація-автоматизація» людського мислення під впливом дигіталізації основних сфер життя, а відтак і зниження вимог до якості перекладу

на рівні емотивно-стилістичних відтінків у семантиці слів. Прагматичний підхід до життя висуває на перший план необхідність розуміння змісту повідомлення. І це, у першу чергу, стосується галузевої тематики дискурсу.

Принципи екотранслатології, які обрані нами в якості критеріїв оцінки адекватності нейромашинного перекладу, були уперше задекларовані китайським дослідником-перекладознавцем Ху Геншен: “最佳译文就是“整合适应选择度”最高的翻译文本”。 («Кращий переклад – це переклад з найвищою мірою інтеграції, відбору та адаптації») [12 ст. 144]. Таке бачення місії перекладача спирається на філософію Давнього Китаю, яка закликає до встановлення гармонії між людиною та природою. Процес перекладу за цією моделлю інтерпретується як адаптація, або пристосування, вихідного повідомлення до мовно-ментального коду отримувача інформації, який актуальний для нього у певний історичний час. Тобто екопереклад – це адаптація вихідного дискурсу до узуальних та культурних норм мови читача-слухача. На нашу думку, він набирає актуальності саме на рівні тлумачення галузевого дискурсу, де емотивно-стилістичні нюанси поступаються місцем перед комунікативною інтенцією автора. Саме машинний перекладач, який вирізняється виключною «чистотою» («екологічністю») своїх «знань» та відбору, здатен передати або запропонувати перекладачеві-редактору зміст «без домішок».

Назва згаданої школи перекладу обрана не випадково, адже префікс «еко» (від давньогрецького *οἶκος* – житло, оселя) описує переклад як процес «одомашнення» (співзвучне з англійським “domestication”) вихідного тексту. Підтвердженням цього є також той факт, що екопереклад, як і нейромашинний переклад, користується посередником для адаптації вихідного повідомлення: це опорна мова (pivot language), мова-домінант у певний історичний час розвитку суспільства. Наразі це англійська мова, на яку орієнтуються всі сучасні системи перекладу, оскільки саме цією мовою існує найбільший корпус інформації та створена найчисельніша сукупність еквівалентів. Правила саме цієї мови та її культури впливають на вибір відповідників під час відтворення сенсу. Їх дотримання гарантуватиме «пізнаваність» продукту перекладу читачем, а відтак реалізуватиметься гармонія між людиною та її оточенням.

«Екотранслатологія, яка сполучає перекладознавство та екологію, розглядає переклад як процес адаптації та відбору («Eco-translatology integrating translation and ecology regards translation process as translator’s adaption and selection») [10]. Мета екоперекладу – зберегти цілісність, недоторканість мови перекладу. Тому, у контексті екотранслатології такі операції, як розширення, компресія та додавання задля

відтворення контекстуальних відтінків та наближення перекладеного тексту не до мову-оригіналу, а до мовно-культурного коду читача, стають ознакою адекватності перекладу [7]. У такому «екомодифікованому» вигляді продукт перекладу сприймається як такий, що не викликає подиву та дисгармонії з «очікуваннями» споживача.

Перейдемо до аналізу екотранслатологічного потенціалу нейро-машинного перекладу на прикладі сервісу DeepL.

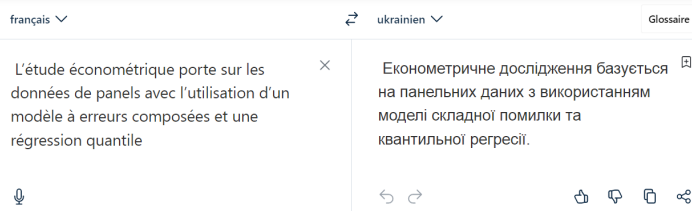
Для здійснення відповідного дослідження ми скористалися оригінальними франкомовними науковими публікаціями останніх років, які доступні у репозиторії електронного архіву HAL [6].

Як відомо, традиційні перекладознавчі дослідження, як правило, проводяться у трьох вимірах: трансформаційний (рівень відтворення граматичної структури речення), денотативний (рівень відтворення концепту лексичної одиниці) та комунікативний (рівень відтворення інтенції автора повідомлення) [4, ст. 40–45]. Екотранслатологія виділяє лінгвістичну, культурологічну та комунікативну екології вихідного тексту, яку необхідно зберегти перекладачеві [8, ст. 127].

Одним із принципів екотранслатології визначено текстуральну «трансплантацію» [9, ст. 186]. Цей процес можна образно уявити собі у вигляді перенесення «органу» вихідного контексту та живлення його в нове «тіло». За екотранслатологією така процедура відбувається на трьох рівнях макрорівень, мезорівень та мікрорівень [8, ст. 127].

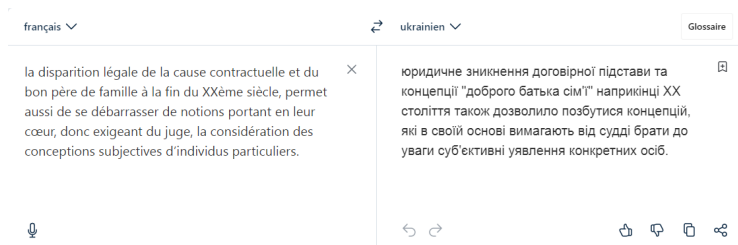
Як зазначено у назві статті, наш аналіз проводився на мікрорівні лексико-граматичної «трансплантації», був зосереджений на вивченні здатності нейро-машинного перекладача зберегти лінгвістичну екологію оригіналу і виявив його спроможність демонструвати такі «трюки» ековідбору та адаптивних змін.

1. **Морфологічна заміна:** «*L'étude économétrique porte sur les données de panels avec l'utilisation d'un modèle à erreurs composées et une régression quantile*» // «Економетричне дослідження базується на **панельних** даних з використанням моделі складної помилки та квантильної регресії» (див. скріншот 1).

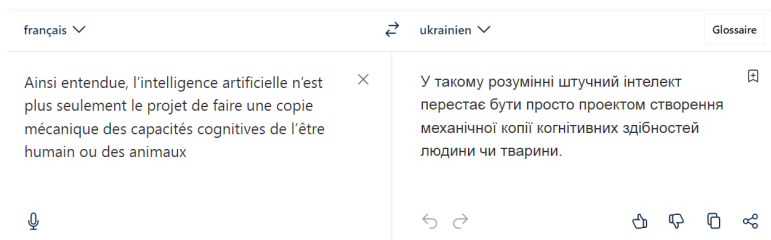
Скріншот 1

2. **Додавання:** «*la disparition légale de la cause contractuelle et du bon père de famille à la fin du XXème siècle, permet aussi de se débarrasser de notions portant en leur cœur, donc exigeant du juge, la considération des conceptions subjectives d'individus particuliers*» // «юридичне зникнення договірної підстави та **концепції** "доброго батька сім'ї" наприкінці ХХ століття також дозволило позбутися концепцій, які в своїй основі вимагають від судді **брати до уваги** суб'єктивні уявлення конкретних осіб» (див. скріншот 2).

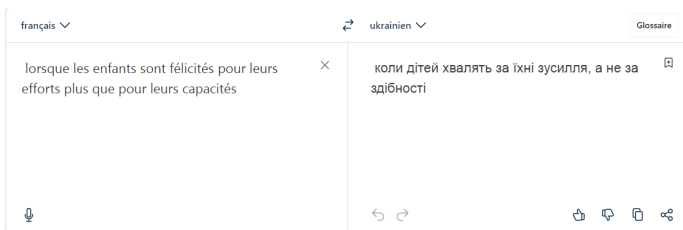
Скріншот 2

3. **Антонімічний переклад:** «*Ainsi entendue, l'intelligence artificielle n'est plus seulement le projet de faire une copie mécanique des capacités cognitives de l'être humain ou des animaux*» // «У такому розумінні штучний інтелект **перестає бути** просто проектом створення механічної копії когнітивних здібностей людини чи тварини» (див. скріншот 3).

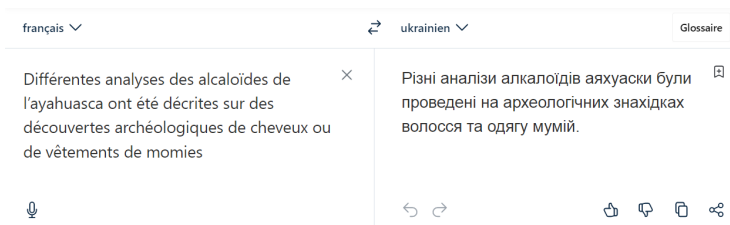
Скріншот 3

4. **Конверсія** (заміна підмета на обставину / додаток): «*lorsque les enfants sont félicités pour leurs efforts plus que pour leurs capacités*» // «коли **дітей** хвалять за їхні зусилля, а не за здібності» (див. скріншот 4).

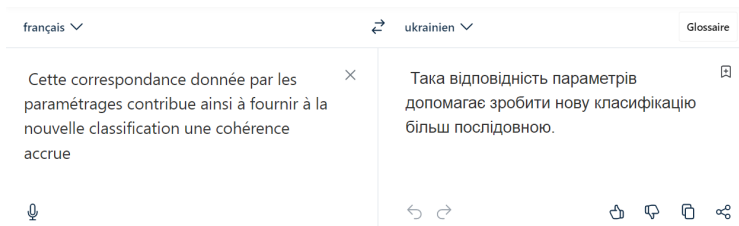
Скріншот 4

5. **Контекстуальний переклад (конкретизація значення):** «*Différentes analyses des alcaloïdes de l'ayahuasca ont été **décrites** sur des découvertes archéologiques de cheveux ou de vêtements de momies*» // «*Різні аналізи алкалоїдів аяхуаски були **проведені** на археологічних знахідках волосся та одягу мумій*» (див. скріншот 5).

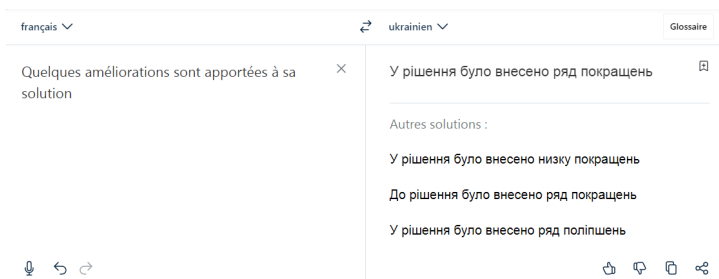
Скріншот 5

6. **Опущення:** «*Cette correspondance **donnée** par les paramètres contribue ainsi à fournir à la nouvelle classification une cohérence accrue*» // «*Така відповідність параметрів допомагає зробити нову класифікацію більш послідовною*» (див. скріншот 6).

Скріншот 6

7. *Перестановка (відтворення тема-рема-тичної структури речення): «**Quelques améliorations sont apportées à sa solution**» // «У рішення було внесено ряд покращень»* (див. скріншот 7).

Скріншот 7

Висновки з дослідження. Вважаємо за необхідне зазначити, що за результатами нашого екоперекладознавчого аналізу нейромашинний перекладач загалом та сервіс DeepL зокрема позбувся тих лексично-граматичних недоліків, на які нарікали дослідники, розглядаючи попередні класичні системи машинного перекладу, а саме:

1) формалістичний підхід до процесу перекладу, що виявлявся в буквализмах;

2) непридатність для перекладу стійких словосполучень, ідіом, складних граматичних конструкцій;

3) «розмиття» оригінального повідомлення через нехтування лексично-граматичного контексту лексем;

4) спотворення смислової структури вихідного тексту через неможливість відтворювати, наприклад, актуальне членування речення;

5) неможливість створити перекладний текст, який би відповідав екосистемі читача і сприймався б як «рідний».

На основі зазначеного можна стверджувати, що нейромашинний перекладач зарекомендував себе з позитивного боку щодо збереження лінгвістичної екології вихідного тексту, але вимагає подальших досліджень щодо своєї екофункціональності у позалінгвістичному вимірі (комунікативно-культурологічний параметр). Проте вже зараз можна констатувати, що до компонентів діяльності письмового перекладача увірвався новий метод перекладу, який пропонуємо позначити як “DAT” (DeepL aided translation). З введенням цього методу до невід’ємної частини перекладацької діяльності, реалізується голізм у перекладознавстві, який вимагає екотранслатологія, – гармонія між професійною підготовкою та реальними умовами праці, адже без застосування новітніх технологій «виживання» перекладача-людини стає немислимим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амеліна С. М., Тарасенко Р. О. Сутність та особливості поняття «інформаційна компетентність перекладача» // *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 4 (57). 2013. С. 21–34.
2. Веселовська Г. В., Радецька С. В. Машинний переклад: його типологія, переваги та недоліки // *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 35, том 7. 2021. С. 23–27.
3. Основи перекладознавства: навчальний посібник / А. Г. Гудманян, А. В. Сітко, Г. Г. Єнчева. Вінниця: Нова Книга, 2020. 352 с.
4. Основи перекладу: Курс лекцій; Навчальний посібник / Г. Е. Мірам, В. В. Дайнеко, Л. А. Тарануха та ін. Київ: Ніка-Центр, 2005. 280 с.
5. Черноватий Л. М. Проблеми машинного перекладу та його застосування у навчанні майбутніх перекладачів // *Наукові записки. Серія: філологічні науки*. Випуск 202. 2022. С. 84–93.
6. HAL. URL: <https://shs.hal.science> (дата звернення: 24.03.2024).
7. Hu Gengshen. Adaptation in Consecutive Interpreting // *Perspectives. Studies in Translation Theory and Practice*. 2006. Vol. 14, iss. 1. P. 3–12.
8. Hu Gengshen, Youlan Tao. Eco-Translatology: A New Paradigm of Eco-translation—A Comparative Study on Approaches to Translation Studies // *Advances in Computer Science Research*. 2016. Vol. 82. URL : http://cms.ewha.ac.kr/user/erits/download/review_6/6.pdf (дата звернення: 24.03.2024).
9. Hu Gengshen. Eco-Translatology: Towards an Eco-paradigm of Translation Studies (2020). Singapore. Springer. 311 p.
10. Modern Linguistics 现代语言学, 2023, 11(10). URL: <https://www.hanspub.org/journal/ml> <https://doi.org/10.12677/ml.2023.1110585> (дата звернення: 24.03.2024).
11. Yulianto A., Supriatnaningsih R. Google Translate vs. DeepL: A quantitative evaluation of close-language pair translation (French to English). (2021). *AJELP: The Asian Journal of English Language & Pedagogy*. Vol 9. № 2. P. 109–127.
12. 胡庚申. 翻译适应选择论. 湖北教育出版社, 2004. (Ху Г. Теорія адаптації та вибору перекладу. Освітня преса у провінції Хубей, 2004).

Ірина Турчин,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов,
Львівський національний університет природокористування
<http://orcid.org/0000-0003-4630-8273>
м. Львів, Україна

Людмила Бондарчук,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Львівський національний університет природокористування
<http://orcid.org/0009-0007-1712-4447>
м. Львів, Україна

Практична термінологія з огляду на практику перекладу текстів економічного змісту

Practical terminology based on practical experience of translations of economic texts

Анотація. Стаття націлена на оглядовий аналіз практики англо-українського перекладу наукової літератури економічного змісту. Розкрито роль практики перекладу у термінологічному збагаченні мов. Автори дослідження зосереджуються на тих питаннях, на які слід відповідати виконавцям наукового перекладу: яку саме літературу слід і можна перекладати; як добитися максимальної функціональної цінності цільового тексту; зберігати чи трансформувати стилістичні особливості англійського оригіналу тощо. З-поміж багатьох актуальних проблем практики перекладу автори статті особливо виділяють термінологічний аспект перекладу, мотивуючи це тим, що саме коректний переклад ключової лексики сприяє правильному розумінню інформаційного повідомлення і формулює його функціональну та стилістичну вартість. Акцентується увага на тому, що поряд із термінологічними одиницями перекладачам слід враховувати й численні термінологічні еквіваленти, які нерідко насичують англійськомовний оригінал такого роду літератури. Оскільки наявні лексикографічні ресурси України кінця минулого століття були недостатніми, щоб задовольнити термінологічні запити виконавців наукових перекладів, склалися всі передумови для «термінологічного вибуху» в українській термінографії, а також для поділу термінології на традиційну теоретичну та практичну, тісно поєднану із практикою перекладу. В результаті аналізу похибок і серйозніших перекладацьких помилок у чинних англо-українських перекладах, а також враховуючи критичні зауваги відомих вітчизняних перекладознавців та термінологів, автори дійшли висновку, що попри функціонування в Укра-

їні окремих перекладацьких осередків, в нашій країні досі відсутній єдиний координаційний центр наукових перекладів, який міг би не лише критикувати, а й підтримати, порадити, проконсультувати перекладачів, а з іншого боку – систематизувати корпус нових термінологічних надходжень, опублікувати й популяризувати добірки практичних ідей щодо перекладу фахових текстів у перекладознавчих журналах, методичних рекомендаціях, зошитах-порадниках тощо.

Ключові слова: теоретична термінологія, практична термінологія, практика перекладу, лексикографія, терміновживання, мова оригіналу, цільова мова, перекладний словник, тлумачний словник, фахова лексика.

Summary. *The article is focused on the observation of practical experience of English-Ukrainian translation of economic literature. It reveals the role of translational experience in terminological enrichment of languages. The authors are concentrated on the questions put to the translators of scientific literature: what literature should and can be translated; how to reach maximal functional value of the target texts; should a translator maintain stylistic peculiarities of the original or transform them, etc. In the number of many vital problems of the practical experience of translation the article authors distinguish the terminological aspect of translation as the most important translation factor motivating their position by the fact that just the correct rendering of the key lexemes determines the correct comprehension of the information and formulates its functional and stylistic value. The terminological units in the analysis are used with the numerous terminological equivalents, which are known to fill much the English economic discourse. The lexicographical resources of Ukraine at the end of the previous century were insufficient to satisfy terminological demands of translators of scientific literature. This situation caused the preconditions for the terminological explosion in the Ukrainian terminography as well as for terminological division into traditional theoretic and practical ones. The latter is closely connected with practical experience of translation. Analysis of some omissions and more dramatic translation mistakes in the current Ukrainian scientific translation works as well as critical positions of prominent translation studies researchers led the authors to the conclusion that in spite of functioning of some translation centers in Ukraine, they cannot substitute the unitary national coordinating organization on managing translation performers and practical terminologists. This scientifically practical association would be given the mission not only to criticize translation works but to support, advice and consult translators. On the other hand, it would be given the task to systemize the corpse of new terminological incomings, publish and popularize selections of practical recommendations on translating special texts in translation magazines, methodological recommendations, notebooks, etc.*

Key words: *theoretical terminology, practical terminology, practical experience of translation, lexicography, terminological usage, original, target language, translation dictionary, special vocabulary.*

Вступ. Слугуючи основою наукового перекладу – важливого засобу міжкультурної комунікації, – переклад фахової лексики завжди привертав увагу дослідників. Особливо це стосується термінології економічної галузі, яку за останні десятиліття представлено великою

кількістю лексикографічних видань, дисертацій, полемічних публікацій тощо. На тлі активізації практики наукового перекладу предметом досліджень перекладознавців все частіше стає феномен практичного термінознавства. Особливої актуальності проблема набула наприкінці ХХ– на початку ХХІ ст. з виходом у світ монографій В. Карабана, А. Коваленко, Е. Скороходька, Т. Кияка, Ю. Зацного та інших, які окремо та у поєднанні іншими мовознавчими проблемами висвітлювали різні аспекти перекладу термінів (етимологічні основи термінотворення і термінологічні антиномії, семантичну структуру багатозначних слів, термінологічну синонімію, способи відтворення неологізмів та абревіатур, стандартизацію термінів, перекладацькі трансформації тощо).

Методологія і методи дослідження. Свої висновки ми формулювали на основі аналізу мовного середовища терміновживання в англomовному оригіналі та варіантів відтворення їх засобами цільової мови, стилістичних та функціональних зіставлень традиційних характеристик англomовного та українського загальноекономічного дискурсу. Ключовим же методом нашого дослідження є контекстуально-інтерпретаційний аналіз: обов'язкове наведення проблемної англomовної лексеми у контексті та зіставлення її з варіантом відтворення цільовою мовою у перекладах періоду державної незалежності України. В аналізі стилістичних зіставлень поряд із науковим мікроконтекстом принагідно використовувався мікроконтекст з науково-популярного, публіцистичного та мас-медійного дискурсу, а також матеріали перекладних та тлумачних словників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перекладацькі праці новітнього періоду сприяли тому, що в перекладознавстві все частіше поняття наукової термінології стали розглядати з різних позицій – традиційної теоретичної та практичної.

Саме практична термінологія (продукт практики англо-українського перекладу наукової літератури економічного змісту) є предметом нашого дослідження, а його об'єктом – англійські та українські тексти, що ілюструють різні випадки терміновживання у різних функціональних стилях літератури загальноекономічного змісту.

Розуміючи теоретичне термінознавство як мовознавчу галузь, що оперує усталеними підходами аналізу різного роду фахової лексики на основі етимологічних, семантичних, граматичних та інших даних, спробуємо зіставити його з термінознавством практичним – найчастіше стихійним, індивідуалізованим, динамічним і в багато чому непередбачуваним.

Однією із ключових функцій теоретичного термінознавства є формування основ термінологічної лексикографії, яка фіксує чинні

термінолексеми за різними принципами (галузевістю, частотністю, структурою, призначенням тощо). Сферою ж функціонування практичного термінознавства є ідеї про нові наукові факти, поняття та чинники з досвіду практики наукового перекладу, де перекладач змушений відтворювати лексеми, які невідомі й неописані у цільовій мові досі ніким, називаючи й пристосовуючи їх до реалій цільової мови на власний розсуд. Важливим є досвід таких перекладачів (іноді фактично авторів деяких термінів-неологізмів), а саме: з'ясування обставин, за яких вони працювали; джерел, на які орієнтувалися; мотиви вибору лексеми тощо.

Суттєву роль у відтворенні цільовою мовою наукових текстів відіграє розуміння перекладачем предмету галузі, матеріали якої перекладають, та традиційних стилістичних особливостей наукового дискурсу двох мов, тобто вміння його належним чином використовувати і поєднувати семантичний та стилістичний підходи у перекладі.

У зв'язку з цим, виникають питання: хто повинен перекладати фахові наукові матеріали – лінгвіст (фахівець іноземної мови) чи нелінгвіст (фахівець галузі, на тему якої здійснюється переклад) та хто зможе зробити цей переклад адекватнішим. На нашу думку, проблемним є однозначно відповісти на це питання, оскільки у лінгвістиці відкритим залишається ще одне питання: хто повинен досліджувати сам науковий стиль (науковці, представники різних спеціальностей, чи лінгвісти, що підходять до даної проблеми із загальних позицій вчення про мовні стилі), адже переважна частина досліджень наукового стилю у світовій літературі належить, як відомо, перу саме природодослідників, серед яких і такі видатні українські термінологи – природодослідники, як І. Верхратський, Т. Секунда, І. Пулюй, В. Перхач, Б. Рицар, Л. Петрух, М. Ганіткевич та ін.

На думку А.Вовка, фахового хіміка і дослідника у царині термінології, термінологією (як лексикографічною, так і перекладною) повинні відати насамперед фахівці: «Мовознавці можуть вирішувати один тільки аспект якогось терміна – його згідність чи незгідність з законами й нормами нашої мови. Зате, не маючи технічного знання з даної галузі термінології, лінгвісти не можуть вирішувати наскільки дискутований термін відповідний для означення даного об'єкту, стану чи поняття» [1, с. 30].

Частково погоджуючись стосовно провідної ролі фахівців у роботі з термінологічними матеріалами, Т. Кияк зазначає: «Як доводить практика, український фізик з глибокими знаннями німецької мови, спроможний зробити більш професійний переклад, ніж германіст без додаткових знань з фізики. Проте такий ідеальний

випадок (отримання подвійної освіти), як правило, рідкісний і тому з практичних і економічних міркувань на перший план виступає знання іноземної мови» [7, с. 156].

Переклад наукової літератури економічного змісту особливо активізувався в Україні вже в перші роки державної незалежності, коли потрібно було формулювати нові економічні засади держави, орієнтуючись на передовий господарський досвід західних держав. Відчувалася гостра потреба в перекладах світових економічних бестселерів для практичного втілення в Україні новітніх економічних ідей, а також для науково – педагогічних цілей. Тому першими перекладачами такої літератури частіше ставали не мовознавці, а фахові економісти, які чітко уявляли цільову аудиторію своєї перекладацької праці. Практика перекладу, яка здійснювалася того часу багато в чому безсистемною й стихійною. Багато тогочасних питань, на які слід було відповісти виконавцям перекладів, залишаються і досі багато в чому нез'ясованими. Це зокрема стилістичні проблеми: чи зберігати у цільовому тексті стилістичні риси більш розмовного англomовного наукового дискурсу, чи звертатися до стилістичних трансформацій відповідно до чинних для української наукової мови академічних традицій. Дискусійними є також функціональні проблеми: відтворювати оригінал повністю, залишаючи й неактуальну для українського реципієнта інформацію та застарілі статистичні дані, чи адаптувати переклад до реалій і потреб сучасного українського суспільства. Не до кінця з'ясовано також, книги яких авторів, якої тематики, якого часу написання слід перекладати в першу чергу. Чи варто, наприклад, перекладати книги класиків економічної науки, у часі й територіально віддалених від сучасного українського реципієнта, або ж чи важливі йому, реципієнтові, переклади науково-популярних західних видань з питань малого бізнесу.

Наукова література економічного змісту, як відомо, має здатність винятково швидко втрачати свою актуальність, а надто зараз – в час активних господарсько-політичних змін у світі, коли ще недавно економічно успішні держави потерпають від наслідків глобальної кризи, а, здавалося б, непорушні принципи вільного підприємництва класичних економістів піддаються нищівній критиці з боку економістів нової доби. Так, останнім часом предметом уваги українських перекладачів літератури економічного змісту стають новітні західні дослідження, які описують найновіші економічні підходи у світлі реалій глобальної кризи. Нерідко позиції авторів таких видань (С. Роузфілд «Порівнюємо економічні системи» [30], Дж. Гелбрейт «Суспільства блага. Пора гуманності» [27], Й. Ріддерстралле, К. Нордстрем «Караоке-капіталізм» [29], Б. Саланьє «Економіка без табу» [32]) суперечать працям,

які в нашій країні переклали цілком недавно і які й досі продовжують включати до навчальних університетських програм з економіки та бізнесу (Р. Дорнбуш, С. Фішер, «Макроекономіка» [28], Дж. Сакс, О. Пивоварський «Економіка перехідного періоду» [31]). Зокрема, під сумнів тут ставляться окремі пропаговані раніше ринкові засади господарювання, наприклад, тотальна приватизація виробництва, яка, на думку зазначених вище авторів, не мала шансів дати бажаних результатів у пострадянських державах. Критиці піддається й правило «невидимої руки», яке А. Сміт сформулював декілька століть тому і беззастережне дотримання якого, на думку цих вчених, привело до глобальної економічної кризи.

Найпринциповішими ж у справі практики наукового перекладу традиційно залишаються проблеми лексичного змісту, оскільки саме лексика визначає спеціалізацію тексту і сам зміст інформації. Викривлення семантичного значення термінів під час перекладу неминуче приведе до спотворення суті фахового тексту. Через неусталеність українських терміносистем перекладачі фахової літератури обов'язково наштовхуються на невизначеності, обираючи самостійно шлях їх здолання – вдалих або хибних.

Зокрема, різні перекладачі по-різному підходять до проблем відтворення аббревіатур, акронімів, назв фірм, номенклатурної лексики тощо, то перекладаючи, то калькуючи, то транскрибуючи, або й залишаючи їх мовою оригіналу. Іноді в різних перекладах по-різному звучить навіть прізвище автора оригіналу: *P. Samuelson* – *П. Самуельсон*, *П. Семюельсон* [33; 34].

Трапляється так, що вказані розбіжності простежуються в перекладі однієї книги, якщо авторами є декілька осіб, а редактора українського перекладу немає.

Для прикладу розглянемо колективний переклад книги Є. Ф. Бріггема «Основи фінансового менеджменту» [23]. У виданні вказано імена п'ятьох перекладачів і двох наукових керівників (докторів економічних наук). Наслідками відсутності редактора українського тексту є не лише чисельні стилістичні та орфоепічні недоречності цільового тексту, а й перекладацькі неузгодженості впродовж всієї роботи. Так, способи номінації фірм, що фігурують у тексті, представлено п'ятьма різними підходами, зокрема:

1) написання назви фірми мовою оригіналу без лапок, – «*Цей провал дозволив компаніям Intel та Microsoft витіснити компанію IBM з її лідерських позицій*» [23, с. 25];

2) написання назви фірми у транслітерованому кирилицею варіанті з лапками, – «*Те ж справедливе і для якого-небудь аналітика цінних паперів компанії «Мерилл Лінч»*» [23, с. 27];

3) написання назви фірми мовою оригіналу з лапками, – «До 1990 років авіакомпанія «*Delta*» стала однією з наймогутніших» [23, с. 30];

4) написання назви фірми у транслітерованому кирилицею варіанті без лапок, – «*Норфолк та Саузерн* знають, що їх навантажені вугіллям потяги забруднюють повітря» [23, с. 42];

5) написання назви фірми у транслітерованому кирилицею варіанті без лапок з одночасним номінуванням її в дужках мовою оригіналу без лапок, – «Протягом 1980-х *Дональду Трумпу (Donald Trump)* та багатьом іншим консервативним компаніям подобалось утримувати значні розміри готівки у своєму розпорядженні» [23, с. 785].

Другий із зазначених варіантів, на наш погляд, є найбільш традиційним і, очевидно, найвдалішим, оскільки вживання назв фірм в лапках відповідає нормам цільової мови, а номінація назви кирилицею робить цільовий текст доступнішим для реципієнта. Останнім же часом перекладачі активно використовують всі зазначені нами варіанти номінацій.

У практиці перекладу останніх років досить поширеним явищем стало збереження у цільовому тексті не лише назв фірм і компаній, а й назв наукових праць мовою оригіналу [24, 25, 26]. Такий перекладацький підхід видається не лише невдалим, але й некоректним, оскільки неминуче ускладнює сприйняття реципієнтами цільової літератури: «Першим був великий німецький соціолог *Макс Вебер*, який у помертньому *magnum opus Wirtschaft und Gesellschaft*, що з'явився у 1921 році, розглянув умови, котрі в складній економічній системі уможливають раціональні рішення» [26, с. 222].

На наш погляд, логічніше було б перекласти німецькомовне вкрплення у наведеному вище реченні. Це, попри певні стилістичні втрати, значно полегшило б розуміння змісту реципієнтом, можливо, необізнаним з німецькою мовою.

Науковий переклад новітнього періоду є динамічним явищем, що піддається постійним змінам з боку його виконавців, зокрема, дещо змінюються погляди й позиції перекладачів. Вдосконалюються підходи й методики щодо досягнення адекватності перекладу на найрізноманітніших рівнях – від поодиноких лексем до цілісного контексту.

На жаль, перекладачі (у нашому випадку це головню фахові економісти), керуючись здебільшого вузько прагматичними питаннями такого перекладу, в більшості випадків уникають описів своєї діяльності, на відміну від авторів словників, які щедро діляться досвідом укладання лексикографічних розробок у передмовах до словників та інших працях.

Як у випадку з перекладом будь-якої літератури, тут може постати питання відтворення різного роду архаїзмів, історизмів, історичної невідповідності часу перекладу і часу описуваних у оригіналі подій. Так, частими і досить типовими для англomовних монографій загальноекономічного змісту є епіграфи до розділів з цитат як сучасних, так і історично віддалених філософів, а також наведення фрагментів їхніх праць у теоретичних дискусіях. Наприклад, у монографії П. Семюельсона і Д. Нордхауза [35] цитують А. Сміта, Д. Юма, В. Шекспіра, Д. Мілля та ін.

Саме для України питання відтворення історично віддаленої наукової літератури залишається вельми актуальним, адже українською мовою досі не перекладено більшості праць знаних у цілому світі філософів-економістів: А. Сміта, Д. Рікардо, Р. Оуена, Ф. Тейлора, Й. Шумпетера та ін.

Повне відтворення українською мовою, зокрема праці А. Сміта «Багатство націй» мало б, на нашу думку, дуже важливе значення. Попри те, що науковий зміст книги, очевидно, втратив свою актуальність, пізнавальне ж її значення є колосальним. Тут відтворено панораму господарсько-політичного життя провідних країн світу того часу і, зокрема наведено факти з історії нашої держави: згадано запорозьких козаків, скарби гетьмана Івана Мазепи. Тут ще в 1776 році британець А. Сміт вжив топонім «*Ukraine*».

Переклад термінів і лексикографія перебувають у постійному взаємозв'язку, оскільки переклад складає суть галузі кількамовного словникарства. З іншого боку, практика наукового перекладу може випереджувати лексикографію у випадку, якщо перекладають тексти, насичені незнайомими термінами-реаліями, які ще не зафіксовано у словниках. Перекладачеві тут доводиться приймати рішення цілком самостійно, спираючись лише на власний досвід, творчу уяву й здогадку та на консультації з фахівцями відповідної галузі. Тому ідеї перекладачів-практиків, їхні здобутки є суттєвим складником фахового словникарства.

Початок нового тисячоліття позначено продовженням інтенсивного розвитку лексикографії в Україні, що отримала своє відродження в 90-х роках ХХ ст. За підрахунками М. Комової, упродовж лише 1990–2002 рр. в Україні вийшло у світ понад 550 термінологічних словників із найрізноманітніших галузей знань. Найбільш ґрунтовно опрацьовано спеціальну лексику економіки й менеджменту (73 словники). Лексикографічні праці економічної тематики відображають як галузеву термінолексикологію загалом, так і за напрямками економічної сфери: банки, фінанси, мікроекономіка, ринкова економіка, зовнішня економіка, фондовий ринок, біржова торгівля, бухгалтерія та інші [9, с. 13].

Щоб систематизувати й стандартизувати матеріали термінотворення і термінографії, стилістичного аналізу наукового дискурсу, фахового перекладу тощо, в Україні лінгвісти-термінологи об'єднують дослідницькі зусилля і гуртуються в наукові школи довкола визначних учених-дослідників у Києві, Харкові, Львові, Чернівцях, Запоріжжі та ін.

Сьогодні в Україні словникарську роботу проводять як індивідуально, так і в спеціалізованих організаціях: Термінологічній комісії при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, секторі наукової термінології Інституту української мови НАН України, Видавничій спілці «Словник» при Львівському національному університеті імені Івана Франка, Видавничо-термінологічній комісії при Національному університеті «Львівська політехніка»; Термінологічній комісії при Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича; Харківському лексикографічному товаристві та ін.

Укладаючи галузевий словник будь-якого типу, автори, на нашу думку, не повинні обмежуватися лише термінами, залишаючи поза увагою іншу фахову лексику, яка функціонує в дискурсі і так чи інакше є присутньою в англомовних монографіях чи навчальній літературі.

Прикметно, що за останнє десятиріччя українська економічна лексикографія перестала ігнорувати звичні для англомовного наукового дискурсу з економіки терміноіди, професійні жаргони тощо. Таку лексику стали включати до своїх видань лексикографи, керуючись, очевидно, тим, що скальковані, або транскрибовані переклади англійських лексем цієї групи уже досить давно вживають українські економісти та ЗМІ, причому це відбувається стихійно й безсистемно.

Як справедливо зазначав Е. Скороходько, «помилкове зарахування нетермінологічної одиниці до числа термінів приведе до меншої шкоди, ніж неврахування терміна» [12, с. 12].

Описуючи будь-яку фахову лексику, термінографічна лексикографія, на нашу думку, повинна обов'язково зафіксувати всі її значення, включаючи й неактуальні. Поле уваги термінографів не повинно також оминати лексику, яку Е. Скороходько називав «індивідуально авторськими нотонаміями»: *«invisible hand»* (А. Сміт), *«soldiering»* (Ф. Тейлор) тощо, які метафорично описують знакові виробничі й наукові феномени і виступають суттєвими чинниками не лише змісту окремого дослідження, а й цілої наукової теорії.

Сучасна термінографія ще недостатньо описує господарські реалії інших країн (Японії, Китаю, Ізраїлю тощо), виражені іншомовною лексикою. Зокрема, як зазначає Ю. Зацний, останнім часом в

англійській мові декілька десятків слів було запозичено з японської, яка тут все більше перетворюється на одне з головних джерел іншомовних надходжень. Це насамперед слова, які належать до ділової фінансової сфери (*chukoku, eidaka, jusen, shonizei, zaitech* тощо) [4, с. 79]. Такі лексеми давно стали звичними в англо-англійських тлумачних словниках. Звичні вони і в англomовному економічному дискурсі. Разом з тим, англо-українське термінологічне словникарство поки що не належним чином звертає увагу на таку лексику. Часто вживана в англomовному оригіналі, вона, однак, може спричинювати серйозні перекладацькі проблеми і фонетичного, і семантичного характеру.

Фахові лексеми-екзотизми характеризують специфічні національні особливості життя різних народів (зокрема їх господарсько-фінансової діяльності). Екзотизми є виразним компонентом створення локального колориту: *propiska, gosplan* (рос.), *kibutz* (іврит) тощо.

Зазвичай в англійських текстах таку лексику супроводжують тлумаченням, вміщеним у дужках. Трагування подається один раз, після чого іншомовне слово вживають у дискурсі на правах звичайної транскрибованої англійськими літерами лексеми: «*The giant Mizuho financial group, for instance, which brings together the house banks of three keiretsu (corporate groups) contains plenty of affiliated life insurers*» (The Economist, IX, 2000).

На сучасному етапі українська загальноекономічна терміносистема теж містить окремі екзотизми іншомовного походження, які вже зафіксовані деякими лексикографічними виданнями: *земіндар* (землевласник у Бельгії) [14, с. 340], *дзайбацу* (японські фінансові магнати), *канбан* (система інформації, вперше запропонована на фірмі «Тойота») [16, с. 125], *сайторі* (члени біржі Токіо, які є суперниками в операціях між іншими біржовиками) [16, с. 280].

Стрімке проникнення в українську мову і транскодування в ній чисельної групи бізнес-неологізмів англійського походження у новітній час обернулося серйозною лексикографічною проблемою.

Англomовні країни, насамперед США, досягли величезних успіхів в економіці та поступово почали впливати на весь інший світ, причому не лише на країни третього світу, що розвиваються, але й на розвинуті країни Західної Європи та Японію.

Як зазначають В. Калашник та М. Черпак, на сьогодні англійська мова є аналогом латини у XVIII ст., тому процес інтернаціоналізації науково-технічної термінології на англomовній основі є природним [5, с. 131].

Варто зазначити, що англійські економічні фахові лексеми на українському ґрунті здебільшого не зазнають морфологічних змін і

тому продовжують сприйматися як чужомовні, важкозрозумілі елементи: *кліринг, лізинг, консалтинг, демпінг, андеррайтер, варрант, маржиналізм, делівері, слоган, факторинг, паблік рілейшинз (піар), венчурний, репорт* тощо.

На думку Т. Лещука, «... чужі слова при входженні у мову повинні відповідати нормативам, що існують у вхідній мові, повинні відповідати потребі, доцільності, осмисленості, доступності вживання і розуміння, лаконічності, чіткості, красі і гармонійності» [10, с. 148]. Надуживання ж англо-американізмів у ЗМІ, діловому та науковому дискурсах викликає дискусії в термінологів, фахівців-економістів, перекладачів, оскільки транскрибовані англійські терміни нерідко звучать недолуго в українському дискурсі, а надто якщо мова йде про українські реалії: «Українському *піару* варто задуматися над власним *промоушингом*» («Вікна-бізнес», 22.12.2003).

Разом з тим, попри загалом несхвальну позицію мовознавців щодо таких стихійних мовних інтерференцій, у лінгвістиці існує також виправдання транскодуванню неологізмів: «Транскодування неологізмів відбувається при перекладі в тих випадках, коли в культурі і, зокрема, науці країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття і відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слово або слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимоги до термінотворення. Оскільки при транскодуванні транскодоване слово має одне значення, то такий спосіб перекладу доцільно застосовувати в тих випадках, коли в мові перекладу необхідно створити чітко означений термін» [6, с. 22].

Наприклад, автори «Українсько-російсько-англійсько-німецького тлумачного та перекладного словника термінів ринкової економіки» за редакцією Т. Кияка [21] керуючись критерієм «прозорого терміна» пропонують вживати замість транскодованого терміна «*директ мейл*» український відповідник «*рекламування поштою*». І навпаки, з метою уникнення двозначності та надання терміну кращих дериваційних задатків вони надають перевагу терміну «*інновація*» в порівнянні з терміном «*нововведення*» [21, с. 4].

Зазначені вище лексикографічні проблеми можна розв'язати за допомогою фундаментальних видань, що описували б багатотисячний обсяг фахової лексики (в тому числі терміноїдної, архаїчної, іншомовної тощо). На нашу думку, така робота під силу не одному лексикографові, а досить багаточисельному колективові лінгвістів та фахових економістів з визначеним керівником проекту.

Як справедливо зазначає Г. Наконечна, для укладання словника за теперішніх умов і сучасними засобами оптимальним є такий склад словникарського колективу: фахівець з певної галузі знань;

фахівець-термінолог, що знає кілька чужих мов, котрий може зіставити різномовні термінологічні одиниці і вибрати найбільш вдалий спосіб творення українського терміна; філолог-україніст, котрий стежить за ступенем узгодження нового терміна з нормами сучасної української літературної мови, і програміст, який забезпечує технічний бік справи [11, с. 71].

У справі укладання фахових словників з економіки в Україні нерідко беруть участь економісти з інших країн, зокрема США, Канади та ін. [15; 17; 19; 22].

Лексикографічні видання, укладачами яких є головно філологи [18; 20; 21], позначені насамперед виразними мовознавчими рисами: виняткова увага до етимології слова, аналіз граматико-фонетичних чинників, окремі зауваги щодо милозвучності лексем тощо.

Укладаючи словник, автор повинен, як слушно зауважують С. Гулькевич і З.Данилова, визначити замовників та видавців, що, в свою чергу, допоможе визначити зміст і обсяг видання. Він також повинен скласти наукове і методичне обґрунтування необхідності укладання таких словників: доповнення до лексикографічних джерел; покращення підготовки фахівців шляхом підвищення ефективності самостійної роботи; сприяння поглибленню знань студентів, аспірантів, наукового потенціалу ВНЗ під час підготовки ними термінологічних міні словників для складання кандидатського іспиту з іноземної мови [2, с. 142].

На нашу думку, інструментаріями лексикографів поряд з академічними повинні бути й науково-популярні фахові видання, звідки вони добиратимуть свій лексичний матеріал, наприклад різного роду термінозамінники.

Перекладацьким та лексикографічним роботам перекладачів-економістів нерідко бракує милозвучності та лінгвістичної коректності. На думку Г. Наконечної, практичне перекладознавство, яке дуже часто виконують не лінгвісти, випереджує теоретичне, що загалом є негативним явищем [11, с. 65].

Частково погоджуючись щодо деяких негативних чинників практичної термінології, не можна, однак, заперечувати й її багато в чому позитивну функцію. Завдяки активізації практики перекладу, перекладено десятки світових економічних бестселерів, а лексикографія, відповідно, поповнилася новими термінологічними набутками. Відкритим, разом з тим, залишається питання про те, хто і з якими уповноваженнями буде контролювати зміст і форму таких лексичних новацій, а також хто оцінюватиме якість перекладацьких робіт, крім, звичайно, учасників полемічних дискусій на рівні конференцій на наукових публікацій, чії критичні зауваження є важливими, але недостатньо впливовими.

З приводу координації, коректування та моніторингу робіт термінологів і перекладачів наукової літератури Т. Кияк вносить такі пропозиції: зробивши більш-менш вдалий переклад проблемного терміна, перекладач повинен зафіксувати його на окремій картці із зазначенням джерела, в якому цей термін виявлено. Зібравши у такий спосіб доволі велику кількість термінів, перекладач повинен відіслати їх до Держстандарту України, де видаватимуть «Зошити нових термінів» з окремих галузей [8, с. 304].

Як відомо, до 1990 років «Зошити нових термінів» разом з різного роду практичними порадами і довідниками регулярно видавалися зусиллями співробітників Всесоюзного центру перекладів (ВЦП). На жаль, аналогічний за авторитетом та популярністю центр в Україні ще не заявив про себе.

Висновки з дослідження. Отже, питання перекладу загальноєкономічних термінів має суттєве практичне значення, оскільки воно логічно пов'язане як з перекладознавчими проблемами (практикою перекладу і термінографією, так і проблемами дидактичного змісту, складаючи основу навчального курсу з іноземної мови для здобувачів вищої освіти економічних спеціальностей. Термінографія, переклад і методика є взаємозв'язаними і взаємовпливовими галузями, що перебувають у постійному розвитку. Практика наукового перекладу не втрачає своєї актуальності й сьогодні попри те, що у багатьох українських університетах здобувачі вищої економічної освіти вже тривалий час слухають тематичні лекції іноземними мовами, а це, в свою чергу, може спровокувати надто сміливу методологічну ідею про те, що майбутні економісти вже цілком спроможні опанувати фаховий матеріал самостійно без опублікованих перекладів і перекладних словників. На нашу думку, такі ідеї є надто передчасними. Ефективність же іншомовних лекцій та інших форм занять на економічних факультетах є мало дослідженою проблемою і потребує ретельнішого вивчення та подальших методичних та мовознавчих розвідок.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анатоль Вовк : довідкове видання / ред. Б. Рицар, М. Комова. Львів : Ліга-Прес, 2002. 64 с.
2. Гулькевич С. Навчальний словник активних слів у практиці викладання іноземних мов. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Проблеми української термінології. 2002. № 453. С. 141–145.
3. Денисенко С. Лексикографія та міжмовні зв'язки в Україні на початку XXI ст. : нові лексикографічні твори. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Проблеми української термінології. 2002. № 453. С. 130–133.

4. Зацний Ю. А. Неологізми англійської мови 80-90 років ХХ століття . Запоріжжя : Тандем-У, 1997. 396 с.
5. Калашник В., Черпак М. Еволюція впливу російської та англійської мов на розвиток української науково-технічної термінології в умовах глобалізації економіки й інтернаціоналізації науки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми української термінології.* Львів : 2000. № 402. С. 131–132.
6. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Вінниця : Нова книга, 2001. Ч. 2. 303 с.
7. Кияк Т. Р. Загальні особливості науково-технічного перекладу. *Філологічні студії.* Луцьк. 2004. № 1(25). С. 156–159.
8. Кияк Т. Р. Термінологія і науково-технічний переклад. *Дискурс іноземномовної комунікації / за ред. К. Кусько*. Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2001. С. 306–315.
9. Комова М. В. Українська термінографія (1948–2002) : бібліограф. покажчик. Львів : Ліга-Прес, 2003. 112 с. (Термінографічна серія).
10. Лещук Т. В царині мовного інтелекту (на основі німецько-українських лексичних порівнянь). Львів : Просвіта, 1996. 211 с.
11. Наконечна Г. Українська науково-технічна термінологія – історія і сьогодення. Львів : Кальварія, 1999. 110 с.
12. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті (до створення терміноцентричної теорії наукового дискурсу). Київ : Логос, 2006. 99 с.

СЛОВНИКИ

1. Англійсько-український словник термінів і понять з державного управління / уклад. Г. Райт, К. Є. Мак-Вікар, Т. Монастирський / пер. В. Івашко. Київ : Основа, 1996. 127 с.
2. Англо-український словник ділових термінів / за ред. С. І. Юрія. Тернопіль : Карт-бланш, 2003. 373 с.
3. Англо-український тлумачний словник економічної лексики / уклад. А. Шимків. Київ : Вид. дім «Києво-Могил. акад.», 2004. 429 с.
4. Англо-український юридичний словник / уклад. В. І. Карабан. Вінниця : Нова книга, 2004. 1088 с.
5. Базова економічна фінансова та ділова термінологія : аангло-український словник / уклад. Р. Соневицький. Тернопіль : Збруч, 2001. 335 с.
6. Російсько-українсько-англійський словник-посібник економічних термінів / уклад. О. М. Дрозд, В. В. Дубічинський, А. С. Д'яков та ін. / за ред. Т. Р. Кияка. К. : Видавничий дім «КМ Academia», 1997. 261 с.
7. Словник ділових термінів українською та російською мовами / уклад. Я. Гаврилишин, О. Кар коць. Київ : Смолоскип, 1993. 95 с.
8. Українсько-російсько-англійський тлумачний словник ділової людини / уклад. П. Г. Зеленський, О. П. Зеленська. Київ : Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. 560 с.
9. Українсько-російсько-англійсько-німецький тлумачний та перекладний словник термінів ринкової економіки / уклад. А. С. Д'яков, З. Б. Куделько, В. І. Куліш, О. А. Покровська / за ред. Т. Р. Кияка. Київ : Обереги, 2001. 620 с.
10. Dictionary of Everyday Economy / уклад. Л. Герасимчук, В. Кодру. Київ : Міжнародний громадсько-політичний журнал «Президент», 2001. 207 с.

ІЛЮСТРАТИВНИЙ МАТЕРІАЛ

1. Брігхем С. Ф. Основи фінансового менеджменту / пер. з англ. В.В.Біленького та ін. Київ : Молодь, 1997. 1000 с.
2. Вільямсон О. Е. Економічні інституції капіталізму. Фірми, маркетинг, укладання контрактів / пер. з англ. А. Олійник. Київ : АртЕк, 2001. 472 с.
3. Віскузі В. К., Вернон Дж. М., Гарингтон Дж. Е. Економічна теорія регулювання та антимонопольна політика / пер. з англ. за наук. ред. О. Кілісвича. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 1047 с.
4. Гаск Ф. А. Індивідуалізм та економічний порядок / пер. з англ. Харків : Акта, 2002. 416 с.
5. Гелбрейт Дж. К. Суспільство блага. Пора гуманності / пер. з англ. Київ : Скарби, 2003. 160 с.
6. Дорнбуш Р., Фішер С. Макроекономіка / пер. з англ. В. Мусієнко та В. Овсієнко. Київ : Освіта, 1996. 814 с.
7. Ріддерстрале Й., Нордстрем К. Караоке-капіталізм / пер. з англ. Дніпропетровськ : Баланс Бізнес Букс, 2004. 312 с.
8. Роузфілд С. Порівнюємо економічні системи / пер. з англ. В. Вишенська. Київ : К.І.С., 2005. 370 с.
9. Сакс Д., Пивоварський О. Економіка перехідного періоду (уроки для України). Київ : Основи, 1996. 345 с.
10. Салань Б. Економіка без табу / пер. з фр. Є. Марічев. Київ : Києво-Могилянська академія, 2007. 139 с.
11. Самуельсон П. А. Економіка / пер. з англ. за наук. ред. О. Лищишина. Львів : Світ, 1993. 493 с.
12. Самуельсон П. А., Нордхауз В. Д. Макроекономіка / пер. з англ. за наук. ред. С. Панчишина. Київ : Основи, 1995. 676 с.
13. Samuelson P., Nordhaus D. Economics. New York : McGraw-Hill, Inc., 1992. 455 p.

Myroslava Fabian,
Doctor of Philology, Professor,
Professor of English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0002-3351-1275>
Uzhhorod, Ukraine

Corpus-based methods of power notion analysis in English

Корпусні методи аналізу поняття *power* в англійській мові

Summary. *The aim of the article is to use corpus linguistics as a methodology to empirically analyze the semantic aspects of “power” within various linguistic contexts. This approach provides a data-driven perspective, which allows for a more objective examination of language usage.*

In recent years, there has been a growing interest in research centered around data-driven approaches to language study. Corpus linguistics is now regarded as an integral part of linguistic inquiry rather than a distinct discipline in itself, focusing on the analysis of collections of texts to facilitate various linguistic investigations. It is noteworthy that corpus linguists base their studies on authentic language usage rather than fabricated examples, enabling empirical analyses within specific contexts. This reliance on naturally occurring data provides a valuable methodological tool for linguistic description.

Using the functionality of the Corpus of Contemporary American English, the study investigates the lexical semantics of “power” through extensive word frequency analysis, collocation examination, synonym exploration, and distributional semantics. The examination of the instances in the COCA dataset demonstrates that the lexeme “power” is spread across various genres. The academic genre stands out as the most prominent. Analyzing the frequency distribution data provided by COCA for all instances, it is evident that the frequency of the lexeme increases notably during the period between 1990 and 1994, followed by a decline in subsequent periods. Power is associated with a wide range of lexical items, which manifest the ways in which it is expressed and conceptualized. Distributional semantic analysis has revealed the clusters around the noun and verb forms of “power”, indicating related concepts and contextual features. The clusters around the noun “power” include units denoting authority, energy, influence, and control, while the ones round the verb “power” contain words related to action, capability, and enablement. Collocation analysis has identified frequent word pairings and co-occurrences that shed light on the semantic associations of “power” in different contexts. Analysis of derivatives stemming from the lexical root “power” reveals a spectrum of related vocabulary, ranging from common forms to specialized lexemes, which reflect the scope of the notion and its linguistic manifestations. Thus, through a comprehensive

examination of corpus-based research areas, the article proves the efficacy of corpora as invaluable resources for linguistic investigation.

Key words: *corpus linguistics, corpus-based methods, COCA corpus, lexical semantics, linguistic contexts.*

Анотація. *Метою статті є опис використання методів корпусної лінгвістики в аналізі поняття “power” в сучасній англійській мові. Цей підхід ґрунтується на використанні статистичних даних, що дозволяє отримати об’єктивніше уявлення про використання мови.*

Упродовж останніх років, серед науковців зростає інтерес до досліджень, зосереджених на підходах до вивчення мови, що ґрунтуються на даних реального вжитку. Корпусна лінгвістика наразі розглядається як невід’ємна частина лінгвістичних досліджень, а не як окрема дисципліна, що зосереджується на аналізі сукупностей текстів з метою спрощення різних лінгвістичних розвідок. Варто зазначити, що у своїх корпусних дослідженнях, лінгвісти опираються на автентичне використання мови, а не на штучно створені приклади, що уможливило проведення емпіричного аналізу в конкретних контекстах. Таке залучення природних даних є цінним методологічним інструментом для лінгвістичного опису.

Використовуючи функціональні можливості Корпусу сучасної американської англійської мови, дослідження вивчає лексичну семантику поняття “power” за допомогою детального аналізу частотності слів, словосполучень, дослідження синонімів та дистрибутивної семантики. Дослідження прикладів у корпусі демонструє, що лексема “power” розповсюджена в різних мовленнєвих жанрах, при цьому академічний виділяється як найвагоміший. Аналіз даних розподілу частотності, отримані з корпусу, доводить, що частотність лексеми помітно зростає в період між 1990 і 1994 роками, після чого спостерігається її спад у подальші періоди. Power асоціюється з широким спектром лексичних одиниць, які демонструють способи вираження та осмислення цього поняття. Аналіз дистрибутивної семантики виявив кластери навколо іменника та дієслова “power”, що вказують на пов’язані з ними поняття та їхні контекстуальні особливості. Кластери навколо іменника “power” включають одиниці, що асоціюються з авторитетом, енергією, впливом і контролем, тоді як кластери навколо дієслова “power” – слова, пов’язані з дією, здатністю і можливістю. Аналіз словосполучень виявив частотні колокації та їхнє вживання, що розкриває семантичні асоціації поняття power у різних контекстах. Вивчення похідних, утворених від лексичного кореня “power”, виявляє спектр спорідненої лексики – від загальноновживаних до спеціалізованих лексем, які відображають обсяг поняття та його мовні прояви. Таким чином, комплексний аналіз напрямів корпусних досліджень доводить ефективність корпусів як цінного ресурсу для лінгвістичних розвідок.

Ключові слова: *корпусна лінгвістика, методи корпусної лінгвістики, корпус сучасної американської англійської мови, лексична семантика, мовні контексти.*

Introduction. *The notion of power is a multifaceted concept that permeates various branches of knowledge and is characterized by unique*

perspectives and interpretations. In philosophy, *power* is explored in relation to ethics and political theory. Philosophers focus on the notion of power dynamics, emphasizing its pervasive nature in human interactions. It is generally believed that *power* is a fundamental driving force underlying all human actions and aspirations. Sociologists investigate how *power* operates at various levels of society including interpersonal, organizational, and systemic ones. *Power* can manifest itself through social hierarchies, economic disparities, and cultural norms, shaping patterns of inequality, oppression, and resistance. Political science focuses on power relations within the context of governance and politics. Scholars study how *power* is acquired, exercised, and contested within political systems, including through institutions, ideologies, and social movements. Concepts like authority, sovereignty, and democracy are central to understanding political power. In economics, *power* is analyzed in terms of market mechanisms, resource allocation, and decision-making. Economic power can be concentrated among individuals, corporations, or governments, influencing wealth distribution, competition, and economic policies. Linguistics examines *power* through discourse analysis and language use. Language is considered to be a tool for exercising power, as seen in rhetoric, persuasion, and manipulation. Linguistic features such as vocabulary, syntax, and tone can convey authority, dominance, or subordination, reflecting underlying power dynamics in communication.

Due to the increasing recognition of the significance of analyzing authentic language usage, corpus linguistics has recently exerted a considerable influence on theories of language description. Researchers delineate three distinct schools within the rapidly expanding field of corpus linguistics: corpus-based studies within computational linguistics; corpus-based research focusing on tasks such as corpus tagging, parsing, and information retrieval; and the application of corpus analysis to explore various issues with diverse applications in contemporary linguistics, including language acquisition and learning, contrastive and translation studies, historical linguistics, as well as the development of lexicographical works and grammar reference materials [5].

The diverse corpus-based research areas discussed above affirm the effectiveness of corpora as a highly valuable methodological tool, offering benefits to a multitude of linguistic disciplines. Meyer emphasizes the manifold applications of corpus linguistics methodology as a novel avenue for exploring language, which significantly contributes to the advancement of linguistic studies: Corpora serve a multitude of purposes, spanning from theoretical to practical domains, thereby serving as invaluable resources for descriptive, theoretical, and applied discourse on language [9]. Owing to the fact that corpus linguistics operates as a

methodology, it is accessible to all linguists, including generativists, enabling them to potentially incorporate corpora into their language studies. Corpora are instrumental in various endeavors such as dictionary creation, investigation of language evolution and variability, comprehension of the language acquisition process, and enhancement of foreign and second language instruction [9, p. 28].

Data-oriented language research has demonstrated the substantial advantages of analyzing real language in use, specifically through naturally-occurring data. Consequently, there has been a proliferation of corpus studies over the past decades focusing on language varieties, linguistic typology, language acquisition, and language testing. Römer highlights the importance of these studies in language teaching and learning, as well as in interdisciplinary research collaborations [13]. Schnell and Schiborr emphasize the potential of corpus-based typology in understanding the distribution of conventionalized structures and their diachronic development across languages [14]. Cushing points to the benefits of corpus linguistics in language assessment, particularly in conducting comparative analyses of language use across contexts, genres, and language users [3]. Olohan dwells on the importance of contextualizing translation by combining corpus-based investigations with other kinds of methodologies and analyses [12].

The term “corpus” originates from Latin, meaning “body”, with its broader implication referring to a collection of discourses (the volume of which is not fixed). However, in modern linguistic contexts, a corpus is far from being a mere compilation or accumulation of textual material. Instead, corpus-based analysis exhibits several essential characteristics: 1) empirical analysis: it entails examining the actual usage patterns found in natural texts; 2) utilization of large and principled collections: it relies on a substantial and methodically assembled collection of natural texts, commonly known as a “corpus”, as the foundation for analysis; 3) integration of computer technology: it heavily utilizes computers for analysis, employing both automatic and interactive techniques; 4) application of quantitative and qualitative analytical techniques: it employs a combination of quantitative and qualitative analytical methods; 5) convenience and reliability: the popularity of corpus-based research within and beyond the linguistic domain is largely attributed to the convenience and reliability it offers for related studies.

Methods and material. COCA, an acronym for the Corpus of Contemporary American English, represents the most extensive compilation of English text, comprising over a million words sourced from a diverse array of eight genres. These encompass blogs, websites, television or movie subtitles, spoken language transcripts, fictional works, popular magazines, newspapers, and

academic writings. The COCA corpus is linked with numerous other English corpora and maintains a dynamic nature, continually expanding its word count across a diverse spectrum of genres. Equipped with a plethora of functions, COCA serves as a valuable tool for language analysis, offering capabilities such as frequency analysis, exact word searches, phrase queries, wildcard searches, lemma identification, part-of-speech tagging, and keyword in context (KWIC) functionality. Its search options extend beyond simple word queries, encompassing sentence-level searches, lemma-based inquiries, and more complex structural analyses. As the most up-to-date and regularly refreshed source within its category, COCA guarantees access to the most current linguistic information, with its latest revision reflecting data up to 2024 (for the NOW corpus). Focused primarily on American English, COCA draws its texts from a variety of American media sources. Providing users with the information on word and phrase frequency across different registers, COCA facilitates investigations into synonym usage and reveals variations in terminology prevalence within specific genres. Furthermore, users can employ COCA to identify collocates and common string associations, aiding in comprehensive examinations of word meanings. Given these attributes and functionalities, COCA emerged as the preferred instrument for the study at hand.

Results and discussion. The information on the notion of *power* can be effectively acquired through the usage of corpus linguistics, particularly by employing methods such as word-frequency analysis, concordance analysis, word frequency list, collocation analysis, distributional semantics, keyword analysis, etc.

Word frequency analysis can provide insights into the distribution of word lists across various registers. For example, research by Biber, Johnson, Leech, Conrad, and Finegan revealed that the most frequently occurring lexical verbs, such as “say”, “get”, “go”, “know”, and “think”, are predominantly found in conversation rather than in other linguistic registers [1]. Regarding genre distribution, the analysis of the 319187 instances within the COCA dataset reveals that the lexeme “power” is dispersed across a diverse array of genres (refer to Figure 1). The most prevalent genre is academic, with 58588 occurrences.

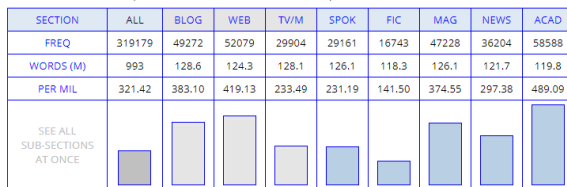

Fig. 1. Distribution of *power* across genres (Source: Davies, 2024)

Examining the frequency distribution data provided by COCA for all instances, it becomes apparent that the frequency of the lexeme rises during the period from 1990 to 1994, followed by a decrease in subsequent periods (Figure 2).

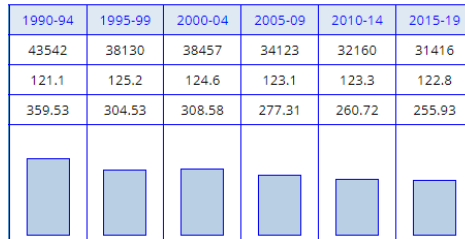

Fig. 2. Frequency of *power* for the period 1990–2019 (Source: Davies, 2024)

Collocation refers to the tendency of words to appear together more frequently than expected [7]. Sometimes, these pairings are logical, such as “power” co-occurring with “plant” rather than “factory”. This type of collocation is termed as “motivated”. However, Halliday provided an example of “strong tea” and “powerful car”, where the adjectives “strong” and “powerful” have similar meanings but tend to co-occur with different nouns [6]. This kind of collocation is described as “unmotivated”. Statistical measurements, such as those provided by corpora, offer a more reliable means of investigation. Two common measurements for collocation are the MI-score and T-score (see Figure 3).

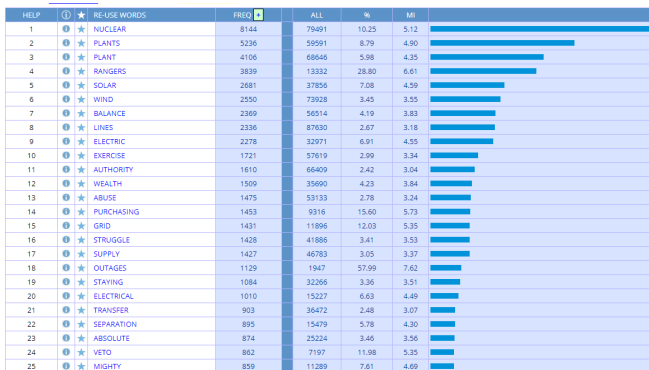

Fig. 3. MI-score and T-score analysis of collocations with *power* (Source: Davies, 2024)

The MI-score quantifies the strength of collocation by comparing the probability of observing two words together with the probabilities of observing them independently [8, p. 764]. It helps identify technical terms, idiosyncrasies, and fixed phrases. On the other hand, the measures the certainty of collocation, taking into account the frequency of occurrence. It reflects the amount of evidence present in a corpus, typically highlighting significant collocates that occur frequently. When examining the MI-score and T-score for the lexeme “power”, it is evident that the highest MI-score is attributed to the collocation “power outages”, while the highest T-score corresponds to “nuclear power”. As illustrated in the figure, all of these possess an MI-score surpassing 3, indicating a strong association with the lexeme “power”.

Moreover, the COCA Corpus facilitates the examination of collocations involving the term “power” across various parts of speech. As a noun, “power” commonly collocates with nouns such as “plant”, “ranger”, “source”, “wind”, “balance”, “god”, “outage”, and “struggle”; verbs including “exercise”, “gain”, “wield”, “grant”, “restore”, “generate”, “possess”, and “abuse”; adjectives like “nuclear”, “political”, “solar”, “electric”, “electrical”, “absolute”, “mighty”, and “regional”; and adverbs such as “forwards”, “expressly”, “constitutionally”, and “democratically” (Figure 4).

* NOUN	NEW WORD	MI	T	* ADJ	NEW WORD	MI	T	* VERB	NEW WORD	MI	T	* ADV	NEW WORD	MI	T
9224	plant	4.78	11	8074	nuclear	5.17	11	1609	exercise	4.21	11	167	ie	3.23	11
2844	source	2.66	11	4923	political	2.64	11	1442	gain	2.86	11	96	eg	3.60	11
2451	wind	3.46	11	2482	solar	4.61	11	1262	wield	6.32	11	89	forwards	4.07	11
2332	balance	4.08	11	2460	military	2.41	11	1204	control	2.12	11	60	expressly	3.01	11
1796	outage	7.56	11	2162	economic	2.15	11	1152	grant	3.09	11	43	constitutionally	2.75	11
1778	authority	2.57	11	2061	electric	4.53	11	1138	restore	3.80	11	35	democratically	3.05	11
1686	struggle	3.90	11	965	electrical	4.48	11	1110	generate	2.92	11	33	exponentially	2.29	11
1645	grid	5.46	11	919	western	2.27	11	1017	limit	2.44	11	31	unilaterally	2.49	11
1613	structure	2.69	11	858	absolute	3.59	11	862	possess	3.51	11	28	chiefly	2.01	11
1492	wealth	3.89	11	833	mighty	4.80	11	699	abuse	3.70	11	28	herein	2.04	11
1460	generation	2.57	11	780	regional	2.73	11	684	shift	2.41	11	24	responsibly	2.04	11
1421	supply	3.19	11	729	super	2.53	11	678	seize	3.66	11				
1405	abuse	3.21	11	643	coal-fired	7.58	11	672	influence	2.38	11				
1403	purchasing	7.07	11	640	healing	5.12	11	623	lack	2.40	11				

Fig. 4. Collocations with the noun “power” (Source: Davies, 2024)

When functioning as a verb, “power” exhibits diverse structural patterns, forming collocations with nouns such as “company”, “entertainment”, “engine”, “battery”, “energy”, “car”, “fuel”, and “generator”; verbs like “detect”, “blogging”, “plug”, “fuel”, “delegate”, “disconnect”, “hurtle”, and “propel”; adjectives including “proprietary”, “electric”, “solar”, “nuclear”, “renewable”, “electrical”, “internal”, and “capable”; and adverbs such as “electrically”, “entirely”, “high”, “solely”, “adequately”, “proudly”, “automatically”, and “wirelessly” (Figure 5).

COLLOCATES		POWER	VERB	See also as: NOUN	Advanced options		Collocates	Clusters	Topics	Texts	KWC	
+ NOUN	NEW WORD	+	+ ADJ	NEW WORD	+	+ VERB	NEW WORD	+	+ ADV	NEW WORD	+	
518 4.05	company		476 10.47	proprietary		19 2.35	generate		610 2.00	up		
480 7.65	entertainment		347 6.01	electric		19 3.21	detect		267 2.28	slow		
341 6.54	engine		121 5.54	solar		11 2.31	exercise		44 2.81	through		
273 7.03	battery		59 3.37	nuclear		10 3.75	plug		40 2.20	forward		
181 3.93	energy		47 6.32	renewable		9 3.64	fuel		27 2.57	fully		
179 2.51	system		44 2.04	single		7 2.22	cool		24 2.75	entirely		
176 2.96	car		43 2.27	natural		5 3.38	disconnect		24 8.64	electrically		
139 5.16	fuel		38 5.11	electrical		5 3.50	propel		15 3.34	high		
125 7.46	generator		33 3.33	internal		5 4.89	delegate		15 3.87	solely		
120 5.80	motor		29 3.48	capable		5 5.32	hurtle		11 2.21	primarily		
109 4.42	vehicle		29 3.51	industrial		4 2.04	heat		11 4.43	adequately		
108 4.22	device		22 7.24	compressed		4 2.87	dial		10 4.36	proudly		
108 5.85	electricity		21 2.56	digital		4 4.31	pedal		9 2.64	automatically		
102 3.47	cell		20 2.21	clean		3 2.30	glow		7 7.41	wirelessly		
100 3.11	technology		19 2.05	online		3 2.62	unleash		6 3.09	independently		
82 2.50	rate		19 4.97	portable		3 2.84	wheel		6 3.65	continuously		
82 5.38	mortgage		19 8.79	supermassive		3 2.86	boot		6 4.55	manually		

Fig. 5. Collocations with the verb “power” (Source: Davies, 2024)

Furthermore, the COCA corpus allows for the analysis of complete texts featuring the term “power” and the identification of other keywords used in its proximity (see Figure 6).

226	ACAD: SocialPsych Power and Gender Influences on Responsibility...	power, partner, responsibility, disagreement, attribution, situation, status, relationship, hypothesis, participant, gender, argument, perceived, resource, extent, source, wish, resolve, choice, resolution,
211	BLOG: theoil drum.com The Oil Drum The Liquid Fluoride Thorium Pa...	reactor, energy, nuclear, technology, thorium, fuel, wind, coal, salt, grid, electricity, efficiency, renewables, storage, waste, billion, core, neutron, cheap, cycle,
194	ACAD: Texas Law Review Liberty in Loyalty: A Republican Theory of Fi...	fiduciary, law, fiduciary, duty, power, note, supra, beneficiary, theory, rule, interest, relationship, legal, republican, loyalty, remedy, trust, eg, principal, classical,
193	WEB: ...arnegieendowment.org Why Fukushima Was Preventable - Carnegie Endo...	nuclear, plant, power, tsunami, safety, reactor, accident, regulator, generator, japanese, event, station, emergency, unit, earthquake, hazard, external, heat, expert, industry,
191	WEB: supreme.justia.com 17 US 316 - Justia US Supreme Court Center	power, government, constitution, mean, law, tax, sovereignty, bank, congress, execution, necessary, said, shall, carry, act, legislature, union, taxation, supreme, object,
189	BLOG: millburn.patch.com 514 Customers Still Affected by Power Outages...	power, town, pole, crew, mayor, county, wire, restore, tree, township, truck, customer, usage, transformer, fix, storm, utility, outage, infrastructure, restoration,

Fig. 6. Analysis of keywords in proximity to *power* (Source: Davies, 2024)

The keywords associated with each website, listed under the “words” column, are determined by their actual to expected values. For instance,

the academic text “Texas Law Review” contains such keywords as “fiduciary”, “law”, “duty”, “note”, “supra”, “beneficiary”, “theory”, “rule”, “interest”, “relationship”, “legal”, “republican”, “loyalty”, “remedy”, “trust”, etc., which are used alongside the lexeme “power”.

Topics reveal words that co-occur throughout a given text, providing a valuable means to identify related words and concepts. While collocates primarily focus on words in close proximity to a specified term, topics offer a broader perspective, often encompassing a wider array of related words and concepts. For instance, comparing the topics for *power* with their collocates reveals a richer understanding of related terms (Figure 7).

	Same text	Word	PoS	Topics	Collocates
1	456	electricity	n	Topics	Collocates
2	452	energy	n	Topics	Collocates
3	361	generator	n	Topics	Collocates
4	324	utility	n	Topics	Collocates
5	314	plant	n	Topics	Collocates
6	254	electric	j	Topics	Collocates
7	236	solar	j	Topics	Collocates
8	226	grid	n	Topics	Collocates
9	217	wind	n	Topics	Collocates
10	208	fuel	n	Topics	Collocates

Fig. 7. Topics of the lexeme “power” (Source: Davies, 2024)

Distributional semantics allows exploring the meaning of *power* based on its distributional patterns within a corpus. Words that frequently co-occur with *power* in similar contexts provide clues about its semantic associations and different aspects of meaning. The semantics of the noun “power”, for instance, is revealed in several clusters as presented in Figure 8.

CLUSTERS (more)	
power *	power in » power to » power plants » power plant » power rangers » power over » power for » power from
* power	in power » to power » nuclear power » political power » for power » without power » with power » solar power
power **	power to make » power to do » power of attorney » power to change » power and authority » power and influence » power and control » power to regulate
** power	have the power » has the power » balance of power » in the power » with the power » to the power » by the power » had the power
power ***	power of the state » power to the people » power in the world » power in the hands » power of the holy » power of the people » power to do so » power vested in me
*** power	you have the power » everything in my power » n't have the power » we have the power » in positions of power » they have the power » everything in their power » not have the power

Fig. 8. Clusters with the noun “power” (Source: Davies, 2024)

As a verb, the lexeme “power” is represented in various clusters revealing its semantic character (see Figure 9).

CLUSTERS (more)

power •	powered by • powered up • powering up • powered down • power up • powered with • powering down • powers it
• power	you power • could power • can power • for powering • have powered • battery powered • it powers • has powered
power ••	powered by solar • powered by two • powered by electricity • powered by renewable • powered by hydrogen • powered only by • powered to detect • powered by natural
•• power	will be powered • it is powered • gives you power • can be powered • give you power • would be powered • engine that powers • capable of powering
power •••	powered by a single • powered by a small • powered by a pair • powered by the sun • powered by natural gas • powered by renewable energy • powered by movable type • powered by solar energy
••• power	it will be powered • test boat was powered • has to be powered • study was not powered • system that has powered • user system that powers • gives the president powers • generation cloud servers powered

Fig. 9. Clusters with the verb “power” (Source: Davies, 2024)

Regarding formality, we have analyzed the formality level of each line in the concordance data using the Key Word in Context (KWIC) format, which is widely used for such analysis, as depicted in Figure 10. In the figure below, the left column lists the different genres from which the data for each line were taken. It is important to note that the central node is highlighted within the line, surrounded by color-coded words indicating their parts of speech; for instance, verbs are marked in pink, nouns in bright blue, and adjectives in green. The utilization of color-coded KWIC in concordance analysis facilitates the examination of grammatical patterns by researchers [11].

CONCORDANCE LINES (more)

1 ACAD: 2016: Latin Am Research Re...	necessary to have a larger group of people to have birginating power and blame hits the government.” (PI, March 29.
2 IMAG: 2002: Futurist	sorts of unmanned platforms and instrument packages to supply power and communications The tethered systems are connected to
3 WEB: 2012: ..s.washingtonpost...	is in the form of votes so they can stay in power and create more handouts (see definition above) which in the
4 SP0K: 1991: CNN_Crossfire	that. I think here 's a man who understands power and force and fear , terror, and he will use everything
5 ACAD: 2016: BYU Law Rev	the federal Violence Against Women Act as exceeding commerce power and forcing that an expansive reading of commerce power would
6 RIC: 1995: BkFallDenver	? Okay, Dave Smith wants power. And Menken has power and probably does n't want to lose it. " Was Smith
7 ACAD: 1990: IntAffairs	as well as cultural consequences, since questions of justice power are necessarily involved . In this sense, nationalism is the
8 ACAD: 1990: IntAffairs	desire for power. He often considers man 's drive for power as a status more basic than the chance conditions under which
9 SP0K: 2001: CNN_KingWind	page proof to the printed magazine. It takes on power as a load along. And the same thing happens with photographs
10 MOV: 2004: The Dog Days of Summ...	up. What do you do ? work for the power authority load You know, we're gon na flood this
11 ACAD: 2011: ArtsBulletin	Tallien to save many people from persecution, servng as a power broker and lad Bountiful for countless petitioners. 16 Her
12 NEWS: 1995: WashPost	with their counterparts at business schools power co parties this year, although neither company confirmed
13 BLOG: 2012: ..llenge.wordpress...	be done. # Appliances and electronics are measured in their power consumption # Analogy and examples : # Kilowatt-hours (
14 SP0K: 2018: NPR_ATC	his office, his spare laptop, a drawer cramped with power cords for hundreds that became obsolete in the 1990s, etc.
15 MOV: 2015: Life on the Line	Okay, so I'm here with Duncan from the Site Power Corporation Quinn . I have a few questions for you.
16 NEWS: 2017: Arizona Daily Star	as uninhabitable months before they moved in. # With the power cut off Rachel Jackson uses her phone lights to find a
17 MAG: 1993: PopScience	been plagued in recent years by claims of injuries caused by power equipment Such as carpal-tunnel syndrome, possibly caused by
18 ACAD: 2016: Kennedy Institute of...	and deduction is that only the latter has transformed power for the deductive conclusion. Also only the deductive model
19 BLOG: 2012: iag.me	: I used to lead teams for designing control systems for power generation and transmission , water and sewerage networks and
20 MAG: 1993: PopScience	. In the meantime, smooth, clean, and green power has become the new standard for the industry. #

Fig. 10. The KWIC concordance line of power (Source: Davies, 2024)

As can be seen from Figure 6, words from the right and left contexts are color-coded differently, indicating their part-of-speech affiliation. For example, the adjective is marked in green, the noun in blue, and the verb in pink. The color-coded concordance format is convenient for visual perception of information and clearly illustrates the peculiarities of the unit’s compatibility.

The analysis of derivatives stemming from the lexical root “power” within the COCA corpus reveals a diverse spectrum of linguistic

manifestations. These derivatives span a wide range of lexical categories and thematic domains, reflecting the multifaceted nature of the concept of power (see Figure 11). The lexeme “powerful” emerges as a prominent derivative with a frequency of 76,804 occurrences, suggesting its frequent usage in contemporary discourse.

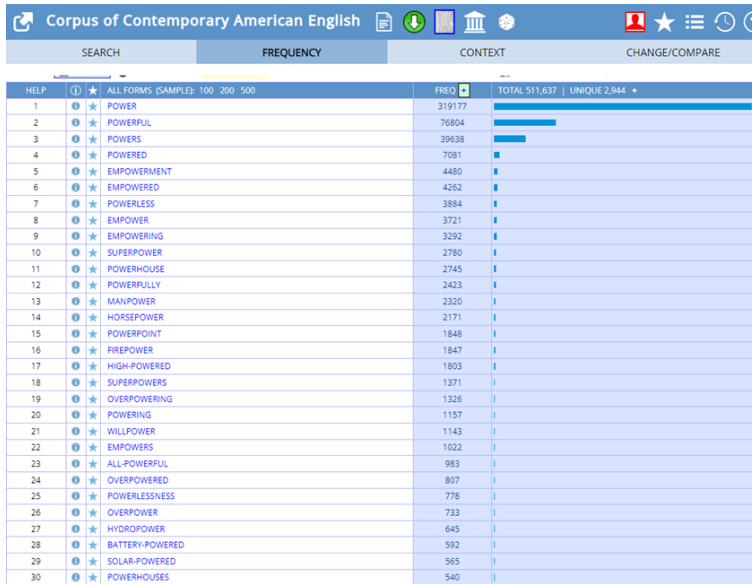

Fig. 11. Derivatives stemming from the lexical root “power”
(Source: Davies, 2024)

From common forms such as “powerful” and “powered” to more specialized terms like “empowerment” and “superpower”, the data highlights the pervasive presence of power-related vocabulary in contemporary discourse. Additionally, the inclusion of technological terms like “battery-powered” and “solar-powered” manifests the intersection of power with advancements in energy technology. The variety and frequency of these derivatives allows studying the complex ways in which power is conceptualized and expressed across different linguistic contexts.

Words do not exist independently; instead, their meanings are shaped by the various lexical relationships they share. One such relationship is synonymy, which Carter describes as a mutual or symmetrical sense connection where multiple linguistic forms convey identical meanings [2]. However, Moon contends that from a corpus perspective, it becomes

evident that no two words can be viewed as perfect synonyms [10]. Corpus analysis reveals significant disparities in structural patterns with synonyms across different registers (formal versus informal) and communication modes (speech versus writing).

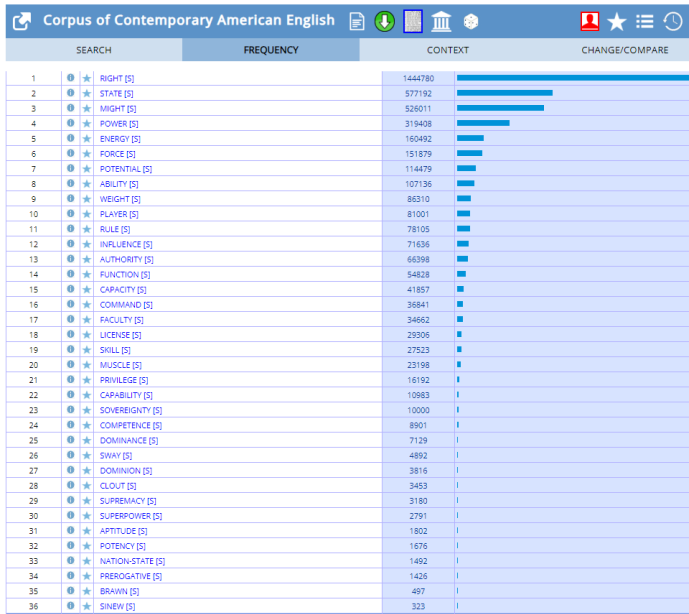

Fig. 12. Frequency of synonyms to the lexeme “power”
(Source: Davies, 2024)

On the interface’s left-hand side, a window exhibits a list of synonyms arranged by their frequency of appearance. The synonyms offered vary based on the particular meaning of “power” being contemplated. As seen from Figure 12, the most frequent synonyms to the noun “power” include “right”, “state”, “might”, “energy”, “force”, “potential”, “ability”, “weight”, etc.

Conclusions. The notion of *power* proves to be a multifaceted one, permeating various disciplines with distinct perspectives and interpretations. The field of corpus linguistics, now integral to linguistic inquiry, offers a data-driven methodology for exploring language usage authentically. It has transformed linguistic research by facilitating empirical analyses within specific contexts, influencing theories of language description, and serving as a valuable resource for various linguistic disciplines.

As the preferred instrument for this study, the Corpus of Contemporary American English provided valuable data through its comprehensive functionalities, including word frequency analysis, collocation analysis, distributional semantics, etc. The corpus-based methods allowed us to gain a comprehensive understanding of the diverse lexical manifestations of the lexeme “power” and its usage in different linguistic contexts.

BIBLIOGRAPHY

1. Biber D., Johansson S., Leech G., Conrad S., Finegan E. Longman Grammar of Spoken and Written English. John Benjamins Publishing Company, 2021. 1256 p.
2. Carter R. Language and Creativity: The art of common talk. London: Routledge, 2016. 288 p.
3. Cushing S.T. Corpus linguistics in language testing research. *Language Testing*, 2017. No 34. P. 441–449.
4. Davies M. The corpus of contemporary American English: 520 million words, 1990-present. 2024. Available from <https://www.english-corpora.org/coca>
5. Gledhill C. Collocations in Science Writing. Gunter Narr, Tübingen, 2000. 268 p.
6. Halliday M. A. System and function in language (edited by G. Kress). Oxford: OUP, 1976. 274 p.
7. Hunston S. Corpora in Applied Linguistics. Cambridge University Press, 2002. 254 p.
8. Martínez A. S. Collocation analysis of a sample corpus using some statistical measures: An empirical approach. *Proceedings of the 25th International AESLA [The Spanish Society for Applied Linguistics] Conference*. 2008. Vol. 25. P. 763–768.
9. Meyer C. F. English Corpus Linguistics: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. 162 p.
10. Moon R. What can a corpus tell us about lexis? *The Routledge Handbook of Corpus Linguistics*/ A. O’Keefe and M. McCarthy (eds.). London and New York: Routledge, 2010. P. 197–211.
11. O’Keefe A., McCarthy M., Carter R. From corpus to classroom: Language use and language teaching. Cambridge University Press, 2007.
12. Olohan M. Corpus Linguistics and Translation Studies: Interaction and Reaction. *Linguistica Antverpiensia, New Series – Themes in Translation Studies*, 2002(1). P. 419–429.
13. Römer U. Applied corpus linguistics for language acquisition, pedagogy, and beyond. *Language Teaching*, 2021. No 55. P. 233–244.
14. Schnell S., Schiborr N.N. Crosslinguistic Corpus Studies in Linguistic Typology. *Annual Review of Linguistics*. 2022. No 8. P. 171–191.

Емілія Швед,

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романських мов та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0002-9477-7579>
м. Ужгород, Україна*

Оксана Дацьо,

*старший викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-6974-9544>
м. Ужгород, Україна*

Олександра Яцків,

*старший викладач кафедри романських мов
та зарубіжної літератури,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0003-0339-9208>
м. Ужгород, Україна*

До питання структури та аргументаційної ролі періодів у творі Т. Лівія «Історія»

On the question of the structure and the argumentative role of the periods in the work by T. Livy “History”

Анотація. Промови історичних осіб, які відомий римський історіограф Тім Лівій вводить у свій твір «*Ab urbe condita*», чи скорочено в українському перекладі «Історія», є класичними зразками ораторського мистецтва. Стаття присвячена дослідженню структурних типів періодів промов та аналізу їх стилістичної спрямованості як засобів аргументації. Спостереження засвідчує, що функції експресивно-емоційних ресурсів синтаксису стилістики промов є дуже вагомими. У результаті аналізу виділились чотири структурні групи періодів. Серед них переважають комбінації типу: група підрядних речень, що завершується головним; головне речення та залежна від нього серія підрядних. Періодична мова Лівія патетична та переконлива, вона, як правило, супроводжується симетричністю колонів, повтором сполучників, градаціями, антитезами та гомеотелевтоном присудків. Усі перелічені засоби, обрамлені у періодичні побудови, несуть чітке експресивно-емоційне навантаження та водночас служать вагомим фактором пере-

конання. Як засвідчує дослідження, періоди промов своєю багаточленною конструкцією, багаторазовим повтором однотипних синтаксичних одиниць у поступово зростаючому та інтонаційно-підвищеному ряді, мобілізують увагу читача, створюючи тон піднесеності, підкреслюють значущість висловлювання, його різноманітні експресивні елементи та емоційні відтінки. Отже, довгі, плавні періоди – одна з найбільш характерних рис стилю Лівія, а їх уміле застосування є однією з ознак майстерного володіння автора словом. Ці синтаксичні ресурси стилістики промов найефективніше сприяють втіленню задуму автора. Дослідження аргументаційної ролі періодів дозволяє краще зрозуміти основну ідею твору та пізнати ідіостиль автора «Історії».

Ключові слова: риторика, лінгвостилістичні особливості, давній Рим, Тит Лівій, його твір «Історія» (промови твору), синтаксичні ресурси стилістики промов, період.

Summary. *Speeches of historical persons introduced into the work “Ab urbe condita” or in Ukrainian translation abridged to “History”, by Titus Livy, is a classic example of oratory art. The given article is devoted to the study of structural types of periods of the above-mentioned speeches and their stylistic analysis as a means of argumentation. The observation made testifies to the fact that functions of emotional and expressive resources of syntactical stylistics are very significant. As a result of the study, we have pointed out four structural period groups, the prevailing ones are those combinations where a group of subordinate clauses precedes the principal one and the principal clause is followed by a series of subordinate ones. Livy’s period language is pathetic and persuasive; it is, as a rule, accompanied by colon symmetry, repetition of conjunctions, gradation, antithesis and homeoteleuton of predicates. All the enumerated means, embedded in periodical structures, are meaningful, valid and persuasive. The research proves that periods of the analyzed speeches attract reader’s attention by their multinuclear construction, numerous repetitions of syntactical units of the same type in gradually ascending and intonationally rising pattern. They create an elevated tone, emphasize the significance of the utterance, its various expressive elements and emotional nuances. To sum up, long periods are one of the most characteristic features of Livy’s style and their skillful usage proves his mastery of the word. These syntactical stylistic resources contribute to the effective perception of the author’s purpose. The investigation of the argumentational role of periods enables us to better understand the message of the work and know “History” author’s ideostyle.*

Key words: *rhetoric, linguostylistic peculiarities, ancient Rome, Titus Livy, his work “History” (speeches of the work), syntactical stylistic resources of the speeches, period.*

Вступ. Відомий римський історіограф Тит Лівій жив у епоху принципату Октавіана Августа, коли були припинені війни і наступив мир. Август намагався сприяти розвитку мистецтва, літератури, поезії, турбувався про зростання могутності Риму, та це була лише зовнішня сторона його політики. Встановлення принципату привело

до знищення демократичних свобод, що зумовило падіння політичного красномовства. Саме у цей час припало жити Лівію – ритору за покликанням і талантом. Описувати сучасну історію було ризиковано, тому автор увесь свій талант ритора зосередив на подіях минулого. Історіографія того часу відзначалась стилістичною майстерністю, вміло укладеними промовами.

Фундаментальний твір Тіта Лівія «Історія» охоплює 745 років життя великого народу і складається із 142 книг. Автор працював над твором більше 40 років. Лівій вводить у «Історію» численні промови, що прикрашають та урізноманітнюють перелік історичних подій. Саме у цих промовах, чи не в найбільшій мірі, виявився ораторський дар автора.

Крім історичної цінності, – промови ілюструють боротьбу плебеїв за свої права, вони цінні і у мовознавчому та стилістичному планах. Укладаючи їх, автор дотримується усіх канонів античної риторики, промови, фактично, є синтезом всього цінного, нагромадженого грецькою та римською наукою. Промови «Історії» стали втіленням усіх кращих традицій античної риторики. Ці досягнення риторики практично освоювались різними науками: поетикою, стилістикою, логікою. Стилістика бере свій початок з риторики, – витoki стилістики та сучасної лінгвостилістики слід шукати у класичній риторичі.

Промови історичних персоналій твору Т. Лівія «Історії», як уже зазначалось вище, є скарбницею досягнень античної риторики. Саме це спонукало нас дослідити специфіку застосування автором експресивно-емоційних засобів промов, зокрема, аргументаційну роль синтаксичних ресурсів стилістики промов. Теоретичною літературою за профілем дослідження стали праці Арістотеля, Демосфена, Цицерона, Квінтіліана. Ще античні дослідники такі, як Тацит, Сенека, Квінтіліан захоплювались мовою Лівія. Аналізом тексту Лівія дослідники займалися протягом століть [17; 19; 20; 23; 24]. Більшість з них зосереджували увагу на вивченні лінгвостилістики всіх промов твору за винятком першої декади. Лише окремі, вибіркoві дані, що стосуються промов першої декади «Історії», знаходимо у працях Л. Кюнаста [18].

Теоретичним підґрунтям дослідження стали праці таких науковців як О. Васецька, М. Вінтонів, А. Галас, Н. Гуйванюк, П. Дудик, С. Єрмоленко, А. Загнітко, Т. Коць, А. Мойсієнко, О. Пономарів, К. Шульжук [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 13; 14; 15].

Метою статті є фіксація структурних типів періодів промов, дослідження їх побудови, аналіз функціональної спрямованості їх як засобів лінгвостилістики.

Методологія та методи дослідження. Матеріалом дослідження слугують промови історичних осіб (полководців, державних та суспільних

діячів) першої декади твору Т. Лівія «Ab urbe condita» чи скорочено в українському перекладі «Історія», що у сумі складають 914 Вайсенборнівських рядків [21; 22]. Під час дослідження використовувалася компонентна та контекстна методика лінгвістичного аналізу. В основу вивчення ліг описовий метод, що базувався на прийомах: класифікації та систематики, статистики та культурно-історичної інтерпретації. Крім загальнонаукових методів аналізу, синтезу, індукції та дедукції, у дослідженні застосовано зіставний та порівняльно-історичний методи. У процесі дослідження використано когнітивні підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи найважливіші засоби аргументації у структурі промов, неможливо не помітити і такі синтаксичні засоби експресії як структурні типи періодів.

У процесі дослідження привертають увагу поодинокі промови, більшість речень яких є короткими синтаксичними в'язями, як, до прикладу, промова Марка Манлія Капітолійського до плебеїв /VI, 18/. Це пояснюється тим, що промова глибоко патетична, полемічна. Такі короткі синтаксичні конструкції передають схвильованість мовця і водночас викликають обурення слухачів, налаштовують плебеїв на рішучі дії проти патрициїв. Кільком коротким реченням промови притаманна велика полемічна сила.

Однак, характерним явищем синтаксису Лівія є не короткі речення, а довгі, плавні періоди. Вчення про цю складну синтаксичну сполуку виникло дуже давно. Ще античні автори намагалися дослідити цю складну синтаксичну побудову. Так, Арістотель, подаючи дефініцію періоду, зазначав, що він називає періодом фразу, яка сама по собі має початок і кінець. Періодичний стиль приємний і зрозумілий, приємна така мова тому, що вона легко запам'ятовується. Деметрій порівнював періодичну мову до каменів, що підпирають і підтримують склепіння. М. Т. Ціцерон, розвиваючи вчення про період, називає його *circumscriptio, ambitus verborum*, але проблемами вивчення синтаксичних форм періоду античні риторичні майже не займалися. Деяко уточнене визначення періоду та виділення структурних типів періодів є заслугою сучасних дослідників-стилістів. Більшість з них підкреслюють, що період це – вживана у багатьох стилях мови структурна синтаксична конструкція, яка існує у літературній мові для вираження складного висловлювання з широким змістом, що оформлена в єдиному реченні особливої системи, тобто найважливішою ознакою періоду є смислова завершеність. У цьому контексті заслуговують на увагу праці сучасної дослідниці А. Галас [3; 4; 5].

Чому саме період став найулюбленішою синтаксичною конструкцією у Лівія? Пояснюється це, в першу чергу, тим, що період

є найкращою формою для аргументації, з найдавніших часів він був суттєвою ознакою ораторського стилю мови. У досліджуваних промовах періоди це – складні синтаксичні конструкції, що містять цілу низку найрізноманітніших комбінацій розміщення головних та підрядних речень.

У результаті дослідження виділились чотири структурні типи періодів. Серед структурних типів періодів автор «Історії» найчастіше застосовує комбінацію типу: група підрядних речень, що завершується головним, до прикладу: *Cum hostes in arce, in Capitolio essent, exulum et servorum dux profanatis omnibus in cella Jovis optimi maximi habitaret, Tusculi ante quam Romae sumpta sunt arma* /III, 19, 7/, – Коли вороги були у храмі і Капітолії, коли вождь вигнанців та рабів, осквернивши все святе, поселився у храмі всеблагото та всемогутнього Юпітера, у Тускулі раніше, ніж у Римі взялися за зброю. Як видно з ілюстрації, це – паралельночленний період з однорідними підрядними реченнями часу. Граматичним засобом зв'язку виступає сполучник *cum*, у другому та третьому колонах для збільшення експресії – його еліпсис, перші два колони – парісон, підсилений повтором прийменника *in*, третій колон періоду дещо довший для надання значнішої ритмічної завершеності.

Часті в узусі автора протиставні періоди, що базуються, як правило, на антитезі, як от: *Scilicet, si quis vobis humillissimus homo de vestra plebe, quam partem velut abruptam a cetero populo vestra patriam peculiaremque rem publicam facitis, si quis ex his domum suam obsessam a familia armata nuntiaret, ferendum auxilium putaretis; Jupiter optimus maximus exulum atque servorum saeptus nulla humana ope dignus est* /III, 19, 9/, – Отже, якщо б хто-небудь найнижчий із ваших плебеїв, яких ви зробили, немовби найбільш відділеними від інших людей, частиною вашої країни, державою у державі, якщо б хто-небудь із них заявив вам, що його дім оточений озброєними рабами, то ви вважали б за обов'язок допомогти йому; а всеблагий і всемогутній Юпітер, оточений озброєними вигнанцями і рабами, не заслужив на допомогу від людей. У даному зразку особливе стилістичне навантаження несе симетричність конструкцій та паралелізм, – структурний паралелізм створюється і підтримується однаковою будовою частин, однаковими синтаксичними зворотами у цих частинах, однаковими вставними словами. У кінцевому результаті, структура такого типового для Лівія періоду сприяє актуалізації усіх можливих засобів експресії: паралелізму, повтору, симетрії та антитези. Як засвідчує дослідження, періоди своєю багаточленною конструкцією, багаторазовим повтором однотипних синтаксичних одиниць у поступово зростаючому та інтонаційно-підвищеному ряді

мобілізують увагу читача, створюють тон піднесеності, підкреслюють значущість висловлювання, його різноманітні експресивні елементи та емоційні відтінки.

Ось ще один зразок такого структурного типу періодів, який побудований Лівієм з такою майстерністю, що його можна вважати хрестоматійним:

At hercules, cum stipendia nobis consulibus, non tribunibus ducibus, et in castris, non in foro faciebatis, et in acie vestrum clamorem hostes, non in contione patres Romani horrebant, praeda parta, agro ex hoste capto, pleni fortunarum gloriaeque simul publicae simul privatae triumphantes domum ad penatos redibatis; nunc oneratum vestris fortunis hostem abire sinitis /III, 68, 6//, – А коли ви служили під керівництвом нас, консулів, а не трибунів, і в таборі, а не на форумі, коли ваш крик в строю наводив страх на ворогів, а не під час народних зборів на патриціїв, ви з триумфом повертались додому, до пенатів, забравши здобич, забравши у ворога землю, збагатившись, прославивши державу і себе, а тепер ви дозволяєте ворогу піти, обтяживши себе вашим майном. Цей зразок – детально продумана побудова, – антитезу автор «Історії» підкреслює паралелізмом частин фрази, вводячи два підрядні речення часу із сполучником *cum*, у другому та третьому – еліпсис його. Засобами увиразнення виступають повтор прийменника *in* та заперечної частки *non*. У цьому періоді думка підсилюється за допомогою усіх можливих засобів увиразнення, – період характеризується ритмічністю побудови, завершеністю інтонації. Періоди досліджуваних промов переважно плеонастичні. Квінтіліан критично ставився до надмірної багатослівності Тіта Лівія. Плавну течію великих періодів автора «Історії» він називав «молочною повнотою» (*lactea ubertas*) і вважав такий стиль неспроможним вселити довіру до оратора. Деякі дослідники античності називали періоди Лівія надто довгими. На нашу думку, періоди Лівія довгі, проте такий розмір їх зумовлений потребою і ніколи не доходить до марнослів'я.

Як відомо, для практичної стилістики велике значення має питання про різні способи розташування частин складнопідрядних речень, зокрема, питання про стилістичні функції препозитивних і постпозитивних підрядних речень. У процесі дослідження виділився другий структурний тип періодів, – конструкції, що складаються із головного речення та залежних від нього низки підрядних, до прикладу:

Utrum tandem non credimus fieri posse, ut vir fortis ac strenuus, pace belloque bonus ex plebe sit, an, nisi sit quidem, ad guberacula rei publicae accedere eum patiemur /IV, 3, 16/, – Чи, врешті, ми не

віримо, що може бути муж сильний і відважний, доблесний у часі миру та війни із плебеїв, чи хіба ми його можемо допустити до управління державою; *Itaque ad bella ista, seu falsa seu vera sunt, consules, parata vobis plebes est, si conubiis redditis unam hanc civitatem tandem facitis; si coalescere, si iungi miscerique vobis privatis necessitudinibus possunt* /IV, 5, 5/, – Отже, консули, плебеї готові йти на ці війни для вас, чи будуть вони придумані чи справжні, але тільки за умови, якщо ви дозволом на шлюб зробите нашу державу єдиною, якщо плебеям можна буде зростись, можна буде тісно поєднатися узами кровної спорідненості з патриціями. Характерними стилістичними фігурами, що супроводжують такі періоди є симетрія колонів, повтор сполучників, градація. Усі вони служать у обрамленні періодичної мови ефективними експресемами. Саме завдяки майстерній побудові періодів промова властива жвавість та сила вислову. За спокійний, приємний тон розповіді Сенека називав Лівія «*natura candidissimus omnium ingeniorum*» (найобдарованіший природою розповідач) /Sen. Suas. VI, 21/. Періоди Лівія переконливі, патетичні: «У будові речення він зумів підпорядкувати цілий ряд підрядних речень головній думці і цим зробив свій внесок у вироблення історичного стилю, хоча інколи буває і нелегко розплутати цей клубок», – зазначає німецький дослідник творчості Лівія М. Шанц і додає, – «його періоди та мова є блискучою словесною оправою» [20, с. 435].

Дещо рідше зустрічаємо у промовах періоди третього структурного типу, що є, практично, складносурядним багаточленним реченням, як от: *Vocis verborumque quantum voletis ingerent, et criminum in principes et legum aliarum super alias et contionum, sed ex illis contionibus numquam vestrum quisquam re fortuna domum auctior rediit* /III, 68, 4/, – Вони нагромадять голосів і слів скільки хочете, і звинувачень проти знаті, і закони одні на другі і зборів, проте з цих зборів жоден з вас не повернувся додому багатшим. Дослідження засвідчує, що граматичними засобами зв'язку у таких періодах найчастіше виступають сполучники, їх повтор чи еліпсис, інтонація, антитеза та градація. «Період Лівія часто не є чіткою картиною, а нанизуванням подій одних на інші» [19, с. 849]. Такі періоди, будучи засобом логічного викладу думки, дають можливість сконцентрувати в одному реченні аргументацію основної тези.

Прикладів четвертого структурного типу у промовах зовсім мало: суть його полягає у поєднанні складносурядних та складнопідрядних речень із заключною частиною, що виступає у ролі узагальнення: *Equidem fatebor vobis, etsi minus iniuriae vestrae quam meae calamitatis meminisse iuvat: cum abessem, quotienscumque patria in mentem veniret,*

haec omnia occurrebat, colles campique, et Tiberis et adsueta oculis regio... /V, 54, 3/, – Отже, признаюся вам, хоча й не особливо приємно пригадувати про ваші образи та моє нещастя: коли мене тут не було, кожного разу, як я пригадував батьківщину, все це переді мною поставало: пагорби і луги, і Тібр і милий очам край... Узгалянюючий компонент у цьому періоді виступає у препозиції. Наведені вище типові зразки періодів засвідчують, що мотивація користування періодом у автора «Історії» може бути різною: це і бажання зробити думку якомога експресивнішою, і подати її у естетичній формі і бажання бути переконливим і доступним слухачам, тому що оратори, думки яких обрамлені періодичною мовою, висловлюються, ніби на одному подиху; сама ж структурна ознака періоду пов'язана з нагнітанням напруження (підвищенням інтонації) та спадом напруження (пониженням інтонації) дає можливість тримати слухача, чи читача у полоні думки, поки не наступить розв'язка. Отже, як засвідчує дослідження, улюбленим зворотом мови оратора є період, тобто висловлення закінченої ідеї, що виступає у супроводі численних другорядних речень, які в свою чергу оточені багатьма приватними ідеями. Дослідник І. Бернгарді подивляє Лівієве уміння при такому великому обсязі матеріалу утримуватись на тій же висоті естетичного смаку і найблагороднішої красномовності: «Лівій володіє мистецтвом тримати у рівновазі протилежні якості розуму і здатністю дотримуватись поміркованості, де панує розум та істина» [16, с. 542].

Детально вивчивши специфіку побудови та функціонування періодів у творі Т. Лівія «*Ab urbe condita*», доходимо висновку, що довгі, плавні періоди – одна з найхарактерніших особливостей стилю Лівія та водночас одна з ознак високої майстерності володіння словом; періодична мова автора настільки майстерна, патетична, переконлива, що нею неможливо не захоплюватись, – читач, ніби попадає у невидимий полон і не хоче визволитись з нього. Експресивно-емоційну функцію цих синтаксичних побудов у Лівія важко переоцінити тому, що жодна синтаксична конструкція не здатна відтворити так сконденсовано і сильно напруження, пристрасть, як це робить період. Таким чином, довгі, плавні періоди – одна з найбільш характерних рис стилю Тіта Лівія, а уміле їх використання – одна із ознак високої майстерності володіння словом.

Висновки з дослідження. Отже, дослідження структурних типів та експресивно-емоційних функцій періодів промов історичних осіб твору Т. Лівія «*Ab urbe condita*» засвідчує таке: характерним явищем синтаксису автора є не короткі синтаксичні в'язи, а довгі плавні періоди. У результаті дослідження виділились чотири структурні типи

періодів. Переважає комбінація типу: група підрядних речень, що завершується головним. Така структура періодів сприяє актуалізації всіх можливих стилістичних засобів: паралелізму, повтору, симетрії побудов, антитези. Саме такі періоди, завдяки своїй багатокомпонентній конструкції, багатократним повторам однотипних синтаксичних одиниць у супроводі поступово наростаючої інтонації, мобілізують увагу читача, створюючи тон урочистості.

Дещо рідше в узусі автора другий структурний тип періодів – конструкція, що складається з головного та залежних від нього серії підрядних речень. Дослідження засвідчує, що характерними стилістичними фігурами, які супроводжують періоди цього типу є симетричність колонів, повтор сполучників, градації. Усі вони в обрамленні періодичної мови виступають у промовах ораторів яскравими експресемами. Автор уміло підпорядковує низку підрядних речень головній думці та тим самим робить внесок у формування історичного стилю.

Періоди третього структурного типу зустрічаємо порівняно рідше, він по своїй суті є, фактично, складносурядним багатокомпонентним реченням. Застосовуючи такі сполуки, Лівій, немовби нанизує одні події на інші.

Як засвідчує аналіз, прикладів четвертого типу у промовах зовсім мало, суть його у поєднанні складносурядних та складнопідрядних речень із заключною частиною, що виступає у ролі узагальнення.

Отже, із сказаного вище можемо зробити наступні висновки: довгі, плавні періоди – одна з найхарактерніших рис стилю автора «Історії». Їх уміла побудова свідчить про високу майстерність володіння словом та служить дієвим засобом аргументації.

Усі перелічені синтаксичні ресурси стилістики промов найефективніше сприяють втіленню задуму автора, – заклику громадян повернутися до звичаїв своїх предків та побожності для збереження величі Риму, а дослідження аргументаційної ролі цих засобів дозволяє краще зрозуміти основну ідею твору та дослідити ідіостиль автора «Історії».

ЛІТЕРАТУРА

1. Васецька О. Формальна та семантична варіантність синтаксичних термінів: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.02.01 – українська мова. Інститут української мови НАН України. Київ, 2018. 293 с.
2. Вінтонів М. Актуальне членування речення і тексту: формальні та функційні вияви: монографія. Донецьк: Донецький нац. ун-т, 2013. 327 с.
3. Галас А. І. Г. Чередниченко і проблема жанрово-стильових особливостей періоду в українській мові// *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. Вип. 7. Ужгород, 2003. С. 7–10.

4. Галас А. Інтерпретація періоду як об'єкта синтаксису і стилістики// *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*: Зб. наук. пр. Вип. 20. Ужгород, 2015. С. 34–43.
5. Галас А. Період у сучасній українській літературній мові: Навчально-методичний посібник для студентів філологічних спеціальностей. Ужгород, 2002. 54 с.
6. Гуйванюк Н. Експресивний синтаксис. Гуйванюк Н.В. Слово – Речення – Текст: Вибр. праці. Чернівці: Чернівецький університет, 2009. С. 409–478.
7. Дудик П., Прокопчук Л. Синтаксис української мови. Київ, 2010.
8. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.
9. Загнітко А., Миронова Г. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Брно, 2013. 223 с.
10. Коць Т. До проблеми взаємодії релігійного і публіцистичного стилів української літературної мови// *Культура слова*: Зб. наук. праць. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2023. Вип. 98. С. 96–107.
11. Маслюк В. Із спостережень над першою вітчизняною риторикою 1636 року – «Оратором Могилянським» Й. Кононовича–Горбацького // *Іноземна філологія*. Львів, 1974. Вип. 36. С. 28–33.
12. Маслюк В. Теорія стилю у вітчизняних латиномовних поетиках і риториках XVII – першої половини XVIII ст. // *Іноземна філологія*. Львів, 1975. Вип. 40. С. 3–11.
13. Мойсієнко А.К. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення. Київ: ПП Я.Січовик, 2006. 240 с.
14. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2000. 248с.
15. Шульжук К. Синтаксис української мови. Київ: Академія, 2010. 408 с.
16. Bernhardt G. Grundriss der Römischen Literatur. Halle, 1850. S. 542–545.
17. Kroll W. Rhetorik // Realencyclopädie der Altertumswissenschaft von Paulys–Wissowa. Suppl., 1940. Bd. 7. S. 1039–1138.
18. Kühnast L. Die Hauptpunkte der Livianischen Syntax. Berlin, 1871. 402 s.
19. Paulys–Wissowa. Real – Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Stuttgart, 1926. Bd. 25. S. 816–852.
20. Schanz M. Geschichte der Römischen Literatur. München, 1914. 573 s.
21. Titi Livi. Ab urbe condita libri / W. Weissenborn. M. Müller. lib. I–VI. Lipsiae, 1910. 396 s.
22. Titi Livi. Ab urbe condita libri / Erklärt von W. Weissenborn. Berlin, 1876. Bd. III. Buch. VI–X. 220 s.
23. Volkman R. Die Rhetorik der Griechen und Römer. Leipzig, 1885. 580 s.
24. Wackernagel W. Poetik, Rhetorik und Stilistik. Halle, 1888. 597 s.

Ольга Шевченко,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
природничих факультетів,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
<https://orcid.org/0000-0002-5714-2902>
м. Київ, Україна

Роль метафори у формуванні медійного комунікативного простору в умовах пандемії COVID-19 (на матеріалі *National Geographic*)

The role of metaphor in media communicative space during the COVID-19 pandemic (on the material of *National Geographic*)

Анотація. *Метафора, як мовний інструмент, відіграє ключову роль у формуванні медійного комунікативного простору, особливо в умовах пандемії COVID-19. Роль метафори у публіцистичному тексті виявляється в її здатності перетворювати складну інформацію в доступну та емоційно зрозумілу форму. У медійному контексті метафори можуть також впливати на формування громадської думки та уявлень. Використання метафор у медійних матеріалах National Geographic є ключовим аспектом у формуванні сприйняття та усвідомлення глобального характеру пандемії. Актуальність досліджуваної теми зумовлена тим, що в умовах пандемії складно забезпечити ефективну комунікацію наукової інформації, і метафори відіграють роль посередника між складними науковими фактами та розумінням широкої громадськості. National Geographic, як провідний медійний ресурс, демонструє, що використання метафор у пандемійному контексті не лише поліпшує якість комунікації, але й сприяє формуванню єдиного суспільного відгуку. Це робить дану тему важливою для досліджень, оскільки вона не лише описує певний аспект медійного простору, але й розглядає його вплив на формування громадської думки та дійсної поведінки в умовах глобальної кризи.*

Вивчення ролі метафори у формуванні медійного комунікативного простору в умовах пандемії COVID-19 на матеріалі National Geographic дозволяють зробити ряд важливих спостережень. Перш за все, стає очевидним, що використання метафор у медійних матеріалах є необхідним елементом, спрямованим на підвищення доступності та ефективності комунікації в умовах пандемії. National Geographic вдало поєднує науковий підхід та метафоричну мову для передачі складних понять, роблячи інформацію зрозумілою для широкої аудиторії. Другою ключовою думкою є те, що метафори, використані в контексті пандемії, не тільки допомагають

пояснити наукові факти, але і створюють емоційне зв'язок з аудиторією. *National Geographic* застосовує метафори, які викликають емпатію та відповідальність, сприяючи формуванню спільного відчуття солідарності у боротьбі з пандемією. Крім того, важливо відзначити, що використання метафор у медійних матеріалах такого рівня як *National Geographic*, є ефективним засобом впливу на громадську думку. Метафори допомагають визначити пріоритети та спрямовують увагу аудиторії на ключові питання, стимулюючи обговорення та активну участь громадськості.

Ключові слова: метафора, туристична реклама, Барселона, туристична дестинація, *National Geographic*, пандемія, Covid-19.

Summary. *Metaphor, as a linguistic tool, plays a key role in shaping the media communicative space, especially in the conditions of the COVID-19 pandemic. The role of metaphor in a journalistic text is revealed in its ability to transform complex information into an accessible and emotionally understandable form. In the media context, metaphors can also influence the formation of public opinion and perceptions. The use of metaphors in National Geographic media materials is a key aspect in shaping the perception and awareness of the global nature of the pandemic. The relevance of the topic is due to the fact that in the conditions of a pandemic it is difficult to ensure effective communication of scientific information, and metaphors play the role of an intermediary between complex scientific facts and the understanding of the general public. National Geographic, as a leading media resource, demonstrates that the use of metaphors in a pandemic context not only improves the quality of communication, but also contributes to the formation of a unified public response. This makes this topic important for research, as it not only describes a certain aspect of the media space, but also examines its influence on the formation of public opinion and actual behavior in the context of a global crisis.*

Studying the role of metaphor in the formation of the media communicative space in the conditions of the COVID-19 pandemic on the material of National Geographic allows us to make a number of important observations. First of all, it becomes clear that the use of metaphors in media materials is a necessary element aimed at increasing the accessibility and effectiveness of communication in the context of pandemic. National Geographic successfully combines a scientific approach and metaphorical language to convey complex concepts, making information understandable to a wide audience. The second key idea is that metaphors used in the context of a pandemic not only help to explain scientific facts, but also create an emotional connection with the audience. National Geographic uses metaphors that evoke empathy and responsibility, helping to build a shared sense of solidarity in the fight against the pandemic. In addition, it is important to note that the use of metaphors in media materials such as National Geographic is an effective means of influencing public opinion. Metaphors help prioritize and focus audience attention on key issues, stimulating discussion and active public participation.

Key words: *metaphor, tourist advertising, Barcelona, tourist destination, National Geographic, pandemic, Covid-19.*

Вступ. Сучасні наукові дослідження в галузі медіадискурсу вказують на зростання ролі метафори у медійному тексті. Метафора є

не лише ефективним інструментом збагачення мови, але й засобом концептуалізації дійсності і формування суспільних поглядів.

При когнітивному підході метафора розглядається як спосіб мислення, тому когнітивна функція метафори вважається однією з головних. У мові засобів масової інформації концептуальна метафора реалізує експресивний потенціал. Таке використання метафори відповідає особливостям мови ЗМІ, адже основним завданням масмедіа є вплив на аудиторію та формування поглядів.

Актуальність цього дослідження обумовлена впливом пандемії COVID-19 на медійну комунікацію. Метафора як засіб мовної виразності набуває особливої значущості в контексті формування медійного простору, вона впливає на сприйняття інформації та викликає емоційну реакцію суспільства. Дослідження зосереджується на механізмах, через які метафори впливають на конструювання медійних текстів та формування образу подій, аналізуючи їх у світлі унікального стилю та контексту National Geographic. Отримані результати можуть розширити розуміння медійної динаміки в умовах пандемії і стати цінним науковим внеском у сфері медійної комунікації.

Мета даного дослідження полягає у визначенні ролі метафори у формуванні медійного комунікативного простору в умовах пандемії COVID-19. Дослідження прагне виявити особливості використання метафор у медійному дискурсі на матеріалі статей National Geographic, їх вплив на сприйняття інформації та формування громадської думки під час кризи. Розбір метафоричних концепцій у відомому виданні дозволяє глибше зрозуміти, як мовні образи впливають на сприйняття подій пандемії.

Основним **завданням** є визначення, як метафоричні концепції відображають динаміку пандемії та впливають на взаємодію засобів масової інформації з суспільством. Результати дослідження можуть сприяти глибшому розумінню комунікативних механізмів у контексті COVID-19, надаючи цінні наукові висновки для медійної комунікації.

Робота проводиться в межах лінгвокультурологічного підходу, що є синтезом декількох **методів дослідження**, у тому числі концептуального аналізу, контент-аналізу та польового методу. Дослідження було проведено на матеріалі англійської мови. Джерелом мовного матеріалу послуговували публікації National Geographic, що містять метафори і тематично охоплюють характер і зміни туристичної політики Барселони в умовах пандемії COVID-19. Систематичний аналіз лінгвістичних прийомів та метафор, представлених у текстах, дозволяє виявити тенденції та особливості мовного оформлення інформації про епідемію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Метафора є важливим інструментом у публіцистичному тексті, дозволяючи авторам передавати складні соціокультурні явища та взаємини через образи та символи. Цей вид метафори активно використовується для відображення соціальних реалій суспільства.

Використання метафор у конкретному дискурсі сприяє кращій інтерпретації певної ситуації, оскільки метафори здатні сприяти створенню, відтворенню та руйнуванню соціокультурної дійсності. У зв'язку з цим комунікативне завдання метафори полягає у мовному впливі з метою формування у реципієнта (індивіда чи суспільства) позитивного або негативного судження [5, с. 18].

Метафора як прояв креативності мислення присутня практично в усіх типах дискурсів незалежно від їхньої типологізації. Однак у кожному з дискурсів сукупність функцій метафори є особливою в залежності від різноманітних ознак актуального дискурсу [4].

Метафоричні засоби мови не тільки відображають і експлікують метафоричне сприйняття дійсності, а й значною мірою формують його, оскільки допоміжним суб'єктом метафори стають явища, які вже концептуалізовані й відображені в значеннях слів. Тому вивчення системності метафоричних переносів в рамках різних сфер досвіду дозволяє проникнути в структури людського мислення і зрозуміти, яким чином ми уявляємо собі навколишній світ і своє місце в ньому [2, с. 63].

Метафора виступає одним із найважливіших компонентів друкованих та електронних комунікацій. У мові засобів масової інформації концептуальну метафору використовують для досягнення різних ефектів. Її вживання може бути зумовлене бажанням зробити друковане слово емоційнішим, впливовішим [3, с. 47].

Наразі мас-медіа відіграють ключову роль у формуванні громадської думки та сприйнятті різних аспектів життя. У контексті туризму глобальні медійні платформи, такі як National Geographic, стають потужним інструментом, що сприяє популяризації туристичних об'єктів та міст, стимулюючи туризм через публічне сприйняття.

Одним із ключових напрямків впливу National Geographic на формування політики туризму є зображення культурного та природного багатства туристичних об'єктів, створення іміджу міст як безпечних та захоплюючих туристичних дестинацій. Репортажі та фоторепортажі, що публікуються виданням, впливають на сприйняття туристів та можуть стати мотивацією для відвідування конкретного місця.

Щорічно європейські міста притягують мільйони туристів своєю історичною, культурною та архітектурною привабливістю. За останні десятиліття туристична індустрія в Європі зазнала значних змін, і аналіз даних щодо відвідуваності міст допомагає виявити тенденції

та фактори, які формують туристичну картину. Париж, Рим, Барселона – ці міста стали магнітами для мандрівників, притягуючи їх своєю унікальною атмосферою та багатством культурної спадщини.

Барселона останніми десятиліттями суттєво збільшила свою туристичну привабливість та посідає незмінне третє місце за відвідуваністю серед європейських міст. Це найбільший мегаполіс на березі Середземного моря. Олімпіада 1992 року зіграла вирішальну роль у розвитку Барселони, перетворивши її із провінційного портового міста на один з найбільших туристичних центрів Європи.

Ретельно розроблені стратегії, що підтримуються активною муніципальною політикою та силами мас-медіа, утвердили місто як важливий туристичний напрямок. Однак концепція стійкого туризму та необхідність збереження якості життя місцевих жителів залишаються викликами, що потребують особливої уваги та управління. Барселона стикається із необхідністю балансувати між привабливістю для туристів та збереженням культурної та соціальної цілісності міста.

До спалаху пандемії COVID-19 у Барселоні розглядалися різні стратегії обмеження туризму для пом'якшення негативних впливів на міську інфраструктуру та соціокультурне середовище. Введення обмежувальних заходів було зумовлено стійким зростанням потоку туристів та відповідним збільшенням тиску на ключові туристичні об'єкти та громадські ресурси. Барселона стикалася із проблемами надмірного навантаження на міську інфраструктуру, а також втраченою автентичністю в деяких районах через туристичний наплив.

Пандемія COVID-19 глобально змінила ландшафт туризму, впливаючи на ключові туристичні напрямки. У період пандемії, у зв'язку з глобальним спадом туризму через обмежувальні заходи, Барселона зазнала економічних труднощів. Муніципалітет став активно впроваджувати заходи щодо відновлення туристичної галузі, усвідомлюючи її значущість для економіки. National Geographic, як впливове видання, відіграло помітну роль у допомозі місту відновити туризм. Автори National Geographic, з їхньою унікальною здатністю створювати яскраві образи, використовували метафори для візуалізації краси та унікальності Барселони. Ці метафори в статтях перетворювали архітектурні шедеври та природні пам'ятки на живі образи, дозволяючи читачам віртуально поринути в атмосферу міста.

Метафори у статтях National Geographic створювали емоційний контекст, стимулюючи читачів сприймати Барселону не лише як туристичну дестинацію, а й як унікальний досвід. Це дозволяло читачам бачити місто як гармонійне ціле, де історія, мистецтво та кулінарні традиції поєднуються. Метафори стали потужним

інструментом, створюючи емоційні зв'язки та надихаючи до нових туристичних пригод.

Таким чином, метафори у виданні National Geographic не лише надають барвистості текстам, а й служать засобом ефективної комунікації, дозволяючи читачам глибше розуміти та цінувати різноманітність природи та культур. Автори National Geographic вміло передають цю унікальну енергію, дозволяючи читачам відчувати Барселону не лише як місто, а й як частину живої історичної спадщини.

У статті «Все що потрібно знати про Барселону» (Everything to Know About Barcelona), опублікованій у National Geographic у 2018 році, туристичні принади міста описуються незмінно у піднесеному стилі, з використанням гіперболізованих порівнянь [7]. Автор зображує Барселону як поціловану Середземним морем (*Mediterranean-kissed*), спонукану почуттям юнацької грайливості (*propelled by a sense of youthful playfulness*) і палкої пристрасті (*fervid passion*), з інстаграмними фонами, які викликають заздрість у фоловерів (*envy-inducing backdrop for the 'gram*) і супер-особливі локаціями для фото на тлі горизонту (*extra-special spots for those all-important skyline snaps*), а також приголомшливими видами на місто (*sweeping views over the city*), в якому сюрреалістична гарячкова мрія (*surreal fever dream*) втілена у прекрасно дивацькому парку Гюель (*beautifully bizarre Park Güell*) з культовою мозаїкою яскравих кольорів (*iconic mosaics vivid color*) і т.п.

Автор мимохідь, одним реченням, зауважує також і проблеми міста, які подекуди є прямим наслідком популярності Барселони серед туристів: переповненість міста відпочивальниками, і, як наслідок, завищені (букв. «надуті») ціни, спекотне літо з «липкими» ночами (*Summer sees the largest crowds and most inflated prices, with high humidity and sticky nights*) [7].

Згідно з даними Інституту статистики Іспанії, у тому ж таки 2018 році Барселону відвідало понад 13 млн туристів, а у 2019 році кількість відвідувачів сягнула майже 14 млн [9]. Враховуючи відносно невелику кількість місцевого населення, що становить 1,6 млн жителів, овертуризм почав чинити надзвичайний тиск на місцеву спільноту.

Отже, на початку 2020 року, у лютому, у National Geographic виходить стаття під назвою «Стомились від натовпу у Барселоні? Переключіться на відпочинок за містом» [10]. В ній автор зосередився на негативних наслідках овертуризму у Барселоні, в якому велелюдність у місцях туристичних атракцій викликає невдоволення місцевих жителів (*crowded landmarks, frustrated locals*). Саме цей період, напередодні локдауну, відзначився найвищим градусом туризмобії

у Барселоні. Для вирішення цієї проблеми автор пропонує туристам обрати інші дестинації для відпочинку, зупинити свій вибір на невеличких містах поблизу Барселони і таким чином розширити свій горизонт (*expand your horizons*) [10].

Однак, вже через місяць, з початком епідемії COVID-19, Барселона втратила серйозну частину доходу, яку місто отримувало за рахунок туризму. Стаття, яка вийшла у National Geographic у квітні 2020, одночасно з введенням заходів, покликаних запобігти поширенню вірусу, називається «Барселона переходить від надмірного туризму до відсутності туризму» [8]. На початку статті згадуються старі добрі доковідні часи. Стаття рясніє метафорами, які на стилістичному рівні тримають високу ноту напруженості і викликають емоційний відгук.

Так, щоб підкреслити багатолюдність та туристичну приналежність міста до оголошення пандемії, автор використовує метафору змії для створення візуального образу звивистої багатолюдної черги навколо головної пам'ятки Барселони – базиліки Святого Сімейства: «*Lines of visitors normally **snake** around Sagrada Familia, the city's biggest tourist draw*» [8].

Однак, туризм у цій статті представлений як двоєке явище. З одного боку, туризм приносить дохід місту і є «двигуном прибутку» (*profit engine*), втім, з іншого боку, туризм спричиняє негативні наслідки, на які суспільство реагує обуренням, що призводить до поляризації та розбрату у суспільстві через розбіжність поглядів (*polarizing*): «*Though tourist spending accounts for nearly a fifth of the revenue generated by the city's commercial sector, this **profit engine** has been **polarizing**, with many of Barcelona's 1.6 million inhabitants lamenting the negative effects of overtourism*» [8].

З початком пандемії туризм «випарувався» (*tourism evaporated*) через обмежувальні заходи, які спричинили спад туристичної активності: «*Soon after the coronavirus arrived in late February, **tourism evaporated** and residents began to **shelter** under one of the world's strictest lockdowns*» [8]. Загальний акцент цих метафор припадає на окреслення масштабу та швидкості змін, які відбулися в результаті пандемії. Туризм, що раніше був рушійною силою економіки міста, тепер описується як «зниклий», а жителі міста усамітнюються, «укриваються» (*shelter*) заради збереження свого здоров'я.

Так само і площі міста, які раніше були шумливими і багатолюдними, у розпал пандемії стали «жахливо спустошеними» (*eerily empty*): «*Squares that a few weeks ago were packed now sit **eerily empty***» [8]. Таким чином, метафори відображають контраст між галасом середмістя у передпандемійний період і нинішнім пустельним

виглядом вулиць, підсилюють враження розпачливого смутку, викликаного спустошеністю міських обійсть.

Опис обмеження свободи руху та перебування у замкнутому просторі прирівнюється до ув'язнення (*being confined*). Це підкреслює почуття ізоляції, обмеження і неможливості вільного переміщення містом: «**Being confined to their homes is not something people here take lightly**» [8]. Місцеві жителі сприймають обмеження із серйозністю, усвідомлюючи їх наслідки: (*not something people here take lightly*).

Для опису пандемії використовуються трагедійні метафори, які посилюють драматизм ситуації у світлі глобальних змін, викликаних пандемією, як то:

– «випробування» (*ordeal*): «*Common sense may be something that helps the people of Barcelona get through the **ordeal***»;

– «нешастя» (*adversity*): «*The people of Barcelona have a reputation for resilience in the face of **adversity***» [8].

Однак автор статті сповнений надії на скоріше відновлення туризму. Сила та пристрасть, з якою люди прагнуть подорожей після закінчення пандемії, метафорично описані як спрага (*thirsty for travel*), підкреслюючи глибоку внутрішню потребу у радісних враженнях: «*Once things improve, people will be **thirsty for travel and experiences***» [8]. Барселона очікувано запропонує майбутнім відвідувачам шопінгову терапію (*retail therapy*), яка може стати ще однією причиною відвідати Барселону: «*For a spot of **retail therapy, head down Carrer de Verdi***» [8].

Насамкінець, автор статті оспівує дух Каталонії (*Catalan spirit*) представлений як джерело енергії, аналогічний паливу (*fuel*), яке створює образ сили, здатної рухати, мотивувати та піднімати рівень оптимізму (*surge of optimism*). Метафори палива та хвилі створюють відчуття енергії та руху, посилюючи очікування позитивних змін: «*The coronavirus lockdown is keeping travelers away, but the Catalan spirit is **fueling a surprising surge of local optimism***» [8].

Як свідчать результати досліджень Інституту статистики Іспанії, у 2020 році, з уведенням обмежень, спрямованих на боротьбу з наслідками епідемії COVID-19, Барселону відвідало трохи більше 3 млн туристів (проти майже 14 млн у 2019) [9]. Відновлення туризму у місті відбувається поступово, і до цих пір далеко ще не вийшло на попередній доковідний рівень. Але зараз очевидно, що місто переживає відродження туристичного інтересу і цей факт засвідчено у об'ємній статті National Geographic за 2023 рік «Кулінарний путівник по Барселоні, від історичних ринків до атмосферних барів з вермутами» [11].

В цій статті знову використовується метафора палива (*fuel*), але на цей раз у контексті їжі, яка у даному випадку виступає радше

культурним маркером. Метафора палива підкреслює багатство сенсу, пов'язаного з їжею, і є введенням в обговорення більш емоційного та культурного значення їжі: «*Food is more than just fuel – it's a joyful celebration of tradition and an expression of fierce regional identity*» [11]. Фраза «*fierce regional identity*» підсилює думку про те, що певні страви та кулінарні традиції Каталонії стають символами та виразом унікальності цього регіону.

Барселона славиться своєю гастрономічною сценою, пропонуючи різноманітність каталонських страв та традицій. Гастрономія стала невід'ємною частиною туристичного досвіду. Кафе та ресторани, що пропонують автентичні страви, приваблюють любителів кулінарних пригод. Крім того, живе нічне життя Барселони створює унікальний простір для розваг. Тож, в статті ми зустрічаємо велику кількість метафор та мовних засобів для позначення глибокого культурного та емоційного значення їжі в контексті традиції та регіональної ідентичності.

У цій статті неодноразово використовується метафора сцени (*scene*). У контексті статті, «*food scene*» є узагальненим поняттям, що описує всі аспекти та елементи кулінарної культури у місті. Термін «*scene*» привносить ідею, що кулінарне життя Барселони відбувається на власній «сцені», де проходять різноманітні цікаві події: «*The Catalan capital's food scene is thriving, thanks to a new wave of chefs from Spain, South America and beyond*» [11]. Таким чином, метафора «*thriving dining scene*» у цьому контексті допомагає візуалізувати та зробити більш живим опис різноманітності та унікальності ресторанного досвіду в Барселоні. «*New wave of chefs*» підкреслює динамічність і постійний розвиток, створюючи образ насиченого та хвилюючого кулінарного світу, привабливого для кухарів із різних культур, які привносять нові унікальні підходи та вплив із різних частин світу.

В наступному прикладі «*scene*» служить метафорою для загальної атмосфери та різноманітності ресторанного досвіду: «*Like the city itself, Barcelona's dining scene is a heady mix of historic and contemporary, regional and international*» [11]. Поєднання «*historic*» і «*contemporary*», а також «*regional*» та «*international*» створюють контрастні образи, вказуючи на багатство та різноманітність ресторанного досвіду у місті.

Разом з тим, у статті йдеться про різноманітність факторів, що впливають на «кулінарну сцену» (*food scene*) Барселони, і наголошується, що ресторани – не єдині учасники в цьому процесі: «*It's not just restaurants pushing Barcelona's food scene forward, however*» [11].

Стрімкий розвиток ресторанного бізнесу після завершення пандемії пов'язаний передусім із відкриттям нових закладів у місті.

Тенденція до збільшення кількості шеф-кухарів латиноамериканського походження, та до їхньої активної підприємницької діяльності висловлена у метафорі «*see a surge*» (спостерігати зліт), яка підкреслює динаміку процесу: «*Recent years have seen a surge in Latino chefs launching new ventures in the city*» [11].

Ресторани, що знаходяться в історичному центрі Барселони, орієнтовані переважно на туристів. Більшості з них довелося зачинитися під час пандемії. Закриття ресторанів метафорично порівнюється з нещасним випадком (*casualties*): «*And while the pandemic did force a handful of beloved local restaurants to close their doors, the majority of casualties were more tourist-leaning spots in the historic centre*» [11].

Після закінчення пандемії виникли нові перспективи розвитку ресторанної галузі. Молоді шеф-кухари та ресторатори (*a crop of young chefs*), які представляють нове покоління в індустрії, пропонують сучасний, актуальний погляд на регіональну кухню (*put a contemporary spin*): «*At the crest of this new wave is a crop of young chefs and restaurateurs putting a contemporary spin on regional cuisine*» [11]. Метафора хвилі означає активний, динамічний процес змін у ресторанній сфері: «*at the crest*» (на гребені) вказує на вершину, точку найвищої творчої активності та інноваційних зрушень. Таким чином, читач візуально представляє нову хвилю в ресторанній індустрії, очолювану молодими талановитими рестораторами, які надають свіжого та сучасного погляду на традиційні страви регіональної кухні.

Меню ресторанів, що відкрилися, демонструє вишукане поєднання каталонських і галісійських впливів: «*celebrated*» (ушлюблений), «*refined*» (витончений) вказує, що це поєднання ретельно відточене і втілює видатну кухарську майстерність: «*One of the most celebrated examples is seafood restaurant Besta, with a menu showcasing a refined mix of Catalan and Galician influences*» [11]. Молоді кухари у статті називаються «*foodie vanguard*», адже вони уособлюють передовий загін ентузіастів. Своїми новаторськими відкриттями вони створюють новий статус Барселони як однієї із найбільш захоплюючих кулінарних столиць Європи: «*It's this foodie vanguard that's been pushing Barcelona beyond being a destination for art and architecture towards becoming one of Europe's most exciting culinary capitals*» [11].

Маленькі старовинні кав'ярні (*hole-in-the-wall café*), з їх заглибленою автентичною атмосферою, мають старомодний шарм традиційного кафе (*old-school charm*) і пропонують «ремісничу», майстерно приготовану каву (*artisan coffee*): «*Start your day with a cafe con leche at Bar La Camila, a small hole-in-the-wall cafe that combines the city's flourishing artisan coffee scene with the old-school charm of a traditional neighbourhood watering hole*» [11]. Порівняння кав'ярні

з водопоєм (*watering hole*) підкреслює, що кав'ярні є центральним місцем соціальної активності в Барселоні.

Метафори використовуються також і для опису зовнішнього вигляду закладів: «буйство барвистого кахельного інтер'єру» (*a riot of colorfully tiled interior*) створює образ розмаїття і додає опису візуальної виразності: «*The riot of colourfully tiled interior is open for entry throughout the week*» [11].

Нові заклади, засновані після завершення пандемії, приваблюють молодих туристів-іноземців (*a young, cosmopolitan crowd*): «*There are now lively locations around the city that draw in a young, cosmopolitan crowd*» [11]. Разом з тим, згадка про знаменитих митців, таких як Пікассо та Гемінгвей, які «входили у ці двері», влітає історичний контекст у сучасне сьогодні: «*Established in 1820, this absinthe bar has seen everyone from Picasso to Hemingway walk through its doors*» [11]. Метафора «*extra Gaudí fix*» (*fix* – доза наркотику) акцентує увагу на багатстві культурних здобутків, залишених видатними громадянами, і якими щедро ділиться Барселона: «*If you're in need of an extra Gaudí fix, head across Gràcia to Park Güell and explore its collection of mosaic-clad sculptures, terraces and whimsical gatehouses*» [11]. Всі ці стилістичні елементи роблять опис сучасної Барселони живим та цікавим.

Використання розмовної лексики, коли йдеться про келих місцевого вина, додає оповіді стилістичного забарвлення: «*Don't miss the flame-grilled tuna, and wash it down with a glass of locally produced natural wine*» [11]. Раптове почуття голоду (*when hunger hits*) можна вгамувати в ресторані, що спеціалізується на морепродуктах: «*When hunger hits, head to seafood Lluritu for lunch*» [11]. При описі місцевих морепродуктів, «*array*» (масив) створює образ різноманітності, в той час як «*unfussy*» (без надмірностей) вказує на простоту кухні: «*The restaurant's menu is an unfussy array of super-fresh local catch*» [11].

Автор вдало використовує оксюморони для опису Барселони. Так, «стильне, але невибагливе місце» (*chic-but-unpretentious*) вказує на елегантність кав'ярні, разом із тим додає нотку скромності та невимушеності до опису місця: «*This chic-but-unpretentious spot in Eixample de Dreta used to be a stationery shop*» [11].

Використання оксюморонів, як то «бляка величність» старовинної кав'ярні (*faded grandeur*), «чарівно непривітне обслуговування» (*charmingly gruff service*), якнайкраще передає характер закладу, де навмисна непривітність персоналу сприймається як частина привабливості та особливості місця, що швидко наповнюється відвідувачами: «*Today, there's a sense of faded grandeur to this historic institution; the service is charmingly gruff and the bar packs out quickly,*

so arrive early for a taste of old Barcelona» [11]. Тут «*a taste of old Barcelona»* (смак старої Барселони) є метафорою атмосфери старого міста і з яскравою виразністю передає його характер. Всі ці стилістичні елементи поєднуються, щоб створити образ унікального, стильного місця з історичним контекстом.

Улітку 2023 у National Geographic виходить ще одна стаття, «Сімейний путівник по Барселоні» [6]. Публікація покликана повернути інтерес туристів до Барселони, в якій міський пейзаж змальовано на тлі середземноморської природи. Місто зображене як таке, що розташоване між (*sandwiched*) лісовими пагорбами і довгим піщаним узбережжям: «*Sandwiched between forested hills and a long sandy stretch of coastline, Barcelona is one of the most attractive city breaks in Europe»* [6].

Стаття в цілому носить характер прихованої реклами і знову створює візуальні та емоційні образи за рахунок метафор. Цього разу, щоб заохотити якомога більше туристів, Барселона позиціонується як місто для сімейного відпочинку. Читача запрошують відвідати місто всією сім'єю і насолодитись «квінтесенцією сімейного досвіду»: «*A stroll down La Rambla to the beach is a quintessential family experience»* [6]. Туристові пропонують пройтися милими площами і завітати у кав'ярні, які просто створені для сімейного відпочинку: «*Its lively squares are lined with family-friendly cafes»* [6].

Автор статті враховує той факт, що туристична індустрія наразі стикається із значними змінами у зв'язку з розвитком соціальних медіаплатформ, таких як Instagram, і наголошує, що Барселона є фотогенічною дестинацією: «*Barcelona is certainly one of the most photogenic destinations»* [6]. Адже більшість туристів тепер вбачають у подорожах не лише можливість занурення у нові культурні реалії, а й створення цифрової хроніки своїх пригод через фото, які публікуються у соціальних мережах. Автор експлуатує цю пристрасть до самовираження, де туристи створюють свій цифровий образ та підтримують онлайн соціалізацію через формування своєї віртуальної особистості. Загальний ефект метафор у цій статті полягає в тому, що вони допомагають створити візуальні та емоційні образи для читача.

Висновки. Дослідження ролі метафор у формуванні медійного комунікативного простору в умовах пандемії Covid-19 на матеріалі National Geographic виявило ефективність використання цього мовного інструменту у контексті глобальних криз, таких як пандемія.

По-перше, важливо відзначити, що метафори не тільки передають інформацію, але й створюють емоційний контекст. National Geographic використовує метафори для спонукання до емпатії та

відчуття спільності, роблячи інформацію не лише зрозумілою, а й особисто значущою для читачів.

По-друге, метафори визначають та акцентують ключові аспекти пандемії, спрямовуючи увагу аудиторії на проблеми, які потребують негайного розгляду. National Geographic використовує образність метафор для визначення головних викликів та наголошення на необхідності спільних зусиль у боротьбі з ними.

Наразі вивчення метафор у туристичних статтях є актуальним і перспективним напрямком лінгвістичного дослідження. Однією з перспективних галузей досліджень є виявлення ролі метафор у формуванні іміджу туристичних дестинацій, а саме визначення, яким чином образи та асоціації, створені за допомогою метафоричного опису, впливають на рішення туристів обирати конкретні місця для відвідування.

Іншим важливим напрямком досліджень може бути крос-культурний аспект використання метафор у туристичних текстах, зокрема вивчення особливостей функціонування універсальних метафор у туристичних текстах, а також таких, які є специфічними для певних культурних контекстів. Це може бути корисним для розробки ефективніших маркетингових стратегій та комунікації з туристами з різних країн.

Таким чином, подальші дослідження в галузі метафор у туристичних статтях обіцяють розширити наші знання про взаємозв'язок мови, культури та туризму, а також сприяти розвитку більш ефективних стратегій просування туристичних напрямків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ануфрієва Н. Структурно-семантична специфіка газетних заголовків. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2019. № 38, том 3, С. 7–9.
2. Овсієнко А.С. Метафора в масмедійному дискурсі. *Соціум. Документ. Комунікація. Збірник наукових статей. Серія «Філологічні науки»*. Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. 2018. Вип. № 6. С. 58–73.
3. Одинецька Л. В. Роль метафори в засобах масової комунікації. *Наукові праці Факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка*. 2017. С. 44–48. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13506/Odynetska%20L..PDF?sequence=1&isAllowed=y>
4. Романюха М. В. Основні функції метафори в економічному медіа дискурсі. *Мова і засоби масової комунікації*. 2013 URL: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/2566>.
5. Шепель Ю.А. Когнітивний напрямок у лінгвістиці або місце метафори в теорії когніції. *Метафора та її семіотичний контекст. Матеріали науково практичного семінару*. Дніпро. 2017. С. 14–18. URL: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/521/3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

6. Davies S. A family city guide to Barcelona. 2023 URL: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/family-city-guide-to-barcelona>
7. Holbrook B. Everything to Know About Barcelona. 2018 URL: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/fast-facts-117>
8. Klinger I. Barcelona goes from overtourism to no tourism. 2020 URL: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/coronavirus-barcelona-goes-from-overtourism-to-no-tourism>
9. Number of tourists in commercial accommodation establishments in Barcelona, Spain from 2018 to 2022, by type URL: <https://www.statista.com/statistics/772271/tourists-in-barcelona-spain-by-kind-from-accommodation>
10. Tired of Barcelona's crowds? Take a wild break. 2020 URL: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/trade-barcelona-crowds-for-catalonia-only-national-park>
11. Underhill H. A food guide to Barcelona, from historic markets to atmospheric vermouth bars. 2023 URL: <https://www.nationalgeographic.com/travel/article/barcelona-food-guide-markets-vermouth-bars>

ЛИТЕРАТУРОЗНАВСТВО
LITERATURE STUDIES
LITERATURWISSENSCHAFT
ÉTUDES LITTÉRAIRES

Антоніна Булина,
старша викладачка кафедри англійської філології,
Ужгородський національний університет
<https://orcid.org/0000-0003-0425-3999>
м. Ужгород, Україна

Щоденник як спосіб оприявлення квір-досвіду

Diary as a way of unveiling queer experience

Анотація. Сучасні британські романи «Що ж вона собі думала?: Нотатки про скандал» (2003 р.) Зої Геллер та «Інший клас» (2016 р.) Джоанн Гарріс є маловідомими для українського читача. Зокрема, недосліджені особливості щоденникової оповіді. У статті увагу зосереджено на вивченні щоденникової оповіді та здійснено спробу її протрактувати. Однією з нарративних стратегій, до якої вдаються письменниці З. Геллер та Дж. Гарріс є щоденникова оповідь. Як свідчить аналіз романів, вона може виявитися джерелом як правдивої, так і брехливої інформації. У щоденникових записах інкапсулюється досвід протагоністки Барбари Коветт та протагоніста Дейвіда Спайклі, чії сексуальна та гендерна ідентичність сприймається іншими персонажами як щось «дивне» («queer»). Читач також простежує, що, певною мірою, цей досвід може виявитися дивним і для них самих. Квірність, позначаючи позицію, що перебуває поза чи на межі відносно соціального порядку, проступає не лише через лесбійські та гомосексуальні практики, але й інший досвід самовираження, який не відповідає встановленим соціальним нормам. Батшебі Гарт, приміром, здається, що шлюб та діти стали перешкодою на шляху її кар'єрного зростання, які можна охарактеризувати факторами своєрідної віктимізації. Щоденник робить голоси жіночих та чоловічих образів почутими. Жінкам притаманно ведення щоденників через небажання озвучувати свої справжні почуття з огляду на рамки, зведені суспільством. Знайомство з ненадійною оповідачкою Барбарою Коветт відбувається з допомогою її щоденникових нотаток. Особливою рисою цього нотатника була зосередженість на складанні хронології життя її «подруги» Батшеби Гарт. У досліджуваних текстах ідентифікується властивість героїв спостерігати за іншими, зокрема, щоденник теж постає місцем, де фіксується така вуаеристська схильність.

Ключові слова: англійська література, середовище, освіта, щоденник, квір, маргіналізація, гендер.

Summary. Contemporary British novels *What Was She Thinking?: Notes on a Scandal* (2003) by Zoe Heller and *Different Class* (2016) by Joanne Harris are barely known to the Ukrainian reader and have not been researched thoroughly

yet, in particular, diary notes. In the article, attention is focused studying the diary notes and an attempt is made to interpret it. One of the narrative strategies used by writers Z. Heller and J. Harris is the inclusion of diary notes in the above-mentioned novels. As the analysis of the novels shows, a diary can be a source of both truthful and false information. The diary entries encapsulate the experience of protagonists Barbara Covett and David Spikely, whose sexual and gender identities are viewed by other characters as something «strange» («queer»). Readers also observe that, to a certain extent, this experience may appear strange to them. Queerness, denoting a position that is beyond or on the edge of the social order, manifests itself not only through lesbian and heterosexual practices, but also other ways of self-expression that do not conform to established social norms. Bathsheba Hart is exemplified as a person who believes that marriage and children have become an obstacle to her career growth, they can be characterized as factors of victimization. The diary makes the voices of female and male characters heard. to keep diaries due to the inability to express their true feelings in view of the framework established by society. Women are inclined to keep diaries due to the unwillingness to express their true feelings in view of the judgmental framework established by society. Acquaintance with the unreliable narrator Barbara Covett occurs through her diary entries. A special feature of her diary is its focus on making a chronology of her «friend» Bathsheba Hart's life. In the studied texts, some heroes tend to watch others, in particular, the diary also appears to be a place where the fact of voyeuristic interest is recorded.

Key words: English literature, environment, education, diary, queer, marginalization, gender.

Вступ. Накопичення досвіду проживання у світі відбувається за допомогою відчуттів, які своєю суттю не завжди характеризуються надійністю. Одним із способів довідатися про них, приміром, є ознайомлення із щоденниковими записами. Таким чином, діарій може вважатися своєрідним першоджерелом, де фіксуються події, які відбуваються з особою та її міркування щодо них.

Щоденникова розповідь присутня, зокрема, у двох із досліджуваних романів, а саме: «Що ж вона собі думала?: Нотатки про скандал» З. Геллер та «Інший клас» Дж. Гарріс. Цей дискурс представлений двома протагоністами – Барбарою Коветт і Дейвідом Спайклі. Про щоденники фрагментарно згадується в іншому романі Дж. Гарріс «Джентльмени та гравці». Через відсутність українських перекладів ці сучасні британські романи є маловідомими для українського читача загалом, а в українському літературознавстві вони залишаються недослідженими. Зокрема, мета цієї розвідки полягає у проведенні аналізу та інтерпретації щоденникової оповіді у романах «Що ж вона собі думала?: Нотатки про скандал» та «Інший клас».

Для закроюваної проблематики важливими постають дослідження Дж. Прінса [12], в яких учений сфокусувався на осмисленні літературного жанру роману-щоденника, а також Б. Меррі [10],

який окреслив причини недооцінювання та нехтування щоденниковою оповіддю. Науковиці К. Делафілд [2] та Дж. Кінг-Слуцький [9] осмислили особливості жіночих щоденників. Р. Керролл вбачає у включенні щоденникових записів у тексти літературну стратегію, з допомогою якої можна представити квір-досвід, який характеризується відхиленням від норм та не вітається суспільством [1].

Методологія та методи дослідження. У дослідженні застосовано метод поглибленого читання, що дало можливість відібрати фрагменти щоденникової оповіді; теорію читацького відгуку, яка дозволила забезпечити індивідуальне трактування смислів. У рамках квір-теорії висвітлено досвід, що виходить за межі нормативності. Феміністична критика дала змогу розкрити розуміння мотивів ведення щоденникових записів жінками. Елементи теорії травми стали помічними в осягненні досвіду травматизації, представленому у щоденникових нотатках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щоденникові романи є продуктом вікторіанської епохи з власним повним канонем та історично специфічними умовностями. Більшість ранніх романів-щоденників були написані священнослужителями [9]. Щоденникова форма почала процвітати в епоху пізнього Відродження, коли зросла роль особистості. Окрім розкриття особистості, яка веде діарій, щоденники мали істотне значення для фіксування соціальної та політичної історії [3]. Точаться дискусії щодо щоденників як літературного жанру. Про щоденник або діарій почасти говорять як про квазі-літературний жанр, який охоплює автобіографію, біографію, мемуари, листування, літературу про подорожі тощо. «Роман-щоденник» – це термін, запропонований вченим Джеральдом Прінсом. Однак, ці твори не досліджували, оскільки вони не були окреслені як жанр до публікації його праці [12]. Дж. Прінс визначає три ключові особливості роману-щоденника: 1) окрім структурованого сюжету, оповідь від першої особи; 2) спосіб оповіді є інтеркальованим (термін Ж. Женетта, який означає, що оповідь є фрагментованою, з подіями, які відбуваються з моменту попереднього запису); цільовою аудиторією також є автор.

Оповідачі багатьох щоденникових романів прямо припускають, що серед потенційних читачів можуть бути подружжя, батьки, колеги та керівники. Визначальним елементом щоденникового роману є тема ведення щоденника. Всі щоденникові романи ідентифікуються як щоденники з конкретними запитаннями, на кшталт: «Чому я почав вести щоденник?» чи як, по суті, цей щоденник пишеться? [9]. На думку Б. Меррі, щоденником часто гребують, оскільки його розглядають як звичайність, а не художній текст: «Щоденник – це

сокровенний журнал, особистий діалог між письменником і його приватною особою, у якому можна обговорювати будь-що, поза межами редакторської моди» [10]. Жанр написання щоденника є нетрадиційним через особисті інтереси та стиль письма автора. Відтак, важко запропонувати його сталі визначення.

У контексті жіночого прозо-письма щоденники виникли з сімейних записів, які традиційно писали жінки. Щоденник – один із небагатьох майданчиків, де жінки можуть писати, не порушуючи очікувань щодо збереження мовчання [9].

Досліджуючи жіночі щоденники, К. Делафілд представляє щоденник як наступника епістолярної форми, стверджуючи, що обидві ці форми розповідають про безпосередність ситуації письменниці. Через щоденник можна почути жіночий голос, а він – унікальний, бо відрізняється від голосу іншої жінки і не відповідає тим стереотипам, які суспільство створює для них. Однак, різницею є те, що лист завжди має принаймні одного адресата, тоді як щоденник офіційно не має жодного, будучи, за словами науковиці, «розуміючим другом». Дослідниця аналізує також певне напруження, яке могло б виникнути, якби нотатки не були викладені на папері.

Щоденникові записи вважають нецілісними. Недостовірна та хаотична природа щоденників натякає, що і життя жінок, відображені у них, аналогічно нагадують ці переривчасті форми, аморфну природу їхніх життів. Особиста сфера та непослідовність жіночих занять втілюється у самому акті писання щоденника. К. Делафілд згадує у своїй праці внесок С. Сміт, яка підкреслює, що нефікційний щоденник – форма, в якій жінка мовчить у культурному плані та подвійно відчужена, бо вона маргіналізована вибором тексту та їй відмовляють у можливості само-писання, проговорювання «Я» [2, с. 15].

Суперечливою деталлю, власне, залишається питання, хто має право їх читати, якщо автор чи авторка живі (і не мали наміру оприлюднювати записи), а щоденник випадково хтось знайшов. Вчитель латинської Рой Стрейтлі («Джентльмени та гравці») натрапляє на загублений на підлозі щоденник нового вчителя англійської мови молодого Кіна, і, не маючи дозволу на ознайомлення, замість того, аби віддати власнику, не втримується і читає його. Протагоніст отримує доступ до сторінок списаних вручну дрібним, ледь розбірливим почерком, на яких ідеться про вивчення характерів персоналій, улюбленців, чутки, підслухані коментарі, історію школи, всілякі новини, а також з невдоволенням дізнається, що його особиста симпатія (мова йде про самого Роя Стрейтлі) до вчительки французької мови Кітті Тіг не така вже й непомітна. Вчительська етика, усвідомлення,

що цього робити не слід, не зупинили його. Загалом Стрейтлі констатує: «Every teacher keeps them. Notes on boys; notes on lists and duties; notes on grudges small and large. You can tell as much about a colleague by his notebook as by his mug...» / «Всі вчителі ведуть щоденники, в яких можна знайти записи про учнів, списки, обов'язки, маленькі та великі образи. Крім цього, за зовнішнім виглядом щоденників колеґ, як і їхніми чашками, можна багато, чого розповісти» [5, с. 236]. Він, зокрема, коротко перераховує особливості щоденників вчителів школи Св. Освальда. Отже, щоденник – не просто аксесуар, а доповнення до зовнішності та особистості його власника чи власниці.

Сторінки щоденників, журналів і нотатників ілюструють силу, стійкість і винахідливість чоловічих і жіночих голосів, охоплюючи їхню боротьбу та обмеження, їхні перемоги та радості. Безмовність, пов'язана з веденням щоденника, спричиняє розбіжності між щоденниковими записами та реальним життям людини, яка його веде, а інколи навіть щоденник не в змозі дати повну картину того, що довелося пройти. До прикладу, сповідальний наратив із залученням першої особи та використання прийому особистого щоденника видається доцільною літературною стратегією для опису сексуального досвіду, який міг би спровокувати громадське несхвалення та обурення, а отже, викликати провину та сором [1, с. 45–46].

У есеї «Про ведення нотатника» Дж. Дідіон стверджує, що записи у нотатнику «наближають нас до істини» про те, «як я почувалася», і пам'ятати, що це повинно було бути». Наші нотатники видають нас, бо як би сумлінно ми не записували те, що бачимо навколо, спільним знаменником усього, що ми спостерігаємо, завжди є очевидність, без будь-якого сорому, непримиренного «Я». Я припускаю, що нотатники – це якраз про перебування в контактi. Тi, хто ведуть приватні нотатники – це зовсім інша порода людей, самотні й постійно схильні все перелаштовувати, тривожні й невдоволені, діти, які, очевидно, від народження страждають від певного передчуття втрати [11].

У своїх міркуваннях П. Цімерман звертає увагу на те, що щоденник або журнал як літературний жанр, користується величезною популярністю у видавничому світі. Вчений пов'язує це з кількома моментами: потреба в автентичності, читач зближується з письменником через його художні тексти чи героєм та його одкровенням, або ж, можливо, завдяки нотаткам повсякденне життя раптом набуває структурованості та ясності, які сам читач ніколи не побачить. Щоденники – це не просто художні тексти. Вони зазвичай вважаються такими, де представлена справжність. Щоденник є місцем для озвучення спонтанних думок. Про свій досвід ведення щоденника П. Цімерман стверджував, що був особою, яка писала про себе і не

впізнавала себе. Для нього «спільне написання» або Mit-Schreiben (Петер Гандке) з днем, із щоденними враженнями, досягненнями та зустрічами існує лише як процес трансформації та переосмислення [4]. Ця теза перегукується з трактуванням гротеску про те, що він неодноразово асоціюється з рухом. Про це свідчить низка праць: до прикладу, В. Кайзер вважає, що гротеск «заперечує закон статички»; для М. Бахтіна «гротескний образ відображає феномен трансформації, ще незавершена метаморфоза смерті і народження, ріст і становлення»; для Дж. Гарфема, «сприйняття гротеску ніколи не є фіксованою чи стабільною річчю, але завжди є процесом, протіканням» [4].

Щоденники дають можливість прозвучати ідентичності, а також ілюструють приховану ідентичність. Б. Еппс аргументовано стверджує, що ідентичність може бути не чим іншим, як зашифрованим переплетенням гротесків [4, с. 51]. М. Монтень визнає, що надмірність і екстравагантність, відкритість і неадекватність інших є гротесками (не просто гротескними), і що ці вираження гротесків, прекрасного і потворного, вишуканого і жакливого, дружнього, люблячого і ненависного, також притаманні кожному з нас. Вивчені фрагменти текстів свідчать про те, що герої не хочуть, аби хтось довідався про їхній певний квір-досвід, а тому ведуть нотатки. Приміром, Барбара Коветт також визнає: «... I grew fearful that they would catch me spying and I drew the curtains» / «...я боялася, що мене ввіймають під час акту підглядання і затягнула штори» [7, с. 32]. Батшеба Гарт не має щоденника, але її міркування про одруження та дітей як перепону, що заважає рухатися кар'єрною драбиною, видаються Барбарі дивними та незрозумілими.

Отже, поєднання зацікавленості та можливих перекручувань проявляється і через вуаеризм. Особисто П. Цімерман у щоденниках шукає епізоди, котрі служать певному вуаеристському інтересові [14]. Вуаеризм визначається як зацікавленість та отримання задоволення від таємного спостереження за людьми, які нічого не підозрюють, коли вони роздягаються, оголені або займаються діями сексуального характеру чи просто стеження за їхнім приватним життям. Інтерес зазвичай полягає більше в самому спостереженні, а не в особі, за якою спостерігають. Цікаво також те, що на сьогоднішній день вуаеризмом займаються всі, певною мірою, через постійний перегляд різних онлайн-каналів чи стрічок соцмереж. Вуаеризм як інтерес спостерігати за іншими може ніколи не вийти за рамки фантазії або ж може перерости у парафілічний (вуаеристський) розлад. Парафілічні розлади включають сексуальні фантазії або потяги, які викликають страждання. Вони можуть включати неживі предмети, дітей або дорослих без їхньої згоди [8].

Певна форма вуаеризму характерна для Барбари Коветт, яка веде оповідь та прискіпливо спостерігає за подіями життя Батшеби Гарт у романі З. Геллер «Що ж вона собі думала?: Нотатки про скандал», тому, ніби уповноважує себе як таку, що відає, робити нотатки у щоденнику. За перебігом скандальної історії одруженої шкільної вчительки Батшеби та її коханця учня Стівена Конноллі стежать також журналісти, разом з цим перекручуючи інформацію. Проте специфічними є спостереження Барбари щодо інших жінок та чоловіків із підкресленням осуду певних деталей. Ось як вона думає про колежанку Лейн Кліффорд, яка навчає біології: «She reached out, like a monkey, to finger Sheba's ears and, she raised her arms, I caught a glimpse of her armpits which were violently pink, as if inflamed, and speckled with black stubble. I do hate it when women don't keep their personal grooming up to scratch» / «Наче мавпа, вона потягнулася до вух Шеби, і, коли підняла руки, я побачила її пахви, які були яскраво рожевими, ніби запаленими, і поцяткованими чорною щетиною. Я ненавиджу, коли жінки не доглядають за собою належним чином» [7, с. 15]. У міркуваннях Барбари Сью Годж, керівниця музичного відділення: «She is a big woman and mirth tends to have a rather unseemly effect on her» / «Вона – габаритна жінка і веселитися їй якось не годиться» [7, с. 32].

Ця схильність спостерігати за іншими, мабуть, може бути пов'язана з тим, що життя Коветт настільки порожнє й безбарвне, а отже, нецікаве, що вона вдається до спостережень, які однак не є «пасивними», а стають спусковим механізмом для злісних вчинків. Складається враження, що у неї є проблеми із самооцінкою та впевненістю. Авторка використовує історію Шеби як спосіб аналізу патології оповідачки.

Б. Коветт – вчителька історії у загальноосвітній школі Св. Джорджа. Вона зосереджена на подіях, пов'язаних з Батшебою Гарт, вчителькою малювання та кераміки в тій самій школі. У романі Дж. Гарріс щоденникові нотатки робить Дейвід Спайклі (Зігі), учень школи Св. Освальда, де навчаються лише хлопці. У своєму щоденнику він пише серію листів, адресованих до його таємничого, але вже уявного друга, знаного як «Маузі» (Мишеня). Це його найкращий і єдиний друг з попередньої школи Незертон Грін, де навчався Д. Спайклі. У Маузі теж був «певний стан», проте Спайклі не пам'ятає його назву і належав до тих, хто повільно читає. Проте Маузі вже у світі мертвих і не говоритиме зайвого, тому саме його Д. Спайклі обирає для частоті комунікації. Д. Спайклі через один інцидент (розповів про вкрадений шарф, мишей, їхній ритуал) почав вважати Маузі зрадником, за що і був прибораний з дороги ним самим – друг вбив друга. Барбара

Коветт та Дейвід Спайклі мають спільну рису: він – самітник і вона – самітниця. Самотні люди роблять відчайдушні вчинки. На початку може здатися, що реципієнт здатен досягнути масштаби особистостей Барбари чи Дейвіда, проте справи набувають зловісного повороту і ми зіштовхуємося з їхньою монструозністю. У якийсь момент свого життя ці двоє впадають у стагнацію, що робить їх маніпулятивними: вчитель та учень починають руйнувати життя інших. Кожен з них затримується у певних ролях повторюваних сценаріїв у драматичному трикутнику Карпмана.

У літературі підходи на кшталт щоденникового стилю використовують для включення в канву оповіді поворотів. Щоденник почасти веде ненадійний оповідач, який або опускає інформацію, зокрема, про свої власні дії, вдається до перебільшень, брехні, тощо, або ж обманює читацьку аудиторію щодо природи чи мети вчинків. Ненадійною оповідачкою виявляється Барбара Коветт. Вийшовши на пенсію, вона взялася за об'єктивний опис падіння Шеби. Проте в манері людей, які схильні до осуду, вона, через власні їдкі огляди подій життя Батшеби, постає не тою, за кого себе видає. Самотні люди роблять відчайдушні вчинки, і, як тільки нам здається, що ми знаємо Барбару, події приймають зловісний поворот. Свавільна Батшеба від безвиході дозволяє собі виказати потребу в Барбарі, чий вчинок ревнивої злостивості привів її до дитячої залежності. Жалюгідна діва має про кого піклуватися, і читач з жахом спостерігає, як та вживається в роль матері-рятівниці та матері-тирана, матері-жертви.

Складаючи хронологію року Шеби в школі Св. Джорджа, вона підкреслює, що це така собі дрібничка і в той же час придбала зірки-наліпки, щоб позначати справді знакові події: «I've already used a star, for example, to indicate the first time that Sheba and I spoke in the staffroom» [7, с. 24] / «До прикладу, я вже використала одну зірочку, щоб відзначити нашу першу розмову з Шебою у вчительській кімнаті». Вчителька історії говорить собі на початку роману про користь ведення записів, а наприкінці те саме проговорює в присутності Шеби: «I thought it might help with the court case» [7, с. 236] / «Я думала, що це допоможе у розгляді судової справи». Звідки Барбара могла знати, що Шебина історія закінчиться саме так? Кожного разу ця жінка видає свої мотиви. Завдяки прочитанню Барбариного щоденника Шеба довідалася правду стосовно того, що саме вона розповіла шкільному колезі Бенгзові про її відносини з Конноллі, справжні думки про Шебин шлюб з Річардом, взаємодію з дітьми. Незважаючи на Барбарині намагання виправдатися в очах Шеби: «There are no lies in there, Sheba. There's nothing there that you didn't tell me yourself» [7, с. 236] / «Але ж, Шебо, тут нема брехні. Нема

нічого такого, про що б ти мені не розповідала сама», все марно. Ось яким виявився її висновок: «You really believe this stuff is the truth. You write about things you never saw, people you don't know» [7, с. 236] / «Ти справді вважаєш, що вся ця нісенітниця – правда. Ти пишеш про те, чого не бачила та про людей, яких ти не знаєш». Читач спостерігає за тим, як Барбара спотворює правду, Шеба ж виявляє це в кінці випадково, знайшовши щоденник своєї подруги. Схоже на те, що роблячи нотатки, Барбара вибудовує для себе психологічну опору, адже, як вона підкреслює, в людській пам'яті зберігається багато чого і не все завжди приємне, вона порівнює її з перегнієм. У тексті знаходимо фрагмент про її страждання через самотність: «They don't know what it is to be so chronically untouched that the accidental brush of a bus conductor's hand on your shoulder sends a jolt of longing straight to your groin. I have sat on park benches and tubes and schoolroom chairs, feeling the great store of unused, objectless love sitting in my belly like a stone until I was sure I would cry out and fall, flailing, to the ground» [7, с. 187] / Вони й гадки не мають, як це бути хронічно недоторканою, коли випадковий дотик руки кондуктора автобуса до плеча породжує томління прямо в паху. Я засиджувалася на паркових лавках, трубах і шкільних кріслах, відчуваючи величезний запас невикористаної, безоб'єктної любові, що сидить у моєму животі, як камінь, доки я не впевнювалася, що виплакалася й безсило звивалася по землі».

Декому щоденник допомагає знайти власну експресивну мову, дослідити свою особистість і зрозуміти себе, свої близькі відносини та світ навколо. Але це не у випадку Б. Коветт і Д. Спайклі. Написання щоденника відображає їхнє тіньове «Я». Ось, що каже Д. Спайклі: «Which is why no one will ever suspect that I am writing this diary. A diary isn't cool. Diaries are for sissies and girls. A diary gives everything away, which is why I am going to write my thoughts in a place my parents will never look. My new St Oswald's Prep diary, ... Hiding my story in plain sight, like a corpse at a graveside» [6, с. 13–14] / «Тому ніхто ніколи не запідозрить, що я пишу цей щоденник. Щоденник – це не круто. Щоденники для боягузів і дівчиськ. Щоденник видає все, тому я буду писати свої думки там, де мої батьки ніколи не заглядатимуть. Мій новий підготовчий щоденник зі школи Св. Освальда, Приховувати свою історію у всіх на виду, як труп побіля могили». Щоденник також є місцем, де читач ознайомлюється з пораненим «Я» героїв та героїнь, їхніми душевними недугами, що може викликати огиду, яку традиційно уникають як емоцію, не варту споглядання, чи представлення у мистецтві, з яким асоціюють естетичне. Проте Дж. Крістєва досліджує причини та функціонування огиди у літературі та поза нею, прочитуючи її як загрозу для психічної регресії [13, с. 177–178].

Іншими аспектами, які можна виокремити, є сприйняття квір-досвіду та отримання квір-досвіду насильно. Учень Чарлі Наттер був геєм, якого намагалися переконати, що він одержимий і гріховний, пробували 'лікувати' його від цього так, що він навіть думав про самогубство. У застережливому памфлеті «Гомосексуалістам дорога тільки в пекло», який Г. Кларк виявив у кишені Наттера йшлося про те, що гомосексуальність – це залежність, що народжується із сумнівів та браку віри.

Барбара Коветт внутрішньо нав'язувала Батшебі Гарт, а до того іншим жінкам, близькі стосунки. З тексту стає очевидною причина прагнення зближуватися з жінками. Ідентифіковано фрагмент, де вона говорить про бажання сподобатися її колезі вчителю Бензю та провальне побачення з ним.

Батьки Спайклі стурбовані тим, що їхній син водиться з однокласником Пудлом, бо дізналися про його стан, пов'язаний зі схильністю до гомосексуальності, проте це ніяк не зачіпало самого Спайклі до певного моменту. Минаючи одного разу будинок Гаррі Кларка, він зупинився поспостерігати, що відбувається всередині будинку через вікно і став свідком обіймів та поцілунку Пудла та Гаррі Кларка. Д. Спайклі називає Пудла та свого вчителя 'queer', що означає 'дивний'. Почуваючись зрадженим, він вдався до помсти обом, навіть не спробувавши обговорити ситуацію. Вчитель Г. Кларк видавався Спайклі особливим, він навіть хотів розповісти йому жахливу таємницю про сексуальну наругу над ним іншим вчителем Еріком Скусем. У своїх нотатках він пише: «His hand on my leg. My eyes on the wall. Edith Piaf, singing 'Hymne d l'Amor'. The scent of grass and chalk dust. The way his hand moved up my thigh. His breath on my hair. The music. And all the time, the knowledge that if it had been Harry, it wouldn't have been anything to be scared of; that if it had been Harry, then maybe I would have wanted it – » [6, с. 479] / Його рука на моїй нозі. Мої погляд спрямований на стіну. Едіт Піаф співає «Гімн кохання». Аромат трави і крейдяного пилу. Те, як його рука рухалася вгору по моєму стегну. Його подих на моєму волоссі. Музика. І весь час усвідомлення того, що якби це був Гаррі, то не було б чого боятися; що якби це був Гаррі, то, можливо, я б цього хотів – ». Виявлено неможливість належно прокомунікувати (що є також досвідом відчуження) про випадок пов'язаний із Еріком Скусем, який саме через це повторювався і далі травмував Д. Спайклі.

Висновки з дослідження. Таким чином, існують різні думки щодо жанру роману-щоденника і, в цілому, він поки недостатньо вивчений. Щоденникова оповідь розкриває складність образів Барбари Коветт, Дейвіда Спайклі, інших вчителів та учнів. Щоденники обох не були

призначені для читання іншими та, зрештою, Шебі випадково вдалося ознайомитися з Барбариними нотатками. Щоденник підсилює розкриття лесбійських мотивів у романі З. Геллер «Що ж вона собі думала?: Нотатки про скандал» через Барбару Коветт та гомосексуальних мотивів у романі Дж. Гарріс «Інший клас» через вчителів Еріка Скунса, Гаррі Кларка та учнів на прізвиська Пудл і Зігі (Дейвіда Спайклі). Щоденникова оповідь далеко не спрощує сприйняття самих текстів через, приріом, безпосередність та фрагментарність записів, а також не завжди зрозуміло, де в тексті нотатки щоденника, а де внутрішні роздуми героїв та героїнь. Щоденник – уособлення небажання персонажів говорити чи ділитися квір-досвідом з іншими через сором, осуд, страх. Як свідчить робота з текстами, значну проблему становить перцепція квір-досвіду та його насильницьке нав'язування, зокрема, у шкільному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Carroll R. et al. Rereading Heterosexuality: Feminism, Queer Theory and Contemporary Fiction. Edinburgh University Press, 2012. Project MUSE. P. 45–46 muse.jhu.edu/book/64102. https://muse.jhu.edu/pub/63/oa_monograph/chapter/2279242
2. Delafield C. Women's Diaries as Narrative in the Nineteenth-Century Novel. Routledge, 2016. 202 p.
3. Encyclopedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/art/diary-literature>
4. Epps B. Grotesque Identities: Writing, Death, and the Space of the Subject (Between Michel de Montaigne and Reinaldo Arenas). The Journal of the Midwest Modern Language Association, 1995. 28 (1). P. 38–54.
5. Harris J. Gentlemen and Players. Great Britain: Black Swan, 2006. 507 p.
6. Harris J. Different Class. Great Britain: Black Swan, 2017. 509 p.
7. Heller Z. Notes on a Scandal: What Was She Thinking? Great Britain: Penguin Group, 2003. 244 p.
8. Holland K. Understanding Voyeurism. April 24, 2018. URL: <https://www.healthline.com/health/what-is-voyeurism#curiosity-vs-disorder>
9. King-Slutzky J. Go Read Alice: The History of the Diary Novel. Medium. URL: <https://medium.com/the-hairpin/go-read-alice-the-history-of-the-diary-novel-85283b5bc085>
10. Merry B. The Literary Diary as a Genre. *The Maynooth Review*/Revieú Mhá Nuad, 1979. Vol. 5, № 1. P. 3–19. URL: www.jstor.org/stable/20556925?seq=1#page_scan_tab_contents
11. Popova M. Joan Didion on Keeping a Notebook. URL: <https://www.themarginalian.org/2012/11/19/joan-didion-on-keeping-a-notebook/>
12. Prince G. The Diary Novel: Notes for the Definition of a Sub-genre. *Neophilologus*, 1975. № 59 (4). P. 477–481.
13. Schmidt N. The Wounded Self: Writing Illness in Twenty-first-century German Literature Boydell & Brewer, 2018. № 2. 235 p.
14. Zimmermann P. On the Diary as a Literary Genre. European Literature Network. 25 September, 2015. URL: <https://www.eurolitnetwork.com/on-the-diary-as-a-literary-genre-by-peter-zimmermann/>

Ольга Капура,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри правознавства та гуманітарних дисциплін,
ЗУНУ «Вінницький навчально-науковий інститут економіки»
<https://orcid.org/0000-0002-4399-2543>
м. Вінниця, Україна

Характерні ознаки постмодернізму у поезії Сергія Жадана

Characteristic features of postmodernism in the poetry of Serhiy Zhadan

Анотація. Представлена наукова стаття присвячена ретельному аналізу та вивченню характерних ознак постмодернізму в поезії видатного українського поета Сергія Жадана. Мета роботи полягає в комплексному розкритті творчого методу Сергія Жадана, ідентифікації його основних тематичних та стилістичних особливостей, а також визначенні його внеску у розвиток української поезії в контексті постмодерністських тенденцій. Проведений аналіз охоплює різноманітні аспекти творчості Сергія Жадана, починаючи від мовної експериментальності та закінчуючи розмежуванням жанрових кордонів. Здійснено вивчення впливу постмодерністських концепцій на поезію Сергія Жадана, враховуючи його індивідуальний підхід до обробки актуальних тем сучасності, а також його майстерність у використанні іронії, парадоксу та інших постмодерністських прийомів. Зосереджуючись на мовній гнучкості поезії Сергія Жадана, автор статті простежує, як поет експериментує з різними стилями та темами, створюючи митця, який вирізняється власним художнім світом. Вивчення структурно-семантичних аспектів творчості Сергія Жадана поглиблює розуміння, яким чином він не лише адаптує постмодерністські тенденції, але і трансформує їх, надаючи унікальний поетичний вимір його творам. Розглядаючи роль поета у внесенні новаторських ідей у літературний дискурс, автор статті розкриває, як творчість Сергія Жадана впливає на розвиток постмодерністської поезії в українському контексті, розгортаючи нові ідеї та враження у літературному середовищі. Важливим компонентом аналізу є висвітлення того, як поезія Сергія Жадана вражає сучасне соціокультурне середовище, реагуючи на виклики та зміни в суспільстві. Стаття завершується висновками, що підкреслюють значущість творчого внеску поета у розвиток української літератури та його визначальну роль у сучасній поетичній парадигмі.

Ключові слова: постмодернізм, структурно-семантичний аналіз, іронія, культурна тенденція, художній світ, соціокультурне відображення.

Summary. *The presented research article is dedicated to a thorough analysis and exploration of the characteristic features of postmodernism in the poetry of the prominent Ukrainian poet, Serhiy Zhadan. The objective of the study is to comprehensively unfold Zhadan's creative approach, identify his key thematic and stylistic features, and determine his contribution to the development of Ukrainian poetry within the context of postmodernist tendencies. The conducted analysis encompasses various aspects of Serhiy Zhadan's creativity, starting from linguistic experimentalism and concluding with the delineation of genre boundaries. The study examines the influence of postmodernist concepts on Zhadan's poetry, considering his individual approach to processing contemporary themes and his skill in utilizing irony, paradox, and other postmodernist techniques. Focusing on the linguistic flexibility of Zhadan's poetry, the author traces how the poet experiments with different styles and themes, creating an artist distinguished by his unique artistic world. The exploration of structural and semantic aspects of Zhadan's creativity deepens the understanding of how he not only adapts postmodernist tendencies but also transforms them, providing a unique poetic dimension to his works. Examining the role of the poet in introducing innovative ideas into literary discourse, the article reveals how Serhiy Zhadan's creativity influences the development of postmodernist poetry in the Ukrainian context, unfolding new ideas and impressions within the literary environment. A crucial component of the analysis is the illumination of how Zhadan's poetry impacts contemporary socio-cultural environments, responding to challenges and changes in society. The article concludes with remarks underscoring the significance of the poet's creative contribution to the development of Ukrainian literature and his defining role in the contemporary poetic paradigm.*

Key words: *postmodernism, structural-semiotic analysis, irony, cultural trend, artistic world, sociocultural reflection.*

Вступ. Постмодернізм, як художній напрям, відзначається розмиттям меж і відмовою від традиційних концепцій, що робить його особливо важливим для вивчення у контексті сучасної української поезії. У цьому контексті, творчість видатного сучасного поета Сергія Жадана виступає важливим об'єктом дослідження. Відомий своєю оригінальністю та вмінням поєднувати різні стилі та теми, С. Жадан став представником покоління, що експериментує з мовою та структурою, протиставляючи традиційним канонам.

Хоча поезія Сергія Жадана часто асоціюється з реаліями сучасного життя та подій, її особливість полягає в тому, як поет використовує поєднання різних стилів, мовних рівнів та метафор, щоб втілити концепції постмодернізму в своїх творах.

Спираючись на аналіз поетичних текстів Сергія Жадана, ми спробуємо визначити, яким чином він експериментує з формою, мовою та тематикою, впроваджуючи елементи постмодернізму в свою творчість.

Творчість Сергія Жадана в українському літературознавстві є досить поширеною тематикою для вивчення. Під час написання

даної статті акцент був здійснений на напрацюванні наступних вчених: Т. В. Гребенюк, Т. В. Гундорової, І. О. Дегтярьової, А. В. Демченко, Я. Б. Калиновської, В. І. Кононенко, К. Д. Паршак, Ю. М. Плетенецької, Г. В. Хоменко, О. В. Шаф.

В українському літературознавстві відсутнє чітке визначення методологічної платформи для аналізу постмодерністських аспектів у поезії С. Жадана. Доцільним є детальний розгляд та ідентифікація конкретних рис постмодернізму, які виявляються у поезії Сергія Жадана. Необіжним є порівняння поетичного стилю С. Жадана з іншими представниками постмодернізму в українській та світовій літературі для виявлення спільних та унікальних аспектів.

Мета статті – комплексне розкриття творчого методу Сергія Жадана через ідентифікацію його основних тематичних та стилістичних особливостей, а також визначення його внеску у розвиток української поезії в контексті постмодерністських тенденцій.

Для досягнення визначеної мети доцільним є вирішення наступних **завдань**: окреслити внесок Сергія Жадана в українську літературу Постмодерну, охарактеризувати основні риси ліричних творів; визначити роль метафоризації як ключового способу створення ліричних образів у творах С. Жадана.

Методологія та методи дослідження. Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному підході та комбінації традиційних та сучасних літературознавчих методів. Літературний аналіз – дослідження базується на системному огляді літературно-теоретичних робіт, пов'язаних із постмодернізмом та поезією Сергія Жадана. Спираючись на аналіз конкретних поетичних текстів поета, виявляються характерні ознаки постмодернізму. Здійснюється вивчення мовних та структурних аспектів творів для виявлення елементів постмодерністської естетики. Культурологічний підхід: аналізується взаємодія творчості С. Жадана з культурним контекстом, включаючи соціокультурні тенденції. Вивчаються вплив культури та сучасності на створення художнього образу поета. Критичний аналіз літературних джерел -здійснюється оцінка та обґрунтування різних точок зору літературознавчих теорій, пов'язаних із постмодернізмом та поезією С. Жадана.

Загальний методологічний підхід та використання різноманітних методів дозволяють автору науковій статті глибоко та комплексно розглянути характерні ознаки постмодернізму у поезії Сергія Жадана, враховуючи різні аспекти його творчості та їх взаємодію з літературним контекстом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Емоційно-оцінювальна експресивність переважає у постмодерністських творах і має

відчутне образне підґрунтя, що забезпечується мовно-структурними елементами, різноманітними способами й прийомами стилістичного обрамлення мовних елементів, використанням тропів та застосуванням стилістичних фігур [2, с. 45–46]. «Українські постмодерністи мислять живописно, конкретно-чуттєвими образами-картинами, які майстерно втілюють стилістичними засобами своєї мовотворчості» [3, с. 37]. Спостерігається вільне оперування словом, входження у художній текст не тільки живої народної мови, а й «новомодних» запозичених слів, часто іноземною мовою зі збереженням вимови та граматики. «Українська постмодерністська проза увібрала в себе як елементи високої мовної культури, так і стилістичні маргіналії, риси масової культури» [2, с. 39].

«Стихією українських авторів-постмодерністів стають словесні ігри, стилізація та іронічна лінгвістична поведінка – усе це дає змогу вислизнути з-під влади офіційної культури й звільнитися від ідолів і масок тоталітарного минулого. Література водночас стає діалогічною й навіть полілогічною. У ній присутні різноманіття дискурсів, мовних форм і жаргонів, розмовна мова виконує роль свідчень, а мовний потік набуває форми тілесності» [1, с. 24].

На думку Ю. Логвиненко, унікальність генерації поетів 90-х років ХХ ст. (до них належить і С. Жадан), а відтак відмінна риса їхньої творчості, полягає в поєднанні модерністичного й постмодерністичного світоглядів [9, с. 5]. Так перша поетична збірка «Цитатник» С. Жадана чи не вперше в літературному просторі задекларувала думку про потребу адекватного сприйняття пострадянської реальності.

Творчості Сергія Жадана притаманні риси автобіографічності, опису межових ситуацій, у яких опиняються як герої, так і держава, мотиви мандрів як спроби пошуку себе та втечі від реальності. Він здатний майстерно описувати межові ситуації, де герої його віршів зіштовхуються з лімітами не лише своєї особистості, але і державної реальності. Ці ситуації можуть бути символічним відображенням соціокультурних або політичних перетворень, а також внутрішніх криз, які відбиваються в житті героїв.

Мотиви мандрів в поезії не лише є літературним прийомом, а й стають спробою героїв знайти себе та уникнути реальності. Ці мандрівки можуть включати в себе фізичні подорожі, але також можуть мати метафоричний характер, що вказує на внутрішні пошуки та стрімке мінливе становище героїв.

Автор вплітає у свої твори елементи власного життєвого досвіду, використовуючи автобіографічні риси. Епізоди з його особистого життя, думки, переживання, а також спогади можуть знаходитися на сторінках його поезії, надаючи творам особистий інтимний відтінок.

О. Шаф зазначає, що мотив подорожі, властивий і всьому українському постмодерну, а доробку С. Жадана зокрема, мотив мандрів за його значущістю можна протиставити мотиву материнства у феміній літературі, а чоловічу «безпритульність» – жіночій зорієнтованості на дім та родину» [13, с. 96]. Сергій Жадан – представник східного регіону, а тому його творчість цікава й з огляду одвічного протиставлення Схід-Захід, крім того, він активний громадський діяч і пише, спираючись на власний досвід баченого. Його тексти – це саме той автентизм про який писав Я. Поліщук: місце, час подій, та й самі події «прожиті, відчуті» автором [12]. Вірші С. Жадана виступають як віддзеркалення сучасних соціокультурних реалій. Його тексти ретельно виважені та пронизані рефлексією над сучасністю, враховуючи різноманітні виклики та аспекти сучасного світу.

Т. Гундорова зазначає, що «Жаданів постмодерн має неоавангардну закуску. Романтика авангардизму з його революційними лозунгами поєднується з молодечою недовірою до всього «вже сказаного», з чим працює постмодернізм» [1, с. 171].

У лінгвопоетичному вимірі С. Жаданові тексти претендують на словесний епатаж; така вседозволеність стає свого роду візитною карткою постмодерністського дискурсу. Йдеться про свідомо зважене порушення смислових зв'язків, необмежене втручання в текстову стабільність, докорінні значеннєві відхилення, що мають забезпечувати потужний мовно-естетичний ефект. Численні зрушення, переплетення, накладання смислів стають ледве не визначальною рисою постмодерністського художнього дискурсу [7].

Характерні риси постмодернізму присутні в його ліриці:

- культ незалежної особистості;
- потяг до архаїки, міфу, колективного несвідомого;
- прагнення поєднання, взаємодоповнення істин багатьох народів, релігій і культур;
- бачення повсякденного реального життя як театру абсурду, апокаліптичного карнавалу;
- використання виразно ігрового стилю для підкреслення ненормальності, не справжності та неприродності способу життя, що панує в реальності;
- зумисне химерне переплетення різних стилів (класичного та сентиментального або грубо натуралістичного та казкового тощо);
- запозичення, перехрещення спостерігається не лише на рівні сюжету і композиції, а й на образному та мовному рівні;
- іронічність і пародіювання.

Свій вибір персонажів до героїв віршів з різними позиціями, історіями та біографіями С. Жадан пояснює намаганням убачати в них

у першу чергу «живих людей, а не представників електорального поля». Художник О. Ройтбурд, який проілюстрував книгу «Тамплієри», узагалі сприймає С. Жадана як «голос розуму і взірець чесної позиції письменника у наш розшарпаний час у нашій вже вкотре в муках самонароджуваній країні» [6]. Очевидною стає проблема рецепції, сприйняття того чи того твору, загалом творчості письменника читачем, літературним критиком.

Науковці вважають, що найбільш поширеними концептуальними метафорами в творчості авторів-постмодерністів є: антропоморфна метафора, природоморфна (у її межах виокремлено зооморфну, фломорфну, артефактну і просторову), у межах яких виділено семантичні типи перенесень. Так, у структурі антропоморфної метафори виявлені типи перенесень засвідчують досить розширену й деталізовану сферу антропоморфних значень, базованих на зв'язку між тілом людини й реаліями навколишнього світу [10, с. 24].

Жадановий образний світ включає символіку як додаткове, похідне мовностилістичне явище, що виокремлюється на тлі розгортання оповіді з нечітким, але можливим для осмислення обрисом. Антропоморфні метафоричні образи у віршах С. Жадана вказують на значення повільної дії, що асоціюється зі значенням втоми. Це явище втоми переноситься на явища природи, природні об'єкти або одиниці виміру: погода повільно сідає на руки, сонце мляво прямує попри дахи, час кульгає аритмічно й глухо [11]. При формуванні типів переносу в межах природоморфної метафори найчастіше зустрічаються слова зі значенням фізичних процесів, які переносять на природні явища на основі функціональної спільності та характеру дії.

У збірці «Життя Марії» актуалізується інтертекстуальність, при-таманна поетичним текстам С. Жадана. За допомогою алюзії автор оприявнює біблійне пророцтво, чим посилює апокаліптичну картину смерті:

*Пам'ятаєте, що сказано в пророків про біль і терпіння,
про птахів, які падають на міста, мов каміння?
Ось саме тоді й починаються, власне, втрати.
В кінці – там взагалі погано, не буду навіть розповідати.
Яка між нами різниця? Як між приголосними й голосними.
Всі готові сприймати смерть, якщо це буде не з ними.
Ніхто й ніколи в цьому житті не оміне розплати.
Я завжди говорю про це своїм, коли не маю чого сказати [5].*

Образ спаленої церкви репрезентує опозицію сакральне/профанне, життя/смерть. Модель танатопростору у Жадана передається

через зіставлення світу за межами зруйнованого міста – живого, відкритого та простору замкненого. Танатологічні мотиви у віршах митця представлені локусами могил. Поклоніння могилам предків – запорака національної пам'яті [4].

Сергій Жадан – письменник, який належить до когорти поетів-постмодерністів, у доробку яких звучить проблема минулого. Час – завжди той чинник, який не можна фактично зупинити, його тільки можна зафіксувати на папері, закарбувати у пам'яті людей, залишити слідом на фотокартках, у книгах, пам'ятках, речах. Усі ці атрибути слугують наочною характеристикою певної доби, періоду в історії.

Як у будь-якому постмодерністському тексті, одним із наскрізних прийомів у тексті С. Жадана є іронія, як в оцінці життєвих явищ, так і в самооцінці героя. Характеризує текст С. Жадана й майстерність у творенні комічного ефекту, що досягається найрізноманітнішими способами протиставлення очікуваного й реального. Його твори вражають вмільм використанням парадоксів, жартівливих образів та іронічних висловів. Це додає його творам легкості та несподіванки.

Важливою рисою творчості С. Жадана є інтертекстуальність. Він вдавало включає елементи інших творів, цитати, алюзії до літературних або культурних творів. Це створює багатогранний та мультимедійний текст, який взаємодіє з іншими творами та культурними контекстами. С. Жадан необтяжений експериментами та іграми з інтертекстуальністю. Він використовує елементи з поп-культури, наукової літератури чи філософських трактатів, сплітаючи їх в основний текст своїх віршів. Це додає глибину та комплексність його поетичному висловленню. Також вмільм використовує ретекстуалізацію, перетворюючи або модифікуючи вже існуючі літературні тексти. Це може бути як інтерпретація класичних творів, так і власне переосмислення власних раніше написаних віршів.

Метатекстуальні елементи знаходяться у багатьох віршах С. Жадана, де поет свідомо наголошує на процесі творення, самій поетичній формі або рефлексує над тим, як читач сприймає його твори. Це створює своєрідний мета-рівень у віршах, розкриваючи різні аспекти поетичного акту. Інтертекстуальність в поезії Сергія Жадана створює не лише спритну гру слів, а й додає глибину та багатомірність його творчості. Вона робить читача активним учасником відкриття та розгадування смислових шарів, плетучи тонку мережу співвідношень між текстами та контекстами.

Твори С. Жадана відзначаються своєрідністю у відмові від чіткої жанрової класифікації. Вони можуть поєднувати елементи різних жанрів, перетинаючи межі поезії. Ця хаотичність структури

відображає непередбачуваність та неоднозначність його поетичного вираження. Часто характеризуються фрагментарністю та розмітністю меж між різними елементами. Це створює враження руху та потоку свідомості, відображаючи непередбачуваність та розмаїття постмодерністської естетики.

Спостереження над Жадановим художнім дискурсом дає змогу відслідкувати розмаїття стилістичних засобів і прийомів використання мовної гри, поняття якої у текстах постмодерністів виходить на перший план. Тексти письменника за мовостилем, синтаксисом і лексиконом часом важко виокремити на тлі загальнохудожнього дискурсу постмодерністів. За такими ознаками, скажімо, використанням прийому додавання інформації, «нанизування», що має наслідком об'єднання в одному висловленні різностилістичних фрагментів, відчутний вплив європейської традиції. Як постмодерніст С. Жадан – один із творців новостилю з властивими йому мовно-естетичними засобами й прийомами, майстер неповторної манери письма; його творчий доробок відкриває перспективи подальшого оновлення українського художнього дискурсу [8].

С. Жадан виражає яскравий індивідуалістський підхід до поетичного вираження. Він створює свій унікальний голос, що виражає його власний погляд на світ. Вірші переповнені нестандартними мовними витівками та експериментами. Поет вільно використовує різноманітні мовні ресурси, створюючи несподівані зв'язки та асоціації. Він грає з лексичними та граматичними структурами, використовуючи мовний експеримент як засіб вираження своїх ідей та почуттів.

Представлені характеристики свідчать про те, що творчість Сергія Жадана не лише вписується в канони постмодернізму, але і вносить свої власні унікальні риси в цей літературний рух.

Висновки з дослідження. Отже, можна зробити висновок, що творчість С. Жадана відзначається унікальним поєднанням елементів різних стилів, мовних рівнів та жанрів, що створює особливий художній світ, в якому традиційні рамки та норми літературного мистецтва постійно перетинаються та переосмислюються. С. Жадан виявляє гнучкість мови, переносить літературні жанри у нові контексти та використовує метафори, які приводять до несподіваних асоціацій та інтерпретацій. Однією з ключових рис поезії Жадана є його здатність відтворювати динаміку сучасного життя, а також коментувати його власним унікальним способом. Він веде читача через власний ліричний світ, де реалії та абстракції зливаються, створюючи несподівані сенсові зв'язки та інтертекстуальні взаємодії.

Вивчення характерних ознак постмодернізму в творчості Сергія Жадана підкреслює актуальність його поетичної мови в контексті

сучасної української літератури. Відзначаючи його інноваційний підхід до мови та структури, ми розуміємо, що він не тільки сприймає та адаптує постмодерністські тенденції, але й вносить унікальні особливості, що роблять його внесок у світову поезію визначальним. Отже, поетика Сергія Жадана слугує важливим полем для вивчення поетичних течій та культурних трансформацій у сучасному українському літературному контексті, а вивчення його творчості розкриває багатогранність та глибину поетичної рефлексії у рамках постмодерністської естетики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гундорова Т. Карнавальний постмодерн. *Зб. Наукових праць: Післячорнобильська бібліотека: Український літературний постмодерн*. Київ: Критика, 2005. С. 32–37.
2. Дегтярьова І. О. Стилiстичний потенціал української постмодерністської прози: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01. Київ, 2009. 280 с.
3. Дегтярьова І. Стилiстичний синтаксис української постмодерної прози. *Українська мова*. 2009. № 3. С. 27–38.
4. Демченко А. В. Міфопоетична танатологія у ліриці Сергія Жадана. *WIELKIE TEMATY KULTURY W LITERATURACH SŁOWIAŃSKICH. Slavica Wratislaviensia CLXVIII*. Wrocław 2019. S. 165–172.
5. Жадан С. Життя Марії. Чернівці: Meridian Czernowitz, 2015. 184 с.
6. Жадан С. Тамплієри. Поезії. Чернівці: Книги-XXI; Meridian Czernowitz, 2016. 120 с.
7. Кононенко В. І. Метаморфози сполучуваності в українських модерних поетичних текстах. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. Warszawa, 2014. S. 75–86.
8. Кононенко В. І. Український новостиль: лінгвопоетика художнього дискурсу Сергія Жадана. *Українознавчі студії*. 2018. № 19. С. 17–31.
9. Логвиненко Ю. Молода поезія 90-х рр. ХХ століття: проблеми художнього світобачення: автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.01.01. Харків, 2008. 15 с.
10. Паршак К. Д., Калиновська Я. Б. Семантико-функційні характеристики концептуальної метафори в мові творів поетів-постмодерністів. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка: Літературознавство, мовознавство, фольклористика*. Київ: Київський університет. 2021 № 1 (29). С. 24–26.
11. Плетенецька Ю. М. Мовні образи, метафори та їх відтворення у перекладах поезії Сергія Жадана англійською мовою. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 26 (1). С. 217–221.
12. Хоменко Г. В. Українська постмодерна література: світоглядно-стильові домінанти (вивчення у класах гуманітарного профілю старшої школи). *Український педагогічний журнал*. 2018. № 4. С. 118–125.
13. Шаф О. В. Мотив мандрів у творчості Сергія Жадана в контексті «Маскулінної безпритульності». *Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту)*. 2012. № 14. С. 91–98.

Наталя Маторіна,

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри полоністики і перекладу
факультету філології та журналістики,

ДВНЗ «Волинський національний університет імені Лесі Українки»

<https://orcid.org/0000-0001-6012-5663>

Scopus-Author ID: 57290990800

м. Луцьк, Україна

Дрогобицький текст як мультикультурний художній діалог (на матеріалі літературної діалогії Бруно Шульца)

Drohobych text as multicultural fictional polylogue (based on literary dilogy by Bruno Schulz)

Анотація. Неординарною і цікавою для досліджень у галузі української полоністики є творчість непересічного галицького поляка єврейського походження, який майже все життя прожив (і трагічно загинув) в Україні, – Бруно Шульца. Нині активно студіюється проблема шульцівського дрогобицького тексту, зокрема крізь призму презентованого ним розмаїття різних культур, польської, єврейської, української, німецької тощо. Питання, пов'язані з аналізом дрогобицького тексту Бруно Шульца під кутом зору діалогу культур, є найбільш дискусійними і в певний спосіб найменш дослідженими. І сам Дрогобич з різноманітною інтеграцією, зокрема й у культурній царині, і галицьке літературне пограниччя наклали відбиток на Бруно Шульца. Метою статті є визначення ступеню й особливостей (не)присутності різних культур у дрогобицькому тексті Бруно Шульца. У розвідці проаналізовано історіографічний аспект проблеми; узагальнено погляди науковців стосовно наявності в дрогобицькому тексті Бруно Шульца багатоголосся культур; виявлено маркери авторської позиції щодо присутності та взаємодії українського, єврейського, польського тощо контекстів у межах шульцівського дрогобицького тексту. Авторка висновує: неповторний дрогобицький текст Бруно Шульца – це світ інколи очевидних, іноді завуальованих, але, безумовно, існуючих зв'язків різних культурних ідентичностей; це відображення простору, сформованого століттями сусідства різних народів, релігій і культур, простору, який став оригінальним, своєрідним, незвичайним місцем їх зустрічі, дотику, взаємозв'язків і взаємовпливів. Дослідження дрогобицького тексту можна продовжувати як у межах перекладацького дискурсу, послуговуючись чисельними українськомовними перекладами прозових творів Бруно Шульца, так і в образотворчій, есеїстичній чи епістолярній царині його спадщини.

Ключові слова: українська полоністика, шульцознавство, дрогобицький текст, поліфонія, ідентичність.

Summary. Extraordinary and very interesting for research in the field of Ukrainian Polonistics is the creative work of an extraordinary Galician Pole of Jewish origin, who lived almost all his life (and died tragically) in Ukraine – Bruno Schulz. Currently, the problem of Schulz's Drohobych text is being actively studied, in particular through the prism of the diversity of different cultures presented by it, Polish, Jewish, Ukrainian, German, etc. The issues related to the analysis of Bruno Schulz's Drohobych text from the point of view of the cultural dialogue are the most debated and, in a certain way, the least researched. And Drohobych itself, with its diverse integration, in particular in the cultural realm, and the Galician literary borderlands left their mark on Bruno Schulz. The purpose of the article is to determine the degree and features of the presence/absence of different cultures in Bruno Schulz's Drohobych text. The investigation has analyzed the historiographical aspect of the problem; the views of scientists regarding the presence of polyphonic cultures in Bruno Schulz's Drohobych text are summarized; the markers of the author's position regarding the presence and interaction of Ukrainian, Jewish, Polish, etc. contexts within Schulz's Drohobych text have been revealed. The author concludes: Bruno Schulz's unique Drohobych text is a world of sometimes obvious, sometimes veiled, but definitely existing connections of different cultural identities; it is a reflection of the space formed by centuries of the neighborhood of different peoples, religions, and cultures, the space that has become an original, unique, unusual place for their meeting, touch, relationships and mutual influences. The study of the Drohobych text can be continued both within the translation discourse, using the numerous Ukrainian translations of Bruno Schulz's prose works, and in the pictorial, essayistic, or epistolary realm of his heritage.

Key words: Ukrainian Polonistics, Schulz studies, Drohobych text, polyphony, identity.

*Існують явища, які з'являються в результаті дотику культур,
культурного синтезу. ... Творчість Шульца – і про це не раз
писали – є полікультурним явищем.
Марк Гольберг*

*Шульц писав лише про одне місто, і цього вистачило, щоб
описати Центральну Європу. ... камерний автор Бруно Шульц
став голосом, який розказав про мультикультурну Європу початку
XX сторіччя...
Роман Малиновський*

Вступ. Українська полоністика сьогодні – один з основних напрямів досліджень у царині української компаративістики. Неординарною й дуже цікавою в цьому контексті є творчість непересічного галицького поляка єврейського походження, який майже все життя прожив (і трагічно загинув) в Україні, – Бруно Шульца. Просопографія та творчий шлях Бруно Шульца нині проаналізовані й

інтерпретовані багатосторонньо як закордонними дослідниками, так і українськими науковцями. Водночас znana шульцознавиця Віра Меньок слушно акцентує на подальшому розвитку української рецепції творчості Бруно Шульца як неухильному й потрібному [12, с. 264], оскільки постать і творча спадщина митця постійно привертають увагу не лише шульцологів усього світу, а й інших гуманітаріїв, зокрема письменників, художників, документалістів [13, с. 278], тому сучасне шульцознавство – одна з наукових дисциплін, яка найширше представлена у світовій гуманітаристиці.

На теренах українського літературознавчого дискурсу в центрі уваги дослідників шульцівської творчої спадщини, як свідчать насамперед матеріали шульцознавчих наукових конференцій, здебільшого представлені розвідки, присвячені найпоширенішим шульцівським мотивам автороцентричності, біографізму, герметизму образотворення, містерії простору й часу, міфотворчості тощо. Студіювали і студіюють і дрогобицький текст на різних рівнях буття міста – від історико-географічного (трансцендентного) до духовного (іманентного): це напрацювання філософського, літературознавчого, лінгвістичного, філологічного, культурознавчого, зокрема й компаративістичного тощо спрямування. Студіюють окреслену проблему також крізь призму презентованого дрогобицьким текстом розмаїття різних культур: польської, єврейської, української, німецької тощо. Послуговуючись серйозною дослідницькою базою проблеми дрогобицького тексту, насамперед звертаємо увагу на формування цього тексту в прозовій спадщині Бруно Шульца, у якій образ міста є багатогранним, різноманітним і наділеним багатьма сенсами; літературний образ Дрогобича зберігає інформацію про місто, але шульцівська інформація, як нам бачиться, інша, вона більш ємна, оскільки дає уявлення не стільки про зовнішній вигляд міста, скільки про духовний сенс міського буття, про його внутрішню сутність. Але, як нам відомо, ґрунтовної розвідки окресленої проблематики узагальненого характеру в сучасній шульціані дотепер немає. Очевидно, що окреслена інтерпретація творчості Бруно Шульца потребує новітніх прочитань і тлумачень.

Питання, пов'язані з аналізом дрогобицького тексту під кутом зору діалогу культур, є найбільш дискусійними і в певний спосіб найменш дослідженими. Їх досліджували й продовжують досліджувати такі вітчизняні й зарубіжні дослідники, як-от: Стенлі Білл, Владзімеж Болецький, Веслав Будзинський, Кшиштоф Варґа, Оксана Веретюк, Томаш Достатній, Марія Зубрицька, Тереза Левчук, Віра Меньок, Адам Міхнік, Роман Мних, Марія Моклиця, Ігор Набитович, Станіслав Ніцея, Олена Переломова, Зоряна Рибчинська, Петро

Рихло, Станіслав Росек, Гжегож Юзефчук та ін. Їхніми спостереженнями й висновками послуговується авторка статті.

Метою статті є визначення ступеню й особливостей (не)присутності різних культур у дрогобицькому тексті польськомовного письменника єврейського походження з Галичини Бруно Шульца. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати історіографічний аспект проблеми; 2) узагальнити погляди науковців щодо наявності в дрогобицькому тексті багатоголосся культур; 3) оприлюднити маркери авторської позиції щодо взаємодії українського, єврейського, польського тощо контекстів у межах дрогобицького тексту. Специфіка об'єкта дослідження, мета статті зумовили застосування таких методів: описового, інтерпретаційного, історико-біографічного, порівняльно-історичного, елементів семантичного, когнітивного й мотивного аналізу, а також контекстуальної та інтертекстуальної підходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розуміння будь-якого літературного тексту не обійтися без постаті автора, який завжди є породженням конкретного географічного обшару, своєї доби, певних обставин, «відгомінном» співвідносного інтелектуального контексту; це факт, що логічно аргументує та множить належні рецептивні конотації. Центром шульцівського художнього світу став багатокультурний Дрогобич як територія, на якій зустрічаються, перегукуються, торкаються одне одного різні культури, та як своєрідна арена для діалогу / діалогу, зіткнення, перетину різних національних культурних ідентичностей.

Проблеми полікультурності самого міста Дрогобича торкаємося побіжно, бо її презентація, по-перше, не є завданням нашої розвідки, а, по-друге, це питання має різнопланове висвітлення в колективній польсько-українській монографії «Багатокультурний Дрогобич» [2], книгах і статтях Б. Лазорака, Л. Тимошенка, Л. Хомич та І. Чави [8], А. Хцюка [20], Р. Мниха [15; 16], О. Веретюк [5], В. Меньок [14], В. Болеського [3], В. Будзинського [24] та ін. За висловлюванням В. Меньок, саме багатокультурний Дрогобич став для Бруно Шульца мітологічним гніздом митця й центром його художнього світу, зокрема прозової творчості, іншими словами, створив неповторний дрогобицький текст як простір примхливого існування і творчих прозрінь [14, с. 173], простір, сформований століттями сусідства різних народів, релігій і культур, як місце їх зустрічі, дотику, взаємозв'язків і взаємовпливів.

Поміж багатьох шульцознавців загальноприйнятним є твердження про Бруно Шульца як взірцевого представника галицького мультикультурного пограниччя. За часів життя письменника його

рідне місто Дрогобич належало до Австро-Угорської монархії, нетривалого існування Західноукраїнської Народної Республіки, Другої Речі Посполитої, Радянського Союзу й Центрального уряду. І називали цю територію по-різному: Галичина, Цісарсько-королівська Австро-Угорщина, Міттель-Європа тощо. Тобто, як людина і як митець Бруно Шульц пов'язаний з певним культурним обширом – Центральною Європою, як бачимо, територією особливою. На цій території, зокрема й за часів Шульца, співіснували поляки, українці, євреї, німці та ін., зустрічалися й перетиналися різні мови, традиції, релігії, культури; і народи, які жили в цьому різноманітті, прагнули вижити, не загубитися, зберегти свої мови, культури, звичаї тощо.

Узвичаєним серед науковців стало поняття про Дрогобич як «півтора міста»: напівпольське, напівєврейське й напівукраїнське. Бруно Шульц був асимільованим євреєм, серйозно захоплювався німецькою літературною культурою, писав польською мовою (окремі твори – німецькою), прожив майже все життя саме у Дрогобичі тощо. Щодо постаті й інтелектуальних підвалин особистості, очевидно, що його власні мистецькі (і не лише) переконання в певний спосіб ферментували в собі цей багатовіковий австро-угорський інтелектуальний регіон, формувалися не без впливу творчості багатьох різномовних митців окресленого періоду, а також тогочасних наукових ідей гуманітаристики тощо.

Поняття *дрогобицький текст* щодо Бруно Шульца потрактуємо по-різному: 1) вузьке розуміння: ідеться про т. зв. оригінальну творчість митця – оповідання з літературної диалогії «Цинамонові крамниці» (пол. «Skłery cynamonowe») і «Санаторій під клепсидрою» (пол. Sanatorium pod klepsydrą); це т. зв. дискретний, або фрагментарний, підхід; 2) широке – цілісна інтерпретація всієї творчої спадщини Бруно Шульца, включаючи обидві збірки оповідань, а також т. зв. неоригінальну творчість, тобто епістолярій, літературно-критичні нариси й навіть матеріали біографічного спрямування: залучення до аналізу листів, нарисів, образотворчих робіт зазвичай суттєво впливає на інтерпретацію прозових творів, зокрема й в аспекті дослідження таких текстів як діалогу культур; це т. зв. загальний підхід. У нашому дослідженні привалює комплексний підхід: домінантною є характеристика оригінального дрогибичського тексту шульцівських оповідок; за потреби звертаємося до просопографії митця, його родоводу, а також листів, есеїв і графічних робіт званого Майстра з Дрогобича. Такий підхід сприяє більшій цілісності, повноті, ґрунтовності й достовірності результатів наукової розвідки; такі шляхи прочитання й аналізу презентують творчість Бруно Шульца як єдине ціле. Ефективність такого підходу підтверджується й

міркуваннями знаних шульцознавців, зокрема Малгожати Кітовської-Лисяк про «неоригінальну» творчість Бруно Шульца, що набуває форми, наприклад, літературно-критичних нарисів лише «позірно», будучи насправді ще одним утіленням художньої шульцівської прози [7, с. 12], чи Марти Бартосік, яка стверджує, що Бруно Шульц до металітературних і паралітературних висловлювань у своїх критичних нотатках, публіцистичних автокоментарях, листах тощо переніс значну кількість мотивів та естетико-філософських категорій, визначальних для його белетристики [22, с. 34].

Щодо вирішення дискусійного питання про (не)існування у дрогобицькому тексті діалогу культур шульцознавці дотепер не дійшли загальноприйнятого рішення. Маємо різні, іноді діаметрально протилежні погляди. Дрогобицький текст для окремих дослідників – це в певний спосіб ідентичність європейська, особливо, якщо зважати на цілісний – літературний, літературно-критичний, есеїстичний, графічно-малярський – текст Шульца. За влучним висловом Зоряни Рибчинської, на культурній мапі модерної Європи Дрогобич назавжди став містом Шульца [18, с. 358].

Учений, педагог, літературознавець, шульцолог із Дрогобича Марк Гольберг акцентував на суттєвості та істотності багатокультурного контексту творчості Шульца, завдяки чому ця творчість повсякчас приваблює й надихає: «*Twórczość Schulza, jaka zrodziła się na pograniczu kultur i w rezultacie ich dialogu, ma w sobie wielką duchową energię. Schulz jest potrzebny naszemu czasowi. Jego życie jest przestogą, wezwaniem do pojednania narodów*» [6, с. 19] (= Творчість Шульца, що народилася на межі культур і в результаті їхнього діалогу, має величезну духовну енергію. Шульц потрібний нашому часу. Його життя є застереженням, закликом до примирення народів [пер. наш – *Н. М.*]).

Без багатоголосся дрогобицького тексту, створеного завдяки співіснуванню багатьох національностей, важко презентувати рецепцію творчості Бруно Шульца. Так про це писав Ян Блонський, один із провідних польських літературознавців: «*Jakże bowiem nie rozpoznać w ojcu żydowskiego kupca? W mieście Sklepów Cynamonowych – jak nie zobaczyć galicyjskiego grodu, gdzie ‘państwo’ jest polskie, kupiectwo żydowskie, a chłopstwo ukraińskie?*» [23, s. 137] (= Як же не розпізнати у батькові єврейського купця? У місті Цинамонових Крамниць – як не побачити галицької місцини, у якій «державна» є польською, купецтво – єврейським, а селянство – українським?).

Майже всі прихильники мультикультурного художнього діалогу у дрогобицькому тексті вбачають наявність здебільшого польського складника, менше – єврейського, значно менше – німецького чи

українського або взагалі відсутність останнього. На наявності культурного діалогу польсько-єврейського з домінуванням польського складника акцентують зазвичай польські шульцологи, такий підхід сприймається вже як певний стереотип польської гуманітаристики. Так, лише про польське та єврейське *Тримісто* писав С. Ніцея [25].

Стенлі Білл, професор з Австралії, який донедавна викладав у Кракові, а тепер очолює відділ полоністики в Кембриджському університеті, констатує факт сприйняття Бруно Шульца сучасниками «символічною постаттю різних ініціатив, що мають на меті зблизити різні етнічні групи та часто відмінні їхні історіографії», акцентує на тому, що «творчість Шульца погано вписується у культурну дипломатію» [27, s. 228]. На переконання науковця, у дрогобицькому тексті можна знайти певні польські візії; складно, хоча можливо, знайти єврейські елементи, а українські в ньому майже відсутні. Тож, висновує С. Білл, якщо і вважати Бруно Шульца письменником багатокультурного галицького пограниччя, то лише в обмеженому розумінні. Знаний полоніст пропонує розглядати митця як представника т. зв. «онтологічного пограниччя»: Шульц, на переконання С. Білла, відмінності між народами й мовами, як і всі інші формальні структури, вважав орбітальними й умовними, його власний літературний проєкт відкриває фундаментальну й універсальну безформність, що лежить в основі тимчасових конструкцій, які з'являються лише на мить, аби відразу зникнути [там само, s. 230].

Цікаві спостереження знаходимо в розвідці польської дослідниці Жанети Налевайк (сама авторка називає їх парадоксами), яка аналізує багатожанровість і полідискурсивність прозової спадщини Бруно Шульца, вона зазначає, що проза митця відкрита на безліч контекстів, переповнена інтертекстами, неможливо уявити її існування без таких посилань-зв'язків, але водночас не можна звести її до жодного з них [26, s. 410]. Дехто з найзавзятіших науковців знаходить у дрогобицькому тексті також вкраплення голландської, бельгійської, чеської, угорської, румунської, сербської, хорватської, словенської, болгарської, італійської, чилійської тощо культур, як-от: «Завдяки тяжким зусиллям і великим грошовим витратам батько отримував із Гамбурга, Голландії та з африканських зоостанцій запліднені пташині яйця, що їх підкладав під велетенських бельгійських качок» [21, с. 26].

На таку рецепцію дрогобицького тексту теж потрібно зважати, оскільки, як зауважує знаний шульцознавець Влодзімеж Болецький, творчість митця є раєм для інтерпретаторів; кожен з дослідників може запропонувати власну інтерпретацію – і кожне таке прочитання буде прийняте [3, с. 12–13]. Без сумнівів, цікава й позиція

тих дослідників, які взагалі не намагаються знайти у прозі Шульца перегукування різних культур, а сприймають дрогобицький текст як суто витвір літературної фантазії, текст неймовірно інтенсивний і сугестивний, який дає абсолютне, безмежне поле свободи для уяви. Зокрема Кшиштоф Варга зазначає: «Я ніколи не думав про Шульців Дрогобич як про місто єврейське, українське чи польське, тим більше не думав як про місто нафти, думав виключно як про літературне місто, а отже як про найвищу форму міста – міста неіснуючого, але пронизливого, міста нереального, але палаючого почуттями [4, с. 103–104].

У певний спосіб до такого потрактування приєднуються дослідники, зокрема Єжи Яжембський, які акцентують на тому, що історичні події та пригоди у дрогобицькому тексті розгортаються дуже рідко, хоча за життя письменника в реальному Дрогобичі таких подій було багато: і дві світові війни, і перехід міста з одних рук до інших тощо.

Розмаїття поглядів на проблему (не)присутності, (не)відображення діалогу культур у дрогобицькому тексті узагальнюємо в такий спосіб: 1) одні дослідники акцентують на очевидній присутності багатокультурного контексту в прозовій творчості митця; 2) окремі дослідники відмовляють в існуванні діалогу культур в оригінальній творчості, допускаючи наявність останнього лише в обмеженому розумінні; 3) інші науковці не пов'язують дрогобицький текст з реальністю, сприймаючи прозову спадщину митця як результат його художньої уяви. Кожна з окреслених позицій має ще й певні внутрішні «відгалуження». У пропонованій науковій розвідці дрогобицький текст презентуємо як зону контакту, перетину, дотику (цивілізаційного, географічного, геополітичного, мистецького тощо) різних культур. Це особливе місце зустрічі культури єврейської, польської, української, німецької тощо. Очевидно, що для того, щоб діалог культур відбувся, потрібна наявність умовного посередника, чинника спілкування, роль якого й виконує саме дрогобицький текст. Припускаємо: митцю вдалося так ненав'язливо, навіть завуальовано організувати відповідне культурне багатоголосся, у такий спосіб представити читачеві особливості культурного співіснування, стосунків і (не)наявності взаємовпливів, який сприяє його адаптації до власних читацьких уявлень, а також засвоєнню, осмисленню, осягненню, залученню його до конкретних історичних традицій різних культур.

Схарактеризуємо маркери авторської позиції щодо сприйняття тексту як симбіозу польського, єврейського, українського тощо культурних обширів, як взаємодії та перетинів культурних контекстів, цитат й алюзій. Насамперед окреслюємо основний методологічний

постулат, завдяки якому вважаємо можливим, доцільним і потрібним сприймати й аналізувати дрогобицький текст як діалог культур (інколи очевидний, іноді завуальований): філософське послання митця до нащадків, яке «прочитується» в кожному рядку шульцівських оригінальних творів, – це сенс, який полягає в єдності й поверненні до духовних витоків, що в них ми дозріваємо до розуміння один одного і світу загалом.

Проілюструємо відношення опозиції *дрогобицький текст* (= прозові твори Бруно Шульца) і *діалог культур*. Який знак обираємо з-поміж таких: =, чи ↔, чи ≠, чи >, чи < тощо? Бруно Шульц був свідком того, як Центральна Європа жила за імператора Франца Йосифа I: певні конфлікти в габсбурзькі часи лише починали зароджуватися, але не були такими явними й очевидними. Це період дитинства митця, період мрій, ідилій, у певний спосіб гармонії тощо. І цей світ кінця XIX – першого десятиліття XX ст. від імені юнака-підлітка, головного героя шульцівської літературної діалогії, пізніше буде відзеркалено в «Цинамонових крамницях»: тут зустрічаємося в різний спосіб з поляками, українцями, євреями (можна навіть зазначити достатньо міцні юдейські вкраплення: згадаймо хоча б байки хасидів, єврейську дотепність окремих персонажів, зображення краху малої єврейської торгівлі тощо), угорськими сусідами, персонажами німецькомовними й т. ін. Щоправда, усе очевиднішою стає поступка міста *духові новочасності й великоміському падінню добропристойності*, утіленням чого стає шульцівська Вулиця Крокодилів [21, с. 89]. Далі Шульц стає свідком того, що принесла світові Перша світова війна: розпад великої імперії, руйнування, знищення потужного багатокультурного австро-угорського проєкту, викорінювання толерантності, полікультурності тощо. Це вже здебільшого «Санаторій під клеписдрою». Реальність мультикультурна, багатокультурна, полікультурна, як по-різному називають її дослідники, з її толерантністю та розмаїттям культурних контекстів переформовується в монодійсність з монокультурністю. Очевидно, що це були процеси об'єктивні: на географічному обширі старої Австро-Угорщини (читаймо: практично всієї Центральної Європи) після її розпаду відроджується низка «молодих» держав, які повинні були утворювати, формувати єдину державну націю, утверджувати задля стабільності й процвітання власну державність тощо.

Безумовно, найпотужнішим серед учасників діалогічного спілкування є польський компонент: хоча Галичина й була ще невід'ємною частиною Австро-Угорської монархії, переважав тут польський чинник, тому й художній світ Бруно Шульца віддзеркалював насамперед польськими культурними парадигмами, починаючи від мови творів

(написані галицьким діалектом польської мови) до певних естетичних орієнтирів. Польського «учасника» культурного багатоголосся дрогобицького тексту презентуємо лише побіжно, оскільки цей факт, з одного боку, є загальноновизнаним, з іншого – найбільш дослідженим у світовому шульцознавстві, зокрема й у полоністиці українській.

Єврейські джерела думки й уяви в дрогобицькому тексті студіюють рідше – «трохи через сором'язливість, більше через незнання та страх, аби не впороти дурницю» [23, с. 137]. Очевидно, що прозова спадщина Бруно Шульца пов'язана не з реальною історичною та географічною єврейською батьківщиною, а з єврейською батьківщиною текстовою чи поетичною, як-от: «Двоє служок обережно стягнуть хворого чоловіка з розпеченого сідла, щоби прохолодними сходами винести на пропахлий шабасом поверх» [21, с. 8]; «Трохи далі, перед високими водоспадами просвітлених тканин, стояли групи євреїв у кольорових халатах і великих ковпаках із хутра. Це були мужі Високої Ради, сповнені гідності достойники, що погладжували свої довгі плекані бороди і вели стримано-дипломатичні розмови» [там само, с. 111–112]; «Тим часом батьки міста, мужі Великого Синедріону, походжали сповненими повагою і гідністю гуртами і вели свої глибокі тихі диспути» [там само, с. 111–112]. Насправді єврейські мотиви в оповідках Бруно Шульца, які митець піддав подвійній метаморфозі, – це авторитет батька й культ Книги як джерела знання. Саме вони є основними для розуміння всієї творчості Шульца. На цій світ жидівської культури є доволі самодостатнім, зокрема у Бруно Шульца, який обрав польську мову мовою своєї творчості, у дрогобицькому тексті немає описів контактів жидів с поляками.

Становлення Бруно Шульца як митця припадає на ті часи, коли Галичина була частиною Габсбурзької монархії, що дозволяє припустити наявність зв'язків знаного дрогобичанина, відповідно, і його прозової творчості з австрійською культурою. Бруно Шульц володів німецькою мовою: нею були написані новела «Die Heimkehr» («Повернення» або «Повернення додому») (на жаль, дотепер не віднайдена) й анотація «Exposé über das Buch „Zimtläden“ von Bruno Schulz» («Exposé про „Цинамонові крамниці“ Бруно Шульца»); польською мовою перекладено роман «Процес» німецькомовного письменника Франца Кафки. Які «австрійські сліди» можна знайти у творах Шульца? Вочевидь, це постать цісаря Австрійської монархії Франца Йосифа I Габсбурга, одного із центральних персонажів оповідання «Весна» з циклу «Санаторій під Клепсидрою»: «Світ натоді був зусібіч охоплений Францом Йосифом I, і з нього не було виходу. На всіх обрях виростав і з усіх закапелків винурював цей

неминучий і всюдисутній профіль, що замикав світ, ніби в'язницю, на ключ» [21, с. 154]; «... На всьому лежав Франц Йосиф I і стримував світ у його зростанні» [там само]; «Франц Йосиф I розграфив світ на таблички, врегулював його рух за допомогою патентів, поставив його на процедурні рейки і застрахував від усіякого збочення в непередбачуване, авантюристичне й цілком необраховуване [там само, с. 185].

Так, достатньо критично, невтішно, скептично, навіть принизливо Бруно Шульц представляє читачеві австрійського імператора; водночас Бруно Шульц зробив з імператора манекена, образивши ще й гротеском. У світовій літературі так негативно про цісаря, напевно, ніхто не писав. Пояснити це, очевидно, можна тим, що Шульц самоідентифікував себе поляком, а, згідно з польською ментальністю, австрійський монарх був утіленням чужоземного гніту й поневолення поляків. І революція проти цісаря, зображена в новелі *Весна*, – це справді бунт проти застиглості світу, однозначності, непорушності на користь його поступового, гармонійного й усебічного розвитку. Не судилося. Не зараз. На жаль.

Щодо наявності українського культурного компонента в дрогобицькому тексті, то вирішення цього питання не може мати, на нашу думку, єдиного рішення, єдиної відповіді. З позиції сучасних Шульцові часів очевидні візії української культури в дрогобицькому тексті майже не знаходимо, українського в Дрогобичі як першоджерелові було мало, набагато більше було єврейського, польського чи німецького. Але це була Галичина – той обшир, який пов'язує час Шульца й сучасність, завдяки якому українці сміливо можуть називати Бруно Шульца також митцем українським. Галицькі тогочасні реалії, дрогобицькі вулиці, крамниці, театр, гімназія тощо були для Бруно Шульца безперервним (повсякчасним) джерелом мистецького натхнення; «...саме цей український народний настрій також не міг не вплинути на творчість дрогобицького єврея, що писав польською мовою, але нашого земляка, сина української землі Бруно Шульца» [17, с. 330].

Ідеться лише про глибинно присутній, у певний спосіб завуальований вплив Дрогобича як рідного шульцівського міста з його розмаїттям внутрішніх міжетнічних взаємин і глибинних перетинів культур на формування світогляду мешканця українського галицького краю Бруно Шульца, польського письменника, єврейського за походженням митця; у «повітрі» його оповідань, особливо на сторінках першої збірки «Цинамонові крамниці», можна «відчути» галицьку (читай: українську) присутність хоча б через те, що Шульц був галицьким письменником, жив і писав свої твори на галицькій землі.

Авторка висновує: хоча Україна в дрогобицькому тексті існує здебільшого лише як форма опису рідного міста, місцевої природи, місцевих мешканців, цього, видається, достатньо для констатації факту присутності українського компоненту в багатоголосному культурному розмаїтті прозових творів Шульца (докладніше див.: [9; 10]).

Сам Шульц, на жаль, не сприяв українському освоєнню своєї творчості. На думку Ю. Андруховича, Бруно Шульц інтуїтивно відчував, що українське – це таке, що йому знайоме найменше [1, online]. До того ж польсько-українські міжнаціональні стосунки міжвоєнної, під час дебюту і творчої активності польськомовного письменника Бруно Шульца, досягли у своєму напруженні апогею. Як зазначає Оксана Веретюк, «жидівське походження польськомовного Шульца аж ніяк не ослаблювало його ізоляції в середовищі української націоналістично настроєної інтелігенції» [5, с. 249]. Українські галицькі письменники лівої орієнтації, які співпрацювали з лівою єврейською громадськістю, не сприймали символіку й міфологію Бруно Шульца, його дивний, надуманий, фантазмагоричний і химерний світ, його своєрідну манеру розповіді, його абсолютне неписьування в межі соцреалізму.

І все ж такі дрогобицький текст містить певні маркери, пов'язані з українством, з українською культурою, з українськими звичаями, як-от: топонімічні назви; автентичні персонажі, що мешкали за часів Шульца у Дрогобичі, врешті-решт серед героїв новел – майже вся шульцівська рідня; у батьківській крамниці з'являються селяни (як відомо, єврейське населення превалювало в містах, українське – у селах). Елементи дрогобицької топографії: Стрийська, Лешнянська, Підвалля, Жупи Сільні, Тисмениця, церква Святої Трійці; автентичне прізвище і професійна функція – професор малювання Адольф Арендт тощо. «Аж урешті на розі Стрийської ми увійшли в тінь аптеки» [21, с. 9]; «На смітнику, приперте до огорожі й заросле бузиною, стояло ліжко кретинки Тлуї; ... ми прямували садом повз кольорові скляні кулі, що кріпилися до тичок, рожеві, зелені та фіолетові – в них було зачаровано цілі сьйністі світи, немов ті ідеально щасливі видива, що їх замкнuto в незрівнянну досконалість мильних бульбашок» [там само, с. 12]; «Ми мешкали на площі Ринок» [там само, с. 16]; «... в ті дні прибув великий театр ілюзій, чудовий паноптикум, і став табором на площі Св. Трійці [там само, с. 191].

На вирішення проблеми впливають ті чи ті українськомовні переклади шульцівських оповідань, оскільки перекладачі по-різному «доносять» оригінальний польськомовний шульцівський текст до читача, по-всякому «подають» своєму реципієнтові, різною мірою «українізують» його, чи то підсилюючи український культурний підтекст, чи залишаючи його незмінним порівняно з польським оригіналом. Нині,

за дослідженням авторки наукової розвідки, потужний колектив перекладачів оригінальних польськокомовних творів Бруно Шульца українською налічує 17 фахівців: Ю. Андрухович, А. Бондар, С. Бреславська, О. Бунда, Т. Возняк, Л. Герасимчук, І. Гнатюк, Т. Думан, О. Корчинська, В. Меньок, А. Павлишин, Л. Скоп, Б. Струмінський, Г. Хорунжа, А. Шкраб'юк, М. Яковина, М. Ярмолюк [11].

Висновки з дослідження. Отже, літературний почерк Бруно Шульца, дрогобицький текст письменника сприймаємо як особливий, як зріз непростого ХХ ст., у якому зустрілися й переплелися різні світогляди, культури й релігії, звичаї та традиції – польська з єврейською, німецькою, українською та ін., політеїстичне з монотеїстичним, міфологічним, магічним. Дрогобицький текст – це світ більш / менш очевидних, але, безумовно, тих зв'язків, які існують серед різних культурних ідентичностей. Дослідження дрогобицького тексту можна продовжувати як у межах перекладацького дискурсу, послуговуючись різноманітними українськомовними перекладами прозових творів Бруно Шульца, так і в образотворчій, есеїстичній чи епістолярній царині його спадщини. Як слушно зауважує Станіслав Росек, «Шульца неможливо закрити у будь-якій інтерпретаційній формулі, неможливо вичерпати жодним прочитанням. Ініційований Шульцом рух значень не припиняється» [19, с. 112]. Але феномен сучасної рецепції Шульца полягає не так у багатстві інтерпретацій, як у їхньому міжнародному характері: справжня магія творчої спадщини митця саме в тому, що вона не розмежує, а об'єднує як фахових дослідників-шульцознавців, так і звичайних читачів – усіх шанувальників письменницького багатоголосся завдяки неперевершеному, оригінальному, дивовижному й магічному дрогобицькому текстові, творцем якого є геніальний дрогобичанин Бруно Шульц.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрухович Ю., Малиновський Р. Паралельнокультурність. *Посестри*. Часопис № 8. 19.05.2022. URL: <http://surl.li/jkdec>
2. Багатокультурний Дрогобич / *Drohobycz wielokulturowy* / за ред. М. Домбровського та В. Меньок. Warszawa: Elipsa, 2005. 284 с.
3. Болєцький В. Венера з Дрогобича (про Бруно Шульца) / з пол. переклала Жанна Слоньовська. Львів: Літопис, 2022. 252 с.
4. Варга К. Голод досконалості. *Бруно Шульц: тексти і контексти*. Матеріали VI Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 94–108.
5. Веретюк О. «Український» Бруно Шульц: наукова рецепція, популяризація. *Київські полоністичні студії. Європейський вимір української полоністики*. Київ, 2007. Том IX. С. 248–253.
6. Гольберг М. Пограниччя, вдячність, пересторога. *Антологія наукових матеріалів трьох міжнародних фестивалів Бруно Шульца в Дрогобичі*. Дрогобич: Коло, 2008. С. 111–119.

7. Китовська-Лисяк М. Шульц-критик. *Шульц Б. Літературно-критичні нариси* / опрацювання та передмова – М. Китовська-Лисяк; пер. з пол. В. Меньок. Київ: Дух і літера, 2012. 176 с.
8. Лазорак Б., Тимошенко Л., Хомич Л., Чава І. Відомий і невідомий Бруно Шульц (соціокультурний портрет Дрогобича) / наук. ред. Л. Тимошенка. Дрогобич: Коло, 2016. 374 с.
9. Маторіна Н. До питання про місце Бруно Шульца в українському культурно-мистецькому просторі. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Луцьк, 2023. Вип. 35: Міжкультурна комунікація. С. 162–181.
10. Маторіна Н. Український складник на мистецько-національній візитівці Бруно Шульца. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»* / ред. кол. Марія Федурко (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 54. С. 60–68.
11. Маторіна Н. Українськомовні переклади шульцівської художньої прози: наукометричний аспект. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»* / ред. кол. М. Федурко (головний редактор) та ін. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 52. С. 45–52.
12. Меньок В. «Неврятований» Бруно в українському просторі. *Сучасна рецепція творчості Бруно Шульца*. Наукові матеріали III Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Коло, 2009. С. 261–264.
13. Меньок В. «Немає нічого неможливого для спраглої душі»: інтриги й міфи літературних інтерпретацій біографії Бруно Шульца. *Бруно Шульц: тексти і контексти*. Матеріали VI Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 277–279.
14. Меньок В. Унікальний та універсальний випадок Бруно Шульца у контексті багатокультурного Дрогобича. *Київські полоністичні студії*. Київ, 2013. Т. XXII. С. 173–178.
15. Мних Р. Дрогобичанин Бруно Шульц. Дрогобич: Коло, 2006. 160 с.
16. Мних Р. «Дрогобич, Дрогобич...»: топос Дрогобича у творах Івана Франка та Бруно Шульца. *Франкознавчі студії*. Дрогобич: Коло, 2004. Вип. 3. С. 64–73.
17. Покальчук Ю. Бруно Шульц у світлі різних культур. *Бруно Шульц і культура Пограниччя*: матеріали двох перших едіцій Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі / за ред. Віри Меньок. Дрогобич: Коло, 2007. С. 329–332.
18. Рибчинська З. Топографія уяви або Літературний ландшафт Бруно Шульца. *Бруно Шульц як філософ і теоретик літератури*. Матеріали V Міжнародного фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі. Дрогобич: Коло, 2014. С. 349–359.
19. Росек С. Чому ми й надалі читаємо Шульца? *Бруно Шульц як філософ і теоретик літератури*. Матеріали V Міжнародного фестивалю Бруно Шульца в Дрогобичі. Дрогобич: Коло, 2014. С. 109–112.
20. Хцюк А. Атлантида: Розповідь про Велике Князівство Балаку; Місяцева Земля: друга розповідь про Велике Князівство Балаку / пер. з пол. Н. Римської. Київ: Критика, 2011. 544 с.
21. Шульц Б. Цинамонові крамниці та всі інші оповідання в перекладі Юрія Андруховича. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 384 с.
22. Bartosik M. Bruno Schulz jako krytyk. Kraków: Universitas, 2000. 137 s.

23. Błoński J. Biedni Polacy patrzą na getto. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1984. 223 s.
24. Budzyński Wiesław. Miasto Schulza. Warszawa: Prószyński i S-ka, 2005. 456 s.
25. Nicieja Stanisław Sławomir. Kresowe Trójmiasto. Truskawiec – Drohobycz – Borysław. Opole: MS Wydawnictwo, 2018. Wydanie drugie. 296 s.
26. Nalewajk Żaneta. Pisarstwo Brunona Schulza – gatunki, dyskursy, konteksty w perspektywie kulturowej. *Бруно Шульц і сучасна теорія культури*. Матеріали VII Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Посвіт, 2018. С. 399–413.
27. Stanley B. Scyulz i znikająca granica. *Бруно Шульц: тексти і контексти*. Матеріали VI Міжнародного Фестивалю Бруно Шульца у Дрогобичі. Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 219–233.

Тетяна Музика,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»
<https://orcid.org/0000-0002-2653-6108>
м. Івано-Франківськ, Україна

Інна Варварук,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»
<https://orcid.org/0000-0002-3407-8813>
м. Івано-Франківськ, Україна

Уляна Соловій,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу та філології,
ЗВО «Університет Короля Данила»
<https://orcid.org/0009-0008-5111-3925>
м. Івано-Франківськ, Україна

**Антропологічна концепція Василя Барки як вияв
теоцентризму: феномен особистості в романі
«Жовтий князь» (Том II)**

**Vasyl Barka's anthropological concept as a manifestation
of theocentrism: the phenomenon of personality in the novel
“The Yellow Prince” (Volume II)**

***Анотація.** Антропологічна концепція Василя Барки у романі «Жовтий князь» (Том II) репрезентує феномен теоцентризму через складні взаємозв'язки між особистістю та релігійними інтенціями. У статті виокремлено основні аспекти авторського оприявлення феномену Людини для висвітлення відношень між людиною та вищими силами у літературному контексті. Василь Барка досліджує роль особистості в контексті віровчення та культурних уявлень епохи, зокрема у зазначеному творі. Згідно з християнською традицією, людина має високі моральні стандарти і потребує духовного вдосконалення. У романі «Жовтий князь» митець представляє своїх героїв як носіїв цих моральних ідеалів, а також як вразливих істот, підданих впливу зовнішніх обставин. У статті досліджується спосіб, яким автор використовує головних героїв, щоб ілюструвати цю*

концепцію, підкреслюючи важливість людської індивідуальності в контексті божественного плану. Досліджено характерні аспекти теоцентричної перспективи, виявлені через постаті головних героїв, їхньої взаємодії з навколишнім світом та духовні пошуки. Встановлено що сюжетно-композиційним тлом реалізації концепції особистості у романі «Жовтий князь» є тоталітаризм та голодомор як засіб винищення української нації. Відтак антропологічна концепція Василя Барки постає саме у контексті тоталітаризму як системи, суттю якої був «експеримент над натурою людини», намагання витворити власну (викривлену!) концепцію людини. Автор пропонує глибокий рефлексивний аналіз трагічних подій і їхнього впливу на людину в природу. У статті здійснено детальний аналіз антропологом «шлях», «Бог», концептів «гріх», «каяття», «любов», особливостей осмислення у творі проблем людської екзистенції. Простежено домінанти взаємодії особистості з релігійними символами та мотивами у творі. Через дослідження особистостей в контексті внутрішньої боротьби та пошуків героїв, автор розкриває складність та унікальність людської істоти. Роман нагадує нам про важливість моральних цінностей та віри в складних історичних обставинах і заохочує нас шукати духовну мудрість у найтемніших періодах нашої історії. Результати дослідження сприяють глибшому розумінню антропологічних концепцій Василя Барки та їх впливу на формування образу людини в літературі.

Ключові слова: християнська антропологія, антропологема, особистість, Бог, Василь Барка.

Summary. *Vasyl Barka's anthropological concept in the novel The Yellow Prince (Volume II) represents the phenomenon of theocentrism through the complex interrelationships between the individual and religious intentions. The article highlights the main aspects of the author's manifestation of the phenomenon of Man in order to highlight the relationship between man and higher powers in the literary context. Vasyl Barka explores the role of the individual in the context of the doctrine and cultural ideas of the era, in particular in the work in question. According to the Christian tradition, a person has high moral standards and needs spiritual improvement. In the novel The Yellow Prince, the author presents his characters as bearers of these moral ideals, as well as vulnerable beings subject to the influence of external circumstances. The article explores the way the author uses the main characters to illustrate this concept, emphasizing the importance of human individuality in the context of the divine plan. The characteristic aspects of the theocentric perspective revealed through the protagonists' figures, their interaction with the world around them, and their spiritual quest are investigated. It is established that the plot and compositional background for the realization of the concept of personality in the novel "The Yellow Prince" is totalitarianism and the Holodomor as a means of exterminating the Ukrainian nation. Thus, the anthropological concept of Vasyl Barka appears in the context of totalitarianism as a system, the essence of which was an "experiment on human nature", an attempt to create its own (distorted!) concept of man. The author offers a deep reflexive analysis of the tragic events and their impact on human nature. The article provides a detailed analysis of the anthropologemes "path", "God", the concepts of "sin", "repentance", "love", and the peculiarities of the author's*

comprehension of the problems of human existence. The dominants of the interaction of the individual with religious symbols and motifs in the work are traced. Through the study of personalities in the context of internal struggles and the search for heroes, the author reveals the complexity and uniqueness of the human being. The novel reminds us of the importance of moral values and faith in difficult historical circumstances and encourages us to seek spiritual wisdom in the darkest periods of our history. The results of the study contribute to a deeper understanding of Vasyl Barka's anthropological concepts and their influence on the formation of the human image in literature.

Key words: *Christian anthropology, anthropologist, personality, God, Vasyl Barka.*

Вступ. Василь Барка (Очерет) – видатний український письменник, чия творчість і глибокі філософські погляди зробили, безперечно, вагомий внесок у розвиток української літератури. У його творчості особливе місце займає роман «Жовтий князь» (зокрема, II том), де розкриваються складні психологічні та філософські аспекти людської особистості. У літературознавчих працях уже неодноразово наголошувалося на теоцентризмі як чільній прикметі світоглядної позиції митця: ревний християнин, Василь Барка своєю творчістю понад усе прагнув відкрити світу Божі істини, донести людству слова, зафіксовані у Святому Письмі, наблизитися до утвердження християнського ідеалу людського життя. Закономірно, що теоцентризмом маркована й авторська людинознавча концепція митця: антропологічна проблематика (покликання людини, сенс людського життя, різні вияви людського душевного, духовного та екзистенційного досвіду, морально-ціннісної орієнтації, індивідуально-особистісних вимірів гріха та віри, відчаю та покаяння тощо) набуває у контексті творів Василя Барки теоцентричного змісту, що дає підстави говорити не просто про теоцентризм, а про теоцентричну антропологію як важливий компонент художньої антропології письменника.

Методологія та методи дослідження. Дослідження антропологічної концепції Василя Барки та її вияву теоцентризму в романі «Жовтий князь» базується на комплексному аналізі тексту, використанні філософських та літературних методів і дотриманні історико-літературного підходу до розуміння контексту та ідей письменника. Застосовано літературний та філософський методи: детальний аналіз тексту роману «Жовтий князь» здійснювався з урахуванням антропологічних аспектів та теоцентричних мотивів та вивченням філософських принципів, які пронизують творчість Василя Барки, зокрема його поглядів на людську природу та відношення до божественного. Контекстуальний аналіз сприяв глибокому розумінню історичного та культурного контексту, в якому був створений роман

«Жовтий князь», для кращого розуміння ідей та тем, що в ньому висвітлюються. Використання цих методів дозволило отримати глибше розуміння антропологічної концепції Василя Барки та її вияву у романі «Жовтий князь», а також висвітлити феномен особистості у контексті теоцентризму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, релігійна антропологія репрезентує особливий спосіб самоусвідомлення людини, специфіка якого полягає насамперед у тому, що «її [людини] сутність, існування, природа, призначення розуміються з контексту визнання вищої першооснови (духів, богів, божества або єдиного особистого Бога) та її особливих взаємин із людиною» [5, с. 129].

Літературознавець І. Набитович визначає роман «Жовтий князь» Василя Барки як «художній теологічний трактат», що репрезентує у художній формі репрезентує «головні аспекти догматики християнської церкви» [9, с. 24]. Підтвердження ця думка набуває в недослідженому другому томі роману, де релігійно-проповідницький компонент стає помітнішим і окресленішим. «Своєрідною енциклопедією основних правд віри, загальних теологічних понять» називає науковець і роман Василя Барки «Спокутник і ключі землі» [9, с. 26].

Християнська антропологія – вчення церкви про природу і сутність людини як образу і подоби Бога – позиціонується насамперед як «учення про особистість». Саме поняття особистості є центральним у системі антропологічних інтенцій Василя Барки. Його твори є своєрідним релігійно-філософським трактатом буття людини в постійному нерозривному зв'язку із Богом. У текстах Василя Барки внаслідок модифікацій та трансформацій біблійних сюжетів та образів «відбувається ідейно-естетичне оновлення загальновідомих констант, виникає додаткова аксіологічна напруга» [10, с. 57].

Насамперед у романах митця послідовно реалізується Ідея Бога, яка є «досвідом розв'язання основної напруженості антропологічної ситуації» [11, с. 102]. Бог як творець людини, як зразок життя стає ключем до розшифрування концепції людини у прозі митця; тому людське буття для Барки немислиме без Бога, вічного, трансцендентного.

Теоретик релігійної антропології С. К'єркегор основу вічності і трансцендентності трактував невіддільно від душі і духу окремої людини. Суголосний із цим твердженням і сам Василь Барка: митець переконаний, що людина лише тоді стає Людиною, коли переживає єднання з Богом, із трансцендентним; тоді, коли, за Скворородою, реалізується і знаходить свій вияв її божественне покликання. Істинне ж єднання, пізнання Бога, за Баркою, можливе лише на рівні індивідуальному – через індивідуальну, душевну і духовну зустріч із Ним. (Схоже, саме тому Василь Барка так любив години

самотності, під час яких отримував можливість відірватися від мирської суєти, заглибитися в читання Біблії, повністю віддати себе служінню Богові).

Морально-етичним, естетичним, філософським підґрунтям творчості письменника було Святе Письмо як «першоджерело «світових» сюжетів, універсальних архетипів, образів, символів» [8, с. 2]. Теоцентрична антропология Василя Барки заґрунтована на власному духовному досвіді прочитання Святого Письма та особистій «специфічній її екзистенціально-теоцентричній екзегезі» [7, с. 95].

Біблія стала для митця мірилом істини, стимулом до власних діянь і подвигів, прикладом способу життя за Божими заповідями. Відповіді на всі життєві питання «білий монах» радив шукати (що і сам постійно робив) у Біблії; завжди підкреслював, що саме в ній закодована Істина. Дослідниця І. Бетко свого часу наголошувала, що досконале знання Святого Письма завжди допомагало українським письменникам «на тлі вічного, загальнолюдського краще побачити й зрозуміти конкретно-історичне, національне в усьому його драматизмі» [4, с. 29]. Саме в Біблії, на думку Василя Барки, і оприявлена моральна програма людського життя; крізь призму Святого Письма він намагається осягнути смисл буття всієї нації, усього світу.

У романі «Жовтий князь» письменник розгортає цілу площину буття кожного українця як «окремішнього індивіда» (С. К'єркегор) та української нації загалом. Культурно-історична дійсність періоду голодомору, будучи важливим компонентом моделювання художньої дійсності, є тлом на якому розгортається домінантна релігійно-філософська парадигма осмислення людини.

Концептуальна площина осмислення людської особистості у межах роману «Жовтий князь» розгортається на основі біблійних антропологем «гріх», «покаяння», «спокута», «смерть», «любов», «милосердя», «добро», «Бог», «істина», «вічність».

Митець позиціонує український народ як націю обраних, вірних Христовій вірі. Українці, для яких християнська віра була невід'ємною часткою буття, як перші Христові послідовники повинні піддатися випробуванням віри: «Волею Господньою, народіві України призначилося, як апостолам, огненне: себто, мученицьке, ісповідництво віри: на своїй Голготі, заради права жити по істині Христовій» [1, с. 548]. На переконання Василя Барки, кожен істинний християнин повинен «нести свій хрест і хреститися огнем і Духом святим» [1, с. 548].

Смислообрамлювальним архетипом у другому томі роману «Жовтий князь» є антропологема шляху, мандрування, яке для української культури є визначальною культурно-історичною формою

національної ментальності. Так, мандрівка у пошуках прихистку малого Андрійка Катранника на тлі страшних подій, будучи детермінантним сюжетно-композиційним елементом, є глибоким символом – «свічкою надії», «свічкою віри» в безсмертя і незнищенність духу Людини, цілої нації. Усе побачене і пережите, смерті близьких людей, страшні, емоційно наснажені картини масових убивств маленьких дітей, розстрілу цілих сіл, зморених голодом сімей, описані в романі, є кодом історичної пам'яті нації, національної свідомості. А збереження життя Андрійка символізує перемогу однієї маленької Людини, особистості над світом безбожництва, знеособлення, світом страху та смерті.

Антропологема шляху поступово перепроєктовується з особистісного плану на загальнолюдську площину. Василь Барка позиціонує людське життя як шлях (причому завжди сповнений страждань та випробувань) до Бога. Митець усе своє життя шукав причин та шляхів вирішення морального занепаду суспільства і зрозумів, що закодовані вони в людському гріху: першопричина людських страждань, упевнений Барка, закорінена у гріховності людського життя.

Концепт гріха є чільним компонентом формування авторської концепції особистості. Так, згідно з біблійною теорією, людина – грішна у своїй сутності. У сучасному світі людство втратило зв'язок із Богом, адже надто сильно прив'язане «душею до грядки, де росте – до плотського життя» [1, с. 565]. «Життя зведено до повної знедуховленості! – зруйновано, знесено, спустошено всі сфери духовності, створені протягом довгих століть» [1, с. 578] – саме в цьому, на думку мислителя, і полягає причина всіх бід та проблем.

Однак, за Баркою, лише визнання власних провин, покаяння та спокута (про це йдеться й у теорії С. К'еркегора) дає можливість стати Людиною, особистістю. Саме усвідомлення власної гріховності (свідомість гріха, переживання гріха, рефлексія гріха, гріх як чинник екзистенційного досвіду є проявом особистості.

Теоцентричний аспект осягнення суті людського буття у прозі Василя Барки закладений у багатоманітті релігійної символіки. Символічний модус художньої дійсності є чільним компонентом формування християнського морально-етичного підґрунтя розвитку нації як єдиного правильного шляху збереження нації. У структурі прози Василя Барки символи є «віддзеркаленням духовної структури універсуму, максимально близьким уподібненням, “дзеркалом” краси Божого світу» [6, с. 6].

Проблема людських страждань знаходить своє розкриття через символіку храму. Так, в епоху середньовіччя «панівною формою екзегези тексту Святого Письма стає христоцентризм із визначальним

духовним виміром людини» [5, с. 124]. Згідно із цим розумінням людське тіло розглядається як «храм душі», а душа виступає мірилом особистості.

У прозі Василя Барки храм, церква, втрачає традиційне розуміння (сакралізоване місце молитви, душевне й духовне єднання з Богом у християнстві завжди означав місце зустрічі з Богом, єднання людської особистості з Божою сутністю), стає символом знецінення загальнолюдських цінностей¹, занепаду моралі, осквернення найсокровеннішого, впадання у гріх. Так, у романі «Жовтий князь» церква («біла, як празниковий хліб»; а хліб для письменника, зокрема в цьому романі, – найбільша святиня), перетворюється на склад напівзігнилого зерна, обмерзлих картоплі та буряків, дощок: «Всюди порохнява і павутиння в руїні, якою обернувся недавній храм, – а був чистий, мов зірка» [2, с. 43]. Овочевий склад знаходиться в руїнах колишнього Срібного собору («Рай»). Символ церкви десакралізується, набуває ознак профанації: тут, «де колись повчали: возлюби ближнього, як самого себе! – тепер безперестанку повчають: ненавидь ближнього, як самого себе!» [3, с. 78].

Принципово важливо, що сюжетно-композиційним тлом реалізації концепції особистості у романі «Жовтий князь» є тоталітаризм та голодомор як засіб винищення української нації. І. Набитович називає голодомор лише одним «із мотивів, одним із засобів зовнішньо-композиційного значення», надаючи архіважливого значення проблемам, пов'язаним із виразним християнським світоглядом письменника, – «духовного життя, терпіння й майбутнього воскресіння *homo religiosus* у руслі релігійно-філософської традиції та теології християнської Церкви» [8, с. 26].

У такому аспекті концепція особистості, представлена в тексті, прагнення героїв до «виокремлення з-поміж юрби» протиставляються антропологічній тоталітарній концепції. Основним завданням тоталітаризму було не тільки повне знедуховлення («погасити християнство назавжди» [1, с. 515]), деморалізація, а й знеособлення, перетворення кожної людини на машину – без емоцій, власних думок, бажань.

Тому Василь Барка наголошує, що людина є Людиною, коли вона виділяється з юрби, протистоїть абсолютному знелюдненню, намагається щосили вирватися із пут буденності, невірства, дегуманізації, коли намагається скинути з себе тавро «людини натовпу» покладене тоталітаризмом. Героями, які в найважчі хвилини намагаються будь-що вирватися із лабет є дід Крихта, Андрійко Катранник,

¹ Морально-ціннісний аспект людської екзистенції та категорії сакрального / профанного є об'єктами розгляду наступних підрозділів.

Павлик, сестра Мелітина, ігуменя монастиря, дід Полуниця («Жовтий князь»).

Герої роману протистоять «моральному розгоєнню народів», спровокованому «руйнуванням релігії, сімейної форми життя, патріотизму, громадянських устроїв з честю, правдивістю, відвагою, достоїнством, непідкупністю» [1, с. 15].

Тоталітаризм у другому томі роману «Жовтий князь» представлений як система, суттю якої є «експеримент над натурою людини», намагання витворити власну (викривлену!) концепцію людини: «коли звільнити людську істоту від усього, наданого їй від цивілізації і культури, тоді виявиться і зостанеться “чистий” виріб природи» [1, с. 577], який за тоталітарними принципами «годиться» для побудови нового світу: («хамообразний тип, оббруднілий до худоб’ячої личинності: подібно до таких “чистих” зразків природи, як свиня, і гірш від того, як шакал і гадюка» [1, с. 577]). Тоталітаризму, в якому «ціною крові, мабуть, десяти мільйонів і бездонного горя народів: потоплених в голоді, в розбої, грабежі, мародерстві, – уже звільнено людську особистість від усього ... духовного і матеріального» [1, с. 578], Василь Барка протиставляє власну концепцію людини, яка живе згідно з приписами моралі, любові, добра та милосердя.

Задля віднайдення правильного шляху, розуміння смислу життя, повернення у власні душі християнських постулатів буття українці мусять спокутувати гріхи, пройти певний шлях очищення, мета якого – повернення до Бога, життя з ним і в ньому. Вічним символом спокути є образ-архетип Христа як відкупника, як надії на вічне життя. У цьому контексті особливого семантичного наповнення в романі «Жовтий князь» набуває образ чаші, на якій намальований Ісус Христос, розп’ятий на хресті, коло якого Богородиця й апостол. Це зображення є глибоко символічним та акумулює два різновекторних потрактування цього символу: чаша – втілення пережитого терпіння (чаша страждань) – водночас мислиться і як надія на спасіння. Вона – «найдорожча коштовність», яка стала для українського народу «вмістилищем огню і світла небесного». Це важливий для світобудови Василя Барки символ духовного відродження людськості, навернення людства до Божих заповідей; це символ спасіння людства через спокутування Христом ціною власної крові. Також чаша символізує перемогу над людським гріхом: «Тоді зійде чаша з глибини, крізь поверхню морозної смерті, в новий досвіт; відновляться дари Христові: для всіх, що грішні і не мають виправдання, крім молитви» [2, с. 56].

Як творіння Божі, герої роману терплять муки голоду, помирають, але залишається надія на їхнє майбутнє воскресіння, на підставі чого

роман визначають як «розгорнуту і величну християнську метафору Літургії Вірних, своєрідну контамінацію євангельського сакрально-профанного світу другої чверті ХХ віку» [5, с. 129].

Сповідування християнських приписів, на переконання письменника, є необхідною умовою для реалізації себе як людини, свого людського призначення і відтак – нетлінності людської душі: «Хто прагне вічного життя, повинен, несучи свій хрест, подвигом посвятитися Господу: іншого напрямку в порятунок від огню вічного не дано» [1, с. 662]. Таким чином, у романістиці Василя Барки знаходить своє пряме втілення один із найважливіших християнських постулатів: «Нехай кожен візьме свій хрест і йде за мною!» Іти шляхом Христовим, відчутти муки і страждання, а згодом – «воскреснути», переживши стан катарсису, – ось основні норми буття українського народу, осмислені в романі «Жовтий князь».

Висновки. Отож релігійне розуміння особистісного начала в контексті роману «Жовтий князь» реалізується у кількох концептуальних площинах. У розумінні Василя Барки особистість – це людина, яка дотримується наданого їй Вищим началом статусу істоти «створеної за образом і подобою Божою», сповідуючи життя згідно з моральними приписами християнства.

Митець розглядає душу і дух окремої людини як основу вічного і трансцендентного, наголошуючи, що «Христос Вседержитель створив наш видимий світ із чудесністю краси і повнотою джерельності для прожиття, але тільки як тимчасовий, як перехідний...» [1, с. 506]. Звідси, за Василем Баркою, душа людини, не спотворена мирським негативом, зможе максимально наблизитися до вищого, осягнути трансцендентну даність.

Отже, ключ до розуміння особистісної концепції Василя Барки сформований на сквородинівській тезі «Той, хто знає Бога, – той усе своє розуміє...»: Самопізнання можливе тільки через Богопізнання. Шлях до себе, на переконання Барки, лежить через дорогу до Бога, шляхові до власного серця передує шлях до свого Бога. Тільки пізнавши себе, осягнувши сенс власного існування, своє покликання, людина стає Людиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барка В. Жовтий князь : документальний роман. Т. I і II. Нью-Йорк; Харків: Українська Вільна Академія Наук у США, 2008. 772 с.
2. Барка В. Поезія. Жовтий князь. К. : Наукова думка, 2000. 299 с.
3. Барка В. Рай. Нью Йорк : Вид-во «Свобода», Джерзі Ситі, 1953. 309 с.
4. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії ХІХ – початку ХХ століття : монографія. Zielona Gora ; Kijow, 1999. 160 с.

5. Близнюк Р. Релігійна антропологія : християнське вчення про людину в історичному і сучасному контекстах . *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Філософські і психологічні науки* . Івано-Франківськ : ПНУ, 2010. Вип. 8. С. 124–130.
6. Головань Т. Естетична природа поетичного мислення Василя Барки : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. К., 2003. 20 с.
7. Кісь Р. Теоцентрична антропологія Сьорена К'єркегора і категорія окремішнього індивіда (антиномії чи взаємозв'язки). *Transfiguratio Преображення. Альманах християнської думки*. Л., 2003. С. 90–98.
8. Лановик З. Біблійна антропологія: національні образи світу у Святому Письмі. *Studia methodologica*. Тернопіль : Ред.-видавн. відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. Вип. 24 : Новітня теорія літератури і проблеми літературної антропології. С. 77–80.
9. Набитович І. Й. Категорія *sacrum* у художній прозі ХХ–ХХІ століть: автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.06. Львів, 2009. 36 с.
10. Нямцу А. Літературні архетипи у світовому літературному контексті. *Sacrum і Біблія в українській літературі* [за ред. І. Набитовича]. Люблін: Ingvarg, 2008. С. 49–60.
11. Табачковський В. Г. Полісутнісне homo: філософсько-мистецька думка в пошуках «неєвклідової рефлексивності». К. : Видавець ПАРАПАН, 2005. 432 с.

Ірина Одрехівська,

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри перекладознавства і контрастивної лінгвістики
імені Григорія Кочура,

Львівський національний університет імені Івана Франка

<https://orcid.org/0000-0002-2568-8775>

Scopus-Author ID: 57193123179

м. Львів, Україна

**Переклад як простір пам'яті та ре-актуалізація канону:
поема «Сліпці» Миколи Бажана в англо-американському
перекладі Григорія Грабовича**

**Translation as memoryscape and re-actualization of the canon:
Mykola Bazhan's poem "Blind Bards" in the Anglo-American
translation by George G. Grabowicz**

***Анотація.** Розглядаючи переклад як спосіб ре-актуалізації проскрибованого українського літературного канону для відродження забутих чи умисно замовчених наративів у глобальному контексті та формування нового, відкритого до світу простору колективної пам'яті, у цій статті представлено аналіз «герменевтичної оптики» та едитологічного обрамлення англomовного перекладу історичної поеми «Сліпці» Миколи Бажана авторства Григорія Грабовича. Спочатку опублікована лише у двох частинах у 1930–1931 роках у київському журналі «Життя і революція», під тиском режиму поема зникає для українського читача протягом кількох десятиліть, і її фактичне «перевідкриття» відбувається вже у 1990-х роках завдяки діаспорній ре-публікації 1969 року за ініціативи Богдана Кравціва у видавництві «Сучасність». Публікація першого англomовного перекладу «Blind Bards» у двомовній антології ранньої творчості Миколи Бажана у 2020 році розглядаємо як консолідований крок у реабілітації для світової аудиторії та перепрочитанні цього символічного і «замовчаного» літературного твору. У статті досліджено переклад з погляду його едитологічної цілості в трьох аспектах: конструктивному, автопоетичному та перспективному, що охоплюють паратекстуальний та інтертекстуальний зв'язок перекладу з концепцією антології, акцент на *inventio – dispositio – elocutio – memoria – actio* перекладача у текстовій матерії видання перекладу, а також проскію рецептивного контексту англо-американської публікації поеми та її вплив на формування сучасного світового канону української літератури. Доведено, що майстерня Григорія Грабовича-перекладача поеми «Сліпці» стала виховим і трансформаційним проектом у його літературній кар'єрі: і художня візя, і мовна експертиза, і науково-докладний аналіз твору з його передмови це підтверджують.*

Ключові слова: художній переклад, канон, переклад як пам'ять, перекладознавство, едітологія перекладу, Микола Бажан, Григорій Грабович.

Summary. *Considering translation as a means of re-actualizing the proscribed Ukrainian literary canon to revive forgotten or deliberately silenced narratives in a global context and forming a new, world-open space of collective memory, this article presents an analysis of the «hermeneutical optics» and editorial framing of the English-language translation of Mykola Bazhan's historical poem «Blind Bards», prepared by George G. Grabowicz. Originally published only in two parts in 1930–1931 in the Kyiv magazine «Life and Revolution», under pressure from the regime, it disappears from the Ukrainian readership for several decades, and its actual «rediscovery» takes place in the 1990s during the years of Ukrainian independence, owing to the 1969 diaspora re-publication of the poem initiated by Bohdan Kravtsiv. The paper views the publication of the first English translation of «Blind Bards» in a bilingual anthology of Mykola Bazhan's early works in 2020 as a significant step towards rehabilitating this symbolic and "silenced" literary work for the world readership. The article then examines the translation from the perspective of its editorial integrity in three aspects: constructive, autopoietic, and prospective, encompassing the paratextual and intertextual links of the translation with the concept of anthology, the focus on the translator's inventio – dispositio – elocutio – memoria – actio in the textual material of the translation edition, as well as the projection of the receptive context of the Anglo-American publication of the poem and its impact on the formation of the modern world canon of Ukrainian literature. The paper proves that laboratory of George Grabowicz as the translator of the poem «The Blind» became his milestone and transformative project in the course of his literary career. Both artistic vision, linguistic expertise, and a thorough scholarly analysis of Bazhan's philosophy of writing in his preface confirm this.*

Key words: *literary translation, canon, translation as memory, translation studies, editorial studies of translation, Mykola Bazhan, George Grabowicz.*

Вступ. Новим вектором перекладознавчих досліджень за останні два десятиліття постає погляд на переклад як динамічний процес реконструкції колективної пам'яті, ре-актуалізації проскрибованого канону для відродження забутих чи умисно замовчених нарративів та формування нового, відкритого до світу «простору пам'яті». Перекладні тексти впливають на те, як люди ставляться до минулого і майбутнього, адже вони функціонують як нові смислові платформи у глобальному вимірі, на яких імпліцитно «оповідається» світова історія культури та літератури в мікроперспективах. У цьому контексті, Барбара Сапала та Марта Турська у статті «Відновлене минуле? Дискусії про переклад у контексті історичного знання та колективної пам'яті» стверджують, що в історії перекладу відомо чимало прикладів, коли тексти було врятовано лише завдяки перекладу і згодом інтегровано у культурну систему, щоб зберегти спадкоємність [9, с. 114]. Відтак, пам'ять, яку генерує переклад, заповнює

втрачену історією автентичність досвіду, що вслід за Девідом Гарві можна іменувати «часово-просторовим стисненням», коли «звуження простору» через переклад впливає на наше розуміння колективного «іншого» [5, с. 124].

У схожій площині можна поглянути на українські літературні тексти, опубліковані в діаспорі, що слугують нитками тягlostі, а їхні видання (часто зі залученням перекладу) відроджували та підтримували українські літературні практики через кордони та покоління. Саме таким «примарним, спектральним текстом» в історії української літератури стала історична поема «Сліпці» Миколи Бажана. Вперше надрукована лише у двох частинах в 1930–1931 рр. у київському журналі *Життя і революція*, під тиском режиму вона зникає для українського читача на декілька десятиліть. Не було змоги її публікувати в Радянському Союзі, відтак після первинної появи її швидко вилучили з загальноприйнятого канону. Фактичне «перевідкриття» поеми відбувається у 1990-х рр., вже у роки української незалежності.

Віра Агеева у статті про поему «Сліпці» наголошує, що це – «лист із прірви національної поразки, з відчайної безвиході зацькованого й приреченого художника» [1, с. 55], проте поема утверджує єдиний вибір на тлі епохи – «право не прийняти накинену непереможними обставинами роль жертви, мученика й плакальника, здатність і готовність іти проти течії», додаючи: «*Сліпці* демонструють і в тодішній Бажановій творчості, і в усій вітчизняній літературі двадцятих років настанову на утвердження сили, спротиву, боротьби, пристрасно дискутованого тоді активного романтизму (чи, за Хвильовим, романтики вітаїзму), який підносив вольове начало і діяльного, цілеспрямованого персонажа» [1, с. 55]. Безумовно, написана у радянський час, ця гострополемічна поема кидає виклик диктатурі, стаючи голосом спротиву, можливо тому й «обірвалася на пів слові» [1, с. 64] у 1930-х рр., адже наступні її дві частини так і залишилися не опубліковані. По суті, для модерних читачів цю поему зберегло її окреме діаспорне видання 1969 року, представлене видавництвом «Сучасність», де було передрукувало існуючі дві частини [2].

У листопаді 2020 року в американському видавництві *Academic Studies Press* вийшла двомовна збірка ранньої експериментальної поезії Миколи Бажана «*Quiet spiders of the hidden soul: Mykola (Nik) Bazhan's Early Experimental Poetry*», яку впорядкували Оксана Розенблум, Лев Фрідман та Анжеліка Хижня. Олег Ільницький, почесний професор Університету Альберти, у рецензії на видання пише: «У цій книжці англomовні читачі відкриють для себе Бажана в той момент, коли він тільки починав, але також і тоді, коли був на вершині свого

юнацького генія: поета-інтелектуала, творця глибинних і переконливих «неестетичних» образів [...]» [6, с. 385]. Олена Дженнінгз продовжує цю думку, зазначивши, що «читачі мають копати ці тексти, щоб вивільнити пам'ять Бажана, а також свою власну» [7].

У структуру збірки включено історичну поему «Сліпці» в англomовній інтерпретації під назвою «Blind Bards» Григорія Грабовича, професора Гарвардського університету, відомого літературознавця й літературного критика. Саме цей переклад постає «простором пам'яті» та спробою ре-актуалізувати замовчаний український літературний канон для світової аудиторії.

Отож, **мета цієї студії** – простежити «герменевтичну оптику» та едитологічну суб'єктність Григорія Грабовича як перекладача Бажанової поеми «Сліпці» у контексті ре-актуалізації твору як простору пам'яті й елемента українського канону для «світової республіки письменства» (в термінах Паскаль Казанови).

Методи та методологія дослідження. Ключовою матрицею дослідження англо-американського перекладу «Blind Bards» постає едитологічний вимір перекладу [3], тобто творення видавничої цілості цього твору для потенційної читацької спільноти у рамках двомовної антології 2020 року. Пропонуємо проводити аналіз у трьох аспектах. *Конструктивний* вимір окреслює паратекстуальний та інтертекстуальний зв'язок перекладу з концепцією антології у контексті творення нового канону творів Миколи Бажана. *Аемоноемічний* вимір зосереджується на *inventio – dispositio – elocutio – memoria – actio* перекладача у текстовій матерії видання перекладу. *Перспективний* вимір подає проєкцію – з одного боку – рецептивного контексту англо-американської публікації поеми, а з іншого – погляд на формування колективної пам'яті через переклад як процес творчого переосмислення.

Виклад основного матеріалу. Розпочнімо розгляд англomовного перекладу «Сліпців» Бажана з погляду його едитологічної цілості в *конструктивному* аспекті. Видана у США двомовна збірка «Quiet spiders of the hidden soul: Mykola (Nik) Bazhan's Early Experimental Poetry» поєднує продуманий і збалансований добір ранньої поезії Миколи Бажана з якісними англomовними перекладами і, що важливо, з широким і доступним апаратом, який включає розлогий вступ Галини Бабак, перекладацькі есеї та післямову Елеонори Соловей. Алессандро Ачіллі у рецензії на книгу вітає таку кількість супровідних матеріалів та зазначає: «Сторінки, які особливо інтригують, – це ті, що присвячені заувагам перекладачів про свою роботу, обміну думками між ними, їхнім різним цілям і стратегіям у перекладі, а також проблемам, з якими вони стикалися. Можна

сказати, що книга читається як звіт про інтенсивну перекладацьку майстерню, де перекладачі відкрито діляться з читачами різними рішеннями, які супроводжували їхню зустріч з Бажаном і його «відродженням» в англійському перекладі» [4, с. 780]. У конструктивному вимірі такий підхід сприяє збалансованому представленню Бажанової поезики та формуванню т.зв. «перекладацького інтертексту», тобто іманентному зв'язку між представленими перекладними творами. Що більше, у вступі до видання Галина Бабак, дослідниця українського формалізму, підкреслює близькість поезії Бажана до поезії Т. С. Еліота та Езри Паунд [8, с. xviii], що теж консолідовано та дискурсивно інкорпорує текст Бажана в англійський поетичний простір і дає цінне уявлення про естетичну та філософську спорідненість Бажана з модерністською та авангардною літературними традиціями. З іншого боку, як вказує Ачіллі, у «найбільшому розділі цієї книги присвяченому *Сліпцям* – довгій і надзвичайно складній поемі про українського кобзаря, одну з ключових постатей української культури» [4, с. 780] відчутні образні паралелі з Тарасом Шевченком, зокрема з його *Перебендям*, що теж артикульовано представляє поему Бажана у дискурсивному зв'язку з українським класичним каноном.

Григорій Грабович присвячує переклад «Сліпців» та вступне слово Богдану Кравціву, завдяки якому окреме видання поеми з'явилося наприкінці 1960-х рр. у діаспорі. У цьому прослідковуємо і певну часову (50-річну) діалогічність в актуалізації української модерністичної літературної практики в американському (діаспорному) просторі, й – відповідно – певну естетичну траєкторію в формуванні українського канону для світу. Грабович зазначає: «Тепер це [видання Кравціва – І. О.] можна розглядати як частину більших зусиль, розпочатих приблизно десять років тому, щоб повернути і відновити в пам'яті великі масиви української культури, знищеної і забороненої під час радянського експерименту» [8, с. 142].

З іншої перспективи, праця над цим перекладом стала символічною і для перекладача, тому варто проаналізувати *автопоетичний* вимір. У епілозі своєї передмови Грабович ділиться: «Моє знайомство зі *Сліпцями* Бажана розпочалося наприкінці 1969 року [...], тоді я був аспірантом у Гарварді [...] Я дуже чітко пам'ятаю вплив, який її текст справив на мене – відчуття, що я читаю поему, від якої переходить подих від складності та якості, твір, який позначив новий стандарт не лише для української поезії, але й для поезії загалом [...]. У 2011 році, маючи загальний намір зробити принаймні попереднє прочитання поеми доступним для студентів, які не мали змоги ознайомитися з нею в оригіналі, я почав перекладати її – радше як

виклик або експеримент, щоб побачити, чи можна взагалі перекласти вірш такої очевидної складності [...]. До 2016 року чорновий варіант частини I та деякі розділи частини II були готові для студентів, а десь через рік почала вимальовуватися повна версія» [8, с. 160].

Написана під впливом естетики футуризму, ця поема, відтак, постає алегорією історичного часу її написання – колізій літературних дискусій 1920-х рр. та наближення трагічної епохи сталінізму. Безумовно, для горизонту та інтерпретаційних можливостей сучасних англомовних читачів ця поема потребує комплексного паратекстуального обрамлення, що й надав Григорій Грабович у вступній студії, яка передує власне перекладу, та в посторінкових примітках. Власне, у примітках перекладач пояснює основні українські топоніми, історичні реалії і постаті того часу для англомовного читача, окреслюючи значення *chumak*, *haidamak*, *lira*, *maidan*, акцентуючи символічне значення таких міст, як Глухів і Батурина у козацькій історії, та села Кодня, де було страчено чимало гайдамаків, а також проливаючи світло на роль Кирила Розумовського, Василя Кочубея, Максима Залізняка та інших.

Саме у ключі збереження колективної пам'яті бачить місію поеми та її перекладу Григорій Грабович, на чому теж наголошує в передмові: «З погляду самої оповіді, місце дії та емпірична реальність поеми повністю зосереджені на граничному, маргінальному та безвихідному становищі сліпоти та жебрацтва кобзарів, але вона також неухильно відстоює їхній фундаментальний моральний чи духовний сенс існування – завдання нести пам'ять та колективну ідентичність, прищеплювати своїй аудиторії, «юрбам, за тебе сліпішим» відчуття зору, яке проведе їх через випробування, що на них чекають» [8, с. 147] (переклад – І. О.).

Власне, переклад Грабовича вміло проєктує оксюморонний епітет «всевидяща сліпість» та алогічність звернення «незрячий водію, вдивляйся і веди» в англомовній версії: «Go through the villages, orchards and fields / In your *all-seeing blindness* and silence. / O, *blind guide* / *look sharply* and lead / The *crowds that are blinder* that you!» [8, с. 177]. Цікаво, що в англійській мові прикметник «blind» в значенні «сліпий» не творить ступені порівняння, однак у значенні «не здатен бачити правду» вживається у вищому та найвищому ступенях. Отже, у версії Грабовича імпліцитне значення «сліпоти» експлікується через граматичну модуляцію прикметника «blind». Закодований сенс «сліпого натовпу» засвідчує коливання тексту між часовими рамками зображеного минулого й авторського теперішнього, тоді як майбутнє, яке пророкує кобзар, підштовхує до думки про вагомість передачі спадщини від одного покоління до іншого.

Загалом, дуже складним та багатоаспектним завданням є створення адекватного перекладу поеми «Сліпці» для англomовної аудиторії, оскільки це – органічний синтез класичної української народної поезики та авангардного експерименту Миколи Бажана. Сама назва твору та її центральний образ кобзаря концептуально відсилає до вагомості сприйняття авторського «голосу» в розрізі мовотворчості – сплетінні ускладнених епітетів та комплексних метафор, інтеграції символічних звукових образних рядів, ритмічних паралелізмів, маловживаної лексики. Зокрема, про індивідуалізовану структуру поетичного письма Миколи Бажана перекладач так зартикулював у своєму есе: «В оригінальній українській версії – і, мабуть, кожен читач, який є носієм мови, зможе це підтвердити – вірш щільніший, компактніший і складніший, ніж у перекладі – чи у моєму, чи (за всією ймовірністю) в будь-якому іншому. Переклад – завжди лише наближення до вірша, його інтерпретація, прочитання, яке може надати йому «більшої ясності», але навряд чи поліпшить його. У цій поемі складність – як щільність і непрозорість, як омана і двозначність – сама її суть; це сутність чи тон вірша, його мета. Це ядро, яке проєктується і висвітлюється всіма поетичними засобами в арсеналі поета. Можна одразу дійти до висновку, що ця непрозорість відображає світ сліпих, світ темряви, невірної спрямованості та невизначеності, тривоги навколишнього середовища – і страху» [8, с. 150] (переклад – І. О.).

Для прикладу, працюючи з мовною матерією вірша, Грабович тонко передає Бажановий мотив «переламаних», нещадно обрубаних шляхів у зловісному світі темряви та гноблення: «Стоїть над нами вік, як чорний частокіл, / І тінь його лягає на дороги, / І тінь, як меч пощерблений і строгий, / Рубає кожен шлях навідмаш і навпіл» – «*Standing over us is an age like a black palisade / And its shadow is cast on the roads and the highways, / A shadow like a honed and double-edged sword / Relentlessly cleaving each roadway in two*» [8, с. 228–229]. Переклад передає темну символіку епохи та образ тіні через порівняння «like a black palisade» та «like a honed and double-edged sword», що вказує на всепроникну і неблаганну руйнацію, здатну розділити і зруйнувати шляхи людей. Даючи проєкцію на сучасність Бажана, переклад теж підкреслює атмосферу гноблення та загрози, що резонує з тогочасними соціально-політичними реаліями.

Висновки. Ця студія – це спроба окреслити значення перекладу як засобу ревіталізації маргіналізованих літературних творів у глобальному контексті на прикладі поеми «Сліпці» Миколи Бажана. Проаналізувавши англійський переклад поеми з-під пера Грабовича, ми дослідили складні редакторські процеси, пов'язані з донесенням

таких творів до нової аудиторії. Стаття пропонує багатоаспектний розгляд редакційної цілісності перекладу, включно з його побудо-вою, поетичними самореференціями та імплікаціями. Крім того, це дослідження підкреслює важливість історичного та політичного контекстів для розуміння рецепції та поширення літературних творів, зокрема акцентує на тривалому впливі цензури на культурну пам'ять. Діаспорне перевидання поеми 1969 року, ініційоване Богданом Кравцівим, слугує свідченням стійкості української літератури перед обличчям гноблення. Зазначимо, варто й надалі всеохопно досліджувати перетини перекладу, редакторської практики та культурної пам'яті у представленні української літератури в іншомовному просторі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агєєва В. «Невже тільки вічно незрячий блажен?» *Magisterium*. 2015. Вип. 61: Літературознавчі студії. С. 55–65.
2. Бажан М. *Сліпці*. Видавництво «Сучасність»: Мюнхен, 1969. 63 с.
3. Одрехівська І. Едитологія перекладу як напрям перекладознавчих досліджень. *Studia methodologica*. 2024. № 57. С. 165–173.
4. Achilli A. *Quiet Spiders of the Hidden Soul: Mykola (Nik) Bazhan's Early Experimental Poetry*. Ed. Oksana Rosenblum, Lev Fridman, and Anzhelika Khyzhnia. Boston: Academic Studies Press, 2020. 285 p. *Slavic Review*. 2022. 81(3). P. 779–780.
5. Harvey D. Capitalism: The Factory of Fragmentation. *Spaces of Capital: Towards a Critical Geography*. 2001. Routledge: New York. P. 121–127.
6. Ilnytzkyj, Oleh. Review: Oksana Rosenblum, Lev Fridman, and Anzhelika Khyzhnya, eds. "Quiet Spiders of the Hidden Soul": Mykola (Nik) Bazhan's Early Experimental Poetry. *Slavic and East European Journal*. 2021. Vol 65. Issue 2.
7. Jennings, Olena. 2021. Writing through memory and digging through secrets of the past: Mykola Bazhan's «Quiet spiders of the hidden soul». Ed. by Oksana Rosenblum, Lev Fridman and Anzhelika Khyzhnia. URL: <https://readingintranslation.com/2021/01/04/writing-through-memory-and-digging-through-secrets-of-the-past-mykola-bazhans-quiet-spiders-of-the-hidden-soul-edited-by-oksana-rozenblum-lev-fridman-and-anzhelika-khyzhnia/> (дата звернення – 27.03.2024)
8. *Quiet spiders of the hidden soul: Mykola (Nik) Bazhan's Early Experimental Poetry*. Ed. Oksana Rosenblum, Lev Fridman, and Anzhelika Khyzhnia. Boston: Academic Studies Press, 2020. 285 p.
9. Sapała B., Turska M. The recovered past? Deliberations on translation in the context of historical knowledge and collective memory. *Babel*. 2022. 68(1), P. 114–138.

Галина Осінчук,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної лінгвістики,
зарубіжної літератури та журналістики,
Уманський державний педагогічного університет
імені Павла Тичини
<https://orcid.org/0000-0002-9640-5533>
м. Умань, Україна

**Мовна репрезентація концепту «ЖІНКА»
в романі «Над Німаном» Елізи Ожешко**

**Language representation of the concept “WOMAN”
in the novel “Over the Neman” by Eliza Ozheshko**

***Анотація.** У статті деталізовано антропоцентричний і концептуальний підходи до вивчення мовних явищ у процесі формування цілісної національної картини світу та художнього індивідуального письменницького стилю. Простежено еволюцію наукових розвідок щодо процесів вербалізації об'єктів художньої дійсності, важливих для людського буття, та їхньої концептуалізації. Наголошено на існуванні когнітивних стратегій номінації ‘ЖІНКА’, які ґрунтуються на принципах архаїчного світосприйняття і міфологічної картини світу. Виокремлено тісний зв'язок концепту з етноспецифічними та загальнокультурними ознаками певного народу.*

Проаналізовано концепт ‘ЖІНКА’, його структуру і засоби вербалізації в польській мові на матеріалі текстів художньої прози XIX століття. Визначено, що реалізацію концепту в романі «Над Німаном» здійснено завдяки авторській лексичі, спрямованій на передачу та розкриття зовнішності головної героїні і зображення її внутрішнього світу. З'ясовано, що найменування ‘ЖІНКА’ представлено переважно іменниками і прикметниками з позитивною конотацією, загальну характеристику зовнішності героїні виражено прикметниками, взятими для опису обличчя, очей, волосся, статури, одягу. Внутрішню особистісну характеристику вербалізовано передусім через численні й різноманітні за своєю конотацією лексико-граматичні групи.

Відзначено, що в образі головної героїні – Юстини, письменниці епохи позитивізму Еліза Ожешко узагальнила найкращі жіночі риси, змалювала сильну особистість, яка поєднує в собі розум, мудрість, мужність, волю й ніжність. Літературний образ представлено читачеві з огляду на становище жінки в тогочасному суспільстві, з ціллю виокремити особливості історичної епохи XIX століття та з метою возвеличити людину праці.

Деталізовано специфіку вербалізації концепту ‘ЖІНКА’ як фрагменту польськомовної художньої картини світу. Завдячуючи синтезу когнітивного і лінгвокультурологічного підходів, розкрито жіночий образ, представлений у художній прозі, як феномен національної свідомості.

Ключові слова: концепт 'ЖІНКА', національно-художня картина світу, польська література, художній твір, епоха позитивізму, вербалізація, індивідуальний авторський стиль.

Summary. *The article describes in details a human-oriented and conceptual approaches to study linguistic phenomena at forming an integral national picture of the world and the writer's personal literary style. The author has explored the evolution of scientific researches concerning the verbalization of the literature objects necessary for a human life and conceptualization. The existence of cognitive strategies of the concept 'WOMAN' have been emphasized on. They are based on the principals of archaic worldview and a mythological picture of the world. It is a close connection between the concept and ethnically specific and generally cultural features of a certain nationality that has been determined.*

The concept 'WOMAN', its structure and verbalizing instruments in the Polish language based on the text material of 19th century fiction prose have been analyzed. It is stated that the concept realization in the novel 'Over the Neman' has been performed with the authorial vocabulary. It is aimed at reflecting and describing the protagonist's appearance and outlining her inner world. The naming 'WOMAN' is mostly described by the nouns and adjectives with a positive connotation; a general characteristic of the protagonist's appearance is expressed by the adjectives to nominate the face, eyes, hair, body type, constitution and clothes. First and foremost, an inner individual characteristic is verbalized via various and diverse in its connotation lexical and grammatical groups.

The article states, in the character of a protagonist Yustyna, a writer of the positivism era Eliza Ozheshko generalized the best female features, depicted the strong personality who combined a wisdom, courage, will and tenderness. The literary type is presented according to a woman position in the society of that time, in order to find specific features of the 19th century era and exalt the labour man.

The author details the specific features of verbalization of the concept 'WOMAN' as a piece of the Polish fiction worldview. Owing to the synthesis of cognitive, lingual and cultural approaches, the type 'WOMAN' has been outlined and presented as a phenomenon of a national conscience, in fiction prose.

Key words: *concept 'WOMAN', national and literary picture of the world, Polish literature, a fiction, the positivism era, verbalization, individual author's style.*

Вступ. У численних сучасних наукових розвідках філологічного спрямування *концепт* традиційно трактується як одиниця колективного знання, що базується на духовних цінностях, забарвлена в етнокультуру і має мовне вираження. Завдячуючи масштабності змісту та індивідуальним асоціаціям цього поняття, в концепті закладено етапи розвитку тієї чи іншої мови й культури. Будь-який народ виокремлює свою узагальнену думку, сформовану за визначеними загальними і специфічними ознаками, тому кожна історична епоха представлена певними концептами, які і характеризують певний етнос.

Однак існують загальнолюдські поняття-концепти, які є автентичними, мають походження ще з міфічних образів, прижилися й

функціонують в кожній культурно-обумовленій історичній епосі будь-якого народу. До таких явищ належить 'ЖІНКА', культурологічною домінантою образу якої (для кожного народу) є Берегиня. Ідеально-типовим або еталонним зразком поведінки жінки в усі етапи розвитку людського соціуму є жіночність й вірність. І не важливо, чи це первісно-общинний лад, чи історичний період жажливих воєн, чи феміністичний рух, чи сьогодення: гендерні стереотипи, що сформувалися в процесі еволюції суспільства, діють і нині, тому для аналізу цього образу необхідний концептуальний підхід. Визначення індивідуальних рис концепту 'ЖІНКА', що характерні певному народу, є можливим, на нашу думку, в процесі аналізу художньої літератури, в якій такий художній образ деталізується й виокремлюється на тлі певних історичних подій.

XIX століття в історико-культурному вимірі презентовано таким явищем як реалізм, який в польській літературі (зокрема, в останній третині) був зреалізований як варшавський позитивізм, що в свою чергу базувався на філософських ідеях і був спровокований конкретними потребами й завданнями соціуму. Дискусійні обговорення спричинила поява художніх творів Владислава Реймонта, Стефана Жеромського, Марії Конопницької, Болеслава Пруса, Генрика Сенкевича. Національні ідеї, історичні події, суспільні проблеми цієї доби, класова нерівність стали основними художніми темами. На окрему увагу заслуговує літературна спадщина письменниці Елізи Ожешко, яка зуміла переосмислити питання жіночої емансипації, загальнолюдських цінностей, національної рівності. Особливо соціально актуальним та значимим для історії польського народу є її роман «Над Німаном».

Творчість Е. Ожешко деталізовано в дослідженнях вітчизняних науковців: М. Живов [4] аналізував кореспонденцію польської авторки; продовжила вивчати тематичне листування І. Спартар [7], яка згодом представила на розсуд зіставне трактування ідеї жіночої емансипації в літературно-критичній творчості польської (Е. Ожешко) та української (Н. Кобринської) творчих особистостей [8]; Меньок В. [5] і Павлишин У [5] виокремили філософське підґрунтя творів письменниці; М. Ткачук охарактеризувала методи впорядкування авторського письменницького дискурсу [10], та ін.

Зарубіжні вчені активніше досліджували літературну спадщину письменниці: А. Банот вивчала поетику прозових художніх творів [1], В. Фельдман досліджував значення творчості Е. Ожешко для розвитку польської літератури [12], естетичні, соціальні та феміністичні погляди письменниці аналізували Дж. Ханнем [13], Е. Кашек [14], Е. Левандовська [15], Е. Лісовська [16], М. Романковна [18] та інші.

Однак, на нашу думку, актуальним є вивчення авторських лексичних і семантичних ознак для найменування образу жінки в художній прозі, що розглянуто поверхнево. *Мета дослідження* полягає в комплексному аналізі мовної вербалізації концепту 'ЖІНКА' в романі «Над Німаном» Елізи Ожешко (на основі образу головної героїні – Юстини).

Меті підпорядковується вирішення *завдань*: проаналізувати тематичні наукові здобутки вітчизняних та польських вчених; виокремити художні тропи на позначення номінації ЖІНКА; виявити специфіку вживання авторкою таких лексем; вивчити змістове та емоційне навантаження мовних репрезентантів жіночого образу, який демонструє особливості польської мови і літератури, презентує історичну епоху й представляє авторські риси індивідуального письменницького стилю.

Методологія та методи дослідження. Для аналізу фактичного матеріалу застосовано комплексний підхід, що виявляється у використанні таких методів: концептуальний аналіз (для встановлення засобів вербалізації на позначення концепту 'ЖІНКА'); дистрибутивний аналіз (для дослідження мови на основі функціонування окремих одиниць у тексті); суцільного добору матеріалу (для виявлення лексем на позначення концепту 'ЖІНКА' в романі «Над Німаном»); контекстуально-інтерпретаційний аналіз (для виявлення і тлумачення особливостей вербальної репрезентації концепту 'ЖІНКА' в художній прозі); описовий (дає змогу проаналізувати репрезентацію концепту як демонстрацію авторського письменницького стилю).

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі впровадження новітніх тенденцій в царині знань: синтезу ідей численних наук (соціології, філософії, психології, психолінгвістики, біології, історії та інших), мова трактується як «глобально важливе явище для людства» [3, с. 117]. Антропоцентричний підхід до вивчення мовних явищ зумовив появу так званого концептуального підходу до їхнього аналізу. Концепт є ключовим семантичним поняттям у когнітивній лінгвістиці, своєрідною синергією мови, культури і свідомості певної людської спільноти, наприклад, етносу. Будь-яка людина міркує концептами, що є своєрідними посередником між словом та дійсністю, а її думки проходять крізь призму «філософських, етнічних, міфологічних, релігійних, національно-культурних, психологічних та інших позамовних чинників» [11, с. 133]. Це й зумовлює комплексний характер концепту.

Незважаючи на численні тематичні дослідження, немає єдиного визначення терміну концепт. Існує чіткий поділ концептів на три типи: текстові, художні, культурні. Текстовий – трактується як

«мовленнєво-розумове утворення змістового плану, яке характерне багатосмисловою напруженістю і надкатегорійністю і на текстовому рівні імплікує сукупність певних ознак метаобразів художнього твору з метою їхньої подальшої імплікації» [6, с. 418]. Художній – демонструє специфіку індивідуально-авторського світобачення з одного боку, та морально-естетичні цінності, властиві колективній свідомості на певному історичному етапі, з іншого, пояснює особливості функціонування мовних засобів у художньому тексті. Культурний – розглядається як «ключове слова культури», з'явився в мові, завдячуючи культурно детермінованим ментальним утворенням, котрі мають безпосередній дотик до цінностей, ідеалів та установок етносів і в яких знаходять своє найповніше відображення особливості національного характеру і сприйняття світу [11, с. 133].

У нашій науковій розвідці розглядаємо концепт як синтез усіх трьох типів, аналізуємо як абстрактну одиницю, якою людина оперує в процесі мислення. У концепті відображаються зміст отриманих знань, життєвий досвід та результати пізнання людиною навколишнього світу.

Вершина творчості Е. Ожешко припадає на другу половину XIX століття, яке спроектовано нею ж в літературних персонажах першого польського соціального роману «Над Німаном», що став своєрідним відгуком письменниці на кризу позитивістських ідей та вдалою авторською спробою піднесення людини праці. Письменниця дозволяє читачеві самостійно розібратися в описуваних проблемах польського народу та визначити так званих винуватців його бід і трагедій.

Історична епоха, зображена в творі, детально презентована в авторських художніх образах. Саме завдячуючи поєднанню зображуваних персонажів та деталей описаного століття в романі реалізовується принцип історизму. Усі зображені події у творі (після придушення січневого повстання 1863 року) відбуваються на околицях невеликих польських містечок Вільно і Гродно, в селах, розміщених на березі Німану. Ідея твору – змалювати непрості відносини між нащадками дрібних шляхтичів («низи» польського суспільства) і збайдужілою аристократією («верхи»). Спосіб життя перших дуже схожий на звичайне сільське життя, а «мешканці панських садиб бачать у них «мужиків», недарма відхід «до мужицької хати» Юстини Ожельської, її шлюб із Яном Богатировичем багатьох з «панів» кидає в жах» [18, с. 227].

Авторка змалює два протилежні за духом, настроями й ідеями світи: звичайних селян, для яких рідна земля й праця на ній є сенсом життя, і заможних, пихатих і ледачих панів, що ведуть лише

споживницький спосіб життя. Талант письменниці, безсумнівно, в створенні цілісної картини соціуму за допомогою численних деталей. Сприйняття й уявлення в змалюванні типових героїв надає можливість читачеві детально «аналізувати образи-персонажі творів історичної прози, що нерозривно пов'язане з уміннями (авторки) широко відтворити історичну епоху» [2, с. 34].

Найбільше промовляють про себе самі персонажі. Авторка зуміла передати типові риси представників різних соціальних груп, звернути увагу читачів не лише на їхні характер і поведінку, а деталізувала зовнішність героїв, тим самим підкреслюючи позитивні риси одних та виокремлюючи вади й недоліки інших. Власне на такому контрасті Е. Ожешко зауважує, що класова нерівність завжди буде наріжним каменем у людських стосунках: чи то є дружба, чи симпатія, чи кохання.

Історичний період, який деталізований в романі «Над Німаном», формує в читача ідеалізований жіночий образ, який характеризує ментальність польського народу. Жінка – чудова господиня, працелюбна, охоронниця домашнього вогнища, є завжди підтримкою, опорою та вірним другом для чоловіка. Варто провести паралель із авторкою роману: в другій половині XIX століття на чолі руху емансипації жінок у Польщі стояла саме Е. Ожешко. Письменниця щиро вірила, що щасливе майбутнє своєї країни нерозривно пов'язане з щоденною працею на благо польського народу.

У головній героїні роману «Над Німаном» – Юстині Ожельській зібрано найкращі жіночі риси. Цей образ є збірним та концептуальним. Юстина – племінниця власника маєтку (пана Бенедикта), є донькою його двоюрідної сестри. Коли дівчинці було лише 14 років, її батько – пан Ожельський втрачає свій маєток і стає вдівцем. Після смерті Юстининої матері Бенедикт забирає їх жити до себе. Дружина Бенедикта характеризує дівчину як добру, чуйну, однак дуже оригінальну, яка вирізняється дивними, на її думку, вчинками.

Перше знайомство читача з Юстиною не залишає байдужим – дівчина виділяється з людського натовпу, який прямує в недільний ранок із костьолу, саме наявністю величезного букету польових квітів у руках (тут і далі цитуємо за романом Е. Ожешко «Над Німаном» [17]): *że jedna z nich niosła ogromną wiąź leśnych roślin, które tylko co i dość długo zapewne zrywała* (с. 4). Юна леді із захопленням в очах милується зібраними рослинами, що свідчить про її багатий внутрішній світ: *z miłością przyglądała się ona zbieranej przed chwilą wiązi roślin* (с. 4). Горда і смілива постава видавала в ній панянку, однак лише модне плаття натякало на її статус: *ubrana była w czarną wełnianą suknię, bardzo skromną, która jednak wybornie*

uwypatniając jej kształtną i silną, w ramionach szeroką, a w pasie cienką kibić zdradzała znajomość żurnalu mód i rękę biegłego krawca (с. 4); інших атрибутів панського роду (капелюшка, рукавичок) на дівчині не було: *nie miała ona przy tym na sobie ani kapelusza, ani rękawiczek* (с. 4). Юстина сміливо підставляла сонячним променям свою загорілу шкіру на обличчі та руках: *i twarz śniadą... śmiało wystawiała na upalne gorąco słońca* (с. 4); *a ręce jej dość duże i opalone zdradzały nader rzadkie używanie rękawiczek* (с. 4).

Темноволоса героїня *Głowę owiniętą czarnym jak heban warkoczem* (с. 4) захоплювала своєю молодістю, вродою, фізичною красою та силою: *ta panna czy ta dziewczyna na lat dwadzieścia parę wyglądająca wydawała się uosobieniem piękności kobiecej zdrowej i silnej, lecz dumnej i chmurnej. Pogody, jaką nadaje ludzkim twarzom szczęście lub rezygnacja, w tej młodej i świeżej, Natura ale niespokojnej i zamyślanej twarzy nie było, jakkolwiek rozjaśniało ją teraz to zupełnie fizyczneżywienie, którym istotę ludzką, niezupełnie jeszcze przez życie zniweczoną, napęlnia długa i swobodna kąpiel w kipiącym zdroju przyrody* (с. 4).

Письменниця не завжди повністю та всебічно розкриває художній образ і такий підхід сприяє розвитку в читачів «фантазії, уявлення, процесу мислення... перетворює в творця мистецтва» [9, с. 123]. Одним із важливих характеристик персонажів у творі є літературний портрет. А найвиразнішою рисою кожного героя є очі, які є душею персонажа. Опис очей чи погляду одразу виокремлюють домінуючі риси характеру: глибину душі (*wielkimi, szarymi oczami* (с. 4)); цікавість і пустощі (*Justyna z zaciekawieniem i figlarnością w oczach* (с. 9)); сміливість і гордість (*ciemne brwi nad siwymi oczami ściągająca, nadawał jej wyraz śmiałości i dumy* (с. 4)); стан задоволення (*Rumieńce powoli opływały znowu śniadawe jej policzki, oczy błysnęły* (с. 111)); усвідомлення своєї сутності (*przymknąwszy oczy patrzeć usiłowała w siebie i swoje życie* (с. 122)); роздуми про минуле і майбутнє (*We wzroku jej tkwiło uparte, naprężone, bolesne pytanie* (с. 115)); очищення душі (*a oczy, w których jednocześnie przebiegały błyskawice i łzy* (с. 211)).

Негативна конотація демонструє настрої і стан героїні – розпач: *i w oczach jej łzy stanęły* (с. 211); образу: *Rzadko podnosiła oczy, ale ile razy je podniosła, przebiegał w nich błysk obrazu* (с. 195); тугу та гіркоту спогадів за першим нерозділеним коханням: *Gryząca troska przejrzała się w zwierciadle jej szarych, przezroczystych źrenic* (с. 7); втомленість і розчарування: *a kiedy je podnosiła, wzrok jej był tak samo jak przedtem znużony i przygasły* (с. 47); сум і байдужість: *Justyna stawiała się przeciwnie coraz bledsza, rysy jej sztywniały, oczy gasły, kilka razy ziewnęła głośno* (с. 111).

Варто відзначити символічність образу букета з польових квітів, який асоціюється з молодістю, вишуканістю та вродою Юстини: *trzymała wielką wiązkę polnych roślin* (с. 98); пам'яттю та спогадами: *na snop roślin* (с. 99), *wskazując bukiet bardzo do różnobarwnej miotły podobny zawołała* (с. 99); з приємними подіями: *Tym razem Justyna głowę nad wiązką roślin pochylała* (с. 99); прийняттям героїнею доле-носного рішення: *jej ta rozmowa sprawiała, silnie ścisnęła w dłoni sporą wiązankę tylko co znać zerwanych floksów, pośród których tkwiła ogromna czerwona georginia* (с. 189).

Wysoka (с. 4), молода жінка в чорній сукні, яка ідеально підкреслює її міцну і витончену фігуру, високо тримала голову, оповиту чорною косою: *młoda kobieta w czarnej sukni, wybornie uwydatniającej jej silną i zgrabną kibić. Wyprostowana była i głowę otoczoną czarnym warkoczem wysoko podnosiła* (с. 20), а її рухи і жести суперечили всій її особистості, додавали їй трохи імпульсивності: *Ale w zamian ruchy jej i gesty sprzeczały się z całością jej osoby trochę popędlivości* (с. 4). Гордість була найголовнішою рисою її характеру: *Wszyscy wprawdzie wiedzieli o tym, że najwybitniejszą cechą jej charakteru była duma* (с. 195).

Юстина без роздумувань кидається на захист власного батька, в цей час її сірі очі стають чорними від гніву, вони готові спопелити все на своєму шляху, а особливо кривдника – Кірла: *Wśród śmiałej twarzy szare jej oczy wydawały się teraz prawie czarne i w twarz Kirły cisnęły płomienie gniewu* (с. 20). Її голос затремтів, губи побіліли від гніву, а в очах – знову полум'я: *Głos jej trochę drżał, usta zbladły i z oczu znowu trysnęły płomienie. Powoli jednak i łagodnie ujęła ramię starca* (с. 20).

Позитивно змальованій Юстині авторка відводить непросту роль – стати посередником між двома різними світами. Панна Ожельська красива, розумна, цікава, належить до збіднілого знатного роду, виховується дядьком, однак таке її становище в очах багатіїв неприпустиме і дівчину розглядають як розвагу: *Justyna z zaciekawieniem i figlarnością w oczach, z rozchyłonymi w uśmiechu ustami podskoczyła* (с. 9). Польське панство відкрито не сприймає Юстину. Для усіх них вона, не зважаючи на єдиний позитивний відгук Ружиця: – *Wspaniała!* (с. 20), чи: – *Z temperamentem dziewczyna...* (с. 22), є некрасивою, холодною, грубою: *Nieszpetna, co prawda, ale dla mnie niesympatyczna... zimna... rubaszna... oryginalna...* (с. 21); гордою, як царівна, і злою, як оса: *a dumna przy tym jak księżniczka i zła jak szerszeń* (с. 22); холодною, забобонною, обмеженою, з натрудженими руками, що так не личить панянці: – *Zimna jest, przesądna, ograniczona, przybiera jakieś pozy bohaterki czy filozofki... Przy tym*

dziś właśnie zauważyłem, że ma takie zgrubiałe ręce i w ogóle wygląda więcej na prostytutkę, niż na pannę z dobrego towarzystwa... (с. 216); а найголовніше – бідною, бо п'ять тисяч на процентах у пана Бенедикта, яке ж то придане: *Pięć tysięcy ma na procencie u pana Benedykta. Cóż to za posag... Wcale posagu żadnego nie ma...* (с. 22).

Завжди елегантно вбрана в чорне плаття дівчина різуче вирізнялася серед барвистих нарядів панянок, а волосся Юстина завжди прикрашала лише живими квітами: *więcej wykwinłnie ubranych i wesolo rozmawiających, znajdowała się i Justyna. Ciemny i niekosztowny jej ubiór uderzająco wyróżniał się pośród różnobarwnych i jasnych strojów, a głowa, tylko czarnym warkoczem i parą świeżych kwiatów ozdobiona, prawie surowego charakteru nabierała od wszystkich tych strojnych, ruchliwych i wesolych główek* (с. 43). Серед панянок, собі подібних, Юстина завжди сумувала й нудьгувала: *Tak z nią stawało się zawsze, gdy uczuwała silne dotknięcie jakiejś wielkiej nudy czy żalości* (с. 69).

Талановита від природи панна Ожельська мала дивовижний голос, але, постійно перебуваючи в середовищі нещирих і заздрічних панів та панянок, поступово втрачала бажання співати, робила це в їх присутності спокійно, холодно, без емоцій: *Zupełnie obojętna, trochę nawet sztywna, z twarzą, w której żaden rys ani razu nie drgnął, widocznie spełniała obowiązek swój starannie, umiejętnie, ale zimno* (с. 47). Чужою і непотрібною відчувала все дала й далі себе на світських зібраннях: – *Mnie niewesoło...* (с. 51). Юстина відмовляє не лише колишньому коханому Зигмунтові Корчинському, а й усьому панському світу: – *Zupełnie i nigdy* (с. 49).

Душевну рівновагу, спокій і задоволення дівчина отримує лише в єднанні з природою, з *kłosów* (с. 55), з ліловим метеликом: *liliowy motyl* (с. 55), на загубленій стежці серед поля, в зеленому молодому житі і блакитних волошках: *Wkrótce też znalazła się na ścieżce, kręto biegnącej pomiędzy zbożem i mającej pozór wąskiego korytarzyka, którego ściany tworzyło żyto wysokie, gęste, jeszcze zielone, ale już w bujne kłosa wypływające i szafirowymi cętkami bławatków usiane. Było coś tajemniczego i pociągającego w tej ścieżce utopionej* (с. 51).

Напевно неспроста саме серед житнього лану відбувається перше спілкування між Юстиною та виходцем із народу Янеком Богатирівичем. На фоні природи відбувається єднання таких споріднених, хоч і різних за класовою приналежністю, душ, чоловічого та жіночого ества: *kobieca wstydlivość i męska dojrzała siła* (с. 55). Панна Ожельська відчуває себе спокійною і щасливою серед дерев в саду на хуторі, а не в салоні серед чужих їй панів: *Justynie znać też było, że w tej zagrodzie, napełnionej urodzajnością i ciszą, swobodniej i szerzej oddychała niż przed godziną w napełnionym gośćmi salonie* (с. 69).

Душевний спокій приходить до Юстини саме в праці, коли вона бере до рук серп і жне зерно: *W tej chwili Justyna, która pod dyktando starej kilkanaście już garści żyta z trudnością i niezręcznie zżęła, ostrzem sierpa drasnęła się w rękę* (с. 124). Дівчина змінюється на очах – весело і щасливо сміється: *Justyna zaśmiała się tak głośno, jak nie śmiała się nigdy, i zaledwie oddychać już mogąc upewniać zaczęła, że wcale a wcale zmęczona się nie czuje* (с. 128). Саме тут, серед працьовитих людей, саме у праці, Юстина справжня: *z twarzą szczęśliwą* (с. 169). Символічним є і образ Німану, який схожий на саме життя: незбагнений, дивний, непростий, але такий природний. У нерозривному зв'язку з природою відбувається поєднання душ двох закоханих – Янека і Юстини: – *Królowo moja! Najdroższa! Jedyna! Czy moja ty? Czy moja? Moja? – Na zawsze! – odpowiedziała* (с. 265).

Е. Ожешко створює літературний образ ідеалізованої польської жінки, яка, всупереч суспільним табу, обирає справжні й щирі почуття, єднання з природою і працею. Саме такі особистості, на думку письменниці, здатні змінити весь світ і рідну авторці країну в позитивному руслі. Концептуальний образ 'ЖІНКА' в романі «Над Німаном» є базовим етнотематичним утворенням. У формуванні змісту концепту 'ЖІНКА', крім особливостей індивідуального письменницького стилю, важливу роль відіграють біологічні характеристики жінки та культурно-історичні й соціальні чинники.

Висновки з дослідження. У сучасних наукових колах важливим є усвідомлення необхідності вивчення взаємодії мови, культури й особистості. Антропоцентризм, який продовжує домінувати в концептуальних дослідженнях мовних явищ, дозволяє виокремити індивідуальний письменницький стиль, зокрема Е. Ожешко. Виявлено, що багатогранність і невичерпність художніх героїв польської письменниці дають можливість «осягнути ту загальнонародну глибину сутності творів про конкретних історичних осіб та історичне минуле» [2, с. 36].

У результаті проведеного аналізу визначено змістовий шар концепту 'ЖІНКА', вербалізованого численними художніми тропами і лексемами, що характеризують жіночність, самостійність та незалежність жінки. Цей образ постійно зазнаватиме змін в польській художній літературі.

Подальші наукові розвідки будуть спрямовані на поглиблення вивчення авторського ідіостилу польської письменниці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банот А. Поетика вибраних творів Елізи Ожешко і Марії Кунцевич та ідентичність жіночих персонажів / перекл. з пол. Н. Поліщук. *Іноземна філологія*. 2013. Вип. 125. С. 237–247.
2. Гриневич В. До питання особливостей формування у майбутніх учителів уміння аналізувати образи-персонажі історичних літературних творів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2012. № 6. Ч. 1. С. 32–37.

3. Давиденко А. О. Феномен концепту як однієї з основних складових частин сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2018. № 34. Т. 1. С. 116–119.
4. Живов М. Еліза Ожешко і Іван Франко. URL : <https://zbruc.eu/-node/94145> (дата звернення 21.03.2024).
5. Меньок В., Павлишин У. Конфлікт тілесності й духовності у патріархальному світі повісті Елізи Ожешко «Хам». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2022. № 49. С. 156–165.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями і проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.
7. Спартар І. Іван Франко та Еліза Ожешко : взаємини, рецепція перекладів (на матеріалі листів Івана Франка та Елізи Ожешко, перекладених Михайлом Возняком). *Волинь. Житомирищина*. 2006. № 15. С. 142–147.
8. Спартар І. Ідеї жіночої емансипації в літературно-критичній творчості Елізи Ожешко і Наталії Кобринської. *Султанівські читання*. 2019. Вип. 8. С. 34–44. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/culs_2019_8_6 (дата звернення 20.03.2024).
9. Стельмах М. Ю., Пундик С. Ю. Втілення ідеалу справедливого правителя в образі Хосрова в «Шах-наме» Фірдоусі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2023. № 59. Том 3. С. 122–125.
10. Качук М. Наративні принципи прози Елізи Ожешко. *Київські полоністичні студії*. Том XXVI. Літературознавство. С. 78–85.
11. Шостюк З. В. Поняття «концепт» в історієтворчому ключі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Випуск 57. С. 132–134.
12. Feldman W. Współczesna literatura polska. 1880–1901. Kraków : Druk. Narodowa, 1903. 475 s.
13. Hannam J. Feminizm / przeł. A. Kafińska. Poznań : Wydawnictwo Zysk i S-ka, 2010. 204 s.
14. Kaschak E. Nowa psychologia kobiety. Podejście feministyczne. Gdańsk : Gdańskie Wydaw. Psychologiczne, 2001. 246 s.
15. Lewandowska E. Feminizm a globalizacja. *Dziś*. 2003. Nr 12. S. 64.
16. Lisowska E. Równouprawienie kobiet i mężczyzn w społeczeństwie. Warszawa : Wyd. Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, 2010. 315 s.
17. Orzeszkowa Eliza. Nad Niemnem. Т. 1–3, wyd. 13, wyd. Czytelnik, Warszawa, 1976. Wydawca : Fundacja Nowoczesna Polska. 277 s.
18. Romankowna M. Na nowych drogach. *Studia o Elizie Orzeszkowej*. Krakow, 1998. 304 s.

Анна Рогожа,
аспірантка кафедри зарубіжної літератури та слов'янських мов
імені професора Михайла Гетманця,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
<https://orcid.org/0000-0002-7589-3857>
м. Харків, Україна

**Зіставлення жіночих образів в «Східній» та «Західній»
літературах: виховання і освіта (С.-М.-М. Каземі і Д.-Г. Лоуренс)**

**Comparison of female images in Eastern and European literature
in aspects of upbringing and education**

Анотація. Статтю присвячено дослідженню головних жіночих образів романів, які належать кардинально різним культурам – «західній» та «східній» в аспектах жіночого виховання та здобуття освіти. Ми виокремлюємо один із скандальних романів англійського письменника-модерніста Девіда Герберта Лоуренса (1885–1930 рр.) «Згублена дівчина» (1920 р.) та перського письменника Сейеда Мортаза Мошфеха Каземі (1904–1978) «Жахливий Тегеран» (1922 р.). Метою статті є не лише дослідження розкриття жіночого образу межі 19–20 ст. з точки зору британської та іранської літератур, але і їхнього порівняння. У ході роботи було використано комплексний аналіз, з залученням концептів культурно-історичного і порівняльно-історичного методів, а також звернення до теоретичних робіт, що були створені на засадах феміністичної критики. Обидві героїні зображені письменниками по-новому; вони не бояться кинути виклик патріархальному устрою життя і намагаються відійти від стереотипів, які міцно засіли у свідомості людей ще з давніх часів. У характеристах головних героїнь виокремлено стрімке бажання до змін і кожна з них по-своєму розкривається в «жіночому» та «фемінному» концептах. Порівняння обраних жіночих образів дає підставу для ствердження, що культура Європи та Сходу є кардинально різними і навряд чи колись будуть ідентичними. Героїня Д. Г. Лоуренса Альвіна заперечує визнання жінки як «Іниої», вона воліє вийти з влади чоловіка і його контролю, в той час коли героїня М. М. Каземі Мейн-ханум підтверджує скрутне становище жінок, бо знаходиться в середині конфлікту саме через приналежність до жіночого гендеру. Митці зображують соціально сконструйовану проблему – жінка намагається побудувати власне життя, у той час, коли соціум категорично заперечує її бажання. На думку спільноти, сине що має робити жінка – це обмежуватись категоріями «дружина», «мати», «домогосподиня». Таким чином, письменники розкривають ментальність людей обох культур, які не бажають сприймати жінку вільною особистістю.

Ключові слова: жінка, права, модернізм, Д. Г. Лоуренс, Згублена дівчина, М. М. Каземі, Жахливий Тегеран.

Summary. *The article is devoted to the study of the main female images of novels that belong to radically different cultures – “Western” and “Eastern” in the aspects of female upbringing and education. We single out one of the scandalous novels by the English modernist writer David Herbert Lawrence (1885–1930) “The Lost Girl” (1920) and the Persian writer Seyed Mortaza Moshfeq Kazemi (1904–1978) “Terrible Tehran” (1922). The purpose of the article is not only the researching of the disclosure of the female image at the turn of the 19th and 20th centuries from the point of view of British and Iranian literature, but also their comparison. In the course of the work, a complex analysis was used, involving the concepts of cultural-historical and comparative-historical methods, as well as reference to theoretical works that were created on the basis of feminist criticism. Both characters are depicted by writers in a new way; they are not afraid to challenge the patriarchal system of life and try to move away from stereotypes that have been firmly rooted in people’s minds since ancient times. In the characters of the main heroines, a sudden desire for change is highlighted, and each of them is revealed in its own way in “female” and “feminine” concepts. A comparison of the selected female images gives grounds for asserting that the culture of Europe and the East are fundamentally different and are unlikely to ever be identical. D. H. Lawrence’s heroine Alvina denies the recognition of women as “Other”, she prefers to get out of the power and control of men, while M. M. Kazemi’s heroine Mein-hanum confirms the predicament of women, because she is in the middle of the conflict precisely because belonging to the female gender. Artists depict a socially constructed problem – a woman tries to build her own life, at a time when society categorically denies her desire. According to the community, the only thing a woman should do is limit herself to the categories of “wife”, “mother”, “housewife”. Thus, the writers reveal the mentality of people of both cultures who do not want to perceive a woman as a free person.*

Key words: *woman, rights, modernism, D. H. Lawrence, The Lost Girl, M. M. Kazemi, Terrible Tehran.*

Вступ. В умовах стрімкого розвитку суспільства відбувається створення та затвердження нових правил та установ для людей сьогодення. Звертаючись до феномену історичної і культурної пам’яті, маємо змогу прослідити наскільки важливими для формування нових положень і норм є вшанування, накопичення та передача вже набутого народом досвіду. Перед нами представлена постійно працююча система – передача індивідуального досвіду для створення оновленого майбутнього.

Однією із найбільш інтригуючих та провокативних тем, на сьогоднішній день, залишається проблема місця жінки в суспільстві. Становлення її прав та свобод пройшло великий шлях змін та трансформацій, але навіть сьогодні жінки можуть перебувати під контролем, або навіть утиском, на територіях деяких країн. Наша стаття є спробою розкриття жіночого образу в літературі, прослідити процес еволюції / трансформації її прав та свобод в найбільш вагомих для

жінок аспектах: виховання та здобуття освіти на фоні будування соціокультурних відносин. Також ми спробуємо провести порівняльний аналіз зображення жінки (в цих аспектах) в літературі, використовуючи за основу романи кардинально різних за своєю природою культур: європейської і мусульманської; твори англійського письменника Девіда Герберта Лоуренса (1885–1930) «Згублена дівчина» (1920 р.) та перського митця Сейєда Мортаза Мошфека Каземі (1904–1978) «Жахливий Тегеран» (1922 р.).

Обрані письменники є новаторами британської та іранської літератури межі 19–20 ст., бо взяли на себе відповідальність за те, що почали привертати увагу соціуму до *жіночого питання* і відрізнялись своїми сміливими поглядами та ідеями.

Методологія та методи. Теоретико-методологічним підґрунтям роботи стали традиційні і новітні засади, які дозволили провести інтерпретацію обраних жіночих образів в системному підході. Головним чином можна виокремити культурно-історичний метод (Тен, І.-А), за допомогою якого відбувався аналіз головних героїнь роману та системи соціуму навколо них. Літературознавець і філософ О. Потєбня влучно зазначив, щоб під впливом образів, що представлені в літературній площині роману, у читача може відтворюватися чуттєва реакція.

Була залучена концепція порівняльно-історичного методу (Бенфей, Т), що дала змогу осмислити творчість Д. І. Лоуренса і М. М. Каземі як письменників новаторів.

Опосередкованим було звернення до новітніх засад – концепції феміністичної критики (Фізер, І., Мої, Т., Баррі, П., Криворучко, С.). Професорка С. Криворучко зазначає, що феміністична критика зосереджена навколо образу жінки в літературі [...] в чому виявляється форма її «соціалізації» [6, с. 39]. Саме за допомогою виокремлення «феміністичного», «фемінного» і «жіночого» концептів, маємо змогу дослідити еволюцію / трансформацію обраних героїнь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема місця жінки в соціумі почала активно привертати увагу суспільства ще з 19 ст., а література стала своєрідним підґрунтям для поширення ідей та впливу на громадськість. П. Баррі наголошує на тому, що «жіночий рух завжди був тісно пов'язаний з книжками і літературою...» [2, с. 144]. Справа в тому, що до певного моменту література демонструвала і пропагувала образи жінок, які не викликали ані поваги, ані авторитету, ані зацікавленості, що згодом зробило боротьбу з ними життєво важливою і необхідною. Література кожної країни є *особливою* та по-різному привертає до себе увагу і багато чого залежить саме від письменників. Ми вирішили провести паралель і порівняти кардинально різні за своєю суттю культури – європейську

і мусульманську, базуючись на романах «Згублена Дівчина» і «Жахливий Тегеран».

Дослідники та літературознавці сьогодення назвали англійського письменника Д. Г. Лоуренса «одним із найвидатніших письменників світу» та «творцем нової літератури» [11, с. 112]. Він привернув нашу увагу своїми сміливими мотивами і думками: письменник один із перших порушує тему сексу, людського тіла і його тілесних проявів, через це, його твори проголошувались скандальними і піддавались критиці не один раз. Також йому вдається зробити акцент на проблемі буття жінки, яка раніше існувала лише як тинь чоловіка і майже в кожній культурі і країні сприймалась як *інша* – нічого не варта без чоловіка фігура. Тут доречно буде зазначити, що критерій-термін «Інша», як пише С. Криворучко, вивела французька письменниця та ідеолог феміністичного руху С. де Бовуар. «Особистість Сімони де Бовуар (1908–1986) увійшла у світове колективне неусвідомлене ХХ ст. як культова, знакова постать» [6, с. 17] «Вона [...] кидає виклик зображенню жінки як «Іншої», як «нестачі», як частині «природи»...» [5, с. 15].

Ми не можемо сказати, що Д. Г. Лоуренс був єдиним письменником-модерністом, хто починає описувати в контексті свого роману проблеми, з якими стикається жінка. Але він є тим, хто дає своїй героїні право створити нову, власну реальність, не дивлячись ні на слова чоловіків, ні на загальні закони соціуму в якому вона живе. Тобто, він виводить її із залежних від чоловіка стосунків, демонструючи вихід із патріархальної ментальності. Героїня Д. Г. Лоуренса не розкривається лише в «жіночому» концепті, який відповідає за надані природою якості, через які жінка є слабкою; письменник розкриває її в «феміністичному» та «фемінному» концептах, які відповідають за «місце у соціумі», зорієнтованість на кар'єрі, і за розвиток природи в собі, творчу самореалізацію відповідно. Це справді є чимось новим та незвичним для літератури межі 19–20 ст.

Ще більш незвичним є звернення до *жіночого питання* для культури і літератури Східних країн. Слід зауважити, що іслам, як єдино правильний закон для життя мусульманського народу не визнає упереджене ставлення до дітей різної статі, навпаки – він його забороняє. Однак, факт дискримінації жінки від самого початку її життя не може підлягати сумнівам: «...попри відміну та навіть заборону ісламом різного ставлення до народження доньки та сина, дослідження демонструють, що родина радіє появі на світ доньки набагато менше ніж народженню сина» [7], дискримінація проявляється протягом всього подальшого життя жінки.

Письменник М. М. Каземі виокремлюється серед багатьох інших іранських митців через свої оновлені погляди на устрій та життя

суспільства рідної країни і модерне орієнтування на Європу, що було висвітлено на рівні ідей і конфліктів у його літературних творах [9, с. 92]. Він створює роман, в якому в центрі конфлікту, в центрі дискримінації є героїня – жінка, яка залишається під постійним утиском з боку соціуму. Ми вже привертали увагу до феномену історичної і культурної пам'яті, який без сумніву є важливим для кожної країни та культури; але М. М. Каземі вдається зобразити світ, в якому старі, жахливі по відношенню до жінки закони та установи так сильно укоренилися в підсвідомості людей, що просто не дають можливості для створення нового світу, в якому жінка могла б сприйматися як вільна і повноцінна особистість.

Реалії сьогодення не раз продемонстрували, що жінка є сильною, і мова йде не лише про фізичну силу, а скоріше про духовну. Та для того, щоб вона була сприйнята як повноцінна особистість, вона має бути розвинута в найвагоміших аспектах: виховання, освіта та соціальні відносини. Вже пройшов той час, коли жінка сприймалась лише як няня, чи та, що постійно прибирає і готує обід; іронія лише в тому – що далеко не в кожній країні і культурі ці часи пройшли.

Нами було здійснено декілька спроб дослідження головних жіночих образів роману європейської культури «Згублена дівчина» – Альвіни Хоутон, та однієї з головних жіночих образів іранського роману «Жахливий Тегеран» – Меїн-ханум в аспектах виховання, освіти та соціальних навичок, а також проведено їхній порівняльний аналіз.

Героїня Д. Г. Лоуренса є єдиною дитиною в родині Хоутон, про яку, напевно, не піклується ніхто окрім її няні і гувернантки міс Фрос. Сам письменник на початку роману називає дівчину «фантомним пасажиром на кораблі сімейства Хоутон», що робить її ще менш значущою в очах читача: «Героїня цієї історії – Альвіна Хоутон. Якщо ми залишили її поза увагою в першому розділі її власної історії, це тому, що протягом перших двадцяти п'яти років її життя вона справді була не врахована, була настільки затьмарена, що майже незначною» [15, с. 33] (*Переклад тут і далі Рогожа А.*). Та її *незначущість* поступово стає уявною, бо читач розрізняє інтенцію письменника виокремити Альвіну, зробити її не схожою на інші жіночі образи роману.

Дівчина не відвідувала школу, і замість цього отримувала освіту, так само як і виховання від міс Фрос, яка згодом почала сприймати дівчину як рідну доньку, чим самим зв'язала їх невидимими нитками на все життя, та стала абсолютним авторитетом для молодшої дівчини. З першого погляду, картина, яку презентує читачам Д. Г. Лоуренс, є нормальною і звичною для європейського суспільства до появи феміністичного руху. Значною мірою виховання жінок було визначене

традиційними соціокультурними нормами, які були встановлені суспільством. Однією із характеристик для описання процесу виховання дівчат можна назвати *обмежені можливості*. Той факт, що жінки мали мінімальні права для професійного розвитку та участі у суспільному житті не можуть підлягати сумнівам (щодо концептів «фемінного» і «феміністичного» – вони майже повністю відсутні). Виховання дівчат було більш зорієнтовано на суто «жіночі» сфери: сім'я, чоловік, діти, побут. Письменник пропонує *нову реальність*. Не дивлячись на те, що батьки, певно, не зацікавлені освітою доньки, бо проявляють мінімум зацікавленості та участі в цьому процесі, сама Альвіна починає ламати стереотипи патріархального устрою життя. Героїня не бажає бути однією з тих, кого письменник іронічно називає «парадом старих дів»: «У Вудхаузі був жахливий парад старих дів серед “нобів”, торговців і духовенства. Ціле місто жінок, дружин шахтарів і всіх інших, затамувавши подих, чекали на шанс, що одна з цих дочок нарешті вийде заміж» [15, с. 12]. Вона не має бажання вийти заміж за першого, кого зустрине, вона вирішує їхати до іншого міста та отримати професійну освіту медсестри-акушерки.

Складно сказати, що це рішення Альвіни було цілком зважене, навпаки, письменник акцентує увагу на тому, що це було спонтанним рішенням його героїні: «“Я хочу поїхати звіди”, – прямо сказала Альвіна. – “Я не знаю. Мені байдуже. [...] Куди завгодно, якщо я зможу вибратися з Вудхауса”» [15, с. 42]. Та головним залишається той факт, що читач слідкує за створенням нової реальності без влади патріархальності, де жінка, не спираючись на загальні права і закони, слідує за власними бажаннями, навіть спонтанними і не остаточно обдуманими.

Зауважимо, що виховуючи маленьку Альвіну, міс Фрост, на нашу думку, все таки, спиралась на загальноприйняті стандарти суспільства, такі як соціальні очікування (знову звернення до феномену культурної і історичної пам'яті). Тобто, перед Альвіною ставилися певні вимоги, задля відповідності соціокультурним стандартам: «[...] вона ходила на прогулянки, а для громадського життя ходила до конгрегаційної каплиці та на заходи, пов'язані з каплицею. Коли вона була маленькою, вона двічі ходила до недільної школи і один раз до каплиці по неділях» [15, с. 33]; вона була досить тихою і спокійною дівчиною, та іноді в неї траплялися напади бурхливих веселощів, не зовсім природніх і це «[...] бентежило міс Фрост. Вона спостерігала за дивним обличчям дівчини, яке могло набувати вигляду горгульї. [...] міс Фрост відчувала, що ніколи, ніколи не знала нічого такого абсолютно чужого, незрозумілого й несимпатичного, як її кохана Віна» [15, с. 34]. Існують певні наміри виховати дівчину згідно загальним культурним правилам, але при цьому, доросла і

досвічена жінка не нав'язує молодій героїні думку про те, що єдина її уїль в житті – вийти заміж та навчитися народжувати дітей, бо вона – *жінка*. В. Гупаловська зробила влучне зауваження щодо зображення жінки саме в межах дому: «(воно – зображення) [...] зміцнює у суспільній свідомості загалом та свідомості жінок зокрема стереотипні уявлення про приватну сферу і домашні обов'язки як винятково компетенцію жінки-домогосподарки» [3]. Міс Фрост, вшановуючи старі традиції, все-таки, відходить від стереотипів, тим самим, *рятує* Альвіну.

Ми вважаємо, що постать міс Фрост мала суттєвий вплив на становлення Альвіною сильною та вольовою особистістю. Таким чином, перед читачем представлено новий для 19–20 ст. жіночий образ, який поступово розкривається у всіх концептах. Дослідженню розкриття Альвіни Хоутон в «фемінному», «феміністичному» і «жіночому» концептах ми присвятили статтю «Жіночі стихії: образ Альвіни Хоутон в романі Д. Г. Лоуренса “Згублена дівчина”» [16], в якій прослідкували розкриття кожного з зазначених концептів в різні періоди життя героїні, перетікання одного в інший. Д. Г. Лоуренс розкриває Альвіну не лише з точки зору біології: фізично вона є тендітна і ніжна, але сильна духом.

Героїня М. М. Каземі Меїн-ханум (Ханум – *خانم* (з фарсі) звернення до жінки: «леді», «мадам», «пані») також є єдиною донькою в родині пана Ф. ес-сальтане. Питання здобуття освіти головною героїнею майже не було висвітлено письменником, але важливо зазначити, що молода дівчина вміє читати і писати, що можливо, здивує читача, бо певно, що вона єдина освічена жінка в будинку свого батька. Процес здобуття освіти героїнею Меїн-ханум було пропущено письменником (зробимо припущення, що це було зроблено задля того, щоб викликати мимовільну думку, що сама дівчина хотіла бути освіченою, а не поповнювати собою *гарем жінок*, які нічого не знають і не розуміють, чим саме є роблять себе корисним та зручним *інструментом*, яким чоловік може користуватися, керуючись власними бажаннями та намірами).

Історична та культурна пам'ять передбачає передачу загально традиційних поглядів на устрій життя і традиції країн Східної культури не стають виключенням. Період доісламського невігластва залишив значний відбиток в історії і культурі мусульманського населення, виокремившись жадливим і, навіть, жорстоким відношенням до жінок. Нашу увагу привернула книга «Жінка під покровом ісламу» [1], яка презентує давні традиції країн і народів, єдиною вірою для яких був і залишається іслам. Так, наприклад, шокуючим відкриттям для нас стало те, що новонароджених дівчат могли закопувати живцем; звичайно, це не було загальною нормою, також такі

випадки не були частими, але той факт, що були сім'ї які « [...] вбивали своїх дітей через боязнь убогості» [1, с. 9] не може не обурити сучасну людину.

На територіях деяких країн був поширеним обряд Сутта, за канонами якого жінка не мала права продовжувати своє життя у випадку смерті її чоловіка: «...вона сходить на дрова, і, піднявши ногу покійного чоловіка, прикладає до неї свій лоб в знак покори йому, потім пересідає до його голови, поклавши свою праву руку на його тіло. Після цього розпалюють вогонь...» [1, с. 10]. Таке ідолопоклонство сьогодні може викликати бурну реакцію суспільства, бо чоловік не має бути втіленням божества для жінки, яка має віддати право на власне життя, для того, щоб прослідувати за ним в інший світ.

Зауважимо, що із становленням ісламу ситуація стосовно прав та свобод жінок змінилась, відбулась певна трансформація: «...іслам відкинув пануючі до нього несправедливі порядки щодо жінки, особливо коли її вважали істотою нижчого порядку, ніж чоловік...» [1, с. 15]. Та можна зазначити скоріше те, що закони для жінок стали менш *жорстокими*; здається, що культурні традиції давніх часів міцно закріпилися в свідомості людей.

Прослідковуємо інтенцію М. М. Каземі зобразити саме таку картину. Часи, країна і міста змінилися, а більшість людей – ні. «Жінка була подібна рабині» [1, с. 10] – здається, саме з такими настановами продовжують жити як чоловіки, так і більшість жінок у романі «Страшний Тегеран». Не дивлячись на те, що Меїн-ханум була дійсно освіченою і вихованою молодою дівчиною, яка воліла слідувати волі серця і бажань, її постійно оточували люди, які нав'язували ідею неповноцінності жінки порівняно з чоловіком, але як зазначає письменник: «Меїн не належала до тих нещасних, неосвічених перських дівчат, чия доля – покійно підкорятися чужій волі і які не можуть розібратися в тому, що відбувається в житті. Вона розуміла, що слухатися батька та матір і ставитись до них з повагою – обов'язок дочки. Але вона знала, що ця покора повинна мати межі» [17, с. 71–72].

Таким чином, виховання дівчини лише опосередковано впливає на неї, воно скоріше загартовує її. Через власні якості та характер, які вона має від народження, а не через правильне виховання вона є сильною жінкою, бо наважується вступити в конфлікт з рідним батьком, який бажає використати її як інструмент для досягнення мети і отримати давно омріяний пост серед депутатів: «Але ні, доки я живий, цьому не бувати, бо тільки за допомогою цього шлюбу я можу обробити так принца К., щоб він провів мене до депутатів голосами своїх селян» [17, с. 15].

На жаль, цей конфлікт має трагічний фінал для Меїн. Здається, вся трагедія полягає в тому, що дівчина не отримала жодної підтримки;

навіть її дурна і неосвічена, але в деякі моменти, описані письменником, все-таки, любляча мати, одного разу сказала слова, які стали фатальними: «Хіба можна доньці бути настільки зухвалою, щоб у такий спосіб накидатися на батька? Кого батько вибрав, за того й маєш вийти заміж. Хіба ти не знаєш, що батько має право свою доньку у вогонь кинути і вбити? На те він та батько!» [17, с. 73]. Жінка не знає іншої, нової реальності, хоча за законами ісламу «ні батько, ні опікун не мають права примусити дівчину вийти заміж проти її волі» [1, с. 20].

Трансформація героїні є руйнівною, тому її впевнено можна назвати занепадом. Найбільше вона була розкрита з точки зору «жіночого» концепту. Питання її розкриття в концептах «фемінному» і «феміністичному», на нашу думку, можна залишити відкритим для обмірковувань; інформація про те, як саме навчалась Меїн – відсутня взагалі, при тому, що дівчина є освіченою, так само, як і відсутня інформація щодо зацікавлення дівчиною питанням працевлаштування. Зробимо припущення, що спробою письменника розкрити героїню в «фемінному» концепті може бути зображення її сприйняття сімейного життя, як мистецтво, заради якого дівчина знаходить нетривіальне рішення кожен раз, коли стикається з новою проблемою.

Дослідивши кожен із обраних жіночих образів, можна припустити, що їм характерні деякі спільні риси: обидві героїні зображені сильними жінками, які не бояться вступити в конфлікт, чи то з родиною, чи то з містом, чи то з цілим суспільством з нав'язаними правилами і установками. Вони бажають будувати життя, керуючись власними бажаннями та ідеями. Доречно було б долучити концепцію «нестача» і «бажання» французького психоаналітика Ж. Лакана, яка стала основою методології досліджень психоаналітичної критики. Про це пише С. Криворучко: «[...] “бажання” і “нестача” у характеристиках героїв художніх творів. Я акцентую увагу на “бажання” та “нестачі” героя, які є “ключами” до розуміння психіки чоловіків і жінок на межі 20–21 століть» [13, с. 62]. Незадоволеність життям героїнь романів і «нестача» власних прав та свобод спричинило появу «бажання» створювати нову реальність та відходити від застарілих канонів.

Головною відмінністю, яку можна назвати згубною, є, як це не іронічно, – жіноче оточення героїнь. В першому випадку, ми бачимо як розумна і мудра жінка міс Фрост, поважаючи старі культурні традиції, виховує сильну та впевнену у собі Альвіну, тим самим готуючи і себе і молоду дівчину до нової реальності, реальності в якій є місце свободі для жінки. Друга ситуація показує наскільки згубним може бути виховання дівчини неосвіченою жінкою / жінками, які не сприймають, або не бажають сприймати нову реальність, тим самим, руйнуючи не тільки власне життя, а життя оточуючих жінок.

Ми не просто так припустилися думки, що жінки мусульманських країн, можливо, самі не бажають сприймати нову реальність. На такі роздуми вплинула стаття від *Iran International* за 2023 рік з досить провокативним заголовком – «Перша леді Ірану Джаміле Аламолгода під час інтерв'ю венесуельському телеканалу Telesur назвала “формою насильства” те, що жінки працюють і навчаються» [8]. Жінка вважає, що процес здобуття освіти та питання працевлаштування робить їх рівними з чоловіками і категорично з цим не погоджується. Вона наголошує на тому, що жіноче населення хоче «[...] щоб жінки залишалися жінками».

Тому ми можемо дійти висновку, що питання жіночого виховання та здобуття освіти залишається відкритим, а для деяких країн, навіть, проблемним, через те, що сама жінка не має бажання бути освіченою чи працевлаштованою; вона не хоче приміряти на себе нову роль в сучасному соціумі.

Висновки з дослідження. Епоха модерності призвела до розмивання стереотипів про те, що жінка має обмежуватися категоріями «жінка», «мати», «господиня», навпаки, ця епоха дала поштовх для розвитку [10]. На подібне зображення реальності претендують обрані нами письменники. Саме тому героїні Д. Г. Лоуренса і М. М. Каземі зображені оновленими, сильними жінками, які не бояться будувати соціальні стосунки та ламати стереотипи, які були нав'язані соціумом, що є не готовим, або просто не бажає сприймати нові закони епохи. Та все-таки, ми можемо прослідкувати певну різницю між європейською та східною жінкою. Героїня Альвіна *відитовхує* від себе патріархальні установи соціуму, тим самим доводячи, що жінка не є «Іншою», вона ламає уявлення про неповноцінність жінки. Героїня Меїн-ханум підтверджує, що жінка «Інша», бо знаходиться в центрі дискримінації саме через те, що вона – жінка. Доказом є думки Меїн-ханум: «У безнадійній самоті вона думала про те, як жахливо бути жінкою в цьому світі, де жінки такі нещасні. Вона довго плакала, уткнувшись у подушку, часто здригаючись» [17, с. 19].

Культура та традиції країн Європи та Сходу є кардинально різними, особливо щодо поглядів на буття жінок і їхні права. Залишається ще багато відкритих для роздуму питань як в одній культурі, так і в іншій, головним залишається той факт – що соціум має усвідомити значущість жінки, і прийняти її самостійність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдур-Рахман аш-Шиха. Жінка під покривом ісламу. / Перекл. з перс. Мухаммад аль-Гарбі. 63 с.
2. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство і культурологія. / Перекл. з англ. О. Погинайко. Київ : Смолскіп, 2008. 360 с.
3. Гупаловська В. Гендерні детермінанти суб'єктивного благополуччя жінок: теоретичний аналіз. *Соціогуманітарні проблеми людини*. 2010. No 4. С. 208–223.

4. Криворучко С.К. Екофемінізм як інструментарій для інтерпретації літературних творів (Д.-Г. Лоуренс «Згублена дівчина»). *Література в деталях: культурологічний аспект. Всеукраїнська наукова конференція (XXI Філологічні читання пам'яті Н. С. Шрейдер): Матеріали / Упорядник Т. Є. Пічугіна. Дніпро : Тріменс ЛТД, 2024. С. 47–51.*
5. Криворучко С. К. Літературна творчість Сімони де Бовуар: еволюція художніх образів: монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. ... с.
6. Криворучко С. К. Творчість Сімони де Бовуар у контексті літературного екзистенціалізму середини ХХ століття: дисертац. на здобуття наук. ступ. доктора філ. наук. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2013. 474 с.
7. Місце та роль жінки в традиціях мусульманського суспільства. / Феміністична майстерня. 2017. URL: <https://femwork.org/blog/2-mistse-ta-rol-zhinki-v-traditsiyah-musulmanskogo-suspilstva/>
8. Перша леді Ірану вважає навчання та роботу “формою насильства над жінками”. / Iran International. 2023. URL: <https://zmina.info/news/persha-ledi-iranu-vvazhae-navchannya-ta-robotu-formoyu-nasyilstva-nad-zhinkamy/>
9. Рогожа А. О. Жіноча освіта в мусульманській спільноті на прикладі роману М. М. Каземі «Жахливий Тегеран». *Література в деталях: культурологічний аспект. Всеукраїнська наукова конференція (XXI Філологічні читання пам'яті Н. С. Шрейдер): Матеріали / Упорядник Т. Є. Пічугіна. Дніпро : Тріменс ЛТД, 2024. С. 92–95.*
10. Шевчук Н. Жінка від античності до сучасності. URL: https://news.informer.od.ua/zhinka_u_riznyh_epohah
11. Ejupi, V., Siljanovska, L., Iseni, A. David Herbert Lawrence an Icon of Modernism. *European Scientific Journal, ESJ*, 10(11). 2014. P. 111–123. DOI: <https://doi.org/10.19044/esj.2014.v10n11p%p>
12. Kryvoruchko, S. Biographical fiction: love / patience in Oksana Zabuzhko's novel “Field Studies in sphere Ukrainian Sex”. *Avtobiografiya*. University of Padua. 2022. № 11. P. 293–310. DOI: <https://doi.org/10.25430/2281-6992/v11-014>
13. Kryvoruchko S. The Phenomenon of Power: Irvine Welsh *Filth*. *Astraea*, 4(1). Kharkiv, 2023. P. 48–65. DOI: <https://doi.org/10.34142/astraea.2023.4.1.03>
14. Kryvoruchko S. Ukrainian Identity of Vasyl Stus: the Concept of “Freedom” in the Movie “Prohibited”. *Balkanistic Forum*. 2024 (1). Issue No. 33/1. P. 221–239. URL: <https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=1069>
15. Lawrence, D. H. *The Lost Girl*. Middletown : DE, 2021. 394 p.
16. Rohozha A. Female elements: the image of Alvina Houghton in D. H. Lawrence *The Lost Girl*. *Astraea*, 3(2). Kharkiv, 2022. P. 41–53. DOI: <https://doi.org/10.34142/astraea.2022.3.2.03>
17. ۱۳۴۰.۲۹۰. تهران. ناشر آثار ریابر ارزش. مرتضی مشفق کاظمی، یادکاریکت شب. تهران مخوف.

Світлана Таратута,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології, перекладу
та зарубіжної літератури,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
<https://orcid.org/0000-0002-9236-1123>
м. Вінниця, Україна

Тетяна Мельник,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри германської філології, перекладу
та зарубіжної літератури,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
<https://orcid.org/0000-0002-2258-7389>
м. Вінниця, Україна

**Компаративний аналіз художнього твору та його кіноадаптації
як засіб осмислення літератури (на матеріалі роману
Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі»)**

**A comparative analysis of a literary work and its film adaptation
as a means of understanding literature
(based on F. Scott Fitzgerald's novel "The Great Gatsby")**

Анотація. Стаття присвячена питанню екранізації художніх творів та характеру їхньої співвіднесеності. Історія вивчення екранізації художніх творів відображає зміну підходів до зазначеного феномену. У статті простежено перехід від застосування у науці принципу *fidelity criticism*, який базувався на дослідженні ступеня відповідності екранізації літературному твору, до сприйняття кіноадаптацій як результату інтерсеміотичного перекодування. Зазначено роль кіносценарію, який об'єднує семіотичні простори різних видів мистецтва. У статті висунута ідея того, що зіставлення художнього твору з екранізацією може виступати шляхом поглиблення літературознавчого аналізу. Зазначена теза розкрита на прикладі компаративного аналізу роману Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі» та його екранізації 2013 р. Простежено відтворення ідейного змісту роману за допомогою кінематографічних засобів, як то план, ракурс, довжина кадра. Проаналізовано, яку роль в концепції кінострічки вони відіграють. Особливу увагу приділено дослідженню символіки кольорів у філь-

мі. Проаналізовано, яку роль кожний з кольорів відіграє у стрічці, як вони допомагають розкривати образи головних героїв, а також ступінь їхньої відповідності змісту художнього твору. У статті проаналізовано образну систему твору та кінострічки. Акцентовано увагу на підпорядкованості побудови образів головній ідеї твору – розвінчання американської мрії. Найяскравіше ця ідея простежена в постаті Гетсбі, все життя якого підпорядковано досягненню цієї мрії, уособленням та символом якої в романі виступає Дезі. Визначено роль кожного з героїв в ідейно-художньому змісті твору та авторській концепції. Простежено відповідність героїв роману їхньому втіленню у кінострічці. Зроблено висновки щодо ролі сцен та образів, які зазнали змін у процесі екранізації. Зазначено, що кіноадаптації відіграють велику роль у сприйнятті твору-першооснови, а використання компаративного аналізу твору та його кіноверсії, особливо моментів, де режисер відходить від канви твору, від авторської концепції, дає можливість поглибити літературознавчий аналіз.

Ключові слова: екранізація, інтермедіальність, інтерсеміотичний переклад, компаративний аналіз, зіставлення твору і екранізації, символіка кольору, візуальні засоби, кіносценарій, ракурс, американська мрія, авторська концепція.

Summary. The article is dedicated to the issue of adapting literary works into films and the nature of their correlation. The history of studying the adaptation of literary works demonstrates a shift in approaches to this phenomenon. The article traces the transition from the application of the fidelity criticism principle in science, which was based on examining the degree of fidelity of the film adaptation to the literary work, to perceiving the film adaptation as a result of intersemiotic translation. The role of the film screenplay, which unites semiotic spaces of various arts, is noted. The idea is proposed that juxtaposing a literary work with its film adaptation can serve as a way to deepen literary analysis. This thesis is illustrated through a comparative analysis of F. Scott Fitzgerald's novel "The Great Gatsby" and its 2013 film adaptation. The reproduction of the ideological content of the novel through cinematic techniques such as shot composition, camera angle, and shot duration is examined. The article analyzes the role each of these elements plays in the film's concept. Special attention is paid to studying the symbolism of colors in the film and what role each of the colors plays in the film, how they help reveal the characters' images, and the degree of their correspondence to the content of the literary work. The article analyzes the imagery system of the literary work and the film. Emphasis is placed on the subordination of the construction of characters to the main idea of the work – the debunking of the American Dream. This idea is most vividly traced in the character of Gatsby, whose entire life is devoted to achieving this dream, personified and symbolized by Daisy in the novel. The role of each character in the ideological and artistic content of the work and the author's concept is defined. The correspondence of the characters in the novel to their embodiment in the film is traced. Conclusions are drawn regarding the scenes, roles, and images that underwent changes in the process of adaptation. It is noted that film adaptations play a significant role in the perception of the original work, and the use of comparative analysis between the literary work and its film version,

especially moments where the director deviates from the canvas of the work, from the author's concept, allows for a deepening of literary analysis.

Key words: *film adaptation, intermediality, intersemiotic translation, comparative analysis, juxtaposition of literary work and film adaptation, color symbolism, visual techniques, film screenplay, camera angle, American Dream, authorial concept.*

Вступ. У сучасному світі література та кіно співіснують, збагачуючи та підживлюючи один одного, незважаючи на доволі молодий вік кіномистецтва у порівнянні з багатовіковою літературною традицією. Вже на зорі свого існування кіноіндустрія почала послуговуватися надбаннями літератури. «Так, вже у 1902 р. французький режисер Ж. Мельєс знімає перший у світі науково-фантастичний фільм «Подорож на місяць», заснований на романах популярних на той час Ж. Верна та Г. Уеллса» [5, с. 128]. Також «Жорж Мельєс в 1902 р. переніс на екран роман Даниеля Дефо «Робінзон Крузо» [1, с. 205]. З тих пір кіноадаптації художніх творів стають дедалі численнішими та якіснішими.

Поступово взаємини двох зазначених видів мистецтва стають предметом вивчення науковців, які досліджують різні аспекти взаємодії літератури і кіно. У нашій науковій розвідці ми пропонуємо зіставлення художнього твору з екранізацією як шлях поглиблення літературознавчого аналізу.

Методологія та методи дослідження. В процесі дослідження використано компаративний, історико-літературний, герменевтичний методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історія вивчення екранізацій художніх творів відображає зміну підходів до зазначеного феномену. Ґрунтовні дослідження цього питання містять роботи О. Дубініної [3; 4]. Наявні в науці класифікації екранізацій свідчать про те, що доволі довгий період в основі підходу до них лежав критерій «схожості-несхожості» літературного та кіноматеріалу. Зазначений принцип отримав назву *fidelity criticism*, що означало дослідження ступеня відповідності екранізації літературному твору. Фактично він бере початок з роботи 1957 р. «Роман у фільм: перетворення художньої літератури на кіно» Дж. Блюстоуна, який заклав основи компаративного підходу до аналізу кіноадаптацій, негативно ставлячись як раз до їхньої неминучої відмінності від твору-першоджерела [7]. Зазначений підхід проіснував у кінознавстві більше двадцяти років і сьогодні не втратив остаточно своїх позицій, незважаючи на те, що в компаративістиці виникає низка серйозних нових поглядів на феномен екранізації: «справжнім проривом у теорії екранізації початку ХХІ ст. можна вважати концептуально-понятійні компаративні дослідження <...>, наукової переконливості

в наукових колах набувають такі твердження, як: екранізація – це інтерпретація, екранізація – це переклад, екранізація – це явище інтертекстуальності [3, с. 45].

«Завдяки фундаментальним дослідженням у сфері семіотики кіно та літератури (К. Метц, Р. Барт, У. Еко, Ю. Лотман) семіотичний підхід набуває особливої ваги у вивченні екранізацій [3, с. 45]. Саме його відстоює у своїй роботі «Теорія адаптації», написаній у 2006 р., канадська компаративістка Л. Хатчеон, схвалюючи перехід досліджень у царину інтермедіальності й стверджуючи, що будь-яка екранізація художнього твору – це результат інтерсеміотичного перекладування, переклад з мови однієї знакової системи мовою іншої [8, с. 17].

Важливим етапом у процесі цього інтерсеміотичного перекладу стає сценарій, який об'єднує семіотичні простори різних видів мистецтва завдяки тому, що «природа кіносценарію дуальна, де слово слугує візуальному образу» [2, с. 122]. На думку О. Довбуша, кіносценарій – це «початкова стадія інтерсеміотичного перекладу. Він <...> ще є літературою й водночас уже належить кіно» [2, с. 123]. Отже, наступний крок у інтерсеміотичному перекладі належить зробити вже режисеру, оператору, художнику та іншим кіномитцям, цей крок полягає в створенні візуальних образів з використанням кінозасобів, що будуть презентувати семіотичний простір кіно, як то план, ракурс, довжина кадру, колір тощо.

Всі ці засоби відіграють важливу роль у відображенні ідейно-художнього змісту твору. Причому аналіз використаних засобів, з нашої точки зору, може поглибити розуміння літературного твору, який став основою для екранізації. У нашому випадку це твір Ф.С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі», що зазнав 5 екранізацій, перша з яких була зроблена за життя автора і не отримала його схвальної оцінки. У дослідженні ми звернулися до останньої кіноверсії твору, знятої режисером Базом Лурманом у 2013 році.

Відтворення ідейного змісту роману в кіно відеозасобами

У романі відтворено життя США періоду епохи Процвітання. Перша світова війна, що призвела до величезних людських втрат і матеріальних спустошень у країнах Європи, стала однією з причин бурхливого економічного розвитку США, на території яких не було воєнних дій, натомість країна стала головним постачальником військових матеріалів, продовольства і сировини. Отже, в процесі війни країна значно збагатіла, в результаті чого піднявся також рівень життя середніх американців. Крамниці були переповнені дешевими товарами. Автомобіль став доступний всім: машину міг купити більш-менш кваліфікований робітник з двох чи трьох зарплат.

І велика нація з головою поринула у задоволення. Один за іншим відкривалися численні дансинги, нічні клуби, ресторани. Приватні

магазинчики, що торгували всякою всячиною, стрімголов багатіли й перетворювалися на модні салони. Річкою лилося спиртне – в пресі й в конгресі стали говорити, що нація елементарно спивається. Результатом стало проголошення сухого закону, порушення якого, до речі, і допомогло збагатитися головному героєві роману. Там, де гроші і спиртне, там злочинність і корупція. Але Америка танцювала, співала, веселилася. Запальні ритми, нові мелодії.

У кінострічці автори відтворюють розмах розвитку країни, візуалізуючи його складові й підсилюючи ефект закадровим коментарем. Своєрідний *ракурс* – зйомки з висоти пташиного польоту – дають можливість побачити заповнені автомобілями автостради. Запальні вечірки, які Гетсбі влаштовує на своїй віллі, шокують розмахом, багатством, музичними та танцювальними номерами, костюмами гостей тощо. Біржі, фірми нагадують величезні мурашники, постійний рух працюючих там відтворює бурхливість життя, де робляться великі гроші, за якими женуться всі. Навіть оповідач Нік Каррауей, який мріяв стати письменником, зауважує, що ці мрії в минулому, він читає довідники з економіки і займається цінними паперами.

Використані в картині *плани* зйомки підсилюють головну ідею твору. За рахунок далеких планів демонструються масток подружжя Б'юкененів та будинок Гетсбі. Обидві будівлі не просто розкішні, а нагадують палаци, вирізняються гарною архітектурою, розміром, багатством інтер'єру, величезною територією з декоративною рослинністю тощо. Вони розташовані один навпроти одного, розділені водоймою, і явно конкурують між собою. Далекі плани, використані режисером, повторюються: камера поступово знижується та наближається, щоб глядач міг оцінити ступінь розкішності будівель.

Повноцінним далеким планом стає зйомка затоки, що розділяє ці будинки. Камера летить, перетинаючи водойму: саме цей шлях щоденно долав погляд закоханого Гетсбі.

Далекі плани, що починаються зйомками згори, використовуються і при показі Нью-Йорку, що додає певної планетарності охопленню, символізуючи глобальність проблеми при описі Америки 20-х років ХХ ст. Коли камера знижується, ми можемо розгледіти круглі днища жовтих капелюхів, схожих на золоті монети, а голос за кадром у цей час промовляє, що корпорація Уолл-Стріт обіцяла легкий прибуток всім молодим та амбітним.

Далекий план використовується, коли Нік з Гетсбі мчать на автомобілі по мосту. Автор стрічки демонструє міць і красу міста: щоб жити у ньому, потрібно багато грошей.

Певну роль у досягненні мети відіграє і *довжина кадрів*, використана режисером. На початку фільму швидкість зміни коротких кадрів вражає. Одна картинка миттєво змінює іншу – шалений ритм

життя дається взнаки: нагнітання подій, вечірки, біржа, молодість, веселощі.

Спостерігається навіть певне протиставлення роботи і розваг. У сцені на пляжі кадри, що демонструють веселощі, дівчат, музику тощо, швидко змінюють один одного, нагадуючи калейдоскоп. Вони протиставляються довгим кадрам, які показують Ніка, що намагається читати книжки з економіки.

Символіка кольорів у фільмі

Одну з найголовніших ролей у кінострічці відіграє *гама кольорів*. Питанням кольору одним із перших зацікавився Йоганн Вольфганг Гете, чий інтерес був спрямований на психологічний вплив кольору на людину. Й. Гете розділив кольори на позитивні (жовтий, помаранчевий та червоний), що викликають позитивну реакцію та покращують настрій, негативні – насамперед синій, який відрізняється тривожністю та викликає смуток, і нейтральні – це зелений. Існують дослідження стосовно символіки кольору, водночас, безумовно, цей символізм не є незмінним та постійним.

У стрічці «Великий Гетсбі» символіка кольорів дає можливість автору вибудувати власну концепцію, продемонструвати своє сприйняття окремих образів, підкреслити певні риси, зробити власні акценти, які іноді суперечать концепції автора літературного твору.

З самого початку фільму увага глядача підпорядкована *білому* кольору, який створює настрій, що різко дисонує з яскравою літньою зеленню періоду, коли відбуваються події, описані в творі. Зберігаючи роль оповідача за Ніком, який стає фактично єдиним справжнім другом головного героя твору, режисер вводить у фільм психоаналітика: йому Нік розповідає про події, свідком яких він став. Білий лікарський халат, білий сніг на вулиці, білий іній на вікнах одразу створюють антитезу літньому теплу, розкішній зелені, теплу почуттів. Все це тепер навечно поховано в пам'яті Ніка, який дуже важко пережив історію, що розгорталася на його очах. Холодна безодня втрати друга і розчарувань в оточуючих людях якомога краще відтіняються холодністю зими та майже мертвою білизною. А необхідність психологічної допомоги знімає з історії, яку він розповідає, наліт інтрижки, переводячи її в розряд трагедії.

Білий набуде абсолютно протилежного значення, коли в романі з'явиться Дезі. Саме з нею цей колір буде тісно пов'язаний більшу частину фільму. Білі штори, немов паруси, розвіються свіжим вітром, і серед цієї пишноти на тлі білих меблів з'явиться вона, ніжна, гарна, білява (на відміну від роману, де її волосся описане як темне), у білому одязі, з прозорими сережками у вухах. І Нік буде захоплений цією красою, як неймовірним дивом. Потім з'являться білі квіти, біла скатертину на столі, білі свічки. І все це буде символізувати ніжність,

чистоту, жіночність. Навіть під час розмови Дезі з Ніком вони пройдуть повз кущі з білими трояндами. Цей символ буде постійно підкріплюватися: у ретроспективних кадрах юна Дезі також буде одягнена у білу сукню та білий капелюх, білим буде коштовне намисто, подароване їй на весілля Томом, сама весільна сукня. Білими будуть шматочки листа Гетсбі, який вона отримує безпосередньо перед весіллям.

Нагнітання білого продовжиться, коли Гетсбі буде готуватися до зустрічі з Дезі: білі плити та білий фонтанчик, який він накаже встановити в саду Ніка, білий костюм Гетсбі, неймовірна кількість білих квітів, якими він обставить маленький будинок Ніка в очікуванні коханої. Білий колір тут цілком виправданий. У сприйнятті Гетсбі Дезі навіки залишилася символом чистоти та первозданності, його першим коханням та недосяжною мрією.

Білий колір, пов'язаний з Дезі буде відігравати досить оманливу роль: удавана зовнішня чистота та первозданність дисонують із внутрішньою порожністю героїні, яку так і не зрозуміє Гетсбі, адже до самого кінця буде чекати телефонного дзвінка від своєї коханої, яка зрадила його чисті (недарма образ Гетсбі у сцені зустрічі з Дезі постане в білому кольорі) почуття. Отже, білий колір, що символічно пов'язаний з героїнею, роздвоюється на протилежні складові: зовнішня чистота й непорочність і внутрішній холод і зрадливість.

Синій стає чи не найголовнішим, повністю відповідаючи символіці, яку надав йому Й. Гете, віднісши цей колір до негативних. Тотальна самотність заповнює кінострічку разом зі всепоглинаючим синім. Синього кольору перстень Гетсбі (план-деталь, на якому постійно фокусується увага). Глядач бачить його ще до появи обличчя героя. Впродовж фільму Гетсбі майже завжди показаний нам на синьому фоні. Чи то причал, де він вдивляється в далекий зелений вогник своєї надії на синьому тлі затоки, чи то синій колір вечора або ночі. Гетсбі в оточенні синього, навіть коли він серед гостей. Один з персонажів стрічки каже: «Мені ще не зустрічалася жодна людина, яка б знала справжнього містера Гетсбі». Отже, синій колір у фільмі символізує повну самотність ніким не зрозумілої людини, зраженої у своїх кращих почуттях, фатальну самотність серед натовпу.

Синій колір оточує не тільки Гетсбі, але й Ніка. Він також самотній у свої 30 років і не бачить себе щасливим у найближчому майбутньому. До речі, якщо говорити про автобіографічність твору, то, безумовно, Гетсбі та Нік – дві складові особистості Френсіса Скотта Фіцджеральда, який очима Ніка досліджує «американську мрію», а на прикладі Гетсбі демонструє її ілюзорність, яку відчув у своєму житті.

Важливу роль відіграє *зелений*. Найчастіше це колір літньої природи: розкішні будинки потопають у зелені. Але найбільшого

символізму зазначений колір сягає в сценах, де Гетсбі, мріючи про Дезі, вдивляється у зелений вогник надії, який яскраво прописаний Ф. С. Фіцджеральдом у романі, вогник і стає певним символом нездійсненої мрії.

Надзвичайно конкретна роль у кінострічці надана *червоному* кольору. Він входить у стрічку разом з коханкою Тома Б'юкенена Міртл. Глядач ще не бачить її обличчя, але крупним планом показані її вигадливі червоні панчохи, потім червоні елементи її сукні, потім браслети і, нарешті, губи та руде завите волосся, червоні нігті. Червоний колір взагалі весь час буде пов'язаний з Міртл. Завдяки символіці кольору режисер вибудовує певне протиставлення Дезі й Міртл. Одна постійно подається в білому, друга в червоному кольорі. За рахунок гри кольорів автор протиставляє найсуттєвіші, з його точки зору, характеристики героїнь: чистоту і порочність, ніжність і брудну пристрасність, елегантну стриманість і вульгарність.

Саме образ Міртл буде розвиватися за допомоги нагнітання червоного. Червона квартира, яку для зустрічей зі своєю коханкою знімає Том. Куток червоної хустинки, який виділяється на фоні його темного костюма. У всіх гостей, які приходять до цієї квартири, яскраво виражені елементи червоного в одязі або макіяжі. Апогеєм стає червона сукня самої Міртл та червона стрічка в її волоссі. Цікаво, що у романі Міртл у зазначеній сцені одягнена в кремовий шифоновий наряд.

Червоний у фільмі – це символ пристрасності, але пристрасності брудної, розпусної, тваринної. Гости, які зібралися на цю вечірку, напиваються до непритомного, нелюдського стану. Червоний будинок, де все це стається, з червоними балконами показаний як сукупність гнізд розпусти.

Сцена вечірки закінчується сваркою Тома з Міртл. У романі Том, розізлившись на свою коханку, різким ударом розбиває їй обличчя в кров. У фільмі удар теж присутній, але крові немає: занадто багато червоного. Закривавлене обличчя Міртл на цьому червоному фоні не мало б такого ефекту, крім того, режисер не схильний викликати в глядача жалість та співчуття до Міртл.

Жовтого кольору в романі небагато, але він виділяється з-поміж інших на вечірці Гетсбі: жовтими яскравими плямами на тлі вишуканих нарядів гостей виглядають сукні танцівниць, кидається в очі келих із соком жовтого кольору, вся підлога усіяна блискітками золотого кольору. Серед розкоші будинку Гетсбі виділяється золото *органа*. Ну і, звісно, яскраво-жовтий автомобіль Гетсбі, якому належить стати машиною смерті. Печатка золота, багатства лежить на всіх предметах цього кольору. До речі, в романі автомобіль Гетсбі не жовтий, а кольору збитих вершків. Отже розкішний кабриолет, який

носиться з неймовірною швидкістю по дорогах, асоціюється в режисера з всеможливістю та вседозволеністю його хазяїна.

Образна система в романі й екранізації

Як зазначалося, головною метою Ф. С. Фіцджеральда було розвінчання «американської мрії», що він і робить завдяки не досить розгалуженій системі образів. І кожний з них відіграє свою роль при вирішенні цієї задачі.

Безумовно, одна з найголовніших належить Гетсбі – людині, яка ще в дитинстві поставила перед собою завдання вибратися з бідності. У фільмі відсутній момент, коли на похорон сина приїздить батько, він показує Нікові щоденник юного тоді ще Джея Гетца, який свідчить про цілеспрямованість і силу характеру хлопця.

«Американська мрія», набута в дитинстві, підкріплена спілкуванням з мільйонером Деном Коді, гроші якого, заповідані Гетсбі, він так і не одержав, отримує своє людське втілення, коли молодий офіцер знайомиться з красунею із заможної родини Дезі. Гетсбі розуміє, що без грошей йому ніколи не завоювати права завжди бути поряд зі своєю коханою. Отже, гроші для нього не самоціль, а перепустка у світ багатства, який у його свідомості тотожний світу щастя. Його «американська мрія» не сліпе накопичення, вона облагороджена романтичним коханням, якому він присвячує все своє життя.

Можемо відзначити, що кінообраз Гетсбі майже відповідає своєму романному втіленню. Що ж до образу Дезі, то він дещо поглиблений та пом'якшений. Дезі можна розглядати як символ «американської мрії», до якої прагне Гетсбі, порожньої та оманливої, яка натомість приваблює людей своєю святковою обгорткою.

Якщо говорити про трактовку цього образу в романі, то впевнено можна сказати, що перед нами абсолютно порожня, фальшива, залежна від чужої думки, від чоловіка, несамодостатня особистість. Навіть її страждання з приводу зради чоловіка, які здатні розчлупити читача й викликати співчуття до героїні, нетривалі, адже дуже швидко стає зрозумілим, що вона не здатна приймати самостійні рішення, воліє переживати приниження, але не змінювати ситуацію.

Однією з центральних сцен як у романі, так і в кінострічці стає перший візит Дезі до будинку Гетсбі. У фільмі ця сцена знята надзвичайно майстерно. Нижній ракурс, захоплений погляд Дезі, яким вона сприймає розкішне убранство дома, звеличує старання Гетсбі й додає блиску інтер'єру. Огляд будинку закінчується сценою, коли Гетсбі у захваті кидає до ніг Дезі купу своїх сорочок, надзвичайно якісних, гарних і дорогих.

У романі ця сцена теж посідає значне місце. Але у фільмі знову використовується нижній ракурс. Гетсбі стоїть на іншому ярусі, що символізує його сьгоднішнє становище, статус. Дезі як заворожена

дивиться на нього знизу, дивиться на сорочки, які падають до її ніг, і, розчулена, починає плакати. Чому саме зараз, адже було так багато романтичних моментів до цього?

Письменник дуже стримано описує цю сцену, залишаючи читачеві домислити, доаналізувати запропоновані сцени: *«Дезі раптом здушено зойкнула і, опустивши голову на сорочки, зайшлася плачем.*

– Такі гарні сорочки,– ридала вона, і м'які складки тлумили її голос.– Мені так гірко, бо я ніколи не бачила таких... таких гарних сорочок...» [6].

І все. У фільмі ця сцена коментується закадровим голосом Ніка: «П'ять втрачених років горіли у Дезі на губах». Такою є інтерпретація режисера. З нашої точки зору, така інтерпретація дещо спрощує ідею, закладену Ф. С. Фіцджеральдом як у цю сцену, так і у весь роман.

П'ять років накопичення багатств Гетсбі свідчить про те, що він добре розуміє, з ким він має справу. Він знає, що тільки так він міг привабити Дезі. Реакція коханої передбачена Гетсбі. Він не просто так всіма правдами та неправдами заробляв ці шалені гроші. Трохи пізніше, коли він буде з'ясовувати стосунки з Томом, він скаже йому: *«Дезі ніколи вас не кохала. Вона вийшла за вас заміж, тому що я тоді ще був бідний, а вона втомилася чекати»* [6]. Він знає, що Дезі ніколи б не була з ним, якби він не мав зараз цих грошей і можливостей. Ф. С. Фіцджеральд, описуючи Дезі, акцентує увагу на тому, що її постійно оточують речі, багато речей, дорогі речі, розкіш, і поза цих речей навіть сам Гетсбі не уявляє собі існування своєї коханої.

Опису голосу Дезі у романі приділено особливої уваги. Він описується як манливий, заворожуючий, голос із придиhamням, що справляє особливе враження на чоловіків. Але однією з головних характеристик цього голосу є те, що в ньому бринять гроші. Цікаво, що так про її голос у романі говорить сам Гетсбі.

Отже, він добре розуміє, що перед ним людина, яка не в змозі оцінити душевні якості, але розчулюється від якісних чоловічих сорочок та їхньої кількості. Гетсбі розуміє це, але не перестає кохати Дезі та жадати повернути її в своє життя. Саме ця сцена із сорочками дає можливість ще раз акцентувати увагу на сутності «американської мрії», символом якої, як вже було зазначено, стає Дезі: ілюзії, оманливої і бажаної одночасно, жага якої перевершує логіку її порожнечі. У фільмі фраза про дзвін грошей у голосі Дезі опущена. Образ Дезі поглиблений та більш романтизований у порівнянні з романом. Особливо чітко це показано у сцені, коли Том і Гетсбі, з'ясовуючи стосунки, борються за Дезі.

У романі Том – привабливий блондин. У фільмі образ набагато бруталніший. Він темноволий, з характерними вусиками, його

зовнішність більш груба, ніж описана у книзі. Весь час педалюється його фізична сила. На початку фільму, коли Нік вперше приїздить у гості до Б'юкененів, режисер, використовуючи нижній ракурс, показує, як Том біжить до Ніка, і Нік, який і так нижчий за Тома, відчуває явний дискомфорт і навіть пригинається, начебто очікуючи удару, хоча вони з Томом знайомі ще з університетських часів і завжди були в хороших стосунках.

Том символізує собою світ багатих від народження, який так вабить Гетсбі й до якого він так хотів би належати. В образі Тома акцентується його зверхність, неповага до людей, навіть рівних йому за статусом. Інших він взагалі за людей не вважає. Йому властиві цинізм, агресія. Він расист за своїми переконаннями. Жінками він користується і завжди поводить себе як хазяїн, власник. Так само він ставиться і до Дезі, постійно зраджує її, але вважаючи себе людиною, яка має право на це й на вірність і відданість своєї дружини. Розуміння того, що Дезі кохає Гетсбі, а отже, виникає загроза його чоловічому статусу, наймовірніше нервує його.

У фільмі це передається за допомогою досить вдаливих планів-деталей. Нервозність Тома декілька разів фіксується у тій силі, з якою він розминає свою сигару у попільничці, а потім наростаюча злоба, що межує з внутрішньою агресією втілюється у рухах ножа, яким слуга у стрічці відколює шматочки льоду від цілої глиби. Рухи різкі, сильні, у них відчувається напруженість атмосфери. До того ж на відміну від роману, де зазначена сцена відбувається в номері отеля, автор кінострічки знову переносить нас у задумливу інтер'єр червоної квартири, де раніше Том зустрічався з Міртл, що також накладає певний відбиток на все емоційне забарвлення сцени.

Як у романі, так і у стрічці сцена з'ясування стосунків між Гетсбі та Томом має велике значення, але вирішена трохи по-різному, що, безумовно, впливає на тлумачення головних образів. У кожного з героїв на цю сцену свої сподівання. Гетсбі розглядає її як останній крок у своєму нелегкому шляху до Дезі. Він щиро вірить, що залишилось небагато: Дезі скаже Тому, що вона його ніколи не кохала, і піде від нього до Гетсбі. І спочатку складається враження, що так воно і буде. Але Том, який, по-перше, побачив певну схильність своєї дружини до Гетсбі, а по-друге, незадовго до того дізнався, що чоловік його коханки хоче поїхати з цього міста разом зі своєю дружиною, раптом відчуває, що дві жінки, які так зручно для нього співіснували в його житті, виконуючи кожна свою місію, неочікувано починають вислизати, переходить у наступ.

Він зібрав відомості про бутлегерську діяльність Гетсбі і цим хоче вразити Дезі. Він дуже добре знає свою дружину і гарно вміє маніпулювати її свідомістю. Гетсбі для нього не конкурент за

визначенням, адже для Тома люди, які не мають багатства від народження, – це нижча каста, скільки б грошей і яким чином вони б не заробили за своє життя. Йому взагалі байдуже, як саме Гетсбі заробив свої гроші. Його обурює, що цей вискокча зазіхнув на його спокій, на його спосіб життя, на його статус, на його власність, якою він вважає свою дружину. Він знає, що вона несамостійна особистість, що вона залежна від чужої думки, насамперед від думки світського товариства, частиною якого вона є, чим і користується. Навряд чи Дезі сама замислювалася над природою багатства Гетсбі, навряд чи її так вразила аморальність джерел його прибутків, але думка про те, як на це можуть зреагувати в світі, вразила її. Том грає на її вразливості, нагадуючи про певні романтичні моменти їхньої юності, примушуючи Дезі визнати, що, коли вона виходила за нього заміж, вона кохала його. Тим самим він вибиває ґрунт з-під її ніг і позбавляє впевненості у своїх думках і вчинках. Тепер Дезі воліє не виходити із зони свого дискомфортного комфорту, до якого вже давно призвичаїлася за час їхнього з Томом подружнього життя. Таку сцену ми спостерігаємо в романі.

Режисер фільму дещо змінює ситуацію. Якщо в романі Гетсбі, незважаючи на бурхливість своїх емоцій, під час розмови з Томом поводить себе абсолютно виважено та пристойно, то у стрічці емоції беруть гору і він фактично кидається на Тома, демонструючи свою силу, ненависть, а разом з тим невміння поводити себе у світському товаристві. Дезі, перелякана агресивною поведінкою Гетсбі, розуміє свою помилку, і саме це стає головним мотивом її поведінки та зміни рішення на користь свого чоловіка. Таким чином, у фільмі образ Гетсбі суттєво знижений, в той час як образ Дезі сприймається як більш позитивний, ніж у романі. Її розчарування у Гетсбі-мужлані очевидне і мотивоване.

Дещо по-різному вирішена сцена похорону Гетсбі. У романі провести свого сина в останню путь приїздить батько Гетсбі. У фільмі Нік нікого не може вмовити прийти на похорон. Самотній Гетсбі у труні з яскраво-червоною тканиною всередині на тлі величезної зали викликає співчуття. В цілому ідея цієї сцени в романі та фільмі в сутності має однакову спрямованість: життя яскравої людини пройшло безслідно: немає нікого, хто захотів би попрощатися з ним у день його смерті. Шалені гроші не зробили його щасливим.

Образ оповідача Ніка в романі слугує ще одним засобом розвінчання «американської мрії». Гетсбі залишився вірний своїй мрії: до останнього моменту він чекає телефонного дзвінка своєї коханої, так і не розуміючи, що ця історія вже закінчена. Нік же стає людиною, на очах якої розгортаються всі події і яка має винести головні уроки зі всього, що сталося з його другом.

Якщо в романі в якості головної ідеї насправді можна виділити розвінчання «американської мрії», що перш за все простежується в тому, що життя талановитої людини було розтрачене в гонитві за сумнівною метою, то в фільмі акцент дещо змінений. Остання сцена – Нік закінчує свої нотатки про Гетсбі й до заголовку книги, яку він називає його прізвиськом, додає слово Великий. У фільмі є сцена, де Гетсбі міркує про те, що йому всього лише 32 роки і що він може стати великим. Комета, що летить високо в небі, ніби символізує траєкторію життя Гетсбі, якщо він забуде, що втратив Дезі й продовжить жити далі. Нік відчуває скорботу і захоплення Гетсбі, світлою і талановитою людиною, яка була зраджена своїм оточенням. «Ви кращий, ніж вони всі», – скаже Нік Гетсбі напередодні його загибелі, і в цьому буде закладена провідна ідея фільму.

Висновки з дослідження. Будучи результатом інтерсеміотичного перекодування, кіноадаптації відіграють велику роль у сприйнятті твору-першооснови. Використання компаративного аналізу твору та його кіноверсії, особливо моментів, де режисер відходить від канви твору, від авторської концепції, дає можливість поглибити літературознавчий аналіз. Аудіовізуальні прийоми кіно також допомагають осягнути події та образи, змальовані у художньому творі, відіграючи роль певних символів та акцентуючи важливі аспекти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бессараб А.О. Соціально-комунікаційний аспект взаємодії мистецтва книги та кіно у формуванні інтересу до читання. *Поліграфія і видавнича справа*. 2016. Випуск 1 (71). С. 203–208.
2. Довбуш О.І. Кіносценарій як засіб вербальної візуалізації літературного твору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2015. № 17. Т. 1. С. 122–124.
3. Дубініна О. Екранізація літературного твору як предмет компаративного дослідження. *Слово і Час*. 2016. № 2. С. 40–53.
4. Дубініна О. Екранізація літературного твору: семіотичний аспект. *Іноземна філологія*. 2014. Вип. 126. Ч. 1. С. 89–97.
5. Таратута С.Л. Компаративний аналіз літературного твору з екранізацією як методичний прийом (на матеріалі роману П.Зюскінда «Парфуми»). *Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультимедіальному просторі: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 26 жовтня 2022 р. Вінниця / гол. ред. О.М. Ігнатова. Вінниця: ТОВ «Друк». 2022. С. 128–131.
6. Фінджеральд Ф.С. Великий Гетсбі. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=1164>
7. Bluestone G. *Novels into Film: The Metamorphosis of Fiction into Cinema*. Baltimore, 1957. 237 p.
8. Hutcheon L. *A Theory of Adaptation*. New York – London: Routledge, 2006. 304 p.

Вікторія Чуб,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри романо-германської філології

факультету іноземних мов,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0000-0002-2822-1046>

м. Харків, Україна

Інга Яценко,

старший викладач кафедри романо-германської філології

факультету іноземних мов,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

<https://orcid.org/0009-0002-1444-1934>

м. Харків, Україна

Художні репрезентації України та українців у французькій літературі: еволюція етнообразу від Гюго до Леві

Artistic representations of Ukraine and Ukrainians in French literature: evolution of the ethno-image from Hugo to Levy

Анотація. Статтю присвячено дослідженню етнообразу українців у французькій літературі і прослідженню його еволюції, починаючи від поетичних творів XIX століття та закінчуючи сучасними французькими романами. Аналіз гетерообразу як маркеру сприйняття французами української нації набуває особливої актуальності в контексті подій сьогодення. Виявлено, що українські алюзії та ремінісценції у французьких літературних творах XIX століття були поодинокими та мали переважно ознаки екзотичного, були пов'язані з козацькою тематикою, як-то в поемах «Мазепа» Віктора Гюго (1829 р.) та «Відповідь запорозьких козаків турецькому султанові» Гійома Аполлінера (1913 р.), де український національний образ був побудований на таких імаготемах, як волелюбство, непокоря, зухвальство. Аналіз епістолярних творів Оноре де Бальзака підтвердив, що в уявленні французів того часу Україна поставала як чужий і романтизований край. Виявлено, що у французькому романі зламу XX–XXI століть українські алюзії переважно згадуються в одному асоціативному рядку з імаготемами Чорнобиля, техногенної катастрофи, корупції, злочинності тощо, прикладом чому є роман «Вагомі причини померти» Морган Одік (2019 р.), при чому відокремлення українського гетерообразу від пострадянського не було типовим. У сучасних художніх творах ключовою імаготемою стає війна в Україні, як-то в романах «Донбас» Бенуа Віткіна (2020 р.) та «Симфонія монстрів» Марка Леві (2023 р.). Зіставлення образів українців у них

свідчить про зміни в українському етнообразі, а саме виявляє перехід від стереотипного бачення корумпованої нації у пошуці власної ідентичності до репрезентації українців як представників європейської нації, яка в умовах війни виявляє свої найкращі сторони, як-то гуманність, гідність, сміливість, єднання і взаємодопомога, розум і хоробрість. Висновлено, що проаналізовані твори демонструють оновлення гетерообразу України та українців у французькій літературі, його перехід від образу «чужого» до «інішого», що є проявом реактуалізації західними суспільствами національної ідентичності та суб'єктності України.

Ключові слова: імагологія, національний імідж, етнічний стереотип, українські алюзії, французький роман, Віктор Гюго, Бенуа Віткін, Марк Леві.

Summary. *The article is devoted to the study of the ethno-image of Ukrainians in French literature and traces its evolution, starting from the poetic works of the nineteenth century and ending with contemporary French novels. The analysis of the hetero-image as a marker of the French perception of the Ukrainian nation is of particular relevance in the context of current events. It is found that Ukrainian allusions and reminiscences in French literary works of the nineteenth century were rare and had mainly signs of the exotic, were associated with Cossack themes, such as in the poems “Mazepa” by Victor Hugo (1829) and “The Response of the Cossacks of Zaporizhzhia to the Turkish Sultan” by Guillaume Apollinaire (1913), where the Ukrainian national image was built on such imagothemes as freedom-loving, disobedience, and audacity. The analysis of the epistolary works of Honoré de Balzac confirmed that in the French perception of the time, Ukraine appeared as a foreign and romanticised land. It is found that at the turn of the 20th and beginning of the 21st centuries, Ukrainian allusions are mostly mentioned by French writers in the same associative line with the imagothemes of Chernobyl, man-made disaster, corruption, crime, etc., as exemplified by Morgan Odick's novel “Good Reasons to Die” (2019), and the separation of the Ukrainian hetero-image from the post-Soviet one was not typical. In contemporary literature the war in Ukraine becomes a key imagotheme, as in the case of the novels “Donbass” (2020) by Benoît Vitkine and “The Symphony of Monsters” (2023) by Marc Levy. The comparison of the images of Ukrainians in the novels reveals changes in the Ukrainian ethno-image, particularly a transition from the stereotypical vision of a corrupt nation in search of its own identity to the depiction of Ukrainians as representatives of a European nation that shows its best human sides, such as dignity, courage, unity and mutual assistance, intelligence and bravery, in the conditions of war. It is concluded that the analysed works testify to the renewal of a number of imagothemes in the hetero-image of Ukraine and Ukrainians in French literature, its transition from the image of the “alien” to the “other”, which is a manifestation of the reactualisation of Ukraine's national identity and subjectivity by Western societies.*

Key words: *imagology, national image, ethnic stereotype, Ukrainian allusions, French novel, Victor Hugo, Benoît Vitkine, Marc Levy.*

Вступ. Останнім часом українська тема посідає ключове місце у світових стрічках новин та суспільно-політичних дискусіях, надалі вона отримує своє осмислення і в літературному дискурсі.

У відповідь на суспільно-політичні події сучасності і з наміром вписати свою творчість в актуальну тематику та проблематику західні письменники все активніше звертаються до українських мотивів та алюзії, внаслідок чого існуючі роками стереотипи переосмислюються в контексті сьогодення і відбувається оновлення етнообразу України та українців у сучасній літературі.

Ці процеси потребують дослідницької уваги, оскільки імагологічна візія є не лише віддзеркалення настроїв суспільства, а й потужним ідеологічним інструментом. На сьогодні подібні дослідження в українському літературознавчому дискурсі є уривчастими та потребують актуалізації. Так, закладену фундаментальною працею з імагологічних досліджень Дм. Наливайка «Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі XI–XVIII ст.» [6] ініціативу продовжили спеціалізовані розвідки українських ремінісценцій, як-то Ю. Тьопенко (в англійській літературі) [12], І. Оржицького (в іспаномовних літературах) [24]. Утім дотепер залишаються прогалини в дослідженні української тематики та проблематики у французькій літературі – одному з найбільш жвавих і чутливих до соціальної проблематики літературних дискурсів Європи.

Потреба інтерпретації художніх репрезентацій України вбачається особливо актуальною з огляду на роль літератури у формуванні суспільної думки і з урахуванням того факту, що французьке суспільство має низку хибних стереотипів щодо української культури: так, за дослідженнями Українського інституту у 2020 році, 80% французів не відрізняли українську культуру від російської або вважали її «штучним конструктом» без власного етнічного підґрунтя [22]. Війна в Україні сприяла реактуалізації цього питання, великий внесок в яку роблять ініціативи І. Дмитришин (INALCO, Париж, Франція) з популяризації української культури і проведення тематичних колоквіумів (на кшталт «Література голодомору. Коли художня література творить історію» та інші), кінцевою метою яких є розкриття сутності саме українського: «*Та залиште вже цю Росію та пориньте у Гетьманщину*» (переклад наш) [19]. Отже, зміна вектору бачення України французами в сукупності із зростаючою присутністю українських тем і мотивів у сучасному французькому романі спонукають до наукового аналізу як герменевтичного, так і імагологічного аспекту цього феномену.

Метою статті є дослідження форм та еволюції репрезентацій України та українців у французькому літературному дискурсі, що передбачає виявлення у творах французьких письменників від 19 століття до сьогодення типових мотивів, ключових імаготем і стереотипів, що формують гетерообраз української нації, простеження їхніх модифікацій та причинно-наслідкових зв'язків між відповідними літературними та суспільно-політичними явищами.

Методологія та методи дослідження. У ході дослідження використана методологія сучасної компаративістики, а саме засади імагологічного аналізу художніх творів, викладені в роботах В. Будного та М. Ільницького [2], О. Бровко [1], Д. Наливайко [8], В. Якимович [15] та ін. Зокрема відштовхуємося від розуміння етноімагології як галузі літературної компаративістики, що *«вивчає зображення в національній літературі інших народів і країн»* [14, с. 74] і відповідно етнообразу як *«такого літературного образу, що конструює не лише індивідуальні риси, а й етнічну (національну) ідентичність зображуваних персонажів, краєвидів чи історичної минувшини, подаючи певні їхні ознаки як “типові” для відповідної країни»* [2, с. 352]. Принагідно в аналізі художніх репрезентацій українського у французькому тексті оперуємо такими поняттями як «етнічний/національний стереотип» в літературному творі як *«дзеркальне відображення колективно-психологічних уявлень»* [15, с. 33] та *«національний імідж/«імаго» або «гетерообраз»* [9, с. 60], який сформований сукупністю *«імагем»* як найелементарніших одиниць національного образу (*«іконічний код, сукупність яких утворює окремих образ країни»* [11, с. 137]), *«імаготем»* (національний мотив з культурним, історичним або соціальним підґрунтям) та *«імаготипів»* (*«символічний конструкт, сукупність елементарних одиниць імаготипової структури»* [11, с. 137]).

Для відслідковування еволюції процесів художньої стереотипізації та рецепції гетерообразу українців використано порівняльно-історичний / компаративний метод, відповідні семіотичні, структуралістські і постструктуралістські методи аналізу образів, мотивів і хронотопу літературного тексту [7], герменевтичний метод [25] для інтерпретації виявлених образів і мотивів з урахуванням взаємодії автора, читача і самого твору в межах соціального та історичного контексту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Літературна присутність України в художньому дискурсі Франції має довгу традицію та різні етапи розвитку, суголосні до історичних подій, тож репрезентації сучасними французькими письменниками українського так чи інакше відштовхуються від раніше сформованих в літературі стереотипних образів. У XIX – на початку XX століть згадки українських реалій у французьких художніх творах є поодинокими і переважно стосуються історичних постатей чи подій. Так, у поемі *«Мазепа»* (фр. *«Mazeppe»*, 1829 р.) [20] В. Гюго показує легендарного козацького гетьмана в пікантній ситуації (спійманого на перелюбі з дружиною польського шляхтича, його голим і з вимазаним дьогтем тілом прив'язали до дикого коня, що везе на батьківщину, де він проходить непростий шлях, перш ніж стати кошовим отаманом). Такий моральний портрет козака з елементами романтизації та

міфологізації і разом з тим гіркої іронії та трагікомічності ситуації, створює гетерообраз українця, що перебуває в гоніннях та в національному пошуці, тяжіє до ідеалів та проходить непростий шлях: *«Та що ж! цей труп живий, що повзаючи гине Колись ще буде народом України Звеличений як князь; (...) Страхітна його велич з його мук повстане. Колись кирею вдягне прадідних гетьманів У сяєві зінциць; А як у ній з'явиться – степові народи Пішлють йому назустріч фанфар хороводи І падатимуть ниць!»* (у перекладі М. Рудницького [4], альтернативний переклад запропоновано І. Оржицьким [5]). Український образ репрезентовано як інший, екзотичний, який метафорично втілює власні особистісні пошуки поета, якого не розуміє та виключає суспільство. У 1865 році П. Меріме присвячує Богдану Хмельницькому історичний есей [23], аналіз якого дозволяє зробити висновок про сформований у французькій літературі того періоду імаготиповий конструкт українського козака із превалюванням таких імаготем як лицарство, боротьба, визволення, повстання, зрада. Типово, що драматичні образи і обставини переважно репрезентовані з долею іронії та акцентуванням чужості/іншості. У суголосній манері до теми козацтва звертається згодом Г. Аполлінер у віршованому творі «Відповідь запорозьких козаків турецькому султанові» (фр. «Réponse des cosaques zaporogues», 1913 р. [16, с. 25]). Ця поетична інтерпретації відомої картини у виконанні французького авангардиста щедро здобрена раблезіанським гумором, жаргонізмами та сміливими метафоричними зворотами, а персонажі в сюрреалістичній формі набувають тваринних ознак: *«Царя небесного харцизе Високорогий сатано Не годимося ми в підлизи Жери-но сам своє лайно Воно нам в пельку не полізе»* (переклад М. Лукаша [3]). Знов таки український гетерообраз побудований на низці таких імаготем, як козацтво, волелюбство, непоко́ра, зухвальство.

Паралельно з історичними українськими ремінісценціями у французькій літературі з'являється зацікавленість національним контекстом, пейзажем та побутовим укладом України, започаткована О. де Бальзаком, який в епістолярній формі описував свої враження від перебування під Бердичевим у 1847–1850 роках, зіставляючи ознаки ідеалізованої руральності (*«як Ви приїдете на Україну, в цей рай земний, де я запримітив уже 77 способів приготування хліба, що дає високу ідею про винаходи населення комбінувати самі прості речі»* [10, с. 201]) та індустріалізації, сучасності (*«Верхівня має досить велике населення, тут існує суконна фабрика, дуже добра. Мені роблять плац на сибірській лисиці на зиму з тутешнього сукна, і це сукно варте французького. Виробляють 10 тисяч штук на рік»* [10, с. 200–201]) і приходячи до висновку, що *«Країна ця дивна з того погляду, що поруч з надзвичайним блиском бракує в*

ній самого необхідного комфорту. (...) Цікаво раз побачити. Маємо тут цікавий союз розкоші й мізерії» [10, с. 200–201]. Отже, Україна ХІХ століття для французів – далека, незрозуміла та чужа, а локуси її – екзотичні та романтизовані.

ХХ століття змінює політичні та соціальні реалії – відповідно модифікується рецепція України французькими письменниками. У літературних творах кінця ХХ – початку ХХІ століть на перший план виходить осмислення пострадянських мотивів, зокрема їхній антиутопічний ракурс, в контексті якого розповсюдженості набуває імаготема Чорнобиля, ядерної катастрофи як наслідка катастрофи соціальної. Залучення мотивів цього семантичного ряду є в першу чергу характерним політично заангажованим письменникам-дис-топістам, які використовують пострадянські реалії для екзотизації образів та актуалізації революційної тематики, як-то в творчості А. Володіна (детальніше в нашому дисертаційному дослідженні [13]). Постапокаліптичний часопростір його романів (зокрема «Промениста безвихідь» (фр. «Terminus radieux», 2014 р. [27]) сконструйований із уламків пострадянського хронотопу з такими ключовими топосами, як заражена зона, атомна станція, територія ядерної катастрофи, концтабори, безкрайні степи. Прямі українські ремінісценції відсутні, але весь цей «постекзотичний» світ є формою осмислення диптопічності сучасного світу, тотальної катастрофи «людського проекту», епіцентром якої наприкінці ХХ століття фактично стала наша країна. Серед інших французьких творів, що актуалізували аналогічні імаготеми – «Вагомі причини померти» (фр. «De bonnes raisons de mourir», 2019 р.) М. Одік [17]: персонажі цього детективного трилера блукають небезпечними територіями Чорнобильської зони, а сам роман актуалізує проблему техногенної катастрофи як антигуманної дії, свідчення поразки радянського комунізму та попередження про наслідки геополітичних маніпуляцій. Отже, на цьому історичному етапі у французькій літературі на перший план виходить гетерообраз України як території катастроф: імаготеми техногенної аварії, геополітичних проблем, соціальної невлаштованості входять у єдиний імаготиповий конструкт з повторюваними мотивами пострадянського буття, злочинності та корупції.

Переосмислення гетерообразу українців починається пісня 2014 року із трагічними подіями в Україні, які актуалізували мотиви національної самосвідомості, революційних пертурбацій, повоєнного життя тощо. Війні на Сході України присвячений роман Б. Віткіна «Донбас» (фр. «Donbass», 2020 р.). У романній формі автор інтерпретує події в регіоні (свідком яких був у якості кореспондента видання Ле-Монд), репрезентує життя та візії пересічних громадян на тлі воєнних жахів. Ключовим у творі постає мотив адаптації

людини, зберігання людяності та емпатії, зіставлення трагедії персональної та національної: *«Війна була лише черговою катастрофою в низці випробувань, що пронеслися степами Донбасу. (...) Усе це було несправедливим, незрозумілим, але кожен вбачав у цьому певний порядок речей. Вбивство дитини – це інше»* [26, с. 121] (тут і далі переклад наш). У цій фікціоналізованій хроніці війни, де сюжет розгортається в славнозвісній Авдіївці і відповідно діючі особи є представниками місцевого населення, спостерігаємо оновлення імаготипового конструкту образу українців порівняно із більш ранніми літературними творами Франції: на перший план виходять імаготеми суспільно-політичних трансформацій, виживання під час війни, внутрішніх протиріч в середині суспільства, національного самовизначення: *«Тож вона існує, сказав собі поліцейський, ця єдність, якої не вистачає Україні, ця невловима ідентичність»* [26, с. 127]. Письменник зберігає низку існуючих стереотипів про пострадянську природу українців, але викриває їхню згубність, подекуди з долею гіркої іронії, як-то про тяжіння до східних сусідів (*«Люди в Авдіївці зрозуміли вже, що панування проросійських на підконтрольних їм територіях в Донецьку та Луганську веде до катастрофи. Все, чого вони хотіли тепер, це мир»* [26, с. 43]), невіру в державні інституції (*«Для Генріка цей візит був боллю. Як і всі візити важливих персон із Києва, він нічого не ніс. Коли ситуація в Авдіївці ставала критичною (...), на тому кінці проводу держава не відповідала»* [26, с. 25]), неволодіння українською мовою (*«Генрік ледь не розреготався. Та щоб його начальник, генерал поліції Сергей Васильков, звертався до нього українською! Хоч і непевною, але без жодної помилки. Майдан безумовно мав приховані можливості...»* [26, с. 38]), корупційність (*«Він надто добре знав українських політиків та їхні махінації, щоб повірити що якась енна революція зсуне шестерні цієї машини, зламає звички та корупцію, що поглинули Київ»* [26, с. 29]), протиставлення України «капіталістичним» країнам (*«Розпинався про нову київську владу, підлеглу західним нацистам і продану американцям»* [26, с. 37]), тотальне пияцтво (*«Пляшка, здавалося, була єдиним, що могло витягнути його з цієї апатії, але рідко виходило на краще»* [26, с. 28]) та зневіру (*«Він чекав. Наступної нічого не вартісної справи, наступного перепаду настрою, великого наступу сепаратистів або українців. Відставки»* [26, с. 37]). Отже, Б. Віткін створює свого роду транзитний гетерообраз українців, ключовою імаготемою якого стає межовий пошук власної ідентичності.

Питання про війну, Україну і Європу ставлять перед собою й інші французькі літератори, що в пошуці відповідей відправляються безпосередньо в Україну – так, у листопаді 2023 року відбувся візит Е. Каррера, О. Вебера та О. Трука до Харкова, відвідав Україну

і М. Леві, найбільш комерційно успішний сучасний письменник Франції і автор ще однієї спроби фікціоналізувати українську дійсність. У своєму романі «Симфонія монстрів» (фр. «La Symphonie des Monstres», 2023 р.), який увійшов до циклу «Серія 9», присвяченому викриттю найболочіших геополітичних проблем сучасного світу, зокрема «функціонування диктатур» [18], М. Леві розкриває тему «розіграного як по нотах» (з відсилкою до назви роману) геноциду – викрадення українських дітей з окупованих територій з метою «*перевиховати маленьких українців, щоб зробити із них великих росіян*» [21, с. 102]. Гетеробраз українців не вперше з'являється у творах автора – персонажі Віталь та Малік, українські брати-близнюки, геніальні хакери, учасники шпигунської «Групи 9» є наскрізними для цієї серії романів, де згадувався і Київ (з часом транслітерацію «Kiev» було замінено на «Kyiv»). У «Симфонії монстрів» хронотоп повністю співпадає з українськими реаліями: дії починаються в окупованій частині Херсонської області, селищі Рикове, а далі в романному часопросторі з'являється нещодавно звільнений від осади Київ [21, с. 69], де на кілька годин герої можуть відчутти «*цей вітер свободи*» [21, с. 140], «*перетворений на руїни*» Житомир [21, с. 76] та Львів, до якого ще можна добратися з Європи гуманітарним літаком [21, с. 208]. Українській «*звільненій зоні*» [21, с. 105] протиставлені окуповані території як «*зруйнований світ*» [21, с. 115] з російськими КПП на Чонгарі як межовому пункті [21, с. 166] та замінованими полями Херсонщини [21, с. 210]. Пейзаж – лише тло, на якому зображене насильницьке знищення всього українського: змушення дітей співати ворожий гімн, конфіскація та спалення українських книг, бомбардування кладовищ, де поховані видатні письменники країни – «*Щоб стерти країну з мапи, потрібно знищити всі сліди її культури*» [21, с. 81]. Уведення у хронотоп реальних подій (обстріл торгівельного центру в Кременчуці [21, с. 98], теракт у Мар'їнці [21, с. 19], видача Міжнародним кримінальним судом ордеру на арешт російського президента та уповноваженої з прав дитини Марії Львової-Белової за воєнний злочин «нелегальна депортація» українських дітей [21, с. 379]). Отже, побудована на фактах романна дійсність віддзеркалює реальну, а залучені метафікціональні наративні техніки (метатекстуальні вставки інформації з періодичних видань, мапи України тощо) підсилюють емоційний вплив на читача. Врешті роман «Симфонія монстрів» виконує важливу функцію – спонукає до усвідомлення французьким читачем жахів української реальності через її художню інтерпретацію та реактуалізації його бачення України та подій і настроїв у нашому суспільстві. Власне, М. Леві своє письменницьке завдання так і окреслював як у самому творі («*Не можливо закривати очі на те, що відбувається, шукати собі*

виправдання, як це було після Другої світової війни, безглуздо стверджуючи про необізнаність щодо того, що відбувалося. Всі мають знати, що робиться» [21, с. 312]), так і поза ним: «Якщо б популярні письменники розповідали ще в 1933 році, що являє собою нацизм, деякі німці могли б подивитися на речі інакше» [18].

Поетикальний аналіз роману «Симфонія монстрів» виявляє низку мотивів, які оновлюють гетерообраз українця, сформований у романному дискурсі Франції. Так, чисельні персонажі-українці перш за все протиставлені росіянам, починаючи з ономастики їхніх імен: М. Леві коректно транслітерує українськомовні власні імена як-то Данило, Петро, Тарас, Богдан, Ганна, Марко та прізвища Гузенко, Василик, Романюк. Протагоніст роману – Валентин, викрадений зі школи російськими військовими і відправлений в Москву на показове усиновлення, рятування якого і закладено в основу сюжету. Дев'ятирічний хлопчик, що не розмовляє, але все добре розуміє: його очима письменник показує сприйняття війни людьми, що мимоволі стали її учасниками і мають пройти важкий шлях до свободи навіть коли «накриває страх» [21, с. 354], а від розуміння ситуації «серце б'ється швидко, дуже швидко, нудота підступає» [21, с. 355]. Інші персонажі роману (родина Валентина та їхні друзі) доповнюють образ сучасних українців такими повторюваними мотивами як сміливість і відчайдушність («Вона пішла на ризик, бо скільки можна до смерті сумувати замість того, щоб взяти все в свої руки, в який момент ти стаєш співучасником нещастя, якщо нічого не робиш, щоб його зупинити?» [21, с. 121], людяність і взаємодопомога в найважчих умовах («Війна сіє смерть і страждання, але вона також пробуджує в нас ту крихту людяності, про яку ми наче вже й забули. Потребу допомагати іншим. Чи не тому ми проводимо дні і ночі в цьому похмурому диспансері? Щоб спробувати врятувати життя?» [21, с. 58], освіченість і розум («Ти дуже розумний, занадто розумний для свого віку, але хороша освіта виправить цю проблему» [21, с. 277]), оптимізм і віра в краще («Професію медсестри не обирають ті, хто готовий миритися з поразкою. Жити без цинізму, навіть у воєнний час, вимагає неймовірної сили (...) який сенс бачити все в чорному кольорі» [21, с. 144]). Звісно, ця ідеалізація не є тотальною, але у романі акцентовано відхід від стереотипних мотивів на кшталт злочинності та корумпованості: «До війни (...) наш батько займався бізнесом і трохи політикою. Ймовірно, ці його справи і стали причиною їхньої загибелі, або ж журналістська робота мами. У ті часи в нашій країні важко було зрозуміти, за що тебе вбили. Бізнес, корупція, боротьба за владу» [21, с. 84]. Паралельно із збереженням стереотипних мотивів (наприклад, звичка пити міцні напої: «Вона відправила чоловіка за двома пляшками

домашньої самогонки, одна – відсвяткувати приїзд героїв, а друга їм у подарунок» [21, с. 284]) з'являються більш сучасні етностереотипи, як-то бачення українського чоловіка чи-то в ролі солдата, чи-то «айтішніка»: *«Коли його брат Малік пішов на фронт, Віталь вступив до лав Цифрової армії, невидимих солдатів, озброєних клавіатурами»* [21, с. 111].

Отже, в романі М. Леві спостерігаємо оновлення імаготем у художньому образі українців і України: з урахуванням актуального історичного контексту на перший план виходить образний ряд війни та людських стосунків у кризових ситуаціях з акцентом на таких рисах, як гідність, сміливість, єднання, взаємодопомога, розум і хоробрість. У цьому контексті привертає увагу відсутність протиставлення гетерообразу українців і самообразу французів. По-перше, зображуючи картини життя на окупованих територіях, письменник поєднує жахливі реалії війни (жорстокі ворожі солдати, бомбардування, тотальний контроль, знищення культурних артефактів тощо) з елементами мирного побуту, повсякденними життєвими радощами, універсальними, близькими пересічному французу, як-то сніданок з кавою і печивом з конфітюром (*«Сухе печиво, полуничне варення на дні банки, чашка кави дно банки з полуничним варенням, чашка кави – це все, що вона знайшла в кухонних шафках. Кава трохи заспокоїла її»* [21, с. 180]) або згадки про європейське авто у спогадах про дитинство (*«Коли його сім'я ще жила в Ірпені (...) батько був закоханий в свого старого “фольксвагена-жука”»* [21, с. 38]). У такий спосіб український контекст не виглядає як екзотичний або віддалений від європейських реалій і ключове, що його відрізняє – жахлива війна та її наслідки. По-друге, єдиний у романі французький автообраз – Майя, яка допомагає у визволенні хлопчика, і ключовим мотивом в її образі є емпатія до ситуації та персонажів (*«захоплюється силою характеру та винахідливістю, які допомогли йому в цій божевільній подорожі»* [21, с. 343]) і відчуття жаху від того, що дізналася (*«насилу читала щось, що викликало б у неї більшу огиду»* [21, с. 352], *«виходить за будь-які межі жаху»* [21, с. 357]) та власними очима побачила (*«Як ви можете миритися з усім цим жахом, що розігрується в цьому театрі? Чи залишилося у вас хоч крихта людяності, щоб подивитися реальності в обличчя?»* [21, с. 364]). У такому зіставленні авто- та гетерообразів вбачається трансформація українського етнообразу у французькому романному дискурсі від «чужого» до «іншого» як свідчення еволюції бачення України та українців у французькому романі, а відповідно і в суспільстві в напрямку до переосмислення національних відмінностей українців і зіставлення їх з європейським культурним, історичним, етичним контекстом.

Висновки з дослідження. Тож, простеживши традицію залучення та репрезентації українських реалій і образів у вибраних творах французької літератури, починаючи з ХІХ століття і закінчуючи сьогоденням, можемо констатувати еволюцію імаготипних конструктів у репрезентації України, яка відбувалася в кілька етапів суголосно суспільно-історичним обставинам. За цей період художні репрезентації українських реалій відійшли від асоціативного ряду «сільськогосподарська країна», «козацький край», а далі – «пострадянська країна, де сталася чорнобильська катастрофа» до вибудови образу нових українців. І якщо на початку військового конфлікту це сприйняття зводилося до спроб його осмислення, репрезентації внутрішніх, національних протиріч у нашому суспільстві, то з часом та із урахуванням подій воно трансформується до бачення українців як сучасних європейців з гуманними цінностями, які вимушені в жахливих обставинах виборювати свою національну ідентичність і свободу.

Важливою функцією виявлених кількісних і якісних трансформацій гетерообразу України в проаналізованих творах вбачаємо в інформаційній та ідеологічній ролі, яку вони виконують для французького суспільства, демонструючи в художній формі жахи реальних історичних подій та людських доль, аналізуючи глибинні рани українського народу та виводячи їх на рівень загальноєвропейської проблематики. Важливим практичним значенням досліджених процесів є, за наших припущенням, відповідні суголосні зміни у сприйнятті французьким суспільством нашої нації та її самотності. Перспективу подальших наукових розвідок в цьому ракурсі вбачаємо у простеженні аналогічних феноменів в інших європейських та американських літературах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровко О. Основи компаративістики: навч.-метод. посіб. Луганськ, 2012. 214 с.
2. Будний В. В., Ільницький М. М. Порівняльне літературознавство : підручник для студ. вищих навч. закл. К.: Києво-Могилянська академія, 2008. 430 с.
3. Від Бокаччо до Аполлінера: Переклади М. Лукаша. Київ, 1990. 510 с.
4. Гюго В. Мазепа. Поема / Пер. М. Рудницький // Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя й пориви великого гетьмана. К.: СП «Свенас», 1991. С. 131–134.
5. Гюго В. Мазепа: Поема / Пер. з фр. І. Оржицького // Березіль. 1992. № 1. С. 132–136.
6. Наливайко Д. Очима Заходу. Рецепція України в Західній Європі ХІ–ХVІІІ ст. Київ : Основи, 1998. 578 с.
7. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика у Франції // Слово і час. 2007. № 5, с. 3–20.

8. Наливайко Д. Теорія літератури й компаративістика. Київ, 2006. 347 с.
9. Пупурс І. Імагологічний метод // *Методології сучасної літературної компаративістики*. Збірка наукових праць відділу компаративістики Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. Ред. Сиваченко Г. Київ, 2020. 633 с.
10. Січинський В. Чужинці про Україну. Прага, 1942. 244 с.
11. Тимофєєнко А. Імагологічний метод дослідження культурних текстів (на прикладі кіноматеріалів) // *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. Випуск 29. Рівне: РДГУ, 2018. С. 135–139.
12. Тьопенко Ю. А. Специфіка образу України в англійській літературі та культурі у XIX ст. // *Вісник Запорізького національного університету*. 2015. № 1, с. 305–312.
13. Чуб В. П. Поетика романної прози Антуана Володіна : дис. ... філол.наук : 10.00.04. Миколаїв, 2018. 281 с.
14. Якимович В. Літературна етноімагологія, літературні образи та етнообрази: проблеми термінології // *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2018. VI (52). Issue 177, Sept. P. 73–77.
15. Якимович В. (2019). Імагологічний дискурс прози М. Матіос та Д. Рубіної: дис... канд. філол. наук, 10.01.05 – порівняльне літературознавство. Кременець. 210 с.
16. Apollinaire G. Réponse des cosaques zaporogues au sultan de Constantinople. La Chanson du mal-aimé. Alcools : poèmes : 1898-1913 (Troisième édition). Paris, 1920. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1083760>
17. Audic M. De bonnes raisons de mourir. Paris, 2019. 496 p.
18. Chemin A. Marc Levy veut offrir aux lecteurs russes son roman sur les rapt d'enfants ukrainiens // *Le Monde*. 2023. URL: https://www.lemonde.fr/international/article/2023/10/06/marc-levy-veut-offrir-aux-lecteurs-russes-son-roman-sur-les-rapt-d-enfants-ukrainiens_6192812_3210.html
19. Dmytrychyn I. Voyage dans l'Ukraine de Gogol // *Revue de littérature comparée*. 2009/3 (n° 331), pp. 283–294. URL: <https://www.cairn.info/revue-de-litterature-comparee-2009-3-page-283.htm>
20. Hugo V. XXXIV. Mazeppa. Les Orientales. Oeuvres complètes de Victor Hugo. Paris: Albin Michel, 1880-1926. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k37473k/fl85.image>
21. Levy M. La symphonie des monstres. Paris, 2023. 400 p.
22. Markowicz A. Y a-t-il une culture ukrainienne? // *Etudes. Revue de culture contemporaine*. Juin 2022. URL: <https://www.revue-etudes.com/article/y-a-t-il-une-culture-ukrainienne/24360>
23. Mérimée P. Bogdan Chmielnicki: Fac-similé de l'édition originale (1865). Paris: L'Harmattan, 2007. 296 p.
24. Órzhitskiy Í. Reminiscencias ucranianas en la literatura hispanoamericana: de Mazeppa a Putin. Accents and Paradoxes of Modern Philology. 2023. № 1(8), pp. 90–104. DOI:10.26565/2521-6481-2023-8-06B URL: <https://periodicals.karazin.ua/accentsjournal/article/view/23075/21116>
25. Ricoeur P. Cinq études herméneutiques, Genève, 2013, 144 p.
26. Vitkine B. Donbass. Paris, 2020. 282 p.
27. Volodine A. Terminus radieux. Paris, 2014. 617 p.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ
METHODS OF FOREIGN LANGUAGE
TEACHING DIDAKTIK
MÉTHODES D'ENSEIGNEMENT
DES LANGUES ENTRANGERES

Ольга Алексєнко,
кандидат філологічних наук, старший викладач,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
<https://orcid.org/0000-0002-4140-6010>
м. Київ, Україна

**«Домагання та дискримінація в кіберспорті»
як частина програми «Професійно орієнтована іноземна мова»
для спеціальності «Кіберспорт»**

**“Harassment and Discrimination in eSports” as part
of the program “Professionally Oriented Foreign Language”
for the specialty “eSports”**

***Анотація.** В статті "Harassment and Discrimination in Esports" як частина програми «Професійно орієнтована іноземна мова» для спеціальності «Кіберспорт» розглядається актуальна нині тема домагання та дискримінації в сфері кіберспорту, яка є важливою складовою навчальної програми для студентів-магістрів спеціальності "Кіберспорт". Автором проаналізовано різні форми дискримінації та домагань, з якими стикаються учасники електронних спортивних змагань, включно з гендерною нерівністю, расовою дискримінацією, а також дискримінацією на основі сексуальної орієнтації. Крім того, розглядаються причини, чому необхідно включити цю тему в навчальну програму дисципліни «Професійно орієнтована іноземна мова», оскільки кіберспорт як міжнародна арена передбачає взаємодію учасників з різних країн, де важливу роль відіграє знання іноземних мов для спілкування і співпраці між гравцями, тренерами та фанатами. Вивчення іноземних мов у контексті кіберспорту, особливо через обговорення етичних питань, таких як дискримінація та домагання, не тільки сприяє міжкультурному розумінню та розвитку міжнародних стратегій вирішення проблем, але й важливо для професійного зростання та розвитку навичок ведення діалогу та критичного мислення. Це готує студентів до міжнародної кар'єри, розширює професійні горизонти та сприяє створенню інклюзивного середовища в індустрії кіберспорту. Такий підхід покращує командну взаємодію та сприяє позитивному розвитку всієї галузі, а включення теми боротьби з домаганням та дискримінацією в кіберспорті до програм "Професійно орієнтована іноземна мова" сприятиме соціальній відповідальності студентів-кіберспортсменів та етичній поведінці. Розробка та впровадження освітніх програм та тренінгів для підвищення обізнаності про негативні наслідки домагання та формування поваги є ключовими для створення безпечного та інклюзивного середовища в кіберспорті.*

Ключові слова: професійно орієнтоване навчання, дискримінація, домагання, кіберспорт, міжкультурне розуміння, інклюзивне середовище.

Summary. In the article "Harassment and Discrimination in eSports" as part of the program "Professionally Oriented Foreign Language" for the specialty "Cybersport," the current issue of harassment and discrimination in the field of esports, which is an important component of the educational program for master's degree students in "Cybersport," is examined. The author analyzes various forms of discrimination and harassment encountered by participants in electronic sports competitions, including gender inequality, racial discrimination, and discrimination based on sexual orientation. Furthermore, the reasons why this topic should be included in the curriculum of the discipline are discussed, as eSports, being an international arena, involves interaction among participants from different countries, where knowledge of foreign languages plays a crucial role in communication and cooperation among players, coaches, and fans. Studying foreign languages in the context of eSports, especially through the discussion of ethical issues such as discrimination and harassment, not only contributes to cross-cultural understanding and the development of international problem-solving strategies but is also important for professional growth and the development of dialogue and critical thinking skills. This prepares students for an international career, expands professional horizons, and promotes the creation of an inclusive environment in the eSports industry. Such an approach improves team interaction and contributes to the positive development of the entire industry, and incorporating the topic of combating harassment and discrimination in eSports into the "Professionally Oriented Foreign Language" program will promote the social responsibility and ethical behavior of student-cyber athletes. The development and implementation of educational programs and trainings to increase awareness of the negative consequences of harassment and to foster respect are key to creating a safe and inclusive environment in eSports.

Key words: professionally oriented studies, discrimination, harassment, eSports, cross-cultural understanding, inclusive environment.

Вступ. У світлі стрімкого зростання популярності кіберспорту як глобального феномену, що залучає мільйони учасників та глядачів, виникає нагальна потреба адресувати та вирішувати виклики, що стосуються етики та поведінки в цій сфері. Однією з найбільш актуальних проблем є домагання та дискримінація в кіберспорті, які підривають основи справедливості, взаємоповаги та інклюзивності, що мають бути невід'ємними атрибутами будь-якого спортивного співтовариства. Причини домагання та дискримінації в кіберспорті часто кореняться в анонімності, яка надається інтернет-простором, культурними стереотипами та відсутністю адекватної правової регуляції. Наслідки таких дій можуть бути руйнівними, включаючи психологічні травми, втрату мотивації та інтересу до гри, а також відтік талантів зі сфери кіберспорту. Саме тому, ця стаття має на меті глибше дослідити та аналізувати проблематику домагання та дискримінації в кіберспортивному середовищі. Особлива увага буде приділена ідентифікації основних форм цих негативних явищ, аналізу їхніх причин та наслідків, а також розробці ефективних стратегій і заходів

для боротьби з ними. Важливим аспектом стане визначення ролі освітніх програм та ініціатив, спрямованих на формування культури поваги, рівності та безпеки в кіберспорті. Актуалізація цієї теми в контексті спеціалізованої освіти не лише відповідає на потреби часу, але й сприяє формуванню відповідального та освіченого покоління кіберспортсменів, здатних не тільки досягати високих результатів у змаганнях, але й виступати як приклади гідної поведінки та взаємоповаги у віртуальному просторі. У сучасному світі, де кіберспорт набуває все більшого соціального значення, етична підготовка стає ключовою для всіх його учасників. Вивчення мови з акцентом на проблеми домагання та дискримінації допоможе майбутнім професіоналам розуміти глобальні етичні стандарти та краще адаптуватися до різних культурних і соціальних середовищ.

Методологія та методи дослідження. Університети та наукові центри по всьому світу проводять соціологічні, психологічні та культурні дослідження, які зосереджені на розумінні динаміки дискримінації в кіберспорті. Це включає аналіз ставлення до гендерної рівності, расових питань, сексуальної орієнтації тощо в контексті кіберспортивних спільнот та подій. Дослідники з гендерних студій активно вивчають гендерну нерівність у кіберспорті, зокрема бар'єри, з якими стикаються жінки та небінарні особи в цій сфері [3; 6]. Організації з просування рівності та інклюзивності, такі як AnyKey, працюють над підвищенням обізнаності про дискримінацію в кіберспорті та розробкою стратегій для створення більш інклюзивного середовища. Вони проводять дослідження, розробляють навчальні матеріали та організують інформаційні кампанії. Конференції та семінари, які зосереджуються на культурі кіберспорту, часто включають дискусії та доповіді про дискримінацію та як з нею боротися, де дослідники, професіонали з індустрії кіберспорту та активісти можуть обмінюватися думками та стратегіями. Дослідження в галузі кіберспорту та дискримінації в ньому є відносно новою, але швидко зростаючою областю, і багато дослідників вже зробили значний внесок у цю сферу.

Для забезпечення глибокого аналізу теми дискримінації та домагань у сфері кіберспорту, це дослідження використовує комплексний підхід, що об'єднує кілька методологічних інструментів. Методи дослідження включають кількісні та якісні методики для забезпечення багатогранного розуміння явища, а також для ідентифікації можливих шляхів його подолання в контексті освітньої програми.

Першим кроком є проведення всебічного літературного огляду, що включає аналіз наукових статей, доповідей, книг та інших джерел, які охоплюють питання дискримінації та домагань у кіберспорті.

Цей етап дозволяє визначити вже відомі аспекти проблеми, існуючі теоретичні рамки та методології дослідження.

Для збору первинних даних проводиться анкетування серед студентів-кіберспортсменів, тренерів та інших учасників електронних спортивних змагань. Анкета розроблена з метою виявлення особистого досвіду пов'язаного з дискримінацією та домаганнями, а також їх сприйняття цих проблем.

Використовується аналіз вмісту офіційних документів, правил змагань, онлайн-форумів та соціальних мереж, щоб виявити, як відображається та обговорюється проблема дискримінації та домагань у спільноті кіберспорту.

В рамках дослідження проводиться аналіз конкретних випадків (кейсів), що ілюструють проблеми дискримінації та домагань у кіберспорті. Це дозволяє детально розглянути ситуації, реакцію спільноти та ефективність вжитих заходів реагування.

На останньому етапі зібрані дані аналізуються з метою виявлення загальних тенденцій, проблемних зон та потенційних шляхів їх вирішення. Особлива увага приділяється розробці рекомендацій для включення теми дискримінації та домагань у навчальну програму для спеціальності «Кіберспорт».

Цей комплексний методологічний підхід забезпечує всебічне розуміння проблеми дискримінації та домагань у кіберспорті та сприяє розробці ефективних освітніх ініціатив для її подолання.

Вклад основного матеріалу дослідження. Кіберспорт є міжнародною сферою, де змагання та спілкування відбуваються між учасниками з різних країн. Знання іноземних мов розширює можливості для спілкування, взаєморозуміння та співпраці між гравцями, тренерами, аналітиками та фанатами з усього світу [1]. Обговорення проблем домагання та дискримінації в контексті дисципліни «Професійно-орієнтована іноземна мова» сприятиме кращому розумінню цих питань в міжкультурному контексті та розробці ефективних міжнародних стратегій їх вирішення.

Розуміння етичних аспектів та проблематики домагання та дискримінації є ключовою компетентністю для професіоналів у будь-якій сфері, зокрема в кіберспорті. Вміння адекватно реагувати на такі виклики, вести діалог та обговорення цих тем розширює професійні горизонти здобувачів та забезпечує їх необхідними навичками для міжнародної кар'єри. Крім того, обговорення чутливих тем, таких як домагання та дискримінація, сприяє розвитку емпатії, критичного мислення та навичок міжособистісного спілкування. Це допомагає формувати глибше розуміння культурної різноманітності та значення інклюзивності в професійному середовищі [3, с. 64]. Включення цієї

теми до програми допоможе підвищити обізнаність студентів щодо існуючих проблем в індустрії кіберспорту та надасть їм інструменти для виявлення, запобігання та реагування на випадки домагання та дискримінації. Такий підхід сприяє створенню безпечного середовища в кіберспортивній спільноті. Також, навчання студентів ефективному спілкуванню та обговоренню складних тем на іноземних мовах може сприяти формуванню культури поваги, взаєморозуміння та толерантності в міжнародному кіберспортивному середовищі. Це важливо не тільки для професійного розвитку кіберспортсменів, але й для створення позитивного іміджу кіберспорту як цілісної індустрії. Розгляд даної тематики в рамках професійної підготовки сприяє формуванню інклюзивного середовища в кіберспорті, де кожен учасник, незалежно від своєї статі, раси, національності чи сексуальної орієнтації, може відчувати себе впевнено та поважано. Це сприяє не тільки підвищенню ефективності командної роботи, але й розвитку всієї індустрії кіберспорту. Для тих, хто планує будувати міжнародну кар'єру в кіберспорті, знання іноземних мов та розуміння культурних нюансів є невід'ємними складовими успіху. Вміння обговорювати чутливі питання англійською мовою, такі як домагання та дискримінація, підкреслює професійність та готовність студентів до викликів міжнародного рівня, а вивчення мови через призму актуальних проблем дозволяє студентам не тільки покращити мовні навички, але й розширити свій світогляд, збагатити знаннями про сучасні глобальні виклики та методи їх вирішення.

Саме тому, інтеграція теми домагання та дискримінації в курс «Професійно орієнтована іноземна мова» для спеціальності «Кіберспорт» є суттєвим кроком на шляху до підвищення якості освіти, формування високоетичних стандартів поведінки у міжнародній кіберспортивній спільноті, а також забезпечення сталого розвитку та інклюзивності в індустрії кіберспорту. У контексті теми «Домагання та дискримінація в кіберспорті, вивчення якої входить до програми «Професійно орієнтована іноземна мова» для спеціальності «Кіберспорт», студенти ознайомляться з рядом важливих термінів англійською мовою. Ці терміни допоможуть їм краще розуміти специфіку проблеми на міжнародному рівні, обговорювати її з колегами та працювати над стратегіями запобігання та реагування. Ось деякі з ключових термінів [2]:

- Harassment (Домагання) – небажана поведінка, яка створює вороже або неприємне середовище для іншої особи.
- Discrimination (Дискримінація) – несправедливе або упереджене ставлення до осіб на основі їхньої раси, статі, віку, сексуальної орієнтації, релігії та інших характеристик.

- Inclusion (Інклюзія) – залучення та повне прийняття усіх осіб незалежно від їхніх особливостей або відмінностей.
- Diversity (Різноманітність) – наявність або включення різних типів людей з різними характеристиками в групі або організації.
- Equity (Справедливість) – принцип, згідно з яким люди отримують індивідуальні можливості та підтримку з метою досягнення рівних результатів.
- Bullying (Знущання) – повторювана агресивна поведінка, яка навмисно шкодить або залякує іншу особу.
- Safe space (Безпечний простір) – місце або середовище, в якому кожен може відчувати себе вільно висловлюватися, не боячись дискримінації, критики або домагання.
- Code of conduct (Кодекс поведінки) – набір правил і стандартів, що визначають прийнятну поведінку учасників в організації або на заході.
- Cyberbullying (Кіберзнущання) – форма знущання або домагання, що відбувається через цифрові засоби комунікації, такі як соціальні мережі, ігри та мобільні додатки.
- Microaggressions (Мікроагресії) – невеликі, часто непомітні дії або слова, які можуть бути ворожими, образливими або виключаючими до певних груп людей.

Ці та інші терміни становлять основу для розуміння глибинних аспектів культури, етики та поведінкових норм в міжнародному кіберспортивному середовищі. Вони допомагають студентам розвивати навички, необхідні для побудови інклюзивної, поважної та професійної атмосфери. Для того, щоб студенти могли ефективно засвоїти термінологію, пов'язану з домаганням та дискримінацією в кіберспорті, використовуються різноманітні вправи для розвитку мовних навичок здобувачів освіти. Ці вправи допомагають не тільки покращити словниковий запас студентів, але й розвинути їхнє розуміння важливих соціальних та етичних питань. Ось кілька прикладів таких вправ, які використовуються при вивченні цієї теми:

- **Складання визначень.** Зазвичай студенти працюють в парах або малих групах, щоб скласти власні визначення англійською мовою до кожного терміну, а потім діляться ними з іншими студентами на занятті. Цю вправу можна видозмінити, студенти можуть говорити визначення, а інші здогадуються який це термін. Така вправа сприяє глибшому розумінню суті термінів та відповідності їх застосування.

- **Рольові ігри.** Використовуються сценарії, що імітують реальні ситуації з домаганням або дискримінацією в кіберспорті. Студенти грають ролі різних учасників (наприклад, гравця, який зазнає дискримінації, свідка, організатора змагань), обговорюючи проблему англійською мовою та шукаючи можливі рішення.

– **Дебати.** Можна організувати дебати на теми, пов'язані з домаганням та дискримінацією в кіберспорті. Наприклад, можна обговорити ефективність існуючих кодексів поведінки або розглянути випадки з реального життя. Такі дебати дозволять студентам застосувати вивчені терміни в контексті серйозних дискусій.

– **Створення презентацій.** Студентам задається завдання створити проекти з дослідження конкретного випадку домагання або дискримінації в історії кіберспорту, з використанням вивчених термінів для аналізу ситуації та обговорення можливих шляхів вирішення.

– **Написання есе.** Студентам пропонується написати короткі есе, в яких вони розглядають певні аспекти домагання або дискримінації в кіберспорті, використовуючи спеціалізовану лексику. Це допоможе розвинути як письмові, так і аналітичні навички.

– **Використання мультимедійних ресурсів.** Студентам пропонується знайти відео, статті або подкасти на англійській мові, які обговорюють домагання або дискримінацію в кіберспорті, та підготувати коротку презентацію або обговорення з іншими студентами. Це допоможе студентам звикнути до використання вивчених термінів в реальному контексті.

Застосування цих вправ у навчальному процесі сприятиме не тільки поглибленому засвоєнню термінології, але й формуванню відповідального ставлення до проблематики. Крім того, ці вправи допоможуть студентам краще зрозуміти та використовувати спеціалізовану термінологію, розвинути важливі соціальні навички, такі як емпатія, толерантність та вміння конструктивно вирішувати конфлікти. Це надасть їм необхідні інструменти для створення більш інклюзивного та поважного середовища в кіберспорті, де кожен учасник, незалежно від своєї ідентичності, може почуватися цінним та важливим.

Висновки. Включення цієї теми і застосування вправ у програму «Професійно орієнтована іноземна мова» для здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності «Кіберспорт» не лише підвищить рівень професійної підготовки студентів, але й сприятиме формуванню їхньої соціальної відповідальності та етичної поведінки в онлайн та офлайн просторах. Також, це сприятиме розвитку глобального співтовариства в кіберспорті, яке базується на повазі, рівності та взаєморозумінні. Вміння адекватно спілкуватися на ці теми англійською мовою відкриє для майбутніх професіоналів кіберспорту більше можливостей для міжнародної співпраці та участі в глобальних проектах, де важливо розуміти та поважати культурні та індивідуальні відмінності. Враховуючи швидкий розвиток технологій і зростання популярності кіберспорту як виду спорту і

професійної діяльності, інтеграція цих важливих соціальних питань у навчальну програму допоможе забезпечити, що майбутнє кіберспорту буде не тільки технологічно розвиненим, але й етично свідомим та інклюзивним [7].

В контексті вивчення теми «Harassment and Discrimination in eSports» як складова частина програми «Професійно орієнтована іноземна мова» для здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності «Кіберспорт» студенти знайомляться зі способами вирішення проблеми домагання та дискримінації в кіберспорті та пропонують комплексні підходи до покращення ситуації в цілому. По-перше, необхідно розробити та впровадити чіткі правила поведінки та санкції за їх порушення як на рівні окремих команд, так і на рівні організацій, що проводять змагання. По-друге, важливо створити безпечне середовище для обговорення та звернень про випадки домагання, забезпечивши конфіденційність та ефективні механізми реагування. По-третє, необхідно проводити освітні програми та тренінги, спрямовані на підвищення обізнаності про негативні наслідки домагання та дискримінації, а також на формування поваги та розуміння між учасниками кіберспортивної спільноти. Окрім того, студенти вивчають важливу роль міжнародних кіберспортивних організацій та асоціацій у вирішенні цієї проблеми. Вони можуть виступати ініціаторами глобальних кампаній зі зниження домагання та дискримінації, розробляти єдині стандарти поведінки для учасників та організацій, а також сприяти обміну кращими практиками між різними країнами та регіонами [4].

Проблема домагання та дискримінації в кіберспорті є значною перешкодою на шляху до розвитку та визнання цієї сфери як повноцінного виду спорту [5]. Вона підриває основні принципи поваги, рівності та справедливості, на яких має базуватися будь-яка спортивна діяльність. Розуміння причин та масштабів цієї проблеми, а також розробка ефективних механізмів її вирішення, повинні стати пріоритетом для всіх учасників кіберспортивної індустрії. Освітня програма для здобувачів другого рівня вищої освіти спеціальності «Кіберспорт» має включати в себе компоненти, що зосереджуються на вивченні проблем домагання та дискримінації в еспорті. Це допоможе підготувати майбутніх професіоналів не тільки до досягнення високих спортивних результатів, але й до формування здорового та безпечного середовища у кіберспортивній спільноті. Розвиток культури взаємоповаги, включення та рівності у кіберспорті є ключовим для подолання домагання та дискримінації. Таким чином, зусилля мають бути спрямовані не лише на покарання за неприпустиму поведінку, а й на освіту та просвітництво, що сприятиме формуванню позитивних змін в індустрії кіберспорту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bègue, L., Sarda, E., Gentile, D. A., Bry, C., & Roché, S. Video games exposure and sexism in a representative sample of adolescents. *Frontiers*, 2017. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2017.00466/full> (дата звернення: 20.03.2024).
2. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/harassment> (дата звернення: 13.03.2024).
3. Gray Kishonna L. *Race, Gender, and Deviance in Xbox Live*. Taylor & Francis, 2014. 114 p.
4. Harris Becky. *Esports: Women, Harassment, and Paving the Way for Equity*. University of Nevada, Las Vegas, 2023. URL: <https://www.unlv.edu/sites/default/files/media/document/2023-10/Esports-Women-Harassment-and-Paving-the-Way-for-Equity-ICGR-White-Paper.pdf> (дата звернення: 29.03.2024).
5. Omar Ruvalcaba1, Jeffrey Shulze1, Angela Kim1, Sara R. Berzenski1, and Mark P. Otten // *Women's Experiences in eSports: Gendered Differences in Peer and Spectator Feedback During Competitive Video Game Play*. *Journal of Sport and Social Issues*, 2018. URL: https://www.researchgate.net/profile/Jeff_Shulze/publication/325156296_Women's_Experiences_in_eSports_Gendered_Differences_in_Peer_and_Spectator_Feedback_During_Competitive_Video_Game_Play/links/5b0f77fb4585157f872483c5/Womens-Experiences-in-eSports-Gendered-Differences-in-Peer-and-Spectator-Feedback-During-Competitive-Video-Game-Play.pdf (дата звернення: 11.03.2024).
6. Taylor T. L. *Watch Me Play: Twitch and the Rise of Game Live Streaming*. Oxford University Press, 2018. 328 p.
7. *The Ugly Hatred Faced By Women In Esports, And How We Fight Back*. Forbes, 2021. URL: <https://www.forbes.com/sites/mattgardner1/2021/03/19/the-ugly-hatred-faced-by-women-in-esports-and-how-we-fight-back/?sh=60e6e50237d8> (дата звернення: 14.03.2024).

Olha Aliseienko,

Associate Professor, PhD in Philology, Senior Lecturer at the Department of the English Language for Non-Philological Specialities, Oles Honchar Dnipro National University
<https://orcid.org/0000-0003-3840-7714>
Dnipro, Ukraine

Hanna Mudrenko,

Lecturer at the Department of the English Language for Non-Philological Specialities, Oles Honchar Dnipro National University
<https://orcid.org/0000-0001-7476-4714>
Dnipro, Ukraine

The role of interactive platforms in learning foreign languages

Роль інтерактивних платформ у вивченні іноземних мов

Summary. *Ukraine's entry into the common educational space and the intensive development of the global computer network have necessitated the use of digital technologies in the study of foreign languages in higher education institutions. Knowledge of a foreign language is mandatory in our time. In this regard, it is relevant to analyze and improve the existing digital methods used in its study. The purpose of the article is to develop directions for improving digital methods in the educational process in the study of foreign languages in higher education institutions of Ukraine. The main tasks of the article are to establish the essence of the concept of "digital-methodology", to determine the main methods and technologies used in teaching foreign languages, to consider the main problems of implementing digital-methods and to develop ways to solve them. According to the results of the study, it was found that the main digital methods used in the study of foreign languages are M-Learning, Web-quest, Language portfolio and Online-Diary. Digital methods in combination with traditional teaching methods are able to solve the tasks provided by the curriculum. However, the analysis of domestic experience has shown that there are a number of problems that complicate the implementation of digital methods in the educational process: the unwillingness of some higher education institutions to change, lack of proper training of foreign language teachers in the use of digital technologies, slow pace of digitalization of higher education, lack of practice with the use of digital technologies among students studying foreign languages. The main ways to solve these problems are to revise the State Standards in terms of training foreign language teachers to use digital technologies, update computer equipment and provide broadband Internet access to higher education institutions, develop and support online learning platforms, and introduce dual education.*

Key words: *Digital-methods, digital technologies, M-Learning, blog, YouTube, educational platform.*

Анотація. Вхідження України в єдиний освітній простір та інтенсивний розвиток глобальної комп'ютерної мережі зумовили необхідність застосування цифрових технологій під час вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти. Знання іноземної мови є обов'язковим в наш час. В зв'язку з цим є актуальним аналіз та вдосконалення існуючих digital-методик, які застосовуються під час її вивчення. Мета статті – розробити напрями удосконалення digital-методик у навчальному процесі при вивченні іноземних мов в закладах вищої освіти України. Основні завдання статті – встановити суть поняття «digital-методика», визначити основні методики та технології, які використовуються при викладанні іноземних мов, розглянути основні проблеми впровадження digital-методик та розробити шляхи їх вирішення. За результатами дослідження встановлено, що основними цифровими методиками, які застосовуються при вивченні іноземних мов, є M-Learning, Веб-квест, Language portfolio та Online-Diary. Digital-методики в поєднанні з традиційними методами навчання здатні вирішити завдання, передбачені навчальною програмою. Однак аналіз вітчизняного досвіду показав, що існує ряд проблем, які ускладнюють впровадження digital-методик в навчальний процес: неготовність окремих закладів вищої освіти до змін, відсутність належної підготовки викладачів іноземних мов у використанні цифрових технологій, слабкі темпи цифровізації вищої освіти, відсутність практики з використанням цифрових технологій у студентів, які вивчають іноземні мови. Основними шляхами вирішення цих проблем є перегляд Державних стандартів в частині підготовки викладачів іноземних мов до використання цифрових технологій, оновлення комп'ютерного обладнання та забезпечення широкосмислового доступу до інтернету закладів вищої освіти, розвиток та підтримка навчальних онлайн-платформ, впровадження дуальної освіти.

Ключові слова: Digital-методики, цифрові технології, M-Learning, блог, YouTube, освітня платформа.

Introduction. The educational process in any field is impossible to imagine without the use of digital technologies. Digitalization processes have affected not only aspects of the organization of educational activities, but also the content of educational and methodological content of disciplines. Changes in education under the influence of the dynamically developing digital environment require the participation of university administrations, teachers and students, as updates affect all levels of education [4]. Particular attention is paid to updating teaching methods to achieve the established educational outcomes. Teachers of higher education institutions are actively using computers, interactive whiteboards, and projectors to present visual materials. For a more effective implementation of the educational process, they use teaching materials posted on the information and educational portal of the educational institution or on special educational Internet resources [8].

Digital technologies are used in the educational process to develop students' knowledge, skills and abilities that will be relevant to them both

in their professional and social lives. Thus, the technical teaching aids that have long been used in higher education institutions are gradually being replaced by modern digital tools.

Ukraine's accession to the single educational space and the intensive development of the global computer network have necessitated the use of digital technologies in the study of foreign languages in higher education institutions. Knowledge of a foreign language is a must nowadays and one of the key requirements for specialists in any field of activity. In this regard, it is important to analyze teaching methods using digital technologies, i.e., digital methods. Together with traditional teaching methods, such methods are able to fully realize the tasks of learning a foreign language, which are provided for in the curriculum.

The issue of using digital methods in the training of students of higher education institutions is considered in the works of many domestic and foreign scholars (Dudeny and Hockly, 2013; Warschauer, 1997; Rogulska and Tarasova, 2016; Statkevych and Fenchuk, 2014; Kozachenko, 2016) [9; 11; 3, c. 318–319; 5; 1, c. 10]. However, the issue of using digital methods in foreign language teaching remains insufficiently researched to date.

The purpose of the article is to develop directions for improving digital methods in the educational process in the study of foreign languages in higher education institutions of Ukraine.

Methods and methodology of the study. The study used general scientific methods of cognition. The current state of the use of digital methods in the study of foreign languages in higher education institutions is determined by the method of critical analysis of domestic and foreign literature. In order to clearly demonstrate the information, graphic methods were used, for the preparation of which Excel tools were used. In the process of synthesizing information, the problems that complicate the introduction of digital methods into the educational process and require immediate solution have been identified. Recommendations for solving these problems were developed using the methods of induction and deduction.

Results and discussion. Computer technologies began to be used in foreign language teaching more than 70 years ago. Until recently, only a limited number of specialists have been studying this topic. However, the emergence of the Internet and the rapid development of computer technology have accelerated the integration of the latest technologies into the learning process.

The term "digital technologies" appeared not so long ago. In the English-language pedagogical literature, this term covers a variety of cloud, mobile, smart technologies and information and communication technologies (Dudeny & Hockly, 2013) [9]. In his article "The Use of Computers

in Foreign Language Teaching," a contemporary American researcher, professor at the University of California's School of Education, M. Warschauer, identifies three stages of computer technology use: behaviorist, communicative, integrative, and competence-connectivist (Warschauer, 1997) [11]. Each of the stages is characterized by a certain level of technology development, which is shown in Table 1.

The introduction of digital technologies has led to the emergence of new methods in the training of students of higher education institutions

Table 1

Stages of development of digital technologies in education

Years	Name of the approach	Features of application
1950–1970 years	Behaviorist approach	This period is characterized by the emergence of electronic computers, which were used as simulators for the development of speech activity. Computer exercises created at this time were aimed at training skills through repetition. The term "computer technology" was used to describe the latest technologies.
the 1980s	Communicative approach	This period is characterized by the emergence of intelligent learning systems and stationary personal computers.) Stationary personal computers were used as a simulator for the development of speech activity, as well as a reference resource. As with the behaviorist approach, the latest technologies are denoted by the term "computer technology"
the 1990s	Integration approach	This period is characterized by the emergence of the World Wide Web, the invention of multimedia and hypertext technologies, and the further improvement of communication technologies. A personal desktop computer is used as a tool for authentic speech interaction. The latest technologies are referred to as "information and communication technologies"
the 2000s – present day	Competency-based approach	This period is characterized by the emergence of mobile, cloud and startup technologies, smartphones and tablets. The laptop computer and mobile devices are used as tools for communication in an environment of linguistic and social interaction anywhere and anytime. The term digital technologies is used to refer to technologies that have recently emerged

Source: systematized by the author on the basis of (Warschauer, 1997)

(HEIs) in the study of foreign languages. To date, digital methods have become widely used, which should be understood as a clear algorithm of actions that allows you to learn a foreign language from beginner to advanced level (TEFL- TESOL, 2020). The main digital methods used in higher education institutions in the study of foreign languages are shown in Table 2.

This list of digital methods used in teaching foreign languages in higher education is not exhaustive. Today, the choice of such methods is quite wide. They are usually combined with traditional teaching methods.

Table 2

Digital methods used in higher education institutions for teaching foreign languages

Name of the methodology	Meaning
M-Learning	Methods based on M-Learning technology involve teaching a foreign language using the potential of gadgets available to students to work with applications in a foreign language. One of the advantages of M-Learning is the variety of forms of work – from games, quizzes, videos to podcasts and mini-series. The use of M-Learning methods makes it possible to combine full-time and distance learning, speed up the exchange of information and optimize the exchange of knowledge transferred to the student from the teacher
Web-quest	It is a modern methodology of project-based learning that involves solving a certain theoretical or practical problem by a student (theoretical or practical). To solve the problem, the student uses online information resources
Language portfolio	One of the most modern methods of working with students, which in recent years has become one of the most promising technologies for teaching a foreign language and monitoring the quality of education. According to the methodology, students record their achievements and experience in mastering foreign languages. Independently or together with a teacher, he or she can analyze and evaluate the amount of work and achievements in the subject. The purpose of the language portfolio is to develop student autonomy, improve language competence, and provide an opportunity to evaluate their achievements and experience in learning and using foreign languages.
Online-Diary	A modern method of teaching foreign languages that involves students keeping a foreign language learning diary. The diary reflects the student's individual activities. It includes such columns as the topic of the assignment, the planned and actual date of its completion, reasons for not completing it on time, learning goals, time spent on the work, difficulties, progress, evaluation and conclusions

Source: systematized by the author based on (Rogulska & Tarasova, 2016: 318–32; Statkevych & Fenchuk, 2014; Kozachenko, 2021) [3].

Thanks to this, it is possible to solve a number of problems, namely:

- to ensure the presentation of educational information;
- to ensure the availability of educational material: text, sound, graphic and video materials that have different topics and focus;
- to ensure control over the learning process;
- to develop the skills and abilities of students learning a foreign language in writing, reading, and listening using digital technologies;
- to develop students' independent work skills;
- to apply different forms of learning activities (individual work, pair work or group work);
- to form a positive attitude towards the subject and increase motivation to learn a foreign language;
- to unleash students' creative potential by completing project tasks using digital technologies provided by a particular digital methodology.

An obligatory component of digital methods is digital technologies used in the study of foreign languages in higher education institutions.

Blogs are not teaching materials and are not intended for learning, but more and more foreign language teachers are paying attention to them and using them for educational purposes. The use of blogging technology in foreign language teaching is most consistent with the principles of the constructivist approach. It focuses on the student who creates the learning environment and interacts with it, acquiring knowledge by solving non-standard tasks. Depending on the functions performed, blogs are divided into several types:

- a teacher's blog (created and used by a teacher as an additional resource to traditional teaching);
- a student blog (created by a student in accordance with the teacher's instructions);
- a teacher-student blog (created by a teacher who invites students to collaborate);
- lecturer-lecturer blog (created and used by lecturers of one or different subjects to share materials and useful resources in their field);
- a blog of a higher education institution (created on behalf of a higher education institution in order to establish contact and maintain communication with other educational institutions);
- a professional blog (created and maintained by a person who knows his or her business well and shares his or her useful tips). In the case of foreign language teaching, the teacher uses the materials of this blog as an authentic text presented by a native speaker.

As an example, consider a popular blog based on the personal stories of its creator, Ollie Richards, who owns a blog called "I Will Teach You A Language" (Story learning, 2022) [10]. He travels a lot and is fluent in

eight languages, so he shares his personal experience with readers about the techniques he uses to learn languages. The blog's peculiarity is that, in addition to language material, it contains a vivid emotional component that motivates people to learn a foreign language.

The 2019 pandemic and full-scale war have significantly affected the educational process in Ukraine. Most higher education institutions have switched to distance or blended learning. In such circumstances, the use of digital methods in the training of students, including in the study of foreign languages, has become extremely relevant.

In June 2022, the Center for International Projects "Euroeducation" together with the international group IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence compiled the rating of higher education institutions "TOP-200 Ukraine" [2]. The rating was based on a number of indicators. Particular attention was paid to the introduction of digital technologies in the educational process. According to the ranking, the top ten was led by Taras Shevchenko National University of Kyiv. The second place was taken by the Kyiv Polytechnic Institute named after Sikorsky. V. N. Karazin Kharkiv National University rounded out the top three. Lviv Polytechnic National University and National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute" took fourth and fifth place respectively (Osvita, 2022). Thanks to the introduction of digital technologies in the educational process, these and other Ukrainian higher education institutions have been able to achieve significant success in academic, research, and international activities [4].

Platforms specifically designed for learning foreign languages include:

- Duolingo, Easy Ten, FluentU, BBC Learning English, Simpler, LinguaLeo, Memrise (English);
- Goethe-Institut, Deutsche Welle, Rosetta Stone, Easy Online German, Audio Lingua, TestDaF (German).

The use of digital technologies, which is an important element of modern digital methods, is approved by the majority of teachers and students, as evidenced by the results of a survey conducted by the State Education Quality Service of Ukraine among teachers and students of higher education institutions [6; 7].

Having analyzed the national experience, we can conclude that modern digital methods are actively used in the training of students in learning foreign languages, as well as a high level of satisfaction with the use of digital technologies, which are the main element of such methods. At the same time, there are a number of problems that complicate the implementation of digital methods in the educational process and require immediate solution.

Conclusions and perspectives. The use of modern digital methods in the study of foreign languages in institutions of higher education

increases the effectiveness of education, makes it more interesting and meaningful. In connection with the transition of the educational process from face-to-face to remote and mixed modes, the introduction of digital methods into the educational process is becoming even more urgent than before. Considering this, as well as the advantages of using modern digital methods, we see prospects for further research in the study of new and improvement of existing digital methods and their introduction into the educational process when learning foreign languages.

BIBLIOGRAPHY

1. Козаченко І. В. Викладання англійської мови з використанням технології мовного порт фоліо. Новий вимір науки та освіти. *Педагогіка і психологія*. 2016. № 4(40). С. 3–30. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fonE2oFf0zUJ:https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Teaching-English-language-using-technology-portfolio-I.V.Kozachenko.pdf&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
2. Оприлюднено рейтинг вишів «ТОП-200 Україна 2022». osvita.ua, 2022. URL: <https://osvita.ua/vnz/rating/86578/>
3. Рогульська О. О., Тарасова О. В. М-learning як інноваційна технологія навчання іноземної мови. Сучас. інформ. технології та інновац. методики навчання у підгот. фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. *Збірник наукових праць*, 2016. № 45. С. 318–332.
4. Стан використання технологій дистанційного навчання в закладах вищої освіти України: результати опитування. chmnu.edu.ua, 2020. URL: <https://chmnu.edu.ua/stan-vikoristannya-tehnologij-distantnijnogonavchannya-u-zakladah-vishhoji-osviti-ukrayini-rezultati-opituvannya/>
5. Статкевич А. Г., Фенчук О. О. Веб-квест як інноваційна проектна методика навчання іноземної мови. Житомирський державний університет ім. Франка. Житомир, 2014. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:23IY6GfFwNUJ:https://nniif.org.ua/File/12sagvku.pdf&cd=6&hl=uk&ct=clnk&gl=ua>
6. ТОП сучасних онлайн-словників для вивчення іноземної мови. dut.edu.ua, 2021. URL: https://dut.edu.ua/ua/news-1-525-8773-top-suchasnih-onlajn-slovnikov-dlya-vivchennya-inozemnoi-movi_kafedra-inozemnih-mov
7. ТОП-5 мобільних додатків для вивчення іноземних мов. uaspectr.com, 2021. URL: <https://uaspectr.com/2021/08/06/top-5-mobilnyh-dodatkov-dlya-vyvchennya-inozemnyh-mov/>
8. British National Corpus (BYU-BNC). corpus.byu.edu, 2022. URL: <http://corpus.byu.edu/bnc/>
9. Dudeney G., Hockly N. Digital Literacies. Pearson. 2013.
10. Story learning. storylearning.com, 2022. URL: <https://storylearning.com/page/76?cat=-1>
11. Warschauer M. The Internet for English Teaching: Guidelines for Teachers. The TESL Reporter. 1997. January 30. URL: <http://www.aitech.ac.jp/~iteslj/Articles/Warschauer-Internet.html>

Інна Аноненко,

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук,
Дніпровський державний медичний університет
<http://orcid.org/0000-0003-1682-4218>
м. Дніпро, Україна

Інна Лоцинова,

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки та гуманітарних наук,
Дніпровський державний медичний університет
<http://orcid.org/0000-0003-1757-5495>
м. Дніпро, Україна

Удосконалення методики викладання фармацевтичної термінології в умовах очного навчання під час воєнного стану

Improving the methodology of teaching pharmaceutical terminology in the conditions of full-time education during martial law

***Анотація.** Умови сьогодення змушують викладачів-мовників шукати методи більш продуктивного використання відведеного часу, посилення внутрішньої мотивації студентів, активізації їхньої розумової діяльності, актуалізації опорних знань та вміння використовувати їх на практиці, а також організації цікавих інтерактивних занять в укріпті під час повітряної тривоги. У нашому дослідженні ми поділяємо думку фахівців, які підкреслюють ефективність міждисциплінарного підходу при вивченні латинської мови.*

Не секрет, що студенти часто з неохотою приступають до вивчення фармацевтичної термінології в курсі «Латинської мови». Завдання ж викладача зробити ці заняття максимально пізнавальними та корисними з точки зору формування висококваліфікованих медичних працівників. Наприклад, під час вивчення теми «Частотні відрізки у назвах лікарських препаратів» акцентуємо увагу студентів на можливості широкого практичного застосування набутих знань у повсякденному житті, що проявляється у розумінні значень вже знайомих назв препаратів, а також тих, які зустрічаються вперше. Зауважимо також, що запропоновані словотвірні елементи зустрічаються не лише в медичних термінах, але і в загальноживаній лексиці. Ця тема також дає змогу вдосконалити навички написання назв препаратів українською мовою.

З метою активізації пізнавальної діяльності та кращому запам'ятовуванню назв фітонімів доцільно буде запропонувати студентам самостійно

пошукати відомості з етимології деяких рослин, а потім поділитися своїми здобутками, наприклад, під час проведення ботанічної вікторини в аудиторії чи в укритті.

Під час вивчення фармацевтичної термінології здобувачі вищої медичної освіти мають чудову нагоду не лише значно розширити свій кругозір, але й поліпшити знання рідної мови. Впровадження ж інтерактивних методів сприяє підвищенню результативності навчання та створює в групі атмосферу здорової конкурентоспроможності, стимулює мисленнєві та пізнавальні процеси.

Ключові слова: латинська мова, українська мова, фармацевтична термінологія, майбутні лікарі, термін, етимологія.

Summary. *Today's conditions force speech teachers to look for methods of more productive use of the allotted time, strengthening the internal motivation of students, activating their mental activity, updating basic knowledge and the ability to use it in practice, as well as organizing interesting interactive classes in the shelter during an air raid. In our research, we share the opinion of experts who emphasize the effectiveness of an interdisciplinary approach in learning the Latin language.*

It's no secret that students often reluctantly start studying pharmaceutical terminology in the «Latin» course. The teacher's task is to make these classes as informative and useful as possible from the point of view of forming highly qualified medical workers. For example, during the study of the topic «Frequency segments in the names of medicinal products», we focus students' attention on the possibility of wide practical application of acquired knowledge in everyday life, which is manifested in understanding the meanings of already familiar names of medicinal products, as well as those that are encountered for the first time. Note also that the proposed word-forming elements are used not only in medical terms, but also in common vocabulary. This topic also makes it possible to improve the skills of writing the names of drugs in Ukrainian.

In order to activate cognitive activity and better memorization of the names of phytonyms, it would be advisable to invite students to independently search for information on the etymology of some plants, and then share their findings, for example, during a botanical quiz in the classroom or in the shelter.

When studying pharmaceutical terminology, students of higher medical education have a great opportunity not only to significantly expand their horizons, but also to improve their knowledge of their native language. The implementation of interactive methods helps to increase the effectiveness of training and creates an atmosphere of healthy competitiveness in the group, stimulates thinking and cognitive processes.

Key words: *Latin language, Ukrainian language, pharmaceutical terminology, future doctors, term, etymology.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Виклики, з якими щодня стикається Україна, зумовлюють пошук нових підходів до підготовки висококваліфікованих фахівців. Пріоритетним завданням вищих медичних

навчальних закладів є створення умов для розвитку особистості здобувача освіти, його професійного мовлення, що є невід'ємною складовою формування фахової компетентності майбутнього лікаря.

Основу лінгвістичної підготовки студентів-медиків становлять такі навчальні дисципліни, як «Українська мова за професійним спрямуванням», «Латинська мова та основи медичної термінології», «Іноземна мова (англійська) за професійним спрямуванням». У медицині латина має особливу функцію, оскільки забезпечує взаємопорозуміння фахівців не лише в межах країни, але й на міжнародній арені, однак важливим є також досконале володіння рідною мовою, що дуже актуально в нашому, донедавна російськомовному регіоні, де у мовленні медичних працівників можна зустріти велику кількість слів-покручів. Якщо вивчення англійської мови триває протягом трьох років, що зумовлено підготовкою до іспитів «Крок», то на засвоєння латини й української мови за професійним спрямуванням виділено відповідно 72 та 36 аудиторних годин, частина з яких випадає через постійні тривоги. Це змушує викладачів-мовників шукати методи більш продуктивного використання відведеного часу, посилення внутрішньої мотивації студентів, активізації їхньої розумової діяльності, актуалізації опорних знань та вміння використовувати їх на практиці, а також організації цікавих інтерактивних занять в укритті під час повітряної тривоги. Все вищезазначене зумовлює **актуальність нашого дослідження**.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні питання мовної підготовки майбутніх медичних працівників постійно знаходяться в полі зору науковців. Наприклад, особливостям та удосконаленню методики викладання курсу латинської мови на медичних та фармацевтичних факультетах присвячені розвідки О. Беляєвої [2], О. Кісельової [6], Ю. Лебедь [9], Є. Світличної [13] та ін. Специфіку викладання латини на нефілологічних факультетах висвітлювали у своїх працях О. Балаласєва та І. Вакулик [1], Р. Миленкова [10]. Використання інтерактивних технологій та електронних навчальних програм і пристроїв у навчальному процесі у медичних закладах вищої освіти розглянуто у дослідженнях Н. Бондар [3], О. Жванії [5]. Міждисциплінарні зв'язки у лінгвістичній підготовці фахівців окреслено у працях Р. Гуревича [4], Г. Патлатої [11] та ін.

У ході дослідження були використані такі загальнонаукові **методи**, як експеримент, спостереження, опис, а також методи аналізу та синтезу отриманих результатів.

Виклад основного матеріалу. У нашому дослідженні ми поділяємо думку фахівців, які підкреслюють ефективність міждисциплінарного підходу при вивченні латинської мови [1; 10; 11]. Так,

наприклад, Г. Патлата рекомендує «...подавати граматичний матеріал з паралельним повторенням граматики української мови (акцент на спільних та відмінних рисах). Принцип цієї методики полягає у тому, що зіставлення рідної і нерідної мов у методичному та лінгвістичному плані ефективно співвідносяться. Така методика оптимально забезпечує формування граматичної компетенції і успішно використовується, також, при викладанні латинської або іншої мови» [11, с. 278]. На наших заняттях ми максимально залучаємо студентів до інтерактивної діяльності, створюючи атмосферу здорової конкурентоспроможності в групі, стимулюємо мисленнєві та пізнавальні процеси, заохочуємо до самостійного вивчення матеріалу. Оскільки, на думку Ю. Лебедь, «сучасна дидактика розкриває проблему активності студента у навчанні і забезпечує діяльний підхід до засвоєння знань тільки на основі єдності пізнання і практики як нерозривних сторін людської діяльності» [9, с. 122].

Не секрет, що здобувачі вищої освіти часто з неохотою приступають до вивчення фармацевтичної термінології в курсі «Латинської мови», зауважуючи, що знання із виписування рецептів латиною навряд чи знадобляться їм у подальшій медичній практиці. Тут доречним буде нагадати відомий латинський вираз *lege artis*, що позначає «за всіма правилами науки», і заохотити студентів все ж оволодіти навичками правильного оформлення медичної документації (а саме: рецептів) латиною, оскільки хвороби виликовують не красномовством, а ліками (*Morbi non eloquentia, sed remediis curantur*).

На початку вивчення фармацевтичної номенклатури ми звертаємось до теми «Частотні відрізки у назвах лікарських препаратів». Тривіальні назви препаратів утворюють переважно шляхом комбінації виділених із систематичної назви словотвірних елементів, що виражають найрізноманітніші ознаки, наприклад: походження (*Vipraxinum* від лат. *vipera* – змія, *toxinum* – отруйна речовина); відношення до анатомічного органу (*Ophthalmidum* від грец. *Ophthalmos* – око); терапевтичну дію (*Gastropharm* від грец. *gaster* – шлунок + грец. *pharmakon* – ліки); джерело утворення (*Adrenalinum* від *ren* – нирка, *ad* – при, біля, оскільки адреналін добувають із надниркових залоз великої рогатої худоби); різноманітні асоціації, навіть міфологічного характеру (*Morphinum* – від імені старогрецького богу сну *Morpheus*) [8, с. 96]. При вивченні цієї теми акцентуємо увагу студентів на можливості широкого практичного застосування набутих знань у повсякденному житті, що проявляється у розумінні значень вже знайомих назв препаратів, а також тих, які зустрічаються вперше (на полицях аптек чи в рекламних роликах). Зауважимо також, що запропоновані словотвірні елементи вживаються не лише

в медичних термінах, але і в загальноповживаній лексиці (елемент *cid*, що позначає «вбивати», представлений у таких словах, як геноцид, суїцид, лінгвоцид та ін., *pyr* – «жар» зустрічаємо в лексемах піротехніки, піроманія, піропапір тощо). Цим ми спонукаємо студентів до пошуку латинських і грецьких коренів у звичних словах, що вживаються в повсякденному житті.

Ця тема також дає змогу вдосконалити навички написання назв препаратів українською мовою, нагадати, що в рідній мові у назвах загальних понять подвоєння не зберігаються (фурацилін *Furacillinum*, теофілін *Theophyllinum*, апресин *Apressinum*, мамофізин *Mammophysinum*, беладона *Belladonna* та ін.). Доречним буде повторити правило «дев'ятки» задля уникнення плутанини в передачі на письмі латинських літер «і» та «у» (остання носить назву «іпсилон», «ігрек», тобто «і грецьке», адже була запозичена з грецького алфавіту, первісно її використовували виключно для запису грецизмів).

Вивчаючи назви лікарських (саме лікарських рослин, оскільки прикметник лікарський має значення «той, що належить лікареві» [7, с. 127]) бажано інколи подавати відомості щодо етимології цих назв, оскільки це сприяє активізації уваги слухачів, а також процесу запам'ятовування, адже, як зазначав Карл Лінней: «Якщо не знаєш назв, то неможливе пізнання речей» (*Nomina si nescis, perit et cogito rerum*). Наприклад, на попередніх заняттях було розглянуто тему «Дієслово», тож не зайвим буде прокоментувати, що назва *Urtica* (кропива) походить від дієслова *urere* «пекти, жаліти», а *Salvia* (шавлія) – від відомої вже лексеми *salvete* – «бувайте здорові». Іменник *Frangula* (крушина) утворився від дієслова *frangere* «ламати», оскільки рослина має дуже ламку деревину [12, с. 20]. Назва *Lavandula* походить від лат. *lavare* «мити», адже з давніх-давен лаванду використовували як ароматизатор при купанні. З особливою цікавістю вітчизняні студенти дізнаються етимологію назв рослин, що є символами нашої країни. Так, наприклад, іменник *Viburnum* (калина) утворено від лат. *viere* «плести, вити», оскільки з молодих гнучких гілок рослини плели кошики [12, с. 29]. Назва ж пшениці звичайної – *Triticum vulgare* – походить від дієприкметника минулого часу *tritrus, a, um* «розмелений, розтертий», що, своєю чергою, утворився від дієслова *terere* «терти, молоти, товкти», адже з давніх часів із зерна пшениці мололи борошно [12, с. 28]. З метою активізації пізнавальної діяльності та кращому запам'ятовуванню назв фітонімів доцільно буде запропонувати студентам самостійно пошукати відомості з етимології деяких рослин, а потім поділитися своїми здобутками, наприклад, під час проведення ботанічної вікторини в аудиторії чи в укрітті.

Цікавим, наприклад, є походження назви *Calendula*, яку квітка отримала завдяки своїй здатності сповіщати про початок дня і ночі, як своєрідний календар від *Calendae*, що в перекладі означає «перший день місяця» [8, с.103]. У побуті часто можна почути й назву нагідкі. Отже, нагідки належать до роду *трав'янистих* рослин, з них виготовляють *трав'яні* збори (тут не зайвим буде попросити студентів пригадати ще пароніми, тобто слова, досить близькі за звуковим складом і звучанням, але різні за значенням, як-от: аптечний і аптекарський, дистиляційний і дистильований, їда та їжа, сердечний і серцевий тощо).

Відомим висловом Леонардо да Вінчі *Radices litterarum amarae, fructus dulces*, що в перекладі означає «корені науки гіркі, а плоди – солодкі», починаємо розгляд термінів на позначення частин рослин. На цьому етапі варто зауважити, що наголос у деяких лексемах диференціює значення слів, наприклад: *бруньки* (Р.в. одн.) – *брунькі* (Н.в. множ.), *квітки* (Р.в. одн.) – *квіткі* (Н.в. множ.). Іменник *шишки* має подвійний наголос у формі множини, а саме: *шішкі* (Н.в. множ.), *шішо́к* (Р.в. множ.). Також акцентуємо увагу на тому, що слово *semen, inis n* називає одну насінину, тоді як насіння у формі Н.в. множ. позначаємо лексемою *semina*, у Р.в. множ. – *seminum*.

Дуже часто здобувачі вищої освіти плутають прийменники *cum* – з (чим?) та *e (ex)* – з (чого?). Щоб уникнути плутанини, варто спершу провести аналогію із вживанням родового й орудного відмінків у рідній мові (із соку – *e succo*; з соком – *cum succo*; із води – *ex aqua*; з водою – *cum aqua*). А надалі запропонувати студентам самостійно утворити українською мовою кілька термінів з родовим та орудним відмінками й перекласти їх латиною.

Ознайомлення з прикметниками, що вживаються у темах, присвячених вивченню різних лікарських форм, дозволяє нагадати про особливості наголошування прикметників (рідкий *fluidus*, липкий *adhaesivus*, гіркий *amarus*, але весняний *vernalis* тощо), а також про тенденцію до уникнення діеприкметникових форм на -уч/-юч (*antipyreticus* – жарознижувальний, *heroicus* – сильнодієвий, *antisepcticus* – незаражувальний).

Під час записування теми заняття «Структура рецепта» здобувачі вищої освіти часто сумніваються в правильному написання закінчення іменника *рецент* у родовому відмінку. Тому це слушна нагода повторити з учасниками навчального процесу написання закінчень -а/(-я) або -у/(-ю) іменників II відміни чоловічого роду в *Genetivus singularis*, що особливо актуально при перекладі рецептів українською мовою.

Закінчення -а/(-я) мають іменники, що означають:

- назви мір ваги, об'єму (*грама, мілілітра*);
- назви дерев (*дуба, клена*).

Закінчення -у/(-ю) мають іменники на позначення:

- назв кущових і трав'янистих рослин (*кропу, звіробою*);
- назв хімічних елементів, речовин (*азоту, гепарину, вуглецю*);
- назв ліків, медикаментів, наркотичних речовин (*анальгіну, формаліну, морфію*).

Але, як відомо, немає правила без винятку (*Nulla regula sine exereptione*), як-от: *антибіотика, антисептика*.

Під час вивчення теми «Структура рецепта» студентам особливо цікаво знайомитися з особливостями дозування, адже *Sola dosis facit venenum* – «одна лише доза робить ліки отрутою». Інтерес значно поживляється при вивченні назв мір та ваги, а також ознайомленні з числівниками. Задля кращого засвоєння цього матеріалу доречно буде запропонувати студентам з'ясувати етимологію таких слів, як *дециметр, міліметр, центнер, унікум, дуалізм, квартет, квінтет, примат, октава, дует, тріумвірат, секстет* тощо. Під час виконання таких завдань здобувачі вищої освіти відчують інтелектуальну насолоду, отримують задоволення від своєї ерудованості.

Звертаємо увагу на походження слова відсоток (*pro centum* = від ста, тобто сота частина чогось) [8, с. 212]. Учасники навчального процесу залюбки практикуються у читанні латиною цілих та дробових чисел, а також утворюють назви часових проміжків. На цьому етапі нагадуємо особливості узгодження числівників з іменниками. Зауважимо, що після числівників **два, три, чотири** в українській мові вживаємо іменники у формі називного відмінка множини (*два мілілітри, три грами, також два з половиною грами, три з половиною міліграми*). У дробових числівниках при чисельнику **два, три, чотири** знаменник стоїть у називному відмінку множини (*чотири десяти*), а після **п'ять** і далі – у формі родового відмінка множини (*вісім десятих*).

На жаль, у реаліях сьогодення ми не завжди маємо змогу працювати в аудиторіях, дуже часто доводиться спускатися в укриття. Тому викладачі готують два сценарії проведення заняття. В укритті доцільно використовувати командні ігри як одну з форм інтерактивного навчання. Це сприяє зняттю напруження під час повітряної тривоги, покращує психічний стан молоді, нівелює відчуття згаяного часу. Наприклад, при повторенні назв терміноелементів, лікарських рослин дидактичним матеріалом виступають два набори карток, якими забезпечується кожна команда: картки, що містять латинські або грецькі лексеми, а також картки з вказівкою фармакологічної дії

або з перекладом назв рослин. Переможцем буде та команда, яка правильно та швидко зіставить отримані картки.

Метод «мозкового штурму» ефективний під час вивчення теми «Виписування рецептів на тверді, рідкі та м'які лікарські форми». Кожній команді пропонуємо виписати рецепт на основі заданої умови. Студенти висувають ідеї щодо оформлення відповідного рецепта, вибору можливих додаткових розчинників або ж формоутворювальних речовин, розрахунку їх кількості, використання тих чи інших рецептурних кліше. Після чого відбувається колективне обговорення та вибір найоптимальнішого способу виписування рецепта, який можна застосовувати на практиці. Таким чином, інтерактивне навчання дає можливість створити атмосферу співпраці, активної внутрішньогрупової взаємодії, що сприяє реалізації творчого та пізнавального потенціалу кожного учасника навчального процесу.

Висновки. Отже, під час вивчення фармацевтичної термінології здобувачі вищої медичної освіти мають чудову нагоду не лише значно розширити свій кругозір, але й поліпшити знання рідної мови. Впровадження ж інтерактивних методів сприяє підвищенню результативності навчання та створює в групі атмосферу здорової конкурентоспроможності, стимулює мисленнєві та пізнавальні процеси.

P.S. У цей непростий час не варто забувати, що *optimum medicamentum quies est* – «найкращі ліки – це спокій».

ЛІТЕРАТУРА

1. Балалаєва О. Ю., Вакулик І. І. Латинська мова та основи біологічної термінології : Навчальний посібник. Київ : 2010. 324 с.
2. Беляєва О. М. Типологія мовних помилок і шляхи їх мінімізації у процесі навчання майбутніх лікарів латинської мови та медичної термінології. *Мовні дисципліни в контексті розвитку сучасної вищої школи* : матеріали Всеукр. дистанц. наук.-практ. конф. з міжнар. уч. Харків : Тім Пабліш Груп, 2014. С. 23–29.
3. Бондар Н. В. Методи інтерактивного навчання латинської мови у медичних ВНЗ. *Молодий вчений. Педагогічні науки*. 2016 р. № 12. С. 400–403.
4. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах / за ред. С. У. Гончаренко. Київ : Вища школа, 1998. 229 с.
5. Жванія О. І. Використання інтерактивних технологій для підвищення мотивації здобувачів освіти до вивчення латинської мови. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences* : Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ» with Proceedings of the III International Scientific and Practical Conference, Cambridge, May 20, 2022. P. 144–147.
6. Кісельова О. Г. Методика навчання медичної термінології майбутніх лікарів. *Педагогічний процес : теорія і практика*. 2013 № 4. С. 62–68.
7. Козаченко Г. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник. Вид. 2-ге, випр. Київ : ВСВ «Медицина», 2017. 336 с.

8. Латинська мова та основи фармацевтичної термінології / за ред. Л. Ю. Смольської. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : ВСВ «Медицина», 2019. 368 с.
9. Лебедь Ю. Ф. Методичні аспекти навчання латинської мови як іноземної в медичному ЗВО. *Сучасні тенденції вивчення та навчання іноземних мов* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, Полтава, 4 червня 2021 р. Полтава : Астроя, 2021. С. 122–125.
10. Миленкова Р. В. Дидактико-методологічний аналіз проблем викладання курсу латинської мови на юридичних факультетах ВНЗ. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2012. № 1 (6). С. 16–20.
11. Патлата Г. В. Єдність вивчення української та латинської мов як базовий компонент формування мовної професійної компетенції медичних працівників. *Записки з українського мовознавства*. № 29. 2022. С. 270–284.
12. Перерва В. В. Латинь. Ботанічна термінологія : Довідник для студентів спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) / укладач В. В. Перерва. Кривий Ріг : КДПУ, 2020. 120 с.
13. Світлична Є. І. Дисципліна «латинська мова» – основа формування професійної термінологічної грамотності студентів фармацевтичного профілю. *Гуманітарна складова вищої освіти: проблеми та перспективи. статті та тези* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. 14–15 квітня 2011 р. Харків : Вид-во НФаУ, 2011. С. 122–144.

Лариса Васецька,
кандидат педагогічних наук,
доцент, керівник Центру підготовки іноземних громадян,
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
<https://orcid.org/0000-0001-6622-112X>
м. Запоріжжя, Україна

Інна Абрамова,
кандидат філологічних наук,
доцент Центру підготовки іноземних громадян,
Запорізький державний медико-фармацевтичний університет
<https://orcid.org/0000-0002-8807-1764>
м. Запоріжжя, Україна

Особливості використання сучасних інформаційно-цифрових технологій для інтегрованого навчання мови іноземців

Features of the use of modern information and digital technologies for integrated teaching of the language of foreigners

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу особливостей використання сучасних інформаційно-цифрових технологій для інтегрованого навчання мови іноземців. Дається визначення поняття «діджиталізація» освітнього процесу, яке сприяє розвитку пізнавального інтересу іноземних студентів у їхній фахово-професійній діяльності. Висвітлюються теоретичні аспекти використання інформаційних технологій в освіті, змішаного інтегрованого навчання. Розглядаються особливості використання цифрових технологій при вивченні курсу «Науковий стиль мовлення» болгарськими студентами другого курсу спеціальності 226 «Фармація, промислова фармація». Проаналізовано поняття «інтегроване навчання мови», яке передбачає застосування різних методик навчання, викладання та навчання певної фахової дисципліни українською мовою з інтеграцією у цифрове комунікаційне середовище на оптимальній навчальній платформі. Розкрито переваги онлайн платформи Microsoft Teams, яка надає доступ до хмарного сховища, зі збереженням проєктів та документів, а також використання блокнутої класу OneNote для надання завдань самостійної та колективної роботи. У статті аналізується концептуальна модель інтегрованого навчання на платформі Microsoft Teams, яка базується на інформаційних технологіях сучасності. Зазначається, що Центром підготовки іноземних громадян ЗДМФУ розроблена модель інтегрованого навчання іноземців, яка орієнтована на активну модернізацію освітнього процесу, підвищення його якості за допомогою цифрових технологій. Досліджується використан-*

ня новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій, зокрема платформ Kahoot, Learning Apps, сервісу Canva, програми Forms у Microsoft Teams. Застосування різноманітних цифрових технологій на заняттях з наукового стилю мовлення допомагає іноземцям оволодіти термінологічною лексикою, граматично-синтаксичними конструкціями, мовленнєвими моделями та комунікативними вміннями, необхідними для навчально-професійного спілкування з профільних дисциплін.

Ключові слова: діджиталізація, інтегроване навчання, цифрові технології, науковий стиль мовлення, навчальна платформа.

Summary. The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the use of modern information and digital technologies for the integrated teaching of the language of foreigners. The concept of «digitalization» of the educational process, which contributes to the development of cognitive interest of foreign students in their educational and professional activities, is defined. The theoretical aspects of the use of information technologies in education, mixed integrated learning are highlighted. The peculiarities of the use of digital technologies during the study of the course «Scientific speech style» by Bulgarian students of the 2nd year of the specialty 226 «Pharmacy, industrial pharmacy» are considered. The concept of «integrated language learning» is analyzed, which involves the use of various methods of teaching, teaching and training of a certain professional discipline in the Ukrainian language with integration into a digital communication environment on an optimal educational platform. The advantages of the Microsoft Teams online platform, which provides access to cloud storage, saving projects and documents, as well as the use of a OneNote class notebook for providing tasks for independent and collective work, are revealed. The article analyzes the conceptual model of integrated learning on the Microsoft Teams platform, which is based on modern information technologies. It is noted that the Foreign Citizens Training Center of ZSMPhU has developed a model of integrated training of foreigners, which is focused on active modernization of the educational process, improving its quality with the help of digital technologies. The use of the latest information and computer technologies is studied, in particular, the Kahoot platforms, Learning Apps, the Canva service, and the Forms program in Microsoft Teams. The use of various digital technologies in classes on the scientific style of speech helps foreigners to master the terminological vocabulary, grammatical and syntactic constructions, speech models and communication skills necessary for educational and professional communication in specialized disciplines.

Key words: digitalization, integrated learning, digital technologies, scientific style of speech, educational platform.

Вступ. Сучасний етап розвитку вищої освіти України характеризується змінами у парадигмах викладання та навчання мови іноземців. COVID-19, повномасштабне вторгнення країни-агресора в Україну стали детермінантом трансформацій, які відбулися в українському освітньому просторі. До парадигми класично вибудованого освітнього простору додалася віртуальна складова, яка вимагає нових форм організації навчального процесу та пошуку ефективних

методів і засобів навчання. Провідними чинниками інновацій є заміщення традиційних форматів навчання цифровими форматами, прагматично спрямована мотивація активності щодо впровадження новітніх інформаційних технологій.

Особливо така реорганізація вищої освіти позначилась на роботі з іноземними студентами, які змушені були повернутися до рідних країн. Перехід на дистанційну форму навчання з використанням сучасних цифрових технологій відкрив для іноземних громадян нові можливості у вивченні української мови. Викладачі Центру підготовки іноземних громадян Запорізького державного медико-фармацевтичного університету (далі: ЗДМФУ) намагаються створити сучасне інформаційно-цифрове навчальне середовище, використовуючи різноманітні медіаресурси, що спонукають і мотивують іноземців до навчання. Тому на сьогодні важливим завданням мовної підготовки іноземців є діджиталізація освітнього процесу, яка сприяє розвитку пізнавального інтересу студентів до навчально-професійної діяльності. Слушним є твердження Н. Марчук: «діджиталізація – головний тренд сучасності, що радикальним чином вносить зміни та свого роду керує розвитком усіх сфер суспільного життя» [9].

Діджиталізація підвищує ефективність навчального процесу, оскільки застосування різноманітних цифрових технологій допомагає іноземним студентам опанувати українську мову професійного спілкування на більш високому рівні. Умови сучасного життя диктують свої правила, в яких організаторам навчального процесу ставиться завдання забезпечити такий розвиток логічного мислення та сформувати таке ядро базових, необхідних вмінь (зокрема базових знань щодо користування інформаційними технологіями), які будуть фундаментом і спростять в майбутньому процес оволодіння новими аналітичними знаннями і скоротять час оброблення та освоєння інформації за допомогою різноманітних digital-інструментів і засобів [9].

Як зазначає І. Бербенюк, «сьогодні вже неможливо закладу освіти залишатися осторонь цифрової трансформації. Новітні технології стали невід’ємною частиною нашого повсякденного буття... Діджиталізація являє собою усвідомлений підхід докорінного перетворення будь-яких процесів на основі використання цифрових технологій. Ефективність реалізації розвитку сучасної особистості передбачає оновлення способів взаємодії з використанням можливостей цифрових технологій» [1].

Дослідниця М. Дзюба вважає, що «інформаційно-комунікаційні технології докорінно змінюють роль і місце суб’єктів навчального процесу, сприяють реалізації особистісного підходу в навчанні, за

якого викладач перестав бути просто джерелом передавання знань, а стає співтворцем сучасних, позбавлених нудної повчальності, технологій навчання» [6].

Розвиток сучасних цифрових технологій передбачає й формування цифрової компетентності викладача. Так, Л. Петренко аналізує поняття «професійно-цифрова компетентність викладача» і визначає, що в основі цієї компетентності – проектна діяльність, навички розроблення орієнтованих на майбутнє технологій викладання і навчання [10].

Постановка проблеми. Переважна більшість вишів України перевели свої заклади у дистанційний режим або впровадили формат змішаного навчання, тобто навчальний процес відбувається в онлайн та офлайн режимі синхронно або дисинхронно. Заклади вищої освіти отримали неочікувані цінні креативні педагогічні та методичні знахідки, які розширили наші уявлення про можливості оптимізації навчального процесу в сучасних складних соціальних умовах, отримали методичні та науково-практичні напрацювання, які вимагають створення і впровадження до освітнього процесу закладів вищої освіти на постійній основі (а не лише в екстремальних соціальних умовах) нової моделі навчання.

Модернізація українського освітнього простору та інформатизація процесу навчання вимагають не лише осмислення зростаючої ролі ІТ-технологій у вищій освіті, а й актуалізують проблему створення інноваційної освітньої моделі, наприклад, моделі інтегрованої форми навчання. Саме побудова ефективної та мобільної системи навчання, що базується на інформаційних технологіях сучасності і має гнучкий трансформаційний формат реалізації, який орієнтований на соціальні потреби в площині освіти є актуальним завданням реформи української освіти. Пошук оптимального співвідношення традиційної системи навчання (аудиторного формату) та дистанційного навчання (онлайн синхронного режиму), вибір комбінації результативних методів навчання, ефективного інструментарію ІТ-технологій комунікації, проблеми навчально-методичного забезпечення такого формату навчання є актуальними питаннями сьогодення для української освітньої спільноти, є важливими проблемами запровадження інноваційних форм навчання, зокрема інтегрованого навчання української мови іноземців. Це і визначає актуальність пропонованого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що використання цифрових технологій в освітньому процесі, а також створення моделі інтегрованого навчання мови в закладах вищої освіти є предметом дослідження як вітчизняних, так і закордонних фахівців.

Застосування інформаційних технологій в освітньому процесі досліджує І. Потюк, виокремлюючи різні онлайн платформи: Moodle, Google Classroom, WebCT, Canvas; соціальні мережі, закладки, інструменти міжособистісного спілкування, мобільні додатки, електронне тестування (Google Forms) та нотування (Pages, Trello, Evernote) [11]. На думку дослідниці, запропонована класифікація цифрових технологій допоможе і викладачам, і студентам зробити процес навчання більш продуктивним, мобільним і автономним [11].

«Цифрові технології є одним із ключових факторів, які не лише сприяють, але й допомагають визначити, як і наскільки ефективно студенти опрацьовують навчальний матеріал, одночасно, забезпечуючи їх уміннями вирішувати конкретні навчальні завдання, формуючи автономність у навчанні, що на сучасному етапі розвитку освіти є фундаментальним чинником для формування професійних компетентностей майбутніх фахівців та їхньої підготовки до активного самостійного спілкування, життя та діяльності в цифровому світі» [11].

Н. Саєнко, Т. Голуб, Ю. Лавриш, В. Лук'яненко, І. Литовченко у колективній монографії висвітлюють актуальні проблеми інтеграції цифрових освітніх технологій в освітній процес вишів [12]. Дослідники акцентують увагу на поєднанні процесів глобалізації та інформатизації освіти, що сприятиме створенню єдиного освітнього простору. «Студенти сьогодення народжені в епоху цифрових технологій і викладачам необхідно прикладати зусиль для того, щоб будувати справжні партнерські суб'єкт-суб'єктні взаємовідносини в умовах діджиталізації освітнього процесу [12].

У статті «Особливості використання інформаційних технологій в освіті» О. Сіяєва, М. Крєкот, О. Завгородній, Т. Сичова, А. Сичов, О. Сіяєва стверджують, що однією з найголовніших переваг використання новітніх технологій у процесах навчання та викладання є можливість задовольнити індивідуальні потреби студентів. Інформаційні технології значно поліпшують доступ до інформації, збільшують можливості спілкування під час дистанційного навчання, підвищують ефективність та мотивацію навчання, забезпечують нові шляхи подання інформації які полегшують її розуміння, дають можливість для випробування власних ідей і проєктів» [13].

Особливу увагу методисти приділяють таким навчальним онлайн платформам як Moodle, Human School, Google Classroom, Edmodo, Coogle Meet, Zoom, MS Word Pad, MS Excel, Statistika, MathCAD, MATLAB, MS Power Point, AutoCAD, ArchiCAD, Speaking Mouse, Education Games, Virtual Worlds.

Основні аспекти інтегрованого підходу до навчання мови іноземців досліджують Г. Василькович і О. Руснак. Вчені виявили,

що інтегроване вивчення іноземної мови через текст розгортається в межах чотирирівневої горизонталі, що пов'язана з основними видами мовленнєвої діяльності [4]. «Інтегроване навчання української мови як іноземної ґрунтується на основі концентричності та поступового нагромадження знань. Процес вивчення мови здійснюється від часткового (відомого) до загального (невідомого) або ж навпаки» [4].

Змішане інтегроване навчання мови описують дослідники О. Маковей і Р. Маковей, наголошуючи, що таке навчання реалізує потребу в живому спілкуванні, необхідності онлайн читання, перегляді роликів, візуальному вивченню слів, сприяє ігровому моменту й інтерактивності навчального процесу [8].

Широке впровадження цифрових технологій у навчальний процес вищів України зумовило активну самоосвіту як викладачів університетів з питань використання ІТ-технологій у вищій освіті, так і розвинення у студентів навичок освоєння нових комп'ютерних програм, самовдосконалення технічних навичок та вмінь.

Мета нашої статті полягає, по-перше, в дослідженні підґрунтя для створення нової моделі інтегрованого навчання мови іноземців у немовних вищих закладах освіти України, по-друге, в окресленні задач і цілей цієї моделі навчання, по-третє, в описі досвіду використання хмарних сервісів в умовах онлайн навчання іноземців та, насамкінець, в розкритті особливостей цієї моделі, в аналізі й методичному поданні можливостей використання хмарних сервісів MS TEAMS офіс 365 як ефективного інструменту моделі інтегрованого навчання мови у новому форматі організації навчального процесу – цифровому форматі.

Методологія та методи дослідження. Методика дослідження передбачає вивчення специфіки та можливостей використання хмарних сервісів MS TEAMS офіс 365 для вирішення дидактичних завдань мовної підготовки іноземців з метою гармонійного поєднання класичних традиційних методик та результатів творчого пошуку, для застосування прогресивних нестандартних освітніх технологій, оригінальних дидактичних ідей і форм забезпечення освітнього процесу, для розвитку віртуального освітнього навчального простору у моделюванні процесу навчання інофонів, що реалізується засобами ІТ-технологій в умовах воєнного стану. Для досягнення цілей дослідження використано **методи** критичного аналізу та синтезу наукових і методичних джерел, системного аналізу, описовий та прогностичний методи, метод узагальнення отриманих результатів, ґрадуктивний метод.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одним із напрямків науково-методичної діяльності нашої освітньої структури – Центру

підготовки іноземних громадян ЗДМФУ, є створення концептуальної моделі інтегрованого навчання мови іноземців, зокрема на платформі офіс 365 MS TEAMS. Ця модель орієнтована на активну модернізацію освітнього процесу, підвищення його якості за допомогою цифрових технологій.

Головне завдання цієї моделі – підготувати іноземців до активної комунікативної діяльності у навчально-професійній сфері в умовах онлайн та офлайн спілкування.

Нова модель навчання передбачає динамічне перетинання та поєднання двох напрямків змістовної організації навчального процесу – вивчення, наприклад, на першому-другому курсах медико-фармацевтичного закладу вищої освіти лексико-граматичних компонентів та понять основних тем таких фундаментальних дисциплін як біологія, анатомія, гістологія, біофізика, біохімія під час вивчення дисципліни «Українська мова як іноземна».

Терміном «інтегроване навчання мови» визначаємо освітній процес із застосуванням різних методик навчання, які комбінують і включають в себе викладання та навчання певної фахової дисципліни українською мовою з інтеграцією у цифрове комунікаційне середовище на оптимальній навчальній платформі. Під час такого навчання ми реалізуємо, по-перше, дидактичні потреби іноземних студентів в опануванні фаховими знаннями та навичками, по-друге, комунікативні потреби в опануванні мовними знаннями та формуванні й розвитку мовленнєвих вмінь і навичок, які необхідні для здійснення навчально-професійної комунікації. Таким чином, мовні знання перестають бути для іноземців фоновими або допоміжними під час отримання спеціальності в немовному закладі вищої освіти.

Процес занурення в іншомовне комунікативне середовище, яке моделює навчально-професійне спілкування, значно підвищує вмотивованість вивчення української мови і надає їй більш вагомого прагматичного статусу, бо її вивчення стає невід’ємним компонентом у системі оволодіння фаховими предметами. При цьому не виключається домінування системності подання лексико-граматичного і комунікативного компонентів у змістовій структурі моделі інтегрованого навчання української мови і визначеності української мови як інструменту діяльності у навчально-професійних ситуаціях. Сприйняття іноземцями функціонального спектра володіння українською мовою розширюється – це вже не тільки засіб навчальної активності студентів, а й засіб отримання та обробки необхідної або додаткової фахової інформації. Отже, це спроба руйнування когнітивних бар’єрів між рідною та іноземною мовою, тобто використання іншої мови в тих же цілях, як і рідної.

Інтеграція тематичного та комунікативного компоненту змісту навчання кількох предметів у системі «українська як іноземна – базові предмети за фахом» дозволяють забезпечити оптимальний за терміном план навчання цих дисциплін без залучення додаткових людських, організаційно-методичних ресурсів та технічних засобів.

Термін «навчальна платформа» часто застосовують для опису інструментів і послуг цифрового середовища або як позначення персонального навчального середовища, яке допомагає студентам організувати самостійно процес навчання.

Навчальні платформи поділяються на платформи на основі безкоштовного програмного забезпечення і комерційні платформи. Платформу на основі безкоштовного програмного забезпечення можна використовувати, копіювати, змінювати і поширювати з мінімальними ліцензійними обмеженнями. Найбільш поширеними прикладами є платформи MS Teams, Moodle, SAKAI, OLAT, Lotus Learning Space, REDCLASS, Edmodo, SkillzRun, WiziQ, eTutorium.

MS Teams є однією із найбільш сучасних, цифрових онлайн навчальних платформ, на якій відбувається інтегроване навчання професійного мовлення болгарських студентів у Центрі підготовки іноземних громадян ЗДМФУ. У MS Teams інтегруються додаткові сервіси, які умовно поділяються на дві групи: додатки, які вбудовані в Microsoft Office 365 (наприклад, Forms, Stream, OneNote) та додатки компанії Microsoft, які не є частиною Office 365 і для роботи з якими потрібна додаткова реєстрація, або пропонується обмежений спектр можливостей, або стягується додаткова плата.

Microsoft Teams – це інформаційна платформа, яка об'єднує у робочому просторі відеоконференції, чати, зустрічі, нотатки та вкладення. Викладачам ця платформа дозволяє представити мультимедійний навчальний матеріал, поширювати системні аудіо- та відеоматеріали. Інформація може бути надана у віртуальному класі з одночасною демонстрацією екрана комп'ютера викладача. Онлайн платформа Microsoft Teams пропонує такі опції для проведення занять: підтримка віртуальним класом багатосторонніх бесід та дискусій, обмін файлами, формулювання особистих завдань, отримання та перевірка виконаних студентами завдань у єдиному вікні браузера на будь-якому електронному приладі. Перевагами цієї платформи є доступ до хмарного сховища, де можна зберігати всі проекти та документи. Окрім того, наявними є опції перевірки завдань і призначення термінів виконання у календарі, що дозволяє експортувати бали у вигляді таблиць. Викладачі мають можливість постійного моніторингу прогресу успішності та якості навчання студентів.

Microsoft Teams – це віртуальний центр, який дозволяє викладачам створювати віртуальне навчальне середовище. Навчання у цьому віртуальному середовищі може бути індивідуальним та груповим, як і навчання в аудиторії. Ця платформа, яка впорядковує навчальний процес й уможливує створення простору для більш надійної та конструктивної колективної праці студентів або праці у студентських тандамах. Студенти і викладачі мають постійний зворотній зв'язок, використовуючи усі переваги діалогічного спілкування.

У MS Teams викладачі, спілкуючись зі студентами, діляться файлами та веб-сайтами, створюють блокнот класу OneNote: надають завдання для самостійної індивідуальної та колективної роботи та оцінюють їх виконання. Додаток OneNote дозволяє організувати інтерактивні заняття, забезпечуючи ефективний і своєчасний зворотній зв'язок. Онлайн заняття проходять у режимі наради з використанням вбудованих інструментів.

Особливістю нової моделі організації навчання на платформі MS Teams, на нашу думку, є динамічність та інтегрованість. Можливість урізноманітнювати форми проведення освітнього процесу, індивідуалізувати та оптимізувати цей процес. Не тільки збільшити обсяг подання навчального матеріалу, а й надати право вибору каналу сприйняття цього матеріалу (аудіо, відео, графіки, анімації тощо) відповідно до когнітивних можливостей тих, кого ми навчаємо. І, насамкінець, створення комфортних умов навчання, за яких іноземці мають відчутти свою успішність в оволодінні українською мовою і не втратити інтерес до її вивчення протягом усього періоду навчання у центрі підготовки іноземних громадян. У зв'язку з цим велика увага приділяється створенню єдиної бази навчально-методичних матеріалів та їх розміщенню на спільних платформах, таких як Sharepoint, Google Docs, Dropbox тощо.

Розглянемо більш детально процес діджиталізації навчання мови у Центрі підготовки іноземних громадян ЗДМФУ на прикладі інтегрованого курсу «Науковий стиль мовлення» (далі: НСМ), який опановують болгарські студенти другого курсу за спеціальністю 226 «Фармація, промислова фармація».

Тематичний план інтегрованого курсу НСМ охоплює провідні теми з анатомії, біохімії, мікробіології, вірусології, імунології, забезпечуючи комунікативну базу для успішного вивчення цих фахових предметів. Отже, тематичний компонент заняття з української мови збігається з тематикою певних дисциплін, а запропоновані наукові тексти: «Віруси», «Ендокринна система», «Загальна характеристика галогенів», «Обмін речовин та енергії в організмі людини», «Формені елементи крові», «Ферменти», «Природні джерела вуглеводнів»,

«Асиміляція» [3]; «Склад клітини», «Загальна характеристика дихальної системи», «Залози внутрішньої секреції», «Нежить» [2] є не тільки джерелом фахової інформації, а й мовленнєвою базою для моделювання навчально-професійного спілкування та формування в іноземних студентів комунікативної компетенції.

Іноземці засвоюють українську мову професійного спрямування за допомогою використання новітніх інформаційно-комп'ютерних технологій, зокрема платформ Kahoot, Learning Apps, сервісу Canva, програми Forms у Microsoft Teams тощо. Застосування різноманітних цифрових технологій на заняттях з інтегрованого курсу НСМ допомагає іноземцям оволодіти термінологічною лексику, фаховим понятійним апаратом, граматико-синтаксичними конструкціями, мовленнєвими моделями та комунікативними вміннями, необхідними для навчально-професійного спілкування на теми профільних дисциплін. Зазначимо, що використання, наприклад, ігрових онлайн-платформ Kahoot, Learning Apps на заняттях з інтегрованого курсу НСМ підвищує мотивацію іноземців до навчання мови, дозволяє ускладнити та урізноманітнити завдання, створити творчу та невимушену атмосферу для самостійної роботи студентів, а також активно використовувати особистісно-орієнтований підхід у навчанні. Окрім того, сервіс Kahoot може бути розглянутий як інтерактивна тестова система, яка дає змогу оцінювати швидкість і якість засвоєння навчального матеріалу студентами.

Описану методичну цінність онлайн-платформи Kahoot підтверджує і науковець І. Гончарова, яка зазначає, що «ще один інструмент, який зробить навчання захоплюючим – це безкоштовна платформа для навчання в ігровій формі Kahoot» [5]. Дослідниця відзначає важливість використання платформи Kahoot в освітньому процесі, яка дає можливість перевірки розуміння навчального матеріалу, отримання зворотного зв'язку, проведення дискусій, анкетування та голосування [5].

Використовуючи на практичному занятті ігрову онлайн платформу Kahoot, ми пропонуємо студентам, наприклад, після прочитання тексту «Віруси», пройти гру-вікторину. Гра-вікторина включає завдання різного рівня складності або запитання, на які обов'язково надаються не менш ніж чотири варіанти відповідей. Можливий такий варіант: питання «Що таке віруси?» – а) організми, що складаються всього з однієї клітини; б) організми, які мають клітинну будову; в) організми, які не мають клітинної будови; г) сукупність клітин. Далі Kahoot пропонує іноземним студентам тестові завдання на достовірність («правда» або «неправда») або інші типи ігрових завдань. Все це здійснюється у синхронному режимі. Отже, ігрове

середовище з яскравою візуалізацією зацікавлює іноземців, допомагає краще засвоїти навчальний матеріал, сприяє формуванню певних мовних та мовленнєвих навичок і вмінь.

Для опрацювання теоретичного матеріалу на заняттях з інтегрованого курсу НСМ доцільно використовувати он-лайн сервіс Canva. Студентам пропонуються цікаві тематичні презентації з відеододатками. Такі презентації урізноманітнюють процес навчання та зацікавлюють студентів і спонукають до глибшого вивчення матеріалу, розвивають у них креативне мислення, формують навички аналізу. Студентам надається можливість створювати презентації у сервісі Canva. Навчальна діяльність іноземців із створення презентацій (на базі текстів за фахом) з тем занять зумовлює їх заглиблення у структуру й зміст наукового тексту, розвиває навички репродукції тексту, його трансформації (компресії), формує навички навчально-професійної комунікації за презентованою тематикою.

Сьогодні при онлайн інтегрованому навчанні мови досить гостро постає проблема визначення ефективних методів та форм організації мовної підготовки іноземних студентів. Вочевидь, що на заміну усним бесідам, дискусіям, тематичним діалогам та монологам, тобто такої домінуючої мовленнєвої діяльності як усне говоріння на практичному очному аудиторному занятті з мови, прийшли нові пріоритетні форми навчальної мовленнєвої діяльності. Збільшено обсяг традиційних та інноваційних письмових завдань, серед яких виокремлюють завдання на основі методу проєктів. Все це сприяє підвищенню якості письмових завдань і актуалізації задачі формування у іноземних студентів навичок письмового аналізу та узагальнення. Названі навички на платформі MS TEAMS визначаються через створення презентацій (про що йшла мова вище) або роботами над командними проєктами.

Одним із найважливіших завдань інтегрованого курсу НСМ є також завдання на перспективу, а саме, підготувати іноземців до активної наукової діяльності – брати участь у наукових конференціях, семінарах, виконувати наукові проєкти. Використання цифрових онлайн платформ забезпечує ефективність методик навчання іноземних студентів читання, перекладу наукових текстів за фахом, формування навичок монологічного й діалогічного мовлення у науково-професійній сфері спілкування.

Ще однією пізнавальною і водночас творчою навчальною платформою для іноземців є Learning Apps. Цей сервіс дозволяє викладачу розробити різноманітні за змістом та за складністю інтерактивні завдання для мовного тренінгу в ігровій формі. Такі ігрові тренінги імпонують сучасним студентам і, що важливо, суттєво прискорюють

процес освоєння нових знань та опанування новими мовленнєвими навичками.

Погоджуємось із думкою О. Долгопол, що Learning Apps дозволяє вирішити низку проблем, пов'язаних з низькою активністю іноземних студентів на заняттях [7]. Використовуючи цей сервіс, викладач робить заняття більш динамічним та практично орієнтованим, має змогу індивідуалізовано підійти до кожного учасника навчального процесу; студент розвиває критичне мислення та творчу уяву, перевіряє свій рівень засвоєння теоретичного матеріалу на практиці, закріплює знання в ігровій формі, що сприяє розвитку пізнавального інтересу. Серед переваг Learning Apps відзначаємо просту реєстрацію, наявність готових шаблонів інтерактивних завдань, легкість інтерфейсу, можливість багатократного використання своїх розробок та матеріалів колег, а також створити схоже завдання, збереження в особистому кабінеті, здатність перейти за QR-кодом до завдання. Ці та інші «плюси» онлайн сервісу дозволяють ефективно використовувати час та методичні резерви викладача [7].

Оскільки болгарські студенти охоче долучаються до ігор, тож на заняттях з інтегрованого курсу HCM ми широко використовуємо онлайн сервіс Learning Apps. Наприклад, працюючи з науковим текстом «Формені елементи крові», іноземці ретельно вивчають функції еритроцитів, лейкоцитів і тромбоцитів. Прочитавши наданий текст, студенти переходять до ігрового завдання, яке полягає у тому, що їм треба впорядкувати твердження до кожного елементу крові. Наступними ігровими завданнями є правильне визначення розміру, кількості у крові, тривалості життя, функцій, утворення й руйнування кожного форменого елементу крові (тобто розмістити всі ці визначення у відповідний сектор з назвою елемента крові) або творче завдання на характеристику формених елементів крові через порівняння, при цьому відбувається активне опрацювання лексико-граматичних конструкцій з *чим що; (суб'єкт) що відрізняється від чого чим (за чим); (суб'єкт) що відрізняється від чого тим, що*.

Використання таких сервісів MS Office 365, як тестова платформа Forms та відеохостинг MS Stream, також відкривають широкі навчальні можливості.

На платформі Forms проводиться тестування, яке дозволяє вирішити проблему об'єктивного оцінювання знань іноземців з кожної програмної теми, а також проблему скорочення часу на діагностування рівнів успішності студентів. Іноземцям надається посилання на даний тест, який вони виконують в реальному часі і надсилають відповіді викладачеві. Програма Forms оцінює результати у балах, які потім конвертуються в оцінки. Контроль з інтегрованого курсу

НСМ передбачає перевірку засвоєння мовних знань, лексико-граматичних конструкцій наукового стилю мовлення та змісту тематичного матеріалу предметів за фахом (мікробіологія, біохімія, вірусологія, імунологія тощо). Прагматична значущість такого контролю для студентів полягає у комплексності підходу до змістовного наповнення завдань.

MS Stream дозволяє ділитися зі студентами власно створеними викладачами навчальними відео або оригінальними відео у форматі Doodle. Відео супроводжується комплексом завдань, які спрямовані на удосконалення навичок усного мовлення.

На платформі MS Teams також можлива інтеграція таких сторонніх додатків як Flipgrid або Mindomo. На етапі тренінгу та контролю ефективним ресурсом є електронний додаток Flipgrid. У додатку Flipgrid здійснюються записи відеоповідомлень іноземних студентів. Цей метод навчання використовується для формування навичок створення колективного тексту, для формування аналітичних та креативних навичок у іноземців.

Програма Mindomo легко інтегрується до платформи MS Teams. Програма має весь необхідний набір опцій для створення інтелект-карт. На заняттях з мови створюються інтелект-карти відповідно до теми, мети та завдання заняття. Найбільших результатів досягаємо, використовуючи ментальні карти при роботі з термінологічною лексику, поняттями чи створенням тематичних схем. Інтелект-карти зручні у використанні, розвивають логіку, мислення, сприяють кращому запам'ятовуванню інформації, розвивають навички креативності.

Перспективним для нас на сьогодні є опанування нових програмних додатків. Додатків, які б легко імплентувались в платформу MS Teams і допомагали вирішувати освітні завдання в дистанційному режимі в форматі реального часу. Особливу зацікавленість на сучасному етапі викликають платформи, які спрощують багатофункціональну командну роботу в процесі навчання, уможливають широке використання інтерактивних методів з залученням відео, чату, презентації.

Висновки з дослідження. Створення нової динамічної моделі інтегрованого навчання української мови іноземців на платформі MS Teams забезпечить якісне надання освітніх послуг в умовах діджиталізації освіти, в умовах багатофункціонального навчального середовища.

Головне, ця модель сприяє вирішенню організаційно-методичного завдання для мовних кафедр – підготувати іноземців до активної комунікативної діяльності у навчально-професійній та

науково-професійній сферах у сучасних складних умовах, коли існує комунікативний дефіцит «живого спілкування», ускладнення із зануренням у мовне середовище.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бербенюк І. Діджиталізація освіти – компетенції XXI століття. URL: <https://vseosvita.ua/library/embed/01006n5f-7a71.docx.html>.
2. Васецька Л. Українська мова як іноземна. Функціональна граматика : посібник для студентів – іноземних громадян закладів вищої освіти охорони здоров'я / Л. І. Васецька, О. В. Сидоренко, Т. М. Алексєнко. – 2-е вид., доповн. і переробл. Запоріжжя : ЗДМФУ, 2024. 207 с.
3. Васецька Л., Манаєва Г., Чорна Ю., Гайдук Л. Українська мова як іноземна. Науковий стиль мовлення : у 2-ч. Ч. 2 : практикум для слухачів – іноземних громадян доувзівського етапу підготовки. Запоріжжя : ЗДМУ, 2023. 129 с.
4. Василькович Г., Руснак О. Нові підходи формування комунікативної компетенції під час викладання української мови як іноземної. URL: http://www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/10/part_1/4.pdf.
5. Гончарова І. Діджиталізація освітнього процесу. URL: <https://vseosvita.ua/library/statta-didzitalizacia-osvitnogo-procesu-342063.html>.
6. Дзюба М. Мережні технології активізації самостійної роботи студентів при вивченні української мови як іноземної у ЗВО. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38672/Osvita%20maibutnoho_kontseptsii_metody_pidkhody.pdf?sequence=1.
7. Долгопол О. Можливості використання онлайн сервісу LearningApps на практичних заняттях з мовної підготовки для іноземних студентів. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/875/1/UYPFTSP_2021-66-67.pdf.
8. Маковей О., Маковей Р. Стратегії використання моделі змішаного навчання у викладанні іноземної мови в немовних ЗВО. URL: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2020/21/part_2/21-2_2020.pdf.
9. Марчук Н. Діджиталізація навчального процесу у закладах вищої освіти. URL: <https://uasymp.promonograph.org/index.php/sua/issue/view/sua21-02/sua21-02>.
10. Петренко Л. Цифрова компетентність майбутнього викладача закладу педагогічної вищої освіти у науковій педагогічній літературі. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a2a3ac0-31f3-4d9f-828d-e8fab940d9bc/content>.
11. Потюк І. Використання цифрових технологій в навчальному середовищі закладів вищої освіти: офлайн та онлайн формати. URL: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/3330>.
12. Сасенко Н., Голуб Т., Лавриш Ю., Лук'яненко В., Литовченко І. Інтеграція цифрових технологій в освітній процес: виклики та перспективи. URL: <https://ela.kpi.ua/items/98c79efa-88e1-4349-8e0f-a7adccc83b36>.
13. Сіняєва О., Крекот М., Завгородній О., Сичова Т., Сичов А., Сіняєва О. Особливості використання інформаційних технологій в освіті. URL: https://www.researchgate.net/publication/374204776_OSOLIVOSTI_VIKORISTANNA_INFORMACIJNIH_TEHNOLOGIJ_V_OSVITI.

Юлія Герасимчук,

*асистент кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки,
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0009-0001-2525-0204>
м. Житомир, Україна*

Анастасія Кравченко,

*асистент кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки,
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-4270-9010>
м. Житомир, Україна*

Наталія Панченко,

*старший викладач кафедри педагогічних технологій
та мовної підготовки,
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-3878-5563>
м. Житомир, Україна*

Світлана Саннікова,

*старший викладач кафедри педагогічних технологій
та мовної підготовки,
Державний університет «Житомирська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-7732-2345>
м. Житомир, Україна*

Використання штучного інтелекту в процесі розробки комунікативних завдань з іноземної мови

The use of artificial intelligence in the development of communicative tasks in foreign language learning

***Анотація.** Стаття є дослідженням в якому аналізуються особливості використання штучного інтелекту в процесі розробки комунікативних завдань з іноземної мови. У сучасному світі спостерігається тенденція до глобалізації та все більшого застосування англійської мови як мови міжнародного спілкування. Це призводить до зростаючої потреби в фахівцях, які можуть вільно спілкуватися іноземною мовою. Цей факт вказує на те, що розвиток освіти, зокрема вивчення іноземних мов, повинно відповідати таким вимогам до сучасних занять, як, ефективність методики викладання та креативність, які можуть бути задоволені за допомогою програм*

штучного інтелекту. Сьогодні найбільш поширеним інструментом, який використовують педагоги для навчання іноземної мови, що використовує можливість штучного інтелекту, є ряд чат-ботів з генеративним штучним інтелектом: Copilot від корпорації Microsoft (розроблений спільно з OpenAI) та Gemini від Google DeepMind, ChatGPT від компанії OpenAI. Однак найбільш популярним для навчання іноземної мови став ChatGPT. Іноземний мовний простір, який можна створити за допомогою ChatGPT у поєднанні з розширенням Google Chrome «Talk to me!» має важливе значення для ефективного засвоєння мови, особливо щодо швидкості встановлення асоціативних мовних зв'язків. Оскільки в комунікативному оточенні найбільш ефективно мовні навички набуваються під час спонтанної комунікації, ніж через свідоме вивчення лексики та граматики. В рамках практичних занять можна запропонувати комунікативні завдання, що сприяють розвитку вміння аргументувати власну думку: «Заплановане інтерв'ю», «За і проти», «Я переконаю тебе», «Ситуативне спілкування», «Не скажи «ні»», «Спонтанність дії». Відповіді чат-бота в ролі комунікативного симулятора проявляються як вичерпні, творчі, з достатнім рівнем лексичної наповненості та граматичної точності. Це сприяє формуванню автоматизму мовних дій і реакцій, розвитку відчуття мови та інтуїтивного оволодіння мовленням, що в свою чергу приводить до підвищення зацікавленості учнів в опануванні іноземними навичками і вміннями.

Ключові слова: штучний інтелект, навчання, іноземна мова, комунікативні завдання, ChatGPT, комунікативний симулятор.

Summary. The article is a study analyzing the peculiarities of using artificial intelligence in the process of developing communicative tasks for foreign language learning. In the modern world, there is a trend towards globalization and increasing use of English as the language of international communication. This leads to a growing demand for professionals who can communicate proficiently in a foreign language. This fact indicates that the development of education, particularly foreign language learning, should meet the demands of contemporary activities such as the effectiveness of teaching methodology and creativity, which can be satisfied with artificial intelligence programs. Today, the most widespread tool used by educators for teaching foreign languages utilizing the capabilities of artificial intelligence is a series of chatbots with generative artificial intelligence: Microsoft's Copilot (developed in collaboration with OpenAI) and Google DeepMind's Gemini, along with OpenAI's ChatGPT being the most popular for language learning. The foreign language environment that can be created using ChatGPT in conjunction with the Google Chrome extension «Talk to me!» is crucial for the effective acquisition of language, especially regarding the speed of establishing associative language connections. Since communicative skills are most effectively acquired in communicative environments through spontaneous communication rather than through conscious learning of vocabulary and grammar. Within the framework of practical sessions, communicative tasks can be proposed to promote the development of the ability to argue one's own opinion: «Planned Interview,» «For and Against,» «I'll Persuade You,» «Situation-based Communication,» «Don't Say 'No',» «Spontaneity of Action.» The responses of the chatbot in the role of a communicative simulator

manifested as comprehensive, creative, with a sufficient level of lexical richness and grammatical accuracy, which contributes to the formation of automatism in language actions and reactions, the development of language sensitivity and intuitive mastery of speech, leading to increased interest of students in acquiring foreign language skills and abilities.

Key words: *artificial intelligence, education, foreign language, communicative tasks, ChatGPT, communicative simulator.*

Вступ. У сучасному світі спостерігається тенденція до глобалізації та все більшого застосування англійської мови як мови міжнародного спілкування. Це призводить до зростаючої потреби в фахівцях, які можуть вільно спілкуватися іноземною мовою. Цей факт вказує на те, що розвиток освіти, зокрема вивчення іноземних мов, повинно відповідати таким вимогам до сучасних занять, як, ефективність методики викладання та креативність, які можуть бути задоволені за допомогою програм штучного інтелекту (ШІ) [3, с. 72].

Сьогодні використання штучного інтелекту в освітньому процесі не є новиною. Дослідження напрямів застосування штучного інтелекту в сучасних умовах проводять А. Дубчак та Я. Литвиненко. В. Дем'яненко вивчає системи штучного інтелекту в адаптивному навчанні. Ю. Перучок займається дослідженням переваг та ризиків застосування технологій ШІ. А. Банарцева, О. Єлісеєва, Л. Малигін розглядають штучний інтелект як мультимодальну лінгводидактичну систему. Згідно з думкою Лі Вейхуа, саме мультимодальність системи штучного інтелекту вважається найважливішою умовою його успішного використання для навчання іноземних мов.

Не зважаючи на значну кількість досліджень, що аналізують використання штучного інтелекту у освітньому процесі, нами відмічено недостатньо систематичний підхід до вивчення питання використання штучного інтелекту під час навчання іноземної мови. Саме тому, необхідно провести глибокий аналіз, щоб з'ясувати особливості використання штучного інтелекту в процесі розробки комунікативних завдань з іноземної мови.

Методологія та методи дослідження. У роботі було використано наступні методи дослідження: порівняльний та системний аналіз наукових джерел з досліджуваної тематики, синтез та узагальнення, аналіз наявних підходів до використання штучного інтелекту на заняттях з іноземної мови

Виклад основного матеріалу дослідження. Людина завжди прагнула спростити свою працю, що стало витоком для розробки штучного інтелекту (ШІ). Перші алгоритми ШІ з'явилися ще в 60-х роках ХХ століття. А сам термін «штучний інтелект» був введений професором Дартмутського коледжу, Джоном МакКарті, у

1955 році. Вчений описав штучний інтелект як систему, що діє та навчається, наближаючись до людського розуму. Із розвитком науки та техніки виникли інші визначення терміну, проте всі вони ґрунтуються на чотирьох основних категоріях: системи, які думають, як людина; системи, які діють, як людина; системи, які думають раціонально та системи, які діють раціонально. Штучний інтелект представляє потужний інструмент, який може значно полегшити не лише в сферах кібербезпеки та медицини, а й у сфері освіти. Перехід на дистанційне навчання, спочатку через COVID-19, а потім у зв'язку з війною, суттєво прискорив впровадження інноваційних технологій в освітній процес та залучення штучного інтелекту до підготовки та виконання освітніх завдань.

О. Піжук зазначає, що штучний інтелект – це: наука і технологія, здатна відтворити процеси мислення людського мозку і направити їх на створення й обробку різних комп'ютерних програм, а також інтелектуальних машин, здатних повністю замінити і спростити людську роботу; область інформатики, що займається розробкою інтелектуальних комп'ютерних систем, тобто систем, що володіють можливостями, які ми традиційно пов'язуємо з людським розумом [5, с. 42].

А. Брутман та Т. Наумчук виокремили три категорії (або типи) штучного інтелекту:

1. Штучний інтелект вузького спектру, відомий як ANI (Artificial Narrow Intelligence), є першим рівнем штучної свідомості, яка спеціалізується на прийнятті рішень лише в одній конкретній сфері.

2. Загальний штучний інтелект, або AGI (Artificial General Intelligence), є штучним інтелектом другого рівня, який досягає та перевершує рівень звичайної людської свідомості. AGI здатний розв'язувати математичні та логічні завдання, абстрактно мислити, порівнювати та засвоювати складні ідеї, а також швидко навчатися, включаючи навчання на основі власного досвіду.

3. Штучний суперінтелект, відомий як ASI (Artificial Super Intelligence), є штучним інтелектом третього рівня, який перевершує рівень звичайної людської свідомості. ASI здатний розв'язувати математичні та логічні завдання, абстрактно мислити, порівнювати та засвоювати складні ідеї, а також швидко навчатися, включаючи навчання на основі власного досвіду. Він перевершує інтелект усього людства, спочатку незначно, а згодом, як результат самонавчання, у мільйони разів [2, с. 213].

Сьогодні найбільш поширеним інструментом, який використовують педагоги для навчання іноземної мови, що використовує можливості штучного інтелекту, є ряд чат-ботів з генеративним штучним

інтелектом. Вони здатні генерувати текстові дані, зображення, надавати інформацію та створювати медіаконтент у відповідь на запит користувача. Таке використання ШІ дає можливість використовувати ці чат-боти як інструменти для освітніх цілей. Сучасна галузь цифрових технологій пропонує різноманітні подібні інструменти, такі як Copilot від корпорації Microsoft (розроблений спільно з OpenAI) та Gemini від Google DeepMind, однак найбільш популярним та високо попитним став ChatGPT від компанії OpenAI. Робота чат-боту ChatGPT ґрунтується на використанні алгоритмів великих мовних моделей.

Варто відзначити, що такий інструмент вважається здатним до комунікативних взаємодій та функціональним, оскільки здатний проводити діалог, підтримувати дискусії та генерувати тексти. Це дозволяє використовувати його в якості допоміжного засобу для навчання. Зазначений інструмент спроможний генерувати логічні, граматично виважені та контекстуальні відповіді на запити, пов'язані з різними тематиками. Варто зауважити, що для розробки та «навчання» цього сервісу використана обширна база даних текстів, яка включає різноманітні тексти з книг, словникових статей, наукових розвідок, веб-сайтів, кейсів та матеріалів з освітніх платформ. Такий підхід дозволяє ChatGPT обробляти різноманітну інформацію різними мовами та стилями, що надає йому здатність пропонувати відповіді, подібні за стилем та змістом до текстів, які створюються людиною.

На прикладі ChatGPT В. Четвертик було запропоновано базові та перспективні можливості використання інструментів з штучним інтелектом у контексті навчання та вивчення іноземної мови. Ось деякі з цих можливостей:

- можливість адаптації навчальних текстів та матеріалів відповідно до рівня мовної підготовки учнів, з фокусом на певний рівень мовних знань. це включає збагачення або спрощення вокабуляру, граматичних структур, а також використання фразеологічних одиниць у текстах;

- створення списків лексичних одиниць за певною тематикою та галуззю знань, з прикладами використання. наприклад, генерування списків термінології залежно від теми заняття, або формування синонімічних, антонімічних рядів і т. п. для конкретних лексичних одиниць;

- можливість підбору лексики та мовних шаблонів відповідно до мовного стилю, такого як офіційний, розмовний, науковий тощо, є важливим аспектом для визначення можливостей використання конкретної лексичної одиниці в певному мовному середовищі або ситуації комунікації;

- створення автентичних ситуацій спілкування, шляхом генерування розмовних тем за певним запитом та тематикою, може значно розширити підхід до розвитку мовлення для здобувачів різних рівнів та галузей знань [7, с. 272];

- створення додаткових діалогів для ілюстрації функціонування мови в текстовому контексті та для відпрацювання використання тематичного вокабуляру та мовних патернів може доповнити основний підручник та полегшити процес вивчення мови;

- можливість знайомитися з прикладами використання розповсюджених фраз та ідіом, що характерні для сучасного мовного середовища, дозволить учням ефективніше використовувати мову в реальних ситуаціях, а не тільки відповідно до стандартних визначень словників та підручників;

- надання учням базових пояснень щодо основних граматичних концепцій разом з прикладами та уточненнями;

- допомога в розумінні контексту, включаючи пояснення використання та функціонування лексичних одиниць, висловів, ідіом або культурних особливостей;

- забезпечення можливості побудови навчальної програми з урахуванням потреб учнів, включаючи рекомендації щодо підбору навчальних матеріалів та завдань;

- допомога у підготовці до міжнародних мовних іспитів, таких як TOEFL, IELTS, Cambridge Exams і т.д., шляхом надання практичних порад та зразків тестів;

- надання рекомендацій щодо використання інших освітніх ресурсів та роботи з ними, включаючи їх використання у навчальному процесі та розроблення завдань [8, с. 422].

На більш високому рівні можна використовувати чат-бот у якості співрозмовника для розвитку іншомовних комунікативних умінь та навичок, попросити виправляти лексико-граматичні помилки, пояснити певні мовні концепти, а за певним запитом ресурс може взяти участь у діалозі, підтримати дискусію, бесіду за заданою темою тощо (адже сервіс може розпізнавати мовлення та озвучувати власні відповіді та згенерований контент). Отже, педагог може використовувати ChatGPT для підготовки комунікативних завдань з іноземної мови, оскільки під час навчання створюють умовні, штучні ситуації, які готують учнів до справжньої, природної комунікації.

Навчання іноземної мови передбачає створення умовного мовного середовища, яке, в більшості випадків, відсутнє у реальних умовах. Іноземний мовний простір, який можна створити за допомогою ChatGPT має важливе значення для ефективного засвоєння мови, особливо щодо швидкості встановлення асоціативних мовних

зв'язків. Оскільки в комунікативному оточенні найбільш ефективно мовні навички набуваються під час спонтанної комунікації, ніж через свідоме вивчення лексики та граматики. Систематичне виконання комунікативних завдань сприяє формуванню автоматизму мовних дій і реакцій, розвитку відчуття мови та інтуїтивного оволодіння мовленням.

Зазначимо, що комбінація ChatGPT з розширенням Google Chrome «Talk to me!» є одним з найкращих симулятором англійської мовленнєвої діяльності для учнів. Так, в рамках практичних занять можна запропонувати комунікативні завдання, що сприяють розвитку вміння аргументувати власну думку:

1. «Заплановане інтерв'ю». Кожен із учасників готує запитання, на які хоче отримати відповідь. Потім учень ставить питання в чат-боті і бере в нього інтерв'ю.

2. «За і проти». Мета завдання – обговорити запропоноване явище або факт, визначаючи його позитивні та негативні аспекти, поділивши ролі: наприклад учень виокремлює позитивні аспекти, а чат-боті – негативні.

3. «Я переконаю тебе». Учень з допомогою чат-боту готує презентацію певного тематичного матеріалу, проєкт урахувуючи логічну структуру презентації, точність розкриття головної думки, культуру виступу та невербальну техніку подачі.

4. «Ситуативне спілкування». Учням пропонують змоделювати спонтанну життєву ситуацію спілкування і розіграти її за ролями за участю чат-боту, а потім проаналізувати отримані результати.

5. «Не скажи «ні»». Учень ставить таке запитання, на яке не можна дати стверджувальної відповіді, або пропонує завдання, що неможливо виконати. Чат-бот повинен висловити свою незгоду запропонувавши докази, що завдання неможливо виконати.

6. «Спонтанність дії». Учню пропонується без підготовки продовжити початок поданого висловлювання, Потім чат-бот додає речення, і у результаті вибудовується спільний текст.

Запропоновані комунікативні завдання створюють оптимальні умови для формування мовних навичок, активізують механізми безсвідомого запам'ятовування та вирішують різноманітні методичні, лінгвістичні та психологічні завдання та сприяють вирішенню одного з головних завдань вивчення іноземної мови: створення комунікативного середовища для підвищення зацікавленості учнів в опануванні іншомовними навичками і вміннями з метою подальшого використання іноземної мови в реальному житті [4, с. 233].

Наведемо приклад практичної реалізації комунікаційного завдання «Заплановане інтерв'ю». Перед початком інтерв'ю

студентам пропонувалось обрати в налаштуваннях моделі мову розпізнавання та мову співрозмовника, наприклад, американську або британську англійську, а також стать мовця. ChatGPT задавалися параметри спілкування у наступному форматі: «Act as a journalist. Act as a real person but not AI. Usually you work alone. You have been working as a journalist for three years. I will ask some questions about your job and you will answer. My level of English is B1, so use simple language. Answer with one or two sentences» (Поводься як журналіст. Спілкуйся як реальна особа, а не ШІ. Зазвичай ти працюєш сам. Ти пропрацював у якості журналіста вже три роки. Я буду задавати тобі питання, а ти будеш відповідати. Мій рівень англійської B1, то ж використовуй просту мову. Відповідай одним або двома реченнями).

Під час спілкування учні ставили наступні питання:

- Why have you chosen this profession?
- Could you tell a funny story from your experience?
- Who have you interviewed so far?
- What is your worst working experience?
- Could you give any pieces of advice for beginner journalists? і т.д.

Відповіді чат-бота в ролі комунікативного симулятора проявлялися як вичерпні, творчі, з достатнім рівнем лексичної наповненості та граматичної точності. Крім можливості створення ефективного англомовного середовища, така симуляція комунікативної активності сприяла психологічному комфорту, оскільки учень розумів, що це мовний тренажер, тому він мав можливість повторити декілька разів запитання перед тим, як висловити його. Завдяки тому, що чат-бот реагує на зв'язну мову та вважає паузи за сигнал для початку відповіді, в учнів формується звичка говорити без пауз та зупинок, з необхідною ритмікою та правильною вимовою, щоб бути розпізнаними штучним інтелектом [1, с. 70].

Проте важливо, щоб викладач відігравав роль фасилітатора у процесі взаємодії учня з ChatGPT, оскільки ця система має свої обмеження, які потребують контролю: можливість виникнення помилкових відповідей, залежність від якості вихідних даних, відсутність міжособистісного аспекту, а також етичні питання. Рекомендується встановлювати чіткі цілі та завдання для оптимального використання ChatGPT та поєднувати цю технологію з традиційними методами навчання за підтримки викладача-фасилітатора [6, с. 871].

Висновки з дослідження. Отже, штучний інтелект стає революційним інструментом у сфері освіти, що дозволяє зробити навчання доступнішим та якіснішим, а також стимулює мотивацію учнів та полегшує роботу викладачів. Програмне забезпечення для розпізнавання мови та чат-боти сприяють більш ефективному вивченню

мови, роблячи цей процес інтерактивним. А систематичне виконання комунікативних завдань за допомогою ChatGPT з розширенням Google Chrome «Talk to me!» сприяє формуванню автоматизму мовних дій і реакцій, розвитку відчуття мови та інтуїтивного оволодіння мовленням, що в свою чергу приводить до підвищення зацікавленості учнів в опануванні іншомовними навичками і вміннями. ШІ може сприяти персоналізації завдань, підвищувати залученість учнів, забезпечувати миттєвий зворотний зв'язок та адаптувати навчальний процес до індивідуальних потреб кожного учня. Це дозволяє ефективніше вивчати мови, створюючи більш структуроване та зручне середовище для навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акоп'янц Н. М. Використання CHATGPT в процесі вивчення англійської мови: переваги та можливості. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2023. № 1. С. 69–72.
2. Брутман А., Наумчук Т. Штучний інтелект на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням у закладах вищої освіти. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. № 1 (23). С. 211–219.
3. Качур І. І. Штучний інтелект: новий рівень у вивченні іноземних мов. *Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2023 р.)*. Київ: Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 71–74.
4. Лобачова І. М. Комунікативні вправи в удосконаленні іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх педагогів. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2021. Вип. 1 (48). С. 231–234.
5. Піжук О. І. Штучний інтелект як один із ключових драйверів цифрової трансформації економіки. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 3. С. 41–46.
6. Цінова М. В., Коблік В. В., Кравець Г. Б. Трансформація методів навчання та викладання англійської мови в університетському освітньому процесі: роль штучного інтелекту, аналіз впливу та перспективи. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 12 (18). С. 864–877.
7. Четверик В. К. Можливості ресурсів зі штучним інтелектом (artificial intelligence) у навчанні англійської мови. *Мовна освіта фахівця: сучасні виклики та тенденції: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (22 лютого 2024 року)*. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2024. С. 269–274.
8. Четверик В. К. Роль цифрових технологій у самостійному вивченні іноземної мови: переваги та недоліки. *Інформаційні технології в освіті та науці: зб. наук. пр.* 2023. Вип. 13. С. 419–424.

Наталія Дідо,

*старший викладач кафедри іноземних мов,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-5691-2517>
м. Ужгород, Україна*

Олеся Канюк,

*старший викладач кафедри іноземних мов,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
<https://orcid.org/0000-0001-9962-1154>
м. Ужгород, Україна*

Ключові аспекти взаємодії викладача та студента на заняттях з англійської мови професійного спрямування

Key aspects of teacher-student interaction in ESP classes

***Анотація.** У статті досліджено важливість взаємодії між викладачем та студентом на заняттях з англійської мови за професійним спрямуванням у вищих навчальних закладах. Зазначається, що ця взаємодія не лише формує мовні навички, але й сприяє розвитку професійних комунікативних вмінь, необхідних для успішної кар'єри. Поряд з передачею знань вона втілює в собі й створення навчального середовища, що стимулює активну участь студентів та поглиблює їхнє розуміння англійської мови як інструменту комунікації та культурного взаєморозуміння. Підкреслено важливість адаптації методів та змісту навчання до потреб сучасного світу, який активно змінюється, та постійного удосконалення процесу взаємодії викладача і студента. Мета статті полягає у вивченні та аналізі різних аспектів цієї взаємодії з метою виявлення ключових факторів та запропонування рекомендацій для покращення процесу навчання. Дослідження використовує комплексний підхід, включаючи аналіз наукової літератури, спостереження навчального процесу та педагогічний досвід авторів. Ефективна комунікація між викладачем і студентом визначається як важливий елемент успішного навчання, що базується на принципах суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Крім того, робота вказує на важливість ролі викладача у стимулюванні емоційно-ціннісного ставлення студентів до навчання мови та відзначає необхідність практичної спрямованості навчання для ефективного опанування мовних навичок. Виокремлено та розкрито форми взаємодії викладача і студентів з точки зору форм та функцій з урахуванням ролей та цілей, які вони виконують у навчальному процесі. Робота також розглядає роль викладача в кожній формі взаємодії та наголошує на важливості його активної підтримки та організації на-*

вчального процесу для досягнення максимальної ефективності. Крім того, доведено важливість створення сприятливого навчального середовища для досягнення продуктивної взаємодії на заняттях з іноземної мови.

Ключові слова: взаємодія, іноземна мова за професійним спрямуванням, викладач, студент, комунікативні навички, навчальне середовище.

Summary. *The article considers the importance of interaction between teacher and student in ESP classes at higher education institutions. It is noted that classroom interaction helps to form language skills as well as contributes to the development of professional communication skills necessary for a successful career. Along with the knowledge transfer, it also embodies the creation of a learning environment that stimulates students' active participation and deepens their understanding of English as a tool for communication and cultural understanding. The author emphasizes the importance of adapting teaching methods and content to the needs of the modern world, which is actively changing, and of continuously improving the process of interaction between teacher and student. The article is aimed at studying and analyzing various aspects of this interaction in order to identify key factors and offer recommendations for improving the learning process. The study uses a comprehensive approach, including an analysis of scientific literature, observation of the learning process and the authors' pedagogical experience. Effective communication between teacher and student is defined as an important element of successful learning based on the principles of subject-subject interaction. In addition, the paper emphasizes the importance of the teacher's role in stimulating students' emotional and value-based attitudes towards language learning and notes the need for practical orientation of learning for effective language skills acquisition. The forms of interaction between the teacher and students are distinguished and disclosed in terms of forms and functions, taking into account the roles and goals they fulfill in the learning process. The paper also considers the role of the teacher in each form of interaction and emphasizes the importance of his or her active support and organization of the educational process to achieve maximum efficiency. Besides, the importance of creating a favorable learning environment for achieving productive interaction in foreign language classes is proved.*

Key words: *interaction, ESP, teacher, student, communication skills, learning environment.*

Вступ. У сучасному світі, де англійська мова стала не лише засобом комунікації, але й важливою складовою успішної кар'єри, взаємодія між викладачем та студентом на заняттях з англійської мови набуває особливого значення. Ця взаємодія визначає не лише рівень мовних навичок, але й формує професійні комунікативні вміння, необхідні для успіху в майбутній професійній діяльності.

В атмосфері академічного розвитку взаємодія між викладачем та студентом на заняттях з англійської мови професійного спрямування у вищому навчальному закладі визначає успішність навчання та формує ключові мовні компетенції. Ця взаємодія поряд з передачею

знань втілює в собі й створення навчального середовища, що стимулює активну участь студентів та поглиблює їхнє розуміння англійської мови як інструменту комунікації та культурного взаєморозуміння.

На сучасному етапі викладання іноземної мови загалом та мови за професійним спрямуванням зокрема, виникає потреба перегляду організації практичних занять з іноземної мови, їх змісту, методів та прийомів навчання. Особливу увагу потрібно приділяти комунікативній спрямованості заняття та збільшенню його освітнього і розвивального потенціалу. Знання особистості кожного учня та врахування його індивідуальних здібностей і рівня розвитку є важливою умовою ефективного навчання.

Останні роки характеризуються активним пошуком нових та удосконаленням існуючих способів навчальної взаємодії викладача та студента, які б сприяли підвищенню результативності процесу опанування студентами іноземної мови професійного спрямування у вищому навчальному закладі. Такі процеси потребують постійного удосконалення з урахуванням середовища, що постійно змінюється і потребує адаптації як з боку студентів, так і з боку викладачів вищих навчальних закладів.

Дослідження різних аспектів взаємодії викладача зі студентом загалом, і при вивченні іноземної мови, зокрема, займає важливе місце у працях вітчизняних науковців. У цьому контексті чималого значення набуває вивчення культури педагогічної взаємодії, яка розглядається у працях І. Сабатовської, комунікативної поведінки вчителя, яку досліджує Н. Волкова, та особливостей взаємодії викладачів та студентів у навчальному процесі у працях Ю. Полікарпової, Т. Борової та О. Гончар. Психологічним аспектам педагогічної взаємодії присвячені роботи В. Зликова, Л. Подоляка та В. Юрченка. Вагомий внесок в дослідження проблеми взаємодії викладача та студента на заняттях з іноземної мови зробили В. Кирикилиця, яка розглядає форми взаємодії викладача і студентів при вивченні навчальної дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» в умовах колективної навчальної діяльності, та І. Білецька, предметом дослідження якої є навчання студентів спілкування іноземною мовою шляхом правильно організованої, координованої мовленнєвої взаємодії під час занять.

Проте проведений нами аналіз вищезгаданих праць свідчить про те, що здійснені дослідження не охоплюють усіх аспектів проблеми взаємодії викладача та студентів при вивченні іноземної мови професійного спілкування. Залишаються актуальними питання пошуку шляхів досягнення ефективної взаємодії викладача і студента з метою підвищення якості освіти.

Запропонована стаття має на меті вивчити та проаналізувати різні аспекти взаємодії між викладачами та студентами під час занять з англійської мови за професійним спрямуванням в університетському середовищі. Зокрема, досліджуються фактори, які впливають на побудову якісної взаємодії та розвиток мовних навичок студентів, способи побудови комунікації, роль викладача та студентів у процесі навчання та інші. Мета полягає в ідентифікації ключових аспектів взаємодії, а також у запропонуванні рекомендацій для покращення цього процесу з метою забезпечення ефективного та продуктивного навчання студентів англійської мови в університетському середовищі.

Методологія та методи дослідження. Методологія дослідження передбачає застосування комплексного підходу, який включає у себе аналіз та синтез наукової літератури за темою статті; узагальнення та систематизація отриманої інформації, що дало змогу з'ясувати й порівняти підходи у напрямі окресленої проблеми; спостереження процесу взаємодії викладача та студентів на заняттях з іноземної мови та педагогічний досвід авторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному університетському середовищі, де англійська мова стає ключовим інструментом глобальної комунікації, важливо розглядати процес вивчення як багатоаспектний та взаємодійний. Відносини між викладачем та студентом на заняттях з англійської мови визначають якість освіти та формують майбутній успіх в професійному житті. Професійна іншомовна підготовка є процесом взаємодії між викладачами та студентами, спрямованим на розвиток у студентів професійної іншомовної компетентності через вивчення іноземної мови.

Викладачі англійської мови, що працюють зі студентами професійного спрямування, несуть відповідальність за формування мовленнєвої компетенції, вони повинні допомагати студентам освоювати мовні засоби, специфічні для їхньої майбутньої професійної діяльності. Крім того, викладачі виступають як наставники, які не лише передають знання, але й створюють умови для розвитку професійних комунікативних навичок, критичного мислення та культурної компетентності у студентів. Шляхом використання спеціалізованих методик викладання, рольових ігор та дискусій, викладачі створюють умови для розвитку мовленнєвої впевненості та адаптації до професійних комунікативних стандартів. Крім того, вони активно заохочують студентів до самостійного вивчення та вдосконалення мови, надаючи рекомендації щодо використання різноманітних джерел інформації та інтерактивних ресурсів. Зміцнюючи зв'язок зі студентами, викладач створює енергійне навчальне середовище, де діалог та обмін ідеями є не лише можливістю, але й необхідністю.

Студенти, в свою чергу, вносять важливий елемент в процес вивчення, використовуючи активну участь та самостійність для засвоєння англійської мови. Вони повинні бути відкритими до нових знань та вміти ефективно спілкуватися як у межах навчального класу, так і в поза навчальних ситуаціях. Заохочуючи їх виразно висловлювати свої думки та взаємодіяти, викладач сприяє розвитку навичок не лише в мовній сфері, але й в соціальному та міжкультурному контексті. Шляхом участі в різноманітних комунікативних вправах, дискусіях та професійних симуляціях, студенти здобувають вміння працювати в команді, вирішувати конфлікти та ефективно спілкуватися з колегами та клієнтами.

Можна виділити кілька основних факторів, що впливають на взаємодію на заняттях з іноземної мови. Факторами, пов'язаними з викладачем, є раціональність викладання, підхід до викладання, стратегія викладання і навіть особистість вчителя. Факторами, пов'язаними зі студентами, є мотивація, рівень англійської, методика навчання та особистість, наполегливість і навіть сімейне оточення. Володіння англійською мовою студентів, стилі навчання та особистість мають великий вплив на взаємодію в класі. Викладач також відіграє вирішальну роль у взаємодії в класі, наприклад, у професійній компетентності, методиці викладання, пристрасті та ставленні вчителя до учнів і навчання учнів.

Вивчення мови відбувається через змістовну взаємодію між усіма учасниками процесу. Ці учасники відіграють однаково важливу роль у вирішенні питання про те, чи навчання досягне своєї мети. Кожен елемент не може домінувати над іншими. Вчитель відіграє значну роль у створенні атмосфери, яка стимулює студентів бути учасниками процесу навчання. Він також має спланувати певну діяльність і взаємодію з метою досягнення або отримання певного поведінкового результату. На заняттях викладачу слід заохочувати мовленнєву взаємодію, іншими словами, він є відповідальним за сприяння формування навичок іншомовного професійного мовлення студентів. Для справжньої взаємодії в процесі вивчення мови учасники (вчителі, а також студенти) повинні цінувати унікальність один одного, не маніпулювати чи приймати рішення про те, як студенти можуть або будуть навчатися, але заохочувати їх і залучати, навчаючи, таким чином зміцнюючи їхню впевненість та задоволення від того, що вони роблять.

Необхідність володіння технологіями продуктивної взаємодії зі студентом є чи не ключовою компетенцією в контексті визначення професії викладача вищої школи. Ю. Полікарпова, яка розглядає сучасні тенденції у викладанні англійської мови в Україні, наголошує

на тому, що «враховуючи вимоги часу й максимальний орієнтир на результат, прописаний у стандартах з усіх спеціальностей, забезпечити якісний процес викладання англійської мови у вищій школі здатен фахівець, який ... володіє сучасними європейськими методиками навчання іноземних мов, а також технологіями продуктивної взаємодії зі студентом, уміє створити сприятливий психологічний клімат у навчанні для забезпечення впевненості студента у власних силах» [4, с. 63].

Вміння забезпечувати ефективну та продуктивну взаємодію з учнями є однією з ключових якостей педагога. Це вміння зазвичай пов'язують з комунікативними здібностями вчителя. Оскільки навчальний процес є інтерактивною категорією, ефективна комунікація між викладачем і студентом є умовою успішного навчального процесу. Визначаються наступні принципи комунікації вчителів: повага до всіх суб'єктів навчального процесу; заохочення студентів до спілкування; налагодження зворотнього зв'язку; використання різноманітних засобів комунікації. У цьому контексті вчитель повинен прагнути до оптимального спілкування, яке характеризується діалогічне, довірливе, відкрите, рівноправне, поважливе, адекватно вимогливе, конгруентне, бажане, суб'єкт-суб'єктне, що передбачає встановлення позитивних стосунків, які сприяють успішному розв'язанню поставлених завдань, призводить до взаємопізнання, взаєморозуміння та взаємосприйняття [5, с. 176].

Відносини між викладачем і студентом у навчальному процесі мають будуватися на суб'єкт-суб'єктній основі, коли обидві сторони спілкуються на рівних, як особистості, як рівноправні учасники процесу спілкування, в результаті якого виникає діалог, що означає найбільшу сприйнятливості і відкритість до впливу одного учасника спілкування на іншого. Аналізуючи педагогічну взаємодію учасників навчального процесу в системі вищої освіти України, О. Гончар також наголошує на тому, що «нині научуваний розглядається як суб'єкт, співучасник навчального процесу, творча особистість, а не як об'єкт зовнішніх впливів» [2, с. 124]. Таким чином, головною метою професійної іншомовної підготовки студентів у сучасному інформаційному суспільстві є організація навчального процесу як суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії, яка спрямована на активне спілкування та діяльність, що забезпечують ефективне засвоєння знань та отримання необхідного досвіду для створення нових знань.

Здатність до активного професійного іншомовного спілкування, що досягається шляхом правильно організованої, координованої мовленнєвої взаємодії під час занять, є основою комунікативного підходу до вивчення іноземної мови. Сутність навчальної

дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» полягає у тому, що студенти не лише набувають знань, а й навчаються активному іншомовному мовленню. У зв'язку з цим можна стверджувати, що основним видом діяльності, що вивчається студентами під час занять іноземною мовою, є комунікативна. Студенти вищого навчального закладу мають демонструвати здатність ефективно використовувати іноземну мову як у процесі спілкування в реальних життєвих чи професійних ситуаціях, так і для отримання та покращення своїх знань.

Для викладача важливо не лише володіти іноземною мовою, а й застосовувати різноманітні комунікаційні технології, спрямовані на навчання через спілкування. Комунікативний підхід ґрунтується на тому, що навчання є моделлю комунікації, що сприяє свідомій мовленнєвій діяльності студентів. Головна мета – формування комунікативної компетентності, яка базується на знаннях, уміннях та навичках. Для досягнення цієї мети викладач повинен дотримуватися основних принципів комунікативного навчання іноземній мові. По-перше, мова, яка вивчається, є засобом спілкування в класі, а не просто об'єктом вивчення, по-друге, надання можливості учням висловлювати свої ідеї та думки, по-третє, створення вчителем ситуацій, які можуть сприяти комунікації, та впровадження таких видів групової діяльності, які мають спільні риси з подіями реального професійного спілкування. Важливо пам'ятати, що учитель діє як порадник під час комунікативної діяльності, а студентам слід надавати можливість розробляти стратегії для тлумачення мови так, як вона фактично використовується носіями мови, що може зробити студентів активнішими у взаємодії в групі.

Мова викладача має стимулювати емоційно-ціннісне ставлення студентів до вивчення іноземної мови та вміння застосовувати її в реальному спілкуванні. Завдання вчителя – не лише передавати знання, а й впливати на свідомість учнів, спонукати їх до роздумів та дій. Часто учні засвоюють лише граматичні правила та словниковий запас, не здатні їх застосувати у реальному спілкуванні, що призводить до розриву між навчанням та практикою. У цьому контексті важливою є організація такої взаємодії, яка сприяє зв'язку між знаннями учнів та спілкуванням іноземною мовою, розвиває мотивацію до вивчення мови та створює позитивне навчальне середовище. Загалом, взаємодія – це спосіб навчання, зокрема, розвитку мовленнєвих навичок. Взаємодія на практичному занятті наголошує на ефективності участі студента в діалозі, і, зрештою, на вдосконаленні вміння говорити іноземною мовою. Це стосується і використання відповідної мови в різних ситуаціях, ефективно усне спілкування вимагає

вміння належним чином використовувати мову в професійних та соціальних взаємодіях, що включає не лише вербальне спілкування, але і такі елементи мовлення як тон, наголос та інтонація. Крім того, нелінгвістичні елементи, такі як жести, мова тіла та вирази, необхідні для передачі повідомлень безпосередньо без будь-якої супровідної мови.

Щоб розвинути навички мовлення, викладачі англійської мови повинні мати можливість приділяти більше уваги тому, як відбувається взаємодія в групі. Оскільки взаємодія – це спільне зусилля учасників, кожен з них робить свій внесок у визначення напрямку та результату. Цього можна досягти різними способами: реалізуючи різні ролі учнів і викладачів, відкриваючи студентам різноманітну організацію класу, використовуючи різноманітні види діяльності, допомагаючи студентам висловлюватися та заохочуючи їх до використання стратегій спілкування. Викладач є ініціатором комунікації, і успіх залежить від того, як він здійснює перехід від звичайного спілкування до прямої педагогічної взаємодії. Він може налаштувати і стимулювати студентів, створити привабливу атмосферу та відчуті спільні емоції. Система комунікації повинна бути адекватною, оскільки саме так може бути досягнута емоційна єдність між вчителем і учнями, що суттєво впливає на мотиваційний аспект сучасної освіти.

Взаємодія між викладачем і студентом дуже важлива для тих, хто вивчає іноземну мову за професійним спрямуванням. Студентам потрібна зрозуміла подача матеріалу, їм потрібно перебувати в ситуаціях, які забезпечують максимальну особисту участь у спілкуванні, і їм потрібні можливості використовувати цільову мову в професійних та соціальних взаємодіях. Вивчення мови – це використання мови в комунікативних цілях. Отже, на будь-якому практичному занятті з іноземної мови повинні бути заходи взаємодії з учнями та/або між учнями, які пропонують учням можливість брати участь у вивченні мови. Інтерактивне включення комунікантів в англомовну комунікацію передбачає колективне, групове навчання у співпраці, де викладач і студент є рівноправними суб'єктами навчання [3, с. 74]. Таке навчання створює атмосферу взаємодії викладача і студентів, дає змогу майбутнім фахівцям практично розвивати свої мовленнєві навички у реальній професійній ситуації.

Звичайно, щоб побудувати взаємодію зі студентами іноземною мовою, а особливо мовою професійного спілкування, викладач має достатньо володіти нею. З одного боку, це впливає на те, як вчитель взаємодіє зі студентами. Чим більше він використовує англійську мову в класі, тим більше студентів її наслідують і використовують.

Будучи досвідченим, учитель також може стимулювати учнів до участі в усній взаємодії в класі. З іншого боку, студентський фактор може відігравати помітну роль у взаємодії на занятті. Рівень знань, характер, інтелект, впевненість і мотивація учня – це елементи, які можуть впливати на те, як учні спілкуються та взаємодіють з іншими в класі. У тих, хто вивчає мову, є власні уподобання. Одним студентам, ймовірно, подобається творче письмо та розмовна діяльність, а іншим більше подобається структурна діяльність. Крім уподобань, однією з проблем у вивченні мови може бути впевненість студентів. Почуття, такі як менша впевненість і страх помилитися, є причинами небажання учнів брати участь у спілкуванні в класі.

Взаємодія між викладачем і студентами в першу чергу пов'язана з тим, як викладач використовує мову, щоб перевірити розуміння мовного матеріалу студентом. Навчальні цілі та матеріали, які обговорюються в класі, можуть викликати різні способи взаємодії. Крім того, контекст класу, навчального закладу також можуть опосередковано впливати на побудову спілкування та взаємодію. Навчання у великому неоднорідному класі з низько мотивованими студентами та відсутністю зручностей у деяких моментах відрізняється від навчання у маленькому класі з високо успішними студентами, які мають доступ до Інтернету та мультимедіа. Для цих груп викладачі обирають різну мовленнєву практику та діяльність, кількість та рівень складності матеріалів, а також цілі навчання. Крім того, вони по-різному використовують тип запитань, відгуків і виправлення помилок.

Оскільки мовленнєва взаємодія на практичному занятті з іноземної мови має сприятливий вплив на вивчення мови, викладачі повинні стимулювати інтерес студентів і надати їм якомога більше можливостей для вивчення мови, реалізуючи різні види взаємодії в класі.

З точки зору форми та функції, взаємодію в класі можна розділити на три види: взаємодія між учителем і учнем/групою учнів, взаємодія учня з учнем та взаємодія між усіма учнями.

Взаємодія між учителем і учнем / групою учнів виникає, коли вчитель спілкується з усім класом, граючи роль лідера або контролера та визначаючи тип і процес діяльності. Основна функція такої взаємодії полягає у відпрацюванні мовленнєвих структур або структур, змодельованих учителем. Цей тип взаємодії також застосовується, коли вчитель звертається до всього класу, але очікує відповіді лише одного учня або групи учнів. Ця форма взаємодії часто використовується для оцінювання окремих учнів. Той самий підхід можна використовувати для неформальної бесіди на початку заняття, щоб поділитися ідеями, думками та досвідом, які можуть сприяти процесу навчання.

При використанні взаємодії «учень-учень», тобто роботи в парах студенти отримують завдання, яке вони повинні виконати у парі. У цьому випадку викладач виконує роль консультанта або радника, допомагаючи в разі потреби. Після завершення роботи він об'єднує пари в групи, і кожна пара звітує про свою роботу. У парах студенти повторюють матеріал попереднього заняття, виконують різні респонсивні вправи (питально-відповідальні вправи, вправи-репліки), складають діалоги, виконують разом завдання за прочитаним текстом. Переваги такого виду роботи у тому, що кожен студент має можливість висловитись та в кожного промовця є слухач і помічник [1, с. 118]. Метод ситуативного включення студентів у діалог обов'язково має бути присутнім у навчальному процесі. У діалозі студенти, як правило, обмінюються не навчальною, а фаховою інформацією за допомогою мовних засобів, тому що ситуації професійного іншомовного спілкування наближені до професійної реальності.

Принцип взаємодії «учні – учні» або групової роботи є таким самим, як і в парі. Ця діяльність заохочує незалежне навчання та передає певну відповідальність за навчання учням, оскільки вона наближається до спілкування в реальному житті, де студенти спілкуються в малих групах або парах. Ці форми взаємодії можна впроваджувати за допомогою інтерактивних завдань, таких як дискусія, розповідь, рольові ігри, читання вголос і дебати.

Один із ключових методів активного залучення всіх студентів до англомовної комунікації – це проведення дискусій. Дискусія дає можливість висловити власну думку, виявити різні погляди та, обмінюючись ними, зробити певні висновки. Вона сприяє розвитку навичок імпровізації, подоланню упереджень щодо старих підходів, планів і т. д. Дискусійна діяльність сприяє активному навчальному середовищу, в якому студенти вчаться оцінювати інформацію та виробляти більш витончений підхід до різних проблем. Після завершення групової дискусії важливо провести адекватну оцінку роботи учасників, яка буде здійснюватися як викладачем, так і всіма студентами. Зворотний зв'язок може бути забезпечений різними способами, включаючи підведення підсумків дискусії кожною групою перед аудиторією, порівняння висновків різних груп та об'єднання пропозицій у загальну концепцію.

Поширеною проблемою, з якою стикаються викладачі в процесі взаємодії на заняттях з іноземної мови, є стриманість студентів. Мовчання, небажання брати участь у спілкуванні і використовувати цільову мову зазвичай сприймається як розчарування та невдача як для викладача, так і для студента. Це є основною перешкодою для розвитку у студентів навичок усного іншомовного спілкування

порівняно з розвитком навичок читання та аудіювання. Однією з причин небагатослів'я в класі може бути особистість студента, у такому випадку повага до його особистості – це важливий спосіб підвищити навчальний ентузіазм, викладач не повинен змушувати студента говорити і, тим більше, формувати думку про студента лише на основі його успішності або активності на занятті. Оскільки вчитель завжди визначає, коли і про що будуть говорити студенти на занятті, належне використання індивідуальної взаємодії вчителя та студента може допомогти зменшити його стриманість. Викладачу важливо думати про те, як проводити свої заняття та як його взаємодія зі студентами може вплинути на їх комунікативність та поведінку в аудиторії.

У процесі навчання багато студентів відчувають страх. Деякі з них бояться запитань вчителя, і цей страх може впливати з багатьох моментів. Це і небажання надати неправильну відповідь, і побоювання здаватися менш розумним за однолітків чи просто страх негативної реакції на неправильну відповідь на поставлене запитання. Страх є негативним стримуючим фактором і блокуванням процесу навчання, і часто може перешкоджати ентузіазму або інтересу студента, якщо страх невдачі та потенційних покарань є занадто сильним для студента. Багатьом вдається подолати це відчуття або адаптуватися до навчання з певним побоюванням, але інших це деморалізує, студент занепадає духом і просто здається. Загалом процес навчання зазнає значного негативного впливу. Багато викладачів не усвідомлюють, що ставлячи студентам запитання, вони взаємодіють з ними, а не просто перевіряють знання чи прогрес у навчанні. Вчителі повинні ставитися до цього «форуму запитань і відповідей» як до індивідуальної взаємодії викладача та студента з метою допомогти студенту зрозуміти, чому його навчив учитель. Важливо, щоб викладачі використовували кожен можливість і взаємодію як інструмент і момент для покращення загального розуміння та засвоєння цільової мови.

Говорячи про активних і тихих студентів у навчальній взаємодії, по-перше, викладачі не повинні мати упередженого ставлення до студентів, які здаються тихішими за інших. Якщо вони не беруть участі в обговоренні або не діляться ідеями в усній формі, зазвичай викладачі думають, що у них немає бажання вчитися. Це, відповідно, впливає на судження при оцінюванні мовних показників студентів, оскільки багато оцінок у класі спирається на дії та поведінку студентів, які легко спостерігати та вимірювати. Багато викладачів більше дбають про активних студентів, які завжди готові відповісти на запитання в аудиторії. Довільне виділення студентів для відповіді на запитання – це спосіб перевірити, чи студенти зосередилися

на занятті та чи можуть переказати знання, і це процес взаємодії між викладачами та студентами. Викладачі повинні усвідомлювати, що вони насправді спілкуються зі студентами, це не повинно бути приводом для їх покарання, інакше це, швидше за все, призведе до стресу у студентів і навіть до опору навчанню.

Важливою умовою для досягнення продуктивної взаємодії на заняттях з іноземної мови є створення сприятливого навчального середовища. Взаємини викладача та студента є ключовим фактором у навчальному процесі. Спілкування вчителя та його співпраця зі студентами створюють умови для їх активної участі у навчанні. Створення сприятливого середовища на занятті сприяє формуванню комунікативних вмінь студентів і сприяє вільному висловлюванню їхніх думок. Навчання іноземної мови стає складним без належного рівня спілкування. Розуміння проблем студентів, їхніх страхів та труднощів у навчанні допомагає вчителю краще усвідомити перешкоди, що можуть виникати. Позитивна навчальна атмосфера є важливим фактором успішного вивчення іноземної мови. Саме сприятлива атмосфера комунікації сприяє навчальній взаємодії між викладачем і студентом, встановлює гармонійну співпрацю між усіма учасниками навчального процесу. Коли студент почувається вільно, це допомагає подолати бар'єри невпевненості, сприяє ефективній взаємодії між учасниками занять.

Спочатку застосовуються методи, які сприяють створенню атмосфери доброзичливості в групі, що робить навчальну діяльність цікавою для студентів. Це включає, передусім, усмішку та доброзичливість викладача. Енергійний та жвавий настрій викладача впливає на емоційний стан студентів, сприяючи встановленню особистого контакту між ними.

Викладач і студенти повинні співпрацювати як партнери. Викладачу варто змінити традиційні погляди на навчання та роль авторитету в класі, щоб по-справжньому ділитися авторитетом зі студентами. Важливо поважати думки та почуття студентів і підтверджувати цінність кожного. Вчителю необхідно створити умови, що спонукали б учнів висловлювати свої думки, обговорювати, спростовувати або погоджуватись з думкою викладача чи одногрупників. Деякі викладачі вважають, що тільки діти потребують схвалення та визнання. Насправді будь-яка людина має гостру потребу і бажання бути прийнятим і схваленим. Студенти університету не є винятком і також потребують похвали та визнання. Викладачі англійської мови можуть сприяти цьому почуттю власної гідності та прийняття шляхом надання постійного позитивного зворотного зв'язку, щоб закріпити належну поведінку та активну діяльність студентів. Позитивний

відгук може підсилити внутрішню навчальну мотивацію учнів. Такий відкритий діалог позитивно впливає на розвиток пізнавальних інтересів студентів, збільшує їхню мотивацію до вивчення іноземної мови, сприяє свідомому засвоєнню іноземної мови і розвитку таких якостей, як самостійність, ініціативність і творчість.

Висновки з дослідження. Взаємодія між викладачем та студентом на заняттях з англійської мови професійного спрямування є ключовим елементом ефективного навчання. Продуктивна взаємодія – це така, коли майже всі студенти беруть участь і залучаються до діяльності, щоб ефективно та продуктивно засвоювати знання та навички за допомогою вчителя як фасилітатора. Ефективна комунікація між викладачем та студентом сприяє розумінню матеріалу, стимулює активну участь та підвищує зацікавленість у навчанні. Використання різноманітних методів та підходів до викладання, таких як рольові ігри, ділові симуляції та інтерактивні вправи, сприяє активному залученню студентів до процесу навчання та збільшує ефективність засвоєння матеріалу. Важливість фокусу на розвитку комунікативних навичок учасників навчального процесу відображається на їхній успішності в подальшій професійній діяльності та взаємодії з колегами та клієнтами.

Співпраця між викладачем та студентом у процесі вивчення англійської мови є важливим чинником успішного навчання, що сприяє як особистісному, так і професійному розвитку студентів. Ця взаємодія, що базується на взаєморозумінні та взаємній підтримці, сприяє не лише навчанню, але і формуванню критичних громадян, здатних ефективно співпрацювати в глобальному світі. Такий підхід до взаємодії на заняттях з англійської мови створює плідне підґрунтя для інтелектуального зростання та культурної взаємодії в університетському середовищі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білецька І.О. Особливості навчання студентів мовленнєвої взаємодії на заняттях англійської мови. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: 120 Педагогіка. 2006. № 6. С. 117–120.
2. Гончар О.В. Педагогічна взаємодія учасників навчального процесу в системі вищої освіти України (історико-педагогічний аспект): монографія. Харків: ХНАДУ, 2011. 424 с.
3. Мешко Г.М. Вступ до педагогічної професії : навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2010. 200 с.
4. Полікарпова Ю.О. Сучасні тенденції у викладанні англійської мови в Україні. *Народна освіта*. 2017. Випуск № 2. С. 60–65.
5. Яшенкова О.В. Основи теорії мовної комунікації: навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 312 с.

Anzhelika Kikalo,
*candidat ès sciences philologiques,
maître de conférences au département
des langues romanes et de la littérature étrangère,
Université nationale d'Oujgorod
<https://orcid.org/0000-0002-6541-3952>
Oujgorod, Ukraine*

Diana Smuzhanytsya,
*candidat ès sciences philologiques,
maître de conférences cheffe du département
des langues romanes et de la littérature étrangère,
Université nationale d'Oujgorod
<https://orcid.org/0000-0002-3342-6927>
Oujgorod, Ukraine*

Apprendre le français par le sport en tant qu'activité culturelle

Вивчення французької мови через спорт як культурну діяльність

Learning French through sports as a cultural activity

Résumé. *Le sport est une composante importante de la culture de toute société, en interaction avec les sphères connexes (économique, sociale, politique, personnelle, etc.). Et l'apprentissage d'une langue étrangère du point de vue des méthodes contemporaines est impossible sans l'étude de la culture du pays concerné. Lorsque nous enseignons le thème des activités sportives, nous nous basons sur l'approche culturelle, qui considère la langue comme une partie intégrante de la culture et un moyen de communication humaine. Les caractéristiques de l'approche culturelle comprennent l'intégration de la langue et de la culture, l'ancrage culturel dans l'apprentissage, des supports authentiques dans l'apprentissage des langues, le développement de la compétence interculturelle et le rôle actif de l'étudiant. L'article examine plusieurs dimensions liées au sport, en particulier les Jeux olympiques de 2024, et démontre la variété des dispositifs utilisés dans l'approche culturelle de l'enseignement du français langue étrangère. Ainsi, les blocs suivants sont repérés et analysés: l'histoire des Jeux olympiques, les Jeux olympiques de 2024, la promotion du français et le rôle des médias français. Les étudiants jouent le rôle d'interprètes, d'athlètes, de journalistes, organisent des débats, des tables rondes, créent des projets culturels, tâchent de tenir un blog, simuler des entretiens d'embauche et mener des enquêtes auprès de la population locale. L'approche*

culturelle de l'enseignement d'une langue étrangère (le français), même lorsqu'il s'agit d'étudier un sujet spécifique, englobe de différents domaines de la société et contribue à la pleine assimilation et à l'utilisation de la langue comme moyen de communication.

Mots clés: français langue étrangère, approche culturelle, Jeux olympiques, didactiques de langues étrangères.

Анотація. Спорт є ваговою складовою культури будь-якого суспільства, взаємодіючи з дотичними сферами (економічною, соціальною, політичною, особистою і т.п.) А вивчення іноземної мови з позиції сучасної методики неможливе без вивчення культури відповідної країни. При вивченні теми спортивної діяльності ми базуємося на культурологічному підході, який розглядає мову як невід'ємну частину культури та спосіб спілкування людей. Особливості культурологічного підходу передбачають інтеграцію мови та культури, включення в навчання автентичних матеріалів для вивчення мови, розвиток міжкультурної компетентності, активної ролі студента. У статті розглядаються кілька вимірів, пов'язаних зі спортивною тематикою, зокрема, Олімпійські ігри 2024, демонструється різноманіття методичних засобів та інструментів, що застосовуються в аспекті культурологічного підходу при вивченні французької мови як іноземної. Виділяються й аналізуються окремі взаємозв'язані блоки – історія олімпійських ігор, Олімпійські ігри 2024, промоція французької мови, роль французьких медіа. Студенти моделюють ролі перекладачів, спортсменів, журналістів, організують дебати, круглі столи, створюють творчі проекти, ведуть блоги, інтерв'ю, проводять уявні опитування серед місцевого населення. Культурологічний підхід у викладанні іноземної (французької) мови, навіть при вивченні певної окремої тематики, охоплює різні сфери життя суспільства і сприяє повноцінному засвоєнню і застосуванню мови як засобу спілкування.

Ключові слова: французька мова як іноземна, культурологічний підхід, Олімпійські ігри, методика іноземної мови.

Summary. Sport is a significant component of the culture of any society, interacting with related areas (economic, social, political, personal, etc.) And the study of a foreign language from the standpoint of modern methodology is impossible without studying the culture of the country. When studying the topic of sports activities, we are based on a cultural approach that considers language as an integral part of culture and a way of human communication. Features of the cultural approach include the integration of language, cultural integration into learning, using authentic materials for language learning, the development of intercultural competence, and the active role of the student. The article discusses several aspects related to sport, in particular, the Olympic Games 2024, demonstrates the variety of methodological tools and tools used in the aspect of the cultural approach in the study of French as a foreign language. Several blocks are distinguished and analyzed – the history of the Olympic Games, the 2024 Olympic Games, the promotion of the French language, the role of the French media. Students model the roles of translators, athletes, journalists, organize debates, round tables, create different projects, make blogs, take interviews and

conduct imaginary surveys among the local population. The cultural approach in teaching a foreign (French) language, even when studying a separate topic, covers various spheres of social life and promotes the full assimilation and use of language as a mean of communication.

Key words: *French as a foreign language, cultural approach, Olympic Games, foreign language methodology.*

Introduction. Quel est le point commun entre la langue française et l'activité sportive? C'est une question qui prend de l'importance l'année des Jeux Olympiques en France. Il ne fait aucun doute qu'un tel événement contribue en soi à accroître la demande de français et l'intérêt pour son apprentissage. Nous sommes sûrs que la communauté française profitera pleinement de cette occasion pour renforcer le rôle du français comme langue de communication internationale.

Pour nous, enseignants de français langue étrangère, la question de la relation entre la langue française et les activités sportives peut être envisagée de plusieurs manières: apprendre du vocabulaire décrivant l'activité physique; aborder un grand événement sportif qui se déroule dans l'espace francophone (notamment les Jeux Olympiques de Paris 2024) sous différents aspects; montrer l'importance croissante de la langue française du fait de cet événement sportif, etc.

Le sport joue un rôle essentiel dans la société moderne à divers égards: santé physique et mentale, interaction sociale, développement personnel, etc. Il contribue au maintien de la santé physique et du bien-être général, aide les gens à faire face au stress et à l'anxiété, augmente la concentration et améliore les fonctions cognitives. Le sport rassemble les gens indépendamment de leur âge, de leur sexe, de leur statut social ou de leur origine culturelle. Il crée des opportunités de communication, de coopération et de soutien au sein d'un groupe. La participation à des sports d'équipe permet de développer des compétences de leadership telles que la coopération, la responsabilité, la prise de décision et la motivation.

D'autre part, le secteur du sport est étroitement lié à d'autres secteurs, ceux économique et éthique par exemple. Les événements et infrastructures sportifs génèrent des revenus importants pour un pays grâce au tourisme, à la retransmission des matchs, aux contrats de sponsoring et à la vente de billets. Le sport inculque aux gens les valeurs du fair-play, du respect mutuel, de la discipline, de l'engagement et de l'autodiscipline. Si l'on tient compte de tous ces aspects de l'influence réciproque du sport et de l'activité physique sur l'homme contemporain, on peut dire que ce domaine est une composante notable de la culture de toute société. Et l'apprentissage d'une langue étrangère dans la perspective d'une méthodologie moderne est impossible sans l'étude de la culture du pays concerné.

Méthodologie/méthodes. Pour examiner le thème de l'activité sportive, nous nous appuyons sur une approche culturelle. «La compétence culturelle est l'une des deux composantes principales (avec la compétence langagière) de toutes les configurations didactiques, et c'est dans le cadre de ces configurations qu'elles évoluent et se configurent l'une l'autre» [11, p. 3].

L'approche culturelle dans l'apprentissage des langues étrangères considère la langue comme une partie intégrante de la culture et un moyen de communication. Elle se concentre non seulement sur la grammaire et le vocabulaire, mais aussi sur les contextes culturels exprimés par la langue. Cette approche favorise une compréhension plus approfondie de la langue et de son utilisation dans différentes situations culturelles. Les caractéristiques de l'approche culturelle comprennent les éléments suivants:

- Intégration de la langue et de la culture: L'apprentissage de la langue se fait à travers le prisme des contextes culturels, des traditions, de l'histoire et des normes sociales du pays où la langue est utilisée.

- Inclusion de la culture dans l'apprentissage: Le matériel d'apprentissage des langues est authentique et comprend des textes, du matériel audio et vidéo qui reflètent des situations culturelles réelles. Il s'agit d'articles, d'interviews (en format texte, audio ou vidéo), d'actualités, d'affiches, de films, de blogs, de chansons, de programmes télévisés, de fictions, de bandes-annonces, etc.

- Développement de la compétence interculturelle: L'approche culturelle favorise le développement de compétences en communication interculturelle, la compréhension et le respect des différences culturelles.

- Rôle actif de l'étudiant: Les étudiants sont encouragés à apprendre activement les aspects culturels de la langue, à explorer l'histoire, les traditions et les valeurs des pays de la langue cible.

- Moyens d'exprimer les différences culturelles: L'apprentissage de la langue implique l'analyse des genres de discours, de l'étiquette, des rituels et des coutumes qui transmettent les caractéristiques culturelles du pays.

L'approche culturelle aide les étudiants à comprendre la langue comme un organisme vivant qui reflète les valeurs et les traditions culturelles, et ouvre de nouvelles possibilités d'apprentissage de la langue grâce à une compréhension approfondie de son contexte culturel. Parmi les méthodes qui peuvent être utilisées dans le cadre de cette approche, les plus courantes sont: les projets culturels (les étudiants font des recherches sur un aspect de la culture du pays cible et le présentent en utilisant des compétences linguistiques); les excursions et les échanges culturels (excursions virtuelles ou réelles dans le pays cible); les dialogues et les jeux

de rôle (des scénarios et des jeux de rôle sont utilisés pour recréer des situations de la vie culturelle du pays afin que les étudiants puissent utiliser la langue dans des situations pratiques). Ces méthodes permettent aux étudiants non seulement d'apprendre la langue, mais aussi de s'immerger dans le contexte culturel dans lequel la langue est utilisée, ce qui rend le processus d'apprentissage plus intéressant et plus efficace.

L'approche culturelle de l'apprentissage des langues étrangères trouve ses racines dans les travaux de divers linguistes et didacticiens [2; 4; 12; 13], qui aident à mieux comprendre comment la langue influe sur les pratiques culturelles et comment la culture influe sur le développement de la langue.

L'objectif de cet article est d'appliquer une approche culturelle à l'enseignement/apprentissage du français langue étrangère à partir d'événements sportifs importants, en particulier les Jeux Olympiques de 2024 à Paris (France).

Résultats et discussion. L'exploitation du sujet d'événements sportifs dans l'apprentissage des langues étrangères peut s'avérer très efficace. Cela permet aux étudiants de se plonger dans des situations de communication réelles, en utilisant la langue dans un contexte qui les intéresse. Vous pouvez apprendre de nouveaux mots et expressions liés au sport, ainsi qu'analyser des commentaires, des articles et des interviews d'athlètes pour développer vos capacités de lecture, d'écoute et d'écriture. Discuter d'événements sportifs incite à apprendre la langue et contribue à renforcer la motivation des apprenants; «l'événement sportif est apparu comme une motivation valable et efficace pour un apprentissage multilingue» [1, p. 113].

Au sein de la communauté française, le sport a une influence considérable et ce, à bien des égards. L'aspect culturel se manifeste très clair, car la France a une longue histoire d'exploits sportifs, qui se reflète dans un grand nombre de traditions et d'événements sportifs. La société française soutient largement un mode de vie sain et s'efforce de promouvoir le sport et l'activité physique. La culture française est connue pour ses performances sportives et ses stylisations dans diverses publications sportives, qui sont souvent considérées comme de l'art ou une expression de l'esthétique. Le sport joue un rôle important dans l'économie française grâce au tourisme, aux contrats de sponsoring, à la diffusion d'événements sportifs et à la publicité. Dans l'ensemble, le sport assume un rôle clé dans la société française, en promouvant la santé, les échanges culturels, l'interaction sociale et le développement économique.

Étudier le thème du sport aux cours de français sous une approche culturelle peut être une expérience intéressante et instructive pour les étudiants. Par exemple, vous pouvez organiser une discussion sur les grands événements

sportifs (l'histoire de ces événements, les traditions et l'importance pour le pays), tels que Tour de France, Internationaux de France de tennis Roland-Garros ou les 24h du Mans. Bien sûr, cela inclut l'aspect du vocabulaire, l'apprentissage de nouveaux mots et expressions liés aux différents sports.

La mise en place des situations où les étudiants jouent le rôle d'athlètes, d'entraîneurs ou de commentateurs lors d'événements sportifs contribuera également à une meilleure acquisition du français. Cela les aidera à se sentir partie prenante de la vie sportive française.

L'exploitation des médias est toujours un bon dispositif pour analyser les actualités de la sphère du sport. Au cours de la discussion, encouragez les apprenants à exprimer leurs opinions. La recherche des aspects culturels du sport français (la popularité de certains sports, le rôle du sport dans la vie française et l'impact des événements sportifs sur la société) sera un volet supplémentaire d'élargissement de la composante linguistique et culturelle. Ces activités permettront de créer des cours de français novateurs et performants qui contribueront non seulement à l'apprentissage de la langue, mais aussi à la compréhension des facteurs culturels de la France à travers le prisme du sport.

Nous proposons d'aborder plusieurs dimensions liées au sport, en particulier les Jeux Olympiques de 2024, qui démontreront la variété des outils didactiques mis en oeuvre dans l'approche culturelle de l'apprentissage du français langue étrangère.

L'histoire des Jeux Olympiques peut être un sujet intéressant et instructif pour l'apprentissage du français. Dans l'espace multimédia, il existe de nombreux documents sur l'histoire des Jeux Olympiques en français qui peuvent être utilisés. Soulignons, entre autre que le fondateur des JO modernes et l'auteur de la Charte olympique est Pierre de Coubertin, homme public français. Il est logique pour les étudiants de faire des recherches sur l'histoire des Jeux Olympiques en France et leur impact sur la culture française. Ils peuvent prendre connaissance des textes, des documents audio ou vidéo et, s'ils ont un niveau de compétence linguistique élevé, préparer des présentations ou des projets créatifs en français qui révèlent l'histoire des Jeux Olympiques ou des événements importants de l'histoire du sport en France. En particulier, le rôle des femmes dans l'histoire du sport devrait être souligné [3].

Jeux Olympiques 2024. L'utilisation du thème des JO actuels dans l'enseignement du français permettra de "transférer virtuellement" les étudiants dans la société française grâce à diverses techniques. Tout d'abord, il est nécessaire de préciser les dates, les lieux des compétitions (révision de la géographie de la France), la liste des disciplines sportives (vocabulaire thématique), la participation des différents pays (noms des pays, d'habitants, utilisation des prépositions).

Les jeux de rôle sont efficaces pour jouer des situations spécifiques, telles que l'arrivée des athlètes, leur hébergement, les interviews avec les

journalistes français. Ils permettent également de développer des compétences non seulement dialogiques mais aussi monologiques, par exemple en simulant le travail des commentateurs sportifs, les impressions des spectateurs lors de l'ouverture et de la clôture des Jeux Olympiques, les compétitions sportives, etc.

Dans le monde d'aujourd'hui, l'impact significatif du sport sur l'humanité s'étend à la politique internationale et, dans ce contexte, des débats devraient être organisés au cours desquels les étudiants discuteraient de la participation et du statut des athlètes du pays agresseur qu'est la Russie aux Jeux olympiques, ainsi que du sujet des boycotts liés à la guerre de la Russie contre l'Ukraine. À cet égard, des documents authentiques par exemple l'opinion de la maire de Paris, exprimée lors de sa visite en Ukraine, constitueraient une base intéressante pour une telle discussion [9]. En ce qui concerne les projets culturels, les étudiants seraient invités à créer un projet créatif pour les Jeux Olympiques actuels, où ils associeraient les sports et les réalités de la guerre pour rappeler au monde pendant ces compétitions les crimes russes.

Promotion de la langue française. La France se servait des Jeux Olympiques pour promouvoir la langue et la culture françaises sur la scène internationale. Dans cette optique, nous orientons les apprenants d'articuler leur vision sur la manière dont cela peut se faire. Et notamment, nous leur rappelons que le français est l'une des langues officielles du Comité international olympique (pour s'en convaincre, il suffit d'écouter les discours officiels lors des cérémonies d'ouverture et de clôture des Jeux Olympiques et de pratiquer l'interprétation consécutive et simultanée).

La France profitera de cette occasion pour mettre en avant son leadership en matière de sport et de culture dans le monde. La France organisera une variété d'événements culturels qui présenteront la richesse et la diversité de la culture française aux sportifs et aux touristes. Il s'agit d'expositions d'art, de spectacles musicaux, d'événements culinaires et d'autres événements (les étudiants, dans leurs jeux de rôle, feraient des visites virtuelles où quelqu'un joue le rôle de guide). Les organisations et institutions françaises peuvent utiliser les Jeux Olympiques pour promouvoir l'apprentissage du français. Il peut s'agir de campagnes publicitaires, d'offres spéciales pour les étudiants, de l'organisation d'événements linguistiques, etc. (Nous suggérons aux étudiants de créer des brochures promotionnelles, de préparer leurs interventions à des émissions de radio et de télévision ou de faire la promotion d'un site web). La disposition des Jeux Olympiques pour valoriser la langue et la culture françaises peut contribuer à attirer l'attention de millions de personnes dans le monde sur la richesse et l'attrait du patrimoine français.

Le rôle des médias français. Tous les médias français les plus influents consacrent une rubrique aux Jeux Olympiques de 2024 [p.ex. 6; 7; 8], car

il est question d'un événement très signifiant pour le pays (les précédents Jeux Olympiques ont eu lieu à Paris il y a 100 ans). Ces rubriques des médias contiennent non seulement les événements sportifs, mais aussi des aspects de la vie socio-économiques beaucoup plus larges. Les médias publient régulièrement des informations sur la construction et la reconstruction des installations sportives et des infrastructures pour les Jeux, ainsi que sur les préparatifs de la ville pour accueillir les athlètes et les invités. Ces informations n'étant pas toujours positives, les apprenants peuvent organiser des débats, des tables rondes, simuler des entretiens avec des personnes responsables et mener des enquêtes fictives auprès de la population locale lorsqu'ils discutent de ces publications.

Les médias analysent l'impact économique des Jeux sur la France, notamment le tourisme, la création d'emplois et les investissements. Il est conseillé de pratiquer le français des affaires ici – les étudiants travaillent le vocabulaire approprié, préparent leur CV et leur lettre de motivation, "postulent" à un poste vacant et "organisent" des entretiens d'embauche.

La sécurité est l'une des questions les plus importantes et les plus complexes du monde moderne, et les médias accordent déjà suffisamment d'attention à toutes les questions liées aux mesures de sécurité [5], aux plannings et aux préparatifs des organisateurs des Jeux. Les événements culturels, les festivals et les expositions qui accompagneront les Jeux Olympiques, l'égalité des sexes dans le sport, la création d'un environnement équitable, égal et inclusif pour tous les athlètes quel que soit leur sexe, les risques de protestations sociales (par exemple les grèves [10]) – tous ces sujets sont également pertinents et font l'objet de publications régulières. Par conséquent, en étudiant les documents relatifs aux Jeux Olympiques 2024 dans les médias français, les étudiants élargissent considérablement leurs compétences linguistiques et culturelles dans de nombreux domaines de la société moderne.

Conclusions. L'exploitation du thème du sport et des Jeux Olympiques non seulement éveille l'intérêt des étudiants aux cours de français, mais contribue également à élargir leur vocabulaire, à développer leurs compétences linguistiques, communicatives et à approfondir leur compréhension de la culture française en domaines variés, à les convaincre de la justesse de leur choix professionnel (le français en tant que langue internationale, qui nécessitera des enseignants et des interprètes-traducteurs français). L'approche culturelle de l'apprentissage d'une langue étrangère (le français) embrasse différentes sphères de la société et contribue à la pleine acquisition et à l'utilisation de la langue apprise comme moyen de communication.

RÉFÉRENCES BIBLIOGRAPHIQUES

1. Altmanova J. Enseignement des langues et activité sportive. *ÉLA. Études de linguistique appliquée*, 2012/1 (n°165), Éditions Klincksieck. P. 107–118.

2. Byram M. Culture in foreign language learning – The implications for teachers and teacher training. *Culture and Foreign Language Education* (Ed. by W. M. Chan, S. K. Bhatt, Nagami M., I. Walker). Berlin: De Gruyter Mouton, 2015. P. 34–58.
3. Ces femmes ont changé le monde du sport. URL: <https://www.facebook.com/watch?v=932614845258571>
4. Galisson R. Un espace disciplinaire pour l'enseignement/apprentissage des langues-cultures en France. État des lieux et perspectives. *Revue Française de Pédagogie*, 108, 1994. P. 25–37.
5. Jeux olympiques 2024 : les grands défis de la sécurité. URL: <https://kiosque.lefigaro.fr/catalog/le-figaro/le-figaro/2024-03-23>
6. Jeux Olympiques, rubrique de LeFigaro. URL: <https://www.lefigaro.fr/sports/jeux-olympiques>
7. Jeux Olympiques, rubrique de LeMonde. URL: <https://www.lemonde.fr/jeux-olympiques-2024/>
8. Jeux Olympiques, rubrique de LeParisien. URL: <https://www.leparisien.fr/jo-paris-2024/>
9. Lasjaunias A., Richalot G. A Kiev, Anne Hidalgo dit « aux athlètes russes et biélorusses qu'ils ne sont pas les bienvenus » aux Jeux de Paris 2024. URL: https://www.lemonde.fr/sport/article/2024/03/30/a-kiev-anne-hidalgo-dit-aux-athletes-russes-et-bielorusses-qu-ils-ne-sont-pas-les-bienvenus-aux-jeux-de-paris-2024_6225142_3242.html
10. Lo M. JO 2024 : « Pas de risques particuliers » de grève, affirme le PDG de la SNCF. URL: <https://www.leparisien.fr/jo-paris-2024/jo-2024-pas-de-risques-particuliers-de-greve-affirme-le-pdg-de-la-sncf-29-03-2024-3QGRST4BFBGLZA6GX7PN6773OI.php>
11. Puren Ch. Modèle complexe de la compétence culturelle (composantes historiques trans-, méta-, inter-, pluri-, co-culturelles) : exemples de validation et d'application actuelles. URL: www.christianpuren.com Version du 12 mars 2016.
12. Puren, Ch. et al. (coord.). Usages des nouvelles technologies dans l'enseignement des langues étrangères. *ÉLA. Études de Linguistique Appliquée, Revue de Didactologie des langues-cultures*, 134. Paris: Didier Erudition, Klincksieck, 2004. 249 p.
13. Tardieu C. Didactique des langues en 4 mots clés: communication, culture, méthodologie, évaluation. Ellipses marketing, 2008. 240 p.

Надія Кіш,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

<https://orcid.org/0000-0002-6950-988X>

м. Ужгород, Україна

Олександра Канюк,

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

<https://orcid.org/0000-0002-2396-2988>

м. Ужгород, Україна

Управління навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців іншомовного спілкування

Managing the learning and cognitive activity of future specialists in foreign language communication

Анотація. *Формування культури іншомовного спілкування у майбутніх фахівців передбачає засвоєння професійних і культурологічних аспектів комунікації, що в свою чергу охоплює комунікативні установки (або потребно-мотиваційну сферу), знання про прийоми, механізми, форми і методи іншомовного спілкування та вміння застосовувати знання у конкретній ситуації, із врахуванням специфіки предметної галузі. Управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів у процесі навчання іноземній мові за адаптивною схемою навчання є складним процесом, але дуже ефективний та охоплює три цикли: інформаційний, підготовчий та комунікативний. Кожний з цих циклів включає ввід інформації, її обробку і контроль результатів. Складники інформаційно-змістового компоненту управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів іншомовного спілкування надають майбутнім фахівцям багато можливостей для самостійного вивчення, підвищення рівня володіння іноземною мовою та розвитку навичок міжкультурного спілкування. Управління навчально-пізнавальною діяльністю студента в процесі навчання іноземній мові – це комплекс заходів та стратегій, спрямованих на організацію та контроль навчального процесу з метою досягнення максимального результату в опануванні іноземної мови. Цей підхід включає ряд чинників (планування, самомоніторинг, мотивація, різноманітність методів, активна участь, постійний зворотний зв'язок, використання ресурсів), які сприяють ефективному та систематичному навчанню. Ефективне управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів, яке забезпечується також організацією самостійної*

роботи студентів у сфері інішомовного спілкування, має ключове значення для того, щоб майбутні фахівці мали можливість бути дослідченими та впевнено користувачами мови в сучасному глобалізованому світі.

Ключові слова: іноземна мова, інішомовне спілкування, управління навчально-пізнавальною діяльністю, підходи управління навчально-пізнавальною діяльністю, інформаційно-змістовий компонент управління навчально-пізнавальною діяльністю, майбутні фахівці.

Summary. Formation of a culture of foreign language communication in future specialists involves mastering professional and cultural aspects of communication, which in turn covers communication attitudes (or the need-motivational sphere), knowledge of techniques, mechanisms, forms and methods of foreign language communication and the ability to apply knowledge in a specific situation, taking into account the specifics of the subject area. Management of students' learning and cognitive activity in the process of teaching a foreign language according to the adaptive teaching scheme is a complex process, but it is very effective and covers three cycles: informational, preparatory and communicative. Each of these cycles includes information input, processing, and control of results. The components of information and content component of managing the learning and cognitive activity of students of foreign language communication provide future specialists with many opportunities for self-study, improving their foreign language proficiency and developing intercultural communication skills. Management of a student's learning and cognitive activity in the process of learning a foreign language is a set of measures and strategies aimed at organizing and controlling the learning process to achieve maximum results in mastering a foreign language. This approach includes several factors (planning, self-monitoring, motivation, variety of methods, active participation, constant feedback, and use of resources) that contribute to effective and systematic learning. Effective management of students' learning and cognitive activities, which is also ensured by the organization of students' independent work in the field of foreign language communication, is key to ensuring that future professionals have the opportunity to be experienced and confident language users in today's globalized world.

Key words: foreign language, foreign language communication, management of the educational and cognitive activity, approaches to the management of the educational and cognitive activity, information and content component of management of the educational and cognitive activity, future specialists.

Вступ. Інішомовне спілкування є складним і багатограним процесом, який вимагає ретельного планування, реалізації та оцінювання. Успішна інтеграція різноманітних стратегій, технік і підходів до навчання та викладання, а також розвиток навичок критичного мислення та самостійності мають важливе значення для підвищення рівня володіння іноземною мовою та комунікативної компетентності майбутніх фахівців.

Інішомовне спілкування розглядається не тільки як вміння подавати інформацію структурою та формами іноземної мови, а й як процес обміну інформацією, у ході якого досягаються певні цілі і завдання, що об'єднані єдиною стратегією взаємодії, взаєморозуміння та

співробітництва. Особливість спілкування іноземною мовою полягає в тому, що воно неможливе без знання ментальних особливостей, норм етикетної поведінки та мовленнєвого етикету носіїв мови, без уміння правильного їх розшифрування й успішного відтворення [3].

Вітчизняна дослідниця Л. П. Гапоненко, розкриваючи сутність готовності до іншомовного спілкування відмічає, що якщо освітня і дослідницька функції іноземної мови з більшим чи меншим успіхом реалізуються, то культурний і комунікативний аспекти залишаються поза увагою дослідників. Тому при формуванні готовності студентів до іншомовного спілкування важливо створити в них уявлення про іноземну мову як наймогутніше суспільне знаряддя, що перетворює людство в етнос, зміцнює націю через збереження і передавання традицій, культури, суспільної самосвідомості громадян певної країни [1].

Крім того, створення сприятливого навчального середовища, що сприяє розширенню можливостей, у поєднанні з ефективними механізмами зворотного зв'язку та постійною практикою оцінювання може значно сприяти загальному успіху іншомовної освіти. Зрештою, *ефективне управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів у сфері іншомовного спілкування має ключове значення* для того, щоб майбутні фахівці мали можливість бути досвідченими та впевненими користувачами мови в сучасному глобалізованому світі.

Методологія та методи дослідження. Теоретико-методичною основою навчання орієнтованого іншомовного спілкування стали праці: загально дидактичні й методичні положення викладання іноземних мов (Вишневський О. І., С. Ю. Ніколаєва, Л. С. Панова); педагогічні аспекти іншомовної діяльності особистості в нових умовах освітнього процесу (О. Б. Бігіч, Л. І. Морська, С. Ю. Ніколаєва, О. Б. Тарнопольський); навчання студентів професійно орієнтованого іншомовного спілкування (Ю. О. Бардашевська, О. Б. Тарнопольський); формування комунікативних умінь (Л. І. Морська, С. Ю. Ніколаєва, І. В. Секрет); навчання діалогічного мовлення (В. Л. Скалкін); навчання професійно орієнтованого іншомовного читання (Г. В. Баранова); навчання професійно орієнтованого іншомовного спілкування фахівців технічного профілю (Я. В. Булахова, І. В. Вяхк, І. В. Секрет, Н. А. Сура, М. Г. Прадівляний); формування готовності до іншомовного спілкування (Л. П. Гапоненко, Н. В. Логутіна) та ін.

Використані **методи дослідження:** *теоретичні:* теоретичний аналіз наукової літератури, навчальних програм з метою з'ясування стану досліджуваної проблеми; узагальнення освітніх концепцій, технологій; аналіз, систематизація, класифікація, порівняння теоретичних і дослідних даних; *прогностичні:* моделювання – для створення комунікативних ситуацій, наближених до реальної іншомовної

професійної комунікації; *емпіричні*: діагностичні бесіда, спостереження, тестування тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. *Управління навчально-пізнавальною діяльністю студента* в процесі вивчення іноземної мови – це комплекс заходів та стратегій, спрямованих на організацію та контроль навчального процесу з метою досягнення максимального результату в опануванні іноземної мови. Цей підхід включає ряд *чинників*, які сприяють ефективному та систематичному навчанню:

Планування: Розробка чіткого плану навчальних заходів, які включають в себе кількість годин на навчання, розподіл часу на різні аспекти мови (граматика, лексика, мовлення), а також визначення конкретних цілей та завдань.

Самомоніторинг: Студент повинен вміти самостійно оцінювати свій прогрес у вивченні мови, виявляти слабкі та сильні сторони, а також коригувати свою навчальну стратегію відповідно до потреб.

Мотивація: Розвиток внутрішньої мотивації студента, що стимулює його до активної участі в навчальному процесі та досягнення результатів.

Різноманітність методів: Використання різноманітних методів та підходів до вивчення мови (аудіальний, візуальний, кінестетичний), що враховують індивідуальні особливості студента.

Активна участь: Студент повинен активно взаємодіяти з мовним матеріалом, виконувати вправи, спілкуватися на мові між собою та з викладачем, використовувати мову у різних ситуаціях.

Постійний зворотний зв'язок: Забезпечення постійного зворотного зв'язку між студентом та викладачем, а також врахування рекомендацій та порад під час оцінювання навчальних досягнень.

Ефективне використання ресурсів: Використання різноманітних навчальних ресурсів (підручники, відеоуроки, аудіоматеріали, мобільні додатки тощо), які допомагають розширити знання та вміння студента.

Ці підходи управління навчально-пізнавальною діяльністю студента опанування іноземної мови спрямовані на максимальне залучення майбутнього фахівця до процесу навчання та досягнення ним успіху у відповідній сфері.

Керівництво навчально-пізнавальною діяльністю студентів відіграє вирішальну роль у процесі вивчення іноземної мови. Щоб оптимізувати процес навчання та покращити засвоєння мови, необхідно, на нашу думку, впровадити *адаптивну схему навчання*, управління якої складається із трьох циклів: *інформаційного, підготовчого, комунікативного*, кожний з яких охоплює ввід інформації, її обробку і контроль результатів.

Отже, ці цикли охоплюють різні етапи вивчення мови, від отримання основної інформації до практики та застосування мовних навичок у сценаріях реального спілкування. Включаючи ці цикли в навчальний процес, викладачі можуть ефективно підтримувати та контролювати прогрес студентів, адаптувати навчання до індивідуальних потреб і створювати більш динамічне та привабливе навчальне середовище.

В інформаційному циклі вводиться і закріплюється інформація про мову (особливості вимови: звуковий код; написання: графічний код; словотворення: структурний код; лексика).

У підготовчому циклі виконуються вправи, що готують до конкретних видів мовної діяльності.

Комунікативний цикл призначений для реалізації на практиці різних видів комунікативної діяльності в процесі спілкування іноземною мовою.

Кожний цикл взаємодіє з іншими, утворюючи замкнутий навчальний процес, де студент поступово засвоює мову, розвиває свої навички та досягає успіху у вивченні. Така адаптивна схема навчання дозволяє враховувати індивідуальні потреби та характеристики кожного студента, забезпечуючи оптимальний результат, а впроваджуючи таку схему навчання, викладачі можуть адаптувати навчання відповідно до індивідуальних потреб студента та оптимізувати результати вивчення мови. Адаптивне навчання у навчанні іноземних мов, таким чином, може сприяти персоналізованому досвіду навчання, що підвищує залученість і мотивацію студентів [2].

Розглянемо **інформаційно-змістовий компонент** як важливий складник управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів іношомовного спілкування, що охоплює різноманітні ресурси та матеріали, які допомагають студентам не тільки ефективно засвоювати, але й вдосконалювати свої знання та мовні навички в таких ключових складниках як **фонетика, орфографія, лінгвістика, лексика та комунікація**.

Рис. 1. Складники інформаційно-змістового компоненту управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів іношомовного спілкування

Інформаційно-змістовий компонент управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів іншомовного спілкування з **фонетики** включає в себе різноманітні ресурси та матеріали, спрямовані на розвиток аудіювання, вимови та розуміння звуків мови та охоплює кілька ключових аспектів:

Фонетичні таблиці та діаграми: Матеріали, що відображають звуки мови та їхні символи в міжнародній фонетичній абетці (МФА), допомагаючи студентам розуміти та правильно вимовляти звуки мови.

Аудіоматеріали для тренування вимови: Аудіоуроки, відеоуроки або аудіозаписи, що містять приклади вимови окремих фонем та фраз, допомагають студентам навчитися правильно вимовляти слова та фрази.

Фонетичні вправи: Завдання та вправи, спрямовані на розвиток фонетичних навичок, такі як розпізнавання звуків мови, відтворення звуків за зразком та коригування власної вимови.

Матеріали для аудіювання: Для розвитку навичок аудіювання та розуміння мовленнєвих носіїв мови можна використовувати аудіотексти або відеоматеріали, що містять автентичні мовні зразки.

Електронні ресурси та інтерактивні програми: Онлайн-ресурси, що містять інтерактивні фонетичні вправи, відео– та аудіоматеріали, тести та ігри для підвищення рівня мовної вимови та аудіювання.

Матеріали для самостійного вивчення фонетики: Підручники, навчальні посібники, книги та веб-ресурси з теорією фонетики та практичними вправами для самостійного вивчення студентами.

Розглянемо деякі основні аспекти інформаційно-змістового компоненту управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів іншомовного спілкування з *орфографії*, який включає низку ресурсів та матеріалів, спрямованих на вивчення правил правопису та вдосконалення писемних навичок студентів:

Правила орфографії: Посібники та матеріали, які містять огляд основних правил правопису, правила розділового знаку, використання великої та малої літери тощо.

Вправи на правопис: Завдання, які допомагають студентам закріпити правила орфографії та навчитися застосовувати їх на практиці.

Навчальні практикуми з коректури: Матеріали, які містять тексти з помилками в орфографії та пунктуації, призначені для вдосконалення навичок редагування текстів.

Електронні словники та ресурси: Онлайн-словники та інші електронні ресурси, які надають можливість студентам перевіряти правильність написання слів та знайти відповідність між словами і визначеннями.

Матеріали для самостійного вивчення: Книги, відеоуроки, аудіо-записи та інші навчальні ресурси для самостійного поглиблення своїх знань з орфографії та розвитку навичок правильного письма.

Онлайн-інструменти для перевірки правопису: Сучасні програми та веб-сервіси, які автоматично перевіряють правопис тексту та надають рекомендації щодо його виправлення.

Лінгвістичний інформаційно-змістовий компонент управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів іншомовного спілкування охоплює різноманітні ресурси та матеріали, які сприяють розумінню функціонування мови як лінгвістичної та комунікативної системи, ключовими аспектами якої є:

Підручники та навчальні посібники з лінгвістики: Матеріали для вивчення основних лінгвістичних теорій та концепцій, таких як фонетика, морфологія, синтаксис, семантика та прагматика.

Наукові статті та посібники з лінгвістики: Доступ до актуальних досліджень та теорій у галузі лінгвістики для поглибленого вивчення конкретних аспектів мови та комунікації.

Електронні ресурси та бази даних: Веб-сайти, онлайн-бібліотеки та бази даних, які містять інформацію про різні аспекти лінгвістики, включаючи тексти, статті, відео та аудіозаписи.

Матеріали для вивчення мовного аналізу: Вправи та завдання для аналізу мовних структур, розпізнавання морфологічних та синтаксичних конструкцій, розуміння семантики та прагматики.

Матеріали з прикладної лінгвістики: Ресурси, що допомагають застосовувати лінгвістичні знання у практичних сферах, таких як вивчення іноземних мов, переклад, мовний аналіз текстів тощо.

Відео та аудіоматеріали з лекціями та семінарами з лінгвістики: Онлайн-курси, вебінари, лекції та інші відео- та аудіоматеріали, що надають доступ до викладання визначних фахівців у галузі лінгвістики.

Інформаційно-змістовий компонент управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів іншомовного спілкування з **лексики** включає в себе різноманітні ресурси та матеріали, спрямовані на розширення словникового запасу та вдосконалення лексичних навичок студентів. Розглянемо основні аспекти відповідного компоненту:

Словники та глосарії: Призначені для вивчення та закріплення нових слів та виразів. Можуть включати загальні словники, тематичні та словники за рівнем складності тощо.

Тематичні матеріали: Матеріали, орієнтовані на певні теми або галузі знань, які допомагають студентам розширити свій словниковий запас у конкретних сферах, таких як медицина, бізнес, наука, інженерія тощо.

Контекстні вправи: Включають вправи, які допомагають студентам засвоїти нові слова шляхом їх використання у різних контекстах, реченнях або текстах.

Відео та аудіо матеріали: Мультимедійні ресурси, які демонструють вживання нових слів та виразів у реальних життєвих ситуаціях, щоб допомогти студентам краще їх зрозуміти та запам'ятати.

Ігрові підходи: Включають в себе ігри, кросворди, словники тощо, що робить процес вивчення лексики більш цікавим та захоплюючим.

Аутентичні матеріали: Матеріали, які містять тексти, відео, аудіозаписи тощо, створені носіями мови, щоб допомогти студентам навчитися застосовувати реальне вживання слів та виразів.

Комунікаційний інформаційно-змістовий компонент управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів іншомовного спілкування спрямований на розвиток комунікативної компетентності іноземною мовою, головними аспектами якого є:

Практичні матеріали для мовленнєвої практики: Аудіо- та відео-матеріали, діалоги, рольові ігри та ситуації, які допоможуть студентам покращити мовленнєві навички.

Матеріали для розвитку навичок аудіювання: Аудіозаписи, відеоуроки та інші матеріали для розвитку навичок аудіювання.

Вправи з письма та читання: Тексти для читання, письмові завдання та вправи для розвитку навичок письма та розуміння писемного мовлення.

Матеріали для розширення лексичного запасу: Словники, глосарії, фразеологічні одиниці, вправи та завдання для поповнення та використання його у комунікації.

Матеріали з міжкультурної комунікації: Інформація про культурні особливості та звичаї країни, мова якої вивчається, з метою розвитку навичок міжкультурної комунікації.

Інтерактивні матеріали та ігри для комунікативного навчання: Веб-сайти, мобільні додатки, онлайн-ігри та інші інтерактивні ресурси для вивчення мови та розвитку комунікативних навичок.

Висновки з дослідження. Підсумовуючи, можна зазначити, що управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів у процесі вивчення іноземної мови за адаптивною схемою навчання, що включає три цикли, виявилось дуже ефективним. *Інформаційний* цикл надає студентам необхідні базові знання та розуміння мови, *підготовчий* цикл допомагає їм сформувати необхідні навички та стратегії для оволодіння мовою, а *комунікативний* – дозволяє їм активно брати участь у використанні та застосуванні мови. Дотримуючись цього структурованого підходу, викладачі можуть створити комплексний навчальний підхід, який задовольняє різноманітні потреби

та здібності студентів, що зрештою може спонукати до покращення володіння мовою та когнітивного розвитку.

Таким чином, розглянуті нами **складники інформаційно-змістового компоненту** (фонетика, орфографія, лінгвістика, лексика та комунікація) надають студентам широкий спектр можливостей для самостійного вивчення, підвищення рівня володіння іноземною мовою та розвитку навичок міжкультурного спілкування, а різноманітні ресурси та матеріали допомагають майбутнім фахівцям:

- ефективно розвивати фонетичні навички та вдосконалювати мовленнєву вимову в процесі навчання іноземної мови;

- вивчати орфографію, вдосконалювати свої писемні навички та досягати більш високого рівня мовної компетенції в іншомовному спілкуванні;

- ефективно вивчати та розуміти різні аспекти мови та комунікації;

- застосовувати здобуті знання у практичних ситуаціях;

- успішно розширювати свій словниковий запас;

- використовувати нові слова та вирази у практичних ситуаціях іншомовного спілкування;

- розвивати навички комунікації на іноземній мові та досягати більш високого рівня володіння мовою в практичних ситуаціях спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гапоненко Л.П. Формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “теорія і методика професійної освіти” / Лариса Петрівна Гапоненко; Криворізь. держ. Пед. ун-т. – Кривий Ріг, 2003. – 20 с.
2. Кіш Н.В. Педагогічні умови формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопільський нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.
3. Кіш Н.В. Професійно-етична та соціокультурна спрямованість навчання як педагогічна умова формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів / Н.В.Кіш // Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Випуск 74. – Том 1. – 2017. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2017. – С. 171–177.

Світлана Коваленко,

кандидат педагогічних, доцент,

доцент кафедри іноземних мов,

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

<https://orcid.org/0000-0001-5981-9203>

м. Суми, Україна

Любов Лікарчук,

старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу,

Державний торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0001-8167-9032>

м. Київ, Україна

Надія Кайда,

викладач кафедри іноземної філології та перекладу,

Державний торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-7702-660X>

м. Київ, Україна

Формування екологічної компетентності на основі методу кейсів на заняттях ІМПС

Formation of environmental competence based on the case method at ESP classes

Анотація. Метою статті є конкретизація змісту і ролі екологічної компетентності та визначення місця методу кейсів у процесі формування екологічної компетентності студентів. У нашій роботі було використано теоретичні методи, що дозволили визначити зовнішні зв'язки між досліджуваними явищами (метод індукції, дедукції багатofакторна кореляція), та емпіричні методи (узагальнення, класифікація та опис результатів дослідження). Екологічна компетентність – це здатність особистості застосовувати екологічні знання та досвід як в професійних, так і в життєвих ситуаціях на основі усвідомлення екологічних цінностей і відповідального ставлення за екологічні наслідки. Формування екологічної компетентності – це формування відповідального і дбайливого ставлення до природи на основі екологічної свідомості. На особливу увагу у формуванні екологічної компетентності студентів-економістів заслуговує метод кейсів. Кейс-метод – навчання, що використовує опис реальних економічних ситуацій. Виділено етапи роботи із кейс-методом для формування екологічної компетенції студентів на заняттях ІМПС: 1) підготовчий етап (засвоєння нового лексичного матеріалу); 2) вивчення проблемної ситуації

загалом; 3) обговорення ситуації у групах, розподіл ролей усередині групи; 4) ігровий процес, що включає аналіз ситуації, ухвалення рішення (робота в групах); 5) аналіз запропонованих рішень, що спонукає до вибору найбільш оптимального рішення; 6) оцінювання результатів роботи викладачем та студентами. Екологічна компетенція – це здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявність особистісних якостей та необхідних знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях. Використання кейс-методу для формування екологічної компетенції студентів на заняттях ІМПС передбачає активізацію студентів, оволодіння навичками аналізу екологічних ситуацій та знаходження оптимального рішення; практикування умінь знаходити необхідну інформацію з екології; підвищення мотивації до навчального процесу; знаходження правильного рішення на основі глибокого аналізу ситуації; розвиток умінь переконливо захищати свою власну точку зору на екологічну тематику; вироблення навичок критичного оцінювання різних точок зору. Екологічна компетентність студента – це своєрідний критерій та показник якості належної професійної освіти на основі результатів навчання та системи ціннісних орієнтацій.

Ключові слова: метод кейсів, екологічна свідомість, екологічна освіта, екологічні орієнтації, заклад вищої освіти, ІМПС.

Summary. The purpose of the article is to specify the content and role of environmental competence and determine the place of the case method in the process of forming the environmental competence of students. There have been used theoretical methods that allowed to determine external relationships between the studied phenomena (the method of induction, deduction, multifactor correlation), and empirical methods (generalization, classification, and description of research results). Environmental competence is an individual's ability to apply environmental knowledge and experience in both professional and simple life situations based on awareness of environmental values and a responsible attitude for environmental consequences. The formation of ecological competence is the formation of a responsible and caring attitude towards nature based on ecological awareness. The case method is a study that uses the description of real economic situations. The stages of the case method for the formation of environmental competence are: 1) preparatory stage (assimilation of new lexical material); 2) studying the problem situation in general; 3) discussion of the situation in groups, distribution of roles within the group; 4) game process, including situation analysis, decision-making (work in groups); 5) analysis of the proposed solutions, which leads to the choice of the most optimal solution; 6) evaluation of work results by the teacher and students. Environmental competence is a person's ability to practically solve environmental problems, the presence of personal qualities and the necessary knowledge and skills to act effectively in problem situations. The use of the case method for the formation of environmental competence involves activating students, mastering the skills of analyzing environmental situations and finding the optimal solution; practicing the skills to find the necessary information; increasing motivation for the educational process; finding the right solution based on an in-depth analysis of the situation; development of skills to convincingly defend one's own point of view on environmental issues; developing skills of critical evaluation of different

points of view. Environmental competence of a student is a kind of criterion and indicator of the quality in proper professional education based on learning outcomes and a system of value orientations.

Key words: *case method, environmental awareness, environmental education, environmental orientations, higher education institution, ESP.*

Вступ. Суспільство сьогодення розвивається дуже швидкими темпами. Технологічний процес розвитку людства характеризується як позитивними, так і негативними рисами. Нам стало легко вирішувати проблеми за допомогою штучного інтелекту, комп'ютери-зація полегшує виконання усіх видів праці. Однак, поглиблюються і ускладнюються соціально-економічні та екологічні проблеми, які мають системний характер. Екологічна складова є обов'язкова у всіх державних стандартах освіти. Запровадження обов'язкової екологічної освіти в усіх закладах вищої освіти передбачає формування екологічної компетентності студентів. Знання й уміння ними користуватися для вирішення екологічних проблемних ситуацій є вкрай важливими на основі усвідомлення життєвої мети та життєвих цінностей. Усвідомлення взаємозалежності людини і природи повинно знайти своє відображення у комплексному підході навчального процесу до формування екологічної компетентності студентів. Особливо це стосується студентів-економістів, адже створення інтелектуального, духовного потенціалу майбутнього фахівця у сфері економіки визначить майбутній розвиток технологічного процесу людства у правильному руслі.

Компетентність – це сукупність знань, умінь, цінностей, які передбачають уміння особистості ефективно вирішувати життєві проблеми. Багато вітчизняних науковців намагалися визначити поняття компетентності у своєрідному ключі досвіду, зокрема, Н. Авдєєва говорила про компетентності як індикатори, які характеризують готовність особистості до життя в суспільстві; В. Ягулов, В. Свістун вказували на компетентність як на підготовленість до певної професійної діяльності і наявність професійно важливих якостей фахівця, що сприяють цій діяльності; Г. Селевко констатував, що це інтегральна якість особистості, яка виявляється в загальній здатності та готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, здобутих у процесі навчання і соціалізації й орієнтованих на самостійну й успішну участь у діяльності; Ю. Татура – це інтегральна властивість особистості, що характеризує її прагнення і здатність (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної діяльності в певній галузі; Ф. Шаріпов – це сукупність властивостей (характеристик) особистості, що дозволяють їй якісно виконувати певну діяльність, спрямовану на вирішення

проблем (завдань) у будь-якій галузі; О. Дубасенюк, Н. Сидорчук – це складна інтегральна характеристика особистості; здатність вирішувати проблеми і типові завдання, які виникають у реальних життєвих ситуаціях, у різних сферах діяльності на основі використання знань, навчального й життєвого досвіду відповідно до засвоєної системи цінностей; О. Антонова, Л. Маслак – це гармонійне, інтегроване, системне поєднання знань, умінь і навичок, норм, емоційно-ціннісного ставлення та рефлексії, що складають мінімальну готовність особистості до вирішення практичних завдань.

Екологічна компетентність стає невід’ємною складовою у загальному і всебічному розвитку особистості. Варто згадати наукові праці В. Мазурок – про формування понять еколого-економічного змісту; О. Мітрасової – про стратегію розвитку екологічної освіти; Н. Негруци, С. Совгіри – щодо формування екологічного світогляду студентів; Л. Титаренко – про формування екологічної компетентності студентів; Ю. Саунова – про формування екологічної свідомості студентів; М. Швед – про розвиток екологічного мислення студентів. Питанням екологічної компетентності з різних точок зору також цікавилися О. Байрак, С. Люленко, які вивчали науково-методичні засади природоохоронної освіти; Л. Білик – було досліджено теоретико-методичні основи формування екологічної відповідальності студентів; В. Боголюбов займався природничою освітою для сталого розвитку; Н. Буяльська вивчала ефективність інноваційних технологій навчання в екологічній освіті; В. Вербицький – розвиток еколого-натуралістичної освіти в Україні; Н. Грейда, Н. Єфименко, М. Кисильов, К. Корсак, Л. Лук’янова, О. Перова, Г. Тарасенко – формування екологічної свідомості та екологічної культури студентів.

На сучасному етапі розвитку знань явище кейс-стаді займає особливе місце. Його сутність досліджували як зарубіжні, так і українські науковці. Так, П. Дейл визначає різні типи кейсів, Т. Віссак вказує на сильні та слабкі сторони методу, М. Ліндерс, А. Джеймс та Р. Джин розглядають теорію і практику використання методу у сфері управління бізнесом, О. Бутенко та О. Чупир говорять про кейс-метод як різновид активного навчання студентів, О. Гречановська та Т. Манглієва знаходять сутність та використання кейс-методу в навчально-виховному процесі вищої, А. Крижановська та Д. Калитюк описують кейс-технологію як таку, що вибудовується на основі реальних чи вигаданих ситуацій й спрямовану на освоєння знань, скільки, формування в майбутніх фахівців нових якостей та умінь.

Суттєва кількість наукових праць, що стосується теми нашого дослідження, вказує на неабиякий інтерес дослідників. Явище екологічної компетентності свідчить, що в освіті народжуються

принципово нові знання, які не мають аналогів у минулому. Проте виникає необхідність у комплексному характері досліджень такого явища, а також аналіз шляхів формування та розвитку. Питанню кейс-методу для формування екологічної компетенції студентів економічних спеціальностей приділено зовсім мало уваги, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Метою нашої статті є конкретизація змісту і ролі екологічної компетентності та визначення місця кейс-методу у процесі формування екологічної компетентності студентів на заняттях ІМПС.

Методологія та методи дослідження. У нашій роботі було використано як теоретичні методи, що дозволили визначити зовнішні зв'язки між досліджуваними явищами, так і емпіричні методи (узагальнення, класифікація та опис результатів дослідження). Метод індукції дав змогу дослідити теоретичні засади нашої роботи, метод дедукції дозволив систематизувати та надати єдине визначення поняттям *компетентність, екологічна компетентність та метод кейсів*. Багатофакторна кореляція дозволила встановити зв'язок між багатьма ознаками кейс-методу і між результуючим показником. Компонентний аналіз дав змогу встановити зв'язок між досліджуваним явищем компетентності і групою факторів, в які згруповані показники.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Законі України про вищу освіту компетентність визначено як динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти (Закон «Про вищу освіту», 2023).

Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, що визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти (Методичні рекомендації, 2016).

Екологічна компетентність – це: складова професійної компетентності, рівень якої виявляється у способі буття людини, створеного на засадах особистісного ставлення до навколишнього світу через професійну і побутову діяльність, коли здобуті екологічні знання, навички, досвід, цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їхні наслідки для довкілля. Екологічну компетентність можна визначити як інтегративну якість особистості, у структурі якої виокремлюються

ціннісно-мотиваційний, когнітивно-діяльнісний та особистісно-рефлексивний компоненти (Шапран, 2012: 34).

Н. Баюрко визначає екологічна компетентність як складову професійної компетентності, яка включає сукупність екологічних знань, уявлень, поглядів, переконань, ідеалів і моральних оцінок відносно навколишнього середовища, які інтегруються в особистісну систему екологічних цінностей, що визначають напрям життя і діяльності особистості. І. Мостов'як – це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти. С. Жданова – це інтегрована професійна якість суб'єкта еколого-педагогічної діяльності, яка проявляється у наступних компетенціях: інформаційно-екологічній, предметно методичній і ціннісно-мотиваційній. Н. Олійник – це інтегрований результат навчальної діяльності студентів, який формується передусім завдяки опануванню змістом предметів екологічного спрямування, набуттям досвіду використання екологічних знань у процесі вивчення предметів спеціального, професіонального циклів. Л. Руденко – це підготовленість і здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявністю у неї низки особистісних якостей у поєднанні з необхідним запасом знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях (Коваль, Погасій, 2019).

Вважаємо, що екологічна компетентність – це здатність особистості застосовувати екологічні знання та досвід як в професійних, так і в життєвих ситуаціях на основі усвідомлення екологічних цінностей і відповідального ставлення за екологічні наслідки.

О. Коваль та І. Погасій визначають наступні компоненти екологічної компетентності (Коваль, Погасій, 2019: 15).

1. Мотиваційно-оціннісний компонент (сукупність потреб, мотивів, інтересів, ціннісних орієнтацій, спрямованість на реалізацію екологічно спрямованих професійних здібностей)

2. Когнітивно-діяльнісний компонент (сукупність екологічних знань, умінь і навичок, практична готовність до здійснення екологічно доцільної діяльності)

3. Особистісно-рефлексивний компонент (сукупність важливих для екологічної діяльності особистісних якостей – співробітництво, гуманізм, відповідальність, комунікативність, емпатійність, оптимізм, емоційна стійкість, рефлексія тощо).

О. Коваль та І. Погасій вказують на такі принципи формування екологічної компетентності (Коваль, Погасій, 2019: 15): принцип

єдності свідомості і поведінки у вихованні, систематичності і послідовності, диференціації і індивідуалізації, природовідповідності, доступності навчального матеріалу, інтегрованості виховання, культуровідповідності, міждисциплінарний підхід у формуванні екологічної компетентності, взаємозв'язок локальних, регіональних і глобальних екологічних проблем, краєзнавчий принцип, принцип самодіяльності і творчої ініціативи молоді, прогностичність, що передбачає відповідальність за збереження середовища життя для майбутніх поколінь, принцип безперервності і наступності, єдність інтелектуального та емоційно-вольового начал у діяльності учнів із вивчення й поліпшення стану довкілля, систематичності та варіативності форм і методів формування екологічної компетентності.

Формування екологічної компетентності – це складний механізм, базою для якого є екологічні знання наукового та прикладного спрямування, на основі чого здійснюється екологічна діяльність. При цьому важливе місце відводиться ціннісним орієнтаціям, мотивації та відповідальності за власну поведінку, тобто когнітивному, ціннісно-мотиваційному, діяльнісно-практичному компонентам (Рудишин та ін., 2016: 79).

Вважаємо, що формування екологічної компетентності – це, перш за все, формування відповідального і дбайливого ставлення до природи на основі екологічної свідомості. Екологічна компетентність передбачає дотримання екологічних моральних і правових принципів природокористування та навички екологічної культури, що виявляється в захисті та догляді оточуючого середовища.

До методів формування екологічної компетентності можемо віднести дослідницькі методи, частково-пошукові, пояснювально-ілюстративні та репродуктивні. На особливу увагу у формуванні екологічної компетентності студентів-економістів заслуговує метод кейсів.

Актуальність впровадження кейс-методу у практику вищої освіти нині зумовлено двома тенденціями: – перша впливає із загальної спрямованості розвитку освіти, її орієнтації не тільки на отримання конкретних знань, а й на формування компетентностей, умінь та навичок мисленнєвої діяльності, розвиток здібностей особистості, серед яких особлива увага приділяється здатності до навчання, уміння переробляти величезну кількість інформації; – друга впливає з розвитку вимог до якості спеціаліста, який повинен мати здатність до оптимальної поведінки в різних ситуаціях, бути здатним до співпраці, вміти приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, відрізнятися системністю та ефективністю дій в умовах безперервних змін у суспільній, професійній та інших сферах життя (Бурковська, Пампура, 2017: 120).

Кейс-метод (Case-method, метод кейсів, метод конкретних ситуацій, метод ситуаційного аналізу) – техніка навчання, що використовує опис реальних економічних, соціальних і бізнес-ситуацій. Ті, що навчаються, повинні досліджувати ситуацію, розібратися в суті проблем, запропонувати можливі рішення та вибрати найкраще з них. Кейси ґрунтуються на реальному фактичному матеріалі або ж наближені до реальної ситуації (Бутенко, Чупир, 2019).

Case-study є методом інтенсивної освіти, відрізняється високою методологічною насиченістю, оскільки криє в собі значний гносеологічний, праксеологічний та аксіологічний потенціал, тому дає змогу засвоювати великі обсяги знання, формувати професійні якості студентів. На відміну від інших методів, він включає різноманітні технології, розроблені заздалегідь, які розгортаються в процесі навчання (Сурмін, 2015: 4).

Кейс являє собою опис конкретної реальної ситуації, підготовлений за певним форматом та призначений для навчання студентів аналізу різних видів інформації, її узагальнення, навичок формулювання проблеми та вироблення можливих варіантів її вирішення відповідно до встановлених критеріїв (Бурковська О., Пампура, 2017: 119).

Ю. Сурмін виділяє кілька типів кейсів, що визначаються відповідно до їх функції – навчальний, виховний, тренувальний, аналітичний, дослідницький, систематизувальний і прогностичний типи (Сурмін, 2015: 21). Вважаємо, що навчальний тип кейс, є найбільш продуктивним на заняттях зі студентами економічних спеціальностей, адже він допомагає опанувати лінгвістичну (новий словниковий запас) та прагматичну (функціональне використання опанованої лексики) компетенції.

Наш практичний досвід дає змогу виділити наступні етапи роботи із кейс-методом для формування екологічної компетенції на заняттях ІМПС:

- 1) підготовчий етап, що передбачає засвоєння лексичного матеріалу, необхідного для подальшої діяльності;
- 2) вивчення проблемної ситуації загалом;
- 3) обговорення ситуації у групах, розподіл ролей усередині групи;
- 4) ігровий процес, що включає аналіз ситуації, ухвалення рішення (робота в групах);
- 5) аналіз запропонованих рішень, що спонукає до вибору найбільш оптимального рішення;
- 6) оцінювання результатів роботи викладачем та студентами.

Погоджуємося з І. Форостюк щодо практичних порад організації роботи. Особливо автор зазначає важливість підтримки командного духу під час проведення кейсу, це може підвищити рівень кінцевого

результату. Указується на необхідність чітко розписати план перебігу кейсу, розподілити ролі. Під час проведення презентації обґрунтовується необхідність задіяти якомога більше учасників, надаються схеми розподілу ролей у презентації (Форостюк, 2019). Проводити кейси найбільш результативно на етапі завершення вивчення теми як підсумкове завдання, що розкриває на практиці результат роботи студентів протягом попередніх підготовчих занять. Одним із важливих результатів використання цього методу є те, що він розв'язує базову проблему освіти – визначає співвідношення теорії і практики на користь практики, що здійснюється не спеціально й окремо в часі, як у традиційному навчанні, а органічно вплітається в навчальний процес (Сурмін, 2015: 4).

Однак, як і будь-який інший метод, кейс-метод має свої складнощі у процесі використання. Варто враховувати, що процес підготовки вимагає чимало часу, адже викладачу потрібно продумати від початку і до кінця етапи застосування цього методу, враховуючи як індивідуальну, так і групову форми роботи студентів. На етапі оцінювання викладачу потрібно бути лояльним та адекватним, тому що це оцінювання активності та оригінальності кожного учасника.

Висновки з дослідження. Екологічна компетентність – це здатність людини до практичного вирішення екологічних завдань, наявність особистісних якостей та необхідних знань і умінь ефективно діяти у проблемних ситуаціях. Використання кейс-методу для формування екологічної компетентності студентів-економістів передбачає активізацію студентів, оволодіння навичками аналізу екологічних ситуацій та знаходження оптимального рішення; практикування умінь знаходити потрібну та необхідну інформацію з екології; підвищення мотивації до навчального процесу; знаходження правильного рішення на основі глибокого аналізу ситуації; розвиток умінь переконливо захищати свою власну точку зору на екологічну тематику; вироблення навичок критичного оцінювання різних точок зору. Екологічна компетентність студента-економіста – це своєрідний критерій та показник якості належної професійної освіти на основі результатів навчання та системи ціннісних орієнтацій.

Перспектива подальших досліджень передбачає детальне вивчення інших методів, що є ефективними під час формування екологічної компетентності студентів-економістів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурковська О., Пампура С. Використання методу кейсів у професійно орієнтованому навчанні іноземних мов. *Viae Educationis: Studies of Education and Didactics*. 2022, Vol. 1, No. 1. Pp. 117–124.

2. Бутенко О. П., Чупир О. М. Кейс-метод як різновид активного навчання студентів: матеріали II Міжнародної науково-методичної конференції «Розвиток освітньої системи: європейський вектор» 20–21 березня 2019 р. URL: https://www.researchgate.net/publication/349590163_KEJSMETHOD_AK_RIZNOVID_AKTIVNOGO_NAVCANNA_STUDENTIV.
3. Закон України «Про вищу освіту» 1556-VII. Редакція від 27.12.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
4. Коваль О. В., Погасій І. О. Екологічна компетентність учителя Нової української школи: навчально-методичний посібник в таблицях і схемах. Чернівці : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2019. 40 с.
5. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти. Затверджено Наказом МОН України від 01.06.2016 № 600 URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/povidomlennya/2016/06/01/metodichni-rekomendacziyi-shhodo-rozroblennya-stand/>.
6. Сурмін Ю. П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. *Вісник НАДУ*. 2015. № 2. С. 19–28.
7. Рудишин С. Д., Коренева І. М., Самілик В. І. Кологічна компетентність як загальна компетентність вчителів природничих дисциплін. *Український педагогічний журнал*. 2016. № 3. С. 74–83.
8. Форостюк І. В. Використання кейс-методу на заняттях з англійської мови з майбутніми спеціалістами у сфері туризму. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Том 30 (69), № 2, Ч. 1. С. 146–150.
9. Шапран Ю. П. Екологічна компетентність майбутніх учителів біології: її сутність та діагностика. *Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań*, 2012. 2. С. 29–36.
10. Mitchell T., Rosenstiel T. Background and tips for case study teaching. 2003. URL: <http://www.journalism.org/node/1757>.

Tetyana Lazarenko,
Senior Teacher at the Department of Pedagogy,
Foreign Philology and Translation,
Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics
<http://orcid.org/0000-0002-4099-5319>
Kharkiv, Ukraine

Strategy of communicative partnership in teaching listening comprehension of students majoring in economics

Стратегія комунікативного партнерства в навчанні аудіювання студентів економічних спеціальностей

Summary. *The article highlights the issues of teaching listening comprehension to students majoring in economics at higher education institutions using the communicative partnership strategy. Research in the field of using this methodology in teaching listening comprehension is relevant for several reasons: partnership work helps develop communicative skills; partnership in education helps students develop necessary skills for successful careers; communicative partnership creates favorable conditions for interaction and co-construction of knowledge. The article emphasizes the necessity of building an effective communicative environment in the classroom in audio-learning situations and proposes methods to achieve this goal. The role of the teacher in the process of learning audio materials in a foreign language using the communicative partnership strategy is highlighted, as well as manifestations of interaction and mutual assistance among students when listening to foreign-language texts. Recommendations are provided for organizing collaborative work among students when working with audio texts. Approaches to stimulating students' interest in language learning and motivating them through active interaction and involvement in the learning process are suggested. Successful selection of audio texts for listening also contributes to more accurate and deeper understanding and allows for the activation of students' cognitive interest, forming a strong motivation for learning the English language. Analysis of scientific and pedagogical literature indicates that educational materials to meet the professional needs of future economists should be based on authentic texts. The article also demonstrates that podcasts are an effective means of developing students' listening skills in foreign language classes. Significant attention is paid to the role of assessing formed competencies in listening, methods of assessment, and the role of student self-assessment. Recommendations are given for further research in the direction of teaching listening comprehension, as well as the use of group work in teaching foreign languages.*

Key words: *foreign language, communicative partnership strategy, podcasts, peer monitoring of listening skills, authentic materials, communicative environment, listening competence.*

***Анотація.** У статті висвітлено проблеми навчання аудіювання студентів економічних спеціальностей закладів вищої освіти з використанням стратегії комунікативного партнерства. Дослідження в галузі використання цієї методики в навчанні аудіювання є актуальним з кількох причин: робота у партнерстві допомагає розвивати комунікативні навички; партнерство в навчанні допомагає студентам розвивати необхідні навички для успішної кар'єри; комунікативне партнерство створює сприятливі умови для взаємодії і спільного конструювання знань. Стаття наголошує на необхідності побудови в аудиторії ефективного комунікативного середовища в аудіо-навчальних ситуаціях і пропонує методи досягнення цієї мети. Висвітлюється роль викладача в процесі вивчення аудіо матеріалів іноземною мовою із застосуванням стратегії комунікативного партнерства, а також прояви взаємодії і взаємодопомоги серед студентів при прослуховуванні іноземних текстів. Даються рекомендації з організації спільної роботи студентів при роботі над аудіо текстами. Рекомендуються підходи до стимулювання інтересу студентів до вивчення мови і мотивації їх шляхом активної взаємодії та залучення до процесу навчання. Вдалий підбір аудіо текстів для прослуховування також сприяє більш точному та глибокому його розумінню та дозволяє активізувати пізнавальний інтерес студентів, сформувати стійку мотивацію до вивчення англійської мови. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що навчальний матеріал для забезпечення професійних потреб майбутніх економістів повинен базуватись на автентичних текстах. Стаття також показує, що ефективним засобом формування умінь аудіювання студентів на заняттях з іноземної мови є подкасти. Велику увагу приділено ролі контролю сформованих компетентностей у прослуховуванні, методам контролю і ролі взаємоконтролю студентів. Даються рекомендації щодо подальших досліджень у напрямку навчання аудіювання, а також використання групової роботи при навчанні іноземних мов.*

***Ключові слова:** іноземна мова, стратегія комунікативного партнерства, подкасти, взаємоконтроль навичок аудіювання, автентичні матеріали, комунікативне середовище, компетентність аудіювання.*

Introduction. Communicative partnership in education is a pedagogical strategy involving active interaction between teachers and students on one hand, and mutual assistance among students on the other, aiming to facilitate the development of language and communication skills. In this partnership, the teacher acts as a facilitator and collaborator, while students are active participants in the learning process, jointly addressing tasks, exchanging ideas and experiences, and collectively solving problems that arise during learning.

The significance of communicative partnership for students is multifaceted. It stimulates activity and independence: students have the opportunity to actively participate in the learning process, express their thoughts, develop critical thinking and self-assessment; it enhances motivation. Interaction with teachers and classmates fosters increased motivation for learning, as it stimulates the search for new knowledge

and skills in collaborative communicative activities; it develops communicative skills. Through active interaction with various partners, students improve their language, interpersonal, and, if necessary, intercultural communication skills. Participation in communicative partnership helps students learn to collaborate, develop empathy, and effectively communicate in groups, contributing to the formation of social skills. Thus, communicative partnership in education plays a key role in the development of students as individuals and in their preparation for successful professional life.

In the context of the modern educational process and the demands of the labor market, research in the field of using the communicative partnership methodology in teaching listening comprehension of students is **highly relevant** for several reasons. Firstly, partnership work helps develop communicative skills. In today's world, a high level of communicative skills is a key factor in success. Students are expected not only to master professional material but also to communicate effectively, negotiate, and cooperate in teams. Secondly, communicative partnership in education helps students develop necessary skills for successful careers, as the business environment requires specialists to not only possess technical knowledge but also to communicate effectively with clients, partners, and colleagues. Furthermore, modern teaching methods increasingly focus on actively engaging students in the learning process, rather than just transmitting knowledge. Here, communicative partnership creates favorable conditions for interaction and collaborative knowledge construction

Analysis of research dedicated to the issues of perception and understanding of foreign language by students has allowed to identify the main directions in studying this matter. They are: perception mechanisms, skill formation, and development of listening abilities; the significance of listening and comprehension in foreign language education; interconnectedness of listening comprehension with other types of speech activities; types of listening; systems of exercises and textbooks for teaching listening comprehension; the difficulties of listening and ways to overcome them. The issue of peculiarities in forming foreign language listening competence has been studied by O. Bigich, N. Djachuk, and others, both domestic and foreign researchers. Selection criteria for listening materials were addressed by H. Hryniuk, I. Drozdova and others. Ya. Krapchatova explored how to organize assessment in listening.

However, despite the fact that many issues regarding the formation of foreign language listening competence have been extensively covered in methodological literature, the problem of teaching listening comprehension to students in non-linguistic higher educational institutions remains

unresolved. Students encounter a variety of difficulties during listening, leading to misunderstanding of the information presented. Undoubtedly, overcoming these difficulties and forming the basic knowledge, skills, and abilities of listening comprehension require special methods and strategies that take into account the peculiarities of teaching the course "Foreign Language for Professional Purposes" in non-linguistic higher educational institutions. The communicative partnership strategy is one such method.

The aims of the article are to determine the pedagogical conditions for the formation of additive skills of students majoring in economics in non-linguistic higher educational institutions; to justify the importance of increasing the effectiveness of using authentic materials in the process of forming foreign language listening competence, as well as to substantiate the means of its enhancement; to justify the essence and structure of the concept of "communicative partnership strategy"; to clarify the concepts of "listening comprehension," "listening competence," "authentic materials"; to analyze the conditions under which the process of forming foreign language listening competence of students will be more effective.

Methodology/Methods. To achieve the stated goals, a complex of methods was used: methods of comparative analysis of the researched problem, definition of the conceptual apparatus of the research and clarification of key concepts, justification and formulation of conclusions.

Results and Discussion. Listening is a complex type of internal language activity directed simultaneously at perception and understanding of linguistic information. Listening is an important component of speaking skills and language competence. The ability to perceive information in a foreign language can be divided into more specific skills:

- the ability to perceive audio information: the way a person perceives audio information involves understanding words, sentences, and ideas in the context of an audio text;

- the ability to understand intonation and accents: the ability distinguish intonation, tempo, and accents in speech helps in understanding language constructions and information provided in the audio text;

- the ability to create a mental image of context: it is important to learn to perceive the entire context of audio material, as it helps better understand the information and interpret it correctly;

- the ability to identify the main idea and details: the ability to identify the main idea of the audio text, as well as to find and understand the details that support this idea, is crucial for the development of listening skills;

- the ability to use context to understand unfamiliar words: the ability to use the context of the audio text to determine the meaning of unfamiliar words and phrases helps improve understanding of the text as a whole;

– the ability to identify nuances of speech: learning listening comprehension enables the exploration of various speech styles, differences between oral and written speech, as well as understanding cultural and social aspects of speech.

Training these specific skills helps students develop their listening skills, which are important for improving overall language competence and effective communication in various language situations.

Learning effective listening contributes to the development of interpersonal skills. The ability to listen to and understand others effectively is the foundation of any business communication. It helps develop active listening skills, empathy, and understanding, which are essential for building successful relationships with colleagues, clients, and partners.

Communication in the professional sphere often occurs through visual and auditory channels. Listening helps develop language comprehension skills, identification of main ideas, as well as interpretation of intonation and emotions in speech, which are important for successful communication in different situations.

In business, it is important to stay informed about the latest trends and information in your field. Listening allows you to receive new information through the auditory channel, such as podcasts, webinars, and audio books, which helps stay informed and competitive. Listening also helps develop analytical and critical thinking skills, as it teaches to listen to and evaluate incoming information and make decisions based on this information.

To stimulate active participation of students in the learning process and improve their understanding and perception of audio material, it is necessary to create an effective communicative environment in the classroom. To achieve this goal, it is important to provide comfortable learning conditions, such as a pleasant atmosphere in the classroom. It is also important to create opportunities for interaction and exchange of ideas between students and the teacher after listening to the audio text. This may include discussing key points, expressing personal opinions, and asking questions. The use of interactive teaching methods, such as group exercises, role-playing games, or debates, also stimulates active participation of students in the learning process and immerses them in the linguistic environment. It is necessary to ensure accessibility of audio materials for students, which are listened to in the classroom, in the form of recordings or online resources, allowing them to listen to the material again and reprocess it at their own pace.

Building an effective communicative language environment in audio-learning situations involves combining pedagogical strategies and using

modern technologies to stimulate active participation of students and ensure their success in learning listening.

Interaction between the teacher and students in the process of learning foreign language audio materials is important for successful comprehension of the material and development of language skills. The teacher is responsible for creating a structured lesson plan that incorporates the use of audio materials. They consider the needs and interests of the students, select appropriate resources, and develop relevant tasks for maximal material assimilation. The teacher explains the purpose and objectives of using audio materials, provides necessary context and instructions for their effective understanding. They also assist students in resolving any unclear questions and clarifying details. The teacher creates a conducive learning atmosphere where students feel comfortable expressing their thoughts. They encourage active participation and support students throughout the learning process. The teacher promotes active listening among students, utilizing various methods and techniques such as summary questions, discussing key points, and role-playing games. The teacher acknowledges students' successes in their work with audio materials and provides recommendations for further improvement. They also help correct mistakes and deficiencies in material comprehension. The teacher stimulates students' motivation to learn audio materials, emphasizing their importance and encouraging them to achieve new successes in speaking and language comprehension. Overall, the interaction between the teacher and students in the process of learning audio materials is mutually beneficial, helping students effectively assimilate the material and develop language skills under the guidance of an experienced teacher.

Mutual interaction and assistance among students during the listening of foreign language texts can manifest in several ways:

- shared understanding of the text: students can discuss unclear aspects of the text and provide each other with explanations or clarifications;
- assistance in interpretation: they can jointly analyze the information in the text, identify key ideas and main details, share their observations, and draw conclusions;
- support in task solving: students can exchange strategies and hints for solving tasks related to the text, such as answering questions or completing exercises;
- joint improvement of listening skills: they can mutually support each other in developing listening skills, providing helpful advice for enhancing text comprehension;
- language practice: mutual assistance can also include opportunities for language practice, where students can mutually correct mistakes and help each other improve pronunciation and accent.

All these forms of mutual assistance contribute to active and effective learning of a foreign language and promote the creation of a conducive language environment in the classroom.

Organizing effective collaboration among students when listening to foreign language texts can be achieved through the following strategies:

- pre-listening briefing: involves providing students with specific information or preparing them for listening to the text so that they can better understand its context and topic;

- active listening: before starting the listening, the teacher emphasizes the importance of active listening and directs students' attention to key points in the text;

- pausing and discussion: the teacher pauses the listening at intervals so that students can discuss what they have understood and what is important;

- task creation and exercises: after listening to the text, the teacher assigns tasks or exercises to students that help them demonstrate their understanding of the material;

- formulating thoughts and exchanging ideas: the teacher encourages students to share their own thoughts, impressions, and interpretations of the text after listening;

- teacher feedback and error correction: the teacher evaluates students' work and corrects any mistakes that may arise during listening.

These strategies promote active student engagement in the process of listening to foreign language texts and contribute to the improvement of their language skills.

Forming active listening and comprehension of the material can be achieved through various methods that stimulate attention, concentration, and analysis. Before listening to the material, it's important to familiarize students with the general topic, identify key questions, or establish the purpose of listening. This helps students focus on the main ideas during listening. Students should actively listen to the material, track main ideas, and details. They can take notes, highlight key points, or mark unclear aspects for further clarification. While listening, students can ask themselves questions about the content of the audio text. This helps them focus on the main aspects and stimulates analysis of the material. After completing the listening, students can be asked to summarize the information, discuss the main idea, key points, or draw conclusions. Engaging in discussion or dialogue based on the listened material promotes deeper understanding of the topic and encourages interaction among students. These methods promote active listening and understanding of the listened material, helping students effectively assimilate information and develop speaking skills.

In the process of improving communicative skills through listening, retrospection (feedback after listening) and feedback play an important role as they allow students to analyze their achievements, identify strengths and weaknesses, and make corrections in their learning. These elements contribute to improving language skills in the following ways:

a) students can review or re-listen to the audio material after the initial listening and assess their understanding. They can identify which parts were most challenging for them and why;

b) students can retrospectively analyze the strategies they used during listening and determine which ones were effective and which were not;

c) the teacher or peers can provide students with feedback on their understanding of the audio material, point out mistakes and shortcomings in perception, and suggest ways to correct them;

d) the teacher can also provide advice on improving communicative skills, such as providing additional exercises or materials for self-study.

Thus, the combination of retrospection and feedback helps students focus on their own learning and development, identify areas that need improvement, and develop strategies for further improvement. These elements are important in improving communicative skills through listening as they allow students to actively participate in their own learning and development.

To increase students' motivation to learn a language through active interaction during listening, various approaches and strategies can be used. First, it's important to create an atmosphere where students feel comfortable expressing their thoughts and ideas. A positive and supportive environment fosters greater motivation for learning. Furthermore, exercises and tasks related to audio texts should be active, stimulating students' participation in the learning process. This may include role-playing games, discussions, group projects, and other interactive methods. Providing support and positive feedback on students' achievements also helps increase their self-esteem and motivation for further success. Fostering friendly interaction within the group also contributes to boosting students' confidence in their communicative abilities and is a key task in the language learning process. These approaches help stimulate interest in learning the language and increase students' motivation through active interaction and involvement in the learning process.

A successful selection of audio texts for listening also contributes to a more accurate and profound understanding. It helps activate students' cognitive interest, forming a strong motivation for learning English.

Analysis of scientific and pedagogical literature indicates that educational material to meet the professional needs of future economists should be based on authentic texts [3; 5]. The specificity of such texts

lies in their richness in relevant terms, which reveal scientific concepts and give them unambiguous interpretations. The themes of these texts allow for the integration of professional and language competencies of economics students, expanding their subject knowledge and scientific outlook.

By authentic materials, we mean materials created by native speakers for other native speakers, i.e., these are original texts produced for real communication situations. Authentic texts serve as benchmarks (models) of real communication with its characteristic features: interruptions, repetitions, corrections, incompleteness, emotional expressions, imagery, less clear organization in terms of syntax, and so on. Semi-authentic texts, or semi-authentic audio texts, which have undergone methodical processing such as abbreviation or compilation without compromising their authenticity, are less complex.

Analysis of contemporary research in the field of teaching foreign languages shows that podcasts are an effective means of developing students' listening skills in foreign language classes [6]. Unlike traditional educational texts, podcasts serve as examples of natural oral speech and encompass a wide variety of speech samples depending on the age, ethnic, and social backgrounds of the speakers.

Here are several popular English economics podcasts recommended for learning, which can provide interesting and useful information about economics in an English-speaking format:

- **Planet Money** – this podcast explores complex economic concepts through interesting and accessible stories.

- **Freakonomics Radio** – this podcast examines economics in a broad context, including unexpected and cause-and-effect relationships.

- **The Indicator from Planet Money** – this podcast offers short daily episodes on the most important and interesting aspects of economics.

- **The Economics Detective Radio** – this podcast explores economic theories and research through interviews with experts and analysis of current issues.

- **The Wealth of Nations** – this podcast discusses global economic trends, history, and contemporary issues.

The control of developed listening competencies plays a significant role in the educational process. It is a necessary element of the learning process that helps students develop and improve their language skills. Control allows teachers to assess how well students understand the material they have listened to. This is important for measuring progress and identifying areas that need additional attention and support. Through control, teachers can identify typical mistakes and shortcomings in students' listening skills. This allows them to focus on specific aspects

that need improvement and provide individualized feedback. Regular assessment measures in listening can serve as a stimulus for students, as they have the opportunity to see their progress and achievements. The ability to listen and understand plays an important role in everyday communication. Control of developed competencies in this area helps students prepare for real situations where they will have to listen to the language they are studying. Control contributes to the continuous improvement of listening skills. Students can see what they have already achieved, as well as areas where they still need improvement, which can inspire them to further development [9, p. 159].

In general, control in listening instruction can be carried out using various methods and tools. One effective method of control is testing for comprehension of the listened text. The test may include tasks based on the information students received during listening to the text. These could be answering questions, matching different parts of sentences, filling in gaps in the text, and so on. Another effective means of control is listening with follow-up questions. After listening to the text, students may be asked questions to check their understanding. These questions can be provided orally or in writing. After listening to the text, students can write a summary or a short report about its content. This allows them to demonstrate their understanding of the material and their ability to express it in their own words. The latter two methods also help improve writing skills. The most interesting and lively way, in our opinion, is discussion. Certain aspects of the text can be discussed in groups or pairs to reach a common understanding. Then students can share their impressions, express thoughts on the content in the whole group. These methods can be applied both separately and in combination with each other to ensure variety and effectiveness in controlling students' listening skills.

When using the communicative partnership strategy, an effective way to engage students in the learning process and develop listening skills can be organizing peer-assisted control of students during listening. Peer-assisted control of students' listening skills is a process where students themselves assess and help each other improve their listening skills. This method involves active participation of students in interaction, exchanging impressions and skills to improve understanding of the listened material. For example, before listening, students can discuss the topic or context of the audio material to activate their prior knowledge and create conditions for effective perception of the audio text. After listening, students in pairs or groups discuss what they understood, highlighting key points, difficulties, or unclear moments. Group or partner exercises can help students work together to improve their listening skills using additional tasks or discussions.

An effective and engaging method of collaborative work can be peer review, during which students can assess their understanding by asking each other about the details of the audio material and providing feedback.

Overall, peer-assisted control of students' listening skills promotes active participation, collaboration, and the development of critical thinking, which contributes to improving language comprehension levels.

Conclusions. In modern society, the main goal of learning a foreign language is to develop communicative competence, which is the real readiness to communicate in a foreign language. Among the issues that attract special attention is teaching listening. Analysis of literature from contemporary research and practical experience has shown that using the communicative partnership strategy and authentic materials is practical and functional for improving students' listening competence. Teaching listening using authentic audio and video materials with the use of communicative partnership develops listening skills and abilities and, moreover, serves as a stimulus for students' self-development, forming listening competence at a level that enables effective communication through the use of a foreign language for solving interpersonal and professional tasks in a cross-cultural environment.

It has also been identified that an effective means of developing listening skills in foreign language classes is podcasts. Unlike traditional educational texts, podcasts are examples of natural oral speech and include a wide variety of speech samples.

An important measure in teaching listening using the communicative partnership strategy is organizing timely and high-quality control and self-control of the formation of listening competencies.

In the process of language learning, research and practical application of new ideas and methods are important for the continuous improvement of the educational process. In the future, the effectiveness of using various technologies, such as mobile applications, online resources, and virtual reality, on the language learning process and the development of students' communicative skills can be explored, as well as the impact of group work on language learning, i.e., how group interaction can improve students' communicative skills and provide them with support and motivation in the language learning process.

These research directions can contribute to the further development of language teaching methodologies and approaches and enhance the effectiveness of the educational process.

BIBLIOGRAPHY

1. Бараненкова, Н. А. Кооперативні методи розвитку вмінь аудіювання на заняттях іноземної мови професійного спрямування / Н. А. Бараненкова,

- Н. М. Лашук, Ю. В. Шевченко // *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки.* – 2019. – № 2 (325) квітень. – Ч. 2. – С. 314–321.
2. Бігич, О. Б., Майєр, Н. В., Руснак, Д. А., Яковенко-Глушенкова, Є. В. Компетентність в аудіюванні майбутнього вчителя і викладача іспанської та французької мов: теорія і практика формування: Колективна монографія. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2015. – 398 с.
 3. Гринюк. Г.А. Відбір навчального матеріалу для формування англомовної лексичної компетенції у студентів-економістів / Г.А. Гринюк, Ю.О. Семенчук // *Іноземні мови.* – № 2. – 2007. – С. 30–34.
 4. Гупка-Макогін, Н. І. Навчання майбутніх фахівців з міжнародної економіки професійно орієнтованого англомовного аудіювання у процесі самостійної роботи. Дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2016
 5. Дроздова І. П. Професійний інтерес до змісту текстів за фахом як фактор підвищення ефективності викладання української мови / І. П. Дроздова // *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки: Збірник наукових праць / Харківський нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна, Центр міжнар. освіти.* – Х., 2009. – Вип. 14. – С. 65–74.
 6. Дячук Н. М. Особливості формування англомовної аудитивної компетентності старшокласників на основі використання подкастів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка,* – 2021. – № 35 (2), с. 285–291.
 7. Крапчатова Я. А. Методика організації само- і взаємоконтролю рівня сформованості англомовної компетенції в аудіюванні у майбутніх філологів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. К., 2014. – 266 с.
 8. Лазаренко Т.В., Осьмачко С.А. Сучасне аудіювання з англійської мови: використання подкастингу // *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* – матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 29–30 березня 2018 року.
 9. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: Колективна монографія / С. Ю. Ніколаєва, Г. Е. Борецька, Н. В. Майєр, О. М. Устименко, В. В. Черниш та інші; [за ред. С.Ю. Ніколаєвої; техн. ред. І. Ф. Соболевої]. – К. : Ленвіт, 2015. – 444 с.

Tetiana Lukianets,

*PhD, Associate Professor,
Head of Ukrainian and Foreign Languages Department,
National University of Ukraine on Physical Education and Sport
<https://orcid.org/0000-0001-6956-8161>
Kyiv, Ukraine*

Halyna Lukianets,

*PhD, Associate Professor,
Head of Department of Foreign Languages for Professional Purposes,
National University of Food Technologies
<https://orcid.org/0000-0002-6244-3523>
Kyiv, Ukraine*

Significance of cultural sensitivity for positive personality identity formation among sport and tourism university students

Значимість культурної чутливості у формуванні позитивної ідентичності особистості серед студентів ЗВО у галузях спорту і туризму

Summary. *Outlining holistic image of a positive personality identity in a cross-cultural setting of professional development for students that gain their degrees in sports and tourism. The research involves a complex of generally accepted methods of qualitative and quantitative data processing, namely linguistic methods of cognitive and semantic analyses, applied to restore conceptual images of a positive personality identity in Ukrainian sport and tourism analytical articles. Furthermore, semantic essay analysis and pedagogical observation of students majoring in sport or tourism, are used to establish the frequency of students' references to different significant personality features that are likely to be culturally bound for them. The designed research methodology enables us to distinguish physical and social characteristics of a positive personality identity. While the sport media reveal physical qualities of resilience and adaptability as precursor for professional achievement, in tourism milder characteristics of physical well-being and responsible behaviour are focused on. Concerning social aspect of a positive personality image, leadership vs team spirit explicates motor nature of athlete's image, whilst effective communicative skills are more preferable in tourism. It is important to emphasise that value of cross-cultural awareness is put straightforwardly in tourism with concept categories of cultural sensitivity and cultural engagement mentioned more often by corresponding students (18% and 27% respectively). On the contrary, appreciation of community engagement (18%) and positive attitude (16%) by sport students*

might only be regarded as implicit reference to cultural sensitivity as desired personality quality. Differentiation of conceptual images of positive personality identity in sport and tourism reveals underestimated power of cultural sensitivity concept for both groups of students. It becomes clear that promoting the idea of positive international experience among students may facilitate their academic endeavours and contribute to their professional achievements.

Key words: positive personality identity, cultural sensitivity, cross-cultural awareness, professional development.

Анотація. Метою цієї наукової розвідки є окреслення цілісного образу позитивної ідентичності особистості в крос-культурному середовищі професійного розвитку серед студентів, які здобувають вищу освіту в галузі спорту та туризму. Дослідження включає комплекс загальноприйнятих методів якісної та кількісної обробки даних, а саме лінгвістичних методів когнітивного та семантичного аналізу, застосованих для відновлення концептуальних образів позитивної ідентичності особистості в українських спортивних і туристичних аналітичних статтях. Крім того, семантичний аналіз есе та педагогічне спостереження за студентами, які навчаються за спеціальністю «Спорт» або «Туризм», використовуються для визначення частоти посилань студентів на різні суттєві риси особистості, які, ймовірно, культурно пов'язані з ними. Розроблена методологія дослідження дозволяє виділити фізичні та соціальні характеристики позитивної ідентичності особистості. У той час як спортивні засоби масової інформації виявляють фізичні якості стійкості та адаптивності як передумови для професійних досягнень, у туризмі вони зосереджені на більш м'яких характеристиках фізичного благополуччя та відповідальної поведінки. Що стосується соціального аспекту позитивного іміджу особистості, лідерство проти командного духу пояснює рухову природу іміджу спортсмена, тоді як ефективні комунікативні навички є більш кращими в туризмі. Важливо підкреслити, що цінність міжкультурної обізнаності прямо висвітлюється в туризмі з концептуальними категоріями культурної чутливості та культурної залученості, які частіше згадуються відповідними студентами (18% і 27% відповідно). Навпаки, оцінка соціальної залученості (18%) і позитивного ставлення (16%) студентами-спортсменами може розглядатися лише як неявне посилання на культурну чутливість як бажану якість особистості. Диференціація концептуальних образів позитивної особистості в спорті та туризмі виявляє недооцінену силу концепції культурної чутливості для обох груп студентів. Стає очевидним, що популяризація ідеї позитивного міжнародного досвіду серед студентів може сприяти їхнім професійним досягненням.

Ключові слова: позитивна особистісна ідентичність, культурна чутливість, міжкультурна обізнаність, професійний розвиток.

Introduction. Today's turbulent changes in social and economic life, political instability in many world regions as well as rapid technological advances push educational scientists to search for new approaches to a

personality formation, the ones that could nurture such qualities and virtues in young generation that could not only contribute to its resistance to daily challenges, but also motivate to move forward. At the same time, being aware of globalization trends that spread intercultural experience worldwide thus providing multicultural influence of different national representatives to each other, researchers aim at establishing how global communication competence [14] may facilitate these practices. In particular, the question arises if it is possible to develop a positive personal identity among university students that major in sports and tourism when promoting skills of cross-cultural understating and cooperation.

A *positive personality identity* refers to an individual's worldview, i.e. a distinctive pattern of thoughts, emotions, and behaviours that reflects optimistic traits of character [2; 17, p. 458]. It involves such personality qualities as empathy, resilience, kindness and a general positive outlook on life. Someone with a positive personality identity is likely to approach challenges with a constructive mind-set, maintain a hopeful attitude to overcoming hardships, and exhibit behaviours that contribute to positive outcome for those around them. Developing a positive personality identity often involves not only consistent self-awareness, intentional efforts to cultivate positive traits, and a non-stop commitment to personal growth, but also maintaining positive interpersonal relationships in international setting.

Therefore, in our research a *positive personality identity* is regarded within the concept of *cultural sensitivity*. It derives from the umbrella notion of global or cross-cultural competence [5, p. 241], also known as cross-cultural awareness, and presupposes being familiar with various cultural codes, namely, attitudes, values, beliefs, being tolerant to different customs and traditions, as well as choosing appropriate behavioral patterns according to set norms of respectful cross-cultural interaction. It also includes the issues of interpersonal communication in an international setting of sport or other cross-cultural events where all the interlocutors identify themselves as individual cultural representatives [2; 8, p. 165], but see others as belonging to their culturally diverse groups, therefore, sharing joint feelings of respect to them as unique individuals.

The **purpose** of the study is to define the conceptual image of a positive personality identity in the area of sport and tourism via restoring its conceptual image in Ukrainian analytical articles, as well as to distinguish values that are most often referred to and appreciated by university students gaining their degree in the relevant spheres. The aim is to find out if the analyzed images contain topical values of cultural sensitivity and if the latter are considered detrimental for career success by university youth.

Methodology/Methods. The research is the authors' vision on how a positive personality identity is formed in cross-cultural context among students of National University of Ukraine on Physical Education and Sport (NUUPES), Kyiv, Ukraine, and National Food Technologies University (NUFT), Kyiv, Ukraine, based on more than 10-year teaching experience in these educational establishments. To achieve set objectives of this study we have applied a holistic complex of generally accepted methods of qualitative and quantitative data processing, linguistic methods of cognitive and semantic analyses [4; 7], pedagogical observation [1, p. 307] and evaluation, which will be further described in 3 subsequent steps.

(1) In particular, *constructing a conceptual image* of a positive personality identity in the sphere of sport and tourism from semantic perspective entails the analysis of corresponding verbalisation of positive characteristics of successful athletes and/or travellers in the Ukrainian language. Defining verbal images of these personalities in the Ukrainian analytical articles as semantic axiologically coloured constructions, allowed reinterpreting and converting the standardized meanings of lexemes into a unique ethnic perspective, i.e. outlining possible semantic shifts in the conceptual image of a positive personality identity.

Applying a semantic and cognitive approach to the study of a positive personality identity in sports and tourism spheres we have ascertained the correlation of language semantics with people's conceptual sphere, i.e. the correlation of semantic and cognitive processes in defining distinctive features of such a personality [4]. The procedure of the analysis entailed the following steps, namely picking out thematic excerpts from the Ukrainian analytical articles; the analysis of the lexemes – constituents of the source and target domains of the corresponding thematic excerpts; defining the concepts that represent the source and target domains (for more details ref. to *Conceptual Metaphor Theory* [12]; making out the conceptual scheme, that serves a basis for the conceptual image of a positive personality identity in sports and tourism spheres; building the prototypical conceptual scheme for the number of images united with one conceptual referent by means of generalizing the feature.

In order to achieve tasks of the given research, we have analysed thematic excerpts from the Ukrainian analytical articles that serve the material of our research. We have mainly relied on 2023 top media in Ukraine, i.e. *Суспільне, New Voice, Ліга, Укрінформ, Українська правда*, etc.; in the sports field we have taken into account articles from such top sport media services as *sport.ua, football.ua, ua-football.com, terrikon.com*; in the area of tourism we have analyzed *Уніан Туризм, MegaTour*. Altogether 122 and 85 thematic excerpts from sports and tourism media were withdrawn and further analyzed to construct cognitive image and cognitive scheme of a positive personality identity in sports and tourism spheres.

(2) To assess the level of cultural self-awareness of university youth, as well as establish the significance of cultural sensitivity among university sport and tourism students, we have engaged 156 students, including 100 and 56 students of NUUPES and NUFT respectively. They were suggested to write an essay outlining their culturally bound learning experience as well as current and/or desired professional engagement in cross-cultural interaction. Moreover, the task also requested describing one or few inspiring experts in the area of either sport or tourism that serve as a role model for them. These essays were later semantically analysed to distinguish constituent elements of a positive personality identity that are especially relevant to either of professional fields.

(3) Further, in the next step of our study we have applied statistical research methods [15, p. 445], namely quantitative data processing, to establish the frequency of students' references to different significant personality features that were distinctive for those gaining their degree either in sports or in tourism. This has enabled us to not only guarantee the validity of cognitive and semantic analyses of Ukrainian analytical articles, but also prove the statistical significance of cultural sensitivity in the multifaceted frame of a positive personality identity for university youth. Moreover, pedagogical observation within our long-term teaching career makes it clear that a positive personality identity is currently regarded as an open-minded and respectful professional, behaving ethically in cross-cultural setting.

Results and Discussion. To begin with, it is worth explaining our choice of sport and tourism analytical articles as the main lingual source for revealing conceptual image of a positive personality identity in these fields.

An analytical article is a journalistic text that is formed at the intersection of informational and literary journalistic subgenres [16, p. 62]. It mainly characterizes print and Internet publications, in which a professional athlete or an experienced sport commentator not only determines cause-and-effect relations of a certain sports event or phenomenon, but also presents their evaluative vision of the described situation or trend. Similarly, an analytical article in tourism sphere is a reputable publication by an experienced traveller or blogger, devoted to the issues of cultural tourism trends, sustainable tourism practices, digital transformation and influence of global events on tourism. In contrast to informative articles, which are objective in terms of the chronology of events presentation and neutral in terms of chosen style, analytical articles focus on current socially significant phenomena in the field of sports and tourism, so they can contain emotional and evaluative components, particularly, several views, explanations of causes and possible consequences, generalizations, conclusions, etc. Importantly, presentation of material in such

articles corresponds to the interests and reflects cultural values of their target audience. This allows us to consider them a reliable source of a semantic and cognitive analysis, aimed at revealing both cognitive image and cognitive scheme of a positive personality identity in sports and tourism spheres.

Conceptual images of a positive personality identity in sports and tourism spheres. In the course of our research the study of excerpts from Ukrainian analytical articles has allowed us to make an assumption that creation of the studied conceptual images is based on generalisation of the number of images that refer to positive personality traits in Ukrainian.

I. Conceptual images of a positive personality identity both in sport and tourism spheres can acquire positive ***physical characteristics***, related to good physical state of a person, his/her attractive appearance and health, which is most commonly found in descriptions of world-known champions or famous explorers. Although extracts of analytical articles contain favourable attribution of personality's health in both sport and tourism spheres, still more precise study of verbal personality images shows some differences, which are worth considering.

Regarding sport sphere, physical characteristics of a positive personality identity are conceptualized via the category of *healthy life choices* as a major virtue of an athlete that affects their performance and longevity in respective sports. Verbal markers of this conceptual block denote healthy nutrition (“збалансоване харчування”, “безцінне джерело вітамінів”) work-life balance (“прагнення кар’єрного зростання”, “потрібне перезавантаження”) and injury prevention (“профілактичні заходи”, “загальної, спеціальної та вольової підготовки”).

Another category of an analyzed conceptual image – *physical fitness* – is focused on in sports analytical articles, because maintaining a high level of conditioning is positioned as the precursor to success. Interestingly, that among various approbatively described physical qualities, such as endurance, strength, flexibility, these are *resilience* and *adaptability* that are explicated as the most rated. The former corresponds to stress resistance in face of physical challenges and setbacks. The latter refers to physical versatility to sport and cultural legacy within few generations. Consider the extract from analyzed analytical articles: *Міць козацького духу має надзвичайно потужну силу. Захоплюючись досягненнями свого видатного земляка, вбираючи силу, нескореність, наполегливість Івана Піддубного ...* [Чорнобаївська територіальна громада, 04.12.2023].

When looking back to how the athletes are described in sports analytical articles, it becomes clear that *work ethic* is also correlated with physical achievements of sportsmen. Adhering to a timely, non-stop

training regimen and showcasing the importance of dedication and hard work in achieving physical goals presupposes much of *discipline* as well. These two semantic clusters can be generalised into the concept category of *sportsmanship*, i.e. adherence to the rules of a sport, and graciousness in both victory and defeat. Sportsmanship goes beyond performance when it encompasses how individuals conduct themselves on and off the field, emphasizing values of honesty, humility, and respect for others. Thus, these qualities are explicated by means of corresponding lexemes “дисциплінованість”, “чесна гра”, “повага до суперників”, “етика”.

Accordingly, in tourism analytical articles similar physical virtues of *challenge* and *adaptability* are praised, however, they can be generally generalized into the concept of *physical well-being* rather than physical fitness. This could be explained by not only promotion of good physical health via travel activities, but also creating a pleasurable image of achievement in such an activity. Look at the extract below, which implicitly suggests that visit to Bologna requires physical endurance to climb numerous towers, which are however non-typical and require tourists’ adaptability to truly enjoy the view.

Чи не найважчим завданням для нас під час візиту до Болоньї виявилось знайти вежу, з якої можна було б подивитися на панораму міста згори. ... Базиліка Сан-Петроніо ... є доволі нетиповою для готичного стилю, який ви звикли бачити, наприклад, у Німеччині... [УНІАН. Туризм, 13.09.2023].

Regarding another constituent element of a positive personality identity in tourism sphere, we should outline the semantic block of *cultural engagement* within the framework of physical characteristics. In this context, it refers to a traveller’s ability to understand and manage their physical well-being, preferences, and limitations during the new eye-opening journey. It involves being attuned to one’s body, health, and personal needs, which can significantly impact the overall travel experience to a culturally different area. Surprisingly, *self-awareness* turns to be interconnected with *work ethic* in this respect, as it contributes to an individual’s overall professionalism and effectiveness in the workplace. When a travel blogger recognizes their strengths and weaknesses, they understand where they excel and areas in which they may need improvement, therefore, demonstrating commitment to ongoing learning, skills development, and staying current with industry trends to enhance one’s contributions. These virtues are verbalized, for instance, in such phrases as “*витривалість гірських мешканців*”, “*сила та спритність місцевих*”, “*спробуємо докласти максимум зусиль, щоб усе тут дослідити*”.

We have also categorised the concept category of *responsible tourism practices* as the one depicting physical characteristics of a positive

personality identity, because it is explicated in analytical articles by description of tourists' ethical behaviour, their sustainable and conscious actions towards local nature and inhabitants [10, p. 68]. Study, for example, the verbal markers “*етичний туризм*”, “*екологічно чисті практики*”, “*забезпечення добробуту приймаючих громад*”. Fulfilling environmentally friendly practices involves respectful exploration of destinations and is believed to be a desirable course of actions for all who travel.

Detailed analysis of physical characteristics in conceptual images of a positive personality identity in sport and tourism spheres provides the grounding for their comparison. Given that the nature of sport means a regular competitive interaction of rivals on an international arena, it becomes evident that concept of *sportsmanship* implicitly includes the one of *cultural engagement*, typical for tourism area. Respectful and fair behaviour during international sport events is just the same tourists are expected to expose towards local residents, whose country they visit. Moreover, the category of *physical well-being* in tourism seems to partly overlap with *healthy lifestyle choices* for sportsmen when it comes to experiencing healthful behavior on the daily basis. Identical in name, but semantically different category of *work ethic* focuses on morally correct and socially acceptable patterns of behavior for both athletes and tourists.

II. Positive *social characteristics* are also attributes to the conceptual images of a positive personality identity both in sport and tourism spheres. Although they are quite distinctive for these two spheres, they encompass soft skills of successful communication and/or interaction and presuppose genuine concern for well-being of others. They are both achieved with the help of *positive attitude*, that is the coinciding concept category in tourism and sport conceptual spheres. No wonder, as reporting information related to these areas of human activity is almost always associated with positive connotation of appraisal or pride. In the course of our analysis it has been semantically proven that optimism in athletes is revealed when they are described facing challenges that require physical qualities of adaptability and resilience as well as focused on situation; while tourists' positive spirit is likely to be explicitized via flexibility, open-mindedness and curiosity in description of their thoughts and actions. In both cases a positive attitude is proven not only to enhance individual experiences, but also to create supportive community – be it on the sports field or amidst the world wonders.

It is worth mentioning that sports analytical media contain such articles that emphasize two other significant social characteristics of successful athletes. Firstly, we distinguish the semantic block of *leadership* with interrelated concept category of *teamwork* as an integral part of a positive personality identity. In team sports captain is traditionally depicted

as a focal point of cohesion in their team, offering inspiration apart from guidance for their teammates. So, binary opposition of simultaneously assertive and supportive behavior is revealed, although it is perceived as natural and thus is welcomed. Verbal clues “*ми*”, “*нас*”, “*разом*” symbolize unity of athletes, and are still accompanied by direct citations of captain’s motivational assertive speeches or personal opinion on the game. Take for example comment of a hockey match on the *sport.ua* website, where achievement of the captain is associated with multiple victories of the hockey club: “*Лідер Сокола очікувано розгромив головного аутсайдера Берсерків з рахунком 11:0. Для кийівської команди це рекордна у сезоні перемога за кількістю закинутих шайб*” [sport.ua, 15.01.1024].

Secondly, this is *community engagement* that is highly praised among athletes who may serve as a positive role model. In its turn, the outlined concept category entails two more derivatives, namely *inclusivity* and *charity*, verbalized by lexemes “*інклюзія*”, “*різноманіття*”, “*об’єднання*”, “*благодійність*”, etc. in sport analytical articles. Engagement of community in sports trainings and competitions is characterized as a powerful catalyst for promoting charity and fostering inclusivity, as far as shared enthusiasm for physical activity of people from diverse backgrounds unites them despite their differences. Moreover, when it comes to international sports events, they may also serve as fundraising platforms for cross-cultural exchange. While it is true to say that the notion of cross-cultural competence is not directly stipulated among social characteristics of a positive personality identity in sport analytical articles, it is still obvious that without the one any socially-acceptable achievements in the sports arena are impossible.

On the contrary, tourism related media explicitly focuses on the concept category of *cultural sensitivity*, which involves both recognizing cultural diversity. In this context the distinguished parameter of a positive personality identity refers to the notion of *collaboration* as well. The latter means fostering positive interaction of tourists and local communities, so that it could lead to a mutually enriching experience. Linguistic markers that were extracted from tourism analytical articles, i.e. “*обізнаний у культурі*”, “*взаємодія та колаборація*” also prove that acknowledgement of cultural diversity naturally transfers into respectful behavior of travelers towards locals, thus, encouraging more harmonious travel experience.

Effective *communicative skills*, including *hospitality* that are also attributed to social characteristics of a positive personality identity influence the success of above-described professional activity in tourism sphere. These components reveal the ambivalent nature of tourism that presupposes both visiting new places away from home and taking

guests at home country, with the former being more frequently focused on in Ukrainian media. Linguistic markers usually denote these concepts with positive connotation, for instance “*дружня розмова*”, “*гостинний прийом*”, “*брататися*”. No doubt, strong communication skills let tourists navigate all over the world with ease, demonstrating understanding of other cultures. Apart from that, creating inclusive and welcoming environment for visitors bridges the gap between travelers and locals, facilitates their stay due to the hospitality of guest country.

Thus, comparative analysis of conceptual images of a positive personality identity, revealed in Ukrainian sport and tourism analytical articles proves overlapping of their physical and social characteristics. Although in sport physical qualities of resilience and adaptability are stressed on, in tourism these are transformed into milder characteristics of physical well-being and responsible behaviour. Regarding social aspect of a positive personality image, leadership, team spirit and community engagement demonstrate motor nature of athlete’s personality, whilst tourism insists on efficient communicative skills as more preferable.

Additionally, outlined peculiarities of conceptual spheres that represent positive personality identity in sport and tourism serve as grounding for creating prototypical *conceptual schemes* [13], when the number of images are united with one conceptual referent by means of generalizing the feature.

Thus, positive personality identity is represented in sport area as ПОЗИТИВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ – ЦЕ ЇЇ АКТИВНІСТЬ, emphasizing on significance of motor activity in professional athletic engagement. Meanwhile, involvement in touristic activities reveals human values of positive communication experience, leading to formation of conceptual scheme of travelers as ПОЗИТИВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ – ЦЕ ДОБРА ВОЛЯ.

Interestingly, that correlation of different referrals within conceptual spheres of a positive personality identity in sport and tourism has been statistically proven within semantic analysis of essays, written by NUUPES and NUFT students. Given the task to describe their culturally bound learning and professional experience, university youth was generally likely to focus on positive engagement in either international sport events or/and trips abroad. However, as the students of both universities tended to provide descriptive essays, they also specified on typical personality qualities that they associated with a positive personality identity in their field of their expertise. In this way, it has become possible for us to verify conceptual images, previously uncovered in sport and tourism media, with the help of statistical method of quantitative data processing.

Thus, if we consider the graphs bellow it becomes evident that physical characteristics and social qualities of personality [6, p. 113] are equally

important for students gaining a degree in sport, with totally 46% and 54% of frequency of concept usage respectively. On the contrary, students majoring in tourism mentioned physical and behavioural parameters of a positive personality to a lesser extent (at the level of 20% for physical well-being and responsible tourism). However, the statistic for overall physical characteristics reference (47%) by tourism students managed to catch up with frequency of sport students' one due to cultural engagement (27%). Additionally, this personality quality is further emphasized in the frame of the social characteristics both in the field of sport and tourism (18%).

The conducted linguistic and statistic research, therefore, reveals the powerful nature of *cultural sensitivity* concept for both groups of students in analysed areas. No matter whether it is straightforwardly stated by students of tourism major or implicitly stipulated by student athletes, it still remains clear that promoting cross-cultural awareness in the course of their studies is the key to professional success.

Reconsidering correlation of students' cultural engagement and educational experience, i.e. the process and result of acquiring a set of ethical values by them without any limits of a certain society stereotypes [11, p. 238], reveals much of potential for adaptation and harmonization of current socially acceptable values both in spheres of sport and tourism. Inclusion of international communication experience in educational process for both groups of university youth serves as a means of their intercultural communicative competence development and might play a pivotal role in fostering a positive personality formation. In particular, a culturally sensitive approach to studies allows to promote respect, empathy, and open-mindedness. This not only enhances their soft skills, but also contributes to the cultivation of a well-rounded positive personality [9]. By appreciating various cultural perspectives, students can develop a more multi-faceted and integral worldview. Moreover, in the context of sports and tourism, where individuals may encounter a myriad of cultural practices, being culturally sensitive helps to build meaningful connections and creates a sense of global citizenship, contributing again positively to personal growth and identity formation.

This course of actions also reveals the essence of the cross-cultural self-awareness for youth through understanding the value of professional career development within the framework of successful social interaction, awareness of oneself, one's personal uniqueness, the uniqueness of one's inner world in the system of established social system. The revealed values contribute to the emergence of general feelings of dignity and belonging, when a person expects not only professional recognition in the narrow field of expertise, but also feels an important part of the Ukrainian and even the world professional community.

Conclusions. The conducted research has enabled us to uncover current conceptual images of a positive personality identity, characteristic for Ukrainian sport and tourism spheres both in analytical articles as well as attributive for students who major in these fields of knowledge. We have found out that although physical characteristics of personality are almost the same valued as social ones in sport area, the frequency of reference to advanced motor activity leads to development of a conceptual scheme POSITIVE PERSONALITY IDENTITY IS THEIR ACTIVITY. In this way, the latter predominates over other traits in professional athletic engagement. However, when it comes to conceptualization of a positive personality identity in tourism GOODWILL outstands, as far as such social values of cultural engagement, responsible tourism and positive attitude are generally more often emphasized for a decent traveler. On the contrary, athletes tend not to articulate their cultural awareness straightforwardly, even though sport has always been the platform of cultural exchange. Thus, it is believed that promoting values of cultural sensitivity among students of tourism industry, and even more for those engaged in sport may contribute to development of well-rounded individuals in both spheres of professional expertise.

BIBLIOGRAPHY

1. Bender C., Wright D., & Lopatto D. Students' Self-Reported Changes in Intercultural Knowledge and Competence Associated with Three Undergraduate Science Experiences. *Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, XVIII (Fall). 2009. P. 307–322.
2. Berardo K. & Deardorff D. *Building Cultural Competence: Innovative Models and Activities*. London: Routledge, VA. 2012. 400 p.
3. Boix Mansilla V. How to be a global thinker. *Educational Leadership*. 2016. 74/4, P. 10–16.
4. Croft W. *Cognitive Linguistics*. Cambridge University Press. 2004. 356 p.
5. Deardorff D. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization. *Journal of Studies in International Education*. 2006. 10(3), 241–366.
6. Edwards L., Bryant A., Keegan R., Morgan K., & Jones A. (2017). Definitions, foundations and associations of physical literacy: *A systematic review*. *Sports Medicine*, 47(1), P. 113–126. doi:10.1007/s40279-0160560-7
7. Evans V. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh University Press. 2006. 830 p.
8. Fritz W., Mollenberg A. & Chen G. M. Measuring intercultural sensitivity in different cultural contexts. *Intercultural Communication Studies*. (2002). 1/2. P. 165–176.
9. Fry M. D., Guivernau M., Kim, M., Newton M., Gano-Overway L. A. & Magyar T. M. Youth Perceptions of a Caring Climate, Emotional Regulation, and Psychological Well-being. *Sport, Exercise, and Performance Psychology*. 2012. 1(1), P. 44–57. DOI: 10.1037/a0025454

10. Garrett A. Stone, Lauren N. Duffy, Harrison P. Pinckney & R. Templeton-Bradley. Teaching for critical thinking: preparing hospitality and tourism students for careers in the twenty-first century. *Journal of Teaching in Travel & Tourism*. 2017.17:2, 67–84. DOI: 10.1080/15313220.2017.1279036
11. Karaman A. C. and Tochon F. V. International student teaching in world language education: Critical criteria for global teacherhood. *Critical Inquiry in Language Studies*. 2007. 4/2-3, P. 237–264.
12. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. 2003. 242 p.
13. Langacker R. W. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford University Press. 2008. 324 p.
14. Mahon J. A. and Cushner K. Revising and updating the inventory of cross-cultural sensitivity// *Intercultural Education*. 2014. 25/6. P. 484–496.
15. Morais D. B., & Ogden A. C. Initial Development and Validation of the Global Citizenship Scale. *Journal of Studies in International Education*. 2011. 15(5), P. 445–466. doi: 10.1177/1028315310375308
16. Potapenko S. I., Andriishyna K. I. Linguistic Means of Authorization in Modern English Magazine Discourse: Constructionist Rhetorical Approach. *Cognition, Communication, Discourse*. 2020. 20, P. 62–72. Reynolds K. J., Turner J. C., Branscombe N. R., Mavor K. I., Bizumic B., & Subasic, E. Interactionism in personality and social psychology: An integrated approach to understanding the mind and behaviour. *European Journal of Personality*. 2010. 24, 458–482.

Iryna Miroshnychenko,

PhD in Philology,

*Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Ukrainian State University of Science and Technologies*

<https://orcid.org/0000-0002-7538-1608>

Dnipro, Ukraine

Fostering technical specialisation students' speaking skills: methodological tools of learner-centred approach

Розвиток навичок говоріння у здобувачів технічних спеціальностей: методичні засоби студентоцентрованого підходу

Summary. *The main purpose of learning English in higher education establishments is to develop communication skills. The ability to express one's thoughts and conduct professional dialogue in a foreign language is a prerequisite for the knowledge exchange, improvement of professional skills, social interaction, and cultural life. Methodologists are constantly searching for effective pedagogical approaches that will facilitate the process of developing students' communicative competence. According to many researchers, the learner-centred approach has proved to be effective, whereby students are active participants in the learning process, shaping it according to their individual characteristics, learning interests and professional needs. This investigation aims to ascertain the conditions for adopting this pedagogical approach into the process of teaching foreign language speaking at technical higher education institutions; to propose a system of teaching and methodological techniques that arranges the practical implementation of the chosen approach ideas. The study has determined that when applying this approach, foreign language teachers face a number of problems that impede effective teaching to speak, namely: the teacher's lack of information about the students' level of knowledge, their interests, cognitive abilities; too many students in the study group; a small number of hours allocated for learning and practicing a foreign language; most students' low motivation. Taking into account these factors, the investigation proposes a system of techniques that would ensure the organisation of learning activities in accordance with the requirements and ideas of the learner-centred approach: 1) defining learning goals together with students; 2) providing an appropriate active learning environment; 3) personalising the work on analysing the obtained skills. The practice shows significant contradictions between the conditions of foreign language learning at the higher educational establishments for technical specialisation students and the ideas of the learner-centred approach. Overcoming these obstacles depends on both the professionalism of the teacher and the reorganisation of the educational process in general.*

Key words: *learner-centred approach, foreign language teaching, foreign language speaking skills, active learning environment, personalised feedback.*

Анотація. Основною метою вивчення англійської мови в закладах вищої освіти є формування навичок комунікаційної компетентності. Уміння виражати свої думки, вести професійний діалог іноземною мовою – необхідний засіб для обміну знань, удосконалення професійних навичок, соціальної взаємодії та культурного життя. Учені-методисти постійно перебувають у пошуках ефективних педагогічних підходів, які полегшать студентам процес формування комунікативної компетентності. На думку багатьох дослідників, підтвердив свою ефективність студентоцентрований підхід, за умови застосування якого студент є активним діячем у навчальному процесі, формуючи його відповідно до своїх індивідуальних особливостей, навчальних інтересів та професійних запитів. Мета дослідження – з'ясувати умови для запровадження цього педагогічного підходу у процес навчання говоріння іноземною мовою у ЗВО технічного профілю; запропонувати систему організації навчання та методичних прийомів, які забезпечують на практиці реалізацію ідей обраного підходу. У дослідженні визначено, що під час застосування цього підходу викладачі іноземних мов зіштовхуються з низкою проблем, які перешкоджають ефективному навчанню говоріння, а саме: відсутністю у викладача відомостей про рівень знань, інтересів, когнітивних здібностей студентів; зavelикою кількістю здобувачів у навчальній групі; недостатньою кількістю годин, відведених на засвоєння та практику іноземної мови; низькою мотивацією більшості студентів. Зважаючи на ці чинники, у статті запропоновано систему прийомів, яка б забезпечила організацію навчальної діяльності відповідно до вимог та ідей студентоцентрованого підходу: 1) разом зі студентами визначити навчальні цілі; 2) забезпечити відповідне середовище активного навчання; 3) персоналізувати роботу з аналізу отриманих результатів. Практика фіксує значні суперечності між умовами вивчення іноземних мов у ЗВО та ідеями студентоцентрованого навчання. Подолання цих перешкод залежить одночасно від професійності викладача і реорганізації навчального процесу загалом.

Ключові слова: студентоцентрований підхід, навчання іноземної мови, формування навичок говоріння, середовище активного навчання, персоналізований аналіз результатів.

Introduction. Speaking skills play a pivotal role in foreign language learning and communication, serving as a primary means of expressing thoughts, ideas, and emotions. Proficiency in speaking enables individuals to engage in meaningful interactions, establish social connections, and navigate diverse linguistic and cultural contexts. Besides mere verbal communication, speaking skills encompass pronunciation, intonation, and fluency, which contribute to effective comprehension and expression. Cultivating speaking skills enhances overall language proficiency and empowers learners to actively participate in academic, professional, and social settings. Through spoken language, individuals convey their identity, share obtained knowledge, and collaborate with others, facilitating

mutual understanding and cooperation. Effective speaking skills are essential for language learners to succeed in real-world communication tasks, such as presentations, negotiations, and social interactions. Ultimately, mastery of speaking skills enriches language learners' communicative competence and fosters their integration into multicultural and multilingual communities.

The history of learner-centred approach in education can be traced back to the early 20th century, with roots in progressive educational philosophies and theories of learning. The progressive education movement, led by educators such as John Dewey, Carl Rogers, Abraham Maslow, Jean Piaget emphasized the importance of human potential, self-actualization, personal growth, and the integration of real-life experiences into the curriculum. John Dewey advocated for active student involvement in the learning process and believed that education should be tailored to individual students' interests, needs, and abilities [11].

In recent decades, learner-centred approach (LCA) has gained increasing prominence in educational practice, influenced by advances in technology, globalization, and scientific research. Contemporary educational practices emphasize personalised learning, flexible learning environments, and the integration of technology to support individualised instruction and student autonomy. Nowadays, the LCA is a crucial research issue for scientists such as K. L. Brown, J. H. Cornelius-White, T. Doyle, J. Elen, G. Geraldine, A. P. Harbaugh, T. Hutchinson, J. L. Meece, J. W. Neumann, I. Tudor, M. Weimer, and many others. According to the LCA concepts, students are no longer passive recipients of information; rather, they are viewed as "active contributors to learning and collaborators in knowledge construction" [7, p. 111]. In W. K. Law's opinion, teachers serve as mentors and guides to stimulate students' engagement in active learning. Through interactions between teachers and students, the learning process is enriched by exploration, inquiry, and problem-solving [6]. M. Weimer states that the learner-centred teaching prioritises students' inherent drive to learn, and fosters the development of their problem-solving skills. The scientist condensed her findings into what she termed the "five key changes," asserting that for instruction to be learner-centred, it must undergo transformations in five areas: the redistribution of authority, the redefinition of content's purpose, the reimagining of the teacher's role, the shifting of responsibility for learning, and the reevaluation of assessment's objectives and methods [10, p. 8].

In the realm of English language teaching, fostering speaking skills is often considered one of the primary objectives, in particular, for technical specialization students at higher education establishments aiming to communicate effectively in various personal, academic, and professional

contexts. There are some investigations considering the efficiency of LCA as a prominent pedagogical framework in developing speaking skills (N. O. Al-Tamimi [1], T. Hutchinson [4], F. Larasati [5]). F. Larasati's research focuses on an attempt to find methodological techniques of learner-centred teaching for the development of speaking skills. The researcher notes: "The students can develop their speaking skill through the realization of tasks, which are devised along with the students and taking into consideration their needs and characteristics" [5, p. 156].

The presented study endeavours to ascertain the subsequent aspects: 1) tasks that teachers have to fulfil when implementing the LCA to develop students' speaking skills in higher education establishments of non-philological branches; 2) problems that teachers face while trying to incorporate the LCA into foreign language acquisition process to teach students of technical specialisations; 3) modelling system of teaching techniques that would provide a learner-centred teaching framework considering the revealed problems.

Methodology/Methods. The objectives of this article are to examine the possibility of the LCA implementation into complex didactic process of teaching English as foreign language at technical higher establishments considering the difficulties that teachers face while developing the speaking skills in a learner group with different level of students' knowledge. The investigation focuses on finding an equilibrium between the LCA ideas and existing teaching routine that is challenging for modern educators, particularly in the case of developing speaking skills. These purposes determined the scientific and practical methods: 1) overview of key research achievements and theories related to LCA in modern scientific literature; 2) study and generalization of practical experience; 3) scientific observation; 4) analysis and synthesis of the observation results; 5) modelling a practical teaching system to solve the problems of the LCA adoption to enhance students' speaking skills considering the results of the observation.

Results and discussion. It is obvious that an educational framework is essential to facilitate the development of fluent English language speaking skills in learners. Learner-centred teaching, a methodology that prioritises the learner regardless of their age or developmental stage, is one of the most appropriate. According to Cornelius-White & Harbaugh, teaching is viewed as facilitation, and instruction is perceived as engagement. They characterise the classroom as a setting where classroom management emphasizes student empowerment rather than strict control [2]. That is why the teacher's role as a responsible facilitator is enormous taking into account that the basis of the LCA is the statement that a student is a subject of learning activity endowed with their unique characteristics:

psycho-physiological, intellectual, behavioural. Therefore, learning should be based on these individual characteristics (peculiarity of feelings, perception, thinking, abilities, memory, imagination), educational interests, life experience, personal goals in their study. The teacher's task is to study these students' peculiarities and needs, and create a language learning system that meets them.

The investigation of the theoretical and practical research results has made it possible to outline a number of challenging **tasks** that a teacher has to perform when implementing the LCA to develop speaking skills, including the follows:

- obtaining appropriate teacher's professional and methodological training;
- studying individual psycho-physiological, intellectual, behavioural characteristics of every student in a group, finding out their learning abilities;
- defining students' educational interests;
- determining students' individual goals in mastering speaking skills;
- organising appropriate teaching and methodological basis: learning environment (where, in what environment, with what didactic and technical means the training will take place), teaching materials, technological learning tools (computers, mobile phones, learning platforms, websites, etc.);
- creating a learning system (a system of learning techniques and tools) that will implement the LCA in teaching to speak.

The foreign language teaching at higher education institutions has its own specifics which often does not contribute to the high efficiency of language acquisition. Drawing from our personal teaching experience, we underscore the following principal **problems** encountered by teachers when endeavoring to implement the LCA in teaching foreign languages to students specialising in technical fields.

- the teacher does not possess the information about the level of the student's knowledge in the learner groups;
- the range of individuals' interests is unknown for the teacher;
- the educator is not informed about students' learning abilities;
- groups with a large number of students;
- academic hour shortage for a foreign language learning and practising;
- lack of motivation among most students;
- negative attitudes towards learning a foreign language in the students' minds that are based on previous learning experiences.

As it is obvious from the above-mentioned list, there are problems the solution of which does not only depend on the university teacher, but

requires an urgent solution at the state level, for instance, the tasks such as increasing the number of academic hours; reducing the number of students in foreign language groups; defining the students level of foreign language knowledge (it can be done while applying for a higher education institution); providing certain opportunities for teachers' professional and methodological training, etc. Our research focuses on finding practical solutions to incorporate the LCA into the foreign language learning process at technical higher educational establishments to develop students' speaking skills, overcoming some negative factors of the learning environment, and improving the effectiveness of speaking training.

Taking into account the tasks that the LCA puts forward to the teacher as a facilitator, we tried to model a system of techniques that would arrange such learning activities in which the student would determine the learning content according to his/her own educational needs and cognitive interests that, in our opinion, would increase the student's motivation, develop personal qualities and encourage him/her to realise his/her own responsibility and significance.

According to the proposed system, when preparing a foreign language class with a focus on speaking in accordance with the LCA, the teacher should firstly *determine the learning goals* together with the students. For this purpose, it is necessary to study the students' learning needs and educational interests (at the same time, it is desirable to find out their learning abilities). The purpose is to nurture the student's growth, establishing conditions in which each lesson fosters learning activities that empower the student to become an enthusiastic participant in their own learning and personal growth. A continual dialogue between teacher and student is maintained throughout these activities.

Secondly, the teacher should create an *engaging learning environment* including selecting teaching materials, organising the students' work in compliance with the chosen approach, finding appropriate technical support. The instructor coordinates learning activities wherein the students, through collaborative efforts, engage in communication. The student takes precedence as the focal point. The teacher deliberately crafts an environment conducive to success, demonstrating empathy and providing encouragement.

Thirdly, the instructor should provide *personalised feedback* of the students' learning results. The objectives of providing personalised feedback are to enhance students' understanding of their learning progress, guide their improvement efforts, motivate their continued engagement, foster self-reflection and self-assessment, offer individualised support, and strengthen teacher-student relationships. By fulfilling these objectives, personalised feedback plays a crucial role in promoting effective learning and academic success in developing speaking skills.

Modelling the system of didactic techniques and tools we have admitted that some of them are more effective in teaching-learning situation which we have at technical universities so we have proposed the most appropriate of them. To define learning objectives, the following techniques can be used:

Preliminary Discussion or Survey (conducting a preliminary discussion or survey with students to find out their goals, interests, and preferences for topics and activities. Determining the students' objectives, their areas of interest, and their preferences regarding subjects and kinds of tasks is an important step in the process of planning effective speaking training sessions);

Individual Conversations (having individual conversations with each student where you can discuss their goals, interests, and preferences in more detail. This will also provide insight into their level of language competence and individual needs);

Writing Assignments (assigning students to write a short essay or story about their goals in learning English and the topics they find most interesting or important to them);

Using of Online Tools (using online platforms or applications to conduct surveys or collect feedback from students. This can be a convenient way to gather information about students' goals, interests, individual abilities to study);

Questioning (preparing a questionnaire or survey that includes questions about learning goals, interests in topics and preferences for types of activities. Teacher can post the survey electronically or conduct it in class before class begins);

Group Discussions (organising group discussions where students can express their opinions and suggestions regarding lesson topics and activities that they find most interesting and useful from their personal or professional perspectives).

By combining different methods of identifying students' goals, interests, and preferences, teachers can gain a better understanding of their students' needs and modify the learning experience accordingly.

The crucial step to the LCA is the creation of an engaging learning environment that encourages active participation and fosters beneficial interaction among learners. Incorporating various interactive activities can stimulate engagement and promote language use in necessary contexts. By providing opportunities for learners to express their opinions, share experiences, and collaborate with peers, educators can cultivate a sense of language proficiency and motivation, thereby enhancing the effectiveness of speaking skill development. To create an engaging learning environment, the following techniques can be used:

Role-plays (assigning roles or scenarios to students and having them engage in role-plays where they must communicate and interact in English. This could involve everyday situations, such as ordering food in a restaurant or negotiating a business deal);

Debates (organizing debates on various topics where students must present arguments, express opinions, and engage in rebuttals. Debates encourage critical thinking, persuasion, and effective communication skills);

Discussion Groups (dividing students into small groups and provide them with discussion prompts or questions related to a specific topic or theme. Encourage students to express their ideas, share experiences, and engage in meaningful conversations with their peers);

Information Gap Activities (presenting students information that is incomplete or missing certain details. The instructor pairs students up and have them ask questions to gather missing information from their partner. This promotes interactive communication and information exchange);

Storytelling (encouraging students to share personal anecdotes, experiences, or narratives in English. This can be done individually or in small groups, allowing students to practice storytelling techniques, vocabulary usage, and fluency);

Role-switching Activities (having students take on different roles or perspectives within a conversation or dialogue. For example, they could switch between being an engineer presenting a new tool and a consumer interested in this tool in a simulated presentation. This helps students develop their proficiency and adaptability in communication);

Information Sharing Presentations (assigning students to research a topic of interest and prepare a short presentation to share with the class. This gives students the opportunity to practice public speaking, organization of ideas, and delivering information effectively);

Problem-solving Tasks (presenting students with real-life problems or scenarios that require them to collaborate and communicate in English to find solutions. This could involve group projects, case studies, or simulations of workplace challenges).

Described the LCA learning activities encourage active participation, collaboration, and communicative interaction among students, fostering the development of speaking skills in English.

Personalised feedback plays an essential role in supporting the development of speaking skills by providing learners with specific information about their language use and areas for improvement. Educators should adopt a constructive and individualised approach to feedback, focusing on both linguistic accuracy and communicative effectiveness. Providing timely and targeted feedback on pronunciation, grammar, vocabulary, and

discourse features helps learners identify their strengths and weaknesses, set learning goals, and track their progress over time. Additionally, incorporating self-assessment and peer feedback mechanisms empowers learners to take ownership of their learning process and engage in reflective practice, further enhancing their speaking proficiency. To personalise feedback, the following techniques can be used:

Individualised Error Correction (providing specific feedback to each learner based on their language production during speaking activities. Teacher focuses on correcting common errors in pronunciation, grammar, vocabulary, and syntax);

Peer Feedback Sessions (facilitating peer feedback sessions where learners exchange constructive feedback on each other's speaking performance. Instructor encourages learners to identify strengths, areas for improvement, and suggestions for further practice);

Self-Reflection Journals (encouraging students to keep reflective journals where they can record their thoughts, experiences, and progress in developing their speaking skills. This promotes self-awareness, self-assessment, and goal-setting in language learning);

Video Recording and Analysis (recording learners' speaking performances during class activities or presentations. Instructor reviews the recordings together with the learners to identify strengths, weaknesses, and areas for improvement encouraging self-assessment and goal-setting based on the analysis);

Role-Play Debriefing (after completing role-play activities, teacher engages learners in a debriefing session where they discuss their performance, challenges, and strategies used. Educator provides personalized feedback on language use, communication skills, and role-play effectiveness);

Error Analysis Tasks (providing learners with error analysis tasks where they identify and correct errors in their own speaking or written productions; at the same time learners analyse errors and develop strategies for improvement);

One-on-One Speaking Sessions (conducting individual speaking sessions with each learner to provide personalized feedback and coaching focusing on addressing specific language needs and supporting learners in achieving their speaking goals);

Language Portfolio Reviews (encouraging learners to maintain language portfolios where they collect samples of their speaking activities, feedback received, and self-assessments. Teacher periodically reviews the portfolios together to assess progress and set new learning objectives);

Feedback Surveys (administering feedback surveys to learners to gather their perceptions of their speaking skills, learning experiences,

and preferences for feedback using the survey data to tailor feedback approaches and instructional strategies to individual learner needs);

Task-Based Feedback (integrating feedback into task-based learning activities by providing immediate, task-specific feedback during speaking tasks or projects focusing on guiding learners towards achieving task goals and improving language performance in context);

Goal-Oriented Feedback Discussions (engaging learners in goal-oriented feedback discussions where they identify specific speaking goals, assess their progress, and receive guidance on strategies for achieving their goals. Teacher encourages learners to take an active role in shaping their feedback);

Feedback Workshops (conducting feedback workshops where learners receive training on giving and receiving effective feedback. The teacher provides opportunities for learners to practice providing feedback to their peers and receiving feedback from others).

By incorporating these personalised feedback activities into the practice, English teachers can support language learners in their speaking skill development, promote learner autonomy, and enhance overall language proficiency.

The system of three principal didactic activities of the LCA with the techniques for fostering speaking skills is presented in Figure 1.

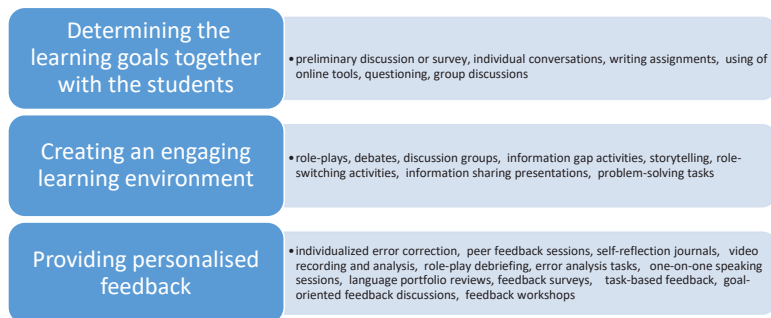

Fig. 1. The system of three principal didactic activities of the LCA with the techniques for fostering speaking skills

Conclusion. Overall, the history of the LCA reflects a shift from traditional teacher-centred models of education towards more learner-centred, interactive, and experiential approach that prioritise the individual student's needs, autonomy, and engagement in the learning process. Taking into account the responsibilities outlined by the LCA for the teacher as a facilitator, this research aimed to create a system of methodological techniques to facilitate learning activities where students could shape the content based on their educational requirements and cognitive interests. Based

on the fundamental ideas of the LCA, considering the problems in the teaching-learning situation of the foreign language acquisition at technical universities, the system of three principal didactic activities for developing speaking skills has been presented: 1) determining the learning goals with students; 2) active learning environment; 3) personalised feedback. This system is instrumental in supporting the speaking skill development while implementing the LCA ideas at non-philological higher education establishments. Moving forward, continued research and innovation in learner-centred pedagogy will further enrich teaching practices and empower learners to achieve their language learning goals effectively.

BIBLIOGRAPHY

1. Al-Tamimi N. O. Effectiveness of Cooperative Learning in Enhancing Speaking and Attitudes towards Learning English. *Interantional Journal of Linguistics*, 6 (4), 2014. Pp. 27–45.
2. Cornelius-White J. H., Harbaugh A. P. *Learner-Centered Instruction: Building Relationships for Student Success*. London: SAGE Publications, 2010. 240 p.
3. Doyle T. *Learner-Centered Teaching: Putting the Research on Learning into Practice*. Stylus Publishing, 2011. 207 p.
4. Hutchinson T., Waters A. *English for Specific Purposes: a Learning-Centered Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 179 p.
5. Larasati F. Student Centered Learning: an Approach to Develop Speaking Skill in EFL Classroom. *English Community Journal*, 2 (1), 2018. P. 153–157.
6. Law W. K. Frontiers for Learner-Centered. IS Education. *Journal of Information Systems Education*, 18, (3), 2007. P. 313–320.
7. Meece J. L. Applying Learner-Centered Principles to Middle School Education. *Theory into Practice*, 42 (2), 2003. Pp. 109–116.
8. Neumann J. W. Developing a New Framework for Conceptualizing “Student-Centered Learning”. *The Educational Forum*, 77 (2), 2013. Pp. 161–175. DOI: 10.1080/00131725.2012.761313
9. Saulnier B., Landry, J., Longenecker, J., Wagner, T. From Teaching to Learning: Learner-Centered Teaching and Assessment in Information Systems Education. *Journal of Information Systems Education*, 19, (2), 2008. Pp. 169–174.
10. Weimer M. *Learner-Centered Teaching: Five Key Changes to Practice*. San Francisco: Jossey-Bass/Wiley, 2002. 258 p.
11. Westbrook R. B. John Dewey. Paris, UNESCO: Oficina Internacional de Educación. XXIII (1–2), 1993. Pp. 289–305. URL: <https://medull.webs.ull.es/pedagogos/DEWEY/deweys.pdf> (дата звернення 18.02.2024).
12. Williams M. K. John Dewey in the 21st Century. *Journal of Inquiry & Action in Education*, 9 (1), 2017. P. 91–102. <https://digitalcommons.buffalostate.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1147&context=jiae> (дата звернення 09.03.2024).
13. Wright G. B. Student-centered learning in higher education. *International journal of teaching and learning in higher education*, 23(1), 2011. Pp. 92–97.
14. Zhou X., Chen L. H., Chen C. L. Collaborative learning by teaching: A pedagogy between learner-centered and learner-driven. *Sustainability*, 11(4), 2019. Pp. 1–14. DOI: <https://doi.org/10.3390/su11041174>

Олена Писаревська,
доктор філософії, асистент кафедри французької
та іспанської філології,
Львівський національний університет імені Івана Франка
<https://orcid.org/0000-0001-5166-1464>
м. Львів, Україна

Формування медіативної компетентності в українських студентів-мігрантів на заняттях із французької мови

Development of mediative competence in Ukrainian migrant students in French language classes

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей формування медіативної компетентності українських студентів-мігрантів на заняттях із французької мови. Основний акцент зосереджено на визначенні сутності медіативної компетентності та її взаємозв'язку із комунікативною та міжкультурною компетентностями. Окреслено вагомість медіативної компетентності для студентів, що вивчають французьку мову у складному контексті війни, часових обмежень, незвичного середовища та постійного стресу, а також проаналізовано визначення медіативної компетентності у «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти» Ради Європи, появу цього поняття та його еволюцію. Подано авторське визначення медіативної компетентності, під якою розуміємо інтегровану якість студентів, що базується на динамічній єдності теоретичних знань, практичних навичок, умінь, здатностей, особистих якостей, спрямованих на адекватний вибір засобів, за допомогою яких мовець переконується, що його співрозмовник розуміє інформацію і із ним вибудовує сенси. Описано роль медіації у процесі успішного оволодіння французькою мовою в не завжди сприятливих умовах екстремного її вивчення та її важливість у контексті неоднорідних і мультинаціональних навчальних груп. Проаналізовано три основні групи медіацій: медіація тексту, медіація концептів, а також медіація комунікації. Визначено чинники, що потрібно брати до уваги у процесі вивчення французької мови студентами-мігрантами, а саме неоднорідність груп з точки зору категорії віку, різних навчальних досвідів та стратегій, різних цілей навчання, культури та звичаїв країни походження, рівня вмотивованості. Проаналізовано наявні на освітньому ринку підручники з точки зору їх придатності для навчання мігрантів та ефективності у процесі формування медіативної компетентності, а також можливі вправи для підсилення медіаційної складової підчас виконання вправ для розвитку письмової та усної компетентності. Запропоновано приклади конкретних комунікативних ситуацій для впровадження медіації підчас занять із французької мови, а також підходи до оцінювання згаданої компетентності.

Ключові слова: медіативна компетентність, медіація, міжкультурна компетентність, комунікативна компетентність, мігранти.

Summary. *The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the formation of mediation competence of Ukrainian migrant students in French language classes. The main emphasis is on defining the essence of mediative competence and its relationship with communicative and intercultural competence. The importance of mediative competence for students learning French in the complex context of war, time constraints, unfamiliar environment and constant stress is outlined, as well as the definition of mediative competence in the Council of Europe's "General European Recommendations on Language Education", the emergence and evolution of this concept. The author's definition of mediative competence is presented, under which we understand the integrated quality of students, which is based on the dynamic unity of theoretical knowledge, practical skills, skills, abilities, personal qualities, aimed at an adequate selection of means, with the help of which the speaker makes sure that his interlocutor understands the information and together constructs meanings. Three main groups of mediations are analyzed: text mediation, concept mediation, and communication mediation. Factors that must be taken into account in the process of learning French by migrant students are determined, namely, the heterogeneity of groups in terms of age category, different learning experiences and strategies, different learning goals, culture and customs of the country of origin, level of motivation. Textbooks available on the educational market were analyzed from the point of view of their suitability for teaching migrants and effectiveness in the process of formation of mediation competence, as well as possible exercises to strengthen the mediation component during exercises for the development of written and oral competence. Examples of specific communicative situations for the implementation of mediation during French language classes are offered, as well as approaches to the assessment of the mentioned competence.*

Key words: *mediation competence, mediation, intercultural competence, communicative competence, migrants.*

Вступ. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році спричинило хвилю міграції українських громадян, в тому числі до Франції та франкомовних країн. Значна частина українських мігрантів – це студентська молодь або майбутні здобувачі вищої освіти. Перед викладацькою спільнотою як в Україні, так і за кордоном постала нагальна проблема пошуку ефективних методів викладання іноземних мов, зокрема французької, для швидкої та успішної інтеграції українців у місцеві громади та освітній процес. Щоб сприяти прийому новоприбулих мігрантів з України, а також полегшити роботу усіх учасників освітнього процесу, Міністерство освіти Франції створило платформу із навчальними ресурсами «Eduscol». Однак, проблема екстреного вивчення французької мови не є новою для франкомовних фахівців у галузі дидактики, зокрема дослідженнями навчання французької мови мігрантів займається Е. Адамі [2], їх інтеграції – команда Л. Карсон [6], а про «дидактику катастроф» йдеться у дослідженнях Н. Жетліф [10]. Зв'язком між рівнем міжкультурних компетенцій та соціокультурною інтеграцією мігрантів

цікавляться у своїх дослідженнях М. Абдала-Претсей та Ж. Зарат [1]. Міжкультурний аспект формування медіативної компетентності в процесі вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови досліджують І. Єрстова-Михалусь та Д. Ципіна [16]. Проте, процес формування медіативної компетентності у студентів-мігрантів, що вивчають французьку мову в контексті війни та екстреної необхідності, досі дослідженою не була. Тому **метою** нашого дослідження є аналіз поняття медіативної компетентності, його появи та еволюції, а також ефективних методів її формування на заняттях із французької мови для українських студентів-мігрантів.

Методологія та методи дослідження. Процес формування медіативної компетентності під час вивчення французької мови українськими студентами-мігрантами досліджується із застосуванням теоретичних та емпіричних методів; шляхом аналізу нормативної, наукової та методичної літератури з методики викладання французької мови в умовах нагальної потреби, аналізу наявних підручників з французької мови на предмет їх ефективності для формування вищезгаданої компетентності, аналізу навчального процесу із подальшою оцінкою його ефективності (порівняльний аналіз результатів навчання, опитування студентів за допомоги анкет та інтерв'ю).

Виклад основного матеріалу дослідження. «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти» (le CECR) у 2002 році окреслюють комунікативні підходи до вивчення іноземних мов, водночас пропонуючи нові на той час концепти [15]. Йдеться зокрема про діяльнішу перспективу, яка не обмежується комунікативним підходом, а охоплює дещо ширші поняття. З позиції діяльної перспективи переглядається, наприклад, статус студента: відтепер він є не просто людиною, що вивчає мову, а соціальним гравцем, як в класі, так і поза його межами. Відповідно, навчальна аудиторія перетворюється на місце, де студенти переживають як реальні ситуації комунікації, так і можливі у майбутньому, змодельовані. Переглядаються цілі навчання, які визначаються відтепер як «задачі», які студент повинен виконати. У виданні від 2018 року «Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти» (le CECR) розширюється перелік компетенцій: з'являється поняття «інтерації», яка представляється як окрема компетенція, оскільки вміння брати участь у розмові вимагає не лише мовних знань, а й наявності стратегій, що відрізняються від стратегій, що застосовуються у монологічному мовленні. «Медіація» визначається як «здатність вибудовувати сенс у співпраці із іншими співрозмовниками». У такій співпраці рідна мова (або інша мова, спільна для студентів, у нашому випадку – англійська, оскільки більшість студентів нею володіють) також знаходить своє місце [5].

Словник дидактики мов дає визначення медіації, як «інструмента або процесу, що дозволяє непряме досягнення за допомогою конкретного об'єкта поняття, яке ми не можемо досягнути безпосередньо і негайно» [9, с. 335].

Дидактичний словник французької мови визначає медіацію, як «термін, що описує взаємодію між особами під наглядом третьої сторони (медіатора)». В ширшому значенні, медіація виникає тоді, коли ми погоджуємося, що слова не тотожні об'єктам, навіть якщо вони ці об'єкти описують та представляють. Медіація в такому випадку може впливати на відношення людини до реальності світу і у цьому своєму значенні вона постає у центрі аналізу соціальних репрезентацій та у міжкультурному підході [7, с. 163].

Тож, у нашому дослідженні під «медіативною компетентністю» розуміємо інтегровану якість студентів, що базується на динамічній єдності теоретичних знань, практичних навичок, умінь, здатностей, особистих якостей, спрямованих на адекватний вибір засобів, які дозволяють переконатися у розумінні співрозмовником наданої інформації і спільно вибудовувати сенси. Додамо, що медіація виникає тоді, коли мовець не задовільняється лише тим, що він каже, пише або розуміє, а також намагається переконатися, що його співрозмовники отримали його повідомлення у найкращий спосіб [11, с. 58].

Така ситуація вимагає від студента застосування певних вмінь та навичок, а також стратегій, зокрема вміння організувати свій простір, наблизитися або віддалитися від співрозмовників; вміння спостерігати за їхніми реакціями та їх проявами на фізичному рівні (нерозуміння, нудьга); вміння адаптовувати свій стиль мовлення; вміння пояснити незрозуміле слово або вираз, перекласти його у разі потреби; поставити себе на місце співрозмовника, щоб переконатися у відсутності непорозуміння, наприклад через культурні відмінності; вміння бути уважним в момент, коли співрозмовник висловлюється та керувати взаємодією у розмові; вміння зробити своє висловлювання інформативним, цікавим, додаючи власну думку або теоретичні джерела, порівняння, тощо.

Із вище зазначеного бачимо, що у 2018 році «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти» акцентують увагу на двох ключових поняттях: спільна побудова сенсів підчас інтеракцій та постійні переходи між особистим та соціальним рівнями студента підчас вивчення ними іноземної мови завдяки його статусу «соціального гравця» [5].

Також у 2018 році у «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти» в залежності від обставин, у яких медіація відбувається, визначено три типи медіацій. Йдеться зокрема про:

– *медіацію текстів*: передача співрозмовнику зміст тексту, що є недоступним для нього через мовні, культурні, семантичні або технічні бар'єри. Слід пам'ятати, що під поняттям «текст» згідно із *le CECR* розуміємо будь-який письмовий, усний або аудіо-візуальний документ. Наприклад, донести до співрозмовника зміст повідомлення (розклад, завдання у вправі, інформацію, що містить цифри), перекласти його з французької мови на іншу, зрозумілу для нього, а також висловити свою власну думку (враження від фільму або книги, твору мистецтва). Поняття медіації текстів включає також його медіацію для самого себе, наприклад, конспектування лекцій, або реакцію на креативні чи літературні тексти;

– *медіацію концептів*: полегшення доступу співрозмовника до концептів та знань. Прикладом такої медіації є професійна діяльність викладачів іноземної мови, які спільно із студентами вибудовують нові сенси, передають знання, а також створюють необхідні умови для того, щоб ця взаємодія відбувалася. Роль медіатора може також взяти на себе студент із вищим, ніж у решта групи, рівнем знань, оскільки він може виступати фасилітатором взаємодії та співпраці у групі, допомагаючи іншим формулювати думку, пояснювати незнайомі поняття своїми словами, сприяти виникненню нових ідей та успішному їх поширенню у групі;

– *медіацію комунікації*: йдеться про сприяння порозумінню та вміння скеровувати комунікацію між студентами так, щоб вона була успішною, незалежно від того, що всі вони мають різні індивідуальні, соціокультурні, мовні та інтелектуальні потреби і можливості. Наприклад, допомогти зрозуміти місцеві традиції і звичаї, щоб таким чином знівелювати імовірні конфлікти в групі [4, с. 60].

Групи із вивчення французької мови для студентів-мігрантів зазвичай є дуже неоднорідним навчальним середовищем. Маємо на увазі різний вік, навчальні досвід, цілі та стратегії, різні культури тощо. Мовні та культурні відмінності у таких групах виникають через прибуття студентів-мігрантів із країн з різними мовами та культурами. Кожен студент має своє бачення світу, сформоване його рідною мовою та культурою. В свою чергу культурні кордони не завжди пов'язані із кордонами географічними. В межах одної національної спільноти також виникають культурні відмінності: різні цінності, естетичні і політичні переконання, факт належності до різних поколінь або різних соціальних груп [6, с. 27].

Це розмаїття може призвести до мовних та культурних конфліктів, яких слід уникати шляхом підтримки балансу між мовами та культурами у групі. Крім того, можливими є освітні відмінності через різні освітні системи у країнах походження. Ці відмінності

відображаються в різних стилях навчання та призводять до дуже різноманітних освітніх потреб та очікувань, які необхідно враховувати під час реалізації навчального процесу [14, с. 112]. Водночас, вік також важливим чинником впливу, оскільки в одній мовній групі часто опиняються підлітки і дорослі люди, і кожна з цих груп має свої потреби та труднощі: дорослі, як правило, мають проблеми у відвідуванні занять, зумовлені різними обставинами, наприклад роботою, тоді як для підлітків деколи проблематичною є інтеграція в групу, наявні психологічні проблеми та комплекси. Важливу роль відіграє також і рівень вмотивованості студента та його вміння підтримувати власну мотивацію, а деколи і мотивацію колег. Тож, важливими навичками для навчання у такому середовищі постають дипломатичність, вміння вести переговори/домовлятися, вирішувати конфлікти, а також вміння ефективно взаємодіяти у повсякденному та професійному житті [4, с. 60].

Безумовно, роль основного медіатора відводиться викладачу французької мови. Він пояснює нові або незрозумілі слова і вирази, змінює формулювання граматичних правил, щоб зробити їх більш доступними для студентів, постійно присутній при будь-яких дискусіях або омінах думками в групі/малих групах, готовий повсякчас прийти на допомогу в разі непорозуміння, підказує слова, яких бракує, пояснює культурні явища, властиві французькому суспільству, дає поради у вивченні мови, а також виступає культурним провідником у соціальному житті групи (спільні відвідування спектаклів, кінопоказів, бібліотек), посередником у будь-яких суперечках чи конфліктах в класі [4, с. 61].

Однак, численні звичні та поширені повсякденні практики студентів також можна віднести до медіативної діяльності. Йдеться про вміння пояснити або перекласти слово, вираз, текст; перефразувати вираз, переформувати зміст тексту; розказати іншому студенту те, що сказав хтось інший (наприклад, передати інформацію від викладача або передати слова іншого студента); представити групі книгу, фільм, мальопис, рекламу, результати опитування; переказати факти, події; представити свій навчальний заклад, пояснити розташування приміщень; представити французькі культурні явища (*Як знайти квартиру? Як звернутися у префектуру? Як відсвяткувати Різдво як французи?*); виконати роль посередника у суперечці між одногрупниками.

Варто зазначити, що саме групові методи роботи (робота в парі, в малій групі, в великій групі, спільна підготовка презентацій, брейнстормінг та проєктний метод) є найбільш ефективними у процесі формування медіативної компетентності студентів. Проведені нами серед студентів Центру

вивчення французької мови в університеті міста Пуатьє (Франція) анкетування та інтерв'ю свідчать про те, що саме ці методи є і найбільш мотивуючими: 73% опитаних стверджують, що їм подобається працювати у малих групах, і 61% – у великих. Більшість також зазначила, що досить часто вдається до допомоги однокласників або спільно вирішує проблемні питання як на заняттях, так і поза межами.

Оцінити рівень сформованості медіативної компетентності студента окремо від інших компетентностей доволі важко. Тому зазвичай медіаційні вміння оцінюються в комплексі із іншими компетентностями. Таке оцінювання повинно містити рівновагу між оцінюванням наявних лінгвістичних знань та виконанням запропонованої задачі: чи коректно студент передав корисну інформацію співрозмовнику в межах запропонованої ситуації комунікації? [4, с. 60].

Насьогодні численні підручники із французької мови як іноземної містять завдання та вправи, спрямовані на формування медіативної компетентності студентів. Однак, якщо йдеться про середовище студентів-мігрантів, вдалим прикладом є серія підручників INSPIRE від видавництва Hachette FLE. У підручниках цієї серії медіація представлена у різних формах: використання відповідних дієслів у завданнях (*choisissez des lieux à visiter; comparez les itinéraires de la classe; comparez vos notes*). Дієслово «*choisissez*» (оберіть) покликається на медіацію концептів, оскільки йдеться про необхідність домовитися між собою багатьом студентам, а дієслово «*comparez*» (порівняйте) покликається на медіацію текстів, оскільки студенти повинні ознайомитися із кількома різними взірцями нотаток для подальшого порівняння. Медіація також присутня у вправах, що супроводжують невеликі відео, у яких франкомовні особи, що виступають медіаторами, діляться досвідом і спонукають студентів до обміну думками. Наприклад: «*Quand j'étais petit, j'étais très timide. Je ne parlais pas français et j'habitais au bord de la mer. Et vous?*». Кожна дидактична одиниця підручника закінчується спеціальною вправою для формування медіативної компетентності, яка опирається на попередньо засвоєні знання і набуті вміння (наприклад, передати письмово отримане усне повідомлення) [12].

Висновки з дослідження. Публікація дескрипторів медіативної компетентності у «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти» (le CECR) у 2018 році дала змогу усвідомити її важливість у викладанні іноземних мов і включити її у навчальні програми. Розвиток цієї компетентності на заняттях із французької мови у групах студентів-мігрантів дозволяє зосередити навчання на самому студентові, оскільки студент із сформованими навичками медіації зможе передати зміст повідомлення іншим у разі, якщо такий зміст є недоступним для останніх внаслідок бар'єрів різної природи. Він вміє

слухати інших, брати до уваги та розуміти їхню думку, створюючи сприятливу ситуацію для реалізації своїх знань і навичок, а також створенню сприятливого для навчання клімату у багатонаціональній, неоднорідній групі. Якісна mediaція сприяє розвитку міжкультурної компетентності, співпраці між студентами, підсилює формування соціальних навичок та допомагає успішній інтеграції мігрантів у сучасне французьке суспільство.

ЛІТЕРАТУРА

1. Abdallah-Preteuille M. L'éducation interculturelle. Paris : Presses universitaires de France. 2017. 128 p.
2. Adami H. Enseigner le français à des adultes migrants. Paris : Hachette. 2020. 176 p.
3. Adami H. La formation linguistique des migrants adultes, *Savoirs*, 2012/2 (n° 29), p. 9-44. DOI : 10.3917/savo.029.0009. Режим доступу : <https://www.cairn.info/revue-savoirs-2012-2-page-9.htm>
4. Boiron, M. (La médiation au quotidien de la classe. Le français dans le monde. Dossier. N 438. Janvier-février 2022. (p. 60–61).
5. Cadre européen commun de référence pour les langues : apprendre, enseigner, évaluer. Volume Complémentaire avec de nouveaux descripteurs, Conseil de l'Europe, 2018. Веб-сайт. URL : <https://goo.gl/U17eX5>
6. Carson L., Herreros Marcilla M., Valetopoulos F., Von Stutterheim Ch., Viale M. et al.. Guide for the linguistic inclusion of migrants. Ediciones Universidad de Salamanca, 192 p., 2022, 978-84-1311-656-3. Веб-сайт. URL : <https://eusal.es/eusal/catalog/book/978-84-1311-655-6>
7. Cuq J.-P. Dictionnaire de didactique du français. Langue étrangère et seconde. Paris : Clé International. 2003. 304 p.
8. Eduscol. Accueillir des enfants arrivant d'Ukraine ou d'autres zones de guerre. 2022. Режим доступу : <https://eduscol.education.fr/1191/ressources-pour-l-accueil-et-la-scolarisation-des-eleves-allophones-nouvellement-arrivee-eana>
9. Gallison R., Coste D. Dictionnaire de didactique des langues. Paris : Hachette. 1976. 612 p.
10. Gettilliffe, N., Ardisson, M.-A. Didactique de la catastrophe en formation FLES. Didactique du FLES. Recherches et pratiques. V. 1. N 1. Décembre 2022. (p. 3–7).
11. Girardet, J. (2022). Un cadre pour la médiation. Le français dans le monde. Dossier. N 438. Janvier-février 2022. (p. 58-59).
12. Lopes M.-J., Twardowski-Vieites D. Inspire 3. Livre de l'élève (B1). Paris : Hachette FLE. 1986. 158 p.
13. Zarate G. Enseigner une culture étrangère. Recherches/applications. Paris : Hachette FLE. 2022. 192 p.
14. Zarate G., Gohard-Radenkovic A., Lussier D., Penz H. Médiation culturelle et didactique des langues. Paris : Conseil d'Europe. 2003. 257 p.
15. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. видання д-р пед. наук проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
16. Єрстова-Михалусь І., Ципіна Д. Формування медіативної компетентності в процесі вивчення професійно-орієнтованої іноземної мови. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 27, том 2, 2020. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика». С. 206–210. Режим доступу: DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/27.203558>

Олена Поп,

*кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
<https://orcid.org/0000-0001-7284-9685>
м. Вінниця, Україна*

Ольга Ромащук,

*асистент кафедри іноземних мов,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
<https://orcid.org/0000-0001-9091-5949>
м. Вінниця, Україна*

**Деякі аспекти формування лінгвосоціокультурної
компетентності під час вивчення іноземної мови
з використанням активних методів навчання**

**Some aspects of developing linguosociocultural competence
during foreign language learning using active teaching methods**

***Анотація.** Дослідження присвячено вивченню особливостей формування лінгвосоціокультурної компетентності під час навчання іноземної мови з використанням активних методів навчання. У статті розглядається поняття лінгвосоціокультурна компетентність, її складові та роль у процесі міжкультурної комунікації. Автори зазначають, що лінгвосоціокультурна компетентність є міждисциплінарним феноменом, який характеризується самостійністю його компонентів і охоплює лінгвістичну, культурологічну, соціологічну та психологічну компетентності. У статті обґрунтовується використання активних методів навчання для формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів. Автори наголошують на тому, що активні методи навчання спонукають студентів до активної розумової та практичної діяльності, моделюють ситуації реального міжкультурного спілкування й сприяють розвитку комунікативних навичок, розширенню словникового запасу та поглибленню розуміння соціокультурного контексту. У статті розглядаються деякі з активних методів навчання, які можуть бути використані для формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів, зокрема: тематична дискусія, рольова гра, метод «Jigsaw» і метод «Placemat». Наголошується, що розглянуті активні методи навчання можуть бути важливим інструментом для формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів, прискорюючи їхній процес*

навчання та підвищуючи якість міжкультурної комунікації. Дослідження показує, що впровадження активних методів навчання може підвищити ефективність процесу формування лінгвосоціокультурної компетентності, завдяки чому, студенти матимуть змогу краще адаптуватися до міжкультурних комунікаційних ситуацій у сучасному глобалізованому світі. Автори статті вважають, що перспективою подальшого дослідження є укладення комплексу вправ для формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів на основі активних методів навчання.

Ключові слова: лінгвосоціокультурна компетентність, активні методи навчання, дискусія, рольова гра, метод «Jigsaw», метод «Placemat».

Summary. *The study focuses on exploring the peculiarities of developing linguosociocultural competence during foreign language learning using active teaching methods. It examines the concept of linguosociocultural competence, its components, and its role in intercultural communication. The authors assert that linguosociocultural competence is an interdisciplinary phenomenon characterized by the autonomy of its components, encompassing linguistic, cultural, sociological, and psychological competencies. The article substantiates the use of active teaching methods to foster students' linguosociocultural competence. The authors emphasize that active teaching methods encourage students to engage in intellectual and practical activities, simulate real intercultural communication situations, and contribute to the development of communicative skills, vocabulary expansion, and deeper understanding of sociocultural contexts. Several active teaching methods are discussed, including thematic discussion, role-playing, the "Jigsaw" method, and the Placemat method. It is highlighted that these methods can significantly contribute to enhancing students' linguosociocultural competence, accelerating their learning process, and improving the quality of intercultural communication. The study indicates that integrating active teaching methods into university practices can enhance the effectiveness of fostering linguosociocultural competence, enabling students to better adapt to intercultural communication situations in the contemporary globalized world. The authors suggest that future research could focus on developing a set of exercises for cultivating students' linguosociocultural competence based on active teaching methods.*

Key words: *linguosociocultural competence, active teaching methods, discussion, role-play, "Jigsaw" method, Placemat method.*

Вступ. Сучасне суспільство характеризується динамічними змінами в усіх сферах життя, глобалізацією та інтернаціоналізацією. Ці процеси вимагають від особистості розвинених мобільних якостей, здатності швидко реагувати на зміни, адаптуватися до нових умов і обставин, а також вміння ефективно спілкуватись з представниками різних культурних спільнот, враховуючи їхні національні особливості. Отже, міжкультурна комунікація стає характерною ознакою та вимогою сучасного світу, а знання іноземної мови набуває надзвичайно важливого значення у даному контексті.

Розширення міжнародних зв'язків України, реформування навчального процесу у вітчизняних закладах вищої освіти з метою адаптації до

нових умов і забезпечення високої якості освіти, що відповідає міжнародним стандартам, інтеграційні процеси в сучасній вітчизняній освіті, які передбачають співпрацю українських ЗВО з іноземними навчальними закладами у галузі навчальної та наукової діяльності, програми міжнародного обміну студентами, надання можливостей для отримання другої вищої освіти та навчання за магістерськими програмами за кордоном передбачають необхідність вивчення іноземної мови й культурних особливостей країн-партнерів і потребують формування готовності студентів до спілкування з представниками інших культур. У зв'язку з цим підготовка студентів до міжкультурної комунікації та розвиток лінгвосоціокультурної компетентності, як елементу комунікативної компетентності, стає вимогою сьогодення та є пріоритетом у навчанні іноземної мови, а використання активних методів навчання на заняттях сприяє розвитку усвідомленого розуміння культурних і соціальних особливостей країни, мова якої вивчається, й використанню мови для спілкування та взаємодії з представниками різних культурних спільнот.

У педагогічній науці накопичено значний досвід підготовки студентів до міжкультурної комунікації та формування лінгвосоціокультурної компетентності. За різними напрямками міжкультурну комунікацію досліджують учені з багатьох країн світу. Зокрема, у США її досліджували Е. Т. Голл, М. Р. Голл, М. Дж. Беннетт, Дж. Трагер, К. Клакхон, Ф. Стробек, Е. Стюарт, у країнах Європи – Ю. Габермас, К. Апель, К. Ясперс (Німеччина), Р. Д. Льюїс, Д. Моул (Велика Британія), А. Тромпенаарс, Г. Хофстеде (Нідерланди).

Актуальні питання міжкультурної комунікації та формування лінгвосоціокультурної компетентності досліджують під різними кутами зору й вітчизняні науковці. Зокрема, окресленню поняття лінгвосоціокультурної компетентності присвячені роботи таких учених як: З. Атаманчук, Н. Божко, М. Дука, Н. Кардашова, З. Корнєва, О. Крат, С. Ніколаєва. Різні аспекти проблеми формування лінгвосоціокультурної компетентності у педагогіці та методиці викладання іноземних мов досліджували О. Бігич, О. Бирюк, Г. Борецька, Н. Бориско, І. Бронетко, Ю. Клімчук, А. Кравчук, В. Краснопольський, О. Лазер-Паньків, М. Нацюк, Н. Осадча, О. Петров, Л. Рудакова, Н. Сем'ян, А. Скрипник, В. Харчук та інші.

Проте, незважаючи на значний науковий доробок, варто зауважити, що проблема формування лінгвосоціокультурної компетентності під час вивчення іноземної мови з використанням активних методів навчання залишається недостатньо висвітленою й потребує подальшого дослідження.

Отож, висока затребуваність лінгвосоціокультурної компетентності як складової комунікативної компетентності вимагає

детальнішого розгляду й обґрунтування використання активних методів її формування, чим і була зумовлена актуальність теми нашої статті.

Метою статті є виявлення особливостей формування лінгвосціокультурної компетентності під час вивчення іноземної мови з використанням активних методів навчання.

Методологія та методи дослідження. У даному дослідженні було використано наступні теоретичні методи, зокрема, аналіз і вивчення психолого-педагогічної, методичної та спеціальної літератури, інформаційних джерел з проблеми дослідження; аналіз практик викладання іноземної мови у школі та ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повноцінна міжкультурна взаємодія або діалог культур, який, за визначенням Ради Європи, є «найдавнішим і найсуттєвішим видом демократичної бесіди, протиотрутою до відторгнення та насильства, й метою якого є мирне та конструктивне співіснування людей у багатокультурному світі та розвиток почуття спільноти й приналежності» [16], можливий, на нашу думку, лише за умови формування в студентів у процесі навчання іноземних мов лінгвосціокультурної компетентності, яка охоплює розуміння країнознавства, культурології, а також навички використання цих знань під час спілкування іноземною мовою з представниками інших культур. Розвинена лінгвосціокультурна компетентність, у свою чергу, сприятиме взаєморозумінню учасників міжкультурного діалогу, а також прийняттю різноманітних культурних цінностей, норм і традицій.

Таким чином, формування лінгвосціокультурної компетентності стає невід'ємною частиною сучасної освіти та важливим фактором розвитку особистості. Дослідники по-різному трактують дане поняття або ж дефініцію.

Аналіз наукових досліджень дозволяє зазначити, що лінгвосціокультурна компетентність є міждисциплінарним феноменом, у тлумаченні якого наразі відсутня чітка стандартизація.

Розглянемо насамперед сучасні погляди на трактування терміну «компетентність». Міжнародні освітні інституції пропонують власні визначення даного поняття. А саме, відповідно до визначення, запропонованого Радою Європи, компетентність це – «комплекс загальних, ключових вмінь, навичок, уявлень, ставлень, цінностей, який відображає можливість фахівця сприймати індивідуальні та соціальні виклики і відповідати на них» [17]. Міжнародний департамент з питань стандартів навчання, виконання та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction) визначає компетентність як «інтегрований набір вмінь, знань та установок, які

дозволяють ефективно виконувати дії в межах певної професії чи функції відповідно до очікуваних стандартів» [19].

Аналіз методичної та наукової літератури щодо поняття «компетентність» виявив різні погляди вітчизняних і зарубіжних науковців відносно цього питання. У роботах О. Ніколаєва «компетентність» трактується як рівень кваліфікації фахівця, що дозволяє успішно вирішувати поставлені завдання [13, с. 411]. На думку О. Кононко, компетентність містить широкий спектр характеристик: розвинений чуттєвий досвід; практичні навички; розвинені потреби, здібності та звички; набір основних особистісних властивостей, які забезпечують адаптацію до життя; уміння орієнтуватися в змінних умовах та знаходити оптимальні засоби реалізації особистісного потенціалу [9, с. 12]. Р. Kirschner та ін. визначають компетентність як «здатність ухвалювати ефективні рішення в конкретних умовах чи ситуаціях» [20, с. 153]. Згідно з R. Barnett, компетентність слід пов'язувати з непередбачуваною поведінкою в нестандартних та неочікуваних ситуаціях і вмінням творчо долати нові проблеми.

Виходячи із викладеного, можна зробити висновок, що в галузі освіти існують два розрізнені підходи до визначення «компетентності». З теоретичної точки зору, компетентність розглядається як когнітивна структура, що визначає певну поведінку, з операційної точки зору компетентність охоплює широкий спектр навичок, які є основою для подолання складних та непередбачуваних ситуацій.

Що стосується мовної освіти, то основною метою навчання є формування комунікативної компетентності яка є невід'ємним складником структури змісту освіти, передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення, базовими вміннями і навичками використання мови в різних сферах і ситуаціях [5].

Поняття «комунікативна компетенція» вперше було використано D. Hymes у 1966 р. Вчений розробив теорію навчання мови і визначив комунікативну компетенцію як внутрішнє знання ситуативної доцільності мови [18, с. 35]. Комунікативна компетентність трактується сьогодні вченими як здатність людини встановлювати та підтримувати комунікацію з іншими людьми і визначається як рівень опанування нормами спілкування, засвоєння соціально-психологічних і культурних стандартів, стереотипів поведінки та опанування технікою спілкування [7, с. 35].

Таким чином, комунікативну компетентність можна розглядати як сукупність знань, умінь і навичок, які проявляються у комунікативних вчинках і забезпечують ефективну взаємодію з оточуючими, включно із засвоєнням екстралінгвістичної інформації та врахуванням соціокультурних аспектів.

Виходячи з викладеного, можна зробити висновок, що комунікативна компетентність передбачає не лише засвоєння мови, але й необхідних для ефективного спілкування та взаєморозуміння екстралінгвістичних аспектів, які передбачають загальні знання про навколишній світ, а також вміння адаптуватися до культурних норм і виявляти повагу до «способу життя» народу, мова якого вивчається. Іншими словами, при вивченні іноземної мови важливо не лише опановувати мовленнєві навички, але також залучати студентів до вивчення нової національної культури, традицій і соціальних відносин. Це сприяє розвитку лінгвосоціокультурної компетентності, яка, зі свого боку, забезпечує здатність ефективно спілкуватися в міжкультурному контексті.

Сучасний підхід до викладання іноземних мов акцентується на розвитку лінгвосоціокультурної компетентності у студентів, яка має відігравати, на думку Н. Кардашової, вирішальну роль у формуванні комунікативної компетентності [8, с. 366] та забезпечувати взаєморозуміння партнерів як представників різних культурних спільнот [1, с. 425].

Лінгвосоціокультурна компетентність визнається науковцями як складний і різнобічний комплекс знань, навичок і вмінь, які об'єднують специфічні лінгвокраїнознавчі, культурознавчі, соціолінгвістичні, соціально-психологічні та міжкультурні аспекти. Ці знання і вміння, побудовані на основі вивчення іноземної мови, розуміння культурного, етичного й соціального контексту країни, мова якої вивчається, формують здатність і готовність особистості діяти як учасник і посередник у міжкультурній комунікації.

С. Ніколаєва розглядає дану компетентність як багатокомпонентний феномен, який складається трьох субкомпетентностей: соціолінгвістичної, соціокультурної та соціальної, кожен з яких розглядають як сукупність певних знань, навичок і вмінь, а також здатності й готовності до повноцінної участі в процесі міжкультурної комунікації [1, с. 425–431].

І. Бронетко розуміє під лінгвосоціокультурною компетентністю цілісну систему вмінь використовувати країнознавчі та фонові знання про національні традиції, норми і цінності національної культури, специфіку вербальної та невербальної поведінки, яка прийнята у певній культурі, звичаї і факти країни, мова якої вивчається, лінгвокраїнознавчий мінімум словникового запасу мови, що в сукупності надає студентам можливість досягати повноцінної комунікації [3, с. 68]. Лінгвосоціокультурна компетентність, на думку вченої, має за мету сформувати доречну відповідній ситуації мовленнєву поведінку комуніканта в іншомовному середовищі, яка як правило

ґрунтується на знанні іншомовних реалій, особливостей менталітету та іншомовної культури [3, с. 68].

Основними складовими лінгвосоціокультурної компетентності, на думку С. Кардашової, є лінгвістична, соціокультурна, культурознавча та лінгвокраїнознавча, соціальна, лінгвокультурознавча компетентність, соціолінгвістична та країнознавча компетентності [8, с. 366].

Лінгвосоціокультурна компетентність, за визначенням М. Краснополіної, є здатністю здійснювати вибір мовних форм і використовувати їх відповідно до ситуації; це сукупність знань про країну, мова якої вивчається, її звичаї, правила поведінки, норми етикету, а також здатність користуватися такими знаннями у процесі спілкування з носіями мови; це здатність вступати в комунікативні стосунки з іншими людьми, орієнтуватися у соціальній ситуації і керувати нею [10].

Аналіз наукових досліджень дозволяє зазначити, що лінгвосоціокультурна компетентність є міждисциплінарним феноменом, який характеризується самостійністю його компонентів і охоплює лінгвістичну (знання мови та її функціонування, включно з фонетикою, граматикою, лексикою, стилістикою та іншими аспектами мови), культурологічну (знання культури країни, мова якої вивчається, включно з її історією, традиціями, звичаями, цінностями та іншими аспектами), соціологічну (знання про суспільство, в якому функціонує мова, включно з його соціальними інститутами правилами та нормами) та психологічну (знання про психологічні аспекти спілкування та міжкультурної взаємодії) компетентності. Міждисциплінарний характер лінгвосоціокультурної компетентності вимагає глибокого розуміння та взаємодії різних наукових дисциплін для її повноцінного формування.

Отже, виходячи із вищевикладеного, можемо визначати лінгвосоціокультурну компетентність як сукупність лінгвістичної, культурологічної, соціологічної компетентностей, кожна з яких є поєднанням знань, умінь і навичок, які дозволяють ефективно взаємодіяти та спілкуватися в міжкультурному середовищі, зберігаючи розуміння й повагу до різноманітних культурних контекстів. Ця компетентність передбачає знання мовних норм і правил, а також розуміння культурних і соціальних особливостей країни, мова якої вивчається.

Усі компоненти лінгвосоціокультурної компетентності є взаємопов'язаними та взаємообумовленими. Вони дозволяють використовувати мову в контексті певної культури, застосовуючи при цьому країнознавчі та фонові знання про національні традиції, норми і цінності національної культури, а також ефективно спілкуватися з представниками різних культур.

Науково-педагогічні дослідження за останні десятиліття чітко встановили, що саме практичне навчання є корисним, важливим і необхідним досвідом для всіх, хто навчається, а оскільки лінгвосоціокультурна компетентність формується у тісному взаємозв'язку з соціальним середовищем під впливом національної культури [11, с. 5], найбільш об'єктивним способом розв'язання проблеми формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів, на нашу думку, є використання активних методів навчання й моделювання ситуацій реального міжкультурного спілкування.

Активне навчання є одним із найпотужніших напрямків сучасних педагогічних досліджень. Вслід за О. Григорович і Н. Олійник, розуміємо активні методи навчання як методи, які спонукають студентів до активної розумової і практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом [4, с. 47]. Особливістю активних методів навчання є те, що вони базуються на стимулі до практичної та розумової діяльності. Застосування активних методів є результатом нових викликів, що постали перед системою освіти. Тепер завдання не обмежується лише наданням знань освітнім суб'єктам, але й передбачає формування та розвиток їхніх пізнавальних інтересів, творчого мислення, а також розвиток умінь і навичок для самостійної розумової праці.

Система активних методів навчання містить широкий спектр педагогічних прийомів і форм проведення занять. У процесі навчання викладач може обирати як окремих активний метод, так і застосовувати комбінацію декількох методів. Однак успішне впровадження цих методів залежить від системності та гармонійного взаємозв'язку обраних методів і поставлених завдань.

Отже, ефективність процесу формування лінгвосоціокультурної компетентності може бути забезпечена шляхом застосування активних методів навчання й максимального залучення студентів до навчальної діяльності, яка створює умови для професійно орієнтованого та міжкультурного спілкування. На думку Н. Складенко на заняттях з іноземної мови педагогам слід надавати перевагу роботі в малих групах, дискусії, мозковій атаці, кейс-методу, інсценізації, симуляції, презентації, рольовим і діловим іграм, проєктним технологіям [14, с. 5].

Розглянемо деякі з активних методів, які ми обрали для розробки методики формування лінгвосоціокультурної компетентності.

Тематична дискусія є формою полілогічного мовлення, під час якого учасники обговорюють певне питання, здійснюючи творчий обмін думками. Обговорення спрямоване на всебічне порівняння, аналіз та пошук оптимального вирішення проблеми. Зміст дискусії полягає в тому, що учасники висувають різні точки зору щодо

певного питання, а мовленнєвий стимул тих, хто висловлюється, визначається бажанням аргументувати та переконати опонента. Ми поділяємо точку зору І. Лук'янченко, що саме організована на занятті дискусія відтворює умови реальної мовленнєвої комунікації [12, с. 163]. Методика таких дискусій спрямована на розвиток лінгвосоціокультурної компетентності студентів. Учасники дискусії вивчають і використовують мовні конструкції, що відображають різні точки зору та культурні особливості. Цей метод стимулює активне спілкування, аналіз соціокультурних контекстів, сприйняття та розуміння різноманітності мовленнєвих підходів. Учасники таких дискусій формують свою лінгвосоціокультурну компетентність через активну участь у обговоренні та аргументацію своїх позицій відносно різних аспектів мовленнєвого та культурного взаєморозуміння. У навчальному процесі поширені такі дискусійні форми, як мозковий штурм, «круглий стіл», акваріум, засідання експертної групи, форум, симпозіум тощо.

Аналіз досліджень науковців доводить, що іншим ефективним прийомом формування лінгвосоціокультурної компетентності є рольова гра [1, с. 100]. Цей метод передбачає втілення студентами різних ролей в імітованій ситуації, що сприяє глибокому вивченню мови й одночасному розумінню культурних контекстів. Учасники рольових ігор навчаються висловлювати свої думки та взаємодіяти відповідно до мовних та культурних норм. Цей підхід сприяє розвитку комунікативних навичок, розширенню словникового запасу та поглибленню розуміння соціокультурного контексту, що є ключовими компонентами лінгвосоціокультурної компетентності.

Метод «Jigsaw» або груповий пазл, на нашу думку, являє собою інноваційний підхід до формування лінгвосоціокультурної компетентності в процесі вивчення іноземних мов. Використання зазначеного методу передбачає розподіл групи студентів на підгрупи, дослідження кожною підгрупою конкретного аспекту іноземної мови чи культури й подальший обмін інформацією між представниками різних підгруп. Зазначений метод дозволяє не лише розвивати лінгвістичні навички, але й набути глибше розуміння соціокультурного контексту мови через колективну взаємодію. Використання методу «Jigsaw» стимулює комунікацію, сприяє взаєморозумінню, яке сприяє розвитку міжкультурного взаємозв'язку та формує комплексну лінгвосоціокультурну компетентність.

Метод Placemat є методом активного навчання, який дозволяє студентам ознайомитися з соціокультурними особливостями країни, мова якої вивчається. Метод заснований на використанні великого аркуша паперу, розділеного на сектори. У кожному секторі студенти

записують інформацію стосовно певної соціолінгвістичної, соціокультурної чи соціальної теми, потім обмінюються інформацією та обговорюють її в групах. Метод Placemat є ефективним способом формування лінгвосоціокультурної компетентності, оскільки він дозволяє студентам ознайомитися з соціокультурними особливостями країни, мова якої вивчається, зібрати інформацію про різні соціокультурні аспекти, що дозволяє краще зрозуміти особливості іншомовної культури, розвивати навички аналізу та розуміння культурних відмінностей, сформувати навички критичного мислення й толерантного ставлення до іншомовної культури.

Висновки з дослідження. Підсумовуючи, можемо констатувати, що використання активних методів навчання є ключовим елементом у формуванні лінгвосоціокультурної компетентності під час вивчення іноземної мови. Дослідження виявило, що інтеграція цих методів у навчальний процес сприяє не лише розвитку мовленнєвих навичок, а й формуванню розуміння соціокультурного контексту, необхідного для успішної міжкультурної комунікації у сучасному глобалізованому світі. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в укладанні комплексу вправ для формування лінгвосоціокультурної компетентності студентів на основі активних методів навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., та ін. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Божко Н. В. Теоретичні засади розвитку лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019 № 71. С. 16–21.
3. Бронетко І. А. Формування англомовної лінгвосоціокультурної компетентності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: педагогіка. 2015. № 3. С. 66–72.
4. Григорович О., Олійник Н. Впровадження активних методик викладання в освітній процес. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць*. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудима, О.В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Випуск 3. С. 47–50.
5. Державний стандарт освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
6. Дука М. В. Поняття «лінгвосоціокультурна компетентність» та аналіз методів її формування в педагогічній теорії і практиці. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка. 2015. № 7 (51). С. 39–48.

7. Зарічанська Н. В., Поп О. Ю. Деякі аспекти формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх військових перекладачів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2023. № 74. С. 47–52.
8. Кардашова Н. В. Роль лінгвосоціокультурної компетентності у фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови. *Молодий вчений*, 2017. № 5, С. 365–368.
9. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника: автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Київ, 2001. 37 с.
10. Краснополіна М. Й. Особливості формування лінгвосоціокультурної компетенції учнів при вивченні другої іноземної мови. URL: <https://vseosvita.ua/library/osoblivosti-formuvanna-lingvosociokulturnoi-kompetencii-ucniv-privivscenni-drugoi-inozemnoi-movi-1755.html> [Дата звернення: 20.02.2024].
11. Краснопольський В. Е., Тишакова Л. Т. Формування лінгвосоціокультурної компетенції під час вивчення іноземної мови з використанням веб-технологій. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород, 2020. № 13. том 2. С. 100–104.
12. Лук'яненко І.О. Використання інтерактивних технологій навчання у формуванні мовленнєвої компетенції в говорінні студентів факультетів іноземних мов. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2011. Вип. 58. С. 161–166.
13. Ніколаєв О. М. Компетентність та компетенція у сучасній педагогіці як педагогічні категорії. *Проблеми сучасної психології : зб. наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. Кам'янець-Подільський, 2012. Вип. 15. С. 410–419.
14. Скляренко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок та вмій. *Іноземні мови*. 2015. № 3. С. 3–7.
15. Barnett R. *The Limits of Competence. Knowledge, Higher Education and Society*. Buckingham: Open University Press. 1994.
16. Council of Europe. *The concept of intercultural dialogue*. URL: https://www.coe.int/t/dg4/intercultural/concept_EN.asp
17. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01))
18. Hymes D. *On Communicative Competence*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. 174 p.
19. The International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI) URL: <https://ibstpi.org/>
20. Kirschner P., Vilsteren P.V., Hummel H., Wigman M. The Design of a Study Environment for Acquiring Academic and Professional Competence. *Studies in Higher Education*, 1997. 22, 2, p. 151–171.

Lesya Rohach,
*PhD in Philology,
Associate Professor at the English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0001-7709-017X>
Uzhhorod, Ukraine*

Natalia Petiy,
*Senior Teacher at the English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0002-3999-0932>
Uzhhorod, Ukraine*

Oksana Shovak,
*PhD in Philology,
Associate Professor at the English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0001-6016-7599>
Uzhhorod, Ukraine*

Natalia Shtefaniuk,
*Senior Teacher at the English Philology Department,
Uzhhorod National University
<https://orcid.org/0000-0003-1563-3532>
Uzhhorod, Ukraine*

Multicultural education: facets, challenges, and solutions

Полікультурна освіта: аспекти, виклики та шляхи вирішення

***Анотація.** Мета цієї статті – з'ясувати природу полікультурної освіти, дослідити її основні аспекти, роль підготовленості вчителів, а також проблеми та шляхи їхнього вирішення у викладанні в полікультурному середовищі.*

Полікультурна освіта включає п'ять взаємопов'язаних аспектів: інтеграцію змістовного наповнення, процес формування знань, подолання упереджень, педагогіку рівності, а також шкільну культуру та соціальну структуру, що розширює права і можливості. Підкреслюючи взаємозв'язок цих аспектів, автори цієї статті детально розглядають підготовку вчителів до роботи з різноманітними аудиторіями, а також проблеми та шляхи їхнього вирішення в полікультурному середовищі.

Підготовка вчителів до викладання в розмаїтих класах є одним із найважливіших пріоритетів. Вчителі мають опанувати широкую базу знань і розвинути ґрунтовні навички, щоб врахувати істотне розмаїття відмінностей в учнівському середовищі, яке включає мову, культуру, стилі навчання, здібності та інтелект. Програми підготовки вчителів відіграють важливу роль у формуванні послідовної, емпіричної парадигми, яка одночасно вдосконалює теоретичні принципи й практичні навички.

Робота в полікультурних класах пов'язана з численними викликами, серед яких подолання упереджень, виховання взаємної поваги та забезпечення рівних можливостей для навчання незалежно від походження учнів. Втім, ці перешкоди можна подолати завдяки добре підготовленим педагогам, які сприймають розмаїття як надбання, що збагачує, і активно сприяють інклюзивності. Ключ до успіху полягає у визнанні цінних перспектив, які привносять культурно різноманітні учні, та використанні широких можливостей, які надає культурне розмаїття.

Автори статті доходять висновку, що, оскільки світ продовжує свій шлях глобалізації, полікультурна освіта залишається наріжним каменем для розвитку інклюзивного, справедливого навчального середовища, яке сприяє розмаїттю культур. Послідовна діяльність у цьому напрямку має вирішальне значення для гармонізації полікультурних концепцій. Такі зусилля мають подолати наявні прогалини та сприяти створенню атмосфери, в якій учні з усіх верств суспільства отримують підтримку, натхнення та можливість реалізувати свій навчальний потенціал.

Ключові слова: полікультурна освіта, підготовка вчителів, розмаїття у класі, інклюзивність, педагогіка рівності.

Summary. *The aim of this article is to elucidate the nature of multicultural education, examining its essential facets, the role of teacher preparedness, and the challenges and solutions in teaching multicultural classrooms.*

Multicultural education involves five interrelated dimensions: content integration, the knowledge construction process, prejudice reduction, equity pedagogy, and an empowering school culture and social structure. Emphasizing their interconnectedness, the authors of this article specifically explore preparing teachers for diverse classroom as well as challenges and solutions in multicultural classrooms.

Preparing teachers to instruct diverse classrooms is a critical priority. Teachers must acquire an expansive knowledge base and profound skillset to cater to the substantial diversity in students' backgrounds, which include languages, cultures, learning styles, abilities, and intellects. Teacher education programs play an essential role in cultivating a sequential, experiential paradigm that refines theoretical principles and practical proficiencies concurrently.

Managing multicultural classrooms presents multifaceted challenges, including combating misconceptions, fostering mutual respect, and ensuring equal learning opportunities going beyond all backgrounds. However, these obstacles can be surmounted through well-trained educators who accept diversity as an enriching asset and actively promote inclusivity. The key lies in recognizing the valuable perspectives culturally diverse students bring and using the abundant opportunities presented by cultural diversity.

The authors of the article come to the conclusion that as the world continues its globalized trajectory, multicultural education remains a cornerstone for developing inclusive, equitable learning environments that promote the diversity of cultures. Sustained commitment is crucial to harmonizing multicultural ideologies with tangible practices. Such efforts must bridge existing gaps and foster an atmosphere where learners from all walks of life feel empowered, uplifted, and equipped to use their learning potential.

Key words: *multicultural education, teacher preparedness, classroom diversity, inclusivity, equity pedagogy.*

Introduction. The term “multicultural education” gained widespread recognition only in the final quarter of the twentieth century. Given the swiftly evolving global landscape, particularly influenced by migration trends, this concept has become integral to both educational systems and pedagogical inquiries. The increasing awareness among individuals about the imperative to enhance understanding of diverse cultures and foster education in this domain contributes significantly to the continued relevance of multicultural education.

Various Ukrainian and foreign scholars, including L. Honcharenko (2004), N. Yaksa (2008), I. Sokolova and O. Ivashko (2009), M. Havran and N. Zhorniak (2014), K. Krutyi and L. Zdanevych (2018), O. Ozturgut (2011), M. Sengul (2015), F. Smits and P. Janssenswillen (2019), etc. highlight the significance of multiculturalism in diverse language and teaching settings. They emphasize the importance of fostering multicultural preparation for future success and reaping the benefits of thoughtful engagement with multiculturalism, particularly within classrooms.

N. Yaksa asserts that the most comprehensive definition of multicultural education involves viewing it as a transformative process that permeates and influences every aspect of activities of an educational system. This includes policies, staffing, curriculum, pedagogy, assessment, funding, student involvement, parent involvement, as well as community involvement [6, p. 197]. It becomes crucial to advance multicultural education, grounded in societal principles of educational equity, social justice, and a commitment to facilitating educational knowledge. This approach enables all students to realize their full potential, fostering a socially conscious and vibrant community within and beyond national boundaries [3].

I. Sokolova and O. Ivashko emphasize the necessity for teachers to acquire multicultural competence, which is cultivated through both initial professional training in higher education institutions and ongoing professional development [4, p. 118]. Multicultural competence encompasses a range of skills and competencies developed by educators, crucial for facilitating the socialization of individuals, shaping their worldview and professional

perspectives, fostering pedagogical creativity and skills, and ultimately influencing the effectiveness of their teaching practice. This competence also plays a pivotal role in enabling teachers to achieve personal fulfillment, continual self-development, and lifelong improvement [2].

T. Smyrnova, M. Fabian, L. Prokopenko and other scholars highlight the significance of intercultural communication in contemporary society and point to the relevance of reflective practices and theoretical understanding in enhancing communication across diverse cultural groups [10]. These themes align closely with the goals and principles of multicultural education, emphasizing the importance of promoting cultural competence, empathy, and inclusivity in educational settings.

According to P. Adler, societies inevitably experience some form of cultural influence from their own systems. Those who embrace multiculturalism can internally acknowledge a primary development of their own identity, which is rooted in social context, universality, and diverse cultural practices. Such individuals are intellectually and emotionally committed to the fundamental unity of all people. Furthermore, a multicultural person possesses the capability to recognize, appreciate, and address the cultural differences among various societal groups [7].

O. Ozturgut identifies multicultural goals related to understanding differences in educational forms, including learning teaching ideologies, social practices in language teaching methods, and resulting classroom interactions [14, p. 2]. In line with this, F. Smits and P. Janssenswillen advocate for developing the curriculum by combining “Teaching with Multicultural Competence” and “Teaching in Sociopolitical Context” [17, p. 3], focusing on interculturality and the diversity of multi-perspectivity in educational practices.

G. Gay emphasizes the key to successful teaching and learning environments as “using the cultural characteristics, experiences, and perspectives of ethnically diverse students as conduits for teaching them more effectively” [11, p. 106]. Even in contexts where multiculturalism may not be explicitly acknowledged, English as a Foreign Language (EFL) learners still exhibit differences in religions, languages, family backgrounds, races, and genders.

To ensure education without differentiation, language instructors should possess multicultural competence and awareness, fostering respect for diverse cultures and creating an inclusive environment for mutual understanding of multiculturalism [15]. According to M. Sengul, despite varying global perspectives on multiculturalism and multicultural education, classrooms free from discrimination can cultivate a sense of belonging. Introducing multiculturalism into classrooms worldwide through the internet and learner interactions can enhance the values of language learning and teaching practices [15].

Methodology. The research methodology for this study encompasses theoretical analysis, synthesis of literature, and evaluation. It involves a comprehensive examination of fundamental aspects of multicultural education, teacher readiness, and challenges in multicultural classrooms.

Results and Discussion. *Essential Facets of Multicultural Education.* Multicultural education encompasses five essential facets as identified by J. Banks and C. Banks [8]: content integration, the knowledge construction process, prejudice reduction, equity pedagogy, and an empowering school culture and social structure (see Figure 1).

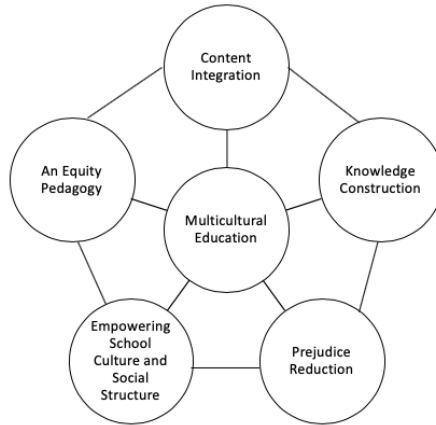

Fig. 1. Five dimensions of multicultural education (Banks J., Banks C. (eds.), 2004 [8])

Content integration involves the incorporation of examples and materials from diverse cultures to illustrate key concepts within subject areas. The *knowledge construction* process outlines how teachers guide students in understanding biases within disciplines and how knowledge is constructed. Students also learn to build knowledge themselves through this dimension. *Prejudice reduction* involves lessons and activities to foster positive attitudes towards different racial, ethnic, and cultural groups. Research highlights the prevalence of negative attitudes and misconceptions among children, emphasizing the need for inclusive teaching materials and positive images of ethnic groups. *Equity pedagogy* refers to teachers modifying their approaches to enhance academic achievement among diverse racial, cultural, and social-class groups. Cooperative teaching activities have been shown to positively impact the academic achievement and racial attitudes of students, necessitating equal status

in interactions and cross-racial collaboration. *Empowering school culture and social structure* occur when schools transform their culture and organization to ensure equality for students from diverse backgrounds. This facet requires comprehensive reform, encompassing attitudes, curriculum, assessment procedures, and teaching strategies [8, p. 3–49]. Effective implementation of multicultural education demands attention to all five dimensions, including the use of diverse content, understanding knowledge construction, fostering positive intergroup attitudes, and modifying teaching strategies for equal educational opportunities. The transformation should extend to the entire school environment, ensuring equal status for students from diverse ethnic and cultural backgrounds.

Preparing Teachers for Diverse Classroom. Multicultural education demands a significant expansion of knowledge and a profound shift in skills for educators. To effectively teach all students, teachers must be equipped to deal with the substantial diversity in students' backgrounds. These include a wide array of languages, cultures, individual traits, learning styles, abilities, and intellects, necessitating a varied set of teaching approaches. Successful multicultural teaching involves the intricate task of understanding students' knowledge, thought processes, learning methods, and tailoring educational opportunities to their individual needs.

Educators must possess expertise in managing multicultural classrooms to adequately prepare future teachers for the challenges associated with inclusive education. Teachers require practical knowledge, professional insights, and confidence in their teaching practices. Teacher education should be crafted through a sequential process based on actual classroom experiences, guiding teachers' behavior in the educational setting. Both theoretical principles and teacher proficiency are essential in refining educators' knowledge base.

As the number of students from culturally and linguistically diverse backgrounds rises rapidly, the need to equip future teachers to effectively educate this diverse student population has gained widespread recognition. Educational institutions, teacher preparation programs, schools, and communities have long emphasized the importance of cultural proficiency and pluralism that appreciates, accommodates, and respects diversity [16].

Three key background factors influencing preservice teachers' attitudes and behavior towards culturally diverse students are their race, gender, and social class membership, along with prior experiences and support for individualistic ideologies. Addressing the challenge posed by preservice teachers' racial and social class membership is vital in preparing them to effectively work with students from diverse backgrounds.

Teachers need preparation to work effectively with culturally diverse students, as their own experiences with diversity influence their approach

to multicultural education [9, p. 31]. Many teachers lack accurate knowledge about the communities and families from which their students come. Additionally, members of dominant cultural groups often perceive societal structures from a culturally privileged perspective. To transform teachers' beliefs, it is crucial to understand how background experiences and current beliefs influence the introduction of multicultural education.

Challenges and Solutions in Multicultural Classrooms. Managing a multicultural classroom poses significant challenges that educators must address to foster a positive and inclusive learning environment. According to C. Weinstein, M. Tomlinson-Clarke, and S. Curran, understanding students' cultures and communities is crucial for establishing caring relationships, discouraging the devaluation of diverse cultural practices [18, p. 270]. The multicultural classroom introduces challenges for both students and novice teachers, potentially leading to misunderstandings between individuals with diverse ethnic and socio-cultural backgrounds [13].

The challenge lies in recognizing that culturally diverse students bring valuable perspectives, fostering lively discussions and emphasizing the need for mutual respect. Teachers need to actively promote respect for diversity and capitalize on the abundant opportunities it presents. J. Banks and C. Banks emphasize the key element of providing equal learning opportunities for all students to address challenges in managing multicultural education, including combating racism and promoting diversity acceptance [8].

In today's globalized society, teachers face new challenges, necessitating a shift from outdated teaching approaches to focus on students' needs. Multiculturalism advocates for embracing and including distinct cultural groups with equal social status, requiring school management and teachers to adapt their styles to accommodate diverse classrooms [5, p. 39].

The challenge in managing multicultural education lies in the gap between principles and practices. Initiatives, such as education associations promoting multiculturalism and accreditation standards, aim to bridge this gap. However, the efforts for multicultural education often fall short of the intended impact [12, p. 36].

Creating an ideal, welcoming classroom for diverse students is challenging but manageable with well-trained teachers. The need for inclusive and multicultural classrooms is essential to accommodate both mainstream and historically underserved students. Efforts and dedication are required to cultivate a positive atmosphere in such classrooms.

Conclusion. In conclusion, the significance of multicultural education has become increasingly apparent in educational systems and pedagogical discussions. Influenced by migration patterns and a growing cultural

consciousness, there is a pressing need to cultivate understanding and appreciation of diverse cultures through education.

Throughout this article, we have explored two fundamental pillars of multicultural education: integrating diverse content and constructing knowledge in culturally sensitive ways. Both demand deliberate attention and effort to truly make a difference.

It is essential to adequately prepare educators for the complexities of diverse classrooms. Teacher training programs serve as the cornerstone, providing teachers with the tools, skills and knowledge to address the diverse backgrounds, learning styles, and needs of their students.

Undoubtedly, managing multicultural classrooms presents its share of challenges, from dispelling stereotypes to ensuring fairness for all. Yet, with compassionate and well-prepared educators at the helm, these hurdles can be overcome, fostering an atmosphere of inclusivity and belonging.

As our global society continues to evolve, multicultural education remains vital for fostering equitable and inclusive learning environments. Continuous commitment and collaboration among educational institutions, policymakers, and stakeholders are necessary to bridge the gap between theory and practice, thereby creating a supportive learning environment that uplifts students from all backgrounds.

BIBLIOGRAPHY

1. Гавран М., Жорняк Н. (2014). Полікультурний аспект професійної підготовки вищих навчальних закладів Канади та Польщі. *Порівняльно-педагогічні студії*, 4(22), С. 85–90.
2. Гончаренко Л. А. (2009). Полікультурна освіченість педагога: теорія і практика: монографія. Херсон: РІПО. 136 с.
3. Крутій К. Л., Зданевич Л. В. (2018). Механізм практичної реалізації створення полікультурного мовленнєвого середовища в закладі дошкільної освіти. *Інноватика у вихованні*, 7, С. 41–51.
4. Соколова І. В., Івашко О.А. (2009). Формування полікультурної компетентності у майбутніх учителів-філологів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ: БДПУ, 1. С. 117–123.
5. Чобітько М. (2011). Компоненти полікультурної освіти у професійній підготовці майбутніх педагогів. *Проблеми полікультурності у неперервній професійній освіті: наук. видання / За ред. чл.-кор. НАПН України К. В. Балабанова, С. О. Сисоєвої, проф. І. В. Соколової. МОНМС. Маріупольський держ. ун-т. Маріуполь: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення)*, С. 38–42.
6. Якса Н. В. (2008). Професійна підготовка майбутніх учителів: теорія і практика міжкультурної взаємодії в умовах Кримського регіону: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 568 с.
7. Adler P. (2002). Beyond Cultural Identity: Reflections on Multiculturalism. *Mediate.com*. URL: <https://mediate.com/beyond-cultural-identity-reflections-on-multiculturalism/>

8. Banks, J. and Banks, C., (eds.) (2004). *Multicultural education: Issues and perspectives* (5th Ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
9. Engin, G., & Genç, S. Z. (2015). Attitudes teacher candidates towards multicultural education (Canakkale Onsekiz Mart University Example). *Route Educational and Social Science Journal*, 2(2), 30–39.
10. Smyrnova, T., Fabian, M., Prokopenko, L., Samokhvalova, I., & Lytvyn, O. (2022). The formation of theoretical thinking as a phenomenon of increasing the efficiency of the intercultural component in the context of the modern information society. *Revista Eduweb*, 16(4), 117–130.
11. Gay G. (2002). Preparing for Culturally Responsive Teaching. *Journal of Teacher Education*, 53(2), 106–116.
12. Guang-Lea L. (2002). Realities and challenges facing multicultural education. *Multicultural Education Publication*, 9(4), 36–37.
13. Ladson-Billings, G. (1999). Preparing teachers for diverse student populations: A Critical Race Theory perspective, 24.
14. Ozturgut O. (2011). Understanding Multicultural Education. *Current Issues in Education*. 14. 1–11.
15. Sengul M. (2015). Multicultural Competence of Instructors in Turkish Language Teaching Centers. *The Anthropologist*, 21 (1–2), 341–349.
16. Sleeter, C. E. & Grant, C. A. (2006). *Making choices for multicultural education: Five approaches to race, class and gender* (5th ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
17. Smits F. H. T. & Janssenswillen P. (2019). Multicultural teacher education: a cross-case exploration of pre-service language teachers' approach to ethnic diversity. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 33 (4), 421–445.
18. Weinstein, C. S., Curran, M., & Tomlinson-Clarke, S. (2003). Culturally responsive classroom management: Awareness into action. *Theory Into Practice*, 42(4), 269–276.

Iryna Suima,

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language
for Non-Philological Specialities,
Oles Honchar Dnipro National University
<https://orcid.org/0000-0002-2209-8614>
Dnipro, Ukraine*

Olha Novikova,

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language
for Non-Philological Specialities,
Oles Honchar Dnipro National University
<https://orcid.org/0000-0001-9119-5154>
Dnipro, Ukraine*

The use of the Internet resources in teaching listening skills of students IT specialties

Використання Інтернет-ресурсів у навчанні студентів ІТ-спеціальностей навичкам аудіювання

Summary. *In recent years, the issue of using new information technologies at universities has been increasingly raised. These are not only new technical means, but also new forms and methods of teaching, a new approach to the learning process. The main goal of teaching foreign languages is the formation and development of the communicative culture of IT students, training in practical mastery of a foreign language.*

These factors indicate the need to actively use the Internet resources in the field of education. The introduction of information technology into the educational process is occupying an increasingly important place in the teaching of not only natural and mathematical disciplines, but also the humanities.

The teacher's task is to create conditions for practical language acquisition for each student, to choose teaching methods that would allow each student to show their activity and creativity.

Nowadays, among the Internet resources you can find any theoretical material devoted to the study of the English language, as well as use electronic versions of printed publications, online dictionaries and electronic translators, listen to audio materials and watch videos in unlimited quantities on various sites. Such availability of material, as well as a rich assortment, help make the process of learning English the most interesting and exciting.

The creation of an artificial foreign language environment in the process of teaching foreign languages is one of the important problematic issues of modern methodology. It is primarily associated with the implementation of mass training in one of the main types of speech activity – listening. The term “listening” means understanding foreign language speech. Underestimation of listening skills can have an extremely negative impact on the language preparation of IT students. The study of this type of speech activity in the methodology is not deep enough, and the term “listening” is used in the methodological literature relatively recently.

In general, listening as an action that is part of oral communicative activity is used in any oral communication subordinated to social or personal needs. Without mastering this type of activity, it is impossible to learn a language and use foreign speech at the level that is necessary at the present stage of development of society.

Key words: Internet, listening, English, education, foreign language environment.

Анотація. В останні роки все частіше порушують питання використання нових інформаційних технологій у ЗВО. Це не тільки нові технічні засоби, а й нові форми і методи навчання, новий підхід до процесу викладання. Основною метою навчання іноземних мов є формування та розвиток комунікативної культури студентів ІТ спеціальностей, навчання практичному володінню іноземною мовою.

Ці фактори свідчать про необхідність активного використання Інтернет-ресурсів у сфері освіти. Впровадження інформаційних технологій у навчальний процес посідає все більш важливе місце у викладанні не лише природничо-математичних, а й гуманітарних дисциплін.

Завдання вчителя – створити умови для практичного опанування мови кожним студентом, підібрати такі методи навчання, які б дали змогу кожному здобувачу освіти проявити свою активність і творчість.

Сьогодні серед інтернет-ресурсів можна знайти будь-який теоретичний матеріал, присвячений вивченню англійської мови, а також скористатися електронними версіями друкованих видань, онлайн-словниками та електронними перекладачами, прослухати аудіо матеріали та переглянути відео в необмеженій кількості на різноманітних сайтах. Така доступність матеріалу, а також багатий асортимент допомагають зробити процес вивчення англійської мови максимально цікавим і захоплюючим.

Створення штучного ініомовного середовища в процесі навчання іноземних мов є одним із важливих проблемних питань сучасної методики. Це пов'язано насамперед із здійсненням масового навчання одному з основних видів мовленнєвої діяльності – аудіюванню. Термін «аудіювання» означає розуміння ініомовного мовлення. Недооцінка навичок аудіювання може мати вкрай негативний вплив на мовну підготовку студентів ІТ спеціальностей. Вивчення цього виду мовленнєвої діяльності в методичці недостатньо глибоке, а термін «аудіювання» вживається в методичній літературі порівняно недавно.

Загалом аудіювання як дія, що є частиною усної комунікативної діяльності, використовується в будь-якій усній комунікації, підпорядкованій суспільним чи особистим потребам. Без оволодіння цим видом діяльності неможливо вивчити мову та користуватися іноземною мовою на тому рівні, яка необхідний на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ключові слова: Інтернет, аудіювання, англійська мова, освіта, ініомовне середовище.

Introduction. One of the most revolutionary achievements in recent decades, which significantly influenced the educational process throughout the world, was the creation of a worldwide computer network, called the Internet. The Internet could not help but penetrate into education, because today it is everywhere. There is hardly a person who has not heard about the World Wide Web at least once in his life. The role of the Internet in the learning process is very significant, as it simplifies access to the necessary information, which means it saves time and increases the efficiency of the learning process. There is an opinion that the Internet prevents students from learning. In fact, this statement is not true, because the Internet interferes when it is used only for entertainment. Using the Internet in the learning process from the right point of view, on the contrary, will increase the effectiveness of the learning process. First of all, the Internet provides access to various types of information, which allows you to increase the quantity and improve the quality of knowledge acquired. Thanks to the Internet, we have the opportunity to receive news information and watch various audio and video resources.

In the modern world, the role of foreign languages is rapidly increasing. Knowledge of a foreign language gives young people the opportunity to join world culture, use in their activities the potential of the vast resources of the global Internet, as well as work with information and communication technologies and multimedia teaching means.

Knowledge of the English language provides important professional, educational and scientific opportunities for IT students, participation in scholarship and grant programs, foreign exchanges and internships.

The issue of integrating the Internet into education and, in particular, its use in teaching foreign languages, is currently quite relevant. This is mainly due to the fact that when using the Internet as a means of teaching a foreign language, many goals and objectives of training and education are realized in the best possible way [5].

When teaching a language, the Internet helps in developing speaking skills and abilities, as well as in teaching vocabulary and grammar, ensuring genuine interest and, therefore, efficiency. Using information resources on the Internet and integrating them into the educational process, you can more effectively solve a number of didactic problems:

- develop reading skills and abilities by directly using online materials of varying degrees of complexity;
- improve listening skills based on authentic audio texts on the Internet, also prepared by the teacher;
- improve writing skills by individually or in writing composing answers to partners, participating in the preparation of abstracts and essays;

– to form a sustainable motivation for students' foreign language activities in the classroom based on the systematic use of "living" materials, discussion of not only questions about book texts, but also current problems of interest to everyone [5].

Methodology/Methods. Ukraine's participation in the Bologna process began with the reform of the high-level information system and the promotion of a competent approach to the initial process. The formation of personal communicative competence in listening is reviewed in the works of S. Dudushkina, L. Ivanova, O. Malushko, L. Shevkoplyas; listening strategy – in practice of N. Agevoi, A. Mikhinoi; test control audio abilities – in the publications of S. Nikolaeva, O. Petrashchuk. Psychological and psycholinguistic implications for the development of audio skills are reviewed in the studies of L. Vigotsky, M. Zhinkin, I. Zimnya, G. Kostiuk, Z. Kochkina, O. Leontyeva, O. Luria. Linguodidactic aspects of listening comprehension illustrated in the words of O. Bigich, I. Bilyanskoi, N. Gez, I. Gudzik, N. Elukhina, S. Nikolaeva, Y. Passova, O. Fedorova, G. Shelekhova [6].

Methods for forming listening competence from various daily sources have been developed: video materials (O. Dvorzhets), television news (R. Vikovich, L. Panova), podcasts (A. Dudoladova, N. Gritsik, N. Kardashova, O. Malushko, T. Shiyan), radio broadcasts of information genres (O. Kolesova), audio books (I. Bilyanska, J. Brown, P. Varley), text-interviews (O. Zakharova), feature films (M. Novikov) [6].

The purpose of the paper is to consider the possibilities of using Internet resources in teaching listening in English.

Results and discussion. Listening is a complex receptive mental-mnemonic activity associated with the perception, understanding and active processing of information contained in oral speech communication. The problem of developing listening skills lies not only in the specificity of this type of speech activity, but also in the fact that even with a very well-organized oral practice lesson in a subgroup of 20 people, each student has the opportunity to speak for only 2 minutes; therefore, he only listens for 38-40 minutes. It is therefore very important that this listening is not just listening, but listening, without which it is impossible to learn to read, write, or speak a foreign language.

Listening is considered not only as a goal, but also as a means of developing communicative competence. Using the information obtained from listening to a text (educational, authentic), the student must solve a certain communicative task: write an essay on a problem, compose a dialogue or monologue on a suggested topic, etc. Therefore, the more effectively he uses his listening skills, the more productively and efficiently he will solve the communicative task. The teacher is obliged to organize the

educational process so that the student understands that the spoken text is a means of overcoming difficulties in solving the task [4].

Listening in the structure of the lesson can occur at the beginning, in the central part, and at the final stage. The place of listening in the structure of the lesson will, first of all, depend on the goal that the teacher has set for himself and the students.

If the goal of the lesson is to develop grammatical skills, authentic speech can be a way to recognize in the text, for example, the use of the verb tense studied in this lesson. With the lexical goal of the lesson, authentic speech helps to master and consolidate new vocabulary on the topic of the lesson. When developing phonetic skills, attention is paid to students' recognition of the intonation pattern of a phrase, to mastering the technique of pronouncing foreign sounds in words, phrases and sentences. This could be a song when introducing new lexical units, or it could be the main stage of the entire listening lesson, where the information contained in the text is key [4].

Let's consider the interaction of the ability to listen to foreign language speech with the ability to speak, read and write in a foreign language.

– *Listening and speaking.*

Listening comprehension is closely related to speaking – expressing thoughts using the language that is being studied. Speaking can be a reaction to someone else's speech. Listening to foreign language speech and speaking are interconnected in the educational process: listening can serve as the basis for speaking, in turn, the quality of understanding of the material listened to is usually controlled by answering questions about the content of what was listened to or by retelling it. Thus, listening prepares speaking, and speaking helps the formation of listening comprehension.

– *Listening and reading.*

There is an interaction between listening and reading. Listening tasks are usually given in printed form, so part of the information necessary for listening, that is, for understanding the text, can be extracted from the printed task.

– *Listening and writing.*

Very often, answers to a listening task must be given in writing. Therefore, these types of activities are also interconnected.

Being closely related to other types of speech activity, listening plays an important role in learning a foreign language and especially in communicative-oriented learning [5].

The main obstacle to listening comprehension is the lack of a language environment, as a result of which the sound form of a word becomes less significant than the graphic form, and this leads to the fact that students often do not recognize even those words that they know well how

to write. Students get used to perceiving information mainly through the visual channel. Understanding speech by ear is also objectively hampered by such features of auditory perception as uniqueness and short duration, which leads to a misunderstanding of individual elements of the message to a violation of the integrity of perception.

At the initial stage of learning to listen, tasks should be feasible, because very often, having heard a recording, and being afraid that they do not understand what they heard, students refuse to complete the task, considering it too difficult for themselves, and stop delving into the meaning of what they hear.

From the above it follows that the role of listening in teaching a foreign language cannot be underestimated. However, like the role of other types of speech activity, it is impossible to separate listening from speaking, writing, or reading. The communicative feature of listening as a type of speech activity has a dominant role at all stages of teaching a foreign language, and the constantly growing requirements for the level of proficiency in foreign languages require the modern teacher to include listening tasks in the educational process [4].

Traditionally, the methodology for working on audio texts has three stages: before listening (pre-text), during listening and after listening (post-text).

1. Pre-text stage: a situation is created that stimulates verbal communication, students make assumptions about the content of the text. At this stage, preparatory and motivational exercises are offered aimed at developing the skills to navigate a communication situation (determining the topic or content of a text by its title, outline, illustrations, etc.).

2. The stage of listening to the text is determined by how many times it is supposed to be listened to. One-time listening brings the listener closer to natural communication, so it requires a high level of language training and students' listening experience. Listening twice presupposes different settings: the first listening is important for establishing a connection between the new and background knowledge, understanding the general situational context: who the interlocutors or characters are, what is the main topic of the text, the place of the conversation, the communicative strategies of the speakers, etc.; After the second listening, exercises are performed to clarify the degree of student understanding of the text.

3. The post-text stage involves the use of information obtained through listening to further develop speaking and writing skills. Listening should always have a specific purpose: to learn something new, to reformulate what was heard, to synthesize new facts, to act in accordance with what was heard, to discuss something, to draw a conclusion, to change a judgment, to classify something. What is heard and understood

must be applied in a communication situation to solve communication problems [5].

The materials presented for work in listening lessons must be authentic first of all. The advantage of authentic texts is that they represent examples of real communication with all its characteristics: interruptions, repetitions, corrections, understatement, excessive emotionality, imagery, etc.

High-quality language training of IT students is impossible without the use of modern educational technologies, which involve the use of information and telecommunication technologies, in particular, work with educational computer programs in foreign languages, use of Internet resources. Thus, the development of technologies and the Internet offer the foreign language teacher an arsenal of technical teaching tools – websites, e-mail, electronic encyclopedias, blogs, wikis, podcasts, webinars and video conferences.

Multimedia is information technology, which is a set of techniques and methods of processing, storing and transmitting audiovisual information. It combines text, graphics, audio and video information, animation in one software product. Multimedia technologies provide students with a choice of methods of independent processing of educational material and its further presentation (presentations, videos, use of Internet resources, preparation of projects, etc.).

A podcast (from the English iPod and broadcast) is a digital audio/video file placed on the Internet in free access for users who have the opportunity to listen to it using a portable MP3 player, personal computer, mobile phone, etc. Podcasting is a method of distributing audio or video information on the Internet. As a rule, podcasts have a certain topic and publication frequency. The didactic potential of the podcast is based on the main technical and didactic characteristics of this technology such as: relevance, authenticity, competence in the field of media, autonomy, multichannel perception, productivity, mobility of technical means, multifunctionality, interactivity [2].

To develop listening skills for IT students, we use Internet resources aimed at improving professional English, in particular:

- Oxford English for Careers (elt.oup.com) – a site with educational materials that includes grammar exercises, professional vocabulary development and listening skills;

- HELLO. English Language Listening Library Online (www.elllo.org) is an audio and video resource that includes more than 2,500 podcasts, interviews, didactic games, grammar and vocabulary lessons collected from different countries around the world. This site provides an opportunity to perceive and understand "living" English with various accents;

– <http://www.bbc.co.uk/worldservice/learningenglish/index.shtml> – an Internet resource for English teachers in the English language. On this site you can find a large number of authentic materials of any level of complexity. Audio and video materials are updated every week, exercises are developed for each text. The site also has educational materials developed by native speakers;

– SpeechYard: English for everyone. Speechyard is a place where you have a great opportunity to learn English in an entertaining way. Watch the video and stop when you see a word you don't understand; learn the intricacies of English thanks to interesting video trainings, do grammar exercises and increase your vocabulary;

– ESL Video provides educational resources for English language learners to improve their listening, speaking, grammar, and vocabulary skills. Quizzes and lessons are created by experienced teachers. They can be used for free in the classroom, laboratory or at home.

Conclusions. Listening is one of the most complex types of mental activity. The formation of listening skills among IT students is achieved during the hour of work with authentic, non-authentic and initial audio texts and various types listening: 1) with the understanding of the basic substitution of audiotext, 2) with the help of searching for necessary information to highlight, 3) with further understanding of substituting audiotext. The use of information and communication, multimedia technologies, Internet resources for developing listening skills among IT students reveals a thorough approach, methods and organizational forms of the initial-educational process, ensuring a high scientific and methodological level of contribution, communicative, individual and competent approach in the modern English language for professional aim.

Taking into account our study, we can conclude that teaching listening using the Internet is one of the most modern methods and allows you to improve your listening comprehension skills of foreign speech based on authentic audio texts, which allows you to boost your vocabulary level. A huge number of different programs aimed at teaching listening skills are freely available on the Internet: radio or television news, numerous audio and video programs, podcasts, etc.

Having studied a lot of literature, we came to the conclusion that teaching a modern foreign language at university is possible only if we use materials taken from the lives of native speakers or compiled taking into account the characteristics of their culture and mentality in accordance with accepted and used speech norms. The use of such authentic and educational-authentic materials, which represent a natural speech created for methodological purposes, will make it possible to more effectively teach all types of speech activity, in particular listening, to simulate immersion in a natural speech environment at foreign language lessons.

BIBLIOGRAPHY

1. Бобак М. І., Кушик М. Л., Прокоп І. А. Аудитивна компетенція як один із видів комунікативної діяльності при вивченні англійської мови. *Медична освіта*. 2011. № 4. С. 84–86.
2. Грицик Н. В. Технологія подкастинг у викладанні іноземної мови (за професійним спрямуванням). *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Педагогічні науки*. № 124. 2015. С. 24–26.
3. Кардашова Н. В. Англomовний подкаст як засіб формування компетентності в аудіюванні студентів мовних спеціальностей. *Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія*. Випуск 24. 2015. С. 176–185.
4. Кострубіна О. В. Аудіотекст та етапи роботи з ним у процесі розвитку аудитивних умінь і навичок студентів // *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти: зб. наук. праць. Вип. 11*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. С. 170–175.
5. Тарнапольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому навчальному закладі освіти: навч. посібник. Київ: Фірма «ІНК ОС», 2006. 248 с.
6. Федорова О. А. Формування аудитивних умінь іноземних слухачів підготовчого відділення у процесі навчання української мови. Дис. на здобуття наук. ст. к. пед. н. за спеціальністю 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Івано-Франківськ, 2016. 260 с.

Tetiana Sukhanova,

*PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Language Department,
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
<https://orcid.org/0000-0002-6569-1346>
Kharkiv, Ukraine*

Olena Lysytska,

*PhD in Philology,
Associate Professor at the Foreign Languages Department,
Yaroslav Mudryi National Law University
<https://orcid.org/0000-0002-5285-6957>
Kharkiv, Ukraine*

The impact of motivating and demotivating factors on students in the process of learning a foreign language

Вплив мотивуючих і демотивуючих факторів на студентів у процесі вивчення іноземної мови

Summary. *Motivation as a factor that encourages individuals to pursue and achieve goals plays a key role in a person's life. This article is dedicated to various aspects of motivation in the context of foreign language learning by students at various stages of the educational process. The study aims to examine the concepts, principles and factors influencing students' motivation and demotivation in the process of learning a foreign language, as well as providing practical advice for optimizing the learning process. The article highlights the theory of behavioral learning (principles of reward and reinforcement), Abraham Maslow's hierarchy of needs theory (motivation to act primarily driven by needs that need to be satisfied), attribution theory (receiving feedback regarding success), and expectancy theory (motivation dependence on success). The authors analyze the peculiarities of learning a foreign language in adulthood. The study focuses on the difficulties that arise during the learning process and ways to overcome them. Cognitive difficulties related to the functioning of the human brain and certain cognitive processes, psychological challenges, language difficulties directly related to the structure of the foreign language, as well as objective challenges, are discussed in the research. As a result of the research, key aspects of successful foreign language acquisition have been identified, including motivation, realism, systematic approach, consistency, and self-discipline. The article emphasizes that motivation can be reinforced by various factors such as personal goals, professional prospects, interest in culture, and social connections. The authors also highlight factors contributing to demotivation, such as lack of visible*

progress, fear of mistakes, and time constraints. Understanding these aspects allows teachers and students to work together effectively to overcome difficulties in learning and studying a foreign language.

Key words: *educational process, motivation, demotivation, foreign language learning, psychological challenges, cognitive challenges, language difficulties, objective challenges.*

Анотація. *Мотивація, як фактор, що спонукає до дії та досягнення цілей, відіграє ключову роль у житті людини. Дану статтю присвячено різноманітним аспектам мотивації у контексті вивчення іноземної мови студентами на різних етапах освітнього процесу. Дослідження спрямоване на розгляд концепцій, принципів та факторів, що впливають на мотивацію та демотивацію студентів у процесі вивчення нерідної мови, а також на надання практичних порад для оптимізації навчального процесу. У статті приділено увагу теорії поведінкового навчання (принципам винагороди й підкріплення), теорії ієрархії потреб Абрагама Маслоу (спонукання діяти, головним чином, потребами, які треба задовольнити), теорії атрибуції (отримання зворотного зв'язку щодо успішності) та теорії очікувань (залежність мотивації від успіху). Автори аналізують особливості вивчення іноземної мови у дорослому віці. У дослідженні звертається увага на труднощі, які виникають упродовж навчального процесу, і шляхи їхнього подолання. Розглядаються когнітивні складнощі, пов'язані з роботою людського мозку та деякими розумовими процесами; психологічні складнощі; мовні складнощі, пов'язані безпосередньо зі структурою іноземної мови; а також об'єктивні складнощі. В результаті дослідження виявлено ключові аспекти успішного освоєння іноземної мови, включаючи мотивацію, реалістичність, систематичність, послідовність та самодисципліну. Стаття наголошує, що мотивація може бути підкріплена різними факторами, такими як особисті цілі, професійні перспективи, інтерес до культури та соціальні зв'язки. Автори також виділяють фактори, що сприяють демотивації, такі як відсутність видимого прогресу, страх перед помилками та нестача часу. Розуміння цих аспектів дозволяє викладачам та студентам спільно працювати для ефективного подолання труднощів у навчанні та вивченні іноземної мови.*

Ключові слова: *навчальний процес, мотивація, демотивація, вивчення іноземної мови, психологічні складнощі, когнітивні складнощі, мовні складнощі, об'єктивні складнощі.*

Introduction. One of the factors that prompts any person to do something, to achieve a set goal, is motivation. The term "motivation" is related to the psychological field and has long been widely studied by both foreign and domestic scholars. Motivation is needed by a person to inspire him, to act persistently and achieve goals. It provides energy and direction to achieve success in life and work.

This article is devoted to the study of the processes of motivation and demotivation of students during the study of a foreign language at various stages of the educational process. The purpose of the article is to explore

the concepts, principles, methods, and factors related to the motivation and demotivation of students during the study of a non-native language, affecting the success of language mastery. The main task of the article is to provide a series of practical tips for teachers on optimizing the learning process, taking into account motivating and demotivating factors.

Methodology and Research Methods. The research in this work was conducted in the following directions: studying scientific works and summarizing the ideas of researchers who directly investigated the issue of motivation in the learning process, and developing practical approaches to teaching foreign language to students. In this research, the method of critical analysis of scientific and methodological literature, practical experience, and observation was applied.

Presentation of the main research material. Motivation refers to an internal process that activates, directs, and sustains individuals' behavior over an extended period [1; 2; 4; 7; 8]. Undoubtedly, motivation plays a crucial role in encouraging students towards education and determines their academic achievements. Various theories have been developed by researchers that can help educators better understand student motivation in learning. These include behavioral learning theory, Abraham Maslow's hierarchy of needs theory, attribution theory, and expectancy theory.

Behavioral learning theory is based on the principles of reward and reinforcement. Teaching methods involving reinforcement are employed by many educators to help students stay motivated throughout their learning period. For instance, some encouragement and reinforcement methods widely used in the modern education system include the use of games and quizzes in educational activities. Educational games help activate students' engagement, facilitate the perception of the material, make the learning process more interesting, and can also reduce boredom in the classroom, thereby increasing student motivation and interest [12].

Abraham Maslow's theory is based on the idea that individuals are typically driven to act not only by external factors but primarily by needs that must be satisfied. Maslow identified 5 groups of needs: physiological needs, safety, social needs, esteem, and self-actualization [9, p. 203]. The research based on Maslow's concept [8] has shown that most students understand the importance of education, but for them, learning, especially the study of a foreign language, is seen merely as a tool in their lives, for example, for finding a better job or advancing in their careers. In other words, students are motivated to learn when they have deficit needs. However, it should be noted that powerful tools are needed for sustained learning to consistently ignite a student's motivation to study hard over a long-term period. Taking into account the students' needs and providing a clear presentation and description of specific services provided to them

in the educational process, enable the planning of learning following students' demands, leading to greater efficiency in knowledge acquisition.

The attribution theory emphasizes the importance of students receiving feedback on their performance and how this feedback influences motivation in learning. Expectancy theory states that students will be more motivated when their chances of success are high. If students believe that the probability of their success is zero, then their motivation will also be close to zero. Research results have shown that students are motivated when the probability of success in learning is possible, even if it is challenging to achieve [3; 5; 6; 10; 11; 13].

In this study several aspects related specifically to learning a foreign language will be considered, aiming to help students to make the learning process more successful. It could be recommended that students to start their work with the self-definition of "who they are and why they want to learn a foreign language." Motivations for learning a foreign language can vary widely: passing an exam at a specific level, studying abroad, working in a foreign company, traveling, communicating with new friends, relatives, and partners, the desire to understand TV series, singing songs in a foreign language, and so on. Each student needs to choose his own motivation. The stronger it is, the more chances there are for success. For one person, a strong motivation may be the desire to feel comfortable ("not to be mute") in a foreign language environment, while for another, passing an exam and getting a desired position might be the driving force. To boost motivation at the initial stage, the instructor may advise the student to visualize their desired achievements and a successful future. For instance, a student can imagine himself in the countries he dreams of visiting, in an international company where he wants to work, and so on. The next step a student takes will depend on the choice made because strong motivation needs to become a kind of "long-term" goal that requires developing a specific path or setting "short-term" goals. The instructor can guide the student on how to create a detailed plan: what they should do today, in 3 days, in a week, in 2 weeks, in a month, and so on. For example, learn 5 new expressions every day, master Present Continuous grammar this week, etc. To ensure that the plan does not remain just a plan (as it can quickly become challenging to work diligently, the textbook may be dull, and time may be scarce), it is important to reinforce language learning with positive emotions. To stay motivated, a student can devise a reward system for each achievement. It's worth noting that at this stage visualizing the global goal, a successful but distant future can become a demotivating factor. For example, after working diligently for 2 months a student watches a movie in English and might understand very little. In this case, the instructor should teach the student to focus not on

how far they are from their main goal but on how much they have already accomplished, highlighting things they couldn't do recently but can now.

To avoid losing motivation at any stage of learning a foreign language, it is crucial for students to be realistic and honest with themselves. With the assistance of an instructor, assessments, or self-selected materials, individuals should determine their language proficiency level. Following this, students need to assess their abilities to work at their own pace. A student's intention to master a foreign language too quickly can be a demotivating factor. A lot of courses advertise mastering a language in a very short period (within a month or 10 sessions). A student starts learning a language but realizes it is impossible to achieve fluency within the specified time frame. A deadline runs out, and the desired language proficiency level is not reached. It is important to help students realize early that the promise of rapid foreign language learning is a marketing strategy used by some companies. Students often perceive their inability to master a foreign language in a few months as a reflection of their own abilities. They may believe they have a poor memory or lack the intelligence to understand certain language constructions, and so on. Negative emotions can arise, leading to stress, panic, and a hindrance to the effectiveness of the learning process. Unfortunately, at this stage, some students may even give up on learning a foreign language altogether.

Once a student has identified their long-term and short-term goals, and determined his language proficiency level, he may wonder how much time he will need to learn a foreign language. For example, having an A2 level, a student wants to pass an exam at the B1 level. There are free programs online with the help of which by setting the initial and target levels, one can calculate the number of hours required for self-study. It is important to draw the student's attention to the fact that not only the hours spent with the instructor are considered but also the hours for self-study. If you input the start date and the exam date into the program, it will calculate how many months (weeks) and how many hours per month (week) the student needs to dedicate to learning a foreign language. For instance, 41 weeks with 6 hours each. Having these figures, the student should assess their own capabilities. If they see that achieving a C2 level before the start of the next month is not possible, they can consider how realistic it is to reach a certain level within the proposed time frame. The instructor can help the student realize that learning a foreign language will be more effective if it is divided into small but frequent time intervals (e.g., studying the language for 1 hour every day is much more effective than studying for 6 hours once a week). It is crucial for the student not to deceive themselves and to review their schedule, finding the time between studies, work, household chores, social meetings, etc., that can be dedicated to learning a foreign language. In order

to stay motivated, each person should be confident in the realism of achieving their goal. It is advisable for the student to feel the speed at which he learns and memorizes new material, and accordingly build a plan to work at a comfortable pace, without overloading himself and avoiding stress. A demotivating factor at this stage may be comparing oneself to other students. For example, if other students of language courses master the material much faster, it is better not to compete with them but to give oneself more time to learn grammar, memorize new words and expressions, etc., and work at one's own pace.

Certainly, it would be great if a student could schedule a specific hour every day for English language study. However, adhering strictly to such a plan is practically unrealistic. Therefore, that one hour can be divided into smaller intervals throughout the day. For example, listening to audio materials while walking the dog or commuting to work or school (phonetic practice can even be done by singing English songs in the shower). In other words, self-study does not mean the student has to sit with a textbook for an hour. Still, learning should be systematic and consistent.

In order to reach the level that a student aspires to, he needs to identify gaps in his own knowledge. There are different ways to do this. He can apply to the teacher for help, or highlight unfamiliar words, expressions, and constructions during independent work. For example, while reading a text (listening to a song, or watching a video), a student comes across the phrase: "She has just seen him." Knowing the past tense construction with the verb "saw", he checks the meaning of the new phrase on the Internet, discovers that this construction relates to the grammar topic Present Perfect, and sets a short-term goal (grammar topic Present Perfect) to work on according to his own chosen schedule today, during several days, week, etc. Analyzing the subject of Present Perfect, the student becomes interested in the question of the differences between Present Perfect and Past Simple, Past Perfect. Thus, one question leads to another, creating subsequent goals for the next few months. Similar processes occur with phonetic and lexical aspects at any level of learning a foreign language.

At this stage, a demotivating factor can be the enthusiasm for a particular type of language activity. For example, a student may prefer grammatical constructions, is aware of the theory of using different tenses, but cannot use them in communication. It is advisable for the teacher to assist a student in preparing a work plan that proportionally combines various language activities: listening, speaking, writing, and grammar; organize the learning process in a way that avoids overloading with one type of task, and systematically works on each one; create a clear structure for the student, reflecting important topics (e.g., in a hotel, at a supermarket, at the airport) where all types of language activities can be practiced.

Another aspect of learning a foreign language that we would like to draw attention to in this study is the method of full language immersion. A lot of courses recommend learning a foreign language "like a child," motivating students by emphasizing that every child acquires their native language regardless of its complexity. Undoubtedly, confidence in the ability to achieve the goal is a significant motivating factor. However, there are psychological differences between children and adults that are widely studied and described by many researchers. Understanding the peculiarities of learning a foreign language in adulthood can be both a motivating and demotivating factor for students, depending on their attitude toward the difficulties that may arise during the learning process and the ways to overcome them.

Firstly, a student may fear cognitive difficulties associated with the functioning of the human brain, such as certain cognitive processes (e.g., age-related memory decline). This fear can be overcome by understanding that learning a foreign language actually contributes to maintaining a healthy brain function even in older age. It is worth noting to the teacher that, unlike a child, an adult can more easily classify information, which is a crucial part of acquiring language as a system. Since adults and children perceive language differently, teaching approaches and methodologies should also be different. Learning a foreign language for an adult should be systematic and comprehensive rather than fragmented.

Secondly, students often have to overcome psychological difficulties, including the fear of making mistakes. If a child doesn't dwell on the consequences of saying something incorrectly and simply speaks, an adult may be more inclined to refrain from speaking altogether rather than say something with a potential error. It is advisable for the teacher to create or suggest finding a comfortable environment for students where they can practice speaking without feeling embarrassed about using words or constructions that may not adhere strictly to the rules.

Thirdly, students face linguistic difficulties directly related to the structure of the foreign language being learned, as it imposes itself on the structure of their native language. Background knowledge of the overall language system can be an advantage for an individual learning a foreign language in adulthood. This simplifies the understanding of linguistic elements and features. For example, there is already knowledge about nouns, pronouns, adjectives, verbs, and so on. These concepts do not need to be mastered; they just need to be combined with elements of the foreign language. The teacher's task is to help the student understand and structure the most important points.

Finally, there are objective difficulties in learning a foreign language, such as a lack of free time. For an adult to find time to study a foreign

language, something has to be eliminated from their busy schedule or given up something else. To optimize learning time, the teacher can recommend various interactive resources, textbooks, and applications that can be used even while commuting. It is important for the student to experience positive emotions during this process: learning useful vocabulary, completing interesting tasks, engaging with pleasant people, and so on.

Conclusions. Therefore, key aspects of mastering a foreign language include motivation, realism, systematicity, consistency, and self-discipline. Various factors can motivate individuals during the learning process, such as personal goals, professional prospects, love for culture, social connections, and the desire for self-development. These and other factors can impact a person's motivation differently, aiding them in continuing to learn a foreign language over an extended period. Motivational factors for students include positive emotions, confidence in their abilities, and self-assurance. Demotivation during the process of learning a foreign language can be provoked by several factors: a lack of visible progress, fear of making mistakes, insufficient time and resources, monotony, and dullness in the learning process, lack of support, and external motivation. A demotivating factor could also be the absence of structure, a desire to quickly master a foreign language, negative emotions, and stress. The understanding of these factors by the teacher allows to orient each student, assisting in creating a convenient learning plan, explaining the nature of difficulties, and teaching how to overcome them. The collaboration between the teacher and the student is the key to efficiency and success in the educational process.

BIBLIOGRAPHY

1. Brodka P., Parikka, L. Motivation to Study Social Services in Higher Education. Case: Laurea University of Applied Sciences, Laurea, 2019. 42 p.
2. Brown H. D. Teaching by principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. Pearson ESL, 2016. 480 p.
3. Corwyn R. F., McGarry P. P. An Expectancy Value Theory Predicts Achievement in Undergraduate Statistics. Through Academic Delay of Gratification. *Statistics Education Research Journal*, 19(2), 2020. P. 42–56.
4. Covington M. V. Rewards and intrinsic motivation. Academic motivation of adolescents, 2002. P. 169–192.
5. Eccles J. S., Wigfield A. From expectancy-value theory to situated expectancy-value theory: A developmental, social cognitive, and sociocultural perspective on motivation. *Contemporary Educational Psychology*, 2020. 13 p.
6. Lee S. Y., Hall, N. C. Understanding Procrastination in First-Year Undergraduates: An Application of Attribution Theory. *Social Sciences*, 9(8), 2020. 136 p.
7. Orujlou N., Vahedi M. Motivation, attitude, and language learning. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29, 2011. P. 994–1000.

8. Rapiudin A. U. Students' Perception on Their Motivation in Learning English (The Analysis Students' Motivation Based on Maslow's Concept). *Biomatika: Jurnal ilmiah fakultas keguruan dan ilmu pendidikan*, 5(02), 2019. P. 155–160.
9. Robbins S. P., Judge, T. A. *Organizational Behavior*. Pearson, Boston, 2013. 759 p.
10. Schnettler T., Bobe J., Scheunemann A., Fries S., Grunschel C. Is it still worth it? Applying expectancy-value theory to investigate the intraindividual motivational process of forming intentions to drop out from university. *Motivation and Emotion*, 44(4), 2020. P. 491–507.
11. Schunk D. H., DiBenedetto M. K. Motivation and social cognitive theory. *Contemporary Educational Psychology*, 60, 2020. P. 1–27.
12. Silva R., Rodrigues R., Leal C. Play it again: how game-based learning improves flow in Accounting and Marketing education. *Accounting Education*, 28(5), 2019. P. 484–507.
13. Weiner B. The development of an attribution-based theory of motivation: A history of ideas. *Educational psychologist*, 45(1), 2010. P. 28–36.

Вікторія Юшак,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0002-7810-7452>
м. Луцьк, Україна*

Інна Міщук,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0000-0001-8478-7442>
м. Луцьк, Україна*

Олена Галапчук-Тарнавська,

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
<https://orcid.org/0009-0006-0527-9567>
м. Луцьк, Україна*

Using authentic materials to enhance students' grammar skills: a pedagogical approach

Використання автентичних матеріалів для вдосконалення навичок граматики студентів: педагогічний підхід

***Summary.** The article investigates efficacy of utilizing authentic materials in language teaching to improve students' grammar skills. The pedagogical approach discussed in the work advocates for integrating real-life materials such as newspapers, advertisements, songs, and videos into language learning contexts. By incorporating authentic materials, educators aim to create engaging and meaningful learning experiences that reflect the language's natural usage in real-world situations.*

The article highlights several advantages of using authentic materials in grammar instruction. Firstly, authentic materials provide learners with exposure to diverse language structures, vocabulary, and linguistic features encountered in everyday communication. This exposure fosters a deeper understanding of grammar rules and promotes language acquisition in context. Additionally, authentic materials offer cultural insights and contextual clues that aid comprehension and reinforce grammar concepts. Furthermore, the work

discusses practical strategies for implementing authentic materials effectively in the classroom. These strategies include selecting materials that align with learners' interests and proficiency levels, designing activities that scaffold grammar learning through authentic contexts, and integrating technology to access and manipulate authentic resources. The pedagogical approach outlined in the article emphasizes the importance of balancing authenticity with learner needs and instructional objectives. While authentic materials offer rich linguistic input, educators must scaffold activities appropriately to support learners in understanding and applying grammar concepts. Additionally, the article underscores the role of teacher guidance and feedback in facilitating meaningful language learning experiences with authentic materials. In conclusion, the article advocates for the use of authentic materials as a valuable tool for enhancing students' grammar skills in language learning contexts. By embracing authentic materials and employing effective pedagogical strategies, educators can create engaging and relevant learning experiences that empower students to develop proficiency in grammar while gaining insights into language and culture.

Key words: *authentic materials, grammar skills, professional development, action research, student-centered learning, inquiry-based learning.*

Анотація. У статті досліджується ефективність використання автентичних матеріалів у викладанні мови для вдосконалення навичок граматики студентів. Педагогічний підхід, який обговорений у роботі, пропагує інтеграцію реальних матеріалів, таких як газети, реклама, пісні та відео, у контексти вивчення мови. Завдяки використанню автентичних матеріалів викладачі прагнуть створити цікаві та значущі навчальні досвіди, які відображають природне використання мови в реальних життєвих ситуаціях. У доробку висвітлено кілька переваг використання автентичних матеріалів у навчанні граматики. По-перше, автентичні матеріали надають здобувачам освіти можливість ознайомитися з різноманітними мовними структурами, словниковим запасом та лінгвістичними особливостями, що зустрічаються у повсякденному спілкуванні. Це знайомство сприяє глибшому розумінню граматичних правил і сприяє засвоєнню мови в контексті. Крім того, у статті обговорюються практичні стратегії ефективного впровадження автентичних матеріалів у класі. Ці стратегії включають вибір матеріалів, що відповідають інтересам та рівням володіння мовою учнів, розробку завдань, які підтримують вивчення граматики через реальні контексти, та інтеграцію технологій для доступу та обробки автентичних ресурсів. Педагогічний підхід, описаний у статті, наголошує на важливості збалансованості автентичності та потреб студентів та навчальних цілей. У той час як автентичні матеріали пропонують багатий лінгвістичний внесок, викладачі повинні належним чином планувати діяльність, щоб допомогти здобувачам освіти зрозуміти та застосувати граматичні конструкції. Крім того, у дослідженні підкреслюється роль керівництва викладача та зворотного зв'язку в сприянні значущому досвіду вивчення мови за допомогою автентичних матеріалів. На завершення стаття виступає за використання автентичних матеріалів як цінного інструменту для вдосконалення граматичних навичок студентів у контексті вивчення

мови. Використовуючи автентичні матеріали та ефективні педагогічні стратегії, викладачі можуть створювати привабливі та відповідні навчальні програми, які дають змогу здобувачам освіти розвивати навички граматики, одночасно отримуючи знання про мову та культуру. За допомогою використання автентичних матеріалів та впровадження ефективних педагогічних стратегій викладачі можуть створити цікаві та актуальні навчальні досвіди, що надають студентам можливість розвивати навички граматики та отримувати уявлення про мову та культуру.

Ключові слова: автентичні матеріали, граматичні навички, професійний розвиток, дослідження дії, студентоцентроване навчання, навчання на основі запитів.

Introduction. This study examines the effectiveness of incorporating authentic materials in language instruction to enhance students' language skills. Authentic materials are defined as texts, audio or video recordings, images, and other materials that are produced for purposes other than language learning, and thus reflect the natural use of language in real-world situations. The article will investigate the benefits of using authentic materials in language teaching, the challenges and limitations of their use, and the strategies that can be employed to maximize their effectiveness. The research will draw on a review of existing literature, as well as a case study of a language class that incorporates authentic materials into its curriculum. The findings suggest that using authentic materials can increase students' motivation and engagement, facilitate language learning, and foster cultural awareness and understanding. However, successful implementation requires careful selection of materials, appropriate scaffolding, and effective pedagogical techniques that can help students develop the necessary language skills and strategies to effectively navigate and comprehend authentic materials. The study concludes by offering recommendations for language teachers and curriculum developers on how to effectively integrate authentic materials into their teaching practice.

In addition to the benefits of authentic materials in teaching grammar, the study will also address the challenges and limitations of using such materials. One of the main challenges is selecting materials that are appropriate for the students' language level and grammatical needs. Authentic materials may contain complex grammatical structures and idiomatic expressions that are not easily understood by learners with limited proficiency. Therefore, the teacher needs to provide support and guidance to help students make sense of the materials and identify relevant grammar points.

Another challenge is the lack of control over the language input. Authentic materials may contain errors, inconsistencies, or cultural biases that can be confusing or misleading to students. Therefore, the teacher

needs to carefully select and preview the materials, and provide explanations or clarifications as needed.

Methodology/Methods. To overcome these challenges, the study will examine the pedagogical strategies that can be employed to optimize the use of authentic materials in teaching grammar. These include pre-teaching vocabulary and grammar structures, using contextual clues to facilitate understanding, providing explicit instruction and feedback, and engaging students in communicative activities that promote language use and transfer.

The study concludes by highlighting the importance of using authentic materials in teaching grammar as a way to bridge the gap between classroom learning and real-life language use. By incorporating authentic materials into their teaching practice, language teachers can enhance their students' grammar skills, promote their motivation and engagement, and foster their intercultural competence and awareness.

Furthermore, the study will also address the potential benefits of using technology to incorporate authentic materials into grammar instruction. Technology can provide a wealth of authentic materials that can be accessed and utilized in the classroom. For example, online resources such as news articles, podcasts, and videos can be used to introduce new grammar structures and provide contextualized examples. Interactive digital tools such as quizzes, games, and simulations can also engage students in active learning and help them practice and apply their grammar knowledge in real-life situations.

The study will also examine the implications of using authentic materials in grammar instruction for language assessment. Traditional grammar assessments typically focus on discrete grammar points and isolated language exercises, which may not reflect the real-life language use and communicative competence that learners need to succeed in the globalized world. Therefore, the study will explore alternative forms of assessment that can capture the complexity and authenticity of learners' grammar skills, such as performance-based tasks, portfolios, and self-reflection.

In conclusion, this study highlights the potential of using authentic materials to enhance students' grammar skills in English language teaching. By integrating authentic materials into their teaching practice, language teachers can provide their students with meaningful and engaging learning experiences, promote their motivation and autonomy, and foster their intercultural competence and awareness. Moreover, this study emphasizes the need for language teachers and curriculum developers to carefully select, scaffold, and evaluate the use of authentic materials in grammar instruction, and to integrate technology and alternative forms of assessment to optimize their effectiveness.

Results and Discussion. By examining recent literature in these areas [2; 4; 5; 6; 9; 11], educators and researchers can stay informed about current trends, best practices, and emerging challenges related to the use of authentic materials to enhance students' grammar skills. Additionally, continued research in these areas can contribute to the refinement of pedagogical approaches and the development of evidence-based strategies for effective language teaching and learning.

To effectively use authentic materials to develop students' grammar skills, language teachers should follow a systematic and pedagogically sound approach that takes into account the learners' needs, interests, and language proficiency level. The following are some practical tips on how to use authentic materials to enhance grammar instruction [1; 3; 7]:

1. Identify the grammar goals: Before selecting authentic materials, it is important to identify the grammar structures and functions that students need to learn or reinforce. This can be done by reviewing the curriculum or syllabus, conducting a needs analysis, or using diagnostic tests. Once the grammar goals are identified, teachers can choose authentic materials that provide relevant and varied examples of the target grammar.

2. Choose appropriate materials: Authentic materials come in different formats, genres, and topics, and teachers should select those that are appropriate for the learners' age, interests, and language level. For example, news articles, podcasts, and TV shows can be used to teach advanced grammar structures, while children's books, songs, and games can be used to teach basic grammar concepts.

3. Scaffold the learning: Authentic materials may contain unfamiliar vocabulary, cultural references, or complex sentence structures that can be challenging for learners. Therefore, it is important to scaffold the learning by providing pre-teaching activities, such as previewing the vocabulary, activating prior knowledge, and predicting the content. Teachers can also use graphic organizers, sentence frames, or guided questions to help students comprehend and analyze the materials.

4. Provide explicit instruction: Authentic materials can provide rich input for language acquisition, but they do not replace explicit instruction and feedback on grammar rules and patterns. Therefore, teachers should provide explicit instruction on the target grammar, using the materials as examples or context for practice. This can be done through mini-lessons, guided discovery, or error correction.

5. Promote language use and transfer: Authentic materials can be used not only to teach grammar in isolation but also to promote language use and transfer. Teachers can design communicative activities that require students to use the target grammar in meaningful and authentic ways, such as role plays, debates, or presentations. This can help students develop

their communicative competence and transfer their grammar knowledge to real-life situations.

By following these tips, language teachers can effectively use authentic materials to develop students' grammar skills and create engaging and relevant learning experiences. However, it is important to keep in mind that the use of authentic materials should be part of a balanced and comprehensive approach to grammar instruction, which also includes explicit instruction, form-focused practice, and corrective feedback.

While using authentic materials to teach grammar has many potential benefits, there are also some disadvantages and challenges that language teachers should be aware of. The following are some of the most common disadvantages of using authentic materials in grammar instruction [2; 8; 11]:

1. Complexity and difficulty: Authentic materials are often complex and difficult to understand, especially for learners who are still developing their language skills. They may contain advanced vocabulary, idiomatic expressions, and cultural references that are unfamiliar to students. As a result, teachers need to carefully choose and adapt the materials to match the learners' language proficiency level and background knowledge.

2. Time consuming and resource-intensive: Using authentic materials in grammar instruction requires a significant amount of time and effort on the part of the teacher. They need to search, preview, and adapt the materials to fit their lesson objectives and learners' needs. Moreover, authentic materials may not be readily available in some contexts, or may require specialized equipment or software.

3. Lack of control over content and accuracy: Authentic materials are created for real-life communication and may contain errors, inconsistencies, or biases that can be confusing or misleading to learners. Teachers need to carefully preview and screen the materials for their accuracy, cultural appropriateness, and relevance to the learners' context. Moreover, they need to be prepared to address any questions or misunderstandings that may arise from the materials.

4. Limited focus on grammar: Authentic materials are designed for real-life communication and may not always provide explicit or systematic focus on grammar rules and patterns. While they can provide rich input for language acquisition, they may not be sufficient for teaching complex or abstract grammar concepts. Teachers need to balance the use of authentic materials with explicit instruction and form-focused practice to ensure a comprehensive and effective grammar instruction.

5. Lack of standardization in assessment: Authentic materials may not lend themselves to traditional forms of assessment, such as multiple-choice tests or grammar drills. Teachers need to design alternative forms of assessment that capture the complexity and authenticity of

learners' grammar skills, such as performance-based tasks, portfolios, or self-reflection. However, these forms of assessment may require more time, resources, and expertise to design and implement.

While using authentic materials to teach grammar can provide many potential benefits, there are also some disadvantages and challenges that need to be considered. Teachers need to carefully choose, adapt, and supplement the materials to match the learners' needs and language proficiency level, and to balance the use of authentic materials with explicit instruction and form-focused practice. Moreover, they need to be prepared to address any questions or misunderstandings that may arise from the materials, and to design alternative forms of assessment that capture the complexity and authenticity of learners' grammar skills.

To overcome the disadvantages of using authentic materials in grammar instruction, language teachers can implement the following solutions [3; 4; 6; 7]:

1. Pre-teaching and adaptation: To address the complexity and difficulty of authentic materials, teachers can provide pre-teaching activities, such as previewing the vocabulary, activating prior knowledge, and predicting the content. Moreover, they can adapt the materials by simplifying the language, removing irrelevant or confusing elements, or providing translations or explanations.

2. Collaborative planning and resource-sharing: To reduce the time and resource constraints of using authentic materials, teachers can collaborate with their colleagues, share materials, and use online resources and platforms. Moreover, they can plan their lessons in advance, create templates and checklists for selecting and adapting materials, and use technology to streamline the process.

3. Critical thinking and evaluation: To address the lack of control over content and accuracy of authentic materials, teachers can promote critical thinking and evaluation skills among learners. They can teach learners to question and analyze the sources, to identify biases and inconsistencies, and to verify information through multiple sources. Moreover, they can use the materials as opportunities to discuss cultural differences, stereotypes, and perspectives.

4. Integrated instruction and feedback: To address the limited focus on grammar of authentic materials, teachers can integrate them into a comprehensive and balanced approach to grammar instruction. They can use the materials as input for language acquisition, as examples or context for explicit instruction, and as stimuli for form-focused practice and corrective feedback. Moreover, they can design communicative activities that require learners to use the target grammar in authentic and meaningful ways.

5. Alternative assessment and feedback: To address the lack of standardization in assessment of authentic materials, teachers can design alternative forms of assessment that capture the complexity and authenticity of learners' grammar skills. They can use performance-based tasks, portfolios, or self-reflection, and provide qualitative and descriptive feedback that focuses on learners' strengths, challenges, and progress.

By implementing these solutions, language teachers can overcome the disadvantages of using authentic materials in grammar instruction and create engaging, relevant, and effective learning experiences for their learners. However, it is important to keep in mind that the use of authentic materials should be part of a larger framework of language instruction that includes a variety of input sources, explicit instruction, and form-focused practice, as well as opportunities for communication and interaction.

Advantages of Traditional Classroom-based Instruction for Teaching Grammar [1; 4; 6; 11]:

1. Social interaction: Traditional classroom-based instruction provides learners with regular face-to-face interaction with their peers and teachers. This creates a sense of community and motivates learners to participate in class discussions and activities.

2. Immediate feedback: In a traditional classroom setting, learners receive immediate feedback from their teachers on their grammar assignments and class participation. This helps learners to better understand the concepts being taught and provides motivation to improve their performance.

3. Structured learning environment: Traditional classroom-based instruction provides learners with a structured learning environment that helps them to stay on track with coursework and assignments. This is especially useful for learners who struggle with self-discipline and motivation.

4. Personalized attention: Traditional classroom-based instruction allows teachers to provide personalized attention to learners who need extra help. This can include one-on-one tutoring sessions and additional instructional materials

Disadvantages of Traditional Classroom-based Instruction for Teaching Grammar [5; 7; 10]:

1. Limited flexibility: Traditional classroom-based instruction requires learners to attend classes at specific times and locations. This can be challenging for learners with busy schedules or those who live far away from educational institutions.

2. Limited accessibility: Traditional classroom-based instruction may not be accessible to learners with disabilities or learning difficulties who require special accommodations.

3. Limited course material: Traditional classroom-based instruction may have limited access to resources, textbooks, and instructional materials compared to e-learning, which has access to a vast array of digital resources.

4. Limited engagement: Traditional classroom-based instruction may not engage learners who do not respond well to traditional teaching methods such as lectures and note-taking.

This work highlights the importance of integrating multimodal learning resources, differentiation, individualized instruction, and community and global connections in optimizing the effectiveness of using authentic materials to enhance students' grammar skills. By incorporating these elements into instructional practices, educators can create engaging and inclusive learning experiences that support students' language development effectively.

Conclusions. In conclusion, the pedagogical approach of using authentic materials to enhance students' grammar skills offers significant benefits in language teaching contexts. By integrating real-life materials such as newspapers, advertisements, songs, and videos into instruction, educators can create engaging and meaningful learning experiences that reflect the natural usage of language in everyday situations. The advantages of this approach include providing learners with exposure to diverse language structures, vocabulary, and cultural insights, fostering deeper understanding of grammar rules, and promoting language acquisition in context. However, effective implementation requires careful consideration of learners' interests and proficiency levels, as well as thoughtful activity design and teacher guidance. Overall, embracing authentic materials in grammar instruction holds great potential for enriching language learning experiences and empowering students to develop proficiency in grammar while gaining insights into language and culture. While the pedagogical approach of using authentic materials to enhance students' grammar skills has shown promise, there are several avenues for further development and research in this area. Firstly, future studies could explore the effectiveness of specific types of authentic materials and activities for different language proficiency levels and learner demographics. Additionally, investigating the impact of technology integration on the use of authentic materials in grammar instruction could provide valuable insights into innovative teaching methods and tools.

BIBLIOGRAPHY

1. Celce-Murcia M., Larsen-Freeman D., Williams H. *The Grammar Book: An ESL/EFL Teacher's Course*. New Jersey: Heinle ELT, 1999. 854 p.
2. Ellis R. *Language Learning and Teaching: Principles and Practices*. Oxford: Oxford University Press, 2006. 423 p.

3. Ellis R. The study of second language acquisition. Oxford: Oxford University Press, 2008. 824 p.
4. Freeman D., Anderson M. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2011. 106 p.
5. Harmer J. The practice of English language teaching. Longman: Pearson Education Limited, 2019. 448 p.
6. Larsen-Freeman D. Research on language development: What we can learn from variation in the language-learning environment. *Language Teaching*. 2018. No. 51(2). P. 147-171.
7. Lightbown P. M., Spada N. How Languages Are Learned. Oxford Handbooks for Language Teachers, Kindle Edition, 2013. 427 p.
8. Nation I. S. P. Learning vocabulary in another language. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 624 p.
9. Nunan D. Task-Based Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 222 p.
10. Srivener J. Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching. Oxford: Macmillan Education, 2011. 416 p.
11. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and methods in language teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2014. 410 p.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

<i>Ольга Алієва.</i> Єдність і багатоконпонентність семантичної структури: взаємозв'язки, рівні, функціонування.....	7
<i>Софія Боженець.</i> Розвиток військової термінології в Угорщині.....	16
<i>Катерина Бровко.</i> Семантична координата англійського мережевого сленгу.....	24
<i>Мар'яна Гавран, Орислава Білик, Оксана Пуга.</i> Неологічна лексика англійської мови як невід'ємна складова міжкультурної комунікації.....	33
<i>Світлана Дружбаєк.</i> Аббревіація в сучасній німецькій економічній термінології: структурний та перекладацький аспект.....	42
<i>Тетяна Задко.</i> Форми репрезентації концепту «смерть» в арабських медійних текстах.....	52
<i>Nataliia Ishchuk.</i> Neologisms in English marketing discourse: semantic and word-formation features.....	61
<i>Алевтина Калюжна, Ірина Лаврінєнко.</i> Успіх чи перемога: порівняльний аналіз поняттєвих складників концептів VICTORY та SUCCESS.....	72
<i>Ірина Кorniєєва.</i> Bilingualism and translation in the linguistic and translation aspect.....	83
<i>Світлана Мазур.</i> Особливості адаптації англомовних лексичних запозичень у процесі формування японського лексикону.....	91
<i>Марія Матковська.</i> Семантична опозиція «свій – чужий» у категоризації етнічних спільнот у сучасному англомовному комунікативному просторі (на матеріалі трилогії Тома Стоппарда «Берег утопії»).....	103
<i>Ірина Mishchynska.</i> Lexical composition of business English: characteristic features.....	112
<i>Oleksandr Pozdniakov.</i> Transfer of meaning in formation of adolescents' language subcode.....	121
<i>Олександра Приходченко.</i> Емотивна функція мови.....	130

Олена Світліковська, Оксана Шкамарда. Реалізація вербалізаторів концепту VALUES у текстах промов британських політиків	142
Tetiana Soroka. Semantic features of language units as a translation problem.....	154
Наталія Талавіра. Персуазивний статус англомовних новинних текстів: конструкційний аспект.....	163
Володимир Тимофєєв. Екотранслатологічні можливості нейромашинного перекладача DeepL на лексико-граматичному рівні (французько-українська мовна пара).....	171
Ірина Турчин, Людмила Бондарчук. Практична термінологія з огляду на практику перекладу текстів економічного змісту.....	181
Myroslava Fabian. Corpus-based methods of power notion analysis in English.....	196
Емілія Швед, Оксана Дацьо, Олександра Яцків. До питання структури та аргументаційної ролі періодів у творі Т. Лівія «Історія».....	209
Ольга Шевченко. Роль метафори у формуванні медійного комунікативного простору в умовах пандемії COVID-19 (на матеріалі National Geographic).....	219

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Антоніна Булина. Щоденник як спосіб оприявлення квір-досвіду.	235
Ольга Капура. Характерні ознаки постмодернізму у поезії Сергія Жадана.....	246
Наталія Маторіна. Дрогобицький текст як мультикультурний художній діалог (на матеріалі літературної діалогії Бруно Шульца).	255
Тетяна Музика, Інна Варварук, Уляна Соловій. Антропологічна концепція Василя Барки як вияв теоцентризму: феномен особистості в романі «Жовтий князь» (Том II).....	270
Ірина Одрехівська. Переклад як простір пам'яті та ре-актуалізація канону: поема «Сліпці» Миколи Бажана в англо-американському перекладі Григорія Грабовича.....	280

Галина Осінчук. Мовна репрезентація концепту «ЖІНКА» в романі «Над Німаном» Елізи Ожешко.....	288
Анна Рогожа. Зіставлення жіночих образів в «Східній» та «Західній» літературах: виховання і освіта (С.-М.-М. Каземі і Д.-Г. Лоуренс)	299
Світлана Таратута, Тетяна Мельник. Компаративний аналіз художнього твору та його кіноадаптації як засіб осмислення літератури (на матеріалі роману Ф. С. Фіцджеральда «Великий Гетсбі»).....	310
Вікторія Чуб, Інга Яценко. Художні репрезентації України та українців у французькій літературі: еволюція етнообразу від Гюго до Леві.....	323

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Ольга Алексєнко. «Домагання та дискримінація в кіберспорті» як частина програми «Професійно орієнтована іноземна мова» для спеціальності «Кіберспорт».....	337
Olha Aliseienko, Hanna Mudrenko. Роль інтерактивних платформ у вивченні іноземних мов.....	346
Інна Апоненко, Інна Лоцинова. Удосконалення методики викладання фармацевтичної термінології в умовах очного навчання під час воєнного стану	354
Лариса Васецька, Інна Абрамова. Особливості використання сучасних інформаційно-цифрових технологій для інтегрованого навчання мови іноземців.....	363
Юлія Герасимчук, Анастасія Кравченко, Наталія Панченко, Світлана Саннікова. Використання штучного інтелекту в процесі розробки комунікативних завдань з іноземної мови...	377
Наталія Дідо, Олеся Канюк. Ключові аспекти взаємодії викладача та студента на заняттях з англійської мови професійного спрямування.....	386
Anzhelika Kikalo, Diana Smuzhanytsya. Apprendre le français par le sport en tant qu'activité culturelle.....	399

Надія Кіш, Олександра Канюк. Управління навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців іншомовного спілкування.....	408
Світлана Коваленко, Любов Лікарчук, Надія Кайда. Формування екологічної компетентності на основі методу кейсів на заняттях ІМПС.....	417
Tetyana Lazarenko. Strategy of communicative partnership in teaching listening comprehension of students majoring in economics.....	427
Tetiana Lukianets, Halyna Lukianets. Significance of cultural sensitivity for positive personality identity formation among sport and tourism university students.....	439
Iryna Miroshnychenko. Fostering technical specialisation students' speaking skills: methodological tools of learner-centred approach....	452
Олена Писаревська. Формування медіативної компетентності в українських студентів-мігрантів на заняттях із французької мови.	463
Олена Поп, Ольга Ромащук. Деякі аспекти формування лінгвосоціокультурної компетентності під час вивчення іноземної мови з використанням активних методів навчання.....	471
Lesya Rohach, Natalia Petiy, Oksana Shovak, Natalia Shtefaniuk. Multicultural education: facets, challenges, and solutions.....	482
Iryna Suima, Olha Novikova. The use of the Internet resources in teaching listening skills of students IT specialties.....	491
Tetiana Sukhanova, Olena Lysytska. The impact of motivating and demotivating factors on students in the process of learning a foreign language.....	500
Вікторія Юшак, Інна Міщук, Олена Галапчук-Тарнавська. Using authentic materials to enhance students' grammar skills: a pedagogical approach.....	509

CONTENTS

LANGUAGE STUDIES

Olha Aliieva. Unity and complexity of semantic structure: interrelations, levels, functioning.....	7
Sofia Bozhenets. Development of military terminology in Hungary....	16
Kateryna Brovko. Semantic coordinate of English social network slang.....	24
Mariana Havran, Oryslava Bilyk, Oksana Puha. Neologism English vocabulary as an integral component of intercultural communication ..	33
Svitlana Druzhibiak. Abbreviations in modern German economic terminology: structural and translation aspects.....	42
Tetiana Zadko. Forms of representation of the concept of 'death' in Arabic media texts.....	52
Nataliia Ishchuk. Neologisms in English marketing discourse: semantic and word-formation features.....	61
Alevtyna Kaliuzhna, Iryna Lavrinenko. Success or victory: a comparative analysis of the notional components of the concepts VICTORY and SUCCESS.....	72
Iryna Kornieieva. Bilingualism and translation in the linguistic and translation aspect.....	83
Svitlana Mazur. Features of adaptation of English lexical borrowings in the process of Japanese lexicon formation	91
Mariia Matkovska. The semantic “own – alien” opposition while categorizing the ethnic communities in modern English-speaking communicative space (based on Stoppard’s T. trilogy: “The Coast of Utopia”).....	103
Iryna Mishchynska. Lexical composition of business English: characteristic features.....	112
Oleksandr Pozdniakov. Transfer of meaning in formation of adolescents’ language subcode.....	121
Oleksandra Prykhodchenko. Emotive function of the language.....	130

<i>Olena Svitlikovska, Oksana Shkamarda.</i> The implementation of the verbalizers of concept VALUES in the transcripts of British politicians' speeches	142
<i>Tetiana Soroka.</i> Semantic features of language units as a translation problem.....	154
<i>Nataliia Talavira.</i> Persuasive status of English news texts: constructional approach.....	163
<i>Volodymyr Tymofeiev.</i> Ecotranslatological capabilities of DeepL Translator at the lexical and grammatical level (French – Ukrainian language pair).....	171
<i>Iryna Turchyn, Liudmyla Bondarchuk.</i> Practical terminology based on practical experience of translations of economic texts.....	181
<i>Myroslava Fabian.</i> Corpus-based methods of <i>power</i> notion analysis in English.....	196
<i>Emiliia Shved, Oksana Datso, Oleksandra Yatskiv.</i> On the question of the structure and the argumentative role of the periods in the work by T. Livy “History”.....	209
<i>Olha Shevchenko.</i> The role of metaphor in media communicative space during the COVID-19 pandemic (on the material of National Geographic).....	219

LITERATURE STUDIES

<i>Antonina Bulyna.</i> Diary as a way of unveiling queer experience.....	235
<i>Olha Kapura.</i> Characteristic features of postmodernism in the poetry of Serhiy Zhadan.....	246
<i>Natalia Matorina.</i> Drohobych text as multicultural fictional polylogue (based on literary dilogy by Bruno Schulz).....	255
<i>Tetiana Muzyka, Inna Varvaruk, Uliana Solovii.</i> Vasyl Barka's anthropological concept as a manifestation of theocentrism: the phenomenon of personality in the novel “The Yellow Prince” (Volume II).....	270
<i>Iryna Odrekhivska.</i> Translation as memoryscape and re-actualization of the canon: Mykola Bazhan’s poem “Blind Bards” in the Anglo-American translation by George G. Grabowicz.....	280

<i>Halyna Osipchuk.</i> Language representation of the concept “WOMAN” in the novel “Over the Neman” by Eliza Ozheshko.....	288
<i>Anna Rohozha.</i> Comparison of female images in Eastern and European literature in aspects of upbringing and education.....	299
<i>Svitlana Taratuta, Tetiana Melnyk.</i> A comparative analysis of a literary work and its film adaptation as a means of understanding literature (based on F. Scott Fitzgerald's novel “The Great Gatsby”)....	310
<i>Viktoriia Chub, Inha Yatsenko.</i> Artistic representations of Ukraine and Ukrainians in French literature: evolution of the ethno-image from Hugo to Levy	323

METHODS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING

<i>Olha Aleksieienko.</i> “Harassment and Discrimination in eSports” as part of the program “Professionally Oriented Foreign Language” for the specialty “eSports”.....	337
<i>Olha Aliseienko, Hanna Mudrenko.</i> The role of interactive platforms in learning foreign languages	346
<i>Inna Aponenko, Inna Loshchynova.</i> Improving the methodology of teaching pharmaceutical terminology in the conditions of full-time education during martial law.....	354
<i>Larysa Vasetska, Inna Abramova.</i> Features of the use of modern information and digital technologies for integrated teaching of the language of foreigners.....	363
<i>Yuliia Herasymchuk, Anastasiia Kravchenko, Nataliia Panchenko, Svitlana Sannikova.</i> The use of artificial intelligence in the development of communicative tasks in foreign language learning.....	377
<i>Nataliia Dido, Olesia Kaniuk.</i> Key aspects of teacher-student interaction in ESP classes.....	386
<i>Anzhelika Kikalo, Diana Smuzhanytsya.</i> Learning French through sports as a cultural activity.....	399
<i>Nadiia Kish, Oleksandra Kaniuk.</i> Managing the learning and cognitive activity of future specialists in foreign language communication.....	408

<i>Svitlana Kovalenko, Liubov Likarchuk, Nadiia Kaida.</i> Formation of environmental competence based on the case method at ESP classes...	417
<i>Tetyana Lazarenko.</i> Strategy of communicative partnership in teaching listening comprehension of students majoring in economics.....	427
<i>Tetiana Lukianets, Halyna Lukianets.</i> Significance of cultural sensitivity for positive personality identity formation among sport and tourism university students.....	439
<i>Iryna Miroschnychenko.</i> Fostering technical specialisation students' speaking skills: methodological tools of learner-centred approach.....	452
<i>Olena Pysarevska.</i> Development of mediative competence in Ukrainian migrant students in French language classes	463
<i>Olena Pop, Olha Romashchuk.</i> Some aspects of developing linguosociocultural competence during foreign language learning using active teaching methods.....	471
<i>Lesya Rohach, Natalia Petiy, Oksana Shovak, Natalia Shtefaniuk.</i> Multicultural education: facets, challenges, and solutions.....	482
<i>Iryna Suima, Olha Novikova.</i> The use of the Internet resources in teaching listening skills of students IT specialties.....	491
<i>Tetiana Sukhanova, Olena Lysytska.</i> The impact of motivating and demotivating factors on students in the process of learning a foreign language.....	500
<i>Viktoriia Yushak, Inna Mishchuk, Olena Halapchuk-Tarnavska.</i> Using authentic materials to enhance students' grammar skills: a pedagogical approach.....	509

НОТАТКИ

Наукове видання

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ
З ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ**

Збірник наукових праць

Випуск 1 (25)

**CONTEMPORARY STUDIES
IN FOREIGN PHILOLOGY**

Research Paper Collection

Issue 1 (25)

Підписано до друку 24.04.2024 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Наклад 300 примірників. Гарнітура Times New Roman. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 61,14. Обл. вид. арк. 34,22.
Замовлення № 0624/403.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.